C 5/3

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
22 I
18 M

17 D 4
17 D 11

Digitized by Google

llegij Rom. Soc. Jesu. catal. inscrip.

Q. SEPT. FLORENTIS
TERTVLLIANI
Liber de Pallio.

CLAVDIVS SALMASIVS
RECENSVIT, EXPLICAVIT,
NOTIS ILLVSTRAVIT.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LVTETIÆ PARISIORVM,
Sumptibus HIERONYMI DROVART,
via Iacobæa, ſub Scuto ſolari.

M. DC. XXII.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

CLARISSIMO VIRO

BENIGNO SALMASIO

IN SVPREMA DIVIONENSI Curia Regis Conſiliario, Patri ſuo,

CLAVDIVS SALMASIVS F.

S. D.

VIX quemquam mihi perſuadeo futurum, qui cauſas requirere velit, cur has ad Tertulliani Palliū Notas potiſſimum tibi inſcripſerim, mi Pater; nedum ſit aliquis qui mirari poſſit, quod non alij cuiuis illas potius quam tibi dedicarim. Nam cui primitias ſtudiorum meorum offerri a me debuiſſe non nemo fatetur, huic iſtum ſaltem, qui non primus eſt ingenij mei fœtus, deberi quis non concedat? Quod illæ porro minime tibi vt oportuit, & volui, inſcriptæ fuerunt, nec venerandum mihi nomen primæ paginæ fronte prætule-

runt, difficilius excuſare poſſem, niſi hoc ipſe noluiſſes. Qua ex re vt aliquam obſequij gloriam mereri poſſe videor, ita plenam pietatis laudem nullo iure mihi poſſim vindicare. Hoc vnum eſt fortaſſe quod iubente patre me feciſſe fateor inuitum: hoc vnum vtique fuit, quod ſalua etiam pietate patri negare potui. Ægre ſane ſum paſſus officij tam iuſti, tamque iure debiti tibi perſoluendi præclaram occaſionem mihi de manibus extorqueri per temetipſum cui perſolui debuit. Etenim cui potius, vt hoc iterum repetam, cui potius inquam illa, quam tibi debebantur? Quis ergo iam iſta quæ nunc damus, tibi nuncupari miretur, quum illa quæ prius edidimus tibi non eſſe nuncupata potius mirandum ſit? Hoc non ſolum parentis nomen iure ſuo a me exigebat, ſed eius parentis qui me a primis ac rudibus annis ea ſollicitudine ac diligentia inſtituendum curauit, vt ſi quis alius qui parens non ſit, parem in aliquo erudiendo curam ac laborem inſumeret, veri parentis loco merito ſuo habēdus eſſet. Non natura igitur tantum,

ſed inſtitutio; nec inſtitutio tantum, ſed inſtitutionis ratio, facile vincūt, vt neminem debeam ex æquo amare, colere, venerari. Nec enim, quæ ſolita ac vulgaris eſt via puerorum qui primis litteris imbuēdi ſunt, in ergaſtula ſcholarum puer ſum datus, nec magiſtellorum carnificinæ deditus, ſed tuo ductu & auſpicijs intra domeſticos plurimum parietes, pæne te ſolo præceptore vſus, per te ſane in breuiorem ac molliorem diſciplinarum tramitem inductus, ad hāc quantulamcumque, quam paruam fateor eſſe, litterarum cognitionem perueniſſe me gaudeo. Nec dubito quin longe maiorem conſequi potuerim, ſi magis facilem ſequacemque materiam artificis ac fictoris mei pollici ducendam formandamque præbuiſſem. Ita ſi quid ex me placuerit, tua laus eſſe debet: ſi quid vero diſplicuerit, omnino meum par eſt videri. Quibus tuis tantis in me beneficijs quid de meo reponam habeo nihil, quum omnia mea tua ſint, quumque totus etiam ſim tuus: quum iſtud ipſum quod gratum animum hoc genere teſtari vtcumque poſ-

ſum, ſit quoque plane tuum, tibique totum acceptum referri oporteat. Vtinam tam bono patri paria facere, & æque bonum me poſſem filium approbare. Vtinam tui laudandi, ac vera de te prædicandi rationem aliquam inuenire aut inire daretur, quæ domeſtici teſtimonij ſuſpicionem vitaret, & filij parentem, hoc eſt pæne ſemetipſum laudantis, inuidia careret: dicerem, qua probitatis, & integritatis; qua prudẽtiæ iuſtitiæque fama, qua denique auctoritate ac dignitate, tuum iſtum in ampliſſimo ordine locum tuearis; nihilque dicerem, quod omni hominum generi tota prouincia notum non ſit atque teſtatum. Sed illud quî poſſum diſſimulare, te in his ſtudijs omnique adeo doctrina, omnium qui te norunt iudicio, tantopere excellere, vt ex ijs qui tota vita aliud nihil egerunt, atque in litteris conſenuerunt, pauci ad hoc exemplum litterati reperiãtur? in verſibus porro Latinis Gallicisque, quum lubet aut vacat, pangendis ea felicitate ac dexteritate pollere, vt paucos habere mereaɾis pares, vix vllum ſuperiorem? cuius rei te-

ſtis locuples eſſe poſſit Dionyſij Periegetæ de ſitu orbis liber, politiſſimo ac diſertiſſimo carmine Gallico olim a te admodum iuuene redditus, & publicatus. Ceterum hæc ab alijs audire, quæ tacito mihi gaudio pectus pertentant, & ad virtutum tuarum æmulationem accendunt, quam ipſe prædicare malim. Hoc quum ita ſit, etiamſi aliud nihil eſſet, alium tamen cui iuſtius hæc tribuerẽtur, quæ nunc ad te mitto quam tibi, fruſtra quæſiuiſſem. nam qui me magis amaret, cui plus ipſe deberem, qui iſta melius æſtimare poſſet, inuẽturus eram neminem. Præterea quum otij tibi non minus, quam negotij rationem reddere debeam, vt me non penitus nihil egiſſe, dũ nihil ago, intelligeres, exinde vt in hanc vrbem tuo iuſſu veni, quodcumque vacui temporis ab illis rebus quas mihi curandas mãdaueras, ſuffurari licuit, haud leuioribus ludicris quam libris & litteris datum eſt. Subſiciuis igitur horis, quum Tertulliani de Pallio librum, qui liber ad manum tunc erat, & quem animi gratia peruolutandum forte ſumpſeram, paulo di-

ligentius verſare cœpiſſem, & in memoriam eorũ rediſſem, quæ ante hos aliquot annos ad hunc tractatum elucubrauerã, cepit me impetus experimenti capiendi ecquid melior ille poſſet, atque ad intelligendum facilior opera mea in publicũ exire. Opus eſt, vt ſcis, auctoris difficilis & obſcuri, lõge difficillimũ & obſcuriſſimum. Nam qui in reliquis ſcriptis naturæ ſuæ vel gentis genio quodam vbique obſcuritatẽ affectauit, in hoc opuſculo videtur conſulto conſilio operam dediſſe, & hoc vnum laboraſſe, vt a nemine intelligeretur niſi qui plurimum laboraret. Multos etiam vidi poſtquam bene æſtuaſſent vt eum aſſequerentur, nihil præter ſudorem, & inanem animi fatigationem lucratos ab eius lectione diſceſſiſſe. Sic qui Scotinus haberi, videriq. dignus qui hoc cognomentum haberet voluit, adeo quod voluit ab ſemetipſo impetrauit, & efficere id quod optabat valuit, vt liquido iurare auſim neminem ad hoc tempus extitiſſe, qui poſſit iurare hunc libellum a capite ad calcem vſque totum a ſe non minus bene intel-

lectum quam lectum. nihil maius dicam: non enim protinus ſi quis mentem eius ſe recte cepiſſe putauit, ideo cepit. Qui de pallio ſcribebat, quod & nigrum fuiſſe conſtat, & circa Cynicorum quos veſtiebat humeros perplexe inuolui ſolitum, ſimiles in eo deſcribendo tenebras, & inuolucra captauit, vt non minus de ſtili obſcuritate tetricum iſtud fieret, quam illud erat de velleris colore tenebricoſum. Profecto non magis pallij ſui circumiectu omnia corporis inuoluiſſe & contexiſſe Cynicos olim certum eſt, quam Tertullianus cæcis huius Pallij ambagibus mẽtem ſuam vbique infuſcauit & operuit. Adhæc tam denſis archaïſmis & helleniſmis, & vocibus quoque mere Græcis, nec Latini textoris pectine percuſſis, hoc opus intexuit, vt Græcum plane habitum facile inde poſſis agnoſcere. Tam crebris tamen idẽ raræ ac reconditæ doctrinæ notis, quaſi quibuſdam purpuræ clauis, aut auri patagijs hunc eumdem habitũ inſigniuit, vt non vile nudipedis ac ſordentis philoſophi palliolum, ſed aut conſulis triumphantis, aut pontificis

ad oſtenſionem ornati pompaticum amictum detexere voluiſſe videatur. Ceterum quod modeſtam veſtem, & Chriſtiano gerendam minime decuiſſet, gemmas illas, & purpureas micas quibus pallium inluminauit, non foris cenſuit exponendas ita vt in frontem incurrerent, ſed omnes intus occultauit vt tractantium manus, ſpectantiumque oculos fugerent. Has diuitias ſub ſinu latentes eruere, & complicatas expandere aliquod erat operæ pretium; ſed non cuiuſuis id erat hominis. multâ multos fefellerũt: nec adhuc quiſquam repertus, qui theſaurum integrum bona fide effoderit, & in lucem totum protraxerit. Verum enimuero quo minus hæc omnia Tertullianici operis bona in apertum hactenus producta & explicata ſint, auctor ipſe vt dixi partim in cauſa fuit, partim iniuriæ temporum debet imputari, per quam factum eſt, vt hoc pallium, ſqualidum, obſoletum, defloccatũ, ac reuera τριβώνιον ad nos tranſmitteretur. Acceſſit ad hæc eius mala, quaſi peſtis & perniciei cumulus, fraus ac nequitia in-

terpolatorum, qui tam licenter in huius Pallij textu inuertendo, peruertendo graſſati ſunt, vt tramam vix illi reliquam fecerint. Purpuræ ſane lumen omne floremque, & auri fulgorem quo tota eius paratura prius inſigniter micabat, impuris illis ſuis manibus penitus obſoleſecerunt, ac deuenuſtarũt. Plures vtique, & fere omnes in peius mutationes perpeſſum fuiſſe videmus, quam quot in toto eius contextu narrantur. Dum alius veteres ac defluentes pannos conſuere, alius nouos aſſuere, alius maculas auferre, alius aliud reficere conatur, pro Tertulliani Pallio, illud pæne quod ſuum iam, ſat ſcio, Tertullianus non agnoſceret; effectum eſt. Eodem plane fato vel Theſei nauis illa, vel Romuli caſa, dubitandi diſputandique philoſophis olim materiam præbuit, vtrum ipſa eſſet an alia, quæ toties refecta, nullam iam partem oſtẽderet, quam poſſes affirmare veteris illius fuiſſe nauis, aut caſæ. Qui pannuceum pauperculi cuiuſpiam de ponte mendicabuli centonem, mille contuſum cõſutumque locis vidit, is Tertulliani iſtud

pallium videre ſe putet, ſexcentis hinc inde pendẽtibus lacinijs dilancinatũ, & multis inhoneſtis fruſtis indecẽter aptatis, mire miſereque variegatum. Tam male acceptum, ac ſartoribus nihil promittẽtibus relictum veſtimentum, quis tantum in arte ſua fiduciæ poneret, ac de acu ſua ſibi tãtum polliceretur, qui illud in integrum reſtituere, reſarcire, priſtinoque nitori reddere ſe poſſe conſideret? Quantæ difficultatis res eſſet adeo deſperatis medicinã facere, nemo non hactenus confeſſus eſt: eam ſe facturos multi polliciti ſunt: pauci præſtiterunt. Extitere tamen etiam nonnulli qui hoc plenum aleæ negotium tentare vellent: quos omnes vſque adhuc voluiſſe tantum poſſum dicere; ita præter irrita conamina nihil quod iure laudari poſſit, in hunc auctorem contulerunt. Quinimo tam multos illi contigiſſe correctores ac medicos, & tam multa tamen in eo reſediſſe vulnera ſananda, & loca corrigenda, quis non merito miretur? Sed quid dicemus magnis viris ad hoc inceptum defuiſſe, an doctrinam, an ingenium,

*an vtrumque? immo vtroque pariter abũ-
darunt omnes. Si nihil illis defuit, quid igi-
tur obfuit quo minus inceptum peragerẽt?
Aut non ſatis diligenter in opere quod per-
ficiendum ſuſceperant verſati ſunt, aut non
ſatis tẽporis, quo diligentius in eo perficiẽdo
verſarentur ſibi ſumpſerunt. quid enim a-
liud dicã? Plane vt ſi quis bene perito ſar-
cinatori pertuſam ac detritã veſtem recon-
cinnandam cõmittat, atque ille quod alijs
ſit occupatus, aut faſtidiat, aut properanter
rem agat, multa omittat neceſſe eſt diſſuta
& hiantia, quæ acũ & aciem eius fugerint.
Qui rectius curatam volet, ad eum mittat
qui minus quidem peritiæ habeat, plus ve-
ro diligentiæ adhibeat: is laborioſa fidelique
manu pertractatis omnibus veſtis eius pan-
niculis, & partibus inuicẽ ſi quæ male coie-
rint, filo cõceptis, nihil in ea lacinioſum, ru-
ptum aut hiulcum remanere patietur, ſed
omni ex parte ſanatam ſartamque, ac bene
ſutã remittet. Ita qui hactenus Tertulliani
de Pallio libro emendando emundandoque
manus admouerũt, quod in ea cura nimiũ*

ſecure, minuſque quam oportebat ſollicite ſe geſſerũt, licet doctiſſimi ipſi & multũ ingenioſi, nullum tamẽ operæ pretiũ ſe feciſſe fateantur neceſſe eſt, qui totũ opus aut æque mendoſum, aut fœdius etiã quam acceperãt multis in locis deprauatum, reliquerũt. Ego qui poſt illos in eandem cogitationem incubui, quo minus doctrina & ingenio me valere ſentiebã, eo maiorem diligentiam adhibendam eſſe mihi duxi, qua pene ſola effeci vt nihil in hoc opere poliendo & ornando deſiderari poſſit, quin a me prouiſum recte & proſpectum, atque in hanc editionẽ collatũ ſit. Quid igitur a me præſtitũ eſt, quod illis omiſiſſe fraudi fuerit? veteres editiones conſului, eaſq. diligenter cum recentioribus comparaui. Si quid hæ ab illis diſcrepare mihi cõpertæ ſunt, correctorum facinus eſſe ſtatim intellexi. Codicẽ præterea manu exaratũ, cuius ab amico mihi copia olim facta eſt, ſatis vetuſtum & optimæ notæ, curioſe ſemper inſpexi, cuius & ſcripturã vbique fideliter expreſſam exhibui. eum cũ prima & ſecunda Beati Rhenani editione in om-

nibus fere conſentiẽtem comperi. Cum eodem porro illo vetuſto exemplari, & veteribus editionibus omnia Tertulliani opera pæne incredibili labore & ſtudio contuli: quẽ infinitis prope locis emẽdatum haud paulo meliorem mea induſtria dari edique poſſe iam pridem haud vanã animo fiduciã concepi. Integris etiã ac iuſtis cõmentarijs nobiliores & politiores aliquot eius tractatus illuſtraui, vt Apologeticũ, de Corona militis, de Spectaculis, de Habitu muliebri, de cultu fœminarũ: quibus omnibus operibus eandẽ opem tuli, & eãdem operũ, quam huic de Pallio contuli, vt ſi hæc placeãt, non diſplicitura vtique illa ſint, quæ ad eundem guſtum exacta ſunt. Sed illa ſuo tẽpore & ordine ſi Deus fauerit, & vitã mihi produxerit, exibũt. His igitur adiumentis inſtructus, veterũ inquã editionũ, & libri manuſcripti, ad has qualeſcũque Notas deproperandas, & iſtã editionem adornãdam me accinxi. De ingenio meo nihil dicã, nec eſt quod poſſim dicere, nec ſi eſſet dicerem.; vere tamẽ illud aſſerere auſim, me cõplures locos

ſola coniectura fretum ſatis feliciter reſtituiſſe, qui antea deplorati, & ab omnibus conclamati iacebant. Ut ut eſt, quantum plurimũ a me fieri potuit factum fuit. quãtum illud ſit quod effecerim, & quanti faciendum ſit, non ſi inter omnes homines inueſtigaſſem, in quemquam incidere potuiſſẽ, qui rectius quam tu valeret æſtimare. Nec mihi verendum eſt, ne amor parentis erga me tuus, iudicium cenſoris de me tuum impediat. Nam præterquam quod veriſſime ſemper, ac ſeueriſſime de rebus & ſtudijs meis te iudicaſſe animaduerti, tum illud vere ac proprie dici de te poſſe cõperi quod ille de omnibus dixit: auara parentum vota eſſe, nec vlla filiorum bona ſatis vnquam perfecta putare. *Quare ſi hæc tibi placuiſſe, & tuo iudicio probata fuiſſe intellexero, votorum meorum ſummam aſſequutum me eſſe confitebor. Deum veneror ſanum te & incolumem tuis quam diutiſſime ſeruet, domumque omnem fortunet. Vale. Lutetiæ Pariſiorum* VII. *Id. Apr.* CIↃ. IↃ. C.XXII.

Q. SEPT.

Q. SEPTIMII

FLORENTIS TERTVLLIANI

LIBER DE PALLIO.

CAP. I.

PRINCIPES ſemper Africæ, viri Carthaginienſes, vetuſtate nobiles, nouitate felices: gaudeo vos tam proſperos temporum, cùm ita vacat ac iuuat, habitus denotare pacis: hæc & annona & ocia ab imperio & à cœlo. Bene eſt, tamen & vobis habitus aliter olim tunicæ fuêre, & quidem in fama de ſubteminis ſtudio, & luminis conſilio, & menſuræ temperamento, quòd neque trans crura prodigè, nec intra genua inue-

recundè, nec brachijs parcè, nec manibus arctè, ſed nec cingulo ſinus diuidente, expedita atque quadrata, inſtita. In viris autem, pallij extrinſecus habitus, & ipſe quadrangulus, ab vtroque laterum regeſtus, & ceruicibus circunſtrictus, in fibulæ morſu humeris acquieſcebat: inſtar eius hodie Æſculapio iam veſtro ſacerdotium eſt. Sic in proximo ſoror ciuitas veſtiebat, & ſicubi alibi in Africa Tyros: at cùm ſecularium fortium domina Fortuna, & Romanis Deus maluit, ſoror quidem ciuitas, ſuopte arbitrio mutare properauit, vt adpulſum Scipionem antè iam de habitu ſalutaret Romana præcoqua. Vobis verò poſt iniuriæ beneficium, vt ſenium non faſtidium exemptis: poſt Gracchi obſcœna omina, & Lepidi violenta ludibria: poſt trinas Pompeij

aras, & longas Cæſaris moras: vbi mœnia Statilius Taurus impoſuit: ſolennia Sentius Saturninus enarrauit: cùm concordia iuuat, toga oblata eſt: Pro! quantum circummeauit, à Pelaſgis ad Lydos, à Lydis ad Romanos, vt ab humeris ſublimioris populi Carthaginienſes complecteretur. Exinde tunicam longiorem, cinctu arbitrante, ſuſpenditis, & pallij iam teretis redundantiam, tabulata congregatione fulcitis: & ſi quid præterea conditio vel dignitas, vel temporalitas veſtit. Pallium tamen generaliter veſtrum, immemores etiam denotatis: equidem haud miror præ documento ſuperiore. Nam & arietem (non quem Laberius reciprocicornem, & lanicutem & teſtitrahum, ſed trabes machina eſt, quæ muros frangere militat) nemini vnquam adhuc libratum,

illa dicitur Carthago, *ſtudijs aſperrima belli*, prima omnium armaſſe in oſcillum penduli impetus: commentata vim tormenti, de bile pecoris capite vindicantis. Cùm tamen vltimarent tempora patriæ, & aries iam Romanus in muros quondam ſuos auderet; ſtupuere illico Carthaginienſes, vt nouum extraneum ingenium.

Tantum æui longinqua valet mutare vetuſtas.

Sic denique nec pallium agnoſcitur.

CAP. II.

SIT nunc aliunde res: ne Pœnicum inter Romanos aut erubeſcat, aut doleat, certè habitum vertere, naturæ totius ſolemne munus eſt: fungitur & ipſe mundus interim iſte, quem incumbimus:

viderit Anaximander ſi plures putat: viderit ſi quis vſpiam alius ad Meropas, vt Silenus penes aures Midæ blattit, aptas ſanè grandioribus fabulis. Sed &, ipſe quem Plato æſtimat, cuius imago hîc ſit, etiam ille habeat neceſſe eſt, proinde mutare: quippe ſi mundus, ex diuerſis ſubſtantijs officiiſque conſtabit, ad formam eius quòd mundus hic eſt: neque enim mundus, ſi non vt mundus. Proinde diuerſa in vnum ex demutatione diuerſa ſunt: denique diuerſitatis diſcordíam vices fœderant: ita mutando erit mundus omnis, qui ex diuerſitatibus corporatus, & vicibus temperatus. Noſtra certè metatio (quod clauſis vel in totum Homemericis oculis liquet,) totùm verſiforme eſt: dies & nox inuicem vertunt: ſol ſtitionibus annuis, luna modulationibus menſtruis va-

riat : ſiderum diſtincta confuſio interdum deijcit quid, interdum reſuſcitat: cœli ambitus nunc ſub diuo ſplendidus, nunc nubilo ſordidus: aut imbres ruunt, & ſi qua miſſilia cum imbribus: dehinc ſubſtillum, & denuo ſudum. Sic & mari fides infamis, dum & flabris æquè mutantibus, de tranquillo probum, de fluſtris temperatum, & extemplo de decumanis inquietat. Sic & terram ſi recenſeas temperatim veſtiri amantem, prope ſis eandem negare, memor viridem cùm conſpicis flauam, mox viſurus & canam. Cæteri quoque eius ornatus, quid non aliud ex alio mutant? montium ſcopulæ decurrendo, & fontium venæ ebullando, & fluminum viæ obumbrando? Mutauit & totus orbis aliquando, aquis omnibus obſitus: adhuc maris conchæ & buccinæ

peregrinantur in montibus, cupientes Platoni probare etiam ardua fluitaſſe: ſed & enatando, rurſus infima mutauit, rurſus orbis alius: Idem mutat & nunc localiter habitus, cùm ſitus læditur, cùm inter inſulas nulla iam Delos, harenæ Samos: & ſi ille non mendax, Æon in Atlantico Libyam aut Aſiam adæquans quæritur nunc. Italiæ quondam latus, (Hadria Tyrrhenóque quaſſantibus) medio tenus interceptum, reliquias Siciliam facit: cùm tota illa plaga diſcidij, contentioſos æquorum coïtus anguſtijs retorquens nomen vitij mari induit, non expuentis naufragia, ſed deuorantis. Patitur & cõtinens de cælo aut de ſuo: adſpice ad Palæſtinam quà Iordanis amnis finium arbiter, vaſtitas ingens, & orba regio, & fruſtra ager, & vrbes retro, & populi frequentes,

& ſolus audiebat : dehinc vt Deus cenſor eſſet, impietas ignium meruit imbres : hactenus Sodoma, & nulla Gomorra, & cinis omnia, & propinquitas maris iuxtà, cum ſolo mortem bibit. Ex huiuſcemodi nubilo & Tuſcia Vulſinios priſtinos deuſta : quo magis de montibus ſuis Campania ſperet erepta Pompeios. Sed abſit : vtinam & Aſia ſecura iam ſit de ſoli ingluuie : vtinam & Africa ſemel voraginem pauerit, vnicis caſtris fraudatis expiata. Multa & alia huiuſmodi detrimenta, habitum orbis mutauêre, ſitúſque mouêre. Bellis quoque plurimum licuit : ſed piget triſtia non minùs quàm regnorum vices recenſere, quotiens & iſta mutauerint iam inde à Nino Beli progenie (ſi tamen Ninus regnauit primus, vt autumat ſuperiorum profanitas, fermè apud vos vltra ſtilus non

ſolet) ab Aſſyrijs ſi fortè æui hiſtoriæ pateſcunt: qui verò diuinas lectitamus, ab ipſius mundi natalibus compotes ſumus. Sed læta iam malo, quippe & læta mutant. Denique ſi quid mare diluit, cœlum texit, terra ſubduxit, gladius detotondit, aliàs verſura compenſato redit. Iam & primitijs, maiore ambitu terra caſſa, & vacans hominum, & ſicubi aliqua gens occuparat, ſibimet ſoli erat. Itaque cogitans omnia ſibi domum, intelligens alibi ſtipantem copiam, alibi deſerentem, runcare atque ruſpare conſuluit: vt inde velut ex ſurculis & propaginibus, populi de populis, vrbes de vrbibus, per vbique orbis pangerentur. Tranſuolauêre redundantium gentium examina: Scythæ exuberant Perſas: Phœnices in Africam eructant: Romanos Phryges pariunt: Chaldæum

ſemen in Ægyptum educatur, dehinc cùm inde tranſducitur, Iudæa gens eſt. Sic & Herculea poſteritas, qui Temeno pariter Peloponneſum occupando producunt: ſic & Iones Nilei comites, Aſiam nouis vrbibus inſtruunt: ſic & Corinthij cum Archia muniunt Syracuſas. Sed vanum iam antiquitas, quando curricula noſtra coram: quantùm reformauit orbis ſeculum iſtud? quantùm vrbium aut produxit, aut auxit, aut reddidit præſentis Imperij triplex virtus? Deo tot Auguſtis in vnum fauente; quot cenſus tranſcripti? quot populi propaginati? quot ordines illuſtrati? quot barbari excluſi? Reuera orbis cultiſſimum huius imperij rus eſt, eradicato omni aconito hoſtilitatis, & cato & rubo ſubdolæ familiaritatis, conſitum & amœnum ſuper Alcinoi

pometum, & Midæ roſetum. Laudans igitur orbem mutantem, quid denotas hominem?

Cap. III.

MVTANT & beſtiæ pro veſte formam, quanquam & pauo pluma veſtis, & quidem de cataclitis: imò omni conchylio depreſſior, quâ colla florent: & omni patagio inauratior, quâ terga fulgent: & omni ſyrmate ſolutior, quâ caudæ iacent: multicolor, & verſicolor, quâ, nunquam ipſa, ſemper alia, etſi ſemper ipſa quando alia, totiens denique mutanda quotiens mouenda. Nominandus eſt & ſerpens, licet ponè pauum: nam & iſte quod ſortitus eſt, conuertit corium & æuum: ſi quidem vt ſenium perſenſit, in anguſtias ſtipat, paritérque ſpecum ingre-

Digitized by Google

diens, & cute egrediens, ab ipſo ſtatim limine eraſus, exuuijs ibidem relictis nouus explicat, cum ſquammis&anni recuſantur. Hyænam ſi obſerues, ſexus annalis eſt, marem & fœminam alternat. Taceoceruum quòd & ipſe ætatis ſuæ arbiter, ſerpente paſtus, veneno langueſcit in iuuentutem. Eſt & quadrupes, tardigrada, agreſtis, humilis, aſpera, teſtudinem Pacuuianam putas, non eſt. capit & alia beſtiola verſiculum, de mediocribus oppido, ſed nomen grande, chamæleontem qui audieris, haud antè gnarus, iam timebis aliquid cum leone: at cùm offenderis apud vineam ferme ſub pampino totum, ridebis illico audaciam & Græci iam nominis: quippe nec ſuccus eſt corpori, qui minutioribus multo licet. Chamæleon pellicula viuit, capitulum ſtatim à dor-

ſo, nam deficit ceruix, itaque durum reflecti: ſed circumſpectu emiſſitij ocelli, imò luminis puncta vertiginant: hebes, feſſus vix à terra ſuſpendit, molitur inceſſum ſtupens & promouet, gradum magis demonſtrat quàm explicat, ieiunus ſcilicet ſemper & indefeſſus: oſcitans veſcitur, follicans ruminat, de vento cibus. Tamen & chamæleon mutare totus, nec aliud valet: nam cùm illi coloris proprietas vna ſit, vt quid acceſſit inde ſuffunditur: hoc ſoli chamæleonti datum, quod vulgò dictum eſt, *de corio ſuo ludere*. Multa dicendum fuit, vt ad hominem præſtructim perueniretur: hunc quoquo primordio accipitis, nudus certè & inueſtis figulo ſuo conſtitit, poſt demum ſapientiam haud dum licitam, præreptam potitur: ibidem (quod in nouo corpore indebi-

tum adhuc pudori erat, protegere feſtinans) ficulneis folijs interim circundat. Dehinc cùm de originis loco exterminat, quippe deliquerat, pellitus orbi vt metallo datur: ſed arcana iſta nec omnium noſſe. Cedo iam de veſtro, quod Ægyptij narrant, & Alexander digerit, & Afer legit, ea tempeſtate Oſiridis quâ ad illum ex Libya Ammon vaſit ouium diues: denique cum ipſis Mercurium autumant fortè palpati arietis mollitie delectatum, diglubaſſe ouiculam: dúmque pertentat quod facilitas materiæ ſuadebat tractu proſequente filum eliquaſſe, & in veſtis priſtinæ modum, quam philyra tenui vinxerat, texuiſſe. Sed vos omnem lanitij diſpenſationem, ſtructurámque telarum Mineruæ maluiſtis, cùm penes Arachnem diligentior officina. Exinde materia, nec de oui-

bus dico Mileſiis, & Selgicis, & Altinis, aut queis Tarentum vel Betica cluet natura colorante, ſed quoniam & arbuſta veſtiunt, & lini herbida poſt virorem lauacro niueſcunt: nec fuit ſatis tunicam pangere & ſerere, ni etiam piſcari veſtitum contigiſſet: nam & de mari vellera, quæ muſcoſæ lanoſitatis lautiores conchæ comant: prorſus haud latet bombycem (vermiculi genus eſt) quæ per aerem aliquando araneorum more ſcopis idoniùs diſtendit, dehinc deuorat, mox æquè reddere, proinde ſi ne caueris, animata iam ſtamina volues. Tantam igitur paraturarum materiarum ingenia quoque veſtificinæ proſecuta (primùm tegendo homini, quâ neceſſitas præceſſit: dehinc & ornando, imò & inflando, quâ ambitio ſucceſſit) varias indumentorum formas pro-

mulgauêre : quarum pars gentilitùs inhabitantur, cæteris incommunes: pars verò paſſiuitùs omnibus vtiles, vt hoc pallium, etſi Græcum magis, ſed linguâ iam penes Latium eſt, cum voce veſtis intrauit : atque adeò ipſe qui Græcos pellendos vrbe cenſebat (literas eorum vocémque ſenex iam eruditus) idem Cato, iuridicinæ ſuæ in tempore humerum exertus, haud minùs palliato habitu Græcis fauit.

CAP. IV.

QVID nunc ſi eſt Romanitas omnis alia, veſtis nec tamen, admodum Græci eſtis, at non ita eſt? vnde gentium in prouincijs meliùs exercitis, quas natura agro potiùs eluctando commodauit, ſtudia palæſtræ malè ſeneſcentia, &

& caſſum laborantia, & lutea vnctio, & puluerea volutatio, & arida ſaginatio? vnde apud aliquos Numidas, etiam equis cæſariatos, iuxta cutem tonſor, & cultri vertex ſolus immunis? vnde apud hirtos & hirſutos tam rapax ab ala reſina, tam furax à mento volſella? Prodigium eſt hæc ſine pallio fieri: illius eſt hæc tota res Aſiæ. Quid tibi Libya & Europa cum exoticis mundicijs, quas veſtire non noſti? Reuera enim quale eſt Græcatim depalari magis quàm amiciri? habitum ttansferre, ita demum cultus probrum eſt, ſi non conſuetudo, ſed natura mutetur: ſat refert inter honorem temporis, & religionem Dei: conſuetudo fidem tempori, natura Deo. Naturam itaque concuſſit Lariſſæus heros in virginem mutando: ille ferarum medullis educatus (vnde & nomi-

nis conſilium, quando quidem labijs vacuerat ab vberum guſtu) ille apud rupicem, & ſiluicolam, & monſtrorum eruditorem ſcrupea ſchola eruditus. Feras in puero matris ſollicitudinem, patiens certè iam vſtriculas, certè iam virum alicuius clanculò functus, adhuc ſuſtinet ſtolā fundere, comam ſtruere, cutem fingere, ſpeculum conſulere, collum demulcere, aurem quoque foratu effœminatus, quod illi apud Sigæum ſtatua ſeruat. Planè poſtea miles eſt. neceſſitas enim reddidit ſexum, de prælio ſonuerat, nec arma longè:

Ipſum, inquit, ferrum virum attrahit.

Cæterùm ſi poſt incentiuum quoque puella perſeueraſſet, potuit & nubere: ecce itaque mutatio, monſtrum equidem geminum: de viro fœmina mox de fœmina vir, quan-

do neque veritas negari debuiſſet, neque fallacia confiteri : vterque habitus mutandi malus, alter aduerſus naturam, alter contra ſalutem. Turpius adhuc libido virum cultu transfigurauit, quàm aliqua materna formido, tametſi adoratur à vobis qui erubeſcendus eſt, Scytaloſagittipelliger ille, qui totam epitheti ſui ſortem cum muliebri cultu compenſauit : tantum Lydiæ clancularię licuit, vt Hercules in Omphale, & Omphale in Hercule proſtitueretur. Vbi Diomedes & cruenta præſepia ? vbi Buſiris & buſtuaria altaria ? vbi Geryon ter vnus ? cerebris adhuc eorum, claua fœtere malebat, cùm vnguentis offenderetur. Vetus iam hydræ, Centaurorúmque ſanguis in ſagittis, pumice ſpeculi excludebatur, inſultante luxuria, vt poſt monſtra transfixa coronam forſi-

tan fuerent. Ne ſobriæ mulieris quidem, aut virginis alicuius ſcapulæ ſub exuuias beſtiæ tantæ introire potuiſſent, niſi diu mollitas & euigoratas, & exodoratas, quod apud Omphalem balſamo aut telino ſpero factum. Credo & iubas pectinem paſſas, ne ceruicé eneruem inuteret ſtiria leonina: hiatus crinibus infarſos, genuinos interantias adumbratos: totâ oris contumeliâ mugiret ſi poſſet Nemæa certè: ſi quis loci Genius ingemebat, tunc enim ſe circumſpexit leonem perdidiſſe. Qualis ille Hercules in ſerico Omphales fuerit, iam Omphale in Herculis ſcorto deſignata deſcripſit. Sed & qui arte Tirynthium acceſſerat pugil Cleomachus (poſt Olympia cùm incredibili mutatu de maſculo fluxiſſet, intercutem cæſus & vltrà, inter fullones iam Nouianos

coronandus:meritóque mimographo Lentulo in Catinenſibus commemoratus) vtique ſicut veſtigia cæſtuum viria occupauit: ita & endromidis ſolocem aliqua multicia ſyntheſi extruſit. Phyſconem & Sardanapalum tacendum eſt, qui niſi inſignes libidinum, aliâs reges nemo noſſet: tacendum autem ne quid & illi de Cæſaribus quibuſdam veſtris obmuſſitent, propudioſis: nec magnæ fortè conſtantiæ mandatum ſit, impuriorem Phyſcone, molliorem Sardanapalo Cæſarem deſignare, & quidem ſub Nerone. Nec tepidior vis vanæ quoque gloriæ, mutandis indubijs, etiam vero ſaluo. Calor eſt omnis affectus: verùm cùm in affectationem flabellatur, iam de incendio gloriæ ardor eſt. Habes igitur ex iſto fomite æſtuantem magnum regem, ſola gloria minorem:

viceratMedicam gentem, & victus eſt Medica veſte, triumphalem cataphractam amolitus, in captiua ſarabara deceſſit: pectus ſquammarum ſignaculis diſculptum, textu pellucido tegendo, nudauit: anhelum adhuc ab opere belli, & vt molliùs ventilante ſerico extinxit. Non erat ſatis animi tumens Macedo, ni illum etiam veſtis inflatior delectaſſet: niſi quòd & philoſophi puto ipſi, aliquid eiuſmodi adfectant, audio enim & in purpura philoſophatum: ſi philoſophus in purpura, cur non & in baxea Tyria calciare? niſi aurum minimè Græcatos decet: atquin alius & ſericatus, & crepidam æratus inceſſit: dignè quidem, vt bacchantibus indumentis aliquid ſubtinniret, cymbalo inceſſit. Quòd ſi iam tunc locorum Diogenes de dolio latraret, non cœnulentis pe-

dibus (vt tori Platonici ſciunt) ſed omnino totum Empedoclem in adyta Cloacinarum detuliſſet: vt qui ſe cœlitem delirarat, ſorores priùs ſuas, dehinc homines deas ſalutaret. Tales igitur habitus, qui de natura & modeſtia transferunt, & acie figere, & digito deſtinare, & nutu tradere meritò ſit. Prorſus ſi quis Mæandrico fluxu delicatam veſtem humi protrahat, audiat ponè ſe quod & Comicus. Qualem demens iſte chlamydem diſperdit? Enimuero iamdudum cenſoriæ intentionis epiſcynio diſperſo, quantùm denotatui paſſiuitas offert? libertinos in equeſtribus, ſubuerbuſtos in liberalibus, deditit ios in ingenuis, rupices in vrbanis, ſcurras in forenſibus, paganos in militaribus: veſpillo, leno, laniſta, tecum veſtiuntur. Conuerte & ad fœminas, habes ſpectare

quod Cecina Seuerus grauiter Senatui impreſſit: matrona ſine ſtola in publico! denique in Lentuli Auguris conſultis, quæ ita ſeſe exauctoraſſet, pro ſtupro erat pœna: quoniam quidem indices cuſtodéſque dignitatis habitus, vt lenocinij factitandi impedimenta, ſedulò quædam deſuefecerant. At nunc in ſemetipſas lenocinando, quò planiùs adeantur, & ſtolam & ſupparum, & crepidulum, & calliandrum, ipſas quoque iam lecticas, & ſellas queis in publico quoque domeſticè ac ſecretè habebantur, eierauêre: ſed alius extinguit ſua lumina, alius non ſua accendit. Aſpice lupas, popularium libidinum nundinas: ipſas quoque frictrices (& ſi præſtat oculos abducere ab eiuſmodi propudijs, occiſæ in publico caſtitatis) aſpice tamen vel ſublimis, iam matronas vide-

bis, & cùm latrinarum antiſtes ſericum ventilat, & immundiorem loco ceruicem monilibus conſolatur, & armillas quas ex virorum fortium donis, ipſæ quoque matronę temerè vſurpaſſent, omnium pudendorum conſcias manus inſerit, impuro cruri, purum aut mulleolum inducit calceum. Cur iſtas non ſpectas? vel illos item habitus, qui nouitate veſtitus religionem mentiuntur? cùm ob cultum omnia candidatum, & ob notam vittæ & priuilegium galeri, Cereri initiantur? cùm ob diuerſam affectionem tenebricæ veſtis, & tetrici ſuper caput velleris, in Bellonæ montes fugantur? cùm latioris purpuræ ambitio, & Galatici ruboris ſuperiectio, Saturnum commendat? cùm ipſum hoc pallium moroſiùs ordinatum, & crepidæ Græcatæ, Græcatim Æſculapio

adulantur? Quantò tunc magis arguas illud! & vrges oculis etiam ſimplicis & inaffectatæ tamen, ſuperſtitionis reum. Enimuerò cùm hanc primùm ſapientiam veſtit, quæ vaniſſimis ſuperſtitionibus renuit, tunc certiſſimè pallium ſuper omnes exuuias, & peplos auguſta veſtis, ſupérque omnes apices & titulos, ſacer ſuggeſtus deducit oculos: ſuadeo reuerere habitum vnius interim erroris tui renunciatorem.

CAP. V.

TAMEN, inquis, ita à toga ad pallium? quid enim ſi à diademate & à ſceptro? an aliter mutáuit Anacharſis, cùm regno Scythiæ philoſophiam præuertit? nulla in melius tranſgreſſus ſint ſigna, eſt habitus iſte quod faciat, priùs

etiam ad ſimplicem ſpecta telam eius: nullo tædio conſtat, adeò nec artifice neceſſe eſt, qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat in tilias, totúmque contracti vmbonis figmentum, cuſtodibus forcipibus adſignet: dehinc diluculò tunica priùs cingulo correpta (quam præſtabat moderatiorem texuiſſe) recognito rurſus vmbone, & ſi quid exorbitauit reformato, partem quidem de læuo promittat: ambitum verò eius, ex quo ſinus naſcitur, iam deficientibus tabulis, retrahat à ſcapulis, & excluſa dextera, in læuam adhuc congerat, cùm alio pari tabulato in tergo deuoto, atque ita hominem ſarcina veſtiat. Conſcientiam denique tuam perrogabo, quid te priùs in toga ſentias, indutum, ánne onuſtum? habere veſtem, an baiulare? ſi negabis, domum conſe-

quar, videbo quid ſtatim à limine properes: nullius profectò alterius indumenti expoſitio, quàm togæ gratulatur: calceos nihil dicimus, proprium togæ tormentum, immundiſſimam pedum tutelam, verùm & falſam: quàm enim non expediat in algore, & ardore rigere nudipedem, quàm in calceo vncipedem, magnum inceſſui munimentum ſutrinæ Veneriæ proſpexêre, perones effœminatos. At enim pallio nihil expeditius, etiamſi duplex, quod Cratetis more nuſquam veſtiendo componitur: quippe tota molitio eius operire eſt ſolutim, id eſt, vno circumiectu, licèt equidem nuſquam inhumano, ita omnia hominis ſimul contegit: humerum velans exponit, vel includit, cætero quâ in humerum adhæret, nihil circumfulcit, nihil circumſtringit, nihil de tabularum

fide laborat, facilè ſeſe regit, facilè reficit : etiam cùm reponitur, nulli cippo in craſtinum demandatur. Si quid interulæ ſupereſt, vacat zonæ tormentum : ſi quid calceatus inducitur, mundiſſimum opus eſt, aut pedes nudi magis, certè viriles magis quàm in calceis. Hæc pro pallio interim, quantum nomine concitaſti : iam verò & de negotio prouocat : Ego, inquit, nihil foro, nihil campo, nihil curiæ debeo : nihil officio aduigilo, nulla roſtra præoccupo, nulla prætoria obſeruo, cancellos non adoro, ſubſellia non contundo, iura non conturbo, cauſſas non elatro, non iudico, non milito, non regno, ſeceſſi de populo : imò vnicum negotium mihi eſt, nec aliud nunc curo, quàm ne curem : vitâ meliore magis in ſeceſſu fruare, quàm in promptu, ſed igna-

ua infaméque ſcilicet patriæ, & imperio, reíque publicæ viuendum eſt: erat olim iſta ſententia: nemo alij naſcitur, moriturus ſibi. Certè cùm ad Epicuros & Zenonas ventum eſt, ſapientes vocas totum quietis magiſterium, qui eam ſummæ atque vnicæ voluptatis nomine conſeruauêre. Tamen propemodum mihi quoque licebit in publicum prodeſſe, ſoleo de quali bet margine vel ara, medicinas moribus dicere, quæ feliciùs publicis rebus, & ciuitatibus, & imperijs, bonas valetudines conferent, quàm tuæ operæ. Quippe ſi pergam ad acuta tecum, PLVS TOGÆ læſêre rempublicam, quàm loricæ. Atquin nullis vitijs adulor, nullis veternis parco, nulli impetigini adulor, adigo cauterem ambitioni, quâ M. Tullius quigentis millibus nummûm orbem citri e-

mit, quâ bis tantum Aſinius Gallus, pro menſa eiuſdem Mauritaniæ, numerat: hem! quantis facultatibus æſtimauere ligneas maculas! Item quâ lances centenarij ponderis Sylla molitur: vereor ſanè ne parua ſit iſta trutina, cùm Druſillanus, & quidem ſeruus Claudij, quingenariam promulſidem ædificat, ſuprà ſcriptis fortaſſe menſis neceſſariam: cui ſi officina extructa eſt, debuit & triclinium. Immergo æquè ſcalpellum acerbitati ei, quâ Vedius Pollio, ſeruos murenis inuadendos obiectabat: noua ſcilicet ſæuitia delectatio terrenæ beſtiæ, & edentulæ & exunguis, & excornis: de piſcibus placuit feras cogere, vtique ſtatim coquendis, vt in viſceribus earum, aliquid de ſeruorum ſuorum corporibus & ipſe guſtaret. Præcidam gulam, quâ Hortenſius orator, primus

pauum cibi cauſſa potuit occidere: quâ Aufidius lurco, primus ſaginâ corpora vitiauit,& coactis alimentis in adulterinum prouexit ſaporem: quâ Aſinius Celer, mulli vnius obſonium VI. M. HS. detulit: quâ Æſopus hiſtrio, ex auibus eiuſdem pretioſitatis, vt canoris & loquacibus quibuſque, ſexcentûm millium patinam confiſcauit, filius eius poſt tale pulpamentum potuit ſumptuoſiùs eſurire: margarita nanque vel ipſo nomine precioſa dehauſit, credo ne mendiciùs patre cœnaſſet. Taceo Nerones & Apicios & Rufos: dabo catharticum impuritati Scauri, & aleæ Curij, & vinolentiæ Antonij. Et memento iſtos interim, ex multis togatos fuiſſe, qualis apud pallium haud facilè.

Has purulentias ciuitatis, quis eliciet & exuaporabit, ni ſermo palliatus?

palliatus ? Sermone , inquit , me ſuaſiſti , medicamine ſapientiſſimo. Verùm etſi eloquium quieſcat aut infantiâ ſubductum , aut verecundiâ retentum, (nam & elinguis philoſophia,vitâ contenta eſt) ipſe habitus ſonat : ſic denique auditur philoſophus dum videtur. De occurſu meo vitia ſuffundo: quis non æmulum ſuum cùm videt, patitur ? quis oculis in eum poteſt , in quem mentibus non poteſt ? grande pallij beneficium eſt, ſub cuius recogitatu, improbi mores vel erubeſcunt ! Viderit nunc philoſophia quid proſit : nec enim ſola mecum eſt , habeo & alias artes in publico vtiles: de meo veſtiuntur & primus informator literarum, & primus edomator vocis, & primus numerorum harenarius , & Grammaticus, & Rhetor , & Sophiſta, & Medicus, & Poëta , & qui Muſicam

pulſat, & qui ſtellarem coniectat, & qui volaticam ſpectat: omnis liberalitas ſtudiorum quatuor meis angulis tegitur: planè poſt Romanos equites, verùm & cerdones & omnis gladiatorum ignominia togata producitur. Hæc nimirum indignitas erit à toga ad pallium. Sed iſta pallium loquitur. At ego iam illi etiam diuinæ ſectæ ac diſciplinæ commercium confero: gaude pallium & exulta, melior iam te philoſophia dignata eſt, ex quo Chriſtianum veſtire cœpiſti.

FINIS.

Google

NOVA EDITIO

Ex veteribus libris emendata.

PRINCIPES *ſemper Africæ, viri Carthaginienſes, vetuſtate nobiles, nouitate felices, gaudeo vos tam proſperos temporum, cum ita vacat ac iuuat, habitus denotare. Pacis hæc & annona & ocia: ab imperio, & a cælo bene eſt. Tamen & vobis habitus aliter olim; tunicæ fuere, & quidem in fama de ſubteminis ſtudio, & luminis concilio, & menſuræ temperamento: quod neque trans crura prodigæ, nec intra genua inuerecundæ, nec brachijs paræ, nec manibus artæ, ſed, nec cingulo ſinus diuidere expeditum; quadrata iuſtitia beatæ in viris ſtabant. Pal-*

lium, extrinſecus habitus, & ipſe quadrangulus, ab vtroque laterum regeſtus, & ceruicibus circumſtrictus, in fibulæ morſu humeris acquieſcebat. Inſtar eius hodie Æſculapio ſacerdotium eſt. Sic & in proximo ſoror ciuitas veſtiebat, & ſicubi alibi in Africa Tyros. At cum ſæcularium ſortium variauit vrna, & Romanis Deus maluit, ſoror quidem ciuitas ſuopte arbitrio mutare properauit, vt adpulſum Scipionem ante iam de habitu ſalutaſſet, Romanum præcoqua. Vobis vero poſt iniuriæ beneficium, vt ſenium non faſtigium exemptis, poſt Gracchi obſcæna omina, & Lepidi violenta ludibria, poſt trinas Pompeij aras, & longas Cæſaris moras, vbi mœnia Statilius Taurus impoſuit, ſollemnia Sentius Saturninus enarrauit, cum concordia iuuat, toga oblata eſt. Pro quantum circummeauit, a Pelaſgis ad Lydos, a Lydis ad Romanos, vt ab humeris ſublimioris

populi Carthaginienſes complecteretur! Exinde tunicam longiorem cinctu arbitrante ſuſpenditis, & pallij iam teretis redundantiam tabulata congregatione fulcitis: & ſi quid prȩterea conditio, vel dignitas, vel temporalitas veſtit, pallium tamen generaliter veſtrum immemores, etiam denotatis. Equidem haud miror præ documento ſuperiora. Nam & arietem, non quem Laberius

Reciprocicornem, lanicutem, teſtitrahum:

ſed trabes machina eſt, quæ muros frangere militat, nemini vnquam adhuc libratum, illa dicitur Carthago ſtudiis aſperrima belli, *prima omnium armaſſe in oſcillum penduli impetus, commentata vim tormenti de bile pecoris caput vindicantis. Cum tamen vltimant tempora patriæ, & aries iam Romanus in muros quondam ſuos audet, ſtupuere illico Carthaginienſes, vt nouum, extraneum ingenium:*

Tantum æui longinqua valet
mutare vetuſtas.

Sic denique nec Pallium agnoſcitur. Sit nunc aliunde res, ne Pœnicum inter Romanos aut erubeſcat, aut doleat. Certè habitum vertere naturæ totius ſollemne munus eſt. Fungitur & ipſo mundus interim iſte quem incumbimus. Viderit Anaximander ſi plures putat: viderit ſi quis vſpiam alius ad Meropas, vt Silenus, penes aures Midæ blattit, aptas ſanè grandioribus fabulis. Sed & ſi quem Plato æſtimat cuius imago hic ſit, etiam ille habeat neceſſe eſt proinde mutare. Quippe ſi mundus ex diuerſis ſubſtantijs officijſque conſtabit, ad formam eius quod mundus hic eſt: neque enim mundus ſi non vt mundus proinde. Diuerſa in vnum, ex demutatione diuerſa ſunt. Denique diuerſitatis diſcordiam vices fœderant. Ita mutando erit mundus omnis, qui & diuerſitatibus corporatus, & vicibus temperatus. Noſtra

certè metatio quod clauſis vel in totum Homericis oculis liquet, totum verſiforme eſt. Dies & nox inuicem vertunt. Sol ſtationibus annuis, luna modulationibus menſtruis variat. Siderum diſtincta confuſio interdum deicit quid, interdum reſuſcitat. Cæli ambitus, nunc ſubdiuo ſplendidus, nunc nubilo ſordidus: aut imbres ruunt, aut ſi qua miſſilia cum imbribus, dehinc ſubſtillum, & denuo ſudum. Sic & mari fides infamis, dum & flabris æquè mutantibus, de tranquillo probum, de fluſtris temperatum, & extemplo de decumanis inquietat. Sic & terram ſi recenſeas temporatim veſtiri amantem, prope ſis eamdem negare, memor viridem cum conſpicis flauam, mox viſurus & canam. Ceteri quoque eius ornatus ſi quid, non aliud ex alio mutant, & montium ſcapulæ decurrendo, & fontium venæ cauillando, & fluminum viæ abhumando? Mutauit & totus orbis aliquando, aquis

omnibus obſitus. Adhuc maris conchæ, & buccinæ peregrinantur in montibus, cupientes Platoni probare etiam ardua fluitaſſe. Sed & enatando rurſus in forma: mutauit rurſus orbis, alius idem. Mutat & nunc localiter habitus, cum ſitus læditur: cum inter inſulas nulla iam Delos, harenæ Samos, *& Sibylla non mendax: cum in Atlantico Libyam aut Aſiam adæquans quæritur: cum Italiæ quondam latus, Hadria Tyrrhenoque quaſſantibus mediotenus interceptum, reliquias Siciliam facit: cum tota illa plaga diſcidij, contentioſos æquorum coitus anguſtis retorquens, nouum vitij mari imbuit, non exſpuentis naufragia, ſed deuorantis. Patitur & continens de cælo, aut de ſuo. Aſpice ad Palæſtinam, qua Iordanes amnis finium arbiter, vaſtitas ingens, & orba regio, & fruſtra ager: at vrbes retro, & populi frequentes, & ſolus audiebat: de hinc vt Deus cen-*

ſor eſt, impietas ignium meruit imbres. Hactenus Sodoma, & nulla Gomorrha, & cinis omnia, & propinquitas maris iuxta cum ſolo mortuum iuit. Ex huiuſcemodi nubilo & Tuſcia Vulſinios priſtinos deuſta, quo magis de montibus ſuis Campania ſperet, erepta Pompeios. Sed abſit. Vtinam & Aſia ſecura iam ſit de ſoli ingluuie. Vtinam & Africa ſemel voraginem pauerit, vnicis caſtris fraudatis expiata. Multa & alia huiuſmodi detrimenta habitum orbis mutauere, ſituſque mouere. Bellis quoque plurimum licuiſſe & triſtitia perget, non minus quam regnorum vices recenſere. Quoties & iſta mutauerunt, iam inde à Nino Beli progenie? ſi tamen Ninus regnare primus, vt autumat ſuperiorum profanitas. Fermè apud vos vltra ſtilus non ſolet. Ab Aſſyrijs, ſi fortè, æui hiſtoriæ pateſcunt. Qui vero diuinas

lectitamus, ab ipſius mundi natalibus compotes ſumus. Sed læta iam malo: quippe & læta mutant. Denique ſi quid mare diluit, cælum deuſſit, terra ſubduxit, gladius detotondit, alias verſura compenſati redit. Nam & primitus maiorem ambitum terra caſſa, & vacans hominum, & ſicubi aliqua gens occuparat, ſibimet ſoli erat. Itaque colere omnia (ſi demum intelligis alibi ſtipantem copiam, alibi deſerentem) runcare atque ruſtare inſtituit, vt inde velut ex ſurculis & propaginibus, populi de populis, vrbes de vrbibus, per vbique orbis pangerentur. Tranſvolauere redundantium gentium examina. Scythæ exuberant Perſas: Phœnices in Africam eructant: Romanos Phryges pariunt: Chaldæum ſemen in Ægyptum educatur, dehinc cum inde tranſducitur Iudæa gens eſt. Sic & Herculea poſteritas, Temeno pariter Peloponeſum occupando producunt. Sic & Io-

nes Nelei comites Aſiam nouis vrbibus inſtruunt. Sic & Corinthij cum Archia mœniunt Syracuſas. Sed vanum iam antiquitas, quando carricula noſtra coram. Quantum reformauit orbis ſæculum iſtud? Quantum vrbium aut produxit, aut auxit, aut reddidit præſentis Imperij triplex virtus! Deo tot Auguſtis in vnum fauente, quot cenſus tranſcripti? quot populi repurgati? quot ordines illuſtrati? quot barbari excluſi? Reuera orbis, cultiſſimum huius Imperij rus eſt, eradicato omni aconito hoſtilitatis, & cacto, & rubo ſubdolæ familiaritatis, conſultus & amœnus ſuper Alcinoi pometum, & Midæ roſetum. Laudans hominem mutantem, quid denotas hominem? Mutant & beſtiæ pro veſte formam: quamquam & pauo pluma veſtis, & quidem de cataclistis: immo omni conchylio preſſior, qua colla florent: & omni patagio inauratior, qua terga

fulgent: & omni ſyrmate ſolutior, quæ caudæ iacent: multicolor, & diſcolor, & verſicolor: nunquam ipſa, ſemper alia, & ſi ſemper ipſa quando alia, toties denique mutanda quoties mouenda. Nominandus eſt & ſerpens licet pone pauum: nam & iſte quod ſortitus eſt conuertit, corium & æuum. Si quidem vt ſenium perſenſit, in anguſtias ſtipat, pariterque ſpecum ingrediens, & cutem egrediens, ab ipſo ſtatim limine eraſus, exuuijs ibidem relictis nouus explicat, cum ſquamis & anni recuſantur. Hyæna, ſi obſerues, ſexus annalis eſt; marem & fœminam alternat. Taceo ceruum, quod & ipſe ætatis ſuæ arbiter, ſerpente paſtus, veneno langueſcit in iuuentutem. Eſt &, quadrupes, tardigrada, agreſtis, humilis, aſpera. *teſtudinem Pacuuianam putas? non eſt: capit & alis beſtiola verſiculum, de mediocribus oppido, ſed nomen grande. Chamæleontem qui audieris,*

haud ante gnarus, iam timebis aliquid amplius cum leone. At cum offenderis apud vineam ferme ſub pampino totum, ridebis illico audaciam & Græci iam nominis: quippe nec ſuccus eſt corpori, & quod minutioribus multo licet, chamæleon, ſi pellicula viuit. Capitulum ſtatim a dorſo; nam deficit ceruix, itaque durum reflecti. Sed circumſpectu emiſſicij ocelli, immo luminis puncta vertiginant. Hebes, feſſus vix a terra ſuſpendit, molitur inceſſum ſtupens & promouet, gradum magis demonſtrat quam explicat, ieiunus ſcilicet ſemper & indefectus, oſcitans veſcitur, follicans ruminat, de vento cibus. Tamen & chamæleon mutare totus, nec alius, valet. Nam quum illi coloris proprietas vna ſit, vt quid acceſſit inde ſuffunditur. Hoc ſoli chamæleonti datum, quod vulgo dictum eſt, de corio ſuo ludere. *Multa dicendum fuit, vt ad hominem præſtructim perueniretur. Hunc*

quoquo primordio accipitis, nudus certe & inueſtis figulo ſuo conſtitit: poſt demum ſapientiam, haud dum licitum, potitur. ibidem quot in nouo corpore indebitum adhuc pudori erat, protegere feſtinans, in ficulneis folijs interim circumdat: dehinc cum de originis loco exterminat, pellitus orbi vt metallo datur. Sed arcana iſta nec omnium noſſe. Cedo iam de veſtro, quod Ægyptij narrant, & Alexander digerit, & mater legit ea tempeſtate Oſiridis, qua ad illum ex Libya Ammon facit, ouium diues. Denique cum ipſis Mercurium autumant forte palpati arietis mollitie delectatum, diglubaſſe ouiculam: dumque pertentat, & quod facilitas materiæ ſuadebat, tractu proſequente filum eliquat, in reſtis priſtini modum, quem philyræ tenus iunxerat, exiſſe. Sed vos omnem lanicij diſpenſationem, ſtructuramque telarum Mineruæ maluiſtis, cum penes Arachnen diligentior offici-

na. Exinde materia : nec de ouibus dico Mileſijs, & Selgicis, & Altinis, aut quis Tarentum vel Bætica cluit, natura colorante, ſed quoniam & arbuſta veſtiunt, & lini herbida poſt virorem lauacro niueſcunt : nec fuit ſatis tunicam pangere & ſerere, ni etiam piſcari veſtitum contigiſſet : Nam & de mari vellera, quo muſcoſæ lanoſitatis plautiores conchæ comant. Prorſus haud latet bombycem, vermiculi genus eſt, quæ per aerem liquando araneorum boroſcopis idonius ſedes tendit, debinc deuorat, mox aluo reddere ; proinde ſi necaueris, animata iam ſtamina volues. Tantam igitur paraturam materiarum ingenia quoque veſtificinæ proſecuta, primum tegendo homini, qua neceſſitas præceſſit, debinc & ornando, immo & inflando qua ambitio ſucceſſit, varias indumentorum formas promulgauere : quarum pars gentilitus inhabitantur, ceteris incommunes : pars ve-

ro paſſiuitus omnibus vtiles, vt hoc pallium, etſi Græcum magis, ſed lingua iam penes Latium eſt: cum voce veſtis intrauit. Atque adeo ipſe qui Græcos præter vrbem cenſebat, litteras eorum vocemque ſenex iam eruditus, idem Cato iuridicinæ ſuæ in tempore humerum exertus, haud minus palliato habitu Græcis fauit. Quid nunc, ſi eſt Romanitas omni ſalus, nec honeſtis tamen modis ad Graios eſtis? Aut ni ita eſt, vnde gentium in prouincijs melius exercitis, quas natura agro potius eluctando commodauit, ſtudia Palæſtræ male ſeneſcentia, & caſſum laborantia, & lutea vnctio, & puluerea volutatio, & arida ſaginatio? Vnde apud aliquos Numidas, etiam equis cæſariatos, iuxta cutem tonſor, & cultri vertex ſolus immunis? Vnde apud hirtos & hirſutos, tam rapax a culo reſina, tam furax a mento volſella? Prodigium eſt hæc ſine pallio fieri. Il-

lius

lius eſt, hæc tota res Aſiæ. Quid tibi Libya & Europa cum xuſticis mundicijs, quas veſtire non noſti? Reuera enim quale eſt, Græcatim depilari magis quam amiciri? Habitum transferre ita demum culpæ prope eſt, ſi non conſuetudo, ſed natura mutetur. Sat refert inter honorem temporis & relligionem. Det conſuetudo fidem tempori, natura Deo. Naturam itaque concuſſit Lariſſæus heros in virginem mutando: ille ferarum medullis educatus, vnde & nominis concilium, quandoquidem labijs vacuerat ab vberum guſtu; ille apud rupicem, & ſyluicolam, & monſtrum eruditorem ſcrupea ſchola eruditus. Feras ſi in puero matris ſollicitudinem patiens, certe iam hiſtriculus, certe iam virum alicui clanculus functus, adhuc ſuſtinet ſtolam fundere, comam ſtruere, cutem fingere, ſpeculum conſulere, collum demulcere, aurem quoque foratu effœminatus,

quod illi apud Sigæum ſtrongyla ſeruat. Plane poſtea miles eſt : neceſſitas enim reddidit ſexum. De prælio ſonuerat , nec arma longe. Ipſum , *inquit*, ferrum virum attrahit. *Cæterum ſi poſt incentiuum quoque puellam perſeueraſſet, potuit & nubere. Ecce itaque mutatio, monſtrum equidem geminum , de viro fœmina , mox de fœmina vir, quando neque veritas negari debuiſſet, neque fallacia confiteri. Vterque habitus mutandi malus: alter aduerſus naturam, alter contra ſalutem. Turpius adhuc libido virum cultu transfigurauit , quam aliqua materna formido, tametſi adoratur a vobis qui potius erubeſcendus eſt , ſcytaloſagittipelliger ille , qui totam epitheti ſui ſortem cum muliebri cultu compenſauit. Tantum Lydiæ clanculariæ licuit, vt Hercules in Omphale, & Omphale in Hercule proſtitueretur. Vbi Diomedes , & cruenta præſepia ? vbi*

Buſiris & buſtuaria altaria? vbi Geryon ter vnus? Cerebris adhuc eorum claua fœtere malebat, cum vnguentis offunderetur. Vetus iam Hydræ Centaurorumque ſanguis in ſagittis pumice ſpeculi excludebatur, inſultante luxuria, vt poſt monſtra transfixa coronam forſitan ſuerent. Ne ſobriæ mulieris quidem aut viraginis alicuius ſcapulæ, ſub exuuias beſtiæ tantæ introire potuiſſent, niſi diu mollitas & euigoratas, & exeduratas, quod apud Omphalem balſamo aut telino ſpero factum. Credo & iubas pectinem paſſas. Ne ceruicem eneruem inureret ſciria leonina, hiatus crinibus infarſus, genuini inter antias adumbrati. Tota oris contumelia mugiret, ſi poſſet: Nemea certè, ſi quis loci genius, ingemebat: tunc enim ſe circumſpexit leonem perdidiſſe. Qualis ille Hercules in ſerico Omphales fuerit, iam Omphale in Herculis ſcorto deſignata de-

ſcripſit. Sed & qui ante Tirynthium acceſſerat pugil Cleomachus, poſt Olympiæ cum incredibili mutatu de maſculo fluxiſſet, intra cutem cæſus & vltra, inter fullones iam Nouianos coronandus, meritoque mimographo Lentulo in Catinenſibus commemoratus, vtique ſicut veſtigia ceſtuum viriis occupauit, ita & endromidis ſolocem aliqua multicia ſyntheſi extruſit. Phyſconem & Sardanapalum tacendum eſt, qui niſi inſignes libidinum, alias reges nemo noſſet. Tacendum autem, ne quid & illi de Cæſaribus quibuſdam veſtris obmuſſitent, pariter propudioſis: ne caninæ forte conſtātiæ mandatum ſit, impuriorem Phyſcone, & molliorem Sardanapalo Cæſarem deſignare, & quidem Subneronem. Nec tepidior vis vanæ quoque gloriæ mutandis induuiis, & iam viro ſaluo. Calor eſt omnis affectus: verum cum in affectationē flabellatur, iam de incendio gloriæ

ardor eſt. Habes igitur ex iſto fomite æſtuantem magnum regem, ſola gloria minorem. Vicerat Medicā gentem, & victus eſt Medica veſte. Triumphalem cataphracten amolitus, in captiua ſarabara deceſſit: pectus ſquamarum ſignaculis diſculptum, textu pellucido tegendo nudauit, & anhelum adhuc ab opere belli, vt mollius, ventilante ſerico extinxit. Non erat ſatis animi tumens Macedo, ni illum etiam veſtis inflatior deiectaſſet. Niſi quod & philoſophi puto ipſi aliquid eiuſmodi affectant. Audio enim & in purpura philoſophatum. Si philoſophus in purpura, cur non & in baxa? Tyrium calciari niſi auro, minime Græcatur. Dicet, atquin alius & ſericatus, & crepidam æratus inceſſit? digne quidem, vt bacchantibus indumentis aliquid ſubtinniret, cymbalo inceſſit. Quod ſi iam tunc locorum Diogenes de dolio latraret, non cænulentis pedibus, vt thori Platonici ſciunt,

ſed omnino totum Empedoclem in adyta Cloacinarum detuliſſet, vt qui ſe cælitem delirarat, ſorores prius ſuas, dehinc homines Deus ſalutaret. Tales igitur habitus qui de natura & modeſtia transferunt, & acie figere, & digito deſtinare, & nutu tradere merito ſit. Prorſus ſi quis Menandrico fluxu delicatam veſtem humi protrahat, audiat penes ſe & comicus, Qualem demens iſte chlamydem diſperdit? *Enimuero iam dudum cenſoriæ intentionis epiſcynio diſperſo quantum denotatui, paſſiuitas offert libertinos in equeſtribus, ſubuerbuſtos in liberalibus, dediticios in ingenuis, rupices in vrbanis, ſcurras in forenſibus, paganos in militaribus: veſpillo, leno, laniſta tecum veſtiuntur. Conuerte & ad fœminas, habes ſpectare quod Cæcina Seuerus grauiter ſenatui impreſſit, matronas ſine ſtola in publico. Denique Lentuli Auguris conſultis,*

quæ ita ſeſe exauctoraſſet, pro ſtupro erat pœna: quoniam quidem indices cuſtodeſque dignitatis habitus, vt lenocinij factitandi impedimenta, ſedulo quædam deſuefecerant. At nunc in ſemetipſas lenocinando, quo planius adeantur, & ſtolam, & ſupparum, & crepidulam, & caliendrum, ipſas quoque iam lecticas, & ſellas, queis in publico quoque domeſtice ac ſecrete habebantur, eierauere. Sed alius extinguit ſua lumina, alius non ſua accendit. Aſpice lupas popularium libidinum nundinas, ipſas quoque fictrices, & ſi præſtat oculos abducere ab eiuſmodi propudijs occiſæ in publico caſtitatis, aſpice tamen vel ſublimis, iam matronas videbis. Et cum latrinarum antiſtes ſericum ventilat, & immundiorem loco ceruicem monilibus conſolatur, & armillas quas ex virorum fortium donis ipſæ quoque matronæ temere vſurpaſſent, omnium pudendorum

conſcias manus inſerit, impuro cruri purum aut mulleolum inducit calceum: cur iſtos non ſpectas, vel illos item habitus qui nouitati ſuæ ſtare relligionem mentiuntur? cum ob cultum omnia candidatum, & ob notam vittæ, & priuilegium galeri Cereri initiantur: cum ob diuerſam affectionem tenebricæ veſtis, & tetrici ſupra caput velleris, in Bellonæ mentis fugantur: cum latioris purpuræ ambitio, & galatici ruboris ſuperiectio Saturnum commendat: cum ipſum hoc pallium moroſius ordinatum, & crepidæ Græcatum Æſculapio adulantur. Quanto tunc magis arguas illud, & vrgeas oculis & ſi iam ſimplicis, & inaffectatæ, tamen ſuperſtitionis reum? Enimuero cum hanc primum ſapientiam veſtit, quæ vaniſſimis ſuperſtitionibus renuit, tunc certiſſime pallium ſuper omnes exuuias, & peplos auguſta veſtis: ſuperque omnes a-

pices & tutulos ſacerdos ſuggeſtus. Deduc oculos ſuadeo, reuerere habitum vnius interim erroris tui renunciatorem. Tamen, inquis, ita a toga ad pallium? quid enim ſi a diademate & a ſceptro? an aliter mutauit Anacharſis, cum regno Scythiæ philoſophiam præuertit? Nulla in melius tranſgreſſi ſint ſigna, eſt habitus iſte quod faciat. Prius etiam ad ſimplicem captatelam eius, nullo tædio conſtat: adeo nec artificem neceſſe eſt, qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat in talias, totumque contracti vmbonis figmentum cuſtodibus forcipibus aſſignet, dehinc diluculo tunica prius cingulo correpta, quam præſtabat moderatiorem texuiſſe, recognito rurſus vmbone, & ſi quid exorbitauit reformato, partem quidem de læuo promittat, ambitum vero eius ex quo ſinus naſcitur iam deficientibus tabulis,

retrahat à ſcapulis, & excluſa dextera in læuam adhuc congerat cum alio pari tabulato in terga deuoto, atque ita hominem ſarcina veſtiat. Conſcientiam denique tuam perrogabo, quid te prius in toga ſentias indutum, anne onuſtum? Si negabis, domum conſequar, videbo quid ſtatim a limine properes. Nullius profecto alterius indumenti expoſitio quam togæ gratulatur. Calceos nihil dicimus, proprium togæ tormentum, immundiſſimam pedum tutelam, verum & falſam. quem enim non expediat in algore & ardore rigere nudipedem, quam in calceo vincipedem? Magnum inceſſui munimentum ſutrinæ Venetiæ proſpexere, perones effœminatos. At enim pallio nihil expeditius, etiam ſi duplex, quod Cratetis. mora nuſquam veſtiendo cum ponitur: quippe tota molitio eius operire eſt ſolutim. Id ex vno circumiectu licet, equidem nuſquam inhumano, ita om-

nia hominis ſimul contegit. Humerum velans exponit vel includit, ceteroquin humerum adhæret, nihil circumfulcit, nihil circumſtringit, nihil de tabularum fide laborat, facile ſeſe regit, facile reficit: etiam cum exponitur, nulli cruci in poſterum demandatur. Si quid interulæ ſubter eſt, vacat zonæ tormentum: ſi quid calceatus inducitur, mundiſſimum opus eſt: aut pedes nudi magis, certe viriles magis quam in calceis. Hæc pro pallio interim, quantum nomine comitiaſti. Iam vero & de negocio prouocat. Ego, inquit, nihil foro, nihil campo, nihil curiæ debeo: nulli officio advigilo, nulla roſtra præoccupo, nulla prætoria obſeruo: canales non odoro, cancellos non adoro, ſubſellia non contundo, iura non conturbo, cauſas non elatro, non iudico, non milito, ſeceſſi de populo. in me vnicum negotium mihi eſt. niſi aliud non curo quam ne curem. Vita meliore ma-

gis in ſeceſſu fruare quam in promptu, ſed ignauam infamabis. Scilicet patriæ & imperio, reique viuendum eſt. Erat olim iſta ſententia. Nemo alij naſcitur moriturus ſibi. Certe cum ad Epicuros & Zenonas ventum eſt, ſapientes vocas, totum quietis magiſterium, qui eam ſummæ atque vnicæ voluptatis nomine conſecrauere.. Tamen propemodum mihi quoque licebit in publicum prodeſſe. Soleo de qualibet margine vel ara medicinas moribus dicere, quæ felicius publicis rebus & ciuitatibus & imperijs bonas valetudines conferent, quam tuæ operæ. Quippe ſi pergam ad acuta tecum, plus togæ læſere remp. quam loricæ Atquin nullis vitijs adulor, nullis veternis parco, nulli impetigini. Adigo cauterem ambitioni qua M. Tullius quingentis millibus nummum orbem citri emit: qua bis tantum Aſinius Gallus pro menſa eiuſdem Mauritaniæ numerat. Hem quantis facultatibus æ-

ſtimauere ligneas maculas! item qua lances centenarij ponderis Sulla molitur! Vereor ſane ne parua ſit iſta trutina, cum Druſillanus, equidem ſeruus Claudij quingenariam promulſidem ædificat, ſupraſcriptis fortaſſe menſis neceſſariam, cui ſi officina extructa eſt, debuit & triclinium. Immergo æque ſcalpellum acerbitati ei qua Vedius Pollio ſeruos murænis inuadendos obiectabat. Noua ſcilicet ſæuitia delectato terrenæ beſtiæ, & edentulæ & exunguis, & excornis, de piſcibus placuit feras cogere, vtique ſtatim coquendis, vt in viſceribus earũ, aliquid de ſeruorum ſuorum corporibus & ipſe guſtaret. Præcidam gulam, qua Hortenſius orator primus pauum cibi cauſa potuit occidere: qua Aufidius Lurco primus ſagina corpora vitiauit, & coactis elementis in adulterium prouexit ſaporem: qua Aſinius Celer mulli vnius obſonium ſex ſeſtertijs detulit: qua Æſopus

hiſtrio ex auibus eiuſdem pretioſitatis, vt canoris & loquacibus quibuſque, centum millium patinam confiſcauit. Filius eius poſt tale pulpamentum potuit ſumptuoſius eſurire: margarita namque vel ipſo nomine pretioſa dehauſit, credo ne mendicius patre cœnaſſet. Taceo Nerones & Apicios & Rufos. Dabo catharticum impuritati Scauri, & aleæ Curij, & vinolentiæ Antonij. Et memento iſtos interim ex multis togatos fuiſſe, quales apud pallium? Haud facile has purulentias ciuitatis quis eliciet, & exſuppurabit, ni ſermo palliatus. Sermone, *inquit*, me ſuaſiſti, medicamine ſapiẽtiſſimo. *Verum etſi eloquium quieſcat aut infantia ſubductum, aut verecundia retentum, nam & elinguis philoſophia vita contenta eſt, ipſe habitus ſonat. Sic denique auditur philoſophus dum videtur. De occurſu meo vitia ſuffundo. Quis non æmulum ſuum cum videt,*

patitur? Quis oculis in eum poteſt, in quem mentibus non poteſt? Grande pallij beneficium eſt, ſub cuius recogitatu improbi mores vel erubeſcunt. Viderit nunc philoſophia quid proſit: nec enim ſola mecum eſt. Habeo & alias artes in publico vtiles. De meo veſtiuntur, & primus informator litterarum, & primus numerorum arenarius, & grammaticus, & rhetor, & ſophiſta, & medicus, & poeta, & qui muſicam pulſat, & qui ſtellarem coniectat, & qui volaticam ſpectat. Omnis liberalitas ſtudiorum quattuor meis angulis tegitur. Plane poſt Romanos equites: verum & accendones, & omnis gladiatorum ignominia togata producitur. Hæc nimirum indignitas erit a toga ad pallium. Sed iſta pallium loquitur. At ego iam illi etiam diuinæ ſectæ, ac diſciplinæ commercium confero. Gaude pallium & exulta, melior iam te philoſophia di-

gnata eſt, ex quo Chriſtianum veſti-re cœpiſti.

FINIS.

CLAVDII SALMASII NOTÆ

IN Q. SEPT. FLORENTIS TERTVLLIANI LIBRVM DE PALLIO.

LVTETIÆ PARISIORVM.

Sumptibus HIERONYMI DROVART, via Iacobæa ſub ſcuto ſolari.

M. DC. XXII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

CL. SALMASII
NOTÆ
IN Q. SEPT. FLORENTIS
TERTVLLIANI
LIBRVM DE PALLIO.

DE PALLIO PHILOSOPHORVM & veterum Chriſtianorum.

TERTVLLIANI de Pallio opuſculum, Apologiam pro pallio eſſe, ſatyrico ſubinde ſale conſperſam, ac ſtilo naſi conditam, ad Carthaginienſes ſuos, a quibus reprehenſus, & increpatus fuerat, quod togam pallio commutaſſet, certum eſt. Illud æque pro certo, ſaltem pluſquam veriſimile eſt, ſtatim poſt illam habitus mutationem, cum primum palliatus prodijſſet Tertullianus, taxatum ob id, ac denotatum fuiſſe a ciuibus ſuis, eodemque tempore, hoc apologetico ſimul & ſatyrico ſcripto illis occurriſſe. Nec enim credi par eſt, cum diutiſſime iam hunc habitum geſtaſſet, & ciuium oculis familiarem longo vſu feciſſet, tanto poſt tempore reprehenſum

hoc nomine ab illis fuiſſe, aut eum veteri iam, ac deflatæ pridem reprehenſioni, poſt tantum interuallum, ſeram ac proinde iam non neceſſariam defenſionem parauiſſe. Atqui conſtat Chriſto eum multo ante nomen dediſſe, atque alia opera de religione Chriſtiana edidiſſe, quam hunc libellum emitteret. Vt falli neceſſe ſit eruditiſſimos viros, qui Tertullianum cum primum Chriſtianus factus eſt habitum mutaſſe, aut omnes qui ex paganis fierent Chriſtiani, ſic ſolitos habitum mutare tradiderunt. vtrumque enim falſiſſimum eſt. Hæc tamen opinio pleroſque iam peruaſit, quam paucis heic refellam. Pallium edidit Tertullianus cum iam Seuerus Auguſtus, cum duobus filijs, Auguſtis & ipſis appellatis, placide imperaret, partibus deuictis, & pace vbique per orbem terrarum compoſita. Nam de tribus illis Auguſtis accipienda eſſe illa cap. II. huius operis, viris doctis plane aſſentior: *Sed vanum iam antiquitas quando curricula noſtra coram: quantum reformauit orbis ſæculum iſtud? quantum vrbium, aut produxit, aut auxit, aut reddidit præſentis imperij triplex virtus? Deo tot Auguſtis in vnum fauente quot cenſus tranſcripti? quot populi repurgati? quot ordines illuſtrati? quot barbari excluſi?* Hæc apparet ſcripſiſſe Tertullianũ ſub finem imperij Seueri, aut cum iam diu imperaſſet. Nec enim breui temporis ſpatio potuit tantum vrbium, aut producere, aut augere, aut reddere: multo minus id præſtare ſui principatus initio, grauiſſimis & longis aduerſus Peſcennium ac Albinum bellis occupatus. At Apologeti-

cum Tertullianus idem pro Chriſtianis aduerſus gentes ſcripſit quo tempore Seuerus Peſcenniani belli reliquias perſequebatur, & expeditionem in Parthos parabat qui Peſcennij partibus fauerant, cum nondum Albinum debellaſſet, immo bellum aduerſus eum necdum ſuſcepiſſet. quod ex Apologetici ipſius lectione clare colligi poteſt, & nos ad Apologeticum pluribus adſtruemus. Chriſtianum iam tum fuiſſe Tertullianum cum Apologeticum conſcripſit, non ſit ſani dubitare. Si omnes igitur qui de gentilitate ad fidem Chriſti tranſibant, pallium ſumere conſueuerant, ſicut nobis perſuadere conantur homines docti, certe palliatum iam tunc fuiſſe Tertullianum oportet, qui tum fuerit Chriſtianus. Nec hoc tantum, ſed etiam tunc hanc veſtis peregrinitatem in eo miratos eſſe, atque etiam culpaſſe Carthaginenſes. quid enim veriſimilius? ſed & illo ipſo tempore reprehenſores & irriſores ſuos hoc mordaci ſcripto repercuſſiſſe ac retudiſſe. an non ita eſſe aut fieri debuit? Nihil horum, verum multis poſt annis ad hanc demum Apologiam perorandam pro pallio adgreſſus eſt, cum iam multa pallia contriuiſſet, nec amplius illius habitus nouitas reprehenſioni obnoxia eſſe poſſet. Si hoc veriſimile non eſt, illud verum ſit neceſſe eſt, Tertullianum a toga ad pallium tranſiuiſſe quando presbyter factus eſt, non quando Chriſtianus. Tria tempora in eius vita obſeruanda ac diſtinguenda ſunt, vnum quo nondum Chriſtianus, alterum quo iam Chriſtianus, tertium quo preſ-

byter extitit. Ciuilem habitum, hoc eſt togam eum geſtauiſſe, cum paganus adhuc eſſet, certũ eſt. Non mutauiſſe illum habitum quo tempore ad Chriſtianam Religionem ſe contulit, etiã res certa eſt, ex his quæ ſupra diximus. Sequitur certiſſimum illud eſſe, tunc veſtem mutaſſe, ac pro toga pallium vſurpaſſe, cum in presbyteriũ cooptatus eſt. Qui Tertullianũ ipſum huiuſce rei teſtẽ dederit, non eſt opinor, vt meliori magiſque idoneo poſſit auctori teſtimonium denunciare. Id igitur ex ipſius Tertulliani verbis veriſſimum eſſe demonſtrabitur. cap. IV. huius operis de Pallio, cum varios habitus enumeraſſet, qui diuerſarum cerimoniarum ac religionum miniſtros veſtiebant, ita pallium commendat: *Enimuero cum hanc primum ſapientiam veſtit quæ vaniſſimis ſuperſtitionibus renuit, tunc certiſſime pallium ſuper omnes exuuias & peplos augusta veſtis, ſuperque omnes apices ac tutulos ſacerdos ſuggeſtus*. ita certe ibi conſtanter legunt omnes manu exarati codices: nec aliter exhibet editio prima quam iuxta ſcriptorum exemplarium fidem adornauit Beatus Rhenanus. Primus Gelenius pro *ſacerdos habitus*, repoſuit *ſacer habitus*. quod vtinam ne feciſſet. ſic enim præclaræ rei notitiam importuna correctione penitus obſcuratum iuit. *Sacerdotem* porro *habitum*, quis non videt Tertullianum more ſuo loquendi dixiſſe, pro ſacerdotali habitu? ſic *Sulpitia horrea, & Stertinium acumen* Horatio, & alia huius generis ſexcenta Græcis iuxta Latiniſque ſcriptoribus vſurpata. Et Deorum Dearumque veſtibus, quas exu-

uias & peplos vocat, auguſtiorem eſſe veſtem Pallium dicit, & ſuper omnes apices ac tutulos ſacerdotalem habitum. Apices ac tutulos Flaminum & Flaminicarum ornamenta fuiſſe ignorat nemo. Pallium igitur Tertulliano *ſacerdos habitus* appellatur, quod eo habitu tunc ſacerdotes vterentur Chriſtiani, eumque præferendum aſſerit, non ſolum omnibus veſtibus & ornamentis quibus paganæ θρησκείας antiſtites vterentur, ſed etiam omnibus exuuijs & peplis, quibus Deorum ſimulacra veſtiri & ornari ſolebant. Ex hoc vel vnico Tertulliani loco ſatis liquide liquere arbitror, illa ætate non paſſiuum ac communem omnium, qui Chriſtianam fidem profiterentur, habitum fuiſſe Pallium, ſed ſolorum presbyterorum. Narrat B. Hieronymus in libro de viris illuſtribus, Tertullianum, cum ad mediam vſque ætatem presbyter Eccleſiæ permanſiſſet, inuidia poſtea & contumelijs clericorum Romanorum, ad Montani dogma delapſum. Haud paulo igitur ante mediam ætatem in presbyterorum ordinem adlectus fuiſſe videtur, quando & pallium philoſophi aſſumpſit, & hanc pro Pallio declamationem ſcholaſtico ſtilo contexuit. Quare immaniter errat vir maximus qui Animaduerſionibus in Euſebium ſcribit primitias operum Tertulliani hunc libellum de Pallio fuiſſe. quod ſatis ſuperque confutauimus ſupra. Nec leuior eſt error quem errat idem dum aſſerit Tertullianum qui togatus erat, opus habuiſſe pallio priorem habitum mutare, vt eo profiteretur Chriſtianum,

propterea quod proprium Chriſtianorum eſſet Pallium, non minus quam Græcorum. Ignoſcant mihi tanti viri manes, paucis quæ iam tradentur, id falſiſſimum eſſe cognoſci poterit. In primis ſciendum eſt, pallium illud, quod quidam ex Chriſtianis tunc geſſere, & propter quod χαικοὶ ἐπιθέται per conuitium vulgo dicebantur, non fuiſſe Græcorum commune Pallium, ſed proprium ac peculiare philoſophorum. τρίβων & τριβώνιον vocabatur, quæ vox vilem vſuque detritam veſtem ſonat. Vnde & τριβωνοφόροι philoſophi dicti. Quemadmodum autem Græci generis haud alij ferme τρίβωνα ſiue pallium ſoliti erant vſurpare, quam qui philoſophos profiterentur; ſic inter Chriſtianos habitum illum philoſophicum, hoc eſt pallium, nemo tunc temporis vſurpauit, niſi qui Chriſtianum vere philoſophum agere vellet. Nam qui diſciplinæ Chriſtianæ diligentiſſimos & exactiſſimos cultores præſtare volebant in omnibus, hi Chriſtiani philoſophi erant, & dicebantur. Tales Tertulliani ætate Epiſcopi presbyterique & omnes clerici, ac poſtea monachi; nunc vero

Πολλοὶ μὲν ναρθηκοφόροι, παῦροι δέ τε βάκχοι.

Quod in ſua ſecta vnuſquiſque philoſophorum, hoc in religione Chriſtiana monachi quondam fuere. Ἀσκηταὶ in ſuo quiſque genere dicebantur. Artemidorus lib. IV. cap. XXXV. Ἀλέξανδρος ὁ φιλόσοφος ἔδοξε τινὰ ἐπὶ θανάτῳ κατακριθῆναι, καὶ παραιτησάμενος μόλις ἀπολελύσθαι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σταυροῦ· ἔμελλε δὲ αὐτῷ οὔτε ἀσκητῇ, οὔτε γάμου, οὔτε κοινωνίας, οὔτε πλούτου, οὔτε τῶν ὅσα ὑπὸ σταυ-

ρῦ σημαίνεται. his verbis quibus philoſophum, monachum etiam nobis deſcribit, quem neque nuptiarum cura tangeret, non vllius ſocietatis, non diuitiarum ambitio ſollicitaret. Et notandum ἀσκηταὶ etiam dictos philoſophos apud Gentiles, quomodo proprie vocabantur a Chriſtianis monachi, & quicunque auſterius vitæ genus inſtituiſſent. Hæc erat ἄσκησις Chriſtianorum, quam & φιλοσοφίαν quoque dixerunt. Euſebius lib. VI. Hiſt. Eccleſ. cap. III. de Heracla presbytero: λέγεται γοῦν καὶ πλείονων ἐτῶν γῆν πεπατηκέναι μηδενὶ μηδαμῶς κεχρημένον ὑποδήματι, ἀλλὰ καὶ οἴνου χρήσεως καὶ τῶν ἄλλων παρὰ τὴν ἀναγκαίαν τροφὴν πλείοσιν ἔτεσιν ἀπεσχημένος, ὥστε ἤδη εἰς κίνδυνον ἀνατροπῆς καὶ διαφθορᾶς τοῦ θώρακος περιπεσεῖν· τοιαῦτα δὴ φιλοσόφου βίου τοῖς θεωμένοις παρέχων ὑποδείγματα εἰκότως ἐπὶ τὸν ὅμοιον αὐτοῦ ζῆλον πλείους παρόρμα τῶν φοιτητῶν. Pallium quoque ille presbyter philoſophicum geſtauit, vt conſtat ex eodem Euſebio, lib. eod. cap. XX. Tertullianus philoſophiam etiam appellat, non omnium Chriſtianorum, ſed eorum duntaxat, qui puriore & exactiore norma Chriſti fidem colerent. in hoc ipſo Pallio ſub finem: *gaude pallium & exulta: melior iam te philoſophia dignata eſt, ex quo Chriſtianum veſtire cœpiſti.* alio loco *ſapientiam* vocat. Sozomenus Hiſt. Eccleſ. lib. I. cap. XII. οὐχ ἥκιστα δὲ ἐπισημοτάτην τὴν ἐκκλησίαν ἔδειξεν καὶ τὸ δόγμα αἰέχον ταῖς ἀρεταῖς τοῦ βίου οἱ τότε μετιόντες τὴν μοναστικὴν πολιτείαν· ὠφελιμώτατον γάρ τι χρῆμα εἰς ἀνθρώπους ἐλθοῦσα παρὰ θεοῦ ἡ τοιαύτη φιλοσοφία. Hi ſunt philoſophi Chriſtiani qui pallium habitabant. Ambroſius E-

Origene

piſtol. xxxvii. *& quum ipſi (Ægyptij) capita & ſupercilia radant ſi quando Iſidis ſuſcipiunt ſacra, ſi forte Chriſtianus vir attentior ſacroſanctæ religioni veſtem mutauerit, indignum facinus appellant.* non de quolibet Chriſtiano ita loquitur Ambroſius, ſed de eo qui ſacroſanctæ diſciplinæ attentior eſſet: per quæ verba omnino τὸν ἀσκητὴν deſignat, hoc eſt τὸν ἀκριβῶς χριστιανίζοντα, vt loquitur Socrates lib. vii. cap. xxxvii. Hiſt. Eccleſ. de Siluano: Σιλβανὸς ῥήτωρ μὲν ἐγεγόνει πρότερον Τρωΐλου τοῦ σοφιστοῦ, ἀκριβῶς δὲ χριστιανίζειν ἐσπουδακὼς καὶ τὸν ἀσκητικὸν βίον ἀσκῶν τρίβωνα φέρειν οὐ περιείρητο. Ex quo id colligitur, omnes aſcetas καὶ ἀκριβῶς χριστιανίζοντας, & attentiores ſacroſanctæ diſciplinæ, veſtem mutare olim ſolitos fuiſſe & pallium philoſophi ſumere. quod minime tamen feciſſe Siluanum obſeruat Socrates, & hoc tanquam nouum in illo notat. Pallium igitur de quo heic agitur, & qui titulus & materia eſt huiuſce Tertullianini operis, non commune omnium Græcorum erat geſtamen, vt nec omnium olim Chriſtianorum, ſed proprie τὸ τῶν φιλοσόφων σχῆμα, propterea que hunc etiam habitum ſibi vindicarunt e Chriſtianis qui φιλοσοφικώτερον in vera religione verſarentur. Hieronymus in Epiſt. ad Marcellam: *nos quia ſerica veſte non vtimur, monachi iudicamur: quia ebrij non ſumus, nec cachinno ora diſſoluimus, continentes vocamur, & triſtes. ſi tunica non canduerit, ſtatim illud e triuio, Impoſtor & Græcus eſt.* Hi nimirum erant qui hoc ſcommate taxabantur, ὁ γραικὸς ἐπιθέτης, quique digito oſtendebantur, philoſophi nem-

pe Chriſtiani, hoc eſt aſcetici viri, qui pari cum Græcis philoſophis amictu, male quoque propter illos audiebant, quod plerique ex eorum numero philoſophos habitu ementirentur & fingerent, cum de cetero pura puta mendicabula eſſent, & impoſtores meri. Nec pallio porro tantum, ſed etiam ſordibus & ſquallore inſignes tam philoſophi quam aſcetæ Chriſtiani. Hinc illud Hieronymi, *ſi tunica non canduerit, ſtatim illud e triuio, Impoſtor & Græcus eſt.* quod de philoſophis & præcipue Cynicis accipi debet, qui non ſolum ſordidiſſimi, ſed etiam vt plurimum impoſtores. Lucianus de Proteo philoſopho: ὁ δὲ καὶ μάλα πάνυ ἤδη προέστηχε τὸν νοῦν, ἀποθέμενος τὴν πήραν, καὶ τὸ τριβώνιον, καὶ τὸ Ἡράκλειον ἐκεῖνο ῥόπαλον, ἔστη ἐν ὀθόνῃ ῥυπώσῃ ἀκριβῶς. Philoſtratus de quodam qui philoſophi habitum eiurauerat: καθ' ὃν ἐφιλοσόφει χρόνον αὐχμηρὸς δοκῶν, καὶ τραχὺς τὸ εἶδος, καὶ δυσαντής, τὴν ἐσθῆτα ἤβρυνε, καὶ τὸν αὐχμὸν ἀπετρίψατο. Huiuſmodi quoque ſordes affectarunt olim monachi. nam quam ſemel tunicam induiſſent, nunquam exuebant, priuſquam penitus tota vſu detrita & ſciſſa eſſet, ac de altera habenda cogitandum foret. Hieronymus in vita Hilarionis: *ſaccum quo ſemel fuerat indutus nunquam lauans, & ſuperfluum eſſe dicens munditias in cilicio quærere: nec alteram tunicam mutauit niſi prior penitus ſciſſa eſſet.* quantum ſordium putamus contraxiſſe talem tunicam? Rutilius Gallus in Itinerario illuuiem & ſqualorem monachorum non ſemel exagitat. de Capraria ita ſcribit:

Squallet lucifugis inſula plena viris :
Hi ſeſe Graio monachos cognomine dicunt.
& alio loco de ſolitario :
Infelix putat illuuie cæleſtia paſci,
Seq. premit ſæuis ſæuior ipſe deis.

Et hæc cauſa eſt quamobrem Eunapium putem Chriſtiani nominis infenſiſſimum hoſtem in libro de vitis philoſophorum, de monachis ſui temporis dixiſſe, ὑώδη βίον eos viuere, quod illud animal immunditiem & ſordes in amoribus ac delicijs habeat, lutóque & olenticetis præcipue gaudeat. Eſſeni quoque Iudæorum aſcetæ, a quibus monachorum Chriſtianorum originem quidam repetunt, ſordere & ſquallere pulcrum putabant. Porphyrius περὶ ἀποχῆς lib. III. κἂν ἀλείφῃ ὡς ἄκων, σμήχεται τὸ σῶμα, τὸ γὰρ αὐχμεῖν ἐν καλῷ τίθενται. Qui ſæculo ſæculiq. negotijs renuntiarant, quique ſanctiore vita in ſeceſſu frui præoptabant, vt clerici olim fere omnes & monachi, eorum hominum habitum adamaſſe & adpetiſſe iure meritoque videntur, qui & ipſi de populo ſeceſſerant, ſibique viuebant, quales fuere tum philoſophi. Præterea cum ex omni veſtimentorum genere quod in vſu promiſcuo tunc fuit, modeſtiſſimum & ſimpliciſſimum Pallium philoſophorum eſſet, illud præcipue ſibi habendum delegiſſe modeſtiæ & ſimplicitatis ſectatores egregios maxime veriſimile eſt. Adde quod & Apoſtolorum æmulatione, quorum vitam imitabantur, hunc habitum eos vſurpaſſe non longius a vero ſit, niſi ſit etiam fortaſſe verius. Apoſtolos autem non toga-

tos, non chlamydatos, non lacernatos, aut pænulatos, ſed palliatos fuiſſe conſtat. Tunicam indutui habebant vnicam, & vnum pallium amictui. De tunicis ne plus quam vnam haberent Dominico præcepto cautum erat, quod habetur Matthæi cap. x. verſ. x. μὴ πήραν εἰς ὁδὸν, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ῥάβδον. & Marci VI. IX. καὶ μὴ ἐνδύσασθαι δύο χιτῶνας. ad quem locum doctiſſimi Theologi haud ſcire ſe profitentur an quiſquam binis ſimul indui tunicis conſueuiſſet; atque ita interpretantur, vt ſpectanda potius ſententia ſit quam dictum ipſum: binis igitur tunicis indutos dici qui vna non contenti, alteram etiam habent, vt modo hac, modo illa vti queant. Sed notitia antiquitatis veſtiariæ huic notationi plane aduerſatur. Notum quippe eſt non duas tantum, ſed tres ac plures etiam aliquando ſimul tunicas geſtari veteribus ſolitas. Philoſophi etiam omnes, exceptis Cynicis, & tunicam interulam, & tunicam ſuperariam, ὑποδύτην καὶ ἐπενδύτην, ſimul habere conſueuerant, & ſupra vtramque, pallium. Cynici ſolam interulam habebant, ideóque ἀχίτωνες dicebantur, vt infra pluribus ſuo loco reddam. Romani quoque omnes binas tunicas, vt minimum, vulgo induere ſolebant. Varro apud Nonium de vita populi Romani lib. I. *poſteaquam binas tunicas habere cœperunt, inſtituerunt vocare ſubuculam & induſium.* Ergo tempus fuit, ex his verbis Varronis, cum Romani vnicam tantum haberent tunicam, idque alio loco docet ipſe apud eumdem No-

nium in voce *Ephippium*, vbi hæc verba leguntur: Varro Cato vel de liberis educandis: *Mihi puero modica vna fuit tunica & toga, ſine faſcijs calceamenta, equus ſine ephippio, balneum non quotidianum, alueus rarus.* Hæc erat in veſtitu antiquorum Romanorum ſimplicitas, qua ne maiorem quidem ab Apoſtolis ſuis exegit Dominus noſter. Hæc eadem fuit & Philoſophorum non omnium, ſed duntaxat Cynicorum. Narrat Suetonius Auguſtum plures tunicas hyeme præcipue ſemper geſtaſſe. Lucianus in dialogo quodam, diuitibus ſui temporis τὸ πλῆθος χιτωνίσκων, vt mollibus & delicatis exprobrat. Præceptum porro illud Domini de vna tunica habenda, morémque illum Apoſtolorum præcepto magiſtri ſui conſentaneum ſtudioſe obſeruarunt antiqui monachi & præcipue Ægyptij. Caſſianus lib. 1. de habitu monachi cap. XI. *Hæc dicta ſunt ne quid prætermiſiſſe de Ægyptiorum habitu videamur. Ceterum a nobis tenenda ſunt illa tantummodo, quæ vel locorum ſitus vel vſus prouinciæ admittit. Nam neque caligis nos, neque colobijs ſeu vna tunica eſſe contentos hyemis permittit aſperitas.* Vna igitur tunica, eaque ſine manicis, vnde & colobium dicebatur, ſolis Aegyptiis monachis in vſu erat, quibus in locis hyemes ſunt mitiores, & cæli temperies maior: Europæis propter hyemis rigorem vna tunica non ſufficiebat, ideoque plures, vt videtur, vſurpabant, eaſque manicatas. Tunica illa monachorum Aegyptiorum ſacco ſimilis erat, vtpote quæ manicas non haberet, & corpus preſſule conſtringe-

ret, vnde & *ſaccum* & *ſaccineam tunicam* veteres appellant. Ruffinus de monachis Tabenneſijs, ingentis abſtinentiæ viros vocat, *quibus vſus eſt indui colobijs, quaſi ſaccis lineis, & pelle confecta.* Hieronymus in vita Hilarionis *tunicam ſaccineam* vocat: *Igitur octogeſimo ætatis anno cum abſens eſſet Heſychius, quaſi teſtamenti vice breuem manu propria ſcripſit Epiſtolam, omnes diuitias ſuas ei derelinquens, Euangelium ſcilicet, & tunicam ſaccineam, cucullam & palliolum.* idem ſaccum alio loco appellat: *igitur ſacco tantum membra coopertus, & pelliceum habens ependyten, quem illi beatus Anthonius proficiſcenti dederat, ſagumque ruſticum.* Sed de monachico habitu nos alibi. Supra tunicam Apoſtoli Pallium inijciebant. Petri Apoſtoli habitus ita deſcribitur in actibus Apoſt. cap. XII. VIII. εἶπέ τε ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὸν, περίζωσαι καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου· ἐποίησε δὲ οὕτω· καὶ λέγει αὐτῷ, περιβαλοῦ τὸ ἱμάτιόν σου καὶ ἀκολούθει μοι. illud περίζωσαι ad tunicam refertur quæ præcingitur, vnde & ζῶμα & περίζωμα tunicam Græci appellant, at περιβαλοῦ τὸ ἱμάτιόν σου, de Pallio dicitur, quod & περιβόλαιον propterea proprie appellatur. Abdias Babylonicus lib. VIII. Hiſt. Apoſt. Bartholomæi Apoſtoli habitum ſic deſcribit: *veſtitus colobio albo clauato purpura, induitur pallio albo habente per ſingulos angulos ſingulas gemmas.* Pallium vtique quadrangulum habuit. ſed illa de gemmis ſingulis ad ſingulos pallij angulos, ac de purpura colobio intexta, de fabula plane adtexta ſunt, & commentitium ſcriptorem arguunt: at de pallio & colobio

ſimpliciter verum eſt, hic enim habitus fuit Apoſtolorum. idem auctor lib. VI. eiuſdem hiſtoriæ: *miſſu igitur nuntijs mox venerunt Apoſtoli qui implentes pallia ſua de ſerpentibus miſerunt in eoſdem magos, dicentes.* Qualis porro diſcipulorum habitus, talis & magiſtri. Nam & Dominum indutui aliud nihil habuiſſe certum eſt præter vnam tunicam, & vnicum pallium amictui. Id colligitur ex Ioannis cap. XIX. verſ. XXIII. οἱ οὖν στρατιῶται ὅτε ἐσταύρωσαν τὸν Ἰησοῦν, ἔλαβον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ ἐποίησαν τέσσαρα μέρη, ἑκάστῳ στρατιώτῃ μέρος, καὶ τὸν χιτῶνα. vbi τὰ ἱμάτια poſuiſſe Ioannem pro τὸ ἱμάτιον ex Græce loquentium vſu notandum eſt: nec enim de pluribus pallijs intelligi debet, ſed de vno. ſic tunicas Latini de vna tunica ſæpe dicunt, & lacernas pro vna lacerna. Martialis.

Cur ergo, inquit, habes malas lacernas?

Ex quattuor igitur pallij Dominici angulis, quattuor partes fecerunt milites. Tunicam autem quod ἄῤῥαφος eſſet ideo non ſciderunt nec diuiſerunt, ſed integram ſortiti ſunt, quæ nullo vſui futura fuit diuiſa. Quo ſenſu χιτὼν ἄῤῥαφος καὶ ὑφαντὸς δι' ὅλου diceretur, ad Hiſtoriam Auguſtam explicauimus. Hinc non mirum Apoſtolorum ſucceſſores & æmulatores maximos, ac diſciplinæ Chriſti tenaciſſimos obſeruatores, Epiſcopos presbyteroſque, primis Eccleſiæ temporibus, eorum in veſtitu quoque conſuetudinem, quos in omnibus æmulari ſtudebant, imitatos eſſe. An pallia vero quibus amicti erant Apoſtoli ac Diſcipuli Chriſti, vſquequaque cum philoſophico pallio ma-

teria

teria & forma conuenirent, haud facile dictu eſt, non admodum tamen diſſimilia fuiſſe dici poteſt. Vtcumque ſane non ex toto ſimilia fuerint, illud certum eſt, Græciæ reliquæque Europæ Chriſtianos antiſtites pallium magis philoſophicum vſurpaſſe, tum quod vſitatius in illis regionibus veſtis illud genus eſſet, ac propterea minus offendiculi afferret ſæculi hominibus, tum quod ad pallia Apoſtolorum nullum magis accederet, nullumque magis humilitati quam profitebantur, congrueret: & pallium illud eſt, quod *ſacerdotalis habitus* nomine inſigniuit Tertullianus, quodque a ſolis ſacerdotibus gerebatur, nõ ab omnibus Chriſtianis paſſiuitus vſurpabatur. Clemens Alexandrinus, qui pæne iiſdem quibus Tertullianus tẽporibus vixit, in Pædagogo ſuo, vbi præcipit quibus veſtibus vti deceat Chriſtianum, albam veſtem, ceu maxime Chriſtianos decentem, commendat. ſic enim lib. III. Pædag. cap. XI. ὡς γὰρ στρατιώτου καὶ ναύτου καὶ ἄρχοντος, οὕτως δὲ καὶ σώφρονος ἐστὶν οἰκεία στολὴ, ἡ ἀπερίεργος καὶ εὐσχήμων καὶ καθάριος· παρ' ὃ καὶ ἐν τῷ νόμῳ περὶ τῆς λέπρας διὰ Μωϋσέως τεθεὶς νόμος, τὸ ποικίλον καὶ πολύστικτον ὡς οὐχ ὅσιον ἀπωθεῖται, ταῖς ποικίλαις τοῦ ὄφεως φολίσιν ἐοικός· τὸν γοῦν μηκέτι διηνθισμένον ποικιλίᾳ χρωμάτων, ὅλον δὲ λευκωθέντα δι' ὅλων, ἀπὸ κεφαλῆς ἄχρι ποδῶν ἐσχάτων καθαρὸν εἶναι θέλ. idem paulo poſt: ὁ δὲ καὶ ἐν τούτῳ ἄρα ζηλωτὴς Μωϋσέως ὁ πάντα ἄριστος Πλάτων, ὑφὴν ἐκείνην ἀποδέχεται, ἣ μὴ πλέον ἔργον παρέσχε γυναικὸς σώφρονος, χρώματα δὲ λευκὰ πρέποντα ἂν εἴη σεμνότητι. & ſtatim: εἰρηνικοῖς ἄρα ἀνθρώποις καὶ φωτεινοῖς κατάλλη-

λον τὸ λευκόν. Qui albatos probat Chriſtianos, quomodo non pullatos improbaſſet? & ſi tunc albis erant induti, quî fieri poteſt vt iidem palliati fuerint, cum ſatis compertum ſit, pulli coloris fuiſſe pallium philoſophorum? Baſilius presbyter in Nazianzenum: Τρίβωνες, περιβλήματά τινα, τῶν μὲν ῥητόρων ἐρυθροί τε καὶ φοινικοῖ, φαιοὶ δὲ τῶν φιλοσόφων· περίσημον δὲ τοῦτο ἦν αὐτοῖς καθ' ἑκάστην φορούμενος, ὡς τοῖς πολιτευομένοις τὸ νῦν σκαραμάγγιον. totidem verbis hoc item ſcriptum habetur in lexico Cyrilli. Pallium etiam monachorum & aſcetarum nigrum. Syneſius epiſt. CXLVI. ad Ioannem qui aſceticum habitum ſumpſerat: καὶ φαιὸν τριβώνιον ἀμπέχεσθαί σε φασί. aut palliati non incedebant Clementis Alexandrini ætate Chriſtiani, aut non incedebant albati. Præcipit idem præterea Clemens eodem loco, pro ætate, pro dignitate, pro conditione & perſonis varias debere eſſe Chriſtianorum veſtes. ἔστων δὲ inquit; αἱ ἐσθῆτες ἁρμόζουσαι, ἡλικίᾳ, προσώπῳ, τύποις, φύσει, ἐπιτηδεύμασιν. Si omnis veſtis etiam inter Chriſtianos non omnibus conueniebat, quomodo verum illud erit quod ſcribunt Chriſtianos hoc inſigni vulgo diſcretos ab gentibus fuiſſe, vt pallia geſtarint? ſane vt ex illo Clementis loco conſtat, etiam apud Chriſti fidem profeſſos, aliter cerdo veſtiebatur, aliter rhetor: aliter medicus, atque alio modo piſtor. Euſebius lib. IV. hiſt. Eccleſ. cap. XI. de Iuſtino martyre hæc ſcribit: Μάλιστα δὲ ἤκμαζεν ἐπὶ τῶνδε Ἰουστῖνος ἐν φιλοσόφου σχήματι πρεσβεύων τὸν θεῖον λόγον, καὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς πίστεως ἐναγωνιζόμενος συγγράμμασιν. Hoc

peculiare in illo notat, quod ſub philoſophi habitu verbum Dei prædicauerit, & ſcriptis defenderit. non omnes igitur eo habitu Chriſtiani. Hieronymus ſimiliter de Ariſtide philoſopho ad Chriſti fidem conuerſo, in catalogo virorum illuſtrium: *Ariſtides philoſophus Athenienſis, & ſub priſtino habitu diſcipulus Chriſti.* Cum philoſophus eſſet, antequam Chriſtianus, poſtquam Chriſtianus factus eſt, etiam in priſtino habitu permanſit, nec veſtem philoſophicam mutauit. qui locus etiam manifeſto indicio eſt, vulgus Chriſtianorum non fuiſſe palliatum. Ex his omnibus facile conſtat, peculiarem & proprium Chriſtianorum omnium habitum non fuiſſe pallium, ſed tantum aſcetarum. Illud etiam ex hoc Tertulliani opere conſtare arbitror, ſacerdotes eo tempore Chriſtianos vt plurimum fuiſſe palliatos, ipſumque Tertullianum tunc demum depoſita toga ad pallium tranſijſſe, cum preſbyter ordinatus eſt. Ceterum ne illa quidem ipſa tempeſtate perpetuum hoc fuit, aut pro regula obſeruatum, vt omnes clerici pallium ſumerent, aut ſoli iſtum habitum vſurparent. Multos quippe ex Laicis propter ἄσκησιν hac eadem veſte philoſophica & aſcetica vſos eſſe ſcimus, & ex presbyteris eos ſolos qui aſceticam profiterentur, hoc eſt qui Apoſtolicæ humilitati, & ſeueriori Chriſti diſciplinæ congruam & conſentaneam ſectam ſectarentur. Nondum enim aſcetarum πολιτεία, qui monachi poſtea dicti ſunt, certis legibus ac regulis conſtituta, in notitiam venerat, licet inde ori-

ginem accepiſſe ſit exploratum, vt pluribus exponam in noſtro Commentariolo de origine vitæ monaſticæ. Sui temporis aſcetarum, tam laicorum, quam clericorum vitam paucis complexus eſt Tertullianus in libro de cultu feminarum: *Non enim & ita multi faciunt, & ſe ſpadonatui aſsignant propter regnum Dei tam fortem & vtique permiſſam voluptatem ſponte ponentes? quidam ipſam creaturam Dei ſibi interdicunt, abſtinentes vino, & animalibus exulantes, quorum fructus nulli periculo, aut ſollicitudini adiacent, ſed humilitatem animæ ſuæ in victus quoque caſtigatione Deo immolant.* Vt victu, ſic & veſtitu duriſſimam, vt ait ille, viam commeabant. atque hi ſunt qui nudipedalia ſibi omni tempore indicebant, vt de Heracla presbytero narrat Euſebius, quique humillima & viliſſima veſte, qualis erat τρίβων philoſophorum, contecti contentique agebant. Sed totum hoc vt diximus arbitrarium erat, nec idem mos omnium, præſertim circa veſtitum, aſcetarum. Nam tametſi vt plurimum, parem cum Græcis philoſophis amictum gererent, ſcribit tamen Socrates Siluanum Rhetorem licet ἀσκητὴν καὶ ἀκριβῶς χειμάζειν ἐσπουδακότα, minime veſtem mutaſſe, nec τρίβωνα ſumpſiſſe. Apud Euſebium lib. vi. cap. xx. hiſt. Eccleſ. verbis Origenis ſcriptum habetur, Heraclam presbyterum, vnum ex omnibus ἀσκητικώτατον, diu in veſte communi duraſſe, nec niſi admodum ſero eam poſuiſſe, aſſumpto philoſophi habitu, præ ſtudio Græcarum litterarum, quibus impenſe deditus & addictus erat. verba Orige-

nis : *διὸ καὶ πρεσβύτερον κοινῇ ἐσθῆτι χρώμενος ἀποδυσάμενος, καὶ φιλόσοφον ἀναλαβὼν σχῆμα μέχρι τοῦ δεῦρο τηρεῖ, βιβλία τε ἑλληνικὰ κατὰ δύναμιν οὐ παύεται φιλολογῶν.* Hic mos & vſus Pallij in presbyteris pleriſque circa tempora Tertulliani fere obtinuit, quod Tertullianici huiuſce operis argumentum eſt. Verum vt mores ſubinde mutant ac tempora, nihilque rerum humanarum in eodem ſtatu permanet, etiam hæc res in Eccleſia Dei mutationem paſſa eſt. atque vtinam quidem hactenus, ne de grauioribus queri poſſemus. Nam hæc leuiſſimi momenti res eſt, habitus mutatio, ſi ſola ſpectetur: ſed fere ſemper, aut morum ruinam trahit, aut iam inclinatos ſequitur mores, præcipue cum luxu magiſtro, delicatior & inflatior veſtis viliorem & modeſtam excludit. Quod in Eccleſia, magno cum ſacroſanctæ diſciplinæ detrimento videmus vſu veniſſe. Nam vbi primum ex malis illis & in arcto poſitis temporibus emergere cœpit, quibus adoleſcētiam laborioſam & exercitam habuerat, multum de priſtina ſeueritate remiſit, atque ab aurea illa ſimplicitate degenerauit. Pro paupertate quippe diuitiæ magno agmine intrarunt, & diuitiarum comes indiuiduus luxus. Tū magnifice ac ſumptuoſe templa ædificari cœpta ſunt, atque auro argentoque ornari. Exinde miniſtros quoque, niſi mundule ac nitide veſtitos talibus templis inſeruire indecens viſum eſt. ſic tribonas, vile & ſordidum veſtimenti genus, paſſim poſuere presbyteri, vt elegantiorem ciuilemque habitum ſumerent. Ex eo

tempore birris ac penulis amicti omnes inceſſere, relictis penes ſolos aſcetas pallijs. Dalmatica quoque, manuleatarum tunicarum hoc genus eſt, in locum colobij ſucceſſit, & colobium cum pallio apud eoſdem aſcetas remanſit. Ea re factum, vt qui ſacroſanctæ diſciplinæ, vt loquitur Ambroſius, attentiores eſſe vellent, & conuerſationem Apoſtolicam imitari, ſeorſim πολιτείαν inſtituerint, & a clero ſegregem ac ſeparatam viuendi formam. Hæc μοναστικὴ καὶ ἀσκητικὴ πολιτεία vocata eſt. Atqui olim presbyteros fere omnes aſcetas, vt iam diximus, fuiſſe certum eſt, ſed & ſi quis auſterioris inſtituti ſtudioſus eſſet, clero inſeri adſcribique olim ſatagebat. Birrus igitur ſiue lacerna, communis fuit ſub imperatoribus, & in communi vſu verſata veſtis iam inde a temporibus Auguſti, qui cum in concione lacernis indutum vidiſſet Pop. Romanum, exclamauit, *En Romanos rerum dominos gentemque togatam!* iuſſitque deinceps omnes poſitis lacernis, togatos conſiſtere. Hoc apud Suetonium legitur, quod tamen vix poſt illum obtinuit. Rarus exinde, ac magis magiſque rarus togarum apud Romanos vſus, in ſalutationibus matutinis tantum, & officiis cæteris celebrandis ſumebantur: omni alio tempore lacernati, hoc eſt, birris amicti vel pænulati ibant. Senatores omnium vltimi togam retinuere, quam tamen poſtea in totum abdicarunt, adeo vt Conſtantini temporibus chlamydes, hoc eſt lacernas paſſim induerent. quod vetitum illis fecit lex Conſtantini Cod. Theod. *quo ha-*

bitu vti oportet intra vrbem, iuſſitque terrore chlamydum depoſito ad pænulas & colobia redire. Hinc veteribus gloſſis pænula συγκλητικὴ ἐσθὴς exponitur: *Pænulatus*, συγκλητικὸς ἀνὴρ ὁ ἔχων πορφύραν. ſic togæ nomen in tantum ab vſu receſſit, & in deſuetudinem abijt, vt penes ſolos iudices, cum iudicarent, & aduocatos cum cauſas perorarent, hæſerit. Hi *togati* propterea proprie appellabantur. vnde *togati Auguſtorum*, *togati præfectorum*, de cauſidicis qui apud Auguſtum, aut præfecturæ ſedem cauſas elatrabant, in antiquis inſcriptionibus, & rei Agrimenſoriæ auctoribus reperiuntur dicti. Aduocatos tamen etiam pænulatos aliquando fuiſſe cum cauſas agerent, legitur apud auctorem de cauſis corruptæ eloquentiæ. Birrum porro & lacernam, & chlamydem, & mandyam, eamdem eſſe veſtem, ſolo nomine diuerſam ex Artemidoro diſcere eſt lib. II. de ſomnijs coniectandis cap. III. his verbis: χλαμὺς δὲ ἣν ἔνιοι μανδύην, οἱ δὲ ἐφεστρίδα, οἱ δὲ βίῤῥιον καλοῦσιν, θλίψιν καὶ στενοχωρίαν, καὶ τοῖς δικαζομένοις καταδίκην μαντεύεται, διὰ τὸ ἐμπεριέχειν τὸ σῶμα: τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ὁ λεγόμενος φαινόλης. βίῤῥιον eſt birrus, qui a pænula aliquanto diuerſus, vt dicam pluribus in libro de re veſtiaria. Byrrus, coloris vt plurimum byrri, hoc eſt ruſſei, vnde illi nomen. Nam *burrum* & *byrrum* Latini dixere, quod Græci πυῤῥόν. ſed & cuiuſlibet coloris lacernas, byrros etiam καταχρηστικῶς appellabant. Pænulæ vero pullæ vel fuſcæ, & Romæ præſertim. Nam nigras pænulas amictui habebat Romana plebs. Hinc *pullata turba*, & *pullati circuli*

apud Quintilianum & Plinium, de populi minutioris concione, quæ nigris pænulis amicta erat. Martialis ſub lemmate, Canuſinarum:

Roma magis fuſcis veſtitur, Gallia rufis.

Per Canuſinas adiectiue intelligit pænulas, quod apud Canuſium tales optime texerentur, aut ex Canuſina lana pulliginis ſuæ, vt Plinius ait. apud Athenæum lib. III. κανυσινὸς & φαινόλης eadem veſtis. οὐ σὺ εἶ ὁ καὶ τὴν καινὴν καὶ οὐδέπω ἐν χρείᾳ γενόμενον φαινόλην, εἴρηται γὰρ ὦ βέλτιστε καὶ ὁ φαινόλης, εἰπών, παῖ Λεῦκε, δός μοι τὴν ἄχρηστον φαινόλην. & paulo poſt: κἀκείνης σοι τῆς ἡμέρας ὁ καλὸς κανυσινὸς ὑπὸ λωποδυτῶν ἀνηρπάσθη, ὡς γέλωτα πάμπολυν ἐν τῷ βαλανείῳ γενέσθαι, ἀχρύστου ζητουμένου φαινόλου. Sic φαινόλης & κανυσινὸς idem. ſed abſolute κανυσινὸς Græce dicitur, quod ſubintelligatur ὁ φαινόλης, Latine *Canuſina*, quia pænulam ſequiori genere vocant. Fuſcus igitur color proprius pænularum R●mæ. Magnus Emeſſenus iatroſophiſta περὶ οὔρων: καὶ κυανοῦ ὁποῖον τὸ τῶν ἰκτεριχῶν, καὶ φαιὸν ὁποῖον ὁ καλύμβος φελάνης. turbato mulſo ſimillimum hunc colorem in pænula vocat Martialis. De pænulis & lacernis ſi quis plura requirit, in libro de re veſtiaria dicemus, & ad Hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores diximus iam non pauca quæ inde peti poſſunt. Auctores interdum pænulas & lacernas inuicem confundere etiam ibi obſeruauimus. Atque hic habitus eſt quam κοινὴν, & κοινῶς πολιτευομένην, & τὴν συνήθη ἐσθῆτα paſſim qui ſub Imperatoribus ſcripſere Græci vocant. Nec ſeruilem fuiſſe veſtem ex eo recte conijcias, quod ſerui birris etiam vſi leguntur intra vr-

bem, licet hoc quidam defendere voluerint, ex leg. 1. Cod. Theod. *de habitu quo vti oportet intra vrbem*, quæ ita habet: *ſeruos ſane omnium, quorum tamen dominos ſollicitudine militiæ conſtat non teneri, aut birris vti permittimus, aut cucullis.* Ex quo enim Romæ togarum vſus deſuetus ac pæne deſitus fuit, & birri ſiue lacernæ in vſum paſſim venere, nulla de habitu inter ſeruos & liberos diſcretio amplius agnoſci quita eſt. Hoc ſua ætate diſcrimen iam ſublatum fuiſſe queritur Appianus, quod toga ſola faciebat. verba eius hæc ſunt lib. 1. bellorum ciuilium: παμμιγὲς γὰρ ἐστὶν ἤδη τὸ πλῆθος ὑπὸ ξενίας, καὶ ὁ ἐξελεύθερος αὐτοῖς ἰσοπολίτης ἐστὶ, καὶ ὁ δουλεύων ἔτι τὸ σχῆμα, τοῖς δὲ δεσπόταις ὅμοιος, χωρὶς γὰρ τῆς βουλευτικῆς ἡ ἄλλη στολὴ, τοῖς θεράπουσιν ἐστὶν ἐπίκοινος. ἡ ἄλλη, στολὴ, pænulæ ſcilicet & birri. Sic birrus illo tempore Romana veſtis, ac deinceps poſtea ſub Imperatoribus, in frequentiore vſu Romanis fuit, tam in vrbe quam in prouincijs. Suidas: ἐφεστρὶς, ἱμάτιον Ῥωμαϊκόν. λέγεται δὲ καὶ μανδύη, καὶ βίῤῥον. Romanæ omnes prouinciæ hunc eundem habitum nouerant. Palladius in Lauſiaca de Serapione: καὶ στὰς ἐπί τινος γεωλόφου τῆς πόλεως, ἔνθα οἱ ἐν τέλει τῶν ἐκεῖ ἦσαν ἀθροιζόμενοι, ἤρξατο κλάζειν καὶ ἀποδύρεσθαι βίαν, μετὰ κρότου χειρῶν λέγων, ἄνδρες Ἀθηναῖοι βοηθεῖτε· συνδραμόντες δὲ πάντες ὑφ' ἓν τριβωνοφόροι τε καὶ βιῤῥοφόροι, λέγουσιν αὐτῷ, τί ἔχεις ἄνθρωπε; ἢ πόθεν εἶ; male hodie legitur, καὶ κιρροφόροι, nec melius corrigunt, πυροφόροι. Totum Athenienſium populum diuidit in τριβωνοφόρους & βιῤῥοφόρους, qui ad quiritationem Serapionis concucurrerunt. τριβωνοφόροι ſunt philoſophi,

ita enim proprie vocati apud Græcos a pallio quod geſtabant. Socrates lib. III. cap. XXIV. Hiſt. Eccleſ. οἵ τε τριβωνοφόροι, τοὺς τρίβωνας ἀπεδύσαντο, καὶ εἰς τὸ κοινὸν σχῆμα μετημφιέννυντο. de philoſophis loquitur, quorum ingens ſub Iuliano prouentus extiterat, qui eodem extincto ad communem habitum redierunt. Plutarchus de Iſide, & Oſiride: οὔτε γὰρ φιλοσόφους καὶ τριβωνοφορίαι ποιοῦσιν· οὔτε ἰσιακοὺς αἱ λινοστολίαι καὶ ξύρησις. At βιρροφόροι, reliquus populus Athenienſium, tam plebs quam magiſtratus, quos ἐν τέλει vocat idem Palladius Hi omnes communi veſte, hoc eſt birris induti. Et notabis tunc Græci generis idque Athenis, neminem palliatum fuiſſe præter philoſophos. βιρροφόροι igitur in illo Palladij loco vera lectio, quam & mihi confirmauit Codex Regius, & verſio vetus ſub nomine Heraclidis Paradiſi edita quæ ita habet: *concurrentes autem omnes ſimul, quoſcunque pallijs, quoſcunque cernimus birris eſſe veſtitos, interrogant eum quid haberet, vnde veniſſet, vel quid diceret ſe pati.* Birrus igitur, τὸ κοινὸν σχῆμα, ἡ κοινὴ ἐσθής, quæ a pallio ſiue tribone diſtinguebatur, quod geſtamen erat omnium aſcetarum, hoc eſt tam gentilium quam Chriſtianorum philoſophorum. Ceterum pro conditione & dignitate geſtantium, cum de colore tum de materia pretioſiores erant, aut minus pretioſi birri. Pretioſioribus vtebantur vulgo Epiſcopi, minus pretioſis presbyteri, poſtquam pallia reliquerunt, & philoſophari deſierunt. in actis Paſſionis Cypriani: *in agrum ſexti perductus eſt & ibi lacerno birro ſe expoliauit.* Lacer-

num birrum eſt lacerna rubra : lacerna autem & birrus idem, vt alibi oſtendimus pluribus. Heraclides Paradiſus de virgine quæ Athanaſium texit : *ſed cum ſubito quidam præfecturæ apparitores ipſum inueſtigantes domum eius intraſſent, tunica ille tantum ſua birroque veſtitus, medio noctis fugiens ad hanc virginem venit.* Hæc Græce ita concipiuntur in Lauſiaca Palladij : ἀλλ' εἰσελθόντων τῶν ἐπαρχικῶν αἰφνίδιον εἰς τὸ ἐπισκοπεῖον καὶ ζητούντων αὐτὸν, λαβὼν ἑαυτοῦ τὸ στιχάελον καὶ τὸ βίρριον, ἐν μεσοπάτῃ νυκτὶ πρὸς ταύτην κατέφυγε τὴν παρθένον. Theodoritus lib. 1. cap. xxx. Hiſt. Eccleſ. ἐφεστρίδα vocat Arſenij Epiſcopi veſtem : συνομολογησάντων δὲ αὐτῶν τοῦτον εἶναι, τῆς ἐφεστρίδος αὐτὸν γυμνώσας Ἀθανάσιος ὑπέδειξεν ἄμφω τὼ χεῖρε καὶ τὴν δεξιὰν καὶ τὴν εὐώνυμον. ἐφεστρίδα birrum eſſe docuimus ante in vita Pelagiæ : *Octaua vero die quando habebat depoſitionem albarum facere, ſurgens nocte nobis ignorantibus, depoſuit veſtem baptiſmatis ſui, & induit ſe tunicam tricinam, & birram ſancti Nonni Epiſcopi.* Birram poſuit pro birro, vt in illo verſu Eucheriæ :

Nobilis horribili iungatur purpura birræ.

Honorius ſermone de S. Brixio : *prunas ardentes in birro ſuo portans ante ſepulcrum ſancti Martini depoſuit.* Nec Epiſcopi tantum, ſed etiam presbyteri ceterique clerici birros habebant. Auguſtinus in ſermone diuerſ. ad clericos ſuos : *nemo det birrum vel lineam tunicam, ſeu aliquid niſi in commune : de communi accipiam mihi ipſi.* & paulo poſt : *offeratur mihi verbi gratia birrum pretioſum, forte decet Epiſcopum, quamuis non deceat Chriſtianum.* Et birros ideo monachi ſibi

interdixerunt quod ambitioſior eſſet veſtis, quam vt humilitatem profeſſis conueniret. Caſſianus de habitu monachi cap. VII. *poſt hæc anguſto pallio tam amictus humilitatem quam vilitatem pretij compendiumque ſectantes, colla pariter atque humeros tegunt. & ita planeticarum atque birrorum pretia ſimul ambitionemque declinant.* Iſidorus: *linteo non oportet monachum vti; orarium, planetas, birros non eſt fas indui.* Et hæc ratio eſt: qui de ſæculo receſſerant, omnia ſæculi, vt habitum quoque, ſummo opere vitabant. Birrus autem, presbyterorum cum hominibus ſæculi tunc communis fuit habitus, vt paulo ſupra oſtendimus. Sub birro clerici colobia primum, hoc eſt tunicas ſine manicis, poſtea dalmaticas, hoc eſt χειρ(δωτὰς) geſtare cœperunt, auro clauatas. Iſidorus: *Dalmata veſtis ſacerdotalis candida cum clauis purpureis.* Anſelmus: *a ſancto Syluestro & presbyteris eius colobiorum vſus ſumpſit initium. & Marcus, & Iulius, & Liberius eo ordine ſunt vſi. Poſt hos autem colobia in dalmaticas commutata ſunt: viſum eſt enim melius huic propoſito conuenire quod accuratius magis aſpectibus placere valeat.* Hæc ille tanquam ex Euſebio citat. Sed longe ante Siluestrum Epiſcopi etiam dalmaticis vſi leguntur, ſi verum dicit auctor vitæ Cypriani his verbis: *cum ſe dalmatica expoliaſſet ad lineam ſtetit, cœpit ſpeculatorem ſuſtinere.* Hæ *Dalmatarum chirodotæ* Sparriano dicuntur in Pertinace; *veſtes ſubtemine ſerico aureis filis: inſigni opere tunicas pænulaſque, lacernas & chiridotas Dalmatarum.* Vbi chiridotæ Dalmaticæ cum lacernis, hoc eſt birris iun-

guntur, quod ab hominibus delicatis & mollibus vulgo Dalmaticæ cum birris haberentur. Et ſanę veſtitus quem ſoli olim delicati vſurparunt, poſtea caſtiſſimorum Eccleſiæ ſacerdotum proprius factus eſt. Manicatæ tunicæ, quales Dalmaticæ apud Romanos veteres, probroſæ ſemper habitæ, quia colobijs vtebantur. Seruius ad illud Æneidis:

Et tunicæ manicas, & habent redimicula vittæ. *Tunicæ*, inquit, *veſtræ habent manicas, quod etiam Cicero vituperat dicens, Manicatis & talaribus tunicis. nam colobijs vtebantur antiqui.* ætate igitur Seruij non amplius colobia in vſu, ſed in eorum locum Dalmaticæ. At principibus ipſis Romanis olim magno dedecori fuit, prodijſſe in publicum cum manicatis tunicis, hoc eſt cum Dalmaticis. Lampridius in Commodo: *Dalmaticatus in publicum proceſſit, atque ita ſignum quadrigis emittendis dedit.* idem in Heliogabalo: *Dalmaticatus in publico poſt cœnam ſæpe viſus eſt, Gurgitem Fabium & Scipionem ſe appellans, quod cum ea veſte eſſet, cum qua Fabius Cornelius a parentibus ad corrigendos mores adoleſcentes eſſent producti.* cum Dalmaticas colobijs opponi ſatis conſtet, quod illæ cum manicis, iſtæ ſine manicis. Epiphanius tamen videtur colobiones cum Dalmaticis confundere, his verbis: *κτ' γραμματέων ἐπειδὴ στολὰς εἴτ' οὖν ἀμπεχόνας οἱ τοιοῦτοι αἰεβάλοντο, καὶ δαλματικὰς εἴτ' οὖν κολοβίωνας ἐκ πλατυσήμων διὰ πορφύρας ἀλουργοϋφεῖς κατεσκευασμένας.* Habuerunt hoc vtique commune quod clauis purpureis vtræque inoculatæ eſſent. Nec quærendum porro quando presbyteri

dalmaticas pro colobijs habere cœperint. Nam ex eo tempore quo pallia depoſuerunt, & ἀσκεῖν deſierunt, communi vſui ſeſe ſemper accommodarunt, ac de communi veſtiti ſunt. ſic quandiu colobia in vſu fuere, colobijs vſi ſunt: poſtquam in colobiorum locum ſucceſſere dalmaticæ, dalmaticas & ipſi ſumpſere. Birrus itaque & dalmatica, Epiſcoporum & ſacerdotum habitus; hæc interior, ille exterior. Pro birris & dalmaticis, στιχάρια paſſim & φελόνια nominant recentioris Græciæ auctores, cum de veſtimento ſacerdotali agunt. Codinus: εἰδέναι δὲ δεῖ ὅτι ὑπὸ ὅλης τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς οἱ ἱερεῖς τε καὶ διάκονοι πορφυρᾶ στιχάρια καὶ φελόνας φοροῦσι, πλὴν τῆς τοῦ εὐαγγελισμοῦ, ἑορτῆς βαΐων καὶ τοῦ μεγάλου σαββάτου. Moſchopulus, φελόνη, ἱερατικὸν ἔνδυμα. Diximus ſupra, birrum & penulam diuerſa eſſe genera veſtium. ſciendum tamen eſt, & hoc etiam docuimus, interdum ab auctoribus confundi & indiſcretim pro eodem poni τὸ βίρριον καὶ τὸ φελόνιον, Gloſſæ Seruij: *lacerna*, βῆρος, φελόνιν. ſic & φελόνην recentiores Græci pro birro ſacerdotali videntur vſurpaſſe, quo tempore, nec birrus nec pænula, de nomine vel vſu amplius agnoſcebantur. Nam aliæ veſtium ſpecies ac nomina tunc erant ἐν τῇ πολιτείᾳ vſitata, vt σκαραμάγγια, καβάδια, & alia, de quibus non hic eſt dicendi locus. ſic mutata ſæculi veſte, priſtinam retinuere præcipue in celebrandis ſacris ſacerdotes, quos olim certũ eſt in eadem veſte & publicum frequentaſſe, & ſacram liturgiam celebraſſe. De myſticis alijs inuentis & ad ſa-

cerdotalem veſtem additamentis, quæ poſteriora tempora inuexerunt ex Iudaico ritu petita, diſſeram alias. Cõmuniſſimus cum in Græca, tum in Romana Eccleſia ſacerdotalis habitus olim fuit, birrus ſiue lacerna, & tunica. Antiquiſſimis etiam & primis Eccleſiæ temporibus, pallium & tunica, philoſophorum plane habitus, ſed & Apoſtolorum. Extitit porro Conſtantini magni temporibus Euſtathius quidam, Sebaſtenorum vt nonnulli volunt Epiſcopus, qui Epiſcopos presbyteroſque ad antiquam *ἄσκησιν* & pallium reducere vellet, veſtemque communem, & ciuilem habitum in ſacerdotibus condemnaret, quos ad philoſophicum pallium reuocabat, cum & ipſe palliatus philoſophorum more incederet. Epiſtola patrum in Synodo Gangrenſi congregatorum de Euſtathianis: *καὶ ἴδια συνάξεις ποιούμενοι, καὶ ἐκκλησιάσεις καὶ διδασκαλίας ἑτέρας, καὶ τὰ ἄλλα καὶ κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ κατὰ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ξένα ἀμφιέσματα ἐπὶ καταπλώσει τῆς κοινότητος τῶν ἀμφιεσμάτων συνάγοντες.* Socrates lib. II. cap. XXXIII. Hiſt. Eccleſ. *Εὐστάθιος δὲ ὁ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ Σεβαστείας οὔτε εἰς ἀπολογίαν ἐδέχθη, διότι ὑπὸ Εὐλαβίου τοῦ ἰδίου πατρὸς καὶ ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ ἤδη πρότερον καθῄρητο, ἐπειδὴ ἀνάρμοστον τῇ ἱερωσύνῃ στολὴν ἠμφίεσο.* Veſtem iſtam dignitati ſacerdotij parum conuenientem de pallio philoſophico paulo poſt exponit. Sic enim de eodem Euſtathio: *δούλους προσχήματι θεοσεβείας τῶν δεσποτῶν ἀπαναίσαι, αὐτός τε φιλοσόφου σχῆμα φορῶν, καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ ξένῃ στολῇ χρῆσθαι ἐποίει.* Hæc peregrina veſtis, hæc ſacerdotibus indecora, philoſophi nempe

habitus. & vide quantum hæc Conſtantini tempora mutata ab illis quibus Tertullianus vixit. Pallium vocat ille, ſuper omnes titulos & apices ſacerdotalem habitum : Conſtantini ætas ἀνάρμοστον τῇ ἱερωσύνῃ στολὴν appellat, Euſtathiumque concilio Gangrenſi propterea condemnauit, quod pallium, ἱερεὺς ὤν, geſtaret, & communem habitum condemnaret. Canon XII. Synodi Gangrenſis : εἴτις ἀνδρῶν διὰ νομιζομένην ἄσκησιν περιβολαίῳ χρῆται, καὶ ὡς ἂν ἐκ τούτου τὴν δικαιοσύνην ἔχων, καταψηφίσοιτο τῶν μετ' εὐλαβείας τοὺς βήρους φορούντων καὶ τῇ ἄλλῃ κοινῇ καὶ ἐν συνηθείᾳ οὔσῃ ἐσθῆτι κεχρημένων, ἀνάθεμα ἔστω. In eo canone περιβόλαιον eſt pallium, τὸ φιλοσόφου σχῆμα. ita enim Græci proprie vocant, ἀπὸ τοῦ περιβάλλεσθαι, quod vno circumiectu, vt ait Tertullianus, totum hominem ambiat. at βῆροι ſunt birri. ita Gtæci Latinam hanc vocem extulerunt. Artemidoro βηρίον eſt, quod Suidæ βιῤῥίον. recte itaque vetus verſio, βήρους reddidit *birros : ſi quis amictu pallij vtitur, & eos qui cum reuerentia birris vtuntur, deſpicit, anathema ſit.* & perperam Græci interpretes Zonaras & Balſamo βήρους, σηρικὰς ἐσθῆτας expoſuere. Birros quoſdam ſericeos fuiſſe non negem, ſed omnem birrum ſericeum, aut omnem veſtem ſericam, birrum eſſe dictam, hoc eſt quod nego atque pernego. nec melius erudititſſimi huius ætatis viri qui veſtem holoueram, cuius in Codice mentio, ab huiuſmodi beris ſine birris dictam eſſe cenſuerunt. quorum errorem nos alibi caſtigauimus. βῆρος igitur ſiue birrus, communis veſtis, Epiſcoporum ſacerdotumque Chri-

ſtianorum

ſtianorum tunc temporis fuit geſtamen, quam damnabat Euſtathius; palliumque, velut ἀσκηταῖς magis conueniens, cum omnes ad ἄσκησιν adhortaretur, ab omnibus geſtari volebat. Hunc Euſtathium aſceticæ & monaſticæ vitæ apud Armenios auctorem extitiſſe ſcribit Sozomenus lib. III. cap. XIII. Hiſt. Eccleſ. & librum ἀσκητικὸν, quem Baſilio Magno quidam tribuunt, compoſuiſſe. Aſcetarum igitur proprius ſemper habitus fuit pallium, hoc eſt τριβώνιον. hunc presbyteri olim, & quicunque de populo τὴν ἀκριβῆ πολιτείαν ſectaretur, vſurpabat. Hunc etiam Tertullianus, quem ἀσκητὴν præcipuum fuiſſe, ſcripta eius declarant, non cum Chriſtianus, ſed cum presbyter factus eſt, aſſumpſit. plures enim tunc, vt ſupra oſtendimus, in presbyterio ἀσκηταί. At poſtquam ἄσκησις ad certum genus hominum redijt, qui nec clerici eſſent nec laici, ac certa huius ſectæ πολιτεία conſtituta eſt, legibus quibuſdam ac regulis fundata, quas ſequerentur omnes, qui in cœtum illum adgregari vellent, illi hominũ generi pallium quaſi peculiare relictum eſt. Exinde monachorũ proprium palliũ eſſe cœpit. Nec monachi tãtum, ſed etiam monaſtriæ pallium habuere, nec muliebre quidẽ, ſed virile. quod tamen prohibuerat XIII. Canon ſupradictæ Gangrenſis Synodi his verbis: εἴ τις γυνὴ διὰ νομιζομένην ἄσκησιν μεταβάλλοιτο ἀμφίεσμα, καὶ ἀντὶ τοῦ εἰωθότος γυναικείου ἀμφιέσματος, ἀνδρεῖον ἀναλάβοι, ἀνάθεμα ἔστω. quidquid autem ad eum Canonem arguetur Balſamo, certum eſt & Melaniam, & ceteras olim famoſas monaſtrias

quæ pallium gerebant, contra illum canonem feciſſe, cum huiuſmodi virilem habitum vſurparunt. præter pallium autem & tunicam, omnium monachorum communem amictum, Ægyptij monachi cucullum paruum, & meloten, hoc eſt pellem caprinam, geſtabant, quibus non vtebantur Europæi aſcetæ. Caſſianus de habitu monachi cap. XI. *Nam neque caligis nos neque colobijs ſeu vna tunica eſſe contentos hiemis permittit aſperitas; & paruiſſimi cuculli velamen vel meiotis geſtatio deriſum potius, quam ædificationem vllam videntibus comparabit.* Hoc etiam addendum, ῥάκος recentioribus Græcis proprie appellari monachicum pallium, id eſt τριβώνιον. inde ῥακοδύται, & ῥακενδύται monachi. Græci tamen quidam inter τρίβωνα, & τριβώνιον diſtinguunt: & τρίβωνα τὴν ἐσθῆτα φιλοσόφου exponunt; τριβώνιον vero τὸ ῥάκος. ſed hoc diſcrimen paſſim confundunt auctores, qui τριβώνιον pallium philoſophorum paſſim vocant, & τὸ τρίβωνα περὶ τοῦ ῥάκους dicunt:

Τρίβωνες ἐκλείποντες οἴχονται κρόκας.

Sic & ῥάκος pro pallio monachico, hoc eſt τρίβων vel τριβώνιον. Zonaras ad can. XII Synod. Gangrenſis: οἱ περὶ τὸν Εὐστάθιον πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ῥακοδυτεῖν ἐδίδασκον, ὡς ἐκ τούτου ἁγιάζεσθαι μέλλοντας τοὺς μαθητευομένους αὐτοῖς. περιβόλαιον γὰρ τὸ ἐπάνω τῶν ἄλλων ἐπίβλημα ἐκάλουν, ἵνα φαίνοιτο, καὶ ἐκ τούτου θηρῶνται δόξας ἀσκήσεως. vbi ῥακοδυτεῖν idem eſt quod τριβωνοφορεῖν. Notandum autem in verbis Zonaræ, Euſtathium cum ſuis ſectatoribus pallium ſupra omnia veſtimenta habuiſſe, qui mos fuit antiquorum monachorum, & præcipue

Græcorum, apud quos, vt & apud philoſophos, pallium ſupra omnem veſtem inijciebatur. at monachi Ægyptij caprinam pellem ſupra pallium ſumebant. Caſſianus: *vltimus eſt habitus eorum pellis caprina, quæ melotes vel pera appellatur.* Hieronymus in vita Hilarionis, *pelliceum ependyten*, vocat. Quod Zonaras ῥακοδυτῖν, Balſamo ῥακενδυτῖν dixit in eiuſdem canonis expoſitione. Hinc ῥακενδύτης pro monacho apud Nicetam Choniatem. pro quo in Codice Barbaro-Græco, ῥαϐφορῶν habetur. Hinc ῥασοφόροι monachi, apud Græcos μιξοϐαρϐάροις. *raſum* vox Latina, & ſic dicitur indumentum, quod pilos non habet. Hinc raſum veſtimentum, aut detritum & vſu defloccatum, ὁ τείϐων ἐκλιπὼν κροκύδας, & quod ab initio ita textum eſt, vt floccos non habeat. Hinc *raſæ* veſtes, & *phryxianæ* oppoſitæ apud Latinos. Phryxianæ ſunt αἱ ἀκρόμαλλοι, quas & *pexas* dixere. de quibus alibi. ῥάκος igitur idem quod τειϐώνιον, tam monachorum, quam monialium pallium. Nicephorus Xanthopulus in Catalogo Patriarcharum Conſtantinopolitanorum, de Baſilio diacono: κατεϐιϐάσθη δὲ ὑπὸ Ισαακίυ Ἀγγέλυ μήπως ἕτερον σέψῃ ὡς καὶ αὐτὸν ἔστεψε· ἡ δὲ πρόφασις αὐτῷ, ὅτι εἰς κεφαλὴν γυναικὸς ῥιψάσης τὰ ῥάκη εὐλογίαν ἐποίησε. γυνὴ ῥίψασα τὰ ῥάκη eſt mulier quæ habitum monialem eiurauit & abiecit. ῥάκος ſiquidem τὸ τειϐώνιον eſt, tam μοναζόντων quam μοναστριῶν. Palladius de Taor virgine in Lauſiaca: ἐκείνη δὲ ῥακοδυτοῦσα διετέλεσε ἐν τῇ μονῇ ἐν τῷ ἔργῳ καθεζομένη. Atque hæc hactenus de pallio philoſophorum & monacho-

rum eodem. Nunc pro pallio declamitantem Tertullianum audiamus. Hoc porro pallium quod Diogenes olim duplicauit, tenebricoſo ſtilo condidit & complicauit Tertullianus, ſomnijs etiam ſuis validius interpretes implicauerunt, explicare iam conabimur.

IN CAP. I.

Pag. 1. PRINCIPES *ſemper Africæ viri*] Quærunt cur heic Tertullianus ſemper principes Africæ Carthaginienſes appellet, & id cauſæ eſſe aiunt, quod Vtica odio & æmulatione Carthaginis primas ſemper adpetiuerit, ſuper ipſam Carthaginem. auctorem igitur qui Carthaginienſis erat, hoc loco primas Carthagini dare voluiſſe, Vticæ abiudicare. Hoc nihil eſt, & etiam abſurdum eſt. Vticam demus adpetiſſe atque exambiſſe primatum Africæ, nunquam tamen habuit. Quis enim neſcit Carthaginem ſemper tam in ciuilibus quam in Eccleſiaſticis primam fuiſſe Africanæ diœceſeos ciuitatem? Sed cum Tertullianus toto hoc libello de varijs totius orbis, vrbium, regnorum, aliarumque rerum mutationibus tractare habeat, deque ipſorum etiam Carthaginenſium habitus & πολιτείας mutatione, nihil tamen eos quantum ad primatum attinet, mutaſſe, initio libelli huius ſtatim conteſtatur.

Habitus denotare pacis] In ipſo limine magnum interpretum peccatum deprehendere

licet, vt inde iudicium fieri poſſit, quid ab illis boni tota poſtea commentatione debeat expectari. *Habitus denotare pacis*, hanc continet ipſorum iudicio ſententiam, habitum pacis, hoc eſt togam, denotare Carthaginienſes proſperos temporum. nihil poterat alienum magis ab auctoris mente fingi. *Denotare* apud hunc noſtrum, nunquam pro nota adpoſita declarare, & deſignare poſitum legitur, ſed ſemper eſt arguere, reprehendere, & cenſoria virgula notare. Sic infra: *pallium tamen generaliter veſtrum immemores etiam denotatis.* & alio loco: *orbem igitur laudans mutantem, quid denotas hominem?* & locis alibi ſexcentis. Hinc *denotatio* pro ignominia, ſiue infamiæ nota, apud Firmicum lib. III. *periuros faciet, perfidos, & crebris ob hoc denotationibus miſeros, ganeones,* &c. ita & *denotare* heic accipiendum. Gaudere ſe dicit Tertullianus tanta temporum proſperitate frui Carthaginenſes, vt vacet illis habitus denotare, ac cenſores agere veſtium. Vitioſa porro diſtinctio eſt, in illis, *habitus denotare pacis.* Nec enim Carthaginenſibus hoc propoſitum, habitus pacis carpere. Nam quis maior habitus pacis quam toga? Hanc illi non reprehendebant. immo contra, togæ deſertores carpebant. Et hunc ipſum Tertullianum irriſerant, quod togam pallio mutaſſet. ſcribendum igitur: *gaudeo vos tam proſperos temporum, cum ita vacat ac iuuat, habitus denotare. Pacis hæc & annona & otia.* atque ita iam & olim hunc locum diſtinxerat Ciacconius, cuius diſtinctionē nuperi interpretes nullo iudicio damnarunt.

Pacis hæc annona & otia] Totus hic locus ita interpungendus eſt: *Pacis hæc & annona & otia. ab imperio & a cælo bene eſt.* Paci debetis annonæ & otij abundantiam, qua nunc luxuriatis, cum bene ſaturis & otioſis lubet, quid quiſque rerum gerat, quomodo viuat ac veſtiatur, curare, & veſtiarij cenſuram ſumere: nemo hoc facit niſi ſatur, & otio abundans: vtrumque pacis opus eſt. addit: *ab imperio & a cælo bene eſt.* imperium dat pacem, pax otium. At annonæ copia, hoc eſt εὐετηρία, non tantum e ſolo ſed etiam a cælo venit, cuius temperiem frugibus maxime neceſſariam eſſe nemo eſt qui neſciat. recte igitur vtrumque coniunxit; ab imperio, & a cælo vobis bene eſt. ab imperio propter pacem, a cælo propter annonam. Annona igitur heic eſt εὐετηρία: & falluntur interpretes, qui de indulgentia & largitate Seueri in Afros accipiunt.

Tamen & vobis habitus aliter olim: tunicæ fuere] Fuit cum diſtinguerem: *tamen & vobis habitus aliter olim: tunicæ fuere, & quidem in fama.* nunc aliter cenſeo. an temporibus Tertulliani tunicæ Carthaginenſibus non fuere? immo fuere. nemo enim togatus niſi & tunicatus idem. ſed aliter tunicas habuere olim, cum palliati erant, aliter poſtea cum togati fuere. tunicæ quas ſub pallio gerebant, manicatæ erant, diſcinctæ. contra quas ſub toga, ſine manicis, & cinctæ. Hanc differentiam tunicarum heic explicat. interpungendum igitur: *tamen & vobis habitus, aliter olim tunicæ fuere.* vos tunicas quidem olim, ſed aliter quam

nunc, habuiſtis, ſed alias & alio modo induendas. ſi quis priorem diſtinctionem malit, per me eam ſequatur : nec male poteſt & illa heic ſuum locum tueri.

Et quidem in fama] Perperam corrigunt quidam , *infamatæ*. non infamatas illas tunicas fuiſſe vult dicere Tertullianus, ſed famoſas, & celebres, hoc eſt in fama. ſic Arnobius *in nomine* dixit lib. VI. *ſed vocabulum eius obſcurat, correptum amoribus Veneris, propter quam Gnidus in nomine eſt.* Sic Græci dicunt, ἐν ὀνόματι. idem Arnobius *in opinione* pro eodem poſuit : *exemplarium fuiſſe perhibetur cunctarum quæ in opinione ſunt venerum.* in opinione , ἐν φήμῃ. nam *nomen, opinio, fama* idem : vt *opinati, nominati, famoſi:*

De ſubteminis ſtudio] Commendat eas tunicas de ſubteminis ſtudio : quod ſtudioſe nimirum, diligenterque textæ eſſent. Per ſubtemen fortaſſe totam texturam intelligit. nihil aliud enim ars texturæ , quam ſubteminis ad ſtamen connexio. Græci texturam definiunt, τὴν σύνδεσιν τοῦ στήμονος πρὸς τὴν κρόκην. Vitruuio connexu ſtaminis ad ſubtemen tota telæ ſtructura conſtat, lib. x. cap. 1. De ſubtemine tamen eas potiſſimum laudat, quod eius præcipua ſpectatio in mollioribus ac delicatioribus tunicis. pinguiores & rudiores veſtes, plus ſtaminis accipiebant, quam ſubteminis : vt contra delicatiores, plus ſubteminis. mollius ſiquidem & ſubtilius nebatur ſubtemen, quam ſtamen. hinc diuerſæ στημονητική, & κροκωτική. Magiſtri Græci : οἱ γὰρ στήμονες ἄπο στερεω-

προϊόντες, ἐὰν ὦσι συνεχεῖς, δερματώδες τὸ ὕφασμα ποιοῦσι. huiuſmodi veſtes, quæ multum ſtaminis habebant, στημονίους Græci vocant, & καταστήμους, & πολυστήμους & πυκνοστήμους. quæ rariori erant ſtamine, ἀραιοστήμους, & μανοστήμους. Aeſchylus:

——— ἐν μανοστήμοις πέπλοις.

Sic molliores veſtes multo ſubtemine, pauco ſtamine texebantur. Heſiodus hibernam veſtem, quæ mollior eſſe debebat, ex multo ſubtemine, & raro ſtamine confieri præcipit.

στήμονι δ᾽ ἐν παύρῳ πολλὴν κρόκα μηρύσασθαι.

Nec ſolum in tunica tenuius ſemper ſubtemen quam ſtamen, ſed etiam pretioſius. In ſubſericis veſtibus, ſtamen erat de lino, ſubtemen de ſerico. in auro textilibus quas Græci διαχρύσους vocant, & χρυσοϋφεῖς, ſubtemen imponebatur ex aureis filis; Virgilius:

Et picturatas auri ſubtemine veſtes.

Et luminis conſilio] De hoc luminis conſilio ſæpius in conſilium itum eſt a viris doctis; nihil tamen adhuc luminis huic loco contulerunt, & ineptas plerique ſententias protulerunt. omnino legendum, *luminis concilio.* ſic infra, *conſultum rus* pro *concultum* mendoſe ſcriptum fuerat. & *nominis conſilium*, eodem mendo pro *concilium.* harum litterarum inuicem mutationes haud raro in libris occurrunt. in vetuſtiſſimo poemate ita ſcriptum reperi:

——— *Saturnum nato ſogente fugatum.*

pro *cogente.* Lumen autem hoc loco non pro quolibet colore, ſed de purpureo dicitur pro-

prie. Hinc *chlamydes veri luminis* apud Trebellium Pollionem, ſunt purpureæ, quas & *holoueras* dixere. Plinius alicubi dixit *veſtem purpura illuminari*. Statius:

Contentus arcto lumine purpuræ.

Lumen igitur heic pro purpura. *concilium*, pro conciliamento. ſic *concilium gratiæ* apud Donatum pro conciliatione: *in concilium gratiæ redire*. Sciendum eſt autem has Carthaginienſum tunicas, non totas purpureas fuiſſe, vt quidam ſibi falſo perſuaſerunt, ſed tantum purpura clauatas. Ars hæc erat in clauis purpureis veſti intexendis, vt clauus a clauo non diſſentiret, nec diſparis eſſet luminis, ſed omnes inuicem concolores examuſſim ponerentur. Plures enim purpurarum gradus & ſpecies. aliæ nigræ ſunt, aliæ rubræ, aliæ violaceæ, aliæ ſaturatiores, aliæ dilutiores; quædam excitati, quædam adſtricti coloris. Summopere itaque hoc curabant, vt claui qui veſtibus inſuebantur, nullam coloris differentiam præferrent, ſed vt exacte lumina inter ſe conciliarentur. Hoc vocat Tertullianus, *concilium luminis*, id eſt conciliamentum coloris in purpura. Non alium huiuſce noſtræ interpretationis adſertorem dabimus, quam Tertullianum ipſum, qui luculente hunc morem inoculandarum veſtium ita deſcribit in libro de Pudicitia: *Sed enim pleroſque interpretes parabolarum idem exitus decipit, quem in veſtibus purpura oculandis ſæpiſſime euenire eſt. quum putaueris recte conciliauiſſe temperamenta colorum, & credideris comparationes eorum inter ſe vnaſſe,*

erudito mox vtroque corpore, & luminibus expreſſis, errorem omnem traducta diuerſitas euomet. & paulo poſt: *eadem igitur caligine; circa filiorum quoque duorum parabolam quibuſdam ad præſens concolorantibus figuris a vero lumine exorbitant eius comparationis quam parabolæ materiæ prætexit.* ex his verbis nemo iam non poſſit intelligere, quid ſit hoc loco *concilium luminis*, itaque verbum non addam. Satis multis ſemet ipſum interpretatus eſt auctor ipſe.

Et menſuræ temperamento] Poſtquam ab arte & materia tunicas illas commendauit, a forma quoque laudat, & menſuræ temperamento, *quod neque trans crura prodigæ, nec intra genua inuerecundæ, nec brachijs parcæ, nec manibus arctæ*, &c. ita enim legendum, non *prodige, verecunde, parce, arcte.* & inepti ſunt, qui has lectiones ex manuſcriptis defendunt. Quod autem heic Tertullianus dicit de temperamento tunicarum Carthaginenſium, vereor vt verum dicat. tam moderatas quippe non fuiſſe conſtat, quam nobis heic eas deſcribit. non multum infra genua perueniſſe videtur aſſerere: *quod neque trans crura prodigæ, nec intra genua inuerecundæ.* longe longiores, vtpote vſque ad talos demiſſas, fuiſſe videmur ex Plauto colligere poſſe. Is in Pœnulo comœdia Hannonis Carthaginenſis *longas tunicas* vocat, act. v. ſcena v.

Quis hic homo eſt cum tunicis longis, quaſi puer cauponius?

Eadem ſcena *demiſſitias*, hoc eſt vſque ad talos demiſſas:

Sane hoc genus mulieroſum eſt, tunicis demiſſitijs.

Degluptam Mænadem ibidem vocat & *cinædum*, quod Mænades & cinædi & omnino mulieres omnes, huiuſmodi talaribus tunicis vterentur.

Cur non adhibuiſti, dum iſthæc loquereris, tympanum?
Nam te cinædum eſſe arbitror magis quam virum.

Sane ex iſtis liquet talares fuiſſe Carthaginienſium tunicas, ita vt longiores haud potuerint eſſe. Et valde miror Tertullianum tam multa verba facere de temperamento, & moderatione menſuræ tunicarum Punicarum, quales olim geſtauere Carthaginenſes. atqui ſi verum dicit, certum eſt ne moderatiores quidem Romanorum aut Græcorum tunicas fuiſſe, quas paulo infra genua deſcendiſſe conſtat. Cur igitur in Plauti comœdia Pœnulus ille ob tunicas longas & demiſſitias deridetur, niſi quia muliebres potius quam viriles tunicas haberet, & manicatas & vſque ad talos demiſſas? Non conuenit igitur Plauto cum Tertulliano, de antiquis Pœnulorum tunicis.

Pag. 2. *Nec brachijs parcæ*] Non mouerem huic loco controuerſiam, niſi omnes libri mouendam monerent. Prima editio cum omnibus ſcriptis codicibus conſtanter hîc legunt, *nec brachijs paræ*. Vaticani libri etiam, *pares*. putauerim vtique ſcribendum, *paræ*. quidni enim ſic *parus* a quo parum, vt *rarus* a quo ra-

rum; *nimius*, nimium; *paullus*, paullum, & ſimilia? *Parus* eſt contrarium τῷ *nimius*. vt apud Plautum, *ſubparum*, *ſubnimium*. hanc vocem *parus* duobus aut tribus locis apud Ammianum Marcellinum auctoritate librorum reſtituimus, quam & heic lubet reſtituere iiſdem auctoribus libris.

Nec manibus arctæ] Quia manicæ illæ, inquiunt, non indutui ſed ornatui & delicijs. quis hoc illis dixit, manicas in tunicis Carthaginenſium non indutui fuiſſe, ſed ornatui? an ex hoc loco id colligunt? atqui vel hinc maxime conijci poteſt, manicas illarum tunicarum, manus texiſſe, cum dicat tam arctas non fuiſſe, vt manus artarent & ſtringerent. apparet igitur paulo laxiores extitiſſe tam circa brachia, quam circa manus: *nec brachijs*, inquit, *paræ*, *nec manibus arctæ*. at cui vſui χειρίδες illæ in tunicis Pœnorum, niſi vt brachia velarent, & manus tegerent? Scio quidem apud nos hodie in veſtibus exterioribus vel extrinſecis, & quæ ſuperne inijciuntur, præſertimque domeſticis, manicas plerumque haberi vacuas & pendentes, ad ornatum potius quam ad vſum. ſed in veſtibus interioribus, vt ſunt tunicæ, nuſquam apud veteres quiſquam vſitatum id reperiet, vt citra vſum manicas habuerint, quemadmodum nobis Magiſter perſuadere conatur. Vana itaque & falſa illa obſeruatio de tribus tunicarum generibus. apud veteres tunicarum aliæ manicatæ ſiue manuleatæ fuere, quas Græci χειριδωτοὺς vocant, quod χειρίδας ſiue manicas haberent. ta-

les erant muliebres, & apud barbaros pleroſque etiam viriles, vt apud Pœnos: aliæ ſine manicis, quales Romanorum Græcorumque. Has Græci κολόβια & κολοβίωνας appellant, quaſi dixeris truncas & mutilas tunicas; non quod manicis prorſus carerent, ſed quod ita breues haberent, vt vix ad ima cubiti peruenirent: cuiuſmodi etiam manicas habuiſſe colobia monachorum teſtis eſt Caſſianus. Tales videre eſt in antiquis ſtatuis tunicatis. at manuleatarum tunicarum manicæ vſque ad καρπὸν manus pertinebant. vnde & καρπωτοὶ dicebantur. quæ porro manicas habebant, eæ etiam vt plurimum talares erant, ſicut obſeruauimus ad Hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores. Vt hinc etiam conijcere liceat tunicas veterum Carthaginienſium, quæ cum manicis erant, etiam talares fuiſſe, contra quam ſui temporis Carthaginenſibus probare nititur Tertullianus.

Sed nec cingulo ſinus diuidente expedita atque quadrata inſtita] Caue putes ore ſuo heic loqui Tertullianum, aut ſtilum hunc eius eſſe: ita eum ſcripſiſſe voluere correctores, non bona manu, ſed nec prorſus bona mente: quod vt verum ſcias eſſe, prima editio ſic habet: *ſed nec cingulo ſinus diuidere expeditum beate quadrata iuſtitia. In viris ſtabant pallij extrinſecus habitus, & ipſe quadrangulus.* Ita etiam nullo apice plus aut minus noſter Codex legit, niſi quod *pallium* in eo ſcriptum eſt pro *pallij*. ex illis verbis hæc nobis monſtra peperere. Nos nulla mutatione niſi interpunctionis, egregie hunc locum reſtitui poſſe ſperamus: ita igitur

legimus: *quod neque trans crura prodigæ, nec intra genua verecundæ, nec brachijs paræ, nec manibus arctæ, ſed, nec cingulo ſinus diuidere expeditum, beatæ quadrata iuſtitia in viris ſtabant. Pallium extrinſecus habitus, & ipſe quadrangulus.* Laudat tunicas Carthaginenſium a menſuræ temperamento, hoc eſt συμμετρίᾳ, quam ipſe *iuſtitiam* eleganter vocat: quod nec intra genua inuerecunde ſubducerentur, nec trans crura vſque ad talos immodeſte profunderentur, nec manicas nimis ſtrictas aut artas haberent, ſed quadrata moderatione beatæ, ſine cingulo in viris ſtarent: quod nimirum ita iuſtæ eſſent, & temperatæ longitudinis, vt cingi opus non haberent, hoc ipſo beatæ, quod tormento zonæ vacarent, vt infra loquitur: nec enim expeditum cingulo ſinus diuidere, ſed moleſtum & moroſum, & properantibus incommodum. Hæc nunc per partes explicemus.

Sed, nec cingulo ſinus diuidere expeditum, beatæ quadrata iuſtitia] Hæc verba, *nec cingulo ſinus diuidere expeditum*, quaſi per parentheſin legi debent, & eſt loquutio Græcanica; ſic enim accipiendum quaſi ſcripſiſſet, *ſed cum nec cingulo ſinus diuidere expeditum ſit, beatæ quadrata iuſtitia in viris ſtabant.* ἀλλὰ μηδὲ ὂν ἑτοίμου ὂν ζώσασθαι, ἄζωστοι ἵσταντο. Ita Græci loquuntur paſſim. οὐχ ἕτοιμον ὄν, pro, οὐχ ἑτοίμου ὄντος. προσηκόμενον ἡμῖν τοῦτο ὄν, pro, προσηκομένου ὄντος. ἐξὸν τοῦτο ποιήσασθαι, pro, ἐξόντος. παρὸν φιλίως ἀπαλλάττεσθαι, & ſimilia ſexcenta. ſic etiam infra loquutus eſt Tertullianus: *poſt demum ſapientiam, haud dum licitum, præreptam potitur.* id eſt, cum haud dum lici-

tum eſſet. ita hoc loco, *nec expeditum cingulo ſinus diuidere*, Græca figura poſitum eſt, pro, cum expeditum non ſit. Veterum porro Pœnorum tunicas ſine cinctu fuiſſe plus quam exploratum eſt. Hinc *diſcincti Afri* Virgilio. Plautus in Pœnulo de Hannone Carthaginenſi, *tu qui zonam non habes*. Expeditiores tales tunicas vult eſſe Tertullianus, quæ non cingerentur. tardum enim feſtinantibus tunicam cingulo corripere, & ſinus diuidere, & zonam ligare. Hinc illud Ἡσιόδειον:

Γείτονες ἄζωστοι ἔκιον, ζώσαντο δὲ πηοί.

At tunicas Carthaginienſium ideo cinctura non opus habuiſſe Tertullianus ſcribit, quod iuſtæ menſuræ eſſent; longioribus enim tunicis quales erant Romanæ, cinctum eſſe neceſſarium, vt ſuſpenderentur, ne demiſſæ ad terram fluerent. Infra de tunicis Romanis quas tunc Carthaginenſes vſurpabant: *exinde tunicam longiorem cinctu arbitrante ſuſpenditis.* & cap. v. *dehinc diluculo tunica prius cingulo correpta, quam præſtabat moderatiorem texuiſſe.* Beatas igitur hoc nomine prædicat antiquorum Carthaginienſium tunicas, quod propter mẽſuræ ſuæ iuſtitiam & temperamentum, cingulo corripi corrigique neceſſe non haberent. tormentum ſiquidem non leue cingi. idem infra de Pallio: *ſi quid interulæ ſubter eſt, vacat zonæ tormentum.* Nam interulæ, quas ſub pallio philoſophi habebant, non cingebantur. beatas igitur tunicas vocat, quæ tormento illo zonæ carebant.

Beatæ quadrata iuſtitia in viris ſtabant] Appa-

ret Heluetios fuiſſe qui quadratam heic nobis inſtitam, pro quadrata iuſtitia ſuppoſuerant, & de faſcijs intellexerant, quibus variegantur Heluetiarum mulierum veſtes. quod ſatis ridiculum eſt. quadratam iuſtitiam vocat tunicarum Africanatum, quod & quadratæ ipſæ eſſent haud minus quam pallia. Id ſequentia manifeſto declarant: *Pallium extrinſecus habitus, & ipſe quadrangulus*. aliquid igitur præceſſerat de quadratis tunicis, cum dicat ibi Pallium extrinſecum & exteriorem habitum, quadrangulum & ipſum eſſe, haud minus quam interiorem, & intrinſecum, hoc eſt tunicas. Nam tunicæ interior habitus, vt pallium exterior. tam pallium igitur quam tunicas Carthaginienſium veterum quadrata ſiue quadrangula fuiſſe ex hoc loco liquet. quo ſenſu quadratæ & quadrangulæ veſtes dicebantur veteribus, paulo poſt explicabimus, vbi de quadrangulo pallio agemus.

Quadrata iuſtitia] Iuſtitiam vocat τὴν συμμετρίαν veſtis. *menſuræ temperamentum* ſupra dixit, *moderationem* inferius. temperatæ ac moderatæ ſunt veſtes, quæ nec iuſto longiores, nec breuiores. *iuſtas* Latine liceat vocare, atque ita etiam vocarunt, Græci συμμέτρους. ſic *iuſta toga* apud veterem Perſij ſcholiaſtem: *iuſtæ togæ menſura, ſex vlnæ. iuſta ſtatura* Suetonio: *ſtatura, quæ iuſtam excederet, latus ab humeris & pectore.* & *iuſta forma* apud Lampridium pro eodem. ſic *iuſtus orbis* annuli Ouidio, qui nec nimium laxus eſt, nec ſtrictus:

Tam bene conuenias, quam mecum conuenit illi,

Et

Et digitum iuſto commodas orbe teras.

Ita Græci δίκαιον vſurpant: δικαίας ἐσθῆτα vocant, quæ ſic ad corpus apta eſt, vt nec fluat, nec ſtranguletur. δικαίαν ῥῖνα, naſum iuſtum, qui tam æquali temperamento faciem diuidit, vt nec ſuſpenſus ſit, nec propenſus. Pollux lib. IV. ἐπὶ τῆς εὐθυρῖνος, δικαία ῥὶς, ἐξ ἴσου τὸ πρόσωπον διακρίνουσα. Plutarchus in libro de Iſide & Oſiride, iuſtam Nili aſcenſionem vocat, quæ media eſt inter maximam & minimam: ἡ δὲ περὶ Μένδητα καὶ Ξόϊν βραχυτάτη, πηχέων ἓξ πρὸς τὴν διχοτόμον· ἡ δὲ μέση περὶ Μέμφιν ὅταν ᾖ δικαία, δεκατεσσάρων πηχέων πρὸς τὴν πανσέληνον. Eleganter igitur iuſtæ tunicæ menſuram, quæ nec longior æquo, nec iuſto breuior eſſet, *iuſtitiam* dixit Afer noſter.

In viris ſtabant] Ideo *in viris* addidit, quia huiuſmodi tunicæ, quales deſcripſit, manicatæ, & diſcinctæ, mulierum potius eſſe viderentur quam virorum. at apud Carthaginenſes, olim tales erant & viriles. Perperam autem in editionibus ex coniectatione ſomniculoſa correctorum hodie legitur, *In viris autem pallij extrinſecus habitus.* Inde illa tormenta interpretum laborantium reperire, cur Tertulliano libuerit heic pallia virorum diſtinguere a muliebribus, cum de ſolo virili habitu tantum loquatur. Dixiſſe ergo nunc Tertullianum cenſent, *in viris autem pallij*, ad differentiam pallij muliebris, quæ palla eſt. quod ineptiſſimum eſt. quaſi & re & nomine non differat pallium a palla. quid igitur opus diſtinguere? palla nunquam de virili pallio dicitur.

at præter pallam pallia etiam fuere muliebria ſic proprie dicta, quæ a virorum pallio, de quo hîc ſermo eſt, longe diſcrepabant. fuere etiam quædam pallia virorum & mulierum communia, quibus & viri & mulieres ſine reprehenſione vti poſſent, vt eſt apud Vlpianum, l. XXIII. *de auro & arg. leg.* Pallium etiam vox generalis eſt apud Latinos & cuiuſcunque generis veſtibus tribuitur. at pallium cum ſtrictius ſumitur, vt hoc loco ſumi debet, de pallio Græcanico, & philoſophico, nihil ad mulieres quicquam attinuiſſe certum eſt. nec opus vtique habuiſſet addere Tertullianus, *in viris*, vt a muliebri pallio illud diſcerneret. Sed de tunicis, vt iam dixi, non de pallio hæc dicuntur a Tertulliano, & ob eam quam dixi cauſam. Bonis viris impoſuit vitioſa huius loci diſtinctio.

In viris ſtabant] Stare proprie de tunicis quæ non cinguntur, quales erant Punicæ. hinc Græcis *ϛάδιοι* & *ὀρθοϛάδιοι* & *ϛατοὶ χιτῶνες* huiuſmodi tunicæ. Grammatici Græci: *ὀρθοϛάδιος χιτὼν ὁ μὴ ζωννύμενος· ὀρθοϛαδίας δ᾽ τοὺς τοιούτους Ἀριϛοφάνης καλεῖ.* Callimachus:

——ϛάδιον ἐπὶ ἔσω χιτῶνα.

Heſychius: *ϛάδιος χιτὼν, ϛατός.* idem alibi: *ὀρθοϛάδιοι χιτῶνες, οἱ ϛατοὶ, ὑπόκομμα οὐκ ἔχοντες.* vir magnus ad Phrynichum *ὑπόκομμα* in tunicis exponit præcincturæ locum, quod illæ tunicæ in loco cincturæ eſſent interciſæ, & partes inferiores ſuperioribus adſutæ. quod nequaquam conuenit. Metaphora eſt ab inſectis animalculis, quæ ab ea parte qua inſectionem ha-

bent, graciliora ſunt. Hoc autem zona præſtat in tunicis quæ præcinguntur, vt ab ea parte qua cinctus eſt, graciliores homines reddat. at ϛατοὶ χιτῶνες, puta qui non cinguntur, toti ab ſummo deorſum vnius, ita dixerim, recturæ ſunt, nec vllam habent interciſionem aut ὑπόκομμα. tales ſunt σφῆκες, graciles in medio; hinc homines, σφηκοὶ dicti, & σφηκοῦσθαι pro cingere: & σφήκωμα, δεσμὸς vel cingulum: zona quippe σφηκοὺς homines id eſt graciles in medio reddit. inde & *cinguli* quoque Latinis dicti gracilioris ſtaturæ homines. Ex his explicandus Heſychius qui ϛατοὺς χιτῶνας ὑπόκομμα non habere ſcribit. ϛατοὶ autem dicti & ϛάδιοι quod in hominibus ſtarent huiuſmodi tunicæ, vt hîc loquitur Tertullianus. vno ſiquidem ac perpetuo rigore a ſummo ad imum deſcendunt, vt ſtare videantur in corpore. tales erant citharœdorum, & tragœdorum tunicæ. Plutarchus in Alcibiade: ἃ δὲ Δοῦρις ὁ Σάμιος Ἀλκιβιάδου φάσκων ἀπόγονος εἶναι, προστίθησι τούτοις, αὐλεῖν μὲν εἰρεσίαν τοῖς ἐλαύνουσι Χρυσόγονον τὸν πυθιονίκην, κελεύειν δὲ Καλλιππίδην τὸν τῶν τραγῳδιῶν ὑποκριτὴν, ϛατοὺς καὶ ξυστίδας καὶ τὸν ἄλλον ἐναγώνιον ἀμπεχόμενον κόσμον. interpretes ibi ϛατοὺς, *cothurnos* verterunt. prorſus male, cum tunicæ ſint rectæ, quales tragœdorum & citharœdorum. inſignis de his locus apud Arrianum in diſſertationibus Epicteti, ſed inſigniter corruptus. ſic igitur lib. II. ὡς ὁ κιθαρῳδὸς οἶδε κιθαρίζειν· ᾄδει καλῶς τὰ τὸ ἔχει καλὸν, καὶ ὅμως εἰσερχόμενος τρέμει, ταῦτα γὰρ οἶδεν. legendum: ᾄδει καλῶς, ϛατὸν ἔχει καλόν. Iſidorus *ſtatum* ſcenicam veſtem interpre-

tatur in differentiis: *inter ſtatum, & ſtaturam. ſtatum, quæſtionem vel ſcenicam veſtem: ſtaturam, quantitatem cuiuſque rei.* quas autem Græci σταδίους & στατοὺς vel ὀρθοσταδίους vocant, Latini *rectas tunicas* vidētur appellaſſe, aut ſane ita videntur appellari poſſe. Non enim ſum neſcius aliter rectam tunicam exponere Latinos Grammaticos. qua de re diximus ad Hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores.

Pallium extrinſecus habitus] Ita correximus ex veteri noſtro codice, quam veriſſimam lectionem, nemo negauerit. poſtquam tunicam deſcripſit veterum Pœnorum, ad pallium trāſit, & extrinſecum habitum vocat, quia tunica intrinſecus. ſupra omnia veſtimenta pallium, & omnium extremum. *vltimum habitum* vocat Caſſianus. Græci ἐπίβλημα dicunt, τὸ ἐπάνω πάντων βεβλημένον. *quod ſupra omnia veſtimenta ſumitur*, vt loquitur Marcellus in voce *Læna*. tunicæ interiores ſemper, & ſubter habitæ. hinc illa tunicarum vocabula, *ſubucula*, *interula*, *intuſium*. Græci quoque recentiores ἐσωτίελον pro tunica vſurparunt. Hinc illæ tunicæ longæ quæ ſub pallio vel toga habentur, *ſubtanæ* nobis dictæ. Sed quod Tertullianus hoc loco pallium apud Carthaginenſes & Afros antiquos extrinſecum habitum fuiſſe dicit, & ſupra tunicam accipi ſolitum, haud ſcio an illi fides temere habenda ſit. ſi habemus, certe deroganda eſt ceteris omnibus antiquis ſcriptoribus, qui tunicatos quidem veteres Pœnos ſemper agnoſcunt, nuſquam palliatos, vt tunicas habuerint abſque pallio; & ſic tunica, non

pallium, extrinſecus apud illos habitus fuerit. Ennius *tunicatam* Carthaginenſium *iuuentutem* dixerat, non dicturus ſi ſupra tunicam pallium habuiſſet, ſed quod tunicas tantum haberent, eo *tunicatam* appellauit. Varro Meleagris apud Noninm: *Quum etiam Thaïs Menandri tunicam dimiſſam habeat ad talos. Ennius probro Carthaginenſium tunicatam iuuentutem voluit dicere.* Pallium ſupra tunicam amictui non habuiſſe Pœnos longe clarius ex Plauti comœdia Pœnulo oſtenditur. In ea ſeruus aduenientem Hannonem Carthaginienſem tunicatum conſpicatus, in hæc verba prorumpit:

Sed quænam illæc auis eſt, quæ huc cum tunicis aduenit?
Numnam is a balneis circunductus pallio?
Facies quidem ædepol Punica eſt.

An non ſatis ex his conſtare poteſt Pœnos tunc temporis tunicatos ſine pallio fuiſſe? aſſimilat eum homini qui pallium in balneis amiſerit, & cum ſola tunica domum ſe recipiat. ſcena ſequente *tunicatum hominem* vocat:

Nouiſtin tu illum tunicatum hominem qui ſiet?
GI. *Herus meus hic quidem eſt, mearum alumnarum pater,*
Hanno Carthaginienſis.

Tunicatus dici non ſolet, nec poſſit niſi de eo qui ſola tunica indutus ſit. ſic ſtatuæ tunicatæ, in tunica poſitæ, nullo alio habitu præter tunicam, eoque diuerſæ a palliatis & togatis. plebs quoque infima Romæ vulgo tunica taſine vllis lacernis, aut togis. Horatius:

Vilia vendentem tunicato ſcruta popello.

Ita enim nunc malim interpretari, quam quomodo olim de pænulis. In municipijs etiam vulgo tunicati Romani abſque togarum vſu. Iuuenalis:

Conueniunt tunicæ ſummis ædilibus albæ:
Nemo togam ſumit niſi mortuus.

Hinc illud Martialis:

—— *ô tunicata quies*,

de vita municipali. ſic tunicati olim Carthaginenſes abſque pallio. Vt vt ſit, quod de pallio Carthaginienſium hîc tradit, vnde expiſcatus ſit neſcio. Pallium ſane quod ab eo heic deſcribitur, mere Græcanicum fuit, & Græcorum proprium. an & Afrorum? ſed quis veterum id prodidit? Hæc magis mirari poſſum quam explicare, qui nunquam legi vetuſtos Carthaginenſes pallijs vſos eſſe, quos contra conſtat ex iis quæ paulo ante attulimus, tunicarum demiſſitiarum & talarium vſum, ſed ſine pallio, habuiſſe. De nouis Carthaginienſibus non dubitem, quin Græcorum hominum rerumque commercio, pallij quoque cum ceteris artibus Græcanicis, notitiam & vſum habere cœperint antea ſibi prorſus incognitum. Nam & ceremonias e Græcia multas acceperunt, vt Aeſculapij, cui ſacerdotes Græcorum habitu palliati miniſtrabant. Gymnaſium præterea, & ſtudia palæſtræ indidem habuiſſe teſtis Tertullianus in hoc ipſo opere cap. IV. & in Scorpiaco his verbis: *agonas iſtos, contentioſa ſollemnia & ſuperſtitioſa certamina Græcarum & religionum & voluptatum, quanta Græcia ſeculum*

*celebret , etiam Africæ liquit. Adhuc Cartha-
ginem ſingulæ ciuitates gratulando inquietant, do-
natam Pythico agone poſt ſtadij ſenectutem.* Hæc
Græcanica exercitia ſine pallio celebrari ac
frequentari mos non erat. Nam quis in gym-
naſio & palæſtra verſatur cum toga? Sed, di-
cet aliquis, ſi multus vſus pallij, & penes mul-
tos iam tum apud Carthaginienſes erat, cur
hunc habitum in Tertulliano tantopere dam-
nabant? Sciendum eſt, inter pallium elegan-
tiorum Græcorum, & pallium philoſophicum,
hoc eſt τρίβωνα, differentiam fuiſſe. Tertullia-
nus philoſophi habitum ſumpſerat cum a Car-
thaginienſibus ſuis audijt, *itane a toga ad pal-
lium?* non commune Græcorum pallium, ſed
hoc philoſophicum vulgo infamabant tunc
temporis homines, propterea quod multi
ſub illo habitu impoſtores laterent, qui fucum
faciebant, & philoſophiæ ſtudium ementie-
bantur, cum plani eſſent, & nihil minus quam
philoſophi. Hinc Chriſtianorum ἀσκηταὶ, qui
illum habitum propter humilitatem & vili-
tatem frequenter vſurpabant, vulgo a gen-
tibus χαμαὶ ἐπιθέται per conuitium vocaban-
tur, quaſi qui ſub vili palliolo impoſturam
hominibus facere pararent, vt plerique ex
Græcia philoſophorum. At Tertullianus ὑπο-
θέσει ſeruiens non diſtinxit inter vtrumque pal-
lium, ſed quaſi generaliter pallium Græcani-
cum a Carthaginenſibus improbaretur, pro-
bare nititur illos olim palliatos Græco more
fuiſſe, & male facere quod pallij vſum in quo-
quam carperent, qui proprius quondam ha-

bitus ipſorum fuerit. Omnino quæcunque de pallio & tunicis Carthaginienſium heic a Tertulliano prodita ſunt, oratorie magis, quam hiſtorice ab eodem excogitata fuiſſe opinor.

Pallium, extrinſecus habitus, & ipſe quadrangulus] Ergo & quadrangulæ quoque illæ tunicæ, de quibus dixit. quo enim hæc referas, non habes, niſi præceſſerit de quadratura tunicarũ, vt non minus quadrangulũ fuiſſe pallium dici queat, quam tunicæ. Tunicas illas, *quadrata iuſtitia beatas* dixit. quadratæ itaque, ſiue quadrangulæ, vt pallium. at *inſlitas quadratas* pro tunicis, ſubrogauerant correctores. quadræ veſtes, & quadratæ & quadrangulæ ſæpius in veterum ſcriptis occurrũt, vt apud Græcos τετράγωνα ἱμάτια, quæ a rotundis diuerſa eſſe certum eſt. ſed quæ ratio diſcriminis aut diuerſitatis fuerit, nemo adhuc explicauit. nihil tam diſpar quam quadratum rotundo. rotundum eſt quod angulos non habet. quadratum non poteſt eſſe ſine angulis. veſtes igitur quæ angulos non haberent, eas rotundas fuiſſe, atque ita dictas eſſe, non veriſimile, ſed verum eſt. angulum in veſte vocabant, partem extremam veſtis, vbi aperta eſt, quæ in acumen deſinit, tam in ima veſtimenti ora quam in ſumma. veſtes igitur, quæ circa imas oras apertæ non erant, ſed vndique concluſæ, & commiſſæ, huiuſmodi angulos nullos habent, & rotundæ propterea dictæ ſunt, Græcis κυκλοτερεῖς. tales erant olim mulierum cyclades, quas nunc *zupas* vocamus. ſunt enim plane pleneque rotundæ, & nullum habent angulum, quia vndiquaque

clauſæ per extremum ambitum. rotundis contrariæ quadratæ. ex ab ſummo ad imum apertæ. vnde quattuor angulos habuiſſe neceſſe eſt. duos in ima ora, duos in ſumma. hinc quadrangulæ dicebantur. tale pallium Græcorum fuit, & pallia fere omnia muliebria. Feſtus: *ricinium, pallium muliebre quadratum.* pallam quoque quadrum pallium interpretantur Grammatici. ſaga quoque militaria, quadrata, & ſaga Gallica, & paludamenta imperatorum. de quarum veſtium forma nos alibi ſingillatim. At toga Romanorum rotunda erat. ideo *pallium teres* eam vocat paulo poſt Tertullianus. Hæc nullum angulum in imo habebat, ſed cohibili circumcirca remeans ambitu, & clauſa vndique, omnia corporis contegebat. Hanc quadratarum & rotundarum veſtium differentiam mihi confirmauit Ammonius, cuius hæc verba ſunt: χλαμὺς καὶ χλαῖνα διαφέρει, καθὸ διὰ πολλῶν ἀπέδειξε Δίδυμος ἐν ὑπομνήματι δευτέρῳ ἰλιάδος· ἡ μὲν χλαῖνα ἡρωϊκὸν φόρημα· χλαμὺς δὲ μακεδονικὸν μετ' ἑξακόσια ἔτη τῶν ἡρωϊκῶν ὀνομασθεῖσα Σαπφοῖ, αὐτὴ γὰρ μέμνηται τῆς χλαμύδος. διαφέρειν φησὶ καὶ τῷ σχήματι. ἡ μὲν γὰρ χλαῖνα φησὶ τετράγωνον ἱμάτιον, ἡ δὲ χλαμὺς εἰς πλέον περὶ τὰ κάτω συνῆκται. Vides veſtimentum, quod περὶ τὰ κάτω συνῆκται, & circa extimam oram totum circumcluſum eſt, opponi quadrangulo amictui. nihil certius eſt. quæ talia ſunt, angulis plane carent. contra, quæ aperta, γωνίας habent, & ea ſunt quæ Græce τετράγωνα vocantur. γωνίας, id eſt angulos veſtium, ijdem Græci etiam πτέρυγας appellabant, & πτερά. Heſychius: Θετταλικὰ πτερά· τὰ-

τὸ εἴρηται διὰ τὸ πτέρυγας ἔχειν τὰς θετταλικὰς χλαμύδας· πτέρυγας δὲ καλοῦνται αἱ ἑκατέρωθεν γωνίαι διὰ τὸ ἐοικέναι πτέρυξι. Huiuſmodi πτέρυγας ſiue γωνίας duas ab vtroque latere pallium habebat in parte inferiori, duas in ſuperiori. inde quadrangulum vel τετράγωνον. ſed πτέρυγας proprie vocabant Græci angulos illos qui circa imum veſtis, ab alarum ſimilitudine. aperti ſiquidem & diuiſi in medio veſtimenti partes ab vtroque latere fluitantes auium alas plane referunt. Heſychius: πτέρυγες, οἱ θεωτῆρες, τὰ πηδάλια, καὶ μέρος χιτῶνος, τὰ περὶ τὰ κράσπεδα. dicit πτέρυγας tunicæ partem eſſe circa infimas oras. idem alibi πτερύγια τὰ ἄκρα τῶν ἱματίων interpretatur. τὰ ἄκρα ſunt γωνίαι. Pollux lib. VII. cap. XIV. μέρη δὲ ἐσθήτων πτέρυγες μὲν καὶ πτερύγιον τὸ ἥμισυ τοῦ χιτωνίσκου. πτερύγιον vocat dimidiam partem tuniculæ, quia vt aues ſingulæ binas habent alas, ſic etiam huiuſmodi tunicæ quæ per medium apertæ ſunt, duas ab vtroque latere partes habent, quæ auium alas imitantur, atque inde πτερύγια vocantur, quarum vtriuſque acumen extremum, γωνίαν facit, quæ & ipſa etiam πτέρυξ vocatur. nam πτερὸν & πτέρυξ cuiuſque rei ſummitatem, & aeumen apud Græcos ſignificat. idem Pollux lib. eod. cap. XIII. ὁ δὲ χιτὸς χιτὼν περόναις κατὰ τοὺς ὤμους διῄρητο· ὁ δὲ πορπητὸς κατὰ τὰ στέρνα ἐνήπτετο. ἐκαλεῖτο δὲ καὶ ὁ τῶν παρθένων οὕτω χιτωνίσκος, οὗ παραλύσαντες ἄχρι τινὸς τὰς πτέρυγας ἐκ τῆς κάτω πέζης παρέφαινον τοὺς μηρούς· μάλιστα αἱ Σπαρτιάτιδες, ἃς διὰ τοῦτο φαινομηρίδας ὠνόμαζον.] Huiuſmodi πτέρυγες in rotundis veſtibus, & totis ab imo circumcluſis, nullæ inerant, vt nec vllæ

γωνίαι. ſola igitur quadrata veſtimenta tales πτέρυγας habuere, quæ fibulis vel in humero vel in pectore tenebantur, & aperta erant. Hæc συῤῥαπτὰ Græci & συμπορπητὰ vocabant: vt contra ἄῤῥαφα, quibus nullæ commiſſuræ, vt pote quæ ab omni parte concluſa & continuata eſſent. talis Domini noſtri tunica ἄῤῥαφος, vt nos alibi explicauimus. Spartanarum autem virginum amicula aperta erant, & multum corporis aperiebant; ideo πτέρυγας habebant. nam fibula ſtringebantur in pectore. Heſychius: Δωριάζειν γυμνοῦσθαι, ἀπὸ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ παρθένων, αἵτινες χορεύουσι ἱματίδιον περιπορπητὸν ἀμφιέννυνται παραφαίνουσαι τὸ πολὺ τοῦ σώματος. tales fuere Carthaginienſium quadratæ tunicæ. In ijs, cum ab ſummo ad imum apertæ eſſent, duæ partes ſiue πτέρυγες, ab vtroque latere vage fluitantes, & volitantes, auium alas referebant. Hinc ſeruus Plautinus Pœnulum in comœdia cognomine, ſic tunicatum auem appellat ab huiuſmodi alis:

Sed quænam illæc auis eſt, quæ cum tunicis huc aduenit?

Ridiculi ſunt & imperiti qui tunicarum manicas alas eſſe interpretantur. alæ in tunicis non aliæ fuere, nec aliter dictæ, quam quas diximus. Has & Græci πτέρυγας appellant, & γωνίας in veſtibus & tunicis quadratis, quibus vtique carebant rotundæ & teretes. ſic ex definitione quadrati veſtimenti, haud minus quadratæ Carthaginenſium tunicæ, quam pallium, quod Græci paſſim τετράγωνον ἱμάτιον vocant, ſed & vnica voce τετραγώνιον. *Tetragonium,*

pro pallio in veteribus Notis Tironis & Senecæ, cap. de veſtimentis.

Ab vtroque laterum regeſtus] Ab vtroque laterum, pro ab vtroque latere. ſic apud eumdem alibi, *quo laterum*, pro quo latere. Pallium ab vtroque latere regeſtum eſt τὸ ἑκατέρωθεν ἀναβεβλημένον. τὸ ἱμάτιον ἀναβεβλημένος, & τὸ ἱμάτιον ἀναβεβλῆσθαι Græcis dicitur, qui pallium ſic ab vtraque parte regeſtum gerit. Hinc ἀναβολὴ, & ἀναβόλαιον, pro pallio. Gloſſæ: ἀναβολὴ, *amiculum, amictus*. ἀναβόλαιον, *amiculum*. dicebatur & *anaboladium*, vt in veteribus gloſſis Latinis lectum nobis eſt. Hoc σχῆμα pallij vtrimque regeſti, communis habitus elegantiorum Græcorum, ἐκ τῶν πολιτικῶν fuit. Partem enim vtramque pallij retrorſum iaciebant, ita vt tota quæ ſuberat tunica, pateret. pallium ipſum ceruicibus circumſtrictum moroſiuſque in rugas plicatum, & ordinatum, fibulæ morſu in humeris tenebatur. Græci philoſophi, & præcipue Cynici aliter τριβώνιον ſuum veſtiebant. totos enim ſeſe pallio obuoluebant. Partem ſiquidem pallij de ſub dextro humero ſuper ſiniſtrum reijciebant, & ſic excluſo dextro, obuelato ſiniſtro humero erant. Atque hæc pallij duplicatio eſt, quam primus inſtituiſſe fertur Diogenes. de qua inferius ad cap. V.

Ceruicibus circumſtrictus] Ita libri omnes: & recta hæc lectio eſt. Magiſter tamen Pariſienſis legebat, *circumſtructus*, & peccare aſſerebat qui legerent *circumſtrictus*, quia nihil pallio circumſtringitur. Tertullianus infra cap. V. de pallio: *ceterum qua in humerum adhæret, nihil*

circumfulcit, nihil circumſtringit. Sed ne quid errent tirones tanti magiſtri auctoritate inducti, Tertullianus ibi de philoſophico & Cynicorum pallio loquitur, cuius facilitatem & commoditatem ita commendat, vt nihil expeditius eſſe dicat, & minus in veſtiendo moroſum. Adi locum, & videbis de duplici Cratetis pallio, hæc illum ibi dicere. nihil circumfulcit, inquit, vt toga, nihil circumſtringit, vt pallium vulgare. de toga paulo infra: *& pallij iam teretis redundantiam tabulata congregata tabulatione fulcitis.* de pallio vulgari hoc loco: *pallium, extrinſecus habitus & ipſe quadrangulus, ab vtroque laterum regeſtus & ceruicibus circumſtrictus.* Hoc eſt pallium, cuius inſtar Æſculapij ſacerdotes amictos fuiſſe ſcribit. de cuius moroſa ordinatione cap. IV. ita habet: *cum ipſum hoc pallium moroſius ordinatum, & crepidæ Græcatum Æſculapio adulantur.* At in Cratetis pallio ſiue Diogenis, nihil moroſe ordinatum, nihil curioſe circumſtrictum. pallium elegantiorum circa ceruices ſtudioſe & cum cura in rugas diſpoſitum & ſtrictum erat, moroſeque ordinatum. Hoc enim ſignificat ſtringi & circumſtringi. Inde *ſtricta frons*, Apuleio, rugis caperata & contracta. & *ſtricta tunica* Hieronymo, ἡ σολιδωτὴ, in rugas formata, quas Græci σολῖδας vocant. Huiuſmodi rugæ etiam in toga ſtruebantur, quæ in tabulas deductæ, & in vnum congregatæ, & contabulatæ vmbonis inſtar efficiebant, & redundantiam togæ fulciebant. Hinc *circumſtringi* de pallio, *circumfulciri* de toga dixit. Hæc diſtinctio pallij communis &

philoſophici non obſeruata, pluries errandi doctiſſimis interpretibus anſam præbuit in hoc opere.

In fibulæ morſu humeris acquieſcebat]In fibulæ morſu eſt per fibulæ morſum. ſic Græci ἐν ξίφει, pro διὰ ξίφους. ſic idem de virginibus velandis: *& in acu laſciuiore comam ſibi inſerunt.* hoc eſt, per acum laſciuiorem. Attice hoc dictum volunt. profecto ſi Atticiſmus hic eſt, Attice loquuti ſunt omnes etiam infimæ ætatis auctores in quorum ſcriptis hæc loquutio frequens. Iſidorus: *Calamiſtrum, inſtrumentum in quo torquentur capilli.* Veteres Gloſſæ Philoxeni: *Atramentum*, μέλαν ἐν ᾧ γράφομεν, *in quo ſcribimus.* ſic apud Nonium Marcellum, *in notis puncti*, pro, compuncti notis: *Stigmatias*, inquit, *in notis punctos veteres appellarunt.* ſic apud Marcianum, *percutere in gladio.* Dig. ad leg. Cornel. *nam ſi gladium ſtrinxerit, & in eo percuſſerit, indubitate occidendi animo id eum admiſiſſe.* aliquando *de* pro *in* vſurparunt eodem ſenſu. ſic *pilos ſibi de reſina tollere*, apud Iuuenalis interpretem veterem, & *de canna porcellum occidere*, apud Marcellum Empiricum, pro canna occidere: apud eudem *de faſcia conſtringere.* aliquando etiam præpoſitionem *ad* in eadem ſignificatione ponebant. inde illę loquutiones Vegetio familiares, *ad balliſtam lapides iacere*, pro balliſta: *ad fundas*, pro fundis: *ad pila pugnare*, pro pilis. & apud hunc noſtrum, *ad acuta pugnare*, pro acutis. ſic *ad vectes ferire*, pro vectibus: *ad cornu infundere*, apud Marcellum Empiricum. Ita plane eodem ſenſu dici poſſet,

ad calamiſtros capillum torquere, *in calamiſtris*, *de calamiſtris*, & ſimpliciter *calamiſtris torquere*, & *per calamiſtros*.

In humeris acquieſcebat] Hoc de pallio communi Grecanico, quod in humeris fibula nexum ſedebat, & vtrumque humerum aduelabat. Hoc de philoſophico dici non poterat: nam excluſo ſiniſtro, dextrum tantum humerum includebat, vnde ἐξωμὶς dicebatur: & ἐξωμίαι qui geſtabant, quod exerto eſſent humero, vt pluribus infra dicturi ſumus. Pallia autem & ſaga virilia fibula in humeris retinebantur, vt mulierum in pectore. Varro:

Sed neque aptum mollis humeris fibulam ſagus ferret.

περόνην & πόρπην, ita quidam ex Græcis diſtinguunt, vt περόναι ſint humerales, πόρπη veſtem ad pectus ſtringat. ἐπώμιοι περόναι dicuntur Luciano in Dialogo, ἔρωτος· ὄρθιος ἀναστὰς ἐκ τῆς ἀζύγου κοίτης, τὴν ἱερὰν χλαμύδα ταῖς ἐπωμίοις περόναις συῤῥάψας, ἀπὸ τῆς μητρῴας ἑστίας ἐξέρχεται. Sed de tota hac re alibi. Iſidorus interdum non malus auctor dum bonos ſequitur [: *Fibulæ*, *ſunt quibus pectus fœminarum ornatur*, *vel pallium tenetur viris in humeris*, *ceu cingulum in lumbis*. ita legenda ſunt & diſtinguenda hæc eius verba, quæ ad hunc locum attulerunt, vt corrumperent. nam male legunt: *ceu cingulo in lumbis mulierum*. quod imperitius confirmare voluerunt iſtis Petronij: *Enothea incincta quadrato pallio*. quæ prorſus ἀπροσδιόνυσα ſunt. Cingulum in lumbis teneri dicit Iſidorus de eo cingulo, quod paulo poſt *cingulum tenum* vocat, ac de

cingulo monachorum intelligit, qui αἰάλαβος Græce dicebatur. redimiculum etiam & brachile, & rebrachiatorium Latine vocabant. Iſidorus paulo poſt: *redimiculum eſt, quod ſuccinctorium ſiue bracile nuncupamus, quod deſcendens per ceruicem, & a lateribus colli diuiſum, vtrarumque alarum ſinus ambit, atque hinc inde ſuccingit, vt conſtringens latitudinem veſtis ad corpus contrahat. hoc vulgo bracile quaſi brachiale vocant, quamuis nunc non brachiorum ſed renum ſit cingulum.* Hunc locum ita ex coniectura, & membranis Palatinis emendatum referimus, qui vulgo mendoſus circumfertur. *Cingulum in lumbis*, & *cingulum renum*, pro eodem. & erat monachorum, quod *bracile* vocat Iſidorus, Caſſiano dicitur *rebrachiatorium*: ſic enim de monachis Ægyptijs: *geſtant enim veſticulas duplices, laneo plexas ſubtegmine, quas Græci αἰαλάβους vocant: nos vero ſuccinctoria, ſeu ridimicula vel proprie rebrachiatoria poſſumus appellare.* atque hæc obiter.

Inſtar eius hodie iam veſtro Æſculapio ſacerdotium eſt] Male *iam veſtro*, pro etiam veſtro heic accipiunt: *etiam veſtro*, inquiunt, *non Græciæ tantum aut Romæ*. immo *iam veſtro*, qui iam veſter eſt, cum prius Pergamenorum fuerit, deinde & Romanorum. ſic obiter oſtendit, multa Carthaginienſes ſuos in religione & in veſtitu iam habere, quæ olim non habuerint, vt Æſculapij cultum, & togam: vt contra quædam apud illos deſita eſſe, quæ quondam in vſu fuerint, vt hoc pallium. Æſculapius olim Pergamenorum erat duntaxat, apud quos impenſiſſime

penſiſſime colebatur, poſtea fuit & Romanorum, nunc iam veſter eſt, inquit. ſic toga quæ quondam Pelaſgorum fuerat, poſteā cœpit eſſe Romanorum, iam veſtra nunc eſt. Hoc paulo poſt dicit. Atque hæc mens Tertulliani. Nec illud item rectum eſt, quod *ſacerdotium*, pro *ſacerdotum* poſitum arbitrantur. id quomodo procedar, non video. hoc viderint acutiores & *γραμματικώτεροι*. *Sacerdotium* heic pro ſacerdotum cœtu ſiue collegio: vt *presbyterium*, pro presbyterorum. ſic *famulitium*, & *ſeruitium*. Inſtar eius pallij iam veſter Æſculapius ſacerdotes habet: ad hoc exemplum Æſculapij veſtri ſacerdotes amicti ſunt. Hic ſenſus illorum verborum.

Et ſicubi alibi in Africa Tyros] Haud dubium eſt quin de Adrumetto intelligat, quam & ipſam Tyriorum in Africa coloniam eſſe nemo neſcit. quod autem *ſicubi* ideo dixiſſe Tertullianum putant, quia res non extra controuerſiam, magnopere falluntur. Adrumettum Tyri coloniam eſſe, nullo modo dubium aut controuerſum. Sed Tertullianum parum triuerunt. Hæ loquendi formæ dubitationem apud illum non faciunt, ſed aſſerunt. *ſi quis*, pro aliquis. *ſicubi*, pro vbi. *ſi forte*, pro forte. De habitu muliebri: *ſed ſi quid de mari Britannico, aut Indico ambitio piſcatur, conchæ genus eſt.* ſi quid piſcatur, hoc eſt, quod piſcatur. nam aliquid piſcari ex Indico mari ambitionem ſatis certum eſt, nempe concham margaritiferam. Sic in Apologetico: *Demetrius Phalereus, & rex Iuba, & Appion & Thallus, & ſi quis*

iſtos aut probat aut reuincit Iudæus Ioſephus Iudaicarum antiquitatum vernaculus vindex. Si quis iſtos reuincit, pro & qui iſtos reuincit. nam *ſi quis* ille eſt Ioſephus, & eum diſertim nominat. infra: *imbres ruunt, & ſi qua miſsilia cum imbribus*. id eſt, & aliqua miſſilia cum imbribus. ita & *ſi quando* vſurpauit in libro de anima, pro, aliquando. ita in iure noſtro, *ſi quo melior*, pro, aliquo melior. ita plane hoc loco, *ſicubi in Africa Tyros.*

At cum ſæcularium ſortium domina fortuna] Hanc dominam fortunam heic nobis ſtatuerunt correctores, quæ nulla comparet in veteribus libris. Prima editio quam iuxta ſcriptorum exemplarium fidem publicauit Rhenanus, habuit: *ſæcularium ſortium vauia viturna.* ex quo ipſe in eo contextu, quem per coniecturas emendatum ſeorſim curauit edendum, fecerat: *ſæcularium ſortium Fabia Iuturna.* ſed diſerte in noſtro Codice legitur: *at cum ſæcularium ſortium variauit vrna, & Romanis Deus maluit.* quæ lectio & elegantiſſima, & indubitate vera eſt. idque iam videre docti, vt mirer tam abſurdi palati fuiſſe nuperos Criticos, qui vulgariam illam præ iſta probarunt. Non veriſimile eſt ita loqui voluiſſe Tertullianum, quo ſæcularium ſortium dominam fortunam agnoſceret, præcipue cum Deum heic nominet. Eleganter vero per *ſæcularium ſortium vrnam*, rerum humanarum viciſſitudinem intellexit. Nam quemadmodum ex vrna, qui ſortiuntur, aut primi, aut ſecundi, aut tertij, aut vltimi exeunt, feliceſque aut minus proſperas ſortes

ducunt. ſic vrnæ in quam plures ac diuerſæ ſortes coniectæ ſunt ſimilis plane eſt rerum mundanarum viciſſitudo. In ea vrna humanarum ſortium, fata regum populorumque, vrbium & regnorum vices, quaſi verſantur & voluuntur. Cuius populi vel regis vel ciuitatis prima ſors & proſpera hodie exierat, poſt paulo variante vrna, non ſecundo, nec tertio, ſed vltimo loco exibit. *ſæculares ſortes* ſunt mundanæ. nam *ſæculum* ſæpe apud hunc noſtrum pro mundo.

Et Romanis Deus maluit] Deus qui ſæcularium ſortium quaſi arbiter, & ad vrnam tanquam prætor ſedet, vt inde varias ſortes populorum & regum ceterorumque hominum ducat. Tertullianus de ſpectaculis: *tardus eſt illi prætor, ſemper oculi in vrna eius cum ſortibus volutantur.* Ad quem locum nos plura. *maluit* autem pro magis voluit, magis fauit. nec ſubintelligendum, *maluit factum*, vt perperam cenſent. *Velle alicui*, & *cupere alicui*, pro ſtudere & fauere dicebant. ſed & *facere* pro eodem. Vnde vtraque coniunxerunt, & dixere, *factum alicui velle*: & *volens alicui* dicitur qui propitius eſt & fauet. Hinc *volentes & propitios Deos habere.* & ; *volentia alicui dicere, vel facere.*

Ante iam de habitu ſalutaret] Noſter liber, *ſalutaſſet*. quod Tertullianicum magis & Africanum. ſic infra *cœnaſſet*, pro cœnaret: *Margarita namque vel ipſo nomine pretioſa dehauſit, ne mendicius patre cœnaſſet.* Arnobius & ipſe Afer paſſim ita loquitur, vt lib. 1. *ipſa denique biſcere*

ſi animantia muta potuiſſent, immo ſi arbores, glebæ, ſaxa ſenſu animata vitali, vocis ſonitum quirent & verborum articulos integrare. potuiſſent, id eſt poſſent. Nihil frequentius occurrit apud Tertullianum Cyprianumque hac loquutione. quam & apud alios auctores obſeruare memini.

De habitu ſalutaret Romana præcoqua] Idem liber, *Romanum præcoqua.* quod & prima editio ſeruat, & verum eſt. *Romanum* eſt τὸ ῥωμαϊκόν, vel Romanitas, vt infra loquitur, *Romanum præcoqua*, vt *crepidam æratus* paulo poſt. Græca figura eſt, apud Auſonium: *mentem bonus, ingenio ingens.* ſic *nuda genu, lacer ora* apud Poetam.

Vt ſenium, non faſtigium exemptis] Ita recte emendarunt, quod in veteribus libris fuit, etiam noſtro, *faſtidium.* vetus hoc ſcribendi vitium, in hac voce teſtatur & Gloſſarij auctor, in quo ita ſcriptum eſt: *faſtidium*, ἀέτωμα.

Pag. 3. *Sollemnia Sentius Saturninus enarrauit*] Hoc eſt, ſollemnia ac legitima verba effatus eſt, ac pronunciauit, quibus inaugurabantur condendæ coloniæ. inepte & imperite exponunt, hunc Saturninum augurem ſollemnes deducendæ coloniæ ritus docuiſſe: Contrarijs ſollemnibus exaugurabantur vrbes, cum diruendæ erant. de quibus nos alibi.

Pro quantum circummeauit à Pelaſgis ad Lydos] Toga prima Pelaſgorum ſiue Arcadum ſiue Argiuorum fuit, deinde Lydorum, poſtremo ad Romanos tranſijt. Lydis quoque togam

fuiſſe vſitatam tradit Dionyſius. omiſſa hac circumuectione ab Arcadibus ad Ionij maris accolas tranſmeaſſe auctor Artemidorus. Vt vt ſit, certiſſimum eſt, rem ipſam & nomen ab Arcadibus ſiue Argiuis veniſſe. τήβεννον vel τηβένναν illi vocabant. quo nomine Græci Romanam togam ſemper vocitarunt. Verba Artemidori, quibus hanc rem tractat, corruptiſſima vulgo, ſic ſunt emendanda. lib. 11. cap. 111. τὰ δὲ αὐτὰ καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐσθής, ἣν νῦν τήβεννον καλοῦσιν ἀπὸ Τημενοῦ τοῦ Ἀρκάδος ὃς πρῶτος τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα τοῦτον περιεβάλετο τὸν τρόπον, εἰσπλεύσας κατὰ τὸν Ἰόνιον κόλπον, καὶ ὑποδεχθεὶς ὑπὸ τῶν ταύτῃ κατοικούντων, ἀφ' οὗ μαθόντες καὶ οἱ ἐγχώριοι τὸν αὐτὸν ἐσκευάσαντο τρόπον καὶ ἐκάλεσαν τὴν ἐσθῆτα Τημένειον, ἐπώνυμον Τημενοῦ τοῦ εὑρόντος, ὕστερον δὲ χρόνῳ παραφθαρὲν τὸ ὄνομα, τήβεννος ἐκλήθη. Perperam apud Artemidorum excuſum eſt, τήμενος & τημένιον. τήμενος, Græcum non eſt, ſed τήμενος. nam ἀπὸ τοῦ τάω, quod eſt accipio, τῆμι, vt κτάω κτῆμι. Vnde τήμενος, & nomen proprium Τημενός. Hinc Temenus Heraclides. Corrigendus etiam in hac voce Suidas: τήβεννος στολὴ Ῥωμαϊκή, ὠνομάσθη δὲ ἀπὸ Τημενοῦ Ἀρκάδος. male vulgo, ἀπὸ Τηβέννου. Artemidorus autem fallitur cum παραφθορὰν illam vocis τήβεννος, pro τημένειος, barbaris attribuit. nam ipſorum eſt Argiuorum ſiue Arcadum. Τημενὸς illius veſtis repertor, quæ ab eius nomine τημένη vel τημένα dicta eſt, vel etiam τημενός. ſic enim τημενὸς ἐσθής, vt ἄνθρωπον ἦθος, θῆλυς ἐέρση, ἕλλην στρατὸς, & ſimilia. ſolebant vero Pelaſgi μ litteram in β mutare. ſic τηβένναν dixere & τήβεννον, & duplicata etiam conſonante, qui

mos erat quorumdam Græcorum, τιβέννας & τίβεννον. Pollux: τὴν δὴ ὀνομαζομένην τιβένναν καὶ Κλεοσθένιον ἐν Ἄργει φορεῖν φασί. τημενίδα δ' αὐτὴν καλεῖν ἀξιοῦσι. Vbi male ex Artemidoro τημενίδα emendant, cum Artemidorus ex Polluce potius ſit emendandus. τιβέννα igitur vel τιβέννα pro τημενία, aut τημενίς. ſic βύρμηξ, pro μύρμηξ. Heſychius: βύρμακας, μύρμηκας. atque inde Latinum *formica*. βύσαξ pro μύσαξ. idem: βύσαγα, πώγωνα. nam id ſignificat μύσαξ. μύττος pudendum eſt muliebre. μύττος ὀντός, καὶ τὸ γυναικεῖον. dicebatur & βύττος. idem Heſychius: βύττος, γυναικὸς αἰδοῖον. Græce μολγὸς eſt βόειος ἀσκός. dicebatur & βολγὸς κατὰ διάλεκτον. atque hinc Latinum *bulga*, ſaccus ſcorteus. ita & βέμβιξ & μέμβιξ idem. Heſychius: βέμβιξ, μέμβιξ. & βεμβεράδες, μεμβεράδες. Heſychio, μῆκα ſunt κέρατα. Hæc dicebantur & βῆκα. Vnde vox *becum* pro corneo roſtro. quod vocabulum Gallicum eſſe ſcribit Suetonius. Gallorum fortaſſe Maſſilienſium, qui a Græcis accepere: nam & Græce loquebantur. Non magis ſane Gallica illa vox, quam *ſagum*, *reno*, *braca*, *bulga*, *petoritum*, quas Gallicas volunt eſſe, cum puræ puræ Græcæ fuerint. de qua re nos alibi. Μάσκην, δίκελλαν interpretatur Heſychius: eadem & βάσκα dicebatur. idem: βάσκα, μακέλη, βασκάνια. & notabis βασκάνια & προβασκάνια, res turpiculas, & deformes laruas Græcis appellari, quæ ad auertendum faſcinũ adhibebantur. cum βάσκα etiam μάσκα diceretur, inde *maſcas* Latini recentiores de laruis & perſonis vſurparunt, & ita etiam hodie vocamus. plura poſſem adijcere, ſed alio reſeruamus operi;

vnum tamen adhuc addam. Syracuſis *βάμβα* erat, quod ceteris Græcis *βάμμα*. Heſychius: *βάμβα τὸ χρῶμα & μύρου τὶ μέρος, καὶ τὸ ἔμβαμμα Συρακούσιοι*. ab illo *βάμβα bambatæ oliuæ* Columellæ. vt *βάμβα*, pro *βάμμα*, ſic *τήβεννος*, pro *τήμενος*. inde origo vocis *τηβέννα*, pro toga, quam miror ignoratam fuiſſe *τῷ πολυμαθεστάτῳ* Dionyſio, qui fatetur quidem Græcos ita togam vocare, ſed eius nominis rationem aut originem ſe neſcire profitetur: *ἕλληνες*, inquit, *τήβεννον καλέουσιν οὐκ οἶδα ὅθεν μαθόντες· ἑλληνικὸν γὰρ οὐ φαίνεταί μοι τοὔνομα εἶναι*. & Græcum eſſe vocabulum veſtis ab auctore Temeno, & Græca ſiue Argolica dialecto *τήβεννον* appellatam ex his quæ diximus conſtat. Hoc genus veſtis Romani ſua linga *togam* indigetarunt, a tegendo. Nam *toga*, a tego. veteres dicebant *togo*. vt *voto*, pro veto. Vnde apud Plautum, *votitam dicere*. quod Scaurus interpretatur, vetitam. Sic a fallo, hæc *falla*: fallaciam ita vocat Næuius apud Nonium. a ſtringo, *ſtriga*. cuius ὑποκοριστικὸν *ſtrigula*, a *ſtrigla*, ἡ ξύστρα. a iungo, hæc *iunga*. vnde *hæ iunglæ*, ἡνίαι in Gloſſario. a cingo, hæc *cinga* & *cingula*, ἡ ζώνη. Ita igitur a tego *tega*, vel *toga*. veteres quidquid tegere aptum eſt, togam vocabant. Vnde *togam*, pro tecto poeta neſcio quis apud Nonium dixit. ſane veſtem omnem quæ tegendo corpori, *togam* dicebant. Varro de vita Pop. Rom. lib. I. *Præterea quod in lecto togas ante habebant: ante enim olim fuit commune veſtimentum, & diurnum, & nocturnum, & muliebre & virile.* niſi ſit potius a Græco στέγω, στογή. inde toga. nam & τήγω

dicebatur pro eodem. Sic στέλλω, στολή, & ſimilia.

Et pallij iam teretis redundantiam] Nouiſſimus huius pallij ſartor, dum illud reconcinnat, non ſiuit, id quod erat, teres eſſe, ſed de rotundo quadratum fecit. pallium hoc teres de pallio Æſculapij accipit, quod moroſius ordinari ſolitum ſcribit infra noſter cap. IV. atqui pallium illud quo Æſculapij ſacerdotes amicti, non teres ſed quadrangulum fuit. pallium quippe Græcanicum τετράγωνον, & eiuſdem formæ cum pallio veteri Carthaginienſium, quod & ipſum fuiſſe quadrangulum paulo ante dixit Tertullianus. quomodo igitur eadem res, & quadrata ſimul & rotunda poteſt eſſe? Ne quid te morer, teres pallium hoc loco toga eſt. vide quæ præcedunt, quæ ſequuntur, & fateberis verum eſſe. Ab eo tempore, inquit, ô Carthaginienſes, quo coloniæ Romanæ iure donati eſtis, & toga vobis oblata eſt, exinde pro tunicis breuioribus, ac non cinctis, quales ante induti habebatis, longiores eoque cingendas cepiſtis, & pallium veſtrum quadratum tereti pallio mutauiſtis, hoc eſt toga Romana. Rotundum fuiſſe amictum togam Romanorum, monere vacuum eſt. Hinc *pallium teres* eam vocauit, hoc eſt amictum rotundum. nam pallium Latini de omni amiculo, quod ſuper inijcitur, & Græcis ἐπίβλημα dicitur, vſurparunt. Vetus ſcholiaſtes Perſij: *Lacerna pallium fimbriatum quo olim ſoli milites vtebantur.* idem de penula: *penula pallium cum fimbrijs longis.* & quod

ad rem magis facit, togam quoque pallium forma rotunda eſſe exponit, ad illud Perſij, *Verba togæ ſequeris. toga*, inquit, *eſt purum pallium forma rotunda, & fuſiore atque inundante ſinu.* Hæc Tertullianum, vt nihil melius, interpretantur. & conueniunt, quæ de fuſiore atque inundante ſinu togæ dixit, cum his Tertulliani verbis de toga: *& pallij iam teretis redundantiam, tabulata congregatione fulcitis.* Toga igitur, pallium teres, & redundans. Dionyſius Halicarnaſſeus περιβόλαιον κυκλοτερὲς togam appellauit. vt toga nihil aliud erat quam pallium rotundum, ſic pallium Grçcanicum aliud nihil quam toga quadrata. Hinc *togam Græcanicam* Suetonius in Domitiano pro pallio Græco dixit: *Certamini præſedit crepidatus, purpureaque amictus toga Græcanica, capite geſtans coronam auream*. ita enim optimus librorum Memmianus, quem vidi, legit pro *Germanica* quod editiones nunc occupat. Fruſtra etiam laborant in quærenda illa Germanica purpura viri eruditiſſimi. *toga Græcanica purpurea*, eſt pallium purpureum Græcum. togam de omni veſte vſurpaſſe veteres ſuperiori animaduerſione oſtendimus. Sed ad Suetonium ipſum plura.

Tabulata congregatione fulcitis.]. Tabulatam congregationem, vocat vmbonem togæ, vel vmbilicum, qui ex multis rugis curioſe ordinatis, & in morem tabularum formatis, contractus & coactus, redundantem & fuſiorem togæ ſinum, ante & retro ſuſtinebat, & quaſi fulciebat, ne difflueret aut laberetur. *tabulatum* infra vocitat, & *contracti vmbonis figmen-*

tum. τὸ πῆγμα τῆς τηβέννης Græci dicunt, & ὀμφαλὸν, vt infra pluribus dicam.

Et ſi quid præterea conditio vel dignitas vel temporalitas veſtit] Ineptiſſime iuxta,& imperitiſſime hæc ita interpretantur,quaſi dicat Tertullianus Carthaginienſes cetera etiam veſtium genera quibus pro tempore & conditione hominum varie amiciebantur, pariter quoque tabulis fultas habuiſſe, vt pallium & togam. Nec enim, inquiunt, togæ tantum aut pallia cum tabulis, ſed etiam veſtes pleræque aliæ. Boni viri quid vocatis hallucinari ſi hoc non eſt ? Certe hoc non eſt Tertulliani interpretem agere, ſed aliud quidvis. Sed vitioſa huius loci diſtinctio fraudi illis fuit. Ita igitur lege ac diſtingue : *Etſi quid præterea conditio vel dignitas vel temporalitas veſtit, pallium tamen generaliter veſtrum immemores, etiam denotatis.* Ex eo tempore quo colonia Romanorum facti eſtis, pro pallio, togam geritis : ſed etſi quid præter togam aliud amictui nunc habeatis, pro anni temporibus ſcilicet aut conditione, aut dignitate hominum, obliti tamen pallium olim generaliter veſtrum fuiſſe, id eſt, omnium ordinum, & temporum geſtamen, etiam carpitis & reprehenditis. Etſi non omnes hodie apud vos togam geſtent, & ſint etiam nunc aliqui palliati, vt Aeſculapij ſacerdotes, & liberalium artium profeſſores, immemores tamen generalem habitum vobis olim pallium fuiſſe, etiam cenſorie notatis. Hic ſenſus huius loci.

Conditio vel dignitas vel temporalitas] Condi-

tio, quia aliter ſerui, aliter liberi induti: nec enim ſerui togati erant. Dignitas, quod aliter plebs, aliter magiſtratus, & ſacerdotes; nam Aeſculapij ſacerdotes, pallium geſtabant. Temporalitas, quia aliter in pace, aliter in bello veſtiti: aliter hyeme, aliter æſtate: aliter diebus feſtis, aliter profeſtis. Ætatem hîc omiſit Tertullianus, niſi eam ſub temporalitate comprehenderit: alia quippe veſtis puerorum, alia iuuenum, alia ſenum. Clemens Alexandrinus Pædagogi lib. III. ἔςων δὲ αἱ ἐσθῆτες ἁρμόζουσαι, ἡλικίᾳ, προσώπῳ, τύπῳ, φύσει, ἐπιτηδεύμασιν.

Pallium generaliter veſtrum, immemores etiam denotatis] Diſtinguendum monui: *pallium tamen generaliter veſtrum immemores, etiam denotatis.* ſic infra: *ſic & terram ſi recenſeas temperatum veſtiri amantem, prope ſis eamdem negare, memor viridem, cum conſpicis flauam, mox viſurus & canam.* memor viridem, vt *pallium veſtrum immemores* hoc loco.

Equidem haud miror præ documento ſuperiore] Id eſt anteriore & antiquiore documento. vt infra: *ſuperiorum profanitas* adeſt, antiquiorum. ſic arietem olim quatiendis muris repertum, quod veſtrum erat inuentum, poſtea tamen a vobis excogitatum primum fuiſſe immemores, cum ariete veſtros muros quaterent Romani, quaſi nouam & extraneam machinam ſtupuiſtis: vt mirum iam non ſit præ illo veſtræ obliuionis documento & exemplo, vos pallium nunc non recordari, fuiſſe quondam communem vobis & generalem amictum.

Arietem quem Laberius reciprocicornem, lanicu-

tem] Verſus Laberij de ariete hic fuit:

Reciprocicornis, lanicus, teſtitrahus.
αἰακαμψικέρατος, ἐελόθριξ, ὀρχιόσυρος.

teſtitrabum autẽ vetus habuit editio cum noſtro ſcripto codice, ex quo *teſtitrahum* fecimus. Nam qui *veſtitrahum*, aut *textitrahum* legunt, ab orbita veri eunt. *Teſtitrahus aries* Laberio, qui præ pondere rem illam, qua præter cæteras animantes inſtructus eſt, trahere potius videatur quam baiulare. Nam quæ ferre non poſſumus, trahimus. Aptiſſime ad hoc epithetum arietis faciunt Lucillij verſus apud Nonium de ariete:

Ibat forte aries, inquit, iam quod genus quantis
Teſtibus! vix vno filo hoſce hærere putares,
Pellicula extrema exaptum pendere onus ingens.

Ex his neminem latere poteſt, cur Laberius arietem *teſtitrahum* appellarit. ſic Lucianus in Dialogo Lucius, hominem iſtius generis penſilibus aſinine potius quam humane peculiatum, præ vaſtitate & pondere trahere res illas dixit: καὶ ᾤμην [illegible] καὶ νῦν κἂν ἐκεῖνό γε μόνον τὸ μέγα τοῦ ὄνου σύμβολον διασώζειν καὶ φέρειν. σὺ δέ μοι ἐλήλυθας ἐξ ἐκείνου τοῦ καλοῦ καὶ χρησίμου ζώου εἰς πίθηκον μεταμορφωθείς.

Quæ muros frangere militat] Id eſt, cuius militia eſt muros frangere: quæ muris frangendis militat. Fruſtra ſunt igitur eruditiſſimi viri qui corrigere tentant, *muros fragore debilitat*: aut qui, *muros frangere minitat*.

Illa dicitur Carthago prima omnium armaſſe] Carthaginis inuentum, aries machina. Nam

cum Gades oppugnarent, & caſtellum cepiſſent, id demoliri conati, tigno ſumpto, & capite tigni pulſantes murum, ſic diruerunt. Vide Vitruuium. Pephaſmenus deinde Tyrius, & Geras Carthaginienſis ad huius machinæ inuentiones quiddam addiderunt. *Cetras Chalcedonius* legitur apud Vitruuium, ſed Athenæus habet in mechanicis, Γήρας Καρχηδόνιος. videtur Vitruuius *Carchedonius* vertiſſe, Græcam potius formam quam Latinam ſequutus. ſic *Romæos* quidam ex Latinis dicere maluerunt, quam Romanos, & *Athenæos* quam Athenienſes. apud Hyginum *Thebæi* ſunt Thebani. ſic *Carchedonius* pro Carthaginienſi. Γήρας videtur nomen proprium Punicum potius quam Græcum, vt Αννίβας, Ασδρύβας, Αμίλκας, Φεραμίας. Latini dixiſſent, *Geral*, aut *Gerar*, aut *Gera*, vt Μασσανίσσας, *Maſaniſſa*. legendum itaque apud Vitruuium: *Geras Carchedonius*. Ita ſcribitur in Athenæo: Γήρας δὲ μετ' αὐτὸν ὁ Καρχηδόνιος ὑπόδοχον ποιήσας σχεδίαν. ſi quis Χαλκηδόνιος reſcribendum apud Athenæum pertendit, & in Vitruuio *Chalcedonius*, non contendam contra ego: ſed longe veriſimilius arbitror Latina ex Græcis, quam Græca ex Latinis eſſe corrigenda. Præterea *Chalcedonius* non magis vſitatum Latinis, quam *Carchedonius*: nam *Chalcedonenſis* dicunt.

Pag. 4. *Armaſſe in oſcillum penduli impetus*] In agitationem, librationem, incuſſionem. *Oſcillum*, libratio, αἰώρα. ſignificat etiam perſonam & laruam. Sed harum in hac voce duarum ſignificationum, duæ ſunt etiam diuerſæ

originationes. Cum στομάτιον aut προσωπεῖον ſignificat, diminutiuæ formæ eſt ab *os*. Sic enim os, oſculum & oſcillum; vt vas, vaſculum & vaſcillum. itaque *oſcillum* eſt στομάτιον. Gloſſæ: *oſcillum*, στομάτιον. *oſcilla*, προσωπεῖα. inde *oſcillorum ludicrum, quod* στοματίων *Græci dicunt*, apud Auſonium, & *ſtomatium eburneum* apud Ennodium. At cum αἰώραν, & librationem deſignat, aliam habet originem. κῖνος Græce eſt κίνησις. vt δῖνος, ἡ δίνησις. & μῖμος, ἡ μίμησις. Latini vt *mimum* ex Græco, τὴν μίμησιν, ſic etiam *cinum*, τὴν κίνησιν dixere. Gloſſæ: *cinus*, τὸ νεῦμα. Iſidoro *cini* ſunt indecentes oris tortiones, motitationes. a voce *cinus* ὑποκοριστικὸν *cillus*. vt *vinum*, *villum*: *aruina*, *aruilla*; *fritinus*, *fritillus*, & ſimilia ſexcenta. a *cillus* autem verbum *cilleo* antiquum, pro moueo vel inclino. Inde *furcillas* veteres Grammatici dictas interpretantur, quod his frumenta *cilleantur*, ideſt moueantur: vnde compoſitum verbum *obſcilleo* quod *oſcilleo* poſtea dixere. vt *oſtendo* pro *obſtendo*. *oſtentum* pro *obſtentum*. & *oſtentare* pro *obſtentare*. a verbo *oſcilleo* vel *oſcillo*, nomen *oſcillum*. vt *gubernum* a guberno. *monſtrum* a monſtro. *pandum*, τὸ διαπέτασμα, a pando. quod poſtea dictum eſt *bandum*. *Oſcilla* apud Virgilium ſunt αἰῶραι, κινήσεις.

De bile pecoris capite vindicantis] Lege ex prima editione, & libro noſtro: *De bile pecoris, caput vindicantis*. atque ita etiam legi Latinitas poſtulat. Cornua protendit aries in pugna, quibus caput ſuum defendit & vindicat.

Cum tamen vltimarent tempora patriæ] Idem

optimus codex cum primis editionibus: *cum tamen vltimant tempora patriæ, & aries iam Romanus in muros quondam ſuos audet.* ita loqui amat noſter. ſic ſupra: *cum concordia iuuat, toga oblata eſt.*

Aries iam Romanus] Qui olim fuit Carthaginenſium. eodem ſenſu dixit ante, *Aeſculapio iam veſtro,* qui nimirum antea Pergamenorum erat, & Romanorum.

Vt nouum extraneum ingenium] Diſparandæ ſunt hæ voces interpunctione: *vt nouum, extraneum ingenium*: hæc aſyndeta plerumque affectat auctor. in lib. de patientia: *ſuſtinens ingratiſſimas nationes ludibria artium, & opera manuum ſuarum adorantes; nomen, familiam ipſius perſequentes.* id eſt, nomen & familiam ipſius. Ita enim ex veteri libro legimus. ſic alibi, *alte, impreſſe vulnera demonſtramus.*

Ingenium] Ingenium, vocat arietis machinam. Sciendum hæc tria vocabula, ingenium, artificium & argumentum ſynonyma Tertulliano eſſe. Aduerſus Gnoſticos: *ſapienter itaque iugulauit, dum in vitam; & rationabiliter, dum in gloriam! ô parricidij ingenium! ô ſceleris artificium! ô argumentum crudelitatis, quæ idcirco occidit, ne moriatur quam occiderit!* ſic argumentum, & ingenium idem, in legibus Burgundionum tit. LXXXVIII. *nec extraneo per quodlibet argumentum terram liceat comparare.* In Epiſtolis Romanorum Pontificum ad Carolum & Pipinum, Epiſt. XLV. *tanto ſtudioſius eius reſiſtendum eſt molimini, ne quemquam ſuis irretire valeat argumentis,* hoc eſt, artibus & ſtrophis. Epiſt. eadem:

& tantummodo per argumentum in præſentia de miſſis veſtris, ſimulauit nobis iuſtitias facere. Epiſt. LX. *dum omnia quæ B. Petro a veſtra excellentia ſunt oblata, per iniquum ſuum argumentum conantur abſtollere.* alibi pro eodem dixit, *iniquum ingenium*, & *malum ingenium*. vt ingenium pro machina, ſic etiam argumentum. vnde *argumenta rotarum* in veteri Paſſione, & *argumentis vehi*.

In Cap. II.

Sit nunc aliunde res] Nunc aliunde quam ab hiſtoria Romanorum & Pœnorum exempla & argumenta ſumantur rerum ſubinde vertentium, ne Pœni inter Romanos, victi inter victores, aut erubeſcant, aut doleant. Victos quippe ſemper aut dolor aut pudor ſequitur, aut vtrumque; præcipue ſi inter victores verſentur, quos ſine rubore videre non poſſunt, aut ſine dolore. Quæ de rerum mutatione hucvſque tractauit Tertullianus, ex rebus Romanis & Punicis petita ſunt. præterea hæc Romæ ſcribebat, nam Romanæ Eccleſiæ preſbyter erat. eodem autem tempore quo preſbyter Romanæ Eccleſiæ factus eſt, & togam pallio mutauit, & hanc pro pallio apologiam detexuit.

Ne Pœnicum inter Romanos] Pœnicum pro Pœnis, ἑλληνίζει. ſic τὸ ἑλληνικὸν pro Græcis Thucydidi paſſim. & apud Aelianum, τοῦ ὄσον τὸ Μεγαρικὸν, οἱ Μεγαρεῖς: τοῦ ὄσον Ερετρικὸν, οἱ Ερετριεῖς. & ſimilia.

Fun-

Fungitur & ipſe mundus interim iſte] Non poſſum concoquere, *ipſe mundus iſte.* omnino ſcribendum: *certe habitum vertere totius naturæ ſollemne munus eſt. Fungitur & ipſo mundus interim iſte quem incumbimus.* & ipſo munere vertendi, fungitur iſte mundus quem incubamus. nihil verius hac lectione.

Pag. 5. *Ad formam eius quod mundus hic eſt*] Lege, *quod*, non *quòd*: ὅπερ non ὅτι, vt perperam exponunt. in veteri libro, *ſtic* hoc loco ſcriptum eſt pro hic : *ad formam eius quod mundus ſtic eſt.* vbi *ſtic* pro iſtic. ſic *ſto* pro *iſto* apud Nonium. χίον pro ἰσχίον in veteri Gloſſario. vnde *ſchiatici* pro *iſchiatici*, & *ſchias* pro *iſchias* apud Martianum Capellam.

Proinde diuerſa in vnum ex demutatione diuerſa ſunt] Non belle hæc vulgo interpuncta ſunt. totus hic locus ita diſtinguendus, & legendus eſt: *ſed ipſe quem Plato æſtimat, cuius imago hic ſit, etiam ille habeat neceſſe eſt proinde mutare. Quippe ſi mundus, ex diuerſis ſubſtantiis officiiſque conſtabit ad formam eius quod mundus hic eſt: neque enim mundus, ſi non vt mundus proinde. Diuerſa in vnum, ex demutatione diuerſa ſunt. Denique diuerſitatis diſcordiam vices fœderant. Ita mutando erit mundus omnis, qui ex diuerſitatibus corporatus, & vicibus temperatus.* Dixerat Tertullianus ſollemne munus eſſe naturæ variare cuncta, & vertere. munere illo fungi hunc mundum quem inſiſtimus. Sed & illum quem Plato ſibi finxit, & cuius iſtum quem incolimus, imaginem eſſe dixit, illum inquam ipſum, neceſſe habere proinde mutare. quod ſic proba-

re intendit : ſi mundus eſt, ille Platonis idealis mundus, vtique debet ex diuerſis ſubſtantijs conſtare, ad formam eius quod hic eſt mundus, id eſt vt dici poſſit, & eſſe exemplar huius mundi : neque enim mundus, ſi non vt mundus proinde, hoc eſt ſi non proinde vt mundus ex diuerſis ſubſtantiis officiiſque conſtabit. Diuerſa autem in vnum ex demutatione ſunt diuerſa, hanc poſtremo diuerſorum diſcordiam viciſſitudo conciliat, ac temperat. ſic omnis mundus, & ille idealis Platonis, & hic realis quem incumbimus, mutatione mundus erit, & ſemper mutabilis, ex diuerſis ſubſtantijs compoſitus vt pote, & diuerſitatis vicibus temperatus.

Ita mutando erit mundus omnis] Ita accipiunt, quaſi dicere velit mundum eo ipſo dictum eſſe mundum, quia mutatur adſidue, ſiue mundum quaſi mouendum. quod alienum prorſus eſt a Tertulliani mente. mundum dicit mutando eſſe mundum, qui per mutationes mundus eſt: niſi enim mutaretur, mundus non eſſet. ex diuerſis quippe ſubſtantijs compoſitus & compactus eſt. atqui diuerſa in vnum congregari, & compingi, vt aliquid creent, non poſſunt, niſi mutentur. ſic mundus mutando mundus eſt, quem multæ diuerſæque ſubſtantiæ per demutationem in vnum corpus conglobatæ, & concretæ creauerunt. mutando eſſe etiam dici poſſet mundus, qui mutari poteſt. vt ſoluendo eſſe debitor dicitur, qui habet vnde ſoluat, qui poteſt ſoluere. ſed prior expoſitio verior eſt, immo ſola vera eſt.

Noſtra certe metatio] Hic mundus, quem incumbimus, in quo metamur. In veteribus nummis, METATIO AVGVSTI. Paullo aliter in Gloſſis metatio exponitur ἐπιμασία. metatores enim ſunt, qui locum caſtris præparant. Gloſſæ: *metatio*, ἐπιμασία. *metator*, ἐπιμαστής.

Quod clauſis vel in totum Homericis oculis liquet] Id eſt, vel in totum cæcis. aduerſus Marcionem lib. II. *proinde atque ſi cæcis vel fluitantibus oculis, ideo alium ſolem præſumere velit, mitiorem & ſalubriorem, quia quem videat non videt.* perperam hodie ibi legitur, *cæcus aut fluitantibus oculis.* apud Martialem Epigrammate quodam aduerſus baſiatores.

Hinc cæcu oculis, & inde lippis.

Ita olim correximus ex vetuſtiſſimo codice, in quo perſcriptum erat, *cæſis oculis*, vbi hodie legas, *Hinc defioculus*, ineptiſſime. ſic *cæci oculi* Senecæ:

Cæci ſunt oculi cum animus alias res agit.

Ita Græcis τυφλὰ ὄμματα, & τυφλὴ ὄψις Sophocli. De clauſis oculis ita etiam in Apologetico: *quid quod plerique clauſis oculis in odium eius impingunt, vt bonum alicui teſtimonium ferentes admiſceant nominis exprobrationem?* quam etiam loquendi formulam hodie vſurpamus.

Solſtitionibus annuis] Scio *ſolſtitia* dici vnica voce, quæ τροπαὶ ἡλίου Græcis. ſed an *ſtitiones* ſolis etiam dicantur, addubito. immo non dubito quin heic legendum ſit, *ſol ſtationibus annuis*: atque ita plene planeque ſcriptum reperi in optimo codice, cum ita multo prius ſcri-

bendum ex conjectura vidiſſem. *ſtationes ſolis* ſunt ſolſtitia, quod ſol ibi cum ſit, ſtare videatur, & ſtationem facere.

Luna modulationibus menſtruis] Quos Græci σχηματισμοὺς τῆς σελήνης vocant, huic noſtro ſunt *modulationes lunæ.* σχηματισμοὶ lunæ, ἡ μηνοειδής, διχότομος, ἀμφίκυρτος, πανσέληνος. modulare idem eſt quod σχηματίζειν vel ῥυθμίζειν. & modulus idem quod σχῆμα vel τύπος. in libro de oratione : *nos vero non attollimus tantum manus, ſed etiam expandimus, Dominicam paſsionem modulantes.* id eſt, σχηματίζοντες expanſione manuum τὴν σταύρωσιν Domini noſtri. Gloſſæ : ῥυθμίζω, *modulo, formo.*

Interdum deijcit quid, interdum reſuſcitat]Quis non ſtupeat illorum interpretum ſtuporem, qui *deijcere* morte, *reſuſcitare* in vitam heic exponunt, & hanc expoſitionis cauſam reddunt, quod ſtellas generi humano naſcendi, & denaſcendi eſſe arbitras perſuaſum mathematicis? Sed hoc ſibi perſuaſerint Mathematici, quis credat id eos etiam Tertulliano perſuaſiſſe? Deinde quid hoc eſt, *reſuſcitare in vitam?* an hoc etiam in ſtellarum poteſtate, vt homines mortuos reſuſcitent? Hæc interpretatio abſurditatis ἀποβολὴν nullam reliquam facit. per deiectionem & reſuſcitationem ſiderum, nihil aliud intellexit auctor quam ortum & occaſum ſtellarum, quæ deijci & decidere dicuntur cum occidunt, reſuſcitari cum oriuntur. Quod ſemper facimus, Tertulliano etiam heic demus Tertullianum interpretem. in lib. de reſurrectione, vbi hoc idem argumentum tractat, ita loquitur : *redaccenduntur enim &*

ſtellarum globi, reducuntur & ſiderum abſentiæ quas temporalis diſtinctio exemerat. Redornantur & ſpecula lunæ quæ menſtruus numerus adtriuerat, Renoluuntur hyemes & æſtates, verna & autumna. quippe etiam terræ de cælo diſciplina eſt, arbores veſtire poſt ſpolia, flores denuo colorare. quis poſt hæc aliud requirat ad huius loci expoſitionem? idem de iudicio Domini:

Sidera cuncta cadunt, iterumque renata niteſcunt,
Et dies in denſa moritur cum lumine nocte.

Sidera renaſci, ibi dixit, vt heîc reſuſcitari. nam quaſi reſuſcitari videntur, & reſurgere, cum denuo oriuntur. ſic in Eccleſiaſte, cap. 1. ſol dicitur renaſci cum oritur, his verbis: *oritur ſol, & occidit, & ad locum ſuum reuertitur: ibique ſic renaſcens, gyrat per Meridiem, & flectitur ad Aquilonem.*

Nunc ſub diuo ſplendidus.] Recte quidam emendarunt, *ſubdiuo ſplendidus*, vnica voce: ſed quod *ſubdiuum*, ſerenitatem extra tectum producentem, & ſub dio manere cogentem intelligi voluere, in eo ſententiæ falſi ſunt. *ſubdiuus* idem eſt quod Græcis ὕπαιθρος. ὕπαιθρον autem & αἴθειον Græce idem ſignificat, quod apertum, clarum, & dilucidum. Dium & ſubdium quoque Latinis idem. vnde & *dium fulgur*, matutinum. nam *dium* eſt αἴθρη, & αἰθρινὸν eſt πρωϊνόν. ὕπαιθρον πρᾶγμα Græci vocant περιφανές· αἴθριον autem & ὕπαιθρον idem eſſe facile eſt vincere. Heſychius: αἴθριον ὑπὸ τὸν ἀέρα. nam αἴθρη, ἀὴρ καθαρός, εὐδία. idem, ὕπαιθρον ὑπὸ τὸν ἀέρα. ſic Latinis, & *ſubdiuum*, & quod ſub dio, idem eſt.

vt αἴθριον & ὕπαιθρον, clarum & nitidum aera ſignificat, ita etiam Latinis, *ſubdiuum*, ὑπαίθριον, ſerenum. vnde ὑπαιθριάζειν τὰς νεφέλας Ariſtophani, nubes ſerenare, & *ſubdium* reducere:

ὑπαιθριάζει τὰς νεφέλας, ἢ ξυννεφεῖ.

Qui ἀπαιθριάζειν in Ariſtophane corrigunt, Græce imperitos ſeſe produnt. nam ἀπαιθριάζειν, ſi diceretur, non aliud eſſet, quam τὸ αἴθριον, hoc eſt ſubdiuum, & ſerenum pellere. Sic contrariũ ſenſum affingerent verbis Ariſtophanis, apud quem ὑπαιθριάζειν νεφέλας, eſt diſpellere nubila, & ſerenare. ὕπαιθρον igitur idem quod αἴθριον. & Latini *ſubdiuum* dixere, hoc eſt ὕπαιθρον. Gloſſæ: *ſubdiuus*, ὕπαιθρος. *ſubdiuum*, ὕπαιθρον. hinc partem domus, quæ ſub diuo eſt, quam Græci αἴθριον vocant, *ſubdiual* Tertullianus dixit aduerſus Iudæos: *Ezechielis* IX. *& claritas Dei Iſrael aſcendit a Cherubim, quæ fuit ſuper ea in ſubdiual domus.* Gloſſæ: *ſubdiual*, ὕπαιθρον. *ſubdiale*, ὑπαίθριον. hinc *ſubdiualis ſentina* eidem Tertulliano de anima: *nobis inferi non nuda cauoſitas, nec ſubdiualis aliqua mundi ſentina creduntur, ſed in foſſa terræ, & in alto vaſtitas, & in ipſis viſceribus eius abſtruſa profunditas. ſubdiuum* igitur abſolute & ſimpliciter, ſerenum ſignificat, vt Græcis αἴθριον, & ὕπαιθρον. Gloſſæ: αἴθριος, *ſerenus*. αἰθρία, *ſerenitas*. αἰθριοποιῶ, *ſereno*. quod ὑπαιθριάζω Ariſtophani. & fruſtra eſt magiſter ille qui ἀπαιθριάζειν emendat, doctiſſimumque Ariſtophanis interpretem eo nomine ſuggillat, quod agnouerit ὑπαιθριάζειν.

Et ſi qua miſſilia cum imbribus] Iacula grandinis, vt Apuleius vocaret. miſſile Latini vo-

cant, quidquid iaci poteſt. vnde & *miſſilia* quoque pro iaculis apud Vegetium. ad miſſilia ſparſionum qui alludi putant, quam ridiculi ſunt! *ſi qua* autem pro aliqua. ſic in Pandectis, *non ſolum deteriorem, ſed etiam ſi quo meliorem.* hoc eſt, aliquo. Tertullianus in Apologetico: *ſi qua illic arborum poma conantur,* pro, quæ illic arbores poma conantur. item ibidem: *ſi quod arcæ genus eſt, non de honoraria ſumma, quaſi redemptio congregatur religionis.* nunquam aliter ille loquitur, nec aliter eſt intelligendus. De qua loquutione iam ſupra.

Subſtillum & denuo ſudum] Inter ſerenum, & pluuium, ſubſtillum tempus eſt, cum minutim nempe rorat, priuſquam pluuia incipiat, aut poſtquam deſiit. ſubſtillum eſt proprie κατὰ σταγόνα ῥέον, vt Græci vocant. inde *ſubſtillum* σταγονείαν & δυσουρίαν gloſſæ interpretantur. Gloſſæ Seruij: *ſubſtillum,* σταγονεία. aliæ Gloſſæ: *ſubſtillat,* σταγονειᾷ.

De tranquillo probum] Mirifica interpretatio illa eſt, quæ *probum mare,* hoc loco exponit prohibum ſiue prohibens a portu. ſed huic expoſitioni minime acquieſcentes, longe miriorem excogitarunt correctionem, *procitum* nempe, id eſt, porro ſiue longe citatum. perſuaſum illis fuit, heic a Tertulliano *probum* mare opponi *tranquillo,* & ſic reliqua deinceps, temperatum fluſtris, & inquietos fluctus decumanis. Hæc enim omnia ἀντιθετικῶς accepere. de alijs poſtea viderimus, nunc de probo videamus. Probum mare dicitur, cum bonum eſt. at bonum non ſit niſi tranquillum. alicubi

legi, *bonum mare, & fauentes ventos.* Hinc hodieque *bonaciam* dicimus, maris tranquillitatē. non igitur heic opponuntur, tranquillum & probum quaſi diuerſa, ſed de tranquillo probum dicitur, quod tunc probum ſit, cum tranquillum eſt: quod de tranquillitate probum eſt. nam *tranquillum* heic pro tranquillitate, vt *ſerenum* paſſim apud auctores pro ſerenitate. *de tranquillitate mare probum* ſic dicitur, vt *famoſæ tunicæ de ſubtemine* ſupra, & *grata peloris de ſapore*, de habitu muliebri: *conchæ genus eſt non dico conchylio, aut oſtreo, ſed nec peloride gratius de ſapore.* in hoc ipſo opuſculo infra: *de incendio gloriæ ardor eſt.* an ardorem, & incendium ibi opponi dices? paſſim auctores, etiam optimi & vetuſtiſſimi ita loquuntur. ſic *probum mare de tranquillo*, quod tranquillitas facit probum. *de fluſtris temperatum*, quod fluſtra temperatum reddunt, *de decumanis inquietat*, quod a fluctibus decumanis inquietum & turbulentum redditur, & inquietatur.

De fluſtris temperatum] An fluſtra heic temperato mari opponuntur? nequaquam. Nam *fluſtra* malaciam maris ſignificant. Feſtus: *fluſtra dicuntur cum in mari fluctus non mouentur, quam Græci μαλακίαν vocant.* at mare *temperatum*, quid aliud quam ſedatum, & quietum, fluctibuſque vacuum? Virgilius lib. 1. de Neptuno qui tempeſtatem ab Æolo excitatam ſedauit:

—— leuat ipſe tridenti,
Ac vaſtas aperit ſyrtes & temperat æquor.

Fluſtra igitur ſunt, quæ mare temperatum reddunt. quod tum fit, cum in mari fluctus

non mouentur. aliquid tamen intereſſe debet hoc quidem loco inter probum ſiue tranquillum, & fluſtris temperatum. Nam auctor in perfidia, & mutabilitate maris denotanda, tres illi diuerſos mútationum modos adſignat, cum tranquillitate probum eſt, & cum temperatum fluſtris, & cum decumanis turbulentum, ſic in aeris inconſtantia deſignanda tria tempora notauit, pluuium, ſubſtillum, & ſudum. Manifeſte igitur heic fluſtris temperatum mare a tranquillo diſtinguitur. Tranquillitas & tranquillú proprie eſt, cum placidum ventis ſtat. Gloſſæ: *Tranquilla*, ἀκυμών. ἀρχαϊκῶς, γαλήνη. ſi *fluſtra* ſecundum Feſtum malaciam ſignificãt, quid differet tranquillum mare ab eo quod fluſtris temperatum reſidet? puto fluſtris temperatum Tertulliano dici, quale paulo ante tempeſtatem ſolet eſſe mare, quum agitatum tumeſcere incipit, & fluctuare; & poſt tempeſtatem, cum nondum ex toto deſijt, ſed adhuc fluctus mouentur. Nam *fluſtra* ſane fluctus ſunt, nec aliter vnquam hoc vocabulum vſurpat Aldelmus antiquarum vocum ſtudioſus aucupator. centies apud illum *pluſtra*, pro fluſtris ſiue fluctibus poſita occurrunt. De laudibus Virginis:

Heic quondam oſtendit turgentem tempore Nilum,
Qui fœcunda rigat pluſtris Memphitica regna.

Et alibi:

Contra pluſtra ſenem ſtatuerunt ſcæua verendum.

Item:

—— *Miteſcunt æquora pluſtris.* *Temperatum* itaque *fluſtris* erit ſimpliciter πλώϊμον, nondum

penitus tamen placidum & tranquillum. ſic Horatio *animæ Threïciæ mare temperare* dicuntur, hoc eſt πλώϊμον facere. Non deerunt fortaſſe qui *temperatum fluſtris*, malint interpretari de ſumme tranquillo mari, quodque penitus fluctibus vacet, vt ſolet eſſe cum νηνεμία eſt: id magis conueniret cum expoſitione Feſti, qui fluſtra malaciam eſſe vult, *cum fluctus in mari non mouentur*. Hoc etiam maris fidem infamiorem fecerit, vt pote quod ex ſumma tranquillitate, & malacia derepente in maximam tempeſtatem & τρικυμίαν vertatur. iſtud videtur innuere Florens noſter cum dicit, *de fluſtris temperatum*, *&* *extemplo de decumanis inquietat*. probet hoc vero qui volet, mihi magis prius probatur.

De decumanis inquietat] Hoc eſt, decumanis inquietatur. ſic infra, *de paradiſo exterminat*, pro exterminatur. &, *poſitis exuuijs nouus explicat*, pro explicatur. vel hic locus poterat aduertere viros doctos, vt ne priora αἰνηθητικῶς acciperent. ſed dum malos agunt interpretes, peiores etiam profitentur correctores. quale eſt enim quod heic reponunt, *de decumanis in quietos*? contra librorum fidem, & rationem ipſam id plane eſt. ſed peruerſas interpretationes ſemper ſequuntur nec rectæ correctiones, varæ vibias.

Terram ſi recenſeas temperatim veſtiri amantem] Lege, *temporatim*. Hoc eſt, pro tẽporibus anni. nam *temperatim* aliud eſt. terra pro temporibus anni varie veſtitur. cũ ſegetes in herba ſunt, viridem veſtem habet: cum meſſem ſpectant, &

flaueſcunt, flauam : cum tota vero niuibus cooperta eſt, candidam. Heic tres tantum colores enumerantur : atqui quattuor anni tempora ſunt. Quæritur ergo ab interpretibus cur autumnum omiſerit auctor, nec illi ſuum colorem attribuerit, cum in anni tetrachordo iure ſuo locum ſibi, partemque vindicet. docent potuiſſe adiungere varium, tribus ſupra ſcriptis coloribus: nam varius autumnus, de fructuum colore. Hoc mihi ſi veniſſet in mentem, vt hanc mouerem quæſtionem, alium potius colorem autumno adſeruiſſem, venetum nempe, idque vel ipſius Tertulliani auctoritate, qui in lib. de ſpectaculis ita ſcribit de factionum coloribus : *albus hyemi ob niues candidas : ruſſeus æſtati, ob ruborem ſolis : praſinus terræ, mari vel verno : venetum, cælo & mari vel autumno.* Græci quoque ita : οἱ δὲ φασὶ πράσινον μὲν τὸ ἔαρ, ῥούσιον δὲ τὸ θέρος, βένετον δὲ τὸ φθινόπωρον, λευκὸν δὲ τὸν χειμῶνα. Sed Tertulliano minime hoc loco propoſitum fuit, quattuor anni partes enumerare, & ſuos ſingulis colores adiudicare : agit de veſtitu terræ, qui pro temporibus anni variat : ac de terræ quidem cultæ tantum loquitur, cui ſegetes pro veſte ſunt. nam ἀμέσως eam regunt, & totam operiunt. arbores quippe haud ita proprie terram veſtire dici poſſunt. præterea eumdem pæne colorem vere & æſtate & autumno præferunt, virides enim ſunt, & viriditatis tantum ſpecie differunt. terra quoque in pratis, tam vere, quã autumno ſimiliter colorata eſt. tres igitur hos ſolos habuit colores quibus temporatim terræ tunicam variari dice-

ret, viridem in ſegetibus lactentibus, flauum in maturis, candidum in niuibus, quæ & ipſæ terræ pro veſte ſunt, quam totam operiunt.

Memor viridem] Diſtingue: *memor viridem, cum conſpicis flauam, mox viſurus & canam.* Hoc eſt, memor te viridem vidiſſe, cum flauam vides, mox etiam viſurus candidam. ſic ſupra: *pallium generaliter veſtrum immemores, etiam denotatis.*

Ceteri quoque eius ornatus quid non aliud ex alio mutant?] Non damno quidem hanc lectionem, quæ ſic ſatis recte habet. Græce eſſet: τὰ λοιπά γε αὐτῆς καλλωπίσματα τί δὲ οὐχὶ εἰς ἄλλο ἐξ ἄλλου μεταβάλλουσιν; ita enim Græci paſſim: τί δὲ οὐκ ἐκεῖνο ἐννοῆσαί σε δεῖ, ὅτι καὶ τοὺς ἐν ἐκείναις ταῖς τέχναις προκόπτοντας οἱ πατέρες καὶ μητέρες τούτοις τιμῶσι μάλιστα; idem Lucianus: τί δὲ οὐχὶ οἱ τὰ ἀλλότρια λαμβάνοντες ἀδικεῖν σοι δοκοῦσιν; & in Paraſitico: τί δὲ καὶ Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος οὐχὶ τῶν δοκίμων ἦν φιλοσόφων; idem alibi: τί δὲ οὐχὶ καὶ Ἀριστογείτων δημοτικὸς ὢν καὶ πένης, ὥσπερ Θουκυδίδης φησί, παράσιτος ἦν; τί δὲ οὐχὶ καὶ ἐραστής; ſic etiam Latini loquuntur. Ouidius:

Quid non Æmonia quem cuſpide perculit heros
Confoſſum medica poſt modo iuuit ope?

Item:

Quid non Alpheon diuerſis currere terris
Virginis Arcadiæ certus adegit amor?

quid non? τί δὲ οὐχὶ; ita hoc loco, *ceteri eius ornatus, quid non aliud ex alio mutant?* Sed aliam lectionem vetus liber præfert, eamque ſi non meliorem, certe Tertulliano frequentiorem & vſitatiorem. ita enim legit: *ceteri quoque eius ornatus ſi quid, non aliud ex alio mutant & ſca-*

pulæ montium decurrendo? &c. ſi quid ceteri eius ornatus, id eſt, quodcunque eſt reliqui eius ornatus, nonne aliud ex alio mutant & montes decurrendo, & fontes exareſcendo? Nã & fontes & mõtes & flumina terram ornant, & inter eius ornatus computantur. *ſi quid ornatus eius*, pro, quodcunque in reliquo eius ornatu eſt. ſic paſſim loquitur noſter. in Apologetico: *olet adhuc incendio terra, & ſi qua illic arborum, poma conantur oculis tenus, ceterum contacta cinereſcunt.* ita enim illa verba interpungenda ſunt. *ſi qua illic arborum*, quæcunque illic arbores ſunt. ita ſupra: *& ſi quid præterea conditio, vel dignitas, vel temporalitas veſtit*, pro, & quidquid præterea. ſed de hoc loquendi genere plura in ſuperioribus.

Et montium ſcapulæ decurrendo] Ita recte vetus codex. Prima editio male, *ſcopulæ*. ex quo Rhenanus in contextu ſuo fecerat, *ſcopuli*: melius quã illi recentiores Critici, qui *ſcopulas* defendunt. ſi nunc viuerent, vix ſcapulas ſuas a flagro Orbiliorum defenderẽt. σκοπὴ, inquiunt, *ſcopa*, ſpecula: hinc *ſcopulæ*, ſpeculæ ſummæ. Sed quis vnquam ſcopam aut ſcopulam, hoc ſenſu apud Latinum auctorẽ legere meminit? Scio Græcas voces in hoc opuſculo multas vſurpari, & notaui ipſe plurimas. at *ſcopula*, nec Græca vox eſt, nec Latina. Montium partibus veteres iuxta Græci Latinique vocabula impoſuerunt ex membris corporis humani. inde montium vertices, dorſa, iuga, latera, coſtæ, ſuræ, pedes: & Græcis, ὀρέων κορυφαὶ, νῶτα, λαγόνες, κνημοὶ, πόδες, πρόποδες, & ſimilia. ſic *ſca-*

pulæ montium hoc loco non ſunt quidem ἀκρώρειαι, ſed inferiores vertice partes, quæ humeris humani corporis reſpondent. nihil prohibet etiam de ſummitatibus montium accipi, vt ἀκρωμίαι montium ſint, & ἀκρώρειαι.

Et ſcapulæ montium decurrendo] Fontibus aut torrentibus, aquarumve decurſibus ſubito natis manando. ſic enim *montes decurrere* dici queant, ex quibus nempe torrentes decurrunt, vt *ardua fluitare* paulo poſt, in quibus aquæ fluitant. decurrere aquæ & flumina proprie dicuntur: vnde *aquarum decurſus*. ſcapulæ etiam montium decurrendo mutant, cum partes montium auulſæ diluuio in planum decidunt, & ſic vna cum torrente pariter decurrunt. Ouidius de hac ipſa rerum in orbe mutatione:

— & eluuie mons eſt deductus in æquor.

Et fontium venæ ebullando] De vitio ſemper hanc lectionem ſuſpectam habui. quid enim? ſcapulæ montium mutant decurrendo: nam proprium montis eſt ſtare, non decurrere. Fluminum quoque viæ mutant obumbrando, cum ſcilicet vbi flumen erat, nunc arbores ſunt. at fontium venæ quid mutant ebullando? nonne proprium fontium eſt ebullare? fons non eſt fons, niſi ebulliat vel ebullet. niſi quis dicat *ebullare* heic poni pro bullare deſinere. Sed hæ nugæ ſunt. Verum id reperi, quod ſemper ſum ſuſpicatus, hanc lectionem correctorum eſſe. id didici ex vetere libro, & primis editionibus Rhenani, quæ habent, *canillando*. primus igitur, vt apparet, Gelenius hoc ver-

bum mutauit in *ebullando*, quem poſtea omnes ſequuti ſunt. ſed tanti eſt ad fontes recurrere. Elegantiſſime autem fontium venas cauillari dixit, quæ reſiſtunt, & quaſi ſubterfugiunt ac tergiuerſantur: quæ non amplius apparent, ſed latent & fallunt, in officio ſuo fluendi ebulliendique cauillantes. ſic *cauillari in officio* pro ceſſare, & non recte agere in libro de Pudicitia: *non ergo & Ionas idcirco Ethnicis Niniuitis non putabat pœnitentiam neceſſariam, cum cauillaretur in prædicationis officio, an potius miſericordiam Dei prouidens etiam in extremitate profuſam, quaſi deſtructuram præconium verebatur.* Cauillatur qui non aperte agit, ſed fruſtratur ac decipit. Gloſſæ: *cauillatio*, ἐνέδρα, ἀπάτη, παρεγχείρησις. Tertullianus lib. de anima: *at Menelaus ſtatim inſequitur amiſſam, ſtatim repetit ereptam, decennij prælio extorquet, non latens, non fallens, non cauillabundus.* ſic & fontes cauillantur, qui latent, & fallunt, ac fruſtrantur, terramque ſuis aquis fraudant.

Et fluminum viæ obumbrando] Eorundem correctorum iſtud *obumbrando* eſt, quorum *ebullando* ſuperius fuiſſe notauimus. Nihil eorum manus effugere poteſt. cauillantur vbique, & omnia obumbrant & obſcurant. ſi ſaltem ſenſum communem haberent, ferri poſſent. contra naturam eſt hæc tam repentina mutatio, vt vbi modo flumen decurrebat, ſubito arbores enatas, & alueum obumbrantes videamus. ſcriptus noſter codex *obumando*. alij habent *obummando*. ex quo illud *obumbrando*, adumbratum eſt. Latinius emendabat, *obam-*

bulando. fruſtra. legendum ex veteri ſcriptura: *obhumando*. qui veteres libros aliquando verſarunt, non ignorant, ſæpe in illis, immo fere ſemper, *vmus*, *vmor* & *vmidus* ſcriptum reperiri. Ita & *obumando* hoc loco exaratum fuit, pro *obhumando*. obhumare ad verbum eſt, προσχοῦν & προσχεῖν. quod de fluminibus Græci dicunt, quorum aluei limo opplentur, ita vt curſum mutare inde cogantur. obhumationes ſunt προσχώσεις vel προσχώσης fluminum. obhumando fluminum viæ mutant, dum obhumantur & oblimantur eorum aluei. quod fieri ſolet per illam quam Græci vocant πρόσχωσιν. ſic Aegyptum olim totam fuiſſe aquis ſubmerſam, & obrutam tradunt. At Nili προσχώσεις illam ſubinde obhumando στερεὰν reddiderunt. vnde & δῶρον ποταμοῦ, & ἐπίκτητος vocata eſt. Hoc & de alijs multis fluminibus ſcriptum eſt. idem & de Pyramo Ciliciæ fluuio qui teſte Strabone, τοσαύτην καταφέρει χοῦν ἐπὶ τὴν θάλατταν, vt de eo exciderit hoc oraculum:

Ἔσσεται ἐσσομένοις ὅτε Πύραμος εὐρυοδίνης
Ἠϊόνα προχέων ἱερὴν ἐς Κύπρον ἵκηται.

Humus eſt χοῦς, vnde & χοϊκὸς homo. inde *obhumare* eſt προσχεῖν. προσεξηπειροῦν hoc vocat idem Strabo lib. XII. παραπλήσιον γάρ τι κἀκεῖ συμβαίνει καὶ ἐν Αἰγύπτῳ τοῦ Νείλου ἀεὶ προσεξηπειροῦντος τὴν θάλατταν τῇ προσχώσει. προσχοῦν pro eodem alibi vſurpat. quod Tertullianus ad verbum vertit *obhumare*. Latini hoc etiam vocant *allunionem*. Gloſſæ nomicæ; ἀλλουβίων, πρόσχωσις. mutantur igitur fluminum viæ obhumando, quorum aluei & curſus obhumatur, & in

in humum ſolidam vertitur, quod χερσωθῆναι Græcis dicitur.

Sed & enatando rurſus infima mutauit rurſus orbis alius: Idem] Sæpius in hoc opere loquuntur cõiectores quam Tertullianus. Non amplius auctoris eſt hoc ſcriptũ, ſed eorũ qui reſcripſerũt. *ardua fluitaſſe*, cum orbis aquis obſitus erat, ſuperiori verſu dixit. vt illis arduis ſua infima reſponderent, nobis hãc vocẽ procuderũt ex vetuſta lectione quæ habet *informa*, aut etiã, vt in noſtro legitur, *infirma*. Nec iſto tãtũ vitio miſer eſt hic locus, quo per correctores laborat, ſed etiam peſſima interpunctione affectus. Totum igitur ſic lege ac diſtingue: *Sed & enatando rurſus in forma: mutauit rurſus orbis, alius idem. Mutat & nunc localiter habitus*, &c. mutauit, inquit, & totus orbis aliquando, diluuij nempe temporibus, cum vna fuit vniuerſi orbis facies, & omnia pontus occupauit, ita vt etiam ardua, hoc eſt montes altiſſimi, fluitarent, aquiſque obſiti eſſent. Hæc prima & vniuerſalis mutatio orbis. *ſed & enatando rurſus in forma:* id eſt, poſtquam natare & fluitare deſijt, in forma priore fuit, ac priſtinam faciem recepit. & ſic mutauit iterum orbis totus: nam orbis denuo cœpit eſſe, qui pontus erat: atque ita alius tum factus eſt, quam fuerat in diluuio: idem vero qui fuerat, ante diluuium. & hic ſenſus eſt horum verborum, *mutauit rurſus orbis, alius idem*: alius quam tempore diluuij, idem qui fuerat ante diluuij tempora. ſic de Phœnice loquutus eſt in lib. de reſurrectione: *ſiquidem animalis eſt res, & vita obnoxia & mor-*

ti. illum dico alitem Orientis peculiarem, de ſingularitate famoſum, de poſteritate monſtruoſum, qui ſemetipſum libenter funerans renouat, natali fine decedens atque ſuccedens: iterum Phœnix, vbi iam nemo: iterum ipſe qui non iam: alius, idem. quæ verba eo libentius adduximus, quia vitioſe etiam diſtincta habentur in editionibus. ea nos ſimiliter laborantia, ſimili modo curauimus. ſic infra de pauone: *multicolor & diſcolor & verſicolor, quã nunquam ipſa ſemper alia, etſi ſemper ipſa, quando alia.* & de Chamæleonte: *mutare totus, nec alius, valet.*

Pag. 7. *Sed & enatando rurſus in forma*] Poſtquam enatauit, vel natare deſijt. *enatauit*, qui non amplius natat: ſic *eluxit*, quæ luctum deſijt: *eluſit*, qui ludum finijt. natabat orbis cum aquis totus erat ſubmerſus. Virgilius:

—— omnia plenis
Rura natant foßis.

ſic *ardua fluitare* ſupra. verbum *enatare* male heic accipiebat vulgus interpretum.

Cum inter inſulas nulla iam Delos, harenæ Samos, & Sibylla non mendax]Hæc eſt plane libri noſtri veteris ſcriptura, & priorum editionum, quam iam ante hos decem plus minus annos aſſerueram, & cui firmandæ notaueram illum Sibyllini oraculi verſum:

—— ϗ Δῆλος ἄδηλος,
Καὶ ψάμαθος Σάμος ἔςἀι. ad quæ Sibyllæ verba nullũ dubium eſt, quin reſpexerit auctor cum hæc ſcripſit de Delo deque Samo inſulis. Sed ain tu Tertulliane nullam tuis temporibus iam cum inter inſulas extitiſſe Delon, & harenas

fuiſſe Samon? Atqui Delos & Samos hodieque ſub imperio Turcico. aliqua igitur etiam nunc Delos & Samos. quomodo hinc noſque teque expediemus? Poſteriores interpretes difficultatis huius, quam & mouerunt, emouendæ præclaram rationem commenti ſunt. cum enim ſequatur, *& Sibylla non mendax*, pro facto volunt Tertullianum accepiſſe, quod fieri aliquando habebat ex vaticinio Sibyllæ: immo quod neceſſario futurum erat, & cur non futurum, cum de veritate Sibyllini oraculi dubitare ſit nefas? Sedeamus igitur & expectemus illud tempus, quod fidem Sibyllinæ de Delo ac Samo prophetiæ comprobaturum ſit. Egregium & ingenioſum commentum. Hoc vel vno poterant videri ſuperieciſſe omnes retro huius auctoris commentatores. Et lepidum ſane ratiocinandi genus huic Afro adfingunt, cui nimirum ſic lubeat argumentari: Sibyllam prædixiſſe nullam aliquando futuram Delon, Sibyllam autem non ſolere eſſe mendaciloquam, ergo tam verum eſſe quod Sibylla euenturum dixit, quam quod iam euenit. Inde Tertullianum, cui certa & explorata Sibyllæ fides, de veriloquijs eius, quæ numquam fruſtrari ſoleant, ſecurum, audacter pronunciaſſe, nullam iam Delon inter inſulas, & harenas eſſe Samon. Adhuc igitur pendent Sibyllæ vaticinia, quorum euentum nos nondum vidimus, ſed fortaſſe videbit poſteritas, in extrema illa ἐκπυρώσει ſcilicet. Sed Sibyllinos iſtos interpretes aut ariolos potius, miſſos faciamus. Profecto plus quam certum

eſt & compertum, quo tempore hæc auctor ſcribebat, iam pridem, quantum ad Delon & Samon attinet, Sibyllæ oracula effectum ſuum fuiſſe ſortita. Nam Delos & Samos motu terræ maxima ſui parte conciderant & penitus habitatoribus deſertæ ac deſolatæ fuerant, vt & Rhodos & Coos, & Hierapolis: idque acciderat imperante Auguſto. Harum inſularum deſolationem Poetæ illorum temporum Græci paſſim deflent. Antipater Theſſalonicenſis, Deli vaſtitatem hoc epigrammate deplorat:

Εἴθε με πανδίοισιν ἔπ πλάζεσθαι ἀήταις,
  Ἢ Λητοῖ στῆναι μαῖαν ἀλωομένην.
Οὐκ ἂν χηροσυνην κλαῖον τόσον· οἲ ἐμὲ δειλήν,
  Ὅσσαις ἑλλήνων νηυσὶ παρεκπλέομαι;
Δῆλος ἐρημαίη, τὸ πάλαι σέβας, ὀψέ σοι Ἥρη
  Λητοῦς, ἀλλ' οἰκτρὴν τήνδ' ἐπέθηκε δίκην.

Clarius etiam Alpheus, poeta item Epigrammatarius, Delon non amplius extare ſcripſit Epigrammate quodam, quod adſcribam:

Κλεινὴν οὐκ ἀπόφημι, σε γὰρ προπάροιθεν ἔθηκαν
  Κλήζεσθαι πηνοί, Τῆνε, Βορηϊάδαι.
Ἀλλὰ καὶ Ὀρτυγίην εἶχε κλέος, οὔνομα δ' αὐτῆς
  Ἤρχετο Ῥιπαίων ἄχρις Ὑπερβορέων.
Νῦν δὲ σὺ μὲν ζωὸς, ἡ δ' οὐκ ἔτ'· τίς κεν ἐώλπει
  Ὄψεσθαι Τήνου Δῆλον ἐρημοτέρην;

Poſtremis duobus verſibus hoc dicit, Tenon adhuc extare, & incolis frequentari, licet non eadem gloria famaque præditam, qua quondam fuerat, Delon vero non eſſe amplius, οὐκέτι ζώειν. & ſane iam inde a Mithridatis temporibus deſerta & vaſta Delos. ſcribit Pauſanias in Arcadicis, Δῆλον εἰς ἔδαφος καταβεβλημένην,

ad ſolum dirutam fuiſſe, a Menophane Mithridatis legato. De illa ἐρημασμὸν intelligendum eſt Antipatri Epigramma, qui Mithridatis contemporaneus fuit & Piſonis illius contubernalis, aduerſus quem extant Ciceronis orationes. Annon hæc ſatis euincunt de Delo potuiſſe vere dicere Tertullianum, nullam iam eſſe, & Sibyllam non videri mendacem quæ nullam aliquando futuram vaticinata fuerat? quibus verbis non παντελῆ eius ἀφανισμὸν deſignare voluit, ſed vaſtitatem tantum, & deſolationem. Nam Deli quidem ſolum, vt & Sami adhuc extabat Tertulliani ætate, ſed ædificia & vrbes non amplius ſupererant. ſic inſulæ illæ arenæ tantum erant, cultoribus & incolis vacuæ. adde quod maxima quoque ex parte inſulæ ſupraſcriptæ terræ motibus peſſum abierant. Tertullianus in Apologetico. *Legimus Hierapolim, & Delon & Rhodon, & Coon inſulas multis cum millibus hominum peſſum abiiſſe.* Sed, inquiũt, cum Afer ibi dicit, *legimus*, intelligi vult in oraculis Sibyllæ illud ſe legiſſe. in pictura igitur & in ſcriptura, hoc eſt in oraculis Sibyllæ peſſum abierant inſulæ illæ. quis talium interpretum ſtuporem ferre poſſet? Vulgo tum iactabant paſſim gentiles, omnium cladium, & calamitatum quibus tunc vexabatur orbis, cauſam Chriſtianis attribui debere. Tertullianus, vt hoc reuinceret, & falſum eſſe probaret, eo loco oſtendit multas eiuſmodi clades vrbium & inſularum iam ante Chriſti aduentum acceſiſſe. *Oro vos*, inquit, *ante Tiberium, id eſt ante Chriſti aduentum, quantæ clades or-*

bem & vrbem ceciderunt? legimus Hierapolim, & Delon, & Rhodon, & Con inſulas cum multis millibus hominum peſſum abiiſſe. Oſtendere volens Gentilibus multarum vrbium & inſularum labes & clades ante Chriſtum contigiſſe, earum proinde, quæ poſt Chriſti aduentum acciderunt, culpam in Chriſtianos conferri non debere, quam ridiculus meritoque deridendus fuiſſet auctor, ſi clades illæ quas ibi dicit antequam Chriſtus naſceretur, eueniſſe, nondum eueniſſent, ſed in oraculis Sibyllæ tantum legerentur, euenturæ vtique, ſed poſt Chriſti aduentum? Verum hæc refelli non merentur, in tantum prodigioſe abſurda ſunt. Legimus igitur, nō in Sibyllinis oraculis, quod futile & nugatorium eſt, ſed apud rerum conditores, qui de illis cladibus ſcripſere. De Rhodi terræ motu & de Hierapoli videndus Euſebius. De Rhodo etiam extat Antiphili Epigramma κολακευτικὸν ad Tiberium quo ipſum & ſolem paria beneficia Rhodo inſulæ contuliſſe ſcribit. Solem enim ἐξ ἀφανοῦς eam inſulam produxiſſe, Tiberium iam pæne extinctam, atque iterum εἰς ἀφανὲς redactam, reſtituiſſe atque inſtauraſſe. Epigramma ipſum apponam, teſtimonio vtique futurum non tantum in oraculis Sibyllæ legiſſe Tertullianum, quæ de Rhodi peſſumdatione in Apologetico ſcribit. ita habet Epigramma:

Ὡς πάρος ἠελίου, νῦν Καίσαρος ἡ Ῥόδος εἰμὶ
Νᾶσος, ἴσον δ' αὐχῶ φέγγος ἀπ' ἀμφοτέρων.
Ἤδη σβεννυμέναν με νέα κατεφώτισεν ἀκτίς,
Ἅλιε, καὶ παρὰ σὸν φέγγος ἔλαμψε Νέρων.

Πῶς εἴπω; τίνι μᾶλλον ὀφείλομαι; ὅς μὲν ἔδηξεν
Ἐξ ἁλός, ὅς δ' ἤδη ῥύσατο δυομένην.

Æon in Atlantico Libyam aut Aſiam adæquans] Pro iſto verbi portento, quod etiam agnoſcit princeps editio, Codex noſter legit *cum.* quæ veriſſima eſt lectio. ſuſpicor fuiſſe in codicibus quibus vſus eſt Rhenanus in ſua editione curanda, *eum*, aut *eon* pro *cum.* inde ille generatus *æon.* ſed & paulo poſt, pro *nunc*, & vetus editio, & liber ſcriptus habent, *cum.* totum igitur hunc locum, de localibus orbis mutationibus, ita conſtituimus ac diſtinximus: *Mutat & nunc localiter habitus, cum ſitus læditur: cum inter inſulas nulla iam Delos, harenæ Samos, & Sibylla non mendax: cum in Atlantico Libyam aut Aſiam adæquans quæritur: cum Italiæ quondam latus, Hadria Tyrrhenoque quaſſantibus, medio tenus interceptum, reliquias Siciliam facit: cum tota illa plaga diſcidij contentioſos æquorum coitus anguſtijs retorquens*, &c.

Anguſtijs retorquens] Vetus liber: *anguſtis torquens.* torquere proprie eſt vorticum. Vnde στροφὰς ὑδάτων, & ἴλιγγας Græci vocant. Virgilius primo diuini operis:

——— *aſt illam ter fluctus ibidem*
Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore vortex.

anguſta, ſunt τὰ στενά. atque ita puto ſcripſiſſe auctorem: quam lectionem prima etiam editio exhibet.

Nomen vitij mari induit, non expuentis naufragia, ſed deuorantis] Alluſiſſe volunt auctorem ad Charybdis etymum, vt ſit quaſi χάσκουσα

ῥύϐδην. Hoc poterat verum eſſe, ſi quidem ita ſcripſiſſet auctor. ſed cur mutarunt lectionem quæ in prioribus duabus editionibus habetur, *nouum vitij mari imbuit*? quippe quum ita etiam diſerte legatur in optimo exemplari, quo vſi ſumus. Græca figura dixit Tertullianus *nouum vitij*, pro nouo vitio. καινὸν τοῦ πάθους. Hoc vero nouum in mari vitium, vt naufragos abſorbeat & voret, quos in littus expuere & eiectare conſueuit; præter naturam maris hoc eſt, ideo nouum vitium appellauit. *nouum vitij* autem dixit, vt *endromidos ſolocem* infra pro *endromidem ſolocem*. ita loquuntur Græci: Ariſtophanes:

Τῶν τιτθίων ὡς ὀρθὰ καὶ κυδώνια.

Vt papillarum recta ſunt, & cottoneis ſimiles.

Idem in Pluto: τῆς ἀθάρης πολλὴν ἔφλα. ſic *ab vtroque laterum*, pro vtroque latere apud eumdem Tertullianum ſupra. ſic *variæ punitionum* ſunt variæ punitiones, apud auctorem collationis legum Moſaicarum, quod nec videntur animaduertiſſe viri doctiſſimi. tit. *de naufragijs & incendiarijs*, ex Vlpiano lib. VIII. de offic. Proconſ. *lex quidem Cornelia aqua & igni interdici iuſſit. ſed variæ ſunt punitionum.* nec enim ſubintelligendum eſt, *ſpecies*, vt vir erudıtiſſimus cenſet. ſed *variæ punitionum* poſitum, pro variæ punitiones. ita Græci, πολλαὶ τῶν γυναικῶν. & apud Arnobium ſimile eſt, *ſacerdotum inteſtibus*, pro ſacerdotibus inteſtibus. de quo nos alibi. *imbuit* autem heic legimus, non *induit*.

Libyam aut Aſiam adæquans quæritur] Non

adæquare, ſed maiorem Aſia Africaque ſcribit in Apologetico: *memorat & Plato maiorem Aſiæ & Africæ terram Atlantico mari ereptam.* vbi *maiorem Aſiæ*, & *Africæ* dixit, pro maiorem Aſia & Africa. Spartianus in Caracallo: *Tiberium & Syllam in conuentu plerumque laudauit: patris ſuperbior fuit.* ad quem locum vide quæ de hac loquutione notauimus. ſed & ad Apologeticum plura.

Pag. 8. *Et fruſtra ager eſt, & vrbes retro*] Illud *eſt*, non agnoſcit meus liber, vt nec prima editio. totus hic locus ita legi ac diſtingui debet: *adſpice ad Palæſtinam qua Iordanes amnis finium arbiter: vaſtitas ingens, & orba regio, & fruſtra ager: at vrbes retro, & populi frequentes, & ſolus audiebat.* Singula ſingulis reddidit & oppoſuit hoc modo. vbi vaſtitas ingens, vrbes retro fuere: vbi orba nunc regio, ibi olim populi frequentes: vbi nunc fruſtra ager, ſolus quondam audiebat. hoc eſt, colono parebat, votis coloni reſpondebat, *μόνος ὑπήκουεν*. Græci enim *ὑπακούειν* de agro fertili dicunt, & qui votis & labori agricolæ reſpondet. Pollux *περὶ ἀφορίας: ἀντίπαρεξεν ἡ γῆ τοῖς γεωργοῖς, οὐχ ὑπήκουσεν, οὐκ ἀπέδωκε τὰ ἐκφόρια.* aut, *ſolus audiebat.* De fertilitate famoſus erat. ſed prius verum eſt.

Et propinquitas maris iuxta cum ſolo mortem bibit] Nunquam potuit hæc mihi placere lectio. tum magis etiam diſplicuit poſtquam diuerſum abire ſcriptum codicem ſenſi. Is ita habuit: *iuxta cum ſolo mortum ibit.* omnino ſcribendum: *mortuum iuit.* hoc eſt, mortuum eſt, mortuum factum eſt. nam *mortuum* illud mare

appellabatur. Propinquum autem illi mari ſolum, etſi non ita appellaretur, reuera tamen & ipſum vtique mortuum erat: nihil enim gignebat. in Apologetico cap. XL. *olet adhuc incendio terra, & ſi qua illic arborum, poma conantur oculis tenus, ceterum contacta cinereſcunt.* vſitata autem hæc loquutio optimis quibuſque ſcriptoribus. *mortuum ire* pro mori: *redditum ire*, pro reddere. ita etiam loquitur noſter alibi: vt in libro de patientia, *ſuggeſtum ire*, pro ſuggerere: *atque vtinam erubeſcere iſtud remedium ferat, vti pudor non exhibendi quæ alijs ſuggeſtum imus, exhibendi fiat magiſterium.* quare noli dubitare quin hæc ſit vera Tertulliani manus, *mortuum iuit*, non *mortem bibit*, vt vulgo legitur.

Dehinc vt Deus cenſor eſſet, impietas ignium meruit imbres] Si *imbres ignium* huic loco abeſſent, tum locum habere poſſet hæc lectio, hoc modo: *Dehinc vt Deus cenſor eſſet, impietas meruit.* hoc ſenſu: impietas Sodomorum Deum habere cenſorem & vltorem meruit. Sed quoniam, nec illa verba abeſſe, nec iſta lectio locum habere heic poteſt, lege vt in noſtro codice habetur, & in primis editionibus: *Dehinc vt Deus cenſor eſt, impietas ignium meruit imbres:* id eſt, ex quo Deus cenſor eſſe cœpit, igneo imbre impietatem eorum vindicauit. *vt cenſor eſt*, poſtquam cenſor fuit. Ouidius:

Vt ſumus in Ponto, ter frigore conſtitit Iſter.

Vnicis caſtris fraudatu expiata] Non poteſt ambigi quin iſta ſint capienda de Cambyſæ exercitu in Libycis Syrtibus, immenſis arenarum

cumulis cooperto atque obruto. Plutarchus in Alexandro: τὸ δ' εἰ λαβρὸς ἐν ἄμμῳ βαθείᾳ, καὶ ἀχανεῖ πορθυομένοις ἐπιπέσοι νότος, ὥς που καὶ πάλαι λέγεται περὶ τὴν Καμβύσου στρατὸν, ἀναστήσας θῖνα μεγάλην, καὶ κυματίσας τὸ πεδίον, μυριάδας ἀνθρώπων πέντε καταχῶσαι καὶ διαφθεῖραι. Mobilis & ſabuloſa in illis partibus humus, vento impellente alibi magnos arenarum aggeres & montes erigit, alibi diſcedens ſubſidenſque vaſtos hiatus facit: ſic abſorptæ & coopertæ tot hominum illæ myriades. Vt non male Tertullianus in illo caſu narrando *voraginis* mentionem fecerit. Nam & eamdem cum mari fluctibus turbato terreſtres illæ Syrtes naturam habent. Vorari porro fluctibus & ſorberi naues paſſim legere eſt. Fraudata vero per illam voraginem profundæ arenæ caſtra Cambyſæ dicit, quæ intercepta & peſſumdata ſunt. ſic in Apologetico mare fraudare inſulas dixit, eodem ſenſu: *quod terræ vorant vrbes, quod inſulas maria fraudant, quod externa & interna bella dilaniant*. & ratio metaphoræ manifeſta eſt. ita in Quintiliano fraudari ſyllabæ dicuntur quas pronuntiatio non exprimit, ſed ſupprimit & interuertit. comedi & vorari voces & ſyllabas, quæ hoc modo fraudantur, vulgo dicimus. verba Quintiliani lib. XI. cap. III. *nec volubilitate nimia confundenda quæ dicimus, quia & diſtinctio perit & affectus, & nonnũquam etiam verba aliqua ſui parte fraudantur*. ita legẽdum in Quintiliano. perperam legunt editiones, *fundantur*. ſic fraudata voragine caſtra hoc loco intelligi debent. At egregij interpretes, qui ex hi-

ſtoria meminerant, caſtra illa Cambyſis obruta fuiſſe, dum pranderent, prandio ſuo fraudata exponunt. Quod ſine riſu legere non potui. hæc ſunt dictata illius magiſtri, qui quoad vixit, cymbalum fuit iuuentutis. ſed πίθακε, μὴ βάλωμες.

Bellis quoque plurimum licuit, ſed triſtia piget] Poſt finem huius periodi quæ ſatis longa eſt, quaſi ſemetipſum corrigens & reprehendens quod triſtibus commemorandis nimis immoretur, ſubijcit, *ſed læta iam malo, quia læta mutant.* quod certus ſum non ibi dicturum fuiſſe, ſi & heic dixiſſet. at quid aliud eſt quod hoc loco dixit, *ſed triſtia piget*? Idem plane eſt. verum & iſta periodus tota cuius initio profitetur, ſe triſtium pigere, de rebus triſtibus agit: Nam & bellis plurimum licuiſſe memorat, in mutando habitu ſituque orbis, & regnorum vicibus, quas velut in tranſcurſu recenſet: quæ non admodum læta materies eſt. ex his certo certius ſtatui poteſt, textorem pallij non ita vt heic habetur ſcripſiſſe, ſed eius interpolatores. cuius rei fidem fecerit & ſcriptura vetus, quæ longe aliter concepta eſt, hoc nempe modo: *Bellis quoque plurimum licuiſſe, & perget triſtitia non minus quam & regnorum vices recenſere, quoties & iſta mutauerint, &c.* Ita plane legit noſter codex. a qua lectione minimum recedunt priores editiones, quæ ante Gelenianam prodiere. quam hæc diuerſa ſunt ab editis? meliora etiam eſſe nemo dubitet. ſic porro diſtinguenda ſunt: *Bellis quoque plurimum licuiſſe, & perget triſtitia, non minus quam re-*

gnorum vices recenſere. Quoties & iſta mutauerunt iam inde a Nino Beli progenie, ſi tamen Ninus regnauit primus, vt autumat ſuperiorum profanitas? Hæc indubitate vera eſt huius loci lectio. Quæ hucuſque de variis orbis mutationibus & localibus & vniuerſali narrauit, triſtia ſunt, vt diluuia, terræ motus, voragines, incendia. De bellis & regnorum mutatione nihil dum dixerat. Hæc non minus triſtia ſunt quam ſuperiora, nec minus ad mutandum orbis habitum faciunt. ideo poſt illa triſtia ſuperius memorata, pergere ſe heic ſcribit in non minus triſtibus memorandis ac recenſendis, bellis nimirum, ac regnorum vicibus, quæ nunquam dominos mutare, aut ipſa mutari conſuerunt ſine aliqua inſigni clade. & perget, inquit, triſtitia referre, bellis quoque plurimum licuiſſe, multum ſcilicet bella contuliſſe ad mutandum orbis habitum, ſitumque mouendum, non minus quam & regnorum vices recenſere. Quoties & iſta mutauerunt iam inde a primo rege qui fuit Aſſyriorum, nempe Nino Beli filio? in Apologetico, vt heic, bella cum regnis iunxit: *quod terræ vorant vrbes, quod inſulas maria fraudant, quod interna & extranea bella dilaniant, quod regna compulſant, quod fames & lues, & locales quæque clades, & frequentiæ plerumque mortium vaſtant.* vbi & eumdem, quem hic ordinem ſequutus eſt, de vrbibus terra voratis, inſulis mari fraudatis, bellis dilaniantibus, regnis inuicem compulſantibus. ita enim ſcribendum eſſe nos ad Apologeticũ docebimus.

Iam inde a Nino Beli progenie, ſi tamen Ninus

regnauit primus] Codex noſter : *ſi tamen Ninus regnare primus.* purus putus Græciſmus : εἰ Νῖνος βασιλεύειν πρῶτος. recte autem feceris, ſi totum hunc ita legas ac diſtinguas vt fecimus : *Quoties & iſta mutauerunt, iam inde a Nino Beli progenie, ſi tamen Ninus regnare primus, vt autumat ſuperiorum profanitas? ferme apud vos vltra ſtilus non ſolet. Ab Aſſyriis, ſi forte, æui hiſtoriæ pateſcunt. Qui vero diuinas lectitamus, ab ipſius mundi natalibus compotes ſumus.*

Ab Aſſyriis ſi forte] Aſſyrij & Ninus in Græcorum Chronicis principem locum occupant. inde omnes fere ſcriptores Græci hiſtoriarum ſuarum principium petere ſoliti erant : quia apud illos, vt loquitur Tertullianus, ſtilus non vltra ſoleret. Gloſſamentum quod ex Aemiliano quodam Sura in Velleij cõtextum inſertum & inſultum eſt, ſic habet : *Aſſyrij principes omnium gentium rerum potiti ſunt, deinde Medi, poſtea Perſæ, deinde Macedones.* hoc ſcholion ab antiquario aliquo ad marginem libri adſcriptum, poſtea in contextum temere a librarijs receptum eſt. Ipſe Velleius paulo poſt : *inter hoc tempus & initium Nini regis Aſſyriorum, qui princeps rerum potitus eſt, interſunt anni* ∞ DCCCCXCV. Cephalion Gargettius aliorum hiſtoricorum more, ſic hiſtoriam ſuam exorſus fuerat : ἄρχομαι γράφειν ἀφ' ὧν ἄλλοι τε ἐμνημόνευσαν, καὶ τὰ πρῶτα. Ἑλλανικός τε ὁ Λέσβιος, καὶ Κτησίας ὁ Κνίδιος, ἔπειτα Ἡρόδοτος Ἁλικαρνασσεύς, Τὸ παλαιὸν τῆς Ἀσίας ἐβασίλευσαν Ἀσσύριοι, τῶν δὲ ὁ Βήλου Νῖνος.

Pag. 9. *Si quid mare diluit, cælum texit, terra ſubduxit*] Diluit, κατακλύζει. vnde *diluuium*, κατακλυσ-

μός. Ouidius:

Stantia currenti diluerentur aqua.

Non ſine malo certo exitioque, mare diluit, aut terra ſubducit, aut gladius detondet. at ſine noxa cœlum nos tegit. Lucretius:

— & quod tegit omnia cœlum.

quid igitur eſt, quod in cladibus ac damnis exprimendis quæ de cœlo paſſus eſt orbis, *cœlum texiſſe* dicit hic noſter? *Texit*, inquiunt, igneis imbribus, & fulmine. quis vnquam fulmine aliquid tectum legit, pro fulgurato? multo minus *tectum* abſolute hoc ſenſu legere ſit. vetus liber nobis vitium vulgatæ lectionis detexit, ſed non item emendationem, quæ per coniecturas inuenienda eſt. Is habet: *quod cœlum dixit*. forte, *ixit* pro icit. Icta de cœlo templa, monumenta paſſim occurrunt. Hoc niſi verum eſt, vtique indubitatum, *deuſſit*. *deuxit* ſcriptum erat pro *deuſſit*, vt infra *extruxit* pro *extruſit*. *Vlixes*, *Vliſſes*. inde factum, *dixit*. ſupra: *& Tuſcia Vulſinios priſtinos deuſta*. ita igitur lege.

Gladius detotondit] Sic in lib. de anima, bella & lues & clades, *tonſuram generis humani* eleganter vocauit, quæ nimis ſtipantem ac luxuriantem mortalium copiam detondent ac rarefaciunt: *reuera lues & fames & bella, & voragines ciuitatum pro remedio deputanda tanquam tonſura inſoleſcentis generis humani.*

Alias verſura compenſato redit] Legebam: *alias verſura compenſatum redit*. ſed in libro noſtro eſt: *verſura compenſati redit*. quod verum eſt: hoc eſt, verſura compenſationis. verſura heic non eſt

vſura vel fœnus, vt perperam vulgo interpretantur, ſed τὸ ἀντιστρέφον vel ἡ ἀντιστροφὴ, vt Græci calculones vocant. ſic apud eos appellatur id quod alicui ſummæ deeſt, & quod ſuppleri debet ad eam integrandam. exempli gratia, ſolidus aſſis duodecim habet vncias : octo vnciæ beſſem aſſis faciunt: reliquæ quattuor vnciæ, quæ deſunt, & ſuppleri debent ad integrandum aſſem, ἀντιστροφῆς nomine veniunt. Hinc in Gloſſis nomicis *actio quanti minoris*, Græcìæ redditur, ἀγωγὴ ἡ ἀντιστρέφουσα. Vetus Rationale peræquatorum quod in Bibliotheca Regia ſeruatur : ἕως ὧδε ὀφείλεις ἀπαιτεῖν δικέρατον καὶ μόνον. ἀπὸ δὲ ἡμίσεως καὶ ἕκτου, ἤτοι τοῦ διμοίρου τοῦ ἑνὸς χαράγματος νομίσματος, ὀφείλεις ἀπαιτεῖν καὶ ἑξάφολλον διὰ χαράγματος, λογαριάζειν δὲ δώδεκα μιλλιαρήσια τῷ νομίσματι, ἤτοι τὸ μιλλιαρήσιον ἔχειν φόλλεις κδ´ κατὰ τὴν παλαιὰν παράδοσιν τοῦ Αὐγούστου Καίσαρος· ἀντιστρέφειν δὲ καὶ τὰς στροφὰς ἐξ ὁλοκλήρου, κατὰ τὸ ἀνῆκον τῷ δημοσίῳ. nummus aureus tum duodecim milliarenſibus argenteis valebat, milliarenſe viginti quattuor æreis follibus. in beſſem nummi aurei, dicerati nomine poſtulabant exactores, folles ſexdecim, pro hexaphollo. ſex folles, bes aurei cũ dicerato & hexaphollo, milliarenſia octo colligit & folles duo & viginti: ἀντιστροφὴ vero milliarienſia tria, hoc eſt tertiam aurei partem, & folles duo. hanc ἀντιστροφὴν ſi addideris ad reliquam ſummam, habebis aureum integrum duodecim milliarenſibus conſtantem. Hoc ita ibidem explicatur & in aliis ſummis, habita proportionis ratione. Sed de his nos in noſtro de re nummaria plura. Minor

igitur

igitur numerus qui ſummæ deeſt, quum in ſummam redit, ἀντιστροφὴ vocatur. *verſuram* hoc loco id vocat Tertullianus. Hinc eleganter ſi quid ex generis humani ſumma bellis deminutum ac delibatum eſt, id alias verſura compenſati redire, repenſarique, ἀντισηκοῦσθαι ac redintegrari dixit. Alias ſcio *verſuram* etiam vſuram ac fœnus ſignificare. Gloſſæ Seruij: *verſura*, δανεὶν δάνειον. non eſt quod Græci toculliones dicunt τόκου τόκον: ſed illum intelligit mutuæ pecuniæ ſumendæ modum, cum æs alienum prius contractum, nouo ære alieno diſſoluitur. hoc qui facerent, *verſura ſoluere* dicebantur, hoc eſt verſura facta, vel fœnori accepta pecunia, vetus nomen expungere. perperam legitur apud Terentium *verſuram ſoluere*. male etiam Feſtus *verſuram facere*, ex eo dictum eſſe exponit, pro mutuam pecuniam ſumere, quod initio qui mutuabantur ab aliis, non vt domum ferrent, ſed vt aliis ſoluerent, velut verterent creditorem. verſura Latinis ſimpliciter eſt δάνειον, non δανεὶν δάνειον. vnde *verſuram facere*, δανείζεσθαι, & mutuari. nam mutuum, & verſura plane idem. mutuum quippe, & verſura idem quod ἀμοιβή. ἀμείβειν, vertere. *mutua muli ſcabunt*, εἰς ἀμοιβὴν κνήθουσιν ὄνοι τοὺς ὄνους. ita Græci prouerbium illud efferunt. *mutuus* porro a verbo muto, quod eſt ἀμείβω: vt *cernuus* a cerno: *paſcuus* a paſco, & ſimilia. nam qui mutuatur, id eſt qui pecuniam mutuam ſumit, eam accipit vt reddat, & ſic verſuram facit, hoc eſt ἀμοιβήν. nam ἀμοιβὴ & mutuum, & verſura, res eadem. verbum

muto, ἀμείβω, vnde *mutuum* & *mutuari* deſcendunt, ex Græco Siculo venit, quod eſt μοῖτον, & ἀμοιβὴν ſignificat: nam antiqui dicebant *mœto* vt *cœro*. prouerbium erat vetus Siculum, μοῖτον ἀντιμῶ, hoc eſt mutuum reddo, vel gratiam refero, τὴν χάριν τίνω. Heſychius: μοῖτον ἀντιμῶ, παροιμία Σικελοῖς· ἡ γὰρ χάρις μοῖτον, τίνω χάριν. verba Heſychij vulgo corruptiſſima, quæ vulgo etiam ab eruditis ita corriguntur, vt longe deprauatiora fiant, quam fuerant. μοῖτον idem eſt quod χάρις, vel ἀμοιβή. ἀντιμᾶν vel ἀντιτιμᾶν eſt, ὑπερβάλλεσθαι τῇ τιμῇ. hinc μοῖτον ἀντιμᾶν eſt gratiam cum fœnore referre, & plus reddere quam acceperis. τίνειν χάριν ſimpliciter exponit Heſychius. Hoc Siculum dictum ex Sophrone citat Varro de L.L. qui hac etiam parte corruptus circumfertur. ita apud eum ſcribendum lib. IV. *ſi datur, quod reddatur, mutuum: quod Siculi* μοῖτον. *ita ſcribit Sophron,* μοῖτον ἀντιμῶ. nam in veteri libro legebatur, *mœton antimo*. ſic *verſura*, & mutuum, & ἀμοιβὴ, & Siculum μοῖτον eadem ſunt. inde *verſuram facere*, eſt mutuari.

Iam & primitus maiore ambitu terra caſſà] Vetus: *iam & primitijs maiorem ambitum terra caſſa*. atque ita etiam prima editio. correxere, *primitus*. quod non improbo. niſi quis magis probet *primitijs*, pro primordiis, & initiis noue vſurpaſſe Tertullianum, quod in alijs multis hoc opere illi ſollemne. *maiorem ambitum*, omnino retinendum. ſic alij auctores, *maiorem partem*, pro maiori ex parte. Cicero in Bruto: *maiorem partem oratio noſtra conſtat iambis*. Quinti-

lianus lib.xi. cap.iii. *Iam tuſſire, & expuere crebro, & ab imo pulmone pituitam trochleis adducere, & oris humore proximos ſpargere, & maiorem partem ſpiritum per nares effundere, etiamſi non vtique vocis ſunt vitia, quia tamen propter vocem accidunt, haic loco ſubijciantur.* ita enim legendum eſt ex veteri libro. *ambitum terræ* etiam in Scorpiaco dixit quidquid ambitu ſuo terra continet: *qui vero non heic, id eſt non intra hunc ambitum terræ, nec per hunc commeatum, nec apud homines huius naturæ communis confeſſionem putant conſtitutam.*

Itaque cogitans omnina ſibi domum intelligens alibi]Nihil heic niſi correctorum eſt, nam Tertulliani pæne nihil eſt. vt ſcias me verum dicere, ponam bona fide, ſicut meus eſt mos, ſcripturam vetuſti codicis, cui magna ex parte conſentit editio prima Rhenani. ſic igitur ille: *iam & primitijs maiorem ambitum terra caſſa, & vacans hominũ, & ſicubi aliqua gens occuparat, ſibimet ſoli erat. Itaque colere omnia ſi domum intelligis alibi ſtipantem copiam, alibi deſerentem runcare & ruſpare conſuluit, vt inde velut ex ſurculu*, &c. Valde laboraſſe videntur homines eruditi, vt locum hunc ex corrupto facerent corruptiorem. at poſita tantum aliter diſtinctione, & mutatis duabus litterulis cetera omnia ſana futura audebo polliceri. Nam pro *domum*, legendum *demum*. quo genere ſæpe in hoc opere peccarunt antiquarij. ſic *exodoratas* pro *exeduratas*: & *mõtes* pro *mentes*, perperam ſcriptum oſtendimus. at pro *ruſpare*, ſcribi omnino debet, *ruſtare*. de quo paulo poſt dicam. ſic igitur

hanc totam periodum conſtituimus : *iam & primitus maiorem ambitum terra caſſa, & vacans hominum, & ſicubi aliqua gens occuparat, ſibimet ſoli erat. Itaque colere omnia (ſi demum intelligis alibi ſtipantem copiam, alibi deſerentem) runcare & ruſtare conſuluit, vt inde velut ex ſurculis & propaginibus, populi de populis, vrbes de vrbibus per vbique orbis pangerentur.* Hoc vult Tertullianus, in mundi primordio, cum terræ ambitus maiorem partem vacaret, & cultoribus deficeretur, & omnia occupantis eſſent, ſi qua gens in vacuũ veniſſet, & alicubi aliquid occupaſſet, hoc totum ſibi habebat. itaque colere omnia quæ inuaſerat, gens illa tunc inſtituit, & quæ inculta erant circa ſe, runcare & ruſtare, hoc eſt, malis herbis & ſentibus liberare. verba autem illa, *ſi demum intelligis, alibi ſtipantem copiam, alibi deſerentem*, parentheſi includenda ſunt. hoc, inquit, vt fieri potuiſſe, & factum quoque ſcias, intelligendum tibi eſt, alibi homines abundaſſe, alibi defeciſſe : nam ex locis in quibus conferta ac ſtipata erat hominum copia, ad ea loca quæ hominibus vacabant, quaſi ſurculi & propagines transferebantur, pangendis populis & vrbibus per totum orbem. Hæc mens auctoris, qui *runcare* & *ruſtare* recte coniunxit. quorum alterum malas & noxias herbas exſtirpare ſignificat; alterum rubos & ſentes, hoc eſt ruſta vellere. at *ruſpare*, quod heic legebatur, nullo modo conuenire poteſt. *Ruſtare*, pro *ruſpare* repoſuimus : quod nemini mirum videbitur qui ſcierit quam ſæpe in veteribus libris hæ duæ litteræ inuicem muten-

tur. ſic in hoc eodem opere *pelino* ſcriptum fuit in omnibus exemplaribus pro *telino*. in veteribus Gloſſis *pipita* legitur pro *pitita*; ſiue *pituita*: & *ruplus* pro *rutlus*, & alia ſexcenta. *ruſtum* autem eſt genus rubi. vnde *ruſtariæ falces* apud Varronem de re ruſt. lib. I. cap. XXII. quibus id genus ſentes exciduntur. inde verbum *ruſtare*, quod eſt ruſta euellere. in fragmentis Feſti legitur, *ruſtum ex rubus*. ſine dubio ruſtum ex rubus factum eſſe dicebat hoc modo, vt arbuſtum a voce arbos. ſic *rubuſtum* a rubus, & inde *ruſtum*. ſed pura puta vox Græciæ eſt; *ῥυστὸν* a trahendo. vnde *ῥυστάζειν* trahere. quod proprium eſt ſpinarum. Ruſcus etiam herbæ genus, aſperæ & ſpinoſæ, cuius mentio apud Feſtum & Columellam & alios. vnde apud Ouidium:

Horridior ruſco, vili proiectior alga.

quod neſcio an idem ſit cum *ruſto*. Feſtus diuerſas facit, ſed ſcio in multis vocabulis *c* pro *t* & inuicem Latinos ponere. Gloſſæ Seruij: *ruſcus*, *μυῤῥινάκανθος*. aliæ Gloſſæ: *ruſcum*, *χαμαιδάφνη, κυνόσβατον, εἶδος βοτάνης*. *ruſcus*, *βάτος*. *ruſcum*, *μυρσίνη ἀγρία*. ab ea voce ruſcare etiam eſſet, ruſcos tollere. quod & heic locum habere poſſet pro illo ruſpare. ſic *ſputorum vmbilicos* pro *ſcutorum* ſcriptum eſt in libro Tertulliani de habitu muliebri. & *ripa*, pro *rica* in hoc verſu Germanici de Aſtræa:

—— triſtique genas abſcondita ripa,

vbi manifeſto legendum *rica*. ſic *Cupienus*, qui alijs eſt *Pupienus*, apud Aurel. Victoré. ruſcare aut ruſtare, vtrumuis rectius eſt quam ruſpare,

quod heic non poteſt ferri. *ruſtare* autem eſt, ruſta purgare, eodem modo quo *retare*, retas in fluminibus tollere; & *pilare*, pro pilos vellere, & ſimilia.

Per vbique orbus pangerentur] Notant Tertullianum hoc loco, vt infeliciter Atticos imitatum. ſed nihil infelicius hac ipſa notatione. ſcribunt Atticum eſſe διὰ πανταχοῦ γῆς, quod cum ſtuderet imitari Pœnus homo, *per vbique orbis* expreſſiſſe. vbi hunc Atticiſmum legerint neſcio. ne Græcum quidem eſt, διὰ πανταχοῦ γῆς. altera illa eſt hariolatio, Atticos cum dicunt διὰ πανταχοῦ γῆς, recte id facere, nam id eſſe διὰ τῆς γῆς, πανταχοῦ: at Tertulliano non æque licuiſſe ponere, *per vbique orbis*, quia dici non poſſet, *per orbis vbique*. Hæ ἀναισθολογίαι ſunt, & hominis quidem Græce imperitiſſimi. Non Atticorum eſt, ſed nec Græcorum, διὰ πανταχοῦ γῆς. Attici certe Græcique omnes dicunt, πανταχοῦ γῆς, & ἁπανταχοῦ γῆς. Hoc vulgo ſic ſolent exprimere Latini, vt dicant, *vbique gentium*, *vbique terrarum*. Tertullianus pro eodem, *vbique orbis*. at quemadmodum, *per vbique gentium* dici poſſet, per gentes vbique diffuſas, quidni etiam dici queat, *per vbique orbis*? quod idem eſt ac ſi poſitum eſſet, vbique per orbem, ἁπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης.

Tranſuolauere redundantium gentium examina] Ab apibus hæc metaphora: at ſuperior ab arborum plantationibus, quæ ex ſurculis & propaginibus panguntur.

Scythæ exuberant Perſas] Hæc eſt & veterum editionum, & ſcriptorum exemplarium om-

nium ſcriptura: quæ tamen doctiſſimis hominibus inſolens viſa eſt, & hiſtoriæ veritati contraria: itaque præſtantiſſimus olim Turnebus, reſcribere tentauit primus, *exuberant in Perſas*. Nec enim Scythæ Perſas exuberarunt, ſed potius in Perſas, & qui Perſæ fuerant, Parthos fecerunt: nam apud Perſas Parthi appellati, ſub ſua ditione Perſarum imperium redegerunt. Nihil propterea tamen mutari neceſſe eſt. vt enim antiqui paſſim Perſas & Medos confudere; ſic etiam Parthos & Perſas. hic ipſe Tertullianus in libro de Anima, Parthicas terras ſcribit a Scythis occupatas fuiſſe, vbi Parthicas poſuit pro Perſicis, vt contra hoc loco Perſas vocauit, qui Parthi potius vocandi. Nam certiſſimum Scythas, qui in Perſidem ſeſe tranſfuderunt, Parthos fuiſſe vocitatos apud Perſas, hoc eſt φυγάδας ſua ipſorum lingua, hoc eſt Scythica. Stephanus: Παρθυαῖοι ἔθνος, πάλαι μὲν Σκυθικόν, ὕστερον δὲ φυγὸν ἢ μετοικῆσαν ἐπὶ Μήδους· κληθὲν δὲ οὕτω παρὰ Μήδοις διὰ τὴν φύσιν τῆς αὐτοὺς δεξαμένης γῆς, ἑλώδους καὶ ἀγχιάλους οὔσης· ἢ διὰ τὴν φυγήν, καθότι οἱ Σκύθαι τοὺς φυγάδας Πάρθους καλοῦσι. Parthi igitur Scytharum ſermone φυγάδας ſonant. Vagos dixit Tertullianus lib. de anima: *inuenimus autem apud commentarios etiam humanarum antiquitatum humanum genus exuberaſſe, dum ob origines vel vagi, vel extorres vel glorioſi quique occupant terras, vt Scythæ Parthicas, Temenidæ Pelopōneſum, Athenienſes Aſiam, Phœnices Africā.* nam vagi Scythæ, extorres Temenidæ, glorioſi Athenienſes. Sed hæc alibi. Ceterum propius mihi & attentius hunc locum conſide-

ranti non videtur Perſas heic accipi debere pro Parthis. Exuberant enim Scythæ Perſas, dum μετοικίᾳ ſua Perſas exuberantiores faciunt. vt enim flumina riuis creſcunt, quos in ſe recipiunt; ſic populi aliorum populorum examinibus acceptis numeroſiores euadunt. *exuberare* igitur heic poſitum ab auctore pro exuberantius reddere, non exuberantius fieri. Ita ſumitur apud Columellam his verbis: *quæ herbæ fauorum exuberant ceras.* id eſt, exuberantiores reddunt. At Perſas heic pro Parthis accipiendo, *exuberare* eſſet quaſi ex vbere quodam emittere. ſed illud omnino verum.

P. 10. *Chaldæum ſemen in Ægyptum educatur*] Educatur heic poſitum, pro educitur. quod mirum non vidiſſe doctos viros, qui certatim iſtud *educatur*, loco ſuo deducere tentauerunt, vt aliud verbum inducerent. vt *ducare*, pro ducere, vnde & *ducatus*, & *ducator* ſic etiam *educare* eſt educere. quod etiam alibi vſurpauit noſter, vt in libro de virginibus velandis: *quid quod etiam hæ noſtræ habitu mutationem ætatis confitentur, ſimulque ſe mulieres intellexerunt de virginibus educantur?* id eſt, de virginibus exeunt, & educuntur. ſic ſupra *de virgine exire*, pro eodem dixerat: *non ita eſt autem, ſed ex quo ſe intelligere cœperit, & ſenſum naturæ ſuæ intrare, & de virgine exit.* exire de virgine, vt excedere ex ephebis. quod & educari vel educi de virgine dixit. ſic *inducare*, pro inducere in veteri Gloſſario: *elicit, euocat, inducat*, προκαλεῖται, δελεάζει. Vbi *inducare* manifeſto eſt induce-

re. ſic infra *deglubare*, pro deglubere. ad quem locum plura.

Herculea poſteritas qui Temeno pariter] Editio prima Rhenani : *quæ Temeno.* forte, *quæ a Temeno.* poſteritatem Temeni intelligit. *Temenidas* vocauit in lib. de Anima : *occupant terras, vt Scythæ Parthicas, Temenidæ Poloponneſum.* ſed Temenus ipſe in illis fuit Herculis poſteris qui Peloponneſum occuparunt. ſcribendum itaque, vt liber habet noſter : *Herculea poſteritas Temeno pariter Peloponneſum occupando producunt.* Pauſanias in Corinthiacis : ἐπὶ Τισαμενοῦ τούτου κατιᾶσιν εἰς Πελοπόννησον Ἡρακλεῖδαι, Τήμενος μὲν καὶ Κρεσφόντης Ἀριστομάχου. *Poſteritas producunt*, vt *turba ruunt.* & apud Martialem :

—— gratias agunt vrbes,
Populus habebunt.

Figura Græca : ὁ δῆμος ἐβόων, ὁ δῆμος ἐπήδων.

Aſiam nouis vrbibus inſtruunt] Inſtruere vrbibus inſulas, prouincias, eſt quod Græci vno verbo dicunt κτίζειν. *condere* etiam Latini vnica voce id dixerunt. Hieronymus in Chronico Euſebij : *Bithynia a Phœnice condita.* id eſt, a Phœnice vrbibus inſtructa. item, *Achaia ab Achæo condita.* quod nimis mirum videri non debuit viro magno. nam & Velleius Paterculus tanto antiquior Hieronymo, ſic verbum *condere* vſurpauit lib. 1. *eadem tempeſtate, & Tyria claſſis plurimum pollens mari in vltimo Hiſpaniæ tractu, in extremo noſtri orbis termino, inſulam circumfuſam Oceano, perexiguo a continenti diuiſam freto, Gadis condidit.* id eſt, vrbibus inædificauit. nec erat cauſa cur vir alter magnus re-

ſcribere vellet contra librorum conſenſum & auctoritatem, *inſulâ circumfuſâ & diuiſâ*, quia Velleij ſit mens, oppidum Gadis a Tyrijs conditum in inſula Oceano circumfuſa. nam & inſula Gades dicta fuit. & *condere inſulam*, pro vrbem in inſula condere, eo modo poſuit Velleius, quo Græci paſſim auctores, *κτίζειν νήσους, κτίζειν ἐπαρχίας* ſolent dicere, cum inſulæ & prouinciæ vrbibus ædificatis inſtruuntur.

Corinthij cum Archia muniunt Syracuſas] Muniunt, condunt, ædificant. ſed *mœniunt* verius, hoc eſt muris cingunt. Plautus:

Pergamum diuina mœnitum manu.

Gloſſæ Iſidori: *mœnit, ſtruit, ædificat.* Priſcianus in periphraſi Dionyſij de ſitu orbis:

— tunc deinde Tarentum
Tangitur æquoribus, quod mœniuere Lacones.

ἣν ἐπολίσσατο. ita enim in Græco Dionyſij:

--Τάρας δ' ἀλὸς ἐγγύθι ναίει,
Ἣν ποτ' Ἀμυκλαίων ἐπολίσσατο κάρτερος Ἄρης.

Quot populi propaginati?] Quænam iſta populorum propaginatio? Paulo ante vix duabus in medio lineis dixit, *quantum vrbium aut produxit, aut auxit, aut reddidit præſentis imperij triplex virtus.* hæc nimirum populorum propagatio eſt, cum vrbes nouæ conduntur, aliæ colonis deductis augentur, aliæ reſtituuntur ac reædificantur. cur igitur heic repetijt de propagatione populorum? ſed mirum ni hanc vocem propaginarunt, aut potius compaginarunt correctores ex veteri ſcriptura, quæ habuit, *quot populi repugnati.* ita enim in ſcripto noſtro Codice legitur. Nec aliter habuiſſe vi-

dentur quos Rhenanus vidit, ex quo ipſe fecerat, *quot populi regnati?* ſed omnino ſcribendum: *quot populi repurgati? quot ordines illuſtrati? quot barbari excluſi?* ſic populi repurgari ſolent, cum & ordines illuſtrantur, & barbari excluduntur. *repurgati*, pro *repugnati*, facilis correctio in non difficili corruptione. ſic apud Florum olim duobus locis *repurgare* repoſitum a nobis eſt, vbi perperam lectum fuerat *repugnare*: *Pœnos mari repurgauit*.

Et cacto, & rubo] Portentum verbi, iſtud *cacto* eſſe clamant: eijciendum proinde & exurendum. Hinc *carecto* alij reponunt, alij *exacto*. alij aliter illud *cacto* expulere. Sane *cactus* ſpinæ genus eſt, vt non mirum ſit correctores pupugiſſe. Græcis κάκτος. vnde κάκτος ἐνῶψιν apud Theocritum. & τύμμα κάκτου lemma diſtichi Philetæi apud Strabonem. ſed liber nunc ad manum non eſt. Plinius cacti meminit lib. XXI. cap. XVI. & Siciliæ peculiare facit genus illud ſpinæ: *& cactos quoque in Sicilia tantum naſcitur, ſuæ proprietatis & ipſa, cuius in terra ſerpunt caules a radice emiſsi, lato folio & ſpinoſo*. in veteribus Gloſſis: *ac actum*, ἀκαίνθας εἶδος, ὡς Λουκιανός. ſine dubio in vitioſam ſcripturam incidit illarum Gloſſarum auctor, & *acactum* legit, vbi debuit eſſe *cactum*. ſed quis ille Lucianus in quo reperiri hanc vocem ſcribit? fuit cum putarem legendum, ὡς Τερτυλλιανός. videant eruditiores. hoc ſaltem teneamus, cactum heic non eſſe loco ſuo mouendum.

Conſitum & amœnum] Et prima editio, &

liber ſcriptus optimæ notæ, quo vſi ſumus: *conſultus & amœnus*. de orbe loquitur: *reuera orbis cultiſſimum imperij rus eſt, eradicato omni aconito hoſtilitatis; & cacto, & rubo ſubdolæ familiaritatis, conſultus & amœnus ſuper Alcinoi pometum*, &c. conſultus & amœnus, orbis nempe, qui cultiſſimum imperij rus eſt. nam ad *orbis* hæc referuntur, non ad *rus*. pro *conſultus* autem ſcribi debet *concultus*. ſic *conſilium*, pro concilium ſupra: & *cæſis oculis*, pro cæcis alibi notauimus, & apud Iſidorum in Gloſſis: *ſultor, cultor*. ſic *ſaccire*, & *ſacire*, quod Græci σακκίζειν, recentiores *ſaſire* dixerunt, vnde noſtrum *ſaiſir*. de quo nos alibi. *concultus*, pro ſimplici cultus. ſic *conceſſare* apud eumdem, & *conſibulare*, & *concinerari*, & *concumulari*, & ſimilia, in libro de anima vbi idem tractat: *certe quidem ipſe orbis in promptu eſt cultior de die & inſtructior priſtino, omnia iam peruia, omnia nota, omnia negotioſa, ſolitudines famoſas retro fundi amœniſſimi oblitterauerunt*. ſed & *conſultus*, ſi forte, poſſet aliquis retinendum pertendere ſub eo ſenſu, vt *conſultus* dicatur, cui optime conſultum & prouiſum eſt. quod Tertulliani genio neutiquam repugnat.

Conſultus & amœnus ſuper Alcinoi pometum] Idem liber legit *per Alcinoi pometum*. Helleniſmus eſſet, ὡραῖος κατὰ τὸν Ἀλκινόου κῆπον, καὶ τὸν Μίδου ῥοδῶνα: amœnus per Alcinoi pometum, & Midæ roſetum. ſic apud veterem Iuuenalis Scholiaſtem, *per Romanum equitem agere*, pro κατὰ τὸν ἱππέα Ῥωμαῖον δικάζειν, qui illud habet ex antiquiore ſcriptore. ſane heic noſter vbique

in hoc opere, aut ἀχαΐζει, aut ἀρχαΐζει. nolim tamen affirmare ita illum hoc loco ſcripſiſſe.

P. 11. *Quid denotas hominem*] Denotare eſt reprehendere, corripere, & notam cenſoriam inurere. nunquam aliter hac voce vtitur hic auctor. aduerſus Marcionem lib. v. *Noli ergo Apoſtolum nouum ſtatim auctorem, aut confirmatorem eum denotare.* notare Cenſoris olim proprium. Heic *denotare*, pro eodem vſurpat. infra: *enimuero iamdudum cenſoriæ intentionis epiſcynio diſperſo, quantum denotatui.* ſic & in Apologetico, *denotare impudentes.* Denotare igitur hoc loco non eſt, vt perperam interpretati ſunt, oculis, digito, voce deſignare, ſed illud quod diximus.

In Cap. III.

Q*Vamquam & pauo pluma veſtis, & quidem de cataclitis*] Ita libri omnes ſcripti editique: *cataclitis*, inquam, non *catacliſtis.* quod videbimus tamen an & heic locum habere poſſit. vtrumque ſane explicabimus, cum in vtroque exponendo mire hactenus hallucinati ſint viri eruditione præſtantes. & de *cataclitis* quidem primum videamus, quæ lectio omnium librorum auctoritate confirmatur. nullæ ſunt heic *cataclitæ* veſtes, ſed cataclitorum, aut de cataclitis. & non mediocriter errant homines docti, qui *cataclitas* veſtes, accubitorias interpretantur. quæ interpretatio magnam fatetur Græci ſermonis imperitiam. *cataclita*, κατάκλι-

Digitized by Google

τα, ſunt accubita: tori nempe quibus ad menſam accumbitur: nam *κατακλίνεσθαι* eſt ad menſam accumbere. & *κατάκλισις*, accubitio. inde *κατάκλιτον*, accubitum, vel ſtibadium. ſic *ἀνάκλιτοι δίφροι*, vel *ἀνάκλιτα* ſunt ſedes vel cathedræ, quæ *ἀνακλισμὸν* habent. Heſychius: *θρόνος, ἀνάκλιτοι δίφροι*. *veſtis* igitur *de cataclitis*, Tertulliano eſt veſtis cataclitorum: quibus cataclita nimirum ſternuntur, hoc eſt accubita, vel tricliniares lecti. Latini vnica voce *accubitalia* dixere. Vnde *accubitalia Cypria*, apud Trebellium Pollionem in Claudio. *veſtis de cataclitis*, pro veſtis cataclitorum: & *veſtis de altari*, apud Anaſtaſium veſtis qua ornatur altare: ſic *caput de aquila*, pro caput aquilæ apud Agrimenſores. Pauoni noſter veſtem de catacliris tribuit, quia huiuſmodi veſtes tricliniares, aut accubitales, pictæ vt plurimum, & auro purpuraque inſignes. Lucianus in conuiuio Lapitharum: *ἡμεῖς κατεκλινόμεθα, πορφυρίδας ὑποβαλόντες*. Cornelius Nepos apud Plinium lib. IX. cap. XXXIX. de purpura Tyria dibapha: *Huic ſucceſſit dibapha Tyria quæ in libras denarijs mille non poterat emi. Hac P. Lentulus Spinther Ædilis curulis primus in prætexta vſus improbabatur: qua purpura quis non iam tricliniaria facit?* tricliniaria ſunt accubitalia quibus accubita vel lecti tricliniares ſternuntur. Nec de purpura tantum illa, ſed etiam auro clauata, vt & mantelia, quibus menſa ſternebatur & mappæ. aureorum & auratorum manteliorum mentio multis locis apud Hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores. Stragula quoque veſtis qua cubiculares lecti inſterne-

bantur, auro & purpura depingi ſolebat. Apuleius lib. x. *Sed & ſtragula veſte, auro ac murice Tyrio depicta probe conſternunt.* nec minus tricliniaris, & accubitalis. Babylonicorum ἐπιστρωμάτων præcipue vſus inſternendis accubitis, quæ auro & purpura picta fuiſſe, & alijs coloribus intexta nemo neſcit. Plinius: *Metellus Scipio tricliniaria Babylonica ſeſtertium octingentis millibus venisſe iam tunc poſuit in Capitonis criminibus, quæ Neroni principi quadragies ſeſtertio nuper ſtetere.* inde *Babylonicum aureum plumatum* Publio Syro dicitur. Gloſſæ: *Babylonicum*, ψιλὴ πολύμιτος. Duobus autem præcipue coloribus ſuperbit pauo, aureo & purpureo. Oppianus Κυνηγετικῶν II.

Τοῖον ἐν ὀρνίθεσσιν ἀρίζηλοις ἀμαρύσσει
Χρυσῷ πορφυρόεντι μεμιγμένος αἰθόμενον πῦρ.

Phile de pauo:

Αἱμωὸν γὰρ ἐστὶν ἡ γραφὴ τῶν αὐχένων.
Χρυσὸς δὲ λεπτὸς ὀχεθεὶς τῇ πορφύρᾳ,
Σμάραγδον ἀγρὸν ἐμφυτεύει.

Tertullianus hoc loco quo pauonem laudat: *immo omni conchylio preßior quà colla florent: & omni patagio inauratior quâ terga fulgent.* hi etiam duo præcipui colores Babylonicis & accubitalibus intexti, aurũ & purpura. immo purpurea aliquando tota, aureis clauis diſtincta. Hinc recte ac merito Tertullianus plumam pauonis, quæ illi pro veſte eſt, *veſtem de cataclitis* eſſe dixit, hoc eſt tricliniarem & accubitalem veſtem; propter aurum ſcilicet, & purpuram, quibus pauo æque ornatus ac pictus eſt, vt veſtes quibus accubita, vel cataclita inſternuntur. Sic &

quod heic non poteſt ferri. *ruſtare* autem eſt, ruſta purgare, eodem modo quo *retare*, retas in fluminibus tollere: & *pilare*, pro pilos vellere, & ſimilia.

Per vbique orbis pangerentur] Notant Tertullianum hoc loco, vt infeliciter Atticos imitatum. ſed nihil infelicius hac ipſa notatione. ſcribunt Atticum eſſe διὰ πανταχοῦ γῆς, quod cum ſtuderet imitari Pœnus homo, *per vbique orbis* expreſſiſſe. vbi hunc Atticiſmum legerint neſcio. ne Græcum quidem eſt, διὰ πανταχοῦ γῆς. altera illa eſt hariolatio, Atticos cum dicunt διὰ πανταχοῦ γῆς, recte id facere, nam id eſſe διὰ τῆς γῆς, πανταχοῦ: at Tertulliano non æque licuiſſe ponere, *per vbique orbis*, quia dici non poſſet, *per orbis vbique*. Hæ ἀκανθολογίαι ſunt, & hominis quidem Græce imperitiſſimi. Non Atticorum eſt, ſed nec Græcorum, διὰ πανταχοῦ γῆς. Attici certe Græcique omnes dicunt, πανταχοῦ γῆς, & ἁπανταχοῦ γῆς. Hoc vulgo ſic ſolent exprimere Latini, vt dicant, *vbique gentium*, *vbique terrarum*. Tertullianus pro eodem, *vbique orbis*. at quemadmodum, *per vbique gentium* dici poſſet, per gentes vbique diffuſas, quidni etiam dici queat, *per vbique orbis*? quod idem eſt ac ſi poſitum eſſet, vbique per orbem, ἁπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης.

Tranſuolauere redundantium gentium examina] Ab apibus hæc metaphora: at ſuperior ab arborum plantationibus, quæ ex ſurculis & propaginibus panguntur.

Scythæ exuberant Perſas] Hæc eſt & veterum editionum, & ſcriptorum exemplarium om-

nium ſcriptura: quæ tamen doctiſſimis hominibus inſolens viſa eſt, & hiſtoriæ veritati contraria: itaque præſtantiſſimus olim Turnebus, reſcribere tentauit primus, *exuberant in Perſas.* Nec enim Scythæ Perſas exuberarunt, ſed potius in Perſas, & qui Perſæ fuerant, Parthos fecerunt: nam apud Perſas Parthi appellati, ſub ſua ditione Perſarum imperium redegerunt. Nihil propterea tamen mutari neceſſe eſt. vt enim antiqui paſſim Perſas & Medos confudere; ſic etiam Parthos & Perſas. hic ipſe Tertullianus in libro de Anima, Parthicas terras ſcribit a Scythis occupatas fuiſſe, vbi Parthicas poſuit pro Perſicis, vt contra hoc loco Perſas vocauit, qui Parthi potius vocandi. Nam certiſſimum Scythas, qui in Perſidem ſeſe tranſfuderunt, Parthos fuiſſe vocitatos apud Perſas, hoc eſt φυγάδας ſua ipſorum lingua, hoc eſt Scythica. Stephanus: Παρθυαῖοι ἔθνος, πάλαι μὲν Σκυθικὸν, ὕστερον δὲ φυγὸν ἢ μετοικῆσαν ἐπὶ Μήδους· κληθὲν δὲ οὕτω παρὰ Μήδοις διὰ τὴν φύσιν τῆς αὐτοῖς διεξαμένης γῆς, ἑλώδους καὶ ἀγκώδους οὔσης· ἢ διὰ τὴν φυγὴν, καθότι οἱ Σκύθαι τοὺς φυγάδας Πάρθους καλοῦσι. Parthi igitur Scytharum ſermone φυγάδας ſonant. Vagos dixit Tertullianus lib. de anima: *inuenimus autem apud commentarios etiam humanarum antiquitatum humanum genus exuberaſſe, dum ab origines vel vagi, vel extorres vel glorioſi quique occupant terras, vt Scythæ Parthicas, Temenidæ Peloponeſum, Athenienſes Aſiam, Phœnices Africã.* nam vagi Scythæ, extorres Temenidæ, glorioſi Athenienſes. Sed hæc alibi. Ceterum propius mihi & attentius hunc locum conſide-

ranti non videtur Perſas heic accipi debere pro Parthis. Exuberant enim Scythæ Perſas, dum *μιμιξίᾳ* ſua Perſas exuberantiores faciunt. vt enim flumina riuis creſcunt, quos in ſe recipiunt; ſic populi aliorum populorum examinibus acceptis numeroſiores euadunt. *exuberare* igitur heic poſitum ab auctore pro exuberantius reddere, non exuberantius fieri. Ita ſumitur apud Columellam his verbis: *quæ herbæ fauorum exuberant ceras.* id eſt, exuberantiores reddunt. At Perſas heic pro Parthis accipiendo, *exuberare* eſſet quaſi ex vbere quodam emittere. ſed illud omnino verum.

P. 10. *Chaldæum ſemen in Ægyptum educatur*] Educatur heic poſitum, pro educitur. quod mirum non vidiſſe doctos viros, qui certatim iſtud *educatur*, loco ſuo deducere tentauerunt, vt aliud verbum inducerent. vt *ducare*, pro ducere, vnde & *ducatus*, & *ducator* ſic etiam *educare* eſt educere. quod etiam; alibi vſurpauit noſter, vt in libro de virginibus velandis: *quid quod etiam hæ noſtræ habitu mutationem ætatis confitentur, ſimulque ſe mulieres intellexerunt de virginibus educantur*? id eſt, de virginibus exeunt, & educuntur. ſic ſupra *de virgine exire*, pro eodem dixerat: *non ita eſt autem, ſed ex quo ſe intelligere cœperit, & ſenſum naturæ ſuæ intrare, & de virgine exit.* exire de virgine, vt excedere ex ephebis. quod & educari vel educi de virgine dixit. ſic *inducare*, pro inducere in veteri Gloſſario: *elicit, euocat, inducat*, προκαλεῖται, ἐκλεάζει. Vbi *inducare* manifeſto eſt induce-

re. ſic infra *deglubare*, pro deglubere. ad quem locum plura.

Herculea poſteritas qui Temeno pariter] Editio prima Rhenani : *quæ Temeno.* forte, *quæ a Temeno.* poſteritatem Temeni intelligit. *Temenidas* vocauit in lib. de Anima : *occupant terras, vt Scythæ Parthicas, Temenidæ Poloponneſum.* ſed Temenus ipſe in illis fuit Herculis poſteris qui Peloponneſum occuparunt. ſcribendum itaque, vt liber habet noſter : *Herculea poſteritas Temeno pariter Peloponneſum occupando producunt.* Pauſanias in Corinthiacis : ἐπὶ Τισαμενοῦ τούτου κατίασιν εἰς Πελοπόννησον Ἡρακλεῖδαι, Τήμενος μὲν καὶ Κρεσφόντης Ἀριστομάχου. *Poſteritas producunt*, vt *turba ruunt.* & apud Martialem :

——*gratias agunt vrbes,*
Populus habebunt.

Figura Græca : ὁ δῆμος ἐβόων, ὁ δῆμος ἐπήδων.

Aſiam nouis vrbibus inſtruunt] Inſtruere vrbibus inſulas, prouincias, eſt quod Græci vno verbo dicunt κτίζειν. *condere* etiam Latini vnica voce id dixerunt. Hieronymus in Chronico Euſebij : *Bithynia a Phœnice condita.* id eſt, a Phœnice vrbibus inſtructa. item, *Achaïa ab Achæo condita.* quod nimis mirum videri non debuit viro magno. nam & Velleius Paterculus tanto antiquior Hieronymo, ſic verbum *condere* vſurpauit lib. 1. *eadem tempeſtate, & Tyria claſſis plurimum pollens mari in vltimo Hiſpaniæ tractu, in extremo noſtri orbis termino, inſulam circumfuſam Oceano, perexiguo a continenti diuiſam freto, Gadis condidit.* id eſt, vrbibus inædificauit. nec erat cauſa cur vir alter magnus re-

ſcribere vellet contra librorum conſenſum & auctoritatem, *inſulâ circumfuſâ & diuiſâ*, quia Velleij ſit mens, oppidum Gadis a Tyrijs conditum in inſula Oceano circumfuſa. nam & inſula Gades dicta fuit. & *condere inſulam*, pro vrbem in inſula condere, eo modo poſuit Velleius, quo Græci paſſim auctores, κτίζειν νήσους, κτίζειν ἐπαρχίας ſolent dicere, cum inſulæ & prouinciæ vrbibus ædificatis inſtruuntur.

Corinthij cum Archia muniunt Syracuſas] Muniunt, condunt, ædificant. ſed *mœniunt* verius, hoc eſt muris cingunt. Plautus:

Pergamum diuina mœnitum manu.

Gloſſæ Iſidori: *mœnit*, *ſtruit*, *ædificat*. Priſcianus in periphraſi Dionyſij de ſitu orbis:

— tunc deinde Tarentum
Tangitur æquoribus, quod mœniuere Lacones.

ἣν ἐπολίσαντο. ita enim in Græco Dionyſij:

--Τάρας δ' ἀλὸς ἐγγύθι ναίει,
Ἣν ποτ' Ἀμυκλαίων ἐπολίσσατο καρτερὸς Ἄρης.

Quot populi propaginati?] Quænam iſta populorum propaginatio? Paulo ante vix duabus in medio lineis dixit, *quantum vrbium aut produxit, aut auxit, aut reddidit præſentis imperij triplex virtus*. hæc nimirum populorum propagatio eſt, cum vrbes nouæ conduntur, aliæ colonis deductis augentur, aliæ reſtituuntur ac reædificantur. cur igitur heic repetijt de propagatione populorum? ſed mirum ni hanc vocem propaginarunt, aut potius compaginarunt correctores ex veteri ſcriptura, quæ habuit, *quot populi repugnati*. ita enim in ſcripto noſtro Codice legitur. Nec aliter habuiſſe vi-

dentur quos Rhenanus vidit, ex quo ipſe fecerat, *quot populi regnati?* ſed omnino ſcribendum: *quot populi repurgati? quot ordines illuſtrati? quot barbari excluſi?* ſic populi repurgari ſolent, cum & ordines illuſtrantur, & barbari excluduntur. *repurgati*, pro *repugnati*, facilis correctio in non difficili corruptione. ſic apud Florum olim duobus locis *repurgare* repoſitum a nobis eſt, vbi perperam lectum fuerat *repugnare*: *Pœnos mari repurgauit*.

Et cacto, & rubo] Portentum verbi, iſtud *cacto* eſſe clamant: eijciendum proinde & exurendum. Hinc *carecto* alij reponunt, alij *exacto*. alij aliter illud *cacto* expulere. Sane *cactus* ſpinæ genus eſt, vt non mirum ſit correctores pupugiſſe. Græcis κάκτος. vnde κάκτος ἐνψήν apud Theocritum. & τύμμα κάκτου lemma diſtichi Philetæi apud Strabonem. ſed liber nunc ad manum non eſt. Plinius cacti meminit lib. XXI. cap. XVI. & Siciliæ peculiare facit genus illud ſpinæ: *& cactos quoque in Sicilia tantum naſcitur, ſuæ proprietatis & ipſa, cuius in terra ſerpunt caules a radice emiſſi, lato folio & ſpinoſo.* in veteribus Gloſſis: *ac actum*, ἀκάνθας εἶδος, ὡς Λουκιανός. ſine dubio in vitioſam ſcripturam incidit illarum Gloſſarum auctor, & *acactum* legit, vbi debuit eſſe *cactum*. ſed quis ille Lucianus in quo reperiri hanc vocem ſcribit? fuit cum putarem legendum, ὡς Τερτυλλιανός. videant eruditiores. hoc ſaltem teneamus, cactum heic non eſſe loco ſuo mouendum.

Conſitum & amœnum] Et prima editio, &

liber ſcriptus optimæ notæ, quo vſi ſumus: *conſultus & amœnus.* de orbe loquitur: *reuera orbis cultiſsimum imperij rus eſt, eradicato omni aconito hoſtilitatis; & cacto, & rubo ſubdolæ familiaritatis, conſultus & amœnus ſuper Alcinoi pometum*, &c. conſultus & amœnus, orbis nempe, qui cultiſſimum imperij rus eſt. nam ad *orbis* hæc referuntur, non ad *rus.* pro *conſultus* autem ſcribi debet *concultus.* ſic *conſilium*, pro concilium ſupra: & *cæſis oculis*, pro cæcis alibi notauimus, & apud Iſidorum in Gloſſis: *ſultor, cultor.* ſic *ſaccire*, & *ſacire*, quod Græci σακκίζειν, recentiores *ſaſire* dixerunt, vnde noſtrum *ſaiſir.* de quo nos alibi. *concultus*, pro ſimplici cultus. ſic *conceſſare* apud eumdem, & *confibulare*, & *concinerari*, & *concumulari*, & ſimilia, in libro de anima vbi idem tractat: *certe quidem ipſe orbis in promptu eſt cultior de die & inſtructior priſtino, omnia iam peruia, omnia nota, omnia negotioſa, ſolitudines famoſas retro fundi amœniſsimi oblitterauerunt.* ſed & *conſultus*, ſi forte, poſſet aliquis retinendum pertendere ſub eo ſenſu, vt *conſultus* dicatur, cui optime conſultum & prouiſum eſt. quod Tertulliani genio neutiquam repugnat.

Conſultus & amœnus ſuper Alcinoi pometum] Idem liber legit: *per Alcinoi pometum.* Helleniſmus eſſet, ὡραῖος κατὰ τὸν Ἀλκινόου κῆπον, καὶ τὸν Μίδου ῥοδεῶνα: amœnus per Alcinoi pometum, & Midæ roſetum. ſic apud veterem Iuuenalis Scholiaſtem, *per Romanum equitem agere*, pro κατὰ τὸν ἱππέα Ῥωμαῖον διάγειν, qui illud habet ex antiquiore ſcriptore. ſane heic noſter vbique

in hoc opere, aut ἀχαΐζι, aut ἀρχαΐζι. nolim tamen affirmare ita illum hoc loco ſcripſiſſe.

P. 11. *Quid denotas hominem*] Denotare eſt reprehendere, corripere, & notam cenſoriam inurere. nunquam aliter hac voce vtitur hic auctor. aduerſus Marcionem lib. v. *Noli ergo Apoſtolum nouum ſtatim auctorem, aut confirmatorem eum denotare.* notare Cenſoris olim proprium. Heic *denotare*, pro eodem vſurpat. infra: *enimuero iamdudum cenſoriæ intentionis epiſcynio diſperſo, quantum denotatui.* ſic & in Apologetico, *denotare impudentes.* Denotare igitur hoc loco non eſt, vt perperam interpretati ſunt, oculis, digito, voce deſignare, ſed illud quod diximus.

In Cap. III.

Q*Vamquam & pauo pluma veſtis, & quidem de cataclitis*] Ita libri omnes ſcripti editique: *cataclitis*, inquam, non *catacliſtis.* quod videbimus tamen an& heic locum habere poſſit. vtrumque ſane explicabimus, cum in vtroque exponendo mire hactenus hallucinati ſint viri eruditione præſtantes. & de *cataclitis* quidem primum videamus, quæ lectio omnium librorum auctoritate confirmatur. nullæ ſunt heic *catacliæ* veſtes, ſed cataclitorum, aut de cataclitis. & non mediocriter errant homines docti, qui *cataclitas* veſtes, accubitorias interpretantur. quæ interpretatio magnam fatetur Græci ſermonis imperitiam. *cataclita*, κατάκλι-

bantur, auro & purpura depingi ſolebat. Apuleius lib. x. *Sed & ſtragula veſte, auro ac murice Tyrio depicta probe conſternunt.* nec minus tricliniaris, & accubitalis. Babylonicorum ποικιλοστρωμάτων præcipue vſus inſternendis accubitis, quæ auro & purpura picta fuiſſe, & alijs coloribus intexta nemo neſcit. Plinius: *Metellus Scipio tricliniaria Babylonica ſeſtertium octingentis millibus veniſſe iam tunc poſuit in Capitonis criminibus, quæ Neroni principi quadragies ſeſtertio nuper ſtetere.* inde *Babylonicum aureum plumatum* Publio Syro dicitur. Gloſſæ: *Babylonicum*, ψιλὴ πολύμιτος. Duobus autem præcipue coloribus ſuperbit pauo, aureo & purpureo. Oppianus Κυνηγετικῶν II.

Τοῖον ἐν ὀρνίθεσσιν ἀριζήλοις ἀμαρύσσει
Χρυσῷ πορφυρόεντι μεμιγμένον αἰθόμενον πῦρ.

Phile de pauo:

Ἁρμονίαν γὰρ εἶχεν ἡ γραφὴ τῶν ἀνθέων.
Χρυσὸς γὰρ λεπτὸς ἐγχυθεὶς τῇ πορφύρᾳ,
Σμάραγδον ἁγνὸν ἐμφυτεύει.

Tertullianus hoc loco quo pauonem laudat: *immo omni conchylio preſsior quà colla florent: & omni patagio inauratior quà terga fulgent.* hi etiam duo præcipui colores Babylonicis & accubitalibus intexti, aurũ & purpura. immo purpurea aliquando tota, aureis clauis diſtincta. Hinc recte ac merito Tertullianus plumam pauonis, quæ illi pro veſte eſt, *veſtem de cataclitis* eſſe dixit, hoc eſt tricliniarem & accubitalem veſtem; propter aurum ſcilicet, & purpuram, quibus pauo æque ornatus ac pictus eſt, vt veſtes quibus accubita, vel cataclita inſternuntur. Sic &

Publius Syrus pauonem Babylonico amictum facit, hoc eſt tricliniari ſiue accubitali veſte:

Tuo palato oculoſus pauo naſcitur,
Plumato amictus aureo Babylonico.

Nec dubito Tertullianum in mente illos Publij verſus habuiſſe, cum pauoni veſtem de cataclitis dedit. nam *Babylonicum*, & *veſtis de cataclitis*, qua cataclita ſcilicet inſternuntur, idem eſt. Atque hæc de cataclitis, & pro cataclitis, quam veram eſſe huius loci lectionem nunc mihi pæne perſuadeo. olim magis probabam *catacliſtis*, & etiam nunc placeret ſi libri fauerent. quamuis nihil facilius ſit, quam vnicam litteram reuocari quæ fortaſſe librarij culpa deeſt. κατάκλειστον Græci vocarunt, quidquid ita pretioſum eſt, vt ſeruari diligenter, & clauſum teneri mereatur. puellas virgines quas tenellis aſſeruandas diligentius vuis poeta neſcio quis ſcribit, Callimachus καταχλείστους vocat his verſibus:

παῖδες αἱ κατάκλειστοι,
αἷς φασιν οἱ τεκόντες
θύγατρας ὀαριστμοὺς
ἔχθιστον ὀλέθρῳ.

Hinc & κατάκλειστοι meretrices quædam dictæ, quæ carius ſe venditarent, nec omnibus paterent. *deuium ſcortum* Horatio, quod ſcilicet non omnibus obuium eſt. κατάκλειστα εἶχον τὰ βιβλία, apud Strabonem de Apellicontis heredibus, qui libros Ariſtotelis ſub claue habebant, nec exire in publicum ſinebant. atque inde, vt dixi iam, κατάκλειστον de re pretioſa, quæ non pro derelicto haberi, ſed ſtudioſe conſeruari

uari ac tuto loco concludi digna eſt. Sextus Empiricus lib. I. Πυῤῥωνείων ὑποτυπώσεων: ἢ ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν τὸν χρυσὸν ἁπλῶς ἐπὶ τῆς γῆς ἐῤῥιμμένον πολὺν παρακειμένως τοῖς λίθοις, τίνι δόξομεν ἕπεσθαι τοῦτον τίμιον ἢ κατάκλειστον οὕτως; *ſic pretioſum, & cataclistum?* nam & Latini hanc vocem vſu ſuam fecere. Vnde *catacliſta veſtis* Apuleio lib. XI. *eas amœnus lectiſſimæ iuuentutis, veſte niuea & catacliſta prænitens, ſequebatur chorus.* non ab vllo colore *catacliſtam veſtem*, vt apparet, dixit, vt pote quæ niuea eſſet, ſed in arca condi ſeruarique ſolitam, feſtiuis tantum diebus, & ſollemnitatibus inde promendam ac ſumendam. huiuſmodi enim rariores veſtes non quotidie habebantur, ſed in arcis ſeruabantur. Seneca de tranquillitate lib. I. *non ex arcula prolata veſtis, non ponderibus aut tormentis ſplendere cogentibus preſſa.* Martialis:

Et micat innumeris arcula ſyntheſibus.

Sic *catacliſta veſtis* de pretioſa, vt τίμιος, & κατάκλειστος χρυσὸς, apud Sextum. nugantur vero qui *catacliſtas* ſplendentes interpretantur, a prelis ſiue preſſorijs veſtium, quibus ad hoc premebantur, vt ſplenderent. Seneca loco quem paulo ante produximus, clare diſtinguit veſtem quæ prolata ex arca, ab ea quæ ponderibus aut tormentis preſſa ſplendere cogebatur: prela ſiquidem ſiue preſſoria ad hanc rem habebantur. Martialis:

De Pallatinis dominæ quod ſerica prelis.

at κατάκλειστον ſimpliciter ſignificat quidquid concluſum ac conditum tuto loco ſeruatur. nec neceſſe eſt, vt niteat & ſplendeat quid-

quid in arca reponitur & cluditur: nec ſi quid in arca repoſitum ſplendet, ideo ſplendet quod in arcam miſſum ſit. aurum κατάκλιστον Sexto dicitur. Et ſplendet quidem aurum, ſed ſplendorem illum ſuum non ab arca vel loco quo conditum eſt accipit. proinde non neceſſe eſt quidquid κατάκλιστον dicitur, id etiam ſplendidum dici. ſic *cataclista raſa*, apud Fortunatum non ſunt ſplendentia, ſed pretioſa. & *catacliſtica fila* apud eumdem, non pro ſplendentibus, ſed pro caris & pretioſis:

Quæ manus artificis catacliſtica fila rotauit.

aurea quidem ille fila intellexit, quæ & ipſa ſplendent vt aurum, ſed non propterea *catacliſta*, aut *catacliſtica* appellata. pretioſæ ſane veſtes omnes, etiam ſplendentes & claræ, vnde pretioſas claraſque veſtes apud Lampridium in Marco: *milites oſtenſionales non pretioſis & claris, ſed ſpecioſis veſtibus ornabat.* claritas & ſplendor pretioſam, ſi forte, veſtem facit: ſolum vero pretium facit *catacliſtam*, hoc eſt curioſe ſolliciteque ſeruandam. Hinc κατάκλιστον Græci pro pretioſo, quia quæ pretioſa ſunt, etiam apud omnes κατάκλιστα haberi conſueuerunt. ſed de catacliſtis plus ſatis, quæ etiam heic locum habere poſſunt addita littera, vt pro *cataclitis*, ſcribatur *catacliſtis*.

Immo omni conchylio depreßior quâ colla florent] Priuſquam manu exaratum exemplar nactus eſſem, legebam: *omni conchylio preßior.* quod poſtea liber ille, quem vidi, mihi confirmauit, in quo, vt & in prima editione, clare legitur, *preßior.* qui *preßiorem* heic aut *depreßio-*

rem, ſplendentiorem expoſuere, quia ſplendor eſt de preſſorio, & *preſſa veſtis* ſplendens, ſplendide ſane nugati ſunt. ſplendor non eſt proprius conchylij aut purpuræ, ſed illi cum multis alijs rebus & coloribus communis. aurum etiam ſplendet, de quo ſequitur, & coccus magis vtique quam purpura, & ignis. at Tertullianus hoc loco qualitatem coloris certam, & purpuræ propriam deſignare voluit, quæ cum purpura pauonis comparata collataque ſordeſcat. cum enim pauoni veſtem de cataclitis, hoc eſt auro purpuraque diſtinctam dediſſet, vt id magis exaggeraret & extolleret, infert: immo, inquit, quâ purpureo lumine floret, πάσης πορφύρας πορφυρώτερος ἐστίν: & quâ aureo colore fulget, παντὸς χρυσοῦ χρυσότερος. *Preſſior* igitur de colore in purpura, & quidem eximio, accipi debet. *preſſus color* Latine dicitur quem aliter *ſaturum*, aut *ſaturatum* dixere, Græci κατακορές. quo nomine intenſiorem colorem, & minime dilutum vocant. *Myrteum* & *preſſum* eundem faciunt; Seruius & Iſidorus: *Myrteum quem in purpura preſſum vocamus*. myrteus color Porphyrio, medius eſt inter flauum & nigrum. Cynaræ flos, quem *myrteolum* Columella vocat, Dioſcoridi ὑπόκιῤῥον dicitur, ac Plinio *myrteus*. κιῤῥὸς autem & ὑπόκιῤῥος, color eſt in fuſcum & liuidum vergens. Galeni Lexicon: πελλὸν, πέλια, ὑπόκιῤῥα. τὰ δὲ αὐτὰ καὶ πελιτνὰ ὀνομάζει. Ζηνόδοτος δὲ ἐν ταῖς τεχνικαῖς λέξεσι Σικυωνίους φησὶ τὸ κιῤῥὸν, πελλὸν ὀνομάζειν. Heſychius: πελλὸν, φαιὸν χρῶμα, ἐμφερὲς τῷ πελιδνῷ. ex voce πελλὸς quæ fuſcum ſignificat, vox Lati-

na *pullus*. nam πελλὸς, *pullus*, vt σικελὸς, *Siculus*. Plinius genus quoddam ſilis preſſum vocat, quod ceteris erat fuſcius, & quo pictores vtebantur ad picturæ vmbras: *Tertium genus eſt preſſum, quod alij Syricum vocant ex inſula Syro, iam quiddam & ex Achaia, quo vtuntur ad picturæ vmbras.* idem Plinius de Sinopide: *quæ magis ceteris rubet vtilior abacis: idem pretium eius quæ preßior vocatur, & eſt maxime fuſca.* Seruius ad illud Georg. III. *Spadices glaucique: quos phœniciatos vocant profeſſos myrteos.* lege: *preſſos, myrteos.* nam preſſus, & myrteus color idem, vt iam diximus, nempe ſubfuſcior, & ſaturatior, qui diluto opponitur. Iunius Philargyrus: *ſpadix phœnicius eſt, quales ſunt fructus palmarum, neque ſatis diluti coloris, neque nimium preßi.* idem ad illud IV. Georgicon.

-- Hyali ſaturo fucata colore.

ſaturo, id eſt vineo. & ſaturo ebrio, id eſt preſſo colore, vt in conſuetudine dicimus, meracius ſatura, quæ purius & meracius lucent. ex his omnibus locis patet quid Latini *preſſum* in colore vocauerint, id nempe quod Græci κατακορὲς, ijdem Latini *ſaturum*, quod diluto contrarium eſt, qualis eſt color nigrantis, & fuſcioris purpuræ. *oneratum colorem* vulgo appellamus, τὸν κατακορέστερον: vt contra, *exoneratum*, qui dilutus eſt. *plenum colorem*, etiam Latini dixere, ſaturum & minime dilutum. Capitolinus in vita Albini: *nam & bos albus, purpureis ad plenum colorem cornibus natus eſt.* vbi *plenus color*, eſt preſſus & ſatur. *adſtrictum* etiam in eodem ſignificatu ſumpſere. nam preſſus, & adſtrictus idem

eſt. Plinius lib. IX. cap. XXXVIII. de confectione purpuræ: *Buccinum per ſe damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimiæque eius nigritiæ dat auſteritatem illam, nitoremque qui quæritur cocci. ita permiſtis viribus, alterum altero excitatur aut adſtringitur.* ſic *adſtrictus* color, qui & preſſus idem ac nigricans, *excitato* opponitur, hoc eſt claro & acuto, quem Græci ὀξὺ dicunt. in gradu autem colorum, licet adſtrictus, & excitatus inuicem opponantur, in eodem tamen ſimul poſſunt eſſe, ſed diuerſo reſpectu. Tyria purpura nigrior & adſtrictior adſpicientibus apparebat, ſuſpicientibus autem excitatiſſimum nitorem ac lumen adfulgebat. Plinius eodem loco: *laus ei ſumma, color ſanguinis concreti, nigricans aſpectu, idemque ſuſpectu refulgens.* at excitatus & dilutus, vt nec adſtrictus & dilutus, ſimul eſſe nequeunt, nec in vno morari. Excitatus igitur & preſſus, licet inter ſe diuerſi, ex æquo tamen vtrique diluto contrarij ſunt. Excitatus & acutus color in cocco, preſſus & adſtrictus in purpura *nigrantis roſæ*, vt Plinius ait, *colore ſublucens.* Tyria purpura vtrumque habebat, acumen lumenque cocci, & nigritiam ſaturitatemque purpuræ nigræ. neutrum habebant dilutiora, vt conchylium, de quo paulo poſt. *Excitatum*, & *vegetum*, ac *viuidum* Latini pro eodem ponunt, atque etiam *clarum.* vnde *claræ purpuræ* in vita Probi. Græci ὀξὺ & λαμπρὸν vocant. vnde ὀξεῖαι πορφύραι. Suidas: βάμμα Σαρδιανικὸν, ἀντὶ τοῦ ἐρυθρόν σε ποιήσω· νῆσος γὰρ ἐστὶ μεγίστη ἡ Σαρδὼ, ἐν ᾗ γίνονται πορφύραι διάφοροι καὶ ὀξύταται. hinc φοινικὶς ὀξεῖα. Ari-

ſtophani, excitati & vegeti luminis.

Τρεῖς λόφους ἔχοντα καὶ φοινικίδ' ὀξεῖαν πάνυ.

vnde *oxyblatta* in Codice, purpura intenſioris & vegetioris luminis. & ὀξεῖα μετάξη in recentioribus Græcorum imperatorum conſtitutionibus: τὸ χρυσόβουλλον διὰ μετάξης ὀξείας ἀπῃώρητο. vbi ὀξεῖα metaxa eſt coccinea. idem eſt & λαμπρόν. λαμπρὸν χρῶμα, de coccineo dixit Plutarchus in nuptialibus præceptis. inde λαμπρὰ ἐσθὴς coccinea apud Euangeliſtam. Latinis *clara veſtis*, & *clara purpura*. nam purpuræ maxime claræ τὸ λαμπρὸν habent, quod in cocco ineſt. Græci hodieque ignem, abſolute vocant λαμπρόν. Antiqui preſſiores & fuſciores purpuras magis probabant; at recentioribus claræ & excitatæ potius placuere. de quo nos alias. Sciendum porro eſt Latinos preſſum & ſaturum etiam de clariſſimis & excitatiſſimis coloribus vſurpaſſe, intentiſſimum quemque in ſua ſpecie colorem, & qui diluto pallidoque maxime contrarius eſſet, ita vocantes. omnino quidquid largiſſimo atque abundantiſſimo colore & lumine pictum tinctumque eſſet, hoc nomine donarunt. ſic Græcis κατακορές. Sextus Empiricus lib. 1. Pyrrhon. hypotyp. καὶ τὸ αὐτὸ χρῶμα τοῖς μὲν πρεσβυτέροις ἀμαυρὸν φαίνεται, τοῖς δὲ ἀκμάζουσι κατακορές. perperam hodie editum eſt, τὸ αὐτὸ βρῶμα. quod ſequitur interpres, nec aſſequitur mentem auctoris. Quæcunque meracius & validius colorata eſſent, *ſatura* & *preſſa* vulgo dicebant. ita accipiendum hoc loco, *preſſiorem omni conchylio*, πάσης πορφύρας ἀνθηρότερον. auſterum Latinis in colore idem quod ma-

ximè ſaturum. Plinius lib. IX. cap. XXXVI. *ſed vnde conchylijs pretia, queis virus graue in fuco, color auſterus in glauco?* πικρὸν χρῶμα ἐν τῷ κυαναυγεῖ, τὸ κυαναυγέστατον, τὸ ὑπόρκυανον. idem cap. XXXVIII. *nimiæque eius nigritiæ dat auſteritatem illam nitoremque qui quæritur cocci.* auſteritatem vocat ſaturitatem, & ſuperbiam nitoris. & lib. XXXVII. cap. VII. de carbunculis: & *heic mares auſteritas diſtinguit, ſiquidem vigor appoſita tingens indicat: quidam etiam hebetare viſus dicuntur. Blandior fœminis flamma, alliciens magis quàm accendens.* & de Scythicis ſmaragdis meracius & improbius virentibus, cap. V. eiuſdem libri: *nullis maior auſteritas, nec minus vitij.* & paulo poſt: *ergo Cyprij variè glauci: magis ac minus in eodem ſmaragdo alijs partibus tenorem illum Scythicæ auſteritatis non ſemper cuſtodiunt.* πικρὸν Græci vocant quod auſterũ in coloribus Latini. Epiphanius de ſmaragdo qui ſaturatius viret: τέταρτος λίθος σμάραγδος· οὗτος καλεῖται καὶ πράσινος· ἔστι δὲ χλωρὸς τῷ εἴδει· ὅμως ἐστὶ διαφορὰ ὡς ἐν αὐτοῖς· τινὲς μὲν γὰρ αὐτοὺς Νερωνιανοὺς καλοῦσιν, ἄλλοι δὲ Δομετιανούς· καὶ ὁ μὲν Νερωνιανὸς πικρὸς ἐστὶ τῷ εἴδει σφόδρα χλωρίζων, διαυγὴς καὶ στιλβων. *ſpecie auſterus eſt, & valide viret, tranſlucidus & nitens.* Hæc Epiphanius in libro de duodecim lapidibus. *altum colorem* etiam vulgo dicimus qui intenſiſſimus. Græci quoque βαθὺν ſimiliter ponunt, de gradu coloris celſiſſimo. idem Epiphanius: ὑάκινθος οὗτος τὰς μὲν χρόας ἔχει διαφόρους· οὕτω γὰρ διέσπειται ὁ λίθος βαθὺς τῇ χροιᾷ, τούτῳ ἀναγκαιότερος ἐστὶ τῶν ἄλλων. & de iaſpidum generibus: ἄλλη δὲ ἐστὶ γλαυκοτέρα θαλάσσης, βαθυτέρα τῷ εἴδει καὶ τῇ βαφῇ. Hæc eſt quæ

auſterum habet in glauco, vt loqueretur Plinius. *ſuperbum* quoque in eodem ſignificatu ſumpſere. Vnde *ſuperbia candoris* Vitruuio, auſteritas, ἢ ἡ βαθύτης τῆς λευκότητος. Hinc & *ſuperbum oſtrum* Virgilio:

Arte laboratæ veſtes, oſtroque ſuperbo.

improbum etiam pro eodem vſurparunt. nam improbum Latini dicunt, quidquid ſupra modum extollitur atque eminet. vnde *improbior ſtatura*, *improbiora labra*, & cetera de quibus nos alibi. hinc & *improbus color* de purpureo per excellentiam. Vide quæ notauimus ante hoc biennium ad hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores. plura etiam his notabuntur in commentario de coloribus. quæcunque autem ſuperius expoſita ſunt vocabula, quibus Græci Latinique auctores vſi ad exprimendum coloris cuiuſdam eximij abſolutiſſimum gradum, vno ſaturi vel ſaturati coloris nomine comprehenderunt. preſſum etiam cum ſaturo eumdem fecerunt, omnem colorem ita vocantes, qui dilutus non erat, & meracius nitebat. ſed hæc de ſaturo, deque preſſo colore plus ſatis, & ad ſatietatem vſque pæne impreſſimus.

Omni conchylio preßior] πάσης πορφύρας βιαιότερος ἢ καταπορέστερος. ita quidem, ſi *conchylium* heic pro quauis purpura vſurpauit. ſed *conchylium* hoc loco magis eſt, vt ſit *conchylia* ſiue *conchyliata veſtis*, vel *conchyliatus color*, quem a purpura ſemper auctores diſtinxere. nam conchylium coloris genus eſt multo pallidius dilutiuſque purpura. vt mirum non ſit ſi colla pauonum quæ mero purpuræ lumine florent, omni con-

chylio vegetiora dixerit Tertullianus, cum conchylia omnia ſaturitatem illam floris ac luminis non habeant, quam habet purpura. purpuram a conchylio, hoc eſt purpuream veſtem a conchyliata Plinius ſemper diſcernit. lib. IX. cap. XXXV. *Conchylia & purpuras omnis ora atterit, quibus eadem mater luxuria. paria pane & margaritis pretia fecit.* & lib. XXII. cap. II. *tranſalpina Gallia herbis Tyrium atque conchylium tingit, omneſque alios colores.* & lib. XXI. cap. VIII. tria genera præcipua ac principalia ſtatuit purpurei coloris, *Tyrium*, *amethyſtinum*, & *conchylium.* Omnium ſaturatiſſimum erat Tyrium: huic color, vt alibi dicit, *concreti ſanguinis, nigricans aſpectu, idemque ſuſpectu refulgens.* Hanc Tyriam dibapham vocabant, & proprie purpuram. nam omnes purpuræ commodiores, vt idem alibi refert, bis tingebantur. in ſecundo gradu ac genere amethyſtinum, non adeo pleno colore refulgens, vt purpura, nec tantæ nigritiæ, nec æque auſterum, ſed blandius aſpectu, & magis violaceum. Tertium genus conchylium eſt, cuius variæ ſpecies erant, ſed omnes dilutiores pallidioreſque tum amethyſtino, tum multo magis Tyrio & purpureo. locus Plinij quo tres iſtos purpurei coloris gradus præcipuos diſtinguit, & cum floribus eos colores comparat, elegantiſſimus eſt, ſed etiam in vulgatis codicibus corruptiſſimus. Nos eum ex veteri & optimo codice Regiæ Bibliothecæ, & noſtris non nihil coniecturis emendatum heic ſubijciemus: *in quibus vnguento vicisse naturam gaudens luxuria veſtibus quoque prouocauit eos flo-*

res qui colore commendantur. Hos animaduerto tres eſſe principales ; in cocco qui a roſis micat, & gratius nihil : ſuſpectu trahitur & in purpuras. Tyrias dibaphaſque ac Laconicas. Amethyſtum, qui in viola : & ipſe in purpureum, quemque ianthinum appellauimus. genera enim tractamus in ſpecies multas ſeſe ſpargentia. Tertius eſt qui proprie conchylij intelligitur, multis modis : vnus in heliotropio, & in aliquo ex his plerumque ſaturatior : alius in malua ad purpuram inclinans : alius in viola ſerotina, conchyliorum vegetiſſimus. omnium colorum micantiſſimus coccineus qualis in nigrante roſa conſpicitur. is etiam in purpuris Tyriis ac dibaphis micabat, ſed tum cum ſuſpicerentur tantum. Plinius lib. IX. cap. XXXVI. de purpuræ ſanie : *liquoris hic minimi eſt in candida vena. vnde pretioſus ille bibitur nigrantis roſæ colore ſublucens.* dixit *ſublucentem*, ſuſpectu lucentem. quod clarius expreſſit capite ſequenti de purpuræ Tyriæ colore : *nigricans aſpectu, idemque ſuſpectu refulgens.* fulgorem igitur illum nitoremque cocci pariter & roſæ, non habebat purpura, niſi in ſublimi poſita ſpectaretur, ita vt ſuſpicienda eſſet. & hoc eſt quod hoc loco dicit, coccineum colorem qui in roſis micat, ſuſpectu etiam trahi in Tyrias purpuras & dibaphas. perperam hodie legitur, *gratius nihil traditur aſpectu, & in purpuras Tyrias.* quod plane ſenſu caret, ſaltem illo quem habuit Plinius. Conchylij porro coloris tres gradus facit, quorum vegetiſſimus, qui in viola ſerotina cernitur : minus vegetus & ſaturatus, qualis in maluæ flore : omnium dilutiſſimus in he-

liotropio, cuius flos cæruleus eſt. hunc colorem vulgo *blutum* vocamus, quaſi ablutum vel dilutum. & ſane cæruleus color, quem Græci κυανοῦν vocant, nihil aliud eſt quam purpura dilutior, & pallidior. Plinius alibi de conchyliis loquens, colorem illis tribuit, *auſterum in glauco, & iraſcenti ſimilem mari*. lib. IX. cap. XXXVII. poſtquam de purpura dixit, huic faſces ſecureſque Romanas viam facere, eamdemque pro maieſtate pueritiæ eſſe, diſtinguere ab equite curiam, Diis aduocari placandis, omnemque veſtem illuminare, & in triumphali miſceri auro, addit: *quapropter & excuſata purpuræ ſit inſania. ſed vnde conchyliis pretia, queis graue virus in fuco, color auſterus in glauco, & iraſcenti ſimilis mari?* purpuram a conchyliis, hoc eſt purpuream veſtem a conchyliatis apertiſſime ibi ſeparat. & de purpura quidem haud mirandum dicit tantopere ab omnibus expeti, tantoque in honore, ac pretio haberi, cuius tam inſignis & eximius color. De conchyliis miratur quod pretioſa & illa eſſent, cum tam male olerent, nec gratum colorem haberent. qua igitur in re differebant conchylia a purpuris? ſolo tingendi temperamento. idem Plinius eod. cap. *concharum ad purpuras & conchylia eadem materia eſt. ſed diſtat temperamento.* de Tyrij & amethyſtini temperamento habes cap. XXXVIII. lib. IX. apud eumdem. Capite ſequenti quomodo conchylia tingerentur, oſtendit. Pelagio & buccino purpura & amethyſtinum tingebatur: at conchylium ſiue conchyliata veſtis ſolo pelagio, hoc eſt ſolo purpuræ conchylio.

Nam purpuræ pelagiæ dicebantur. atque inde conchylium appellatum, quod ſolo & mero purpuræ conchylio tingeretur, ſine admixtione buccini. Nam conchylium, eſt concha purpuræ. At dicebatur etiam *conchylium* de colore & de veſte: vt *purpura*, & *coccus*, de coccino & purpureo. Hæc erat præterea inter purpuram & conchylium differentia, quod lotium tingendis conchyliis admiſcebatur, purpuræ non item. hinc graue virus & malum odorem in conchyliis notabat ſupra Plinius. graue illud virus ex lotio. poſtremo magnum diſcrimen de colore inter purpuram & conchylium. in purpura abundantiſſimus & ſaturatus; in conchylio dilutus & pallidus, & ad cæruleum magis accedens quam ad purpureum. de conchylij denique temperamento hæc verba Plinij ſunt capite xxxix. libr. ix. *in conchylia veſte cetera eadem ſine buccino. præterque, ius temperatur aqua, & pro indiuiſo humani potus excremento: dimidia & medicamina adduntur. ſic gignitur laudatus ille pallor ſaturitate fraudata, tantoque dilutior quanto magis vellera eſuriunt.* ita antiquæ omnes editiones Plinij, & ſcripti codices locum illum legendum exhibent, quem doctiſſimi huius ætatis viri varie ſuis coniecturis diſtorſerunt. *conchyliam veſtem* dixit pro conchyliata. nam & *conchylium* paſſim conchyliatam veſtem vocat. verba illa, *præterque ius temperatur aqua*, nullo modo ſollicitanda ſunt. *præterque*, eſt prætereaque: quod Græcis, καὶ πρὸς γε. ita alibi loquitur Plinius. cap. viii. lib. xxxv. *articulis etiam membra diſtinxit, venas pro-*

tulit: præterque, in veſte rugas & ſinus inuenit. atque ita etiam Plautus in Sticho:

Nec aliud quidquam niſi hoc quod habeo pallium,

Præterque, linguam vnam etiam venditariam.

ius autem vocat, τὸ βάμμα. ſuccum purpuræ, medicamen quod in aëno coquitur tingendis lanis. atque alibi *ius* vocauit, lib. xxxv. cap. vi. *præcipuum eſt primum feruente aëno rudibus medicamentis inebriatum. proximum egeſto eo addita creta in ius idem.* Græci quoque ζέμα, & ζωμὸν vocant. Phyſica ſub nomine Democriti de tingendis purpuris: εἶτα λαβὼν ἀπὸ τοῦ πυρὸς τὸ ζέμα, βάλε εἰς λεκάνην, παραβαλὼν τὴν πορφύραν καὶ ἐπιχέας τὸ ζέμα τῇ πορφύρᾳ ἔα βρέχεσθαι νυχθήμερον ἕν. paulo poſt, ζωμὸν appellat: καὶ διυλίσας τὸ διύλισμα, θέρμανον· καὶ συνθεὶς τὴν ἐρέαν κατάχεε, χαυνοτέρα δὲ συντιθέσθω, ὥστε φθάσαι τὸν ζωμὸν μέχρι τοῦ πυθμένος. & mox: καὶ ἔασον νυχθήμερα β'. εἶτα λαβὼν μετὰ ταῦτα, ξήρανον ἐν σκιᾷ, τόνδε ζωμὸν ἔκχεον. εἶτα λαβὼν τὸν αὐτὸν ζωμόν, καὶ βαλὼν λίτρας β', βάλε ἐν τῷ ζωμῷ ὕδωρ, ὥστε γενέσθαι τὴν προτέραν ἀναλογίαν, καὶ ἔκχεε ὡσαύτως, ἕως ἂν παχυνθῇ· εἶτα ὑλίσας, βάλε τὴν ἐρέαν. in purpura tingenda, ius illud ſola aqua temperabatur: ad conchylij vero tinctutam aqua, & pro indiuiſo humani potus excremento, hoc eſt lotio & aqua ſimul iunctis, nec certa menſura diuiſis. prout dilutius aut ſaturatius facere vellent, ita plus minuſve lotij aut aquæ addebāt. Recentiores autem in omni purpura tingenda lotium adhibuere, lanamque priuſquam in aënum inderetur, non ſolum aqua ſed etiam lotio elutriabant. Phyſi-

ca Democriti: *βάλε τὴν ἐρέαν ὡς τὸ πρέπον, εἶτα λαβὼν ἀπόπλυνον εἰς οὖρον, καὶ ξήρανον ἐν σκιᾷ· ἔπειτα λαβὼν λακχαῖν, καὶ λαπάθου λίτρας δ΄, ἔκζεσον μετ' οὔρου ὡς λυθῆναι τὸ λάπαθον, καὶ ὑλίσας τὸ ὕδωρ βάλε λακχαῖν, καὶ ἕψε ἕως παχυνθῇ, καὶ διυλίσας πάλιν τὸ λακχαῖν βάλε τὴν ἐρέαν, εἶτα πλῦνον οὔρῳ.* Hæc inſimæ ſunt Græciæ, ſub nomine Democriti vulgata in libris nondum editis, qui Græce *περὶ χυμείας* ſcripti ſunt. ſed hæc melius diſcantur apud tingentium officinas, quos etiam nunc audio in cocco tingendo vti lotio. nam conchylii *βαφὴ* aut purpuræ nulla hodie in vſu, præter eam quæ herbis tingitur. Hæc de conchyliis ac purpuræ differentia, dicenda fuere, quia conchylium heic perperam cum purpura confundunt interpretes. Conchylium autem heic eſt conchyliata veſtis, quæ a purpurea diſtinguitur.

Quâ colla florent] *Florere* heic proprie de purpura dictum: vt *fulgere* de auro. Catullus:

Quantum ſæpe magis fulgore expalluit auri.

Virgilius:

——*auri per ramos aura refulſit.*

at *florere* proprie purpura dicitur. nam & *πορφύρας ἄνθος* Græci dicunt. Plinius: *ſed purpuræ florem illum tingendis expetitum veſtibus, in medijs habent faucibus.* Pollux de purpura: *αὕτη θλασσομένη τὰ χείλη τοῦ χυμοῦ αἰθοῦντα ἀνθεῖ βαφῇ.* vnde *εὐανθὴς πορφύρα*, largo flore & lumine ſaturata. vt contra *ἀνανθὴς*, pallida & diluta. perperam igitur heic *colla florent* interpretantur de colorum mixta varietate: dixit enim, *preßior omni conchylio quâ colla florent.* colla autem pauonis

purpureo colore florent : vt terga eius aureo fulgent.

Omni patagio inauratior] Patagium eſt clauus, ἀπὸ τοῦ παταίσσω, παταγεῖον, clauus qui in materiam inculcitur. ſic ἀπὸ τοῦ ἐκμάσσω, ἐκμαγεῖον. & ἀπὸ τοῦ καταμάσσω, καταμαγεῖον. & a χαράσσω, χαραγεῖον. & ἀπὸ τοῦ κόπτω, κοπεῖον. hinc *patagium* de clauo qui veſti immittitur. nam & ἥλους Græci huiuſmodi veſtium clauos vocant, vnde & ἔνηλος veſtis clauata. ſed claui de purpureis proprie magis. Gloſſæ *clauum*, πλατεῖαν πορφύραν interpretantur. aliæ, πορφύραν συνυφασμβρίων. at patagium de aureo. vnde heic Tertullianus, *omni patagio inauratior*. Nonius Marcellus : *patagium*, clauus aureus. παταγεῖον Græce.

Multicolor, *&* *diſcolor*, *&* *verſicolor*] Πολύχροις καὶ ἑτερόχροις καὶ ποικιλόχροις. haud magna inter has tres voces differentia, quas indifferenter plerumque vſurpant auctores. quidquid multicolor, etiam diſcolor & verſicolor ſit neceſſe eſt. quidquid autem verſicolor, etiam diſcolor eſt, & multicolor. hoc tamen inter diſcolor & multicolor intereſt, quod vel duo colores ſimul mixti iunctiue facere poſſunt, vt aliqua res ſit diſcolor. vnde & diſcolor, δίχροιω & δίχρωμον Gloſſæ exponũt. at multicolor non poteſt eſſe niſi ex pluribus coloribus conſtet. verſicolor autem Latine dupliciter ſumitur. aut enim id eſt quod colorem ſemel mutauit, aut quod colorem ſubinde mutat. Iuriſconſulti *verſicolorium* nomine comprehendunt, quidquid naturalem colorem ſemel vertit, vt omnia quæ tincta ſunt, quæque natiuum colorem

alieno & adſciticio mutauerunt. verſicolor alias & hoc loco, eſt quod colorem alium atque alium ſubinde oſtendit, prout mutatur ac mouetur, vt colla columbarum. Græci ἀλλάσοντ vocant. vnde *allaſſontes calyces* id eſt *verſicolores* apud Trebellium Pollionem. *mutantem colorem* vulgo dicimus.

Nominandus & ſerpens licet pone pauum] Nominandus, non eſt ὀνομαστός, vt ſibi perſuadent interpretes, qui non videntur intellexiſſe hoc loquendi genus Tertullianicum, *licet pone pauum*. inter beſtias, inquit, quæ formam mutant, primus eſt pauo. nominandus etiam inter eas ac recenſendus eſt ſerpens, *licet pone pauum*, hoc eſt quamuis longe minoris quam pauo dignationis ſit. ſic infra: *omnis liberalitas ſtudiorum, quattuor meis angulis tegitur: plane poſt Romanos equites*. omnis illa liberalitas ſtudiorum, id eſt omnes liberalium ſtudiorum cultores, qui pallio veſtiuntur, equitibus Romanis dignitate plane inferiores ſunt. in libro de anima: *etſi poſt Deos & cum Diis dæmonia deputantur penes poetas & philoſophos*. poſt Deos, inferiores Diis.

In anguſtias ſtipat] Nullus liber, aut ſcriptus aut editus, exhibet eam lectionem, quam heic ſequi maluerunt interpretes, *in anguſta ſtipat*. cur vulgata illis diſplicuit, quam libri omnes tuentur? ſtipare in anguſtias, eſt infercire ſe & infulcire in anguſtias. ſic de Martyribus, *Regulus in arcæ genus ſtipatus*. per vim infultus & intruſus. παρεμβεβυσμένος. legi etiam poſſet: *in anguſtia ſtipat*. anguſtiam vocat foramen arctum,

& cauum

& cauum ſerpentis. *ſpecum* appellat in ſequentibus : *ſpecum ingrediens & cutem egrediens.* in anguſtia ſtipare , vt in ſubſiciuis ſtipare apud eumdem libr. 1. aduerſus Marcionem : ***nihil enim non maius eſt id quod capit eo quod capitur : & videndum nequa adhuc illi vacent ſubſiciua , in quibus & tertius aliquis ſtipare Deus cum populo ſuo poßit.*** id eſt, ſtipatum & confertum conſiſtere, παραβύσαι. Lucianus : παραβύσας που τοῦ τρικλινίου, in aliquo angulo triclinij ſtipans. ſtipare eſt implere & farcire & denſare. *ſtipare calceum multiformem* in libro de virginibus velandis, pro implere. & in lib. de ieiunio, *ventrem eſcis ſtipatum.* & in libro de anima : *oraculu id genus totus orbis ſtipatus eſt.* id eſt, refertus. *ſtipa* dicebatur, quæ vaſis in naui componendis interponebatur, vt firmius hærerent. Seruius : *ſtipant, denſant, tranſlatio eſt a nauibus in quibus ſtuppa interponitur vaſis, quam ſtipam dicunt.* ſtuppa plerumque ad hanc rem vtebantur, ſed & aliis plerumque rebus, vt fœno & palea. nec ſtuppa ſtipa eſt, vt alibi ſentire videtur idem Grammaticus, niſi quatenus ſtuppam vt plurimum, ſtipandis & componendis vaſis adhibebant, origo quippe harum vocum diuerſa eſt, & ex Græco vtraque. *Stuppa*, ὁ στύππης. *ſtipa*, ἡ στιβή. Græci στιβὴν σιώπησιν vocant. Heſychius : στιβή, σιώπησις ἢ χόρτος. inde ſtipa Latinis ἡ σιώπησις, quidquid nempe componendis vaſis interponeretur. Seruius *ſtipatores* dictos ſcribit, qui in nauibus componebant, hoc eſt, qui vaſa in naues illata compoſite ordinabant ac denſabant, interiectis vt firmiter omnia cohærerent ſtuppis aut

fœno & palea. & hanc *σωὸξον ſtipam* vocabant. verba Seruij ad 111. Aeneid.

——ſtipantque carinis Ingens argentum.

Stipat, inquit, *denſat. vnde & ſtipatores dicuntur, qui in nauibus componunt, a ſtipa.* ſic componere apud Petronium: *Ego cum Gythone quidquid erat in latum compono, & adoratis ſideribus intro nauigium.* rimæ nauium etiam ſtuppa ſtipabantur, vnde & *ſtupare* hodieque dicimus obturare. Stipa etiam dicebatur fœnum & palea, qua firmari ſolent amphoræ cum extruũtur, *etiam ſtipites*, inquit Feſtus, *qui ob eam rem deſtituuntur.* torto fœno etiam hodieque ad eam rem vti conſueuerunt figuli. *Stipa* omnino eſt στοιβή. nam antiqui *ſtæpam* & *ſtupam* vocabant. στοιβὴ a στείβω, vt *ſtipo.* nam στείβειν idem eſt plane quod ſtipare. ſic λοιβὴ, a λείβω. atque inde Latinum *libare*, vt ἀπὸ τοῦ στείβειν, *ſtipare.* hinc στιβεύς, fullo, & στιβὰς, ſtramentis atque herbis lectus fartus.

Specum ingrediens & cute egrediens] Rectius & magis ad Tertulliani genium ſtilumque, quod vetus habet editio cum noſtro codice: *ſpecum ingrediens, & cutem egrediens.* exire, excedere, egredi vrbem, Latina ſunt, quod alij ſexto caſu enunciant. Pontius Diaconus in paſſione Cypriani: *egreſſus eſt domum principis, ſed Chriſti & Dei princeps.* idem ibidem: *& cum exiret prætorij fores, erat comes militum turba.* ſic multi auctores loquuntur.

Pag. 12. *Cumſquamis & anni recuſantur*] Hanc lectionem omnes recuſarunt, & pro ea alij *recurſantur*, alij *recurantur* recipiunt. primum contra libros, qui omnes habent, *recuſarunt*:

deinde & contra Tertullianum ipſum, qui frequenter hoc verbi in eo ſenſu quo heic poſitum eſt, vſurpat. Etenim *recuſare*, non eſt ſi quid non habeas, reiicere tantum, & nolle accipere cum offertur, ſed etiam id quod diu habueris, dimittere ac deponere, ac nolle amplius habere, quod prius habuiſti. ita hac voce vſus Commodus in Epiſtola ad Peſcennium quæ apud Spartianum in eius vita legitur: *ducatum mox dabo, vbi per ſenectutem Ælius Corduenus remp. recuſauerit.* id eſt, reip. adminiſtrationem dimiſerit, & depoſuerit. Tertullianus ipſe ſic ſæpe vtitur. De cultu fœminarum: *iam non tantum conficta & elaboratæ libidinis ſuggeſtum recuſandum a vobis ſciatis, ſed etiam naturalis ſpecioſitatis oblitterandum diſſimulatione, & incuria.* recuſandum, reiiciendum ac deponendum. ibidem: *cum tamen cognito Deo adempta placendi voluntate per luxuriæ vacationem, omnia illa vt otioſa & hoſtilia pudicitiæ recuſantur.* & in libro de Idololatria: *nam ſi ita eſſet, vtique tantæ ſanctitatis & conſtantiæ viri, ſtatim habitus inquinatos recuſaſſent*: id eſt, abieciſſent ac dimiſiſſent. ita hoc loco *annos recuſare*, eſt ſenectutem deponere & exuere. *anni* pro ſenectute. *annis pannisque obſitus*, apud Comicum. apud alium poëtam, *obſitus æuo* pro eodem. Ouidius:

—*quod vir tibi marcet ab annis.*

Serpente paſſus langueſcit in iuuentutem] Nihil mutandum. & fruſtra ſunt, qui aut *longiſcit*, aut *angueſcit* legunt. hæc iam alij explicarunt.

Capit & alia beſtiola verſiculum] Libri omnes conſtanter: *capit & tal̃a beſtiola verſiculum*, ſcri-

be: *capit & alis beſtiola. alis* pro *alia*, ἀρχαϊσμός. ita enim veteres. Catullus:

—— *quod non fortior auſit alis.*

Iam timebis aliquid cum leone] Adiectio leonis ad nomen chamæleontis, illum tibi timendum faciet, quaſi aliquid terrificum habeat, cum hoc leonis adiuncto. interpretes ridiculi ſunt, qui duo timores ex duplici nomine imaginantur. omnis terror qui ignaris incuti poteſt ex nomine chamæleontis, in fine nominis eſt, qui leonem præfert.

Ridebis illico audaciam & Græci iam nominis] Variis coniecturis hunc locum exagitarunt Critici. fruſtra. nam & explicari poteſt ac defendi vt editus eſt. ſi quid mutandum eſſet, haud dubitarem legere: *ridebis illico audaciam e Græcia nominis.* nominis e Græcia, nominis Græcanici.

Quippe nec ſuccus eſt corpori, qui minutioribus multo licet. Chamæleon pellicula viuit] Cum hæc lectio, tum diſtinctio a correctoribus. quare non mirum, neutram eſſe rectam. vetus ſcriptura libri noſtri ad quam ſemper, vt ad ſacram anchoram decurrimus, ita diſertim habuit: *quippe nec ſuccus eſt corpori, & quo minutioribus multo licet Chamæleoſi pellicula viuit.* a qua non longe abit & prima editio Rhenani. Hoc ſincerum & integrum præſtare auſim, modo intelligentes harum rerum homines mihi des. *quo* pro *quod* infinitis locis ab hoc authore vſurpatum offendimus, aut ita ſaltem in libris eius ſcriptum. in Pandectis vero Florentinis plus ſexcenties *quo* pro *quod* exaratum occur-

rit. hoc poſito ſic diſtinguimus: *quippe nec ſuccus eſt corpori, & quod minutioribus multo licet, Chamæleo, ſi pellicula viuit.* elegantiſſime & eruditiſſime. negat ſuccum eſſe chamæleontis corpori, & chamæleontem viuere concedit, ſi pellicula viuit. ſi pellicula, inquit, viuit, viuit etiam chamæleon. atqui pelliculam viuere dici non poteſt, ideo nec chamæleon. quod tamen multo minutioribus licet, vt muſcis, muſcionibus, & aliis ſimilibus animalculis, quæ & ſuccum habent & viuunt. recte igitur & eleganter exſuccum & exanguem chamæleontem, & qui pellicula totus eſt, negat viuere. ſic homines macilentos & exſuccos viuere, & viuos eſſe negabant veteres. Lucillius:

——vix viuo homini ac monogrammo.

Lucretius:

ἰσχνὸν ἐρωμένιον tum fit, cum viuere non quit
Præ macie.

Ouidius:

Sit gracilis, macie quæ male viua ſua eſt.

ita enim ibi legunt ſcripti libri. vulgo excuſum eſt, *macie quæ male viſa ſua eſt.* de macilentis autem dicebatur, nihil eos habere præter oſſa & pellem. Plautus:

——oſſa ac pellis totus eſt, ita cura macer.

vita in ſucco & ſanguine, non in pelle & oſſibus. ideo homines macie extenuati, qui ſine ſucco & ſanguine, toti ex pelle tantum & oſſibus conſtant, vix viuere videntur. hinc & chamæleontem Tertullianus, cui nec ſuccus eſt in corpore, & qui pellicula tantum eſt, viuere concedit, ſiquidem pellicula viuit. *exſucci*

dicebantur homines tenues & macie confecti. vt contra *inſucci* pingues & bene paſti corporis. ſic *inſuccum corpus gladiatorum* Cypriano: ita Græci εἴσχυλους vocant pingues, hoc eſt ad verbum *inſuccos*. Gloſſæ: *Baſſus*, εἴσχυλος. *Baſſus*, παχύς. *Baſſulus*, παχὺς ὑποκοιλιτρῶς.

Pag.13. *Molitur inceſſum ſtupens & promouet*] Hoc eſt mouet & promouet greſſum, ſed ſtupens & magna molitione, vt magis gradum demonſtret, quam explicet & expediat. & ſic magis cognoſcitur gradum promouiſſe, quam videtur promouere. non audiendi ſunt, qui aliquid heic mutare moliuntur.

Ieiunus ſcilicet ſemper & indefeſſus] Ita videtur primus repoſuiſſe Gelenius. peſſime vt omnia quæ in hoc auctore, nec in hoc tantum opuſculo, mutauit. Editiones Rhenani habuerant: *ieiunus ſcilicet ſemper, & indefectus*. atque ita noſter liber. quod rectiſſimum eſt. male etiam illi qui corrigunt, *irrefectus*. verum quidem eſt, nec nos negamus Latine dici, refici ſtomachũ, refici vires cibis: demus etiam *refectionem* pro cibo purioris eſſe Latinitatis, & *irrefectum* eſſe, qui cibum non ſumpſit: heic tamen nullo modo conuenire poſſit. nam bis idem diceret auctor. quippe quis irrefectus, niſi qui & ieiunus, quique nondum vires cibo refecit? at vult Tertullianus chamæleontem, etſi ſemper ieiunum, tamen eſſe indefectum, hoc eſt non deficere. deficere eſt λείπεσθαι. & *defectus* qui deficit, vnde *defectus annis* de ſene. Phædrus:

Defectus annis, & ſenecta debilis.

& apud Tacitum: *Tubero defecto corpore.* &

defecta lingua Martiali:

Dulcia defecta modulatur carmina lingua
Cantator cygnus funeris ipſe ſui.

hoc eſt, iam deficiente lingua. vt apud Tibullum:

Te teneam moriens deficiente manu.

ſic *defecta traditio* eidem Tertulliano quæ iam defecit. de anima: *quid ſi defectæ iam traditionis ſuperſtites aliquas aurulas hauſit?* huic contrarium eſt, *indefectus*: vt hoc loco *indefectus Chamæleon*, qui licet ieiunus ſemper, nulla cibi fultura vires reficiat, tamen non deficit. *indefectus*, ἀλείπτος. ita vocabantur athletæ qui vinci non poterant. nam *deficere* dicti, & λείπεσθαι cum vincerentur. quod alibi expoſuimus.

Follicans ruminat] Chamæleon qui nihil niſi pellicula eſt, & cui de vento cibus, cum ventis quibus veſcitur, acceptis pelliculam ſuam inflat, follicare dicitur. a follibus fabrorum qui auras accipiunt redduntque, & dum accipiunt, inflantur, cum reddunt reflantur. atque hoc *follicare* eſt. ab hac follicatione *inflatus* Chamæleon huic noſtro in lib. de anima: *Thamnus & piſcu fui, inquit, cur non magis & pepo tam inſulſus, & Chamæleon tam inflatus?* Theophraſtus de animalibus colorem mutantibus: ὁ δὲ χαμαιλέων δοκεῖ τῷ πνεύματι ποιεῖν τὰς μεταβολάς, πνευματικὸν γὰρ φύσει. σημεῖον δὲ τὸ τοῦ πνεύμονος μέγεθος. σχεδὸν γὰρ δι' ὅλου σώματος τέταται· ἅμα δὲ καὶ ὀξυρρόμενος αὐτὸς ἢ φυσώμενος δῆλος ἐστί. Ariſtoteles de Hiſt. animal. lib. II. cap. XI. de Chamæleonte: τὸ δὲ χροιᾶς ἡ μεταβολὴ ἐμφυσωμένῳ αὐτῷ γίνεται. ſic Chamæleon qui totus fere pulmo eſt, pul-

mone quaſi ſacco follicat dum ruminat. quod etiam a quibuſlibet ſaccis & follibus non fabrilibus tantum, dictum videri queat. nam follis cum impletur, tumet ac turgeſcit: cum vero depletur, flacceſcit, & rugat. omnia itaque laxa quæ inflari reflarique poſſunt, *follicare* & *follare* dicebantur. hinc *caligæ follicantes* Hieronymo, laxiores calcei in quibus pes natat. de follicantibus calceis intelligit Ouidius cum dicit:

Nec vagus in laxa pes tibi pelle natet.

Ariſtophanes: ἔνεον ἐν ταῖς ἐμβάσιν, *in calceis natabam*. nam laxiores calcei, cum pes premitur, & terræ inſiſtit, inflantur & tumeſcunt; quum leuatur, detumeſcunt: atque id proprie *follicare*, & *follare* dicebatur. Hieronymus ad Euſtochium: *omnis his cura de veſtibus, ſi bene oleant, ſi pes laxa pelle non follet*. ita omnino legendum, non *folleat*, vt legitur in vulgatis. inde *follati calcei*, apud Iſidorum, in quo perperam ſcribitur *foliati*. idem mendum eſt & in Gloſſis veteribus, quæ *foliatum, curuum* exponunt. Nam ibi quoque ſcribendum, *follatum*. Follata vel follantia vela nauium dicebantur quæ vento intumeſcunt. nam & curua & caua lintea poetæ, ob eamdem cauſam appellant. nam quidquid cauum, etiam curuum. vnde & curuare, & cauare pro eodem ſæpe vſurpatur. Gloſſæ: κοιλαίνειν, *curuare*. & κοιλαίνειν κλάδον, ramum curuare. ſed hæc alias. *follare* autem a folle, vt *follicari* a follice vel follico. nam & *follex* & *follicum* dicebant. Gloſſæ: *follex*, θύλακος, καμίνου ἀσκός. *follicum lupi* apud auctorem Rhetorices

ad Herennium lib. 1. *ei damnato ſtatim ſollicam lupi in os, & ſoleæ ligneæ in pedibus inductæ ſunt. in carcerem ductus eſt.* ita enim ibi legendum ex optimis libris docebimus in notis ad illum authorem. & *follis*, & *follex* ex Græco. θύλλις & θύλλιξ Græce ſaccus eſt. Aeoles dicebant φύλλις, & φύλλιξ. vnde Latina *follis*, & *follex*. ſic φῆρες, pro θῆρες apud eoſdem Aeoles. & φερμὸς, pro θερμός. vnde & Latinum vetus *formus*, pro calido. verum hæc alibi. qui fractis greſſibus, molliter & delicate incedebant, etiam *follicare* dicebantur. Gloſſæ: *follico*, διασαλακωνίζω. nam σαλακωνίζειν, & διασαλακωνίζειν, Græci θρύπτεσθαι, & τρυφερῶς βαδίζειν exponunt. ſic delicati hominis languidum & quaſi fluctuantem inceſſum recte & eleganter *follicantem* appellare poſſimus.

Tamen & chamæleon mutare totus nec aliud valet] Cum talis ſit, inquit, Chamæleon qualem deſcripſi, hebes, feſſus, ieiunus, vix viuus, & pellicula tantum, & omnium animalculorum inbecillimus, & inertiſſimus, mutare tamen totus valet. ſcribe autem: *mutare totus, nec alius, valet.* mutat totus Chamæleon, nec tamen alius cum mutat, ſed idem eſt ſemper. ſic de pauone ſupra: *quæ nunquam ipſa ſemper alia, etſi ſemper ipſa quando alia.* ab hac mutatione *verſipellem* & *verſipellionem* Latini chamæleontem vocarunt. Gloſſæ: *verſipellio*, χαμαιλέων καὶ λυκάνθρωπος: *verſipellis*, χαμαιλέων. *verſipellio*, χαμαιλέων ζῶον. & recte quidem verſipellio, cum pellis totus ſit & pellem illam varijs ſubinde coloribus vertat: vnde de

pelle ſua illum ludere Tertullianus heic dixit.

Quod vulgo dictum eſt de corio ſuo ludere] Prouerbium erat, *de alieno corio ludere*, in eos qui de alieno liberales. Hinc δημῶδες illud apud nos, *de alieno corio latum lorum.* At chamæleon non de alieno, ſed de ſuo plane corio ludit, quod ita pro libito verſipelle habet ac verſatile. Martialis ad illud prouerbium alluſit:

—— Olle, quid ad te
De cute quid faciant ille vel ille ſua?

Multa dicendum fuit, vt ad hominem præſtructim perueniretur] Poſtquam præſtruxit de plumæ mutatione in auibus quam pro veſte habent; de quadrupedibus, quæ aut æuum, aut ſexum, aut corium mutant, tranſit ad hominem. hic implumis cum ſit, mutare plumas, vt auium quædam, non poſſit: ſed nec æuum, vt ſerpentes: non ſexum vt hyænæ, non corium vt Chamæleontes, conuertere queat. quid igitur ille mutare habuit? veſtem. & nudus ille quidem, inquit, primo creatus fuit, quæcunque de eius creationis origine ac primordio ſententiæ fuerint. nam alia Iudæorum Chriſtianorumque ſuper eius prima formatione opinio; alia Gentilium: in eo tamen omnes conueniunt, nudum a figulo ſuo fictum primo fuiſſe. at ſecundum Chriſtianos, cum arboris vetitæ fructum guſtaſſet, & ſeſe nudum eſſe agnouiſſet, de ficulneis folijs nuditati ſuæ velamen proſpexit. Hæc prima primi hominis veſtis fuit. Hanc mox mutauit: nam propter peccatum, quum ex paradiſo terreſtri, ac de originis ſuæ loco pulſus eſſet, pel-

licæum habitum ſumpſit. Hæc de veſtis & habitus in protoplaſto homine mutatione ex arcanis Chriſtianorum prompſiſſe contentus, quoniam cum Gentilibus rem habebat, qui arcana iſta non norant, ex eorum potius litteris & hiſtorijs, de varia veſtificinæ inuentione, artificio, materia, mutationibus tractare incipit: *Cedo*, inquit, *de veſtro quod Ægyptij narrant*, &c.

Nudus certe & inueſtis] Inueſtem Latini veteres vocabant imberbem, & cui nondum barba veſtitum mentum: vt *veſticipem*, barbatum. Heic *inueſtis* in propria ſua ſignificatione, eſt ἀχίτων, ἀνείματος. vt *inueſtis* qui veſtes non habet, ſic *inteſtis*, apud Arnobium qui teſtibus caret. ita enim Gallos matris Deum & Attinis ſacerdotes vocat lib. v. *quibus contentum beneficijs Agdeſtim conſecraſſe corpus in Peſſinunte: cerimonijs annuis, & ſacerdotum inteſtibus honoraſſe.* vulgo quidem legitur, *ſacerdotum antiſtibus*. ſed ferri non poteſt. nam antiſtes & ſacerdos idem. in Codice Regiæ Bibliothecæ ſcriptum eſt, *antiſtibus*, ex quo fecimus, *inteſtibus*. caſtratos, hoc eſt inteſtes fuiſſe Attinis & matris Deum ſacerdotes notius eſt quam vt doceri debeat. *Euiratos* idem paulo poſt vocat, & *Gallos*.

Poſt demum ſapientiam haud dum licitum, præreptam potitur] Scriptus codex: *poſt demum ſapientiam, haud dum licitum, præreptam potitur.* Græca figura dictum, *haud dum licitum*, οὐκέτι ϑεμιτὸν ὄν: cum nec dum licitum eſſet. ſic ſupra loquutus eſt: *nec expeditum cingulo ſinus di-*

uidere, id eſt, cum expeditum non ſit, οὐκ ὂν ἑτοί-μως ὑπάρχοντος. ita Græci, ἐξὸν ἀπαλλάττεσθαι, cum liceat abire: δέον. ποιῆσαι, cum oporteret facere.

Pag.14. *Pellitus orbi vt metallo datur*] Sic alibi de eodem: *Adam in ergaſtulum terræ laborandæ datus.*

Cedo iam de veſtro, quod Ægyptij narrant, & Alexander digerit] Mira nuperi commentatoris ἀλογία, qui *Alexandrum*, pro Alexandrino populo accepit: quo exemplo, qua auctoritate, qua ratione? *Alexander*, pro Alexandrinis? quis vnquam legit, quis audiuit? ſic Romulus, pro Romanis ſcilicet, & Cecrops ſi forte, vel Theſeus pro Athenienſibus. ſed cur heic Alexandrini? an non & ipſi Ægyptij? quod Ægyptij narrant, an non & idem narratur ab Alexandrinis? quod Alexandrini ſcribunt, & in litteras digerunt, nonne ab Ægyptijs, ſcriptum digeſtumque cenſeri debet? iocularis deliratio. Cur quod in promptu erat, de Alexandro non intellexere, celeberrimo nempe illo Polyhiſtore, qui ex Beroſo rerum Ægyptiacarum hiſtoriam fuſiſſime & luculentiſſime perſcripſerat? Quod Ægyptij narrabant, hoc idem ſcripſerat, & in litteras retulerat Alexander. Hoc igitur, inquit, diſcere poteſtis, vel ex narrationibus Ægyptiorum, vel ex ſcriptis Alexandri Polyhiſtoris, qui ſtudioſe res Aegyptiacas litteris mandauit. Digerere eſt perſcribere, atque ordine res geſtas pertexere. Hinc *digeſtum*, qualecunque ſcriptum. Tertullianus *digeſtum Lucæ* vocat, Euangelium Lu-

cæ. aduerſus Marcionem lib. IV. *nam & Lucæ digeſtum Paulo adſcribere ſolent: cœpit magiſtrorum videri, quæ diſcipuli promulgarunt.* in eodem libro: *ſi vero Apoſtoli quidem integrum Euangelium contulerunt, de ſola conuictus inæqualitate reprehenſi, pſeudoapoſtoli autem veritatem eorum interpolauerunt, & inde ſunt noſtra digeſta, quod erit germanum illud Apoſtolorum inſtrumentum.* Vnde & *digeſta* libris ſuis titulum fecerunt multi veterum Iuriſconſulti. Gloſſæ: *digeſtum*, διάστρωμα. nam & διαστρῶσαι, & καταστρῶσαι dicebant, quod vulgo dicimus, *Coucher par eſcrit.* Hoc *digerere* Tertulliano, in libro de anima: *forte neſcio quid de anima diſſerueramus, cum ea ſoror in ſpiritu eſſet, poſt tranſacta ſollemnia dimiſſa plebe, quo vſu ſolet renuntiare nobis quæ viderit, nam & diligentiſſime digeruntur vt etiam probentur, inter cetera, inquit, oſtenſa mihi eſt anima corporaliter.* diligentiſſime digeruntur, id eſt conſcribuntur, & ſcripto mandantur. Gloſſæ S. Benigni: *Digeſtis, conſcriptis. Digeſta, deſcripta.* dicebant *& in litteras digerere.* apud Trebellium in Claudio: *ventum eſt ad Claudium Principem, qui nobis cum cura in litteras digerendus eſt.* Hoc proprie Græci dicunt καταχωρίζειν, ſuo quamque loco ſcilicet rē ponere ac digerere. vnde & καταχωρίσαι εἰς πίνακα apud Strabonem. ſed & ſimpliciter καταχωρίζειν ſcribere illis eſt, & in litteras digerere. Hero περὶ τῶν στατῶν αὐτομάτων, qui liber ſecundus eſt eius αὐτοματοποιητικῆς: νομίζομεν ἱκανῶς αὐτ' ἐσχάφθαι ἐν τοῖς προγεγραμμένοις, ἐπεὶ γὰρ εὐκόπως καὶ ἀκινδύνως τὰ ξένως παρὰ τὴν πρὸ ἡμῶν ἀναγεγραμμένα κατακεχωρίκαμεν. Athenæus περὶ μηχανημάτων:

ἡμεῖς δὲ κατεχωρίσαμεν αὐτὰς διὰ τὸ ἐνίους τῶν νῦν μηχανικῶν παραδείγματι αὐτῷ τοῦ ξένου τούτου θεάματος ἐξαπατᾷν ἐπιχειρεῖν. vetus inſcriptio: καὶ τὴν τούτων ἀναγραφὴν ὑπομνήματος χάριν εἰς τὸ γυμνάσιον καταχωρίσαι. *Ponere* ſimiliter Latinis pro dicere vel ſcribere. Hinc *ponere lucum*, apud Perſium eſt lucum deſcribere, vel deſcriptionem luci facere.

—— & ponere lucum
Artifices.

Iuuenalis:

Pone Tigellinum, tæda lucebis in illa
Qua ſtantes ardent.

Ponere quoque pictores fictoreſque dicebantur imagines & ſtatuas quas pingebant fingebantque. Horatius:

Heic ære, at liquidis ille coloribus
Sollers nunc hominem ponere, nunc Deum.

Ouidius de arte amatoria:

Si Venerem Cous nunquam poſuiſſet Apelles,
Nunc etiam æquoreis illa lateret aquis.

ita ſcriptum in optimis membranis repperi, cum vulgo legatur, *pinxiſſet*. γράφειν tam de pictoribus quam de ſcriptoribus dicitur, & γράμμα non ſolum quidquid ſcriptum, ſed etiam quidquid pictum eſt. Hinc & *ponere* de vtriſque.

Et Afer legit] Tolerabilius eſt *Afrum*, pro *Afris*, vel Pœnis poni, quam *Alexandrum*, pro Alexandrinis: nam & *Romanus*, *Tarentinus*, pro Romanis, Tarentinis apud Florum, & alios. haud minus tamen abſurdum heic & ineptum. quid enim? an quod Alexandrini vel Aegy-

ptij ſcribebant, ſoli Afri vel Pœni legebant? ſcilicet quod eadem lingua vterentur Pœni & Aegyptij, ideo magis legit & melius intelligit Afer, quæ ſcribit & loquitur Aegyptius? quid abſurdius? Adde quod nulli libri, exceptis quos ita corruperunt, habent *Afer*, ſed omnes *mater*. nec dubium eſt quin Iſidem intelligat, Oſiridis matrem. nam quod nemo hactenus animaduertiſſe videtur, ita diſtinguendum eſt: *& mater legit, ea tempeſtate, Oſiridis, qua ad illum vaſit Ammon ouium diues.* quod tranſpoſitum eſt, pro *mater legit Oſiridis, ea tempeſtate qua ad illum vaſit*, &c. Alios matrem Oſiridis Iſidem, , alios coniugem velle notiſſimum eſt. matrem etiam abſolute Iſidem vocabant Aegyptij. Plutarchus de Iſide: ἡ δὲ Ἶσις ἔστιν ὅτε καὶ μοὺθ, καὶ πάλιν ἀθὺρ καὶ μεθυὲρ προσαγορεύουσιν, τῷ μὲν πρώτῳ μητέρα δηλοῦντες, &c. *Legit* autem hoc loco eſt collegit, obſeruauit, notauit. quid illud eſt quod Aegyptij narrant, ſcripſit Alexander, & notauit ſiue obſeruauit Iſis, eo tempore quo ad Oſirim natum eius venit Ammon? floccum nempe lanæ ex ouicula a Mercurio vulſum manibuſque eius tractum & eliquatum, in filum exijſſe, quales e philyra reſtes prius necti moris erat. ex eo artem materiamque texendis veſtibus Iſis excogitauit. hic ſenſus huius loci.

Quâ ad illum ex Libya Ammon vaſit] Rem piaculi feciſſe putarem, ſi omiſiſſem monere de varietate quam in ſcripto exemplari offendi, quamque veteres editiones præferunt: magna ſiquidem conſpiratione legunt, *facit*, pro

vaſit. quod mutatum eſt ab ijs qui illud *facit* non intelligebant, quo ſenſu heic poſitum eſſet. *facit*, pro *fecit* Tertullianico more, qui præſentia pro præteritis frequenter vſurpat. *facere* idem eſt, quod proficiſci, & vadere. idem & *faceſſere* dicebatur. nam *facio*, & *faceſſo*: vt *capio*, & *capeſſo*: *incipio* & *incipiſſo*, & ſimilia. *præcepta faceſſunt* Virgilio. *faceſſe* autem eſt βάδιζε, πρόβαινε. quod dicimus cum aliquem amolimur importunum, & abire iubemus. *faceſſere* igitur ad aliquem & *faceſſere* ab aliquo, quod heic *facere*. *Ammon ad Oſiridem facit*, πρὸς τὸν Ὄσιριν πρόβαινει. Donatus in Phormione ad illud, *hæc hinc faceſſat*: *pro hinc ſe faciat, id eſt abeat. vt huc ſe faciat, huc accedat. hæc hinc faceſſat pro cedat, alias faciat*. Apuleius lib. v. Mileſiarum: *inuitata Pſyche talium locorum oblectatione propius acceſſit*: *& paulo fidentior intra limen ſeſe facit*. & *facere ſeſe*, & *facere* ſimpliciter pro eodem dicebant, vt & *faceſſere*. ſic & *dirigere ſe aliquo*, & *dirigere* abſolute pro tendere aliquo. Vlpianus directarios interpretatur, *qui in aliena cœnacula ſe dirigunt furandi animo*. ſed & *dirigere* ſimpliciter. Vopiſcus: *occiſi ſunt præterea multi qui dirigere nolebant*. hoc eſt incedere, vel in medium procedere. ſimiliter & *dare ſe*, pro ire: & *dare* apud Iuriſconſultum, *mulæ quæ ceſſim dant*, quæ retro cedunt. Ab ea loquutione porro *facere ſe* nata etiam illa loquutio, qua dicebant *facere nuntios ad aliquem* pro mittere vel dirigere: & *facere in poſſeſſionem*. vnde & *factus in poſſeſſionem*, qui miſſus eſt, apud Iuriſconſultos noſtros. ſic *in exilium dare & facere*,

eſt

eſt in exilium mittere. nam qui ſeſe aliquo facit, ad eum locum ſemetipſum mittit ac dirigit, quo proficiſcitur. eodem modo & *ducere ſe* αὐτὶ τῦ ὑπάγειν ponebant. *Hinc te duc*, *hinc te fac* pro eodem: & *huc te duc*, pro huc accede. Gloſſæ: *duc te*, ὕπαγε. hoc eſt, abi, faceſſe. quotidiana colloquia Græcolatina nondum edita, quæ penes me ſunt: ὕπαγε οὖν, τί ἕστηκας; *duc te ergo*, *quid ſtas?* & paulo poſt: ὕπαγε, ζήτει τίνι ἐδάνεισας: *duc te*, *quære cui fœneraſti*. & alibi: ὕπαγε, ἀναχώρει: *duc te*, *recede*. & mox: ὕπαγε οὖν, τί ἕστηκας; τί σοι ἀνήκει; *duc te igitur*, *quid ſtas? quid tibi pertinet?* Plautus in Bacchidibus:

Alium illa amat non illum, duc te ab ædibus.

faceſſe, ὕπαγε ἀπὸ τῆς οἰκίας. in Aulularia idem:

Ego me deorſum duco de arbore.

idem erat, & *dare ſe*, vt ſupra diximus. vnde *dare ſe in fugam*. ſic & *facere ſe*, & *ducere ſe*, & *dirigere ſe*, & *dare ſe aliquo*, pro ire, & tendere aliquo, eadem ſunt. quod & *facere* abſolute dicebatur, vt & *dirigere*. Græce ὑπάγειν.

Diglubaſſe ouiculam] Hæc profecto vis eſt. Tertullianum Critici nolunt Tertullianum eſſe, hoc eſt more ſuo & ore ſuo loqui. quid enim heic illis placet reſcribere, aut *delibaſſe*, aut *delibraſſe*, aut *deglubiſſe*, cum auctor ſcripſerit, *deglubaſſe*? mutata coniugatione *deglubare* dixit, pro *deglubere*. quod & veterum Gloſſarum auctor obſeruauit: *Deglubat*, ἐκδέρει. ſic multa verba de tertia in primam formam transducebant. *educare* ſupra notauimus, pro educere. *compeſcare* in Gloſſis, pro compeſcere. *alare*, pro alere. vnde *alatrix*, pro altrix, a-

pud Ammianum Marcellinum in veteribus libris. & *alatiles*, pro altiles in optimis Gloſſis. *alatiles*, σιτιστοί. ita ſcriptum reperi in vetuſtiſſimo libro Puteanorum : & ſane ita earum Gloſſarum auctorem legiſſe ac collegiſſe, ſeries litterarum indicio eſt. *alat*, *alapatur*, *alatiles*. ſic & *ſculpare*, pro ſculpere. eædem Gloſſæ : *ſculpator*, γλύπτης. *ſculpa*, γλύφον. & *molare*, pro molere : vnde *molator*, ὁ ἀλετής in Gloſſis exponitur. & *pellare*, pro pellere. Gloſſæ : *pellator*, ἀπωθητής. & *fidare*, pro fidere : vnde *fidamen* Tertulliano. & *conſulare*, pro conſulere. hinc *conſulatio* ſæpe in libris. plura mutatarum huiuſmodi coniugationum exempla poterit colligere, qui tanti rem ducet.

Tractu proſequente filum eliquaſſe] Inde *tracta lanea*, τὰ ἑλκύσματα, μηρύσματα. Græci etiam σύρματα dixerunt, ſed de filis proprie argenteis. vnde συρμάτινον, & συρματηρὸν veſtimentum filis argenteis textum, & opertum, apud infimæ Græciæ ſcriptores. Euſtathius σύρμα interpretatur ἀργύρεον μίτον ex idiotiſmo ſuorum temporum. Incertus auctor de rotundandis margaritis inter Chymicos Græcos : καὶ ἐπεὶ ἴδης καλῶς σφαιρωθεῖσαι, λαβὼν τρύπησον μετ' σύρματος ἀργυροῦ. & paulo poſt : ἐχέτω δὲ ἑκάστη σύρμα ἀργύρεον. & mox : ποίησον ὅπως λεπτὰς ὦν αὐτῷ, καὶ πήγνυε ἀπὸ τοῦ ἔνδοθεν μάρους τῆς βιαύτους ὅπως τὰ συρμάτια τὰ ἔχοντα τὰς σφαιροειδεῖς χαλάζας. *Fila argentea quæ habent rotundas margaritas*. ſed de his alibi diximus. *Eliquat* autem, non *eliquaſſe* ſcribunt anteriores editiones, & ſcriptum exemplar. quod eorum eſſe ſequens animaduerſio monſtrabit.

Et in veſtis priſtinæ modum, quam philyra tenuis vinxerat, texuiſſe] Permirum ſane negotium, ſi in eodem veſtigio ac momento, quo mollitiem velleris pertentat Mercurius, & floccum lanæ indidem forte vulſum, tractu ſequente filatim ducit, potuit & veſtem texere. nunquid ex vno flocco veſtis pertexi tam paruo tempore quita eſt? ſed longe magis mirum hoc non aduertiſſe tot Tertulliani commentatores. immo ante omnia mirandum, tam inſubidos fuiſſe correctores qui primi veterum editionum ſcripturam ad hunc modum interpolarunt, cum nullum in ea, nec texturæ nec veſtis veſtigium exter. ſic enim habet: *& in retis priſtini modum quem philyre tenus iunxerat exiſſe.* atque ita plane liber vetus noſter, niſi quod *retu* legit: ex quo totum hunc locum ſcribi, conſtituique ſic placet: *Denique cum ipſis Mercurium forte palpati arietis mollitie delectatum, deglubaſſe ouiculam, dumque pertentat, & quod facilitas materiæ ſuadebat, tractu proſequente filum eliquat, in reſtis priſtini modum quem philyræ tenus iunxerat, exiſſe.* floccus ille lanæ quem forte ex vellere arietis traxerat Mercurius, dum digitis deducitur, & torquetur, exijt in modum reſtis, qui ex philyra necti ſolitus. atque ex illa fortuita lanei tracti eliquatione per Mercurium facta, natum & inuentum ab Iſide, torquere lanas, & in fila deducere ad eumdem modum, quo prius nectebantur & torquebantur reſtes ex philyra. exinde materia veſtibus ex lana texendis. pro *philyre tenus*, quod conſtanter libri retinent, fecimus *philyræ*

tenus. tenus eſt quod Græci τένος vel τέννος. quidquid in longum ducitur & extenditur, ita vocant. vnde & faſcias, & laqueos proprie ſic appellarunt. τένος & τόνος idem eſt, vt γέμος, & γόμος, & ſimilia. atque inde τενία, & τενίδιον, parua faſcia. *tenus philuræ* dicitur Tertulliano, philyra ipſa, hoc eſt tiliæ membrana, ex qua reſtes torquentur. tunicas vocat Plinius: *inter corticem & lignum tiliæ arboris, tenues tunicæ ſunt, multiplici membrana, e quibus vincula tiliæ vocantur.* Græcis φιλύρη tilia eſt, & quælibet prætenuis membrana & tenia. *tenus* apud Plautum pro vinculo vel laqueo:

Nunc ab tranſenna turdus lumbricum petit:
Pendebit hodie pulcre, ita intendi tenus.

Marcellus *laqueum* interpretatur, & dictum a tendicula dicit. purum & putum Græcum eſt, τὸ τένος vel τέννος. Hinc tenues etiam virgulas & feſtucas *tenos* dixere, vt φιλύρεια Græci. Ælianus: Περσῶν βασιλεὺς ὁδοιπορῶν, ἵνα μὴ ἀλύῃ φιλύρειον εἶχε καὶ μαχαίριον ἵνα ξέῃ τοῦτο. φιλύρειον eſt, tenus. vnde & minutas ac tenues de virga præciſa teſſeras, quibus ad ſortiendum vtebantur, *tenos* vocabant. in legibus Friſonum: *tali de virga præciſa, quos tenos vocant.* & alibi: *alibi faciat ſuam ſortem, id eſt tenum, de virga.* tenus eſt ξυλήφιον, καρφίον, feſtuca, & ſorticula lignea. *ſorticulæ buxeæ* mentio in libris agrimenſorum. hinc καρφία βάλλειν, pro ſortes ducere, apud Conſtantinum in libro de imperio. Et de illo ſortium ducendarum genere accipiendum, quod vulgo *curtam feſtucam* appellamus. Hoc *tenus*, & hoc *tenum* dicebatur, vel etiam hic *tenus*. A-

puleius lib. VIII. Mileſiarum: *arrepto denique flagro, quod ſemiuiris illis proprium geſtamen eſt, contortis tenis lanoſi velleris prolixe fimbriatum, & multiiugis talis ouium teſſellatum.* ita enim ſcribendum ex membranis Florentinis, non *tenijs.* tenos contortos lanoſi velleris vocat vincula ex lanoſo vellere contorta. ſic *tenus philyræ* hoc loco eſt laqueus ſiue vinculum, ex philyræ membrana, de qua reſtes iungi torquerique ſolitæ. *iunxerat* autem, pro vulgato *vinxerat*, ex ijſdem libris repoſuimus. nam & Græci συμβάλλειν σχοίνους dicunt, quod eſt ad verbum, reſtes iungere & committere. vnde & σχοινοσυμβολεύς, reſtio ſiue reſtium iunctor. Heſychius: συμβολεὺς, ἁλιευτικὸν σκεῦος περὶ ὃ λίνα πλέκουσι. perperam συμβουλεὺς apud Heſychium legitur.

Sed vos omnem lanitij diſpenſationem Mineruæ maluiſtis] Aegyptij diſpenſationem lanitij, ac laneæ veſtis inuentionem Iſidi tribuunt, vt pote quæ Mercurio docente, prima lanam nere, & veſtem ex ea texere inuenerit. vos Mineruæ maluiſtis tribuere, & id quidem ex Græcorum opinione, cum tamen hic honos potius tribuendus videretur Arachnæ, penes quam longe diligentior lanificij officina, & ars texendi maior, quam penes Mineruam. Nam & in certamine quo inuicem contenderunt de ſtructura telarum, Arachnæ contra Mineruam ceſſit victoria. Peritior igitur lanæ faciendæ Arachne, & diligentior lanificij apud illam officina. Ouidius:

-- doluit ſucceſſu flaua virago,
Et rupit pictas cæleſtia crimina veſtes.

Quæ de nouis Carthaginienſibus hîc commentantur, quaſi alia nouorum, alia vetuſtorum Carthaginienſium opinio fuerit circa inuentionem telarum, ac textilium, prorſus ἀνιστόρητα ſunt & inepta. nec id vnquam in animo habuit auctor, nec dixit. Græci τὴν κατασκευὴν τῶν ἐσθήτων, vt loquitur Diodorus lib. v. Mineruæ adſignant. Græcos ſequuntur omnes Romani, & in his Carthaginienſes. cum tamen vtrique fateantur victam in hoc artificio Mineruam ab Arachne. linum & retia inueniſſe Arachnen, tradit Plinius.

Exinde materia] Non recte faciunt, qui corrigunt, *exin de materia*. quaſi de inuentione & artificio veſtificinæ prius dixerit, nunc vero dicere de materia ingrediatur. contra eſt. nam quæ præcedunt ad materiam tantum veſtium ſpectant, vnde lana ſcilicet, veſtibus texendis materia primum eſſe cœperit, quomodo, & a quo inuenta ſit. ex facto igitur Mercurij dum vellus arietis pertentat, mollicie eius delectatus, & dum floccum lanæ forte auulſum longius trahit, & filatim ducit, neri poſſe lanas & in modum reſtis tiliacei, quales prius fiebant, poſſe torqueri oſtenſum eſt. & ex eo Iſis docta laneę veſtis texturā prima apud Aegyptios prodidit. *Exinde materia*, inquit Tertullianus, id eſt ex eo tēpore, materia texēdis veſtibus prodita, nec lanea tantum, & de ouibus: ſed mox etiam de alijs rebus, quæ poſtmodum ad exemplum lanæ repertæ ſunt, quæque idoneam veſtificinæ materiam, haud ſecus ac lana, præbuerunt; vt linū, ſericum, bombycinum, & alia eiuſdem

generis. Hæc mens Florētis. Plinius lib. vii. cap. lvi. textilia Ægyptios inueniſſe ſcribit; textilia de lana intelligit: nam lini inuētionem Arachnæ tribuit. antea non textiles, ſed plexiles veſtes fiebant, ex reſtibus, aut vinculis tiliaceis inter ſe nexis & plexis in retis modum. ex papyro etiam tales & iunco, & ex materia fluminea quam Græci φλοιὸν vocant, plecti moris erat. Meletius de natura hominis: διαχίζονται δὲ τὰ νεῦρα εἰς τοὺς δακτύλους, ὥσπερ ἄν τις λαβὼν πάπυρον ταύτην εἰς λεπτὰ διατεμὼν καὶ διασχίζων ἀναπλέκηται πάλιν, καὶ ποιῇ χιτῶνα λεγόμενον ἀμφιβληστροειδῆ, ὅμοιον ἀμφιβλήστρῳ ὀργάνῳ δὲ τῷ θηρευτικῷ ἰχθύων χρησίμῳ. huiuſmodi fuit Indorum veſtis apud Herodotum quam φλοΐνην vocat lib. III. οὗτοι μὲν δὴ τῶν Ἰνδῶν φορέουσι ἐσθῆτα φλοΐνην· ἐπεὰν ἐκ τοῦ ποταμοῦ φλοιὸν ἀμήσωσι, τὸ ἐνθεῦτεν φορμοῦ τρόπον καταπλέξαντες, ὡς θώρηκα ἐνδυνέουσι.

Pag. 15. *Nec de ouibus dico Mileſiis & Selgicis*] Selgicas iſtas lanas, quia nuſquam alibi niſi heic memoratas reperiunt, ideo amouent, & *Gallicas*, reponunt. an omnia legerunt? an omnes etiam qui non extant ſcriptores viderunt? habuit Tertullianus auctores qui Selgicarum lanarum meminerant, quos nunc non habemus. Earum mentionem nuſquam quidem nominatim facit Strabo, ſed per conſequentias, ex eodem colligi poteſt, nomen aliquod pretiumque tunc Selgicarum fuiſſe lanarum. quarum magnus prouentus fuit ex Selgico territorio. Nam & magna ibi ouium copia, & pecorum omne genus. Strabo igitur lib. xii. de Selge ſic habet: θαυμαστὴ δ' ἐστὶν ἡ φύσις τῶν τόπων

ἐν γὰρ ταῖς ἀκρωρείαις τοῦ Ταύρου, χώρα μυριάδας τρέφειν δυναμένη, σφόδρα εὔκαρπός ἐστιν, ὥστε καὶ ἐλαιόφυτα εἶναι πολλαχοῦ, καὶ εὐάμπελα, νομάς δὲ ἀφθόνους αἰνεῖσθαι παντοδαποῖς βοσκήμασι. vbi optimæ ſunt paſturæ, ibi etiam magna pecudum copia. vbi lanigeri pecoris copia eſt, ibi etiam largam lanarum annonam prouenire, certum eſt. De lanis Selgicis iam ſcimus ex Strabone: de earumdem bonitate diſcimus ex hoc Tertulliani loco. nam in pretio & nomine aliquo eas fuiſſe hinc licet conijcere, quod cum Mileſiis, & Tarentinis Bæticiſque eas ponat ac cenſeat.

Aut queis Tarentum vel Bætica cluet natura colorante] Natiua vocabant quæ natura colorante tincta eſſent. Martialis:

Natiua ſemper habeat, & licet laudet
Fuſcos colores, galbinos habet mores.

hinc *natiuus color*, pro fuſco vel nigro. Nonius: *pullus color eſt, quem nunc Spanum vel natiuum dicimus.* Spanus, a lanis Hiſpanis, quæ nigræ erant. præter nigrum tamen, multi alii colores natiui. Nam & leucophæus, & fuluus, & rutilus, inter natiuos colores numerantur. & horum omnium colorum lanæ ſunt, non ab arte ſed natura ſic coloratæ. inter hyacinthorum ſpecies, vnus erat qui dicebatur natiuus. hic dilutior & minus roſeus, quam rhodinus, quem vulgo *rubinum* vocamus. Epiphanius de variis hyacinthorum generibus: καὶ ὁ μὲν πρῶτος λίθος καλεῖται θαλασσίτης, ὁ δὲ δεύτερος ῥοδινός, ὁ τρίτος νάπθος, ὁ τέταρτος ὑδαρέστερος τούτων λέγεται χαυνιαῖος. ὁ δὲ πέμπτος πελλβύκιος. Bæticæ lanæ coloris erant rutili, Tarentinæ *pulliginis ſuæ*, vt loquitur

Plinius, ſic *coloris ſui* dictæ quæ ſuum & naturalem colorem retinebant, nec alienum imbiberant: Nam lanarum nigræ ſui coloris retinentiſſimæ ſunt, nec vllum alium colorem bibunt. *ἰδιόχρωμα* Græci vocant. Gloſſæ: *natiua*, *ἰδιόχρωμα*. item: *ſui coloris*, *ἰδιόχρωμον* ſic *hominem ſui moris* Latini dixere, quem Græci *ἰδιότροπον* & *μονότροπον*, qui ad alienos mores ſeſe accommodare non poteſt, ſed ſui quodammodo moris tenax eſt. hinc & *moroſus*, pro difficili & dyſcolo. Donatus: *moroſus*, *ſui cuiuſdam moris homo.* ita & *ſui negotij* hominem appellarunt, qui alienis negotiis ſeſe minime immiſceret, ſed ſua tantum curaret. *ἰδιοπράγμων* Græce dicitur: cui contrarius *ὁ πολυπράγμων*. eodem modo & *vellera ſui coloris*, quæ ſuum, & natiuum colorem alieno non mutauerant. Tales Hiſpanæ lanæ: vnde *Spanum* colorem, & *natiuum* de nigro dixere. *κοραξὰ* Straboni Hiſpana vellera dicuntur, quæ Romam afferebantur ex Hiſpania. lib. III. de Hiſpania: *πολλὴ δὲ ἐσθὴς πρότερον ἤρχετο· νῦν δὲ καὶ ἔρια μᾶλλον τῶν κοραξῶν.* perperam hodie legitur *τῶν Κοραξῶν*, & de Coraxis Scythiæ populis accipiunt. quod caret ratione. vnde enim in media Hiſpania Coraxi? de lanis loquitur coloris coracini ſiue coruini, quæ ex Hiſpania in Italiam importabantur, cum prius veſtes importari ſolitæ eſſent. *ἔρια τῶν κοραξῶν*, ſunt lanæ coracinæ. tales enim Hiſpanæ. Plinius lib. VIII. cap. XLVIII. *Hiſpania nigri velleris præcipuas habet.* *κοραξὸς* Græcis eſt niger, a corui colore. corruptus in hac voce alibi Strabo lib. XII. *φέρει δὲ ὁ περὶ τὴν Λαοδίκειαν τόπος προ*

βάτων ἀρεταὶ, οὐκ εἰς μαλακότητα μόνον τῶν ἐρίων, ᾗ καὶ τῶν Μιλησίων διαφέρει, ἀλλά γε εἰς τὴν κοραξὶν χρόαν. legendum: ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κοραξὴν χρόαν. Plutarchus de Fluminibus in fluuio Inacho: γίνεται δὲ ἐν αὐτῷ λίθος Κορύβας καλούμενος, τῇ χρόᾳ κοραξός. ita ſcribendum. Et in Strymone: γίνονται δ' ἐν αὐτοῖς λίθοι φιλάδελφοι καλούμενοι, κοραξοὶ τὴν χρόαν, ἀνθρωπόμιμοι. ſed κορακοὶ, vt vulgo legitur, etiam retineri poteſt. inde *coracinum* apud Iuriſconſultos. κοραττειν verbum eſt quod coruino more agere, aut coruis aſſimilari ſignificat. Heſychius: κοράττειν, κορακεύεσθαι· κοράξαι, ἄγαν προσλιπαρῆσαι· πεποίηται παρὰ τοὺς κόρακας. a verbo κοράττω, κοράξω, & κοραξὶς: vt ἀπὸ τοῦ φρίττω, φρίξω & φριξὸς, vnde φριξόθριξ, & φρίξιος, & *Phrixianæ veſtes* de quibus nos alibi. ſic κοραξὸς ἀπὸ τοῦ κοράξω. id quo mulieres ſunt, etiam κοραξὸν vocarunt, ab eadem cauſa. κοραξὸς igitur niger eſt, & eiuſdem cum coruis coloris. *coruinum colorem* dixit Apuleius lib. I. Mileſiæ ſuæ.

Sed quoniam & arbuſta veſtiunt] Si quid mutandum arbitrarer, legerem, *ſed quod iam & arbuſta veſtiunt.* nam *quo iam* ſcriptum erat, pro *quod iam.* vt ſupra: & *quo minutioribus multo licet.* inde factum, *quoniam.* verum nihil mouerim. ſed quoniam, ἀλλ' ἐπεὶ, ἀλλ' ἐπειδή. Exinde, inquit, materia veſtibus, nec de ouibus dico Mileſiis, aut Selgicis, aut Tarentinis aut Bæticis, ſed etiam de arbuſtis & herbis, quoniam & herbæ & arbuſta quoque materiam veſtiendo homini præbent: ſed quoniam & arbuſta veſtiunt, de his quoque dicendum, non tantum de ouibus.

Arbuſta veſtiunt] De arboribus accipiunt, quæ lanam ferunt. nec mihi diſplicet de his accipi. ſed cur non etiam *arbuſta* heic intelligere liceat, arbores illas, ex quibus ſericum Seres colligunt? inter materiam veſtium, non eam omiſſurus fuit, quæ longe omnium nobiliſſima, & pretioſiſſima. ſic idem de habitu muliebri, arbores a Seribus neri dixit: *age nunc ſi ab initio rerum & Mileſij oues tonderent, & Seres arbores nerent, Tyrij tingerent, & Phryges inſuerent, & Babylonij intexerent.* Ammianus ſericum vocat arborum fœtum lib. XXIII. *apud Seres ſublucidæ ſiluæ in quibus arborum fœtus aquarum aſperginibus crebris velut quædam vellera mollientes, ex lanugine & liquore mixtam ſubtilitatem tenerrimam pectunt, nenteſque, ſubtemen conficiunt ſericum.* lanuginem illam quæ apud Seras ex arboribus depectitur, non tantum in arbore, ſed etiam ex ipſa arbore, natura ac ſponte prouenire, nullis vermibus eam texentibus, videtur exiſtimaſſe. qua in ſententia multi veterum fuerunt. Plinius lib. XII. cap. X. de arboribus laniferis Perſicæ inſulæ: *eiuſdem inſulæ excelſiore ſuggeſtu lanigeræ arbores, alio modo quam Serum.* arbores illæ ſunt ex quibus goſſypium naſcitur, in cucurbitis mali cottonei amplitudine, *quæ maturitate ruptæ*, verba ſunt Plinij, *oſtendunt lanuginis pilas.* vnde hodieque *cottoneum*, lanam illam vocamus. at lanigeræ Serum arbores, ex quibus ſericum vellus depectebatur, folia lanugine operta habebant. atque illam lanuginem ſiue lanam, ex propria vi ac natura arboris naſci in foliis omnino cre-

didit Plinius, cum multi tradant, vermium bombycibus ſimilium opus illud eſſe. Plinius lib. XVI. cap. XXIV. de foliis arborum: *ſuperior pars omnium lanuginem quantulamcunque habet, quæ in aliis gentium lana eſt.* ſane verum eſt, omnium foliorum ſuperiorem partem lanuginoſam aliquatenus exiſtere. apud Seras, lanugo illa, lana eſt, quæ depectitur, & netur: ex qua Sericum. Hæc Plinij ſententia eſt. ſed de his infra. vtrumque genus lanigerarum arborum, quæ in foliis lanam habent, & quæ in pomo, iunctim etiam Virgilius recenſuit Georg. II.

Quid nemora Aethiopum molli canentia lana?
Velleraque vt foliis depectunt tenuia Seres?

de vtriſque Tertullianum intellexiſſe nec dubito, quum *arbuſta veſtire* dixit, quod habet e Plinio: *Arabiæ autem arbores ex quibus veſtes faciunt, cynas vocari, folio palmæ ſimili. ſic Indos ſuæ arbores veſtiunt.*

Nam & de mari vellera] Sane. nam & *marinum vellus* dicebatur huiuſmodi lanugo, qua pinnæ comant. Græci πίννινον ἔριον, & πιννικόν. Gloſſæ: πίννινον, *marinum.* vt in Græco ſubaudiendum ἔριον, ſic in Latino, *vellus.* ita & apuam, cum *mel marinum* appellarent, ſimpliciter *marinum* dicitur in Gloſſario Philoxeni: *marinum*, ἀφύδιον. ita enim ibi ſcribendum. πίννινον & πιννικὸν Græci etiam ſimpliciter vocant hoc vellus marinum, quod ex pinna. vnde πιννινότριχα πρόβατα apud Conſtantinum de Thematibus, oues quæ marino velleri ſimilem lanam habent: καὶ ἕτερα χρυσίζοντα ἔχοντα τοὺς μαλλοὺς οἱον-

νεῖ πιννιότριχας χλιά, ὁποῖον φημίζουσι τὸ χρυσοῦν δέρας ἐκεῖνο τὸ περιβόητον. Nam huius pinnici velleris color aureus. vnde & puellæ crinibus ſuis illud immiſcebant, vt magis flaui parerent. Piſides de pinna.

Πίννη δὲ ποιεῖ καὶ τρίχων βλάστην ξένην,
Ὡς ἐξ ἀράχνων συμφυῶν τῶν ἐγκάτων.
Ἧς ἡ φραυγὴς καὶ χλιδῶσα λεπτότης,
Ξανθοῖσι πλοχμοῖς ἐνδεθεῖσα παρθένων
Σπαργῶντας αὐταῖς μαστροπεύει νυμφίους.

πιννικὸν dicitur Arriano in Periplo maris Erythræi, qui πιννικοῦ κολύμβησιν ſæpius memorat. nebatur autem vt lana, & ex ea veſtes conficiebantur. idem : ἐν ἑνὶ τόπῳ ἐριονεῖται παρ' ἀκτὴν τοῦ Ἡπιοδώρου συλλεγόμενον πιννικόν. φέρονται γὰρ δὲ αὐτῆς ἐσθῆτες σινδόνες ἀβρομερείνδες λεγόμεναι. corruptiſſime hic legitur locus apud Arriahum. nos περονεῖται olim emendabamus, vt de margaritis perforandis acciperetur. nam pinna etiam margaritifera eſt. ſed nullum iam mihi dubium, quin accipiendum ſit de pinnino vellere, quod ille ſemper πιννικὸν appellat. ἐριονεῖσθαι autem ſic dicitur, vt κροκονεῖσθαι, vnde κροκονητική: & στημονεῖσθαι, vnde στημονητική. quare ἐριονεῖσθαι nihil aliud eſt, quam in modum lanæ neri, & ἐριονεῖν lanam nere. vt κροκονεῖν, ſubtemen nere, στημονεῖν, ſtamen nere. Procopius etiam veſtes ex pinnæ pilis confieri ſolitas teſtatur de ædificiis Iuſtiniani: χλαμὺς δὲ ἐρίων πεποιημένη, οὐχ οἷα τῶν προβάτων ἐκπέφυκεν, ἀλλ' ἐκ θαλάσσης συνειλεγμένων, πίννους τὰ ζῶα καλεῖν νενομίκασιν, ἐν οἷς ἡ τῶν ἐρίων ἔκφυσις γίνεται. ἔρια ἐκ θαλάσσης συνειλεγμένα, vt Arriano, τὸ συλλεγόμενον πιννικόν. hoc muſcoſum

lanoſumque pinnæ capillitium, quod Græci ἔριον, Latini vellus & lanam appellant, doctiſſimis huius hominibus byſſum placuit appellari, atque etiam nunc *byſſum marinum* vocare non deſinunt, haud ſcio qua ratione ducti. nam verba Ariſtotelis de pinna non eo ducunt: αἱ δὲ πίνναι φύονται ἐκ τοῦ βυσσοῦ ἐν τοῖς ἀμμώδεσι καὶ βορβορώδεσι. Nam βυσσός ibi eſt βυθός. atque ita poſuit Athenæus ἐκ τοῦ βυθοῦ, vt iam docti animaduerterunt. non ſolum igitur improprie, ſed inepte prorſus *byſſus* vocatur, quod lana eſt. atqui byſſus linum: ne linum quidem eſt, ſed certa lini ſpecies hoc nomine cenſebatur. Byſſus de colore purpureo etiam exponitur a quibuſdam. Heſychius: βύσσινον, πορφυροῦν. a flore byſſi vel lini, qui purpurei coloris eſt. ſed lanam, nemo vnquam byſſum appellauit, aut appellatam legit. Magiſter qui ad hunc locum ſcripſit, ait communiter byſſi nomine venire etiam bombycinum, & ſericum, & Pollucem nominat auctorem: teſtimonio ipſius auctoris quem citat, refellitur ac reuincitur. vno eodemque capite tractat Pollux de byſſo, de erioxylo, & de bombyce. illi capiti male titulus factus eſt ab imperitis, περὶ βυσσίνων, quaſi ſcilicet & bombycina byſſinorum nomine cenſeantur, aut goſſypina. quod abſurdiſſimum eſt. Pollucis hæc verba ſunt: καὶ μὴν καὶ τὰ βύσσινα, καὶ ἡ βύσσος λίνου τι εἶδος παρ' Ἰνδοῖς. nuſquam apud eum reperies byſſum lanam appellari, aut lanæ nomine byſſum dici. ſequitur ſtatim apud eumdem: ἤδη δὲ καὶ παρ' Αἰγυπτίοις ἀπὸ ξύλου τι ἔριον γίγνεται, ἐξ οὗ τὴν

ἐσθῆτα λίνῳ αὖ τις μᾶλλον φαίη πεφοινικέναι πλὴν τοῦ πώ-χους. aperte lanam a byſſo diſtinguit. & quis vnquam lanam cum lino confudit? capillitium igitur ſiue lanugo pinnæ, lana eſt, non byſſus aut linum.

Quæ muſcoſæ lanoſitatis lautiores conchæ comant] Noua & mira loquendi ratio, *quæ vellera conchæ comant*, pro, tanquam comam generant. vix mihi perſuadeo ita ſcripſiſſe auctorem. putem magis ſic ab eo ſcriptum: *Nam & de mari vellera, quo muſcoſæ lanoſitatis lautiores cõchæ comant*. figura Græca & Thucydidea. quaſi enim dixiſſet, *vellus*, *quo* non *quibus* intulit, πρὸς τὸ σημαινόμενον reſpiciens. plenus hac loquutione Salluſtius, & alij optimi linguæ Latinæ auctores. Salluſtius: *abundantia earum rerum, quæ prima mortales ducunt*. & alibi: *Interea ſeruitia repudiabantur, cuius initio ad eum magna copiæ confluebant*. item: *familia noſtra cum populo Romano bello Carthaginienſi amicitiam inſtituit, quorum progeniem*. plura parcam adſcribere. ſimilis plane hæc Tertulliani loquutio: *de mari vellera, quo comant plautiores conchæ*. pro *quibus comant*; quaſi præceſſiſſet *vellus*, non *vellera*.

Lautiores conchæ] Non *lautiores*, ſed *plautiores* præfert editio princeps, cum ſcripto exemplari. cur hoc libitum mutare, illautis & male feriatis hominibus? *plautiores* heic ſunt, πλατύτεραι. tales pinnæ, & omnes margaritiferæ conchæ, & quæcunque diptychæ ſunt. latius enim patent. *plotus* & *plautus* Latine idem quod πλατὺς, & ex Græco venit. nam Aeoles πλοτὺς dicebant, vt βροχὺς pro βραχύς. inde Latinum *plo-*

tus: quod & *plautus* dicebatur. vt ὀρείχαλκον, *aurichalcum, clodo* & *claudo, cotes* & *cautes. plauti canes* Feſto, *quorum aures languidæ ſunt & flaccidæ, & latius videntur patere.* Iſidorus: *plautis auribus, gracili corpore*, de canibus. *Ploti* etiam eidem Feſto, homines qui planis ſunt pedibus, οἱ πλατύποδες. *plotus* & *plautus* plane idem. vt dimidiatæ ſoleæ, quæ *ſemiplotia* dicebantur, non a plotis pedibus, aut quo planius pedes ponerentur, appellatæ, ſed a *plotiis* ſandaliis, quæ Græce βλαύπα. nam *plotia* ſunt βλαύπα: & *ſemiplotia*, ἡμιβλαύπα. huiuſmodi autem plautiores, & patentiores conchas, κοίλας Græci appellant. Iſidorus: *concharum diuerſa ſunt genera, inter quas & margaritiferæ, quæ & cœlæ dicuntur, quia in eis pretioſus calculus ſolidatur.* quaſi ſcilicet a cœlo hauriant rorem illum qui conſtrictus & coagulatus, pretioſum calculum format. ſed ratio etymi falſa & inepta. cœlæ, ſunt κοῖλαι. ita dicebantur omnes plautiores & latiores conchæ. Galenus in Lexico: χήμην χηραμίδα, τὴν κοιλοτέραν κόγχην, καὶ μείζονα. Erotianus: χηραμίδα τὴν κοίλην κόγχην ἣν μύακα καλοῦμεν.

Quæ per aerem aliquando, araneorum more ſcopis idonius ſe diſtendit] Non eſt in toto Pallio locus maculoſior iſto. cuius ſordes non lomento ſed luto videntur eluere voluiſſe viri docti: ita inquinatiorem multo, quam acceperant reddiderunt. nos experiemur ecquid noſtra cimolia poſſit in tam alte impreſſis maculis. proponam itaque primo veterem noſtri libri ſcripturam; deinde & noſtram ex ea coniecturam;

iecturam;vt ſic ex comparatione vtriuſque pateat, quid nobis permiſerimus, quid effecerimus. ſic igitur totus hic locus in ſcripto exemplari concipitur: *prorſus haud latet, bombycem, vermiculi genus eſt, quæ per erem aliquando araneorum horoſcopus idonius diſtendit, dehinc denorat, mox a quo reddere, proinde ſi necaueris animata iam ſtamine volues.* nihil omnino, aut parum demutat ab hac lectione prima & ſecunda editio Rhenani. Nos ita concipimus & ſcribimus: *Prorſus haud latet bombycem, vermiculi genus eſt, quæ per aerem liquando, araneorum horoſcopus idonius ſedes tendit, dehinc deuorat, mox vacuo reddere: proinde ſi necaueris nematam iam, ſtamen euolues.* Nunc hæc per partes explicanda ſunt, & ratio reddenda ſingulorum.

Quæ per aërem liquando]Ita reponimus ex vetere ſcriptura, quæ habuit: *per erem aliquando.* ferri etiam poſſet, *per erema liquando.* id eſt, per deſerta. ſed illud indubitate verum eſt. *liquando*, id eſt, fila ducendo. quod araneæ proprium eſt, & bombycis. ſic *filum eliquare* ſupra. per aerem liquat aranea, vnde ἀῤῥαπίτιος ἀράχνης Heſiodo dicitur. *per aerem liquando* heic legiſſe Iſidorum, patebit ex verbis eius, quæ heic ſubijciam: *appellatur*, inquit, *bombyx quod euacuetur dum fila generat, & aer ſolus in ea remaneat.* Sed *liqnare per aerem*, vt apparet, accepit pro euacuari, euaneſcere, & in aerem redigi. *liquare* enim hoc etiam ſignificat, liqueſcere nempe & tabeſcere. Per aerem fila deducere bombycem, ideo dixit Tertullianus, ve

oſtenderet omnia elementa, materiam veſtificinæ ſuppeditare. in terra non ſolum oues, ſed & arbores, & herbæ hominem veſtiunt. in mari conchæ lanam gignunt ad veſtes idoneam. reſtabat aër. bombyx vermiculi genus eſt, qui per aërem ſtamina deducit, vnde veſtes parantur.

Araneorum horoſcopis idonius ſedes tendit] Ita repoſuimus ſatis felici coniectura. *horoſcopis* diſerte præferunt editiones Geleniana anteriores, & ſcriptum exemplar. Gelenius edidit primus: *araneorum more, ſcopis idonius ſe diſtendit.* ex qua commentitia lectione dici non poteſt quam variæ varæque hariolationes & interpretationes enatæ ſint, dum alij aliter, aut exponunt, aut reponunt. *araneorum horoſcopa* eleganter vocat aranearum telas, quod ſimiles ſint ſciotericis organis, quibus horæ oſtenduntur. Nam illa variis in orbem diſtincta lineis a centro in quo gnomon, ad circumferentiam ductis, araneorum caſſes plane referunt. *horoſcopa vaſa* Vitruuio dicuntur, Diogeni Laertio ὡροσκοπα ὄργανα. *idonius* eſt magis idonee. ſic *idonior* apud eumdem de anima: *videmus igitur aduerſus ſenſus corporales aliam protendi paraturam, vt multo idoniorem, vires ſcilicet animæ.* ſic *neceſſarior* alibi, pro magis neceſſarius: & *egregior* apud Iuriſconſultum; & *induſtrior. ſedes tendit*, pro vulgato *ſe diſtendit* ſcripſimus. nihil verius. ſequitur, *dehinc deuorat.* quid deuorat? ſedes nempe quas tetenderat. aptiſſimum cum araneæ, tum bombyci verbum *tendere*. ita apud Poëtam *aranea caſſes tendere*

dicitur. eodem modo, & ſedes ſuas tendit bombyx, nidum nempe ſuum illum volubilem ἀραχνιώδεσι πόροις, vt loquitur Ariſtoteles, contextum contectumque. κουκούλιον vocat Græcus ſcriptor. de bombyce: ὥσπερ τῇ φύλλῳ τοῦ δένδρου συντυλιχθεὶς, καὶ τῇ τροφῇ ἀγχολυθεὶς συνετύγη ἐν αὐτῷ τοῦ μεταξίου κουκουλίῳ. hæc ſedes eſt bombycis. ſic lacertæ ſedes Virgilio:

—— in gelida ſede lacerta ſedet.

Alexander Trallianus ſedere araneam dicit ad capturam muſcarum: τὸ ζωΰφιον τὸ καθεζόμενον, καὶ ὑφαῖνον ἐπὶ τὸ θηρεύειν τὰς μυίας, καλῶς ποιεῖ δεσμούμενον ῥάκει. dicit igitur Tertullianus bombycem melius & aptius aranea ſedes ſibi conſtruere & tendere. Bombycem porro ſimilem araneis texturam, & eodem modo facere tradunt omnes. Plinius: *araneorum more telas texunt.* Pollux: σκώληκές εἰσιν οἱ βόμβυκες ἀφ' ὧν τὰ νήματα ἀνύεται ὥσπερ ἀράχνης. Clemens Alexandrinus in Pædagogo de bombyce: ὃς δὲ μακρὸς γίνεται σήμων, καθάπερ ἐκ τῆς ἀράχνης ὁ τῆς ἀράχνης μίτος. Seruius: *& bombyces appellantur qui in aranearum morem tenuiſſima fila deducunt.*

Dehinc deuorat, mox vacuo reddere] Notum eſt, inquit, bombycem, quæ aptius & melius quam araneus, per aerem fila deducit, dehinc deuorat, mox *vacuo reddere.* ita ſcribendum coniecimus ex veteri ſcriptura, *mox aquo.* dicit bombycem fila per aerem ducere, dehinc deuorare, mox vacuo, id eſt aeri reddere poſtquam ea deuorauit. vacuum, aer, inane, idem eſt. *vacuo reddit*, iterum ex aluo remittit & aeri reddit. & denuo per aerem filum eliquat.

de aranea certum eſt, ſtamen ſuum ſæpe deuorare, deinde reddere, idque pluries facere. texẽtem enim ac retexentem telas ſuas, talium curioſus deprehendere poterit. dum texit, ſtamen ex aluo remittit: cum retexit, iterum in aluum recipit. ſed & pẽdentes filo ſæpe videre eſt, quo ſeſe ſuſtinent: quum filo demiſſo deſcendunt, filũ illud ventre remittunt; cum vero per idem ſtamen aſcendunt, id deuorant, & in aluum retrahunt. Hoc etiam erucæ faciunt, hoc idem & bombyces, qui de erucarum genere ſunt. ſane id aperte hoc loco tradit Afer. legebam aliquando: *acui reddere*, id eſt ad acum, ad texturam. vt acu texere iam quis poſſet, ex illo ſtamine, quod reddit bombyx. diuiſim legebatur, *a cui.* ex quo imperitus librarius fecerit, *a quo*, dum veretur Priſcianum. ſed priorem lectionem præfero. *aluo reddere* etiam legi poteſt. atque ita potius edidimus.

Proinde ſi necaueris, nematam iam, ſtamen euolues] Proinde ſi necaueris quum nema ſuum iam reddidit, cum iam nemate oppleta eſt, ſtamen euolues. minimum nobis licentiæ dedimus in hac eruenda lectione. vetus ſcriptura habet: *proinde ſi necaueris animata iam ſtamine volues.* perperam *nimatam* ſcriptum fuit pro *nematam*, ex quo illud *animata* natum eſt. ſic *nima ſericum* in vetuſtis libris ſæpe mihi lectum eſt. ſupra *Bilus* legebatur, pro *Belus*. paullo poſt in eodem libro *birus* pro *berus* exaratum erat. *Apologiticum* pro Apologetico idem ſcribit. ſic *diatriti calices* pro diatretis, & alia paſſim. voce autem Græca *nema* Latini tanquam ſua vſi

ſunt. vnde *nema ſericum* apud noſtros Iuriſconſultos. inde & verbum *nemare*, quo heic vtitur Tertullianus. ſic a ſagma, *ſagmare*. Gloſſæ: *ſagmat*, σάσσει ὄνον. *ſagma*, σάγμα. & *ſagmatus*, vt heic *nematus*. eædem Gloſſæ: *ſagmatus*, σεσαγμένος. ita & *plaſmare*, & *plaſmatus* ἀπὸ τοῦ πλάσμα. *ſtigmare* & *ſtigmatus*, a στίγμα. & *chriſmare*, pro vngere a chriſma. *ephalmare* ἀπὸ τοῦ ἔφαλμα: vnde *ephalmatores* apud Firmicum. *Anathemare*, & *anathematus* ab anathema, quod alij dicunt *anathematiZare*. in commonitorio quodam D. Auguſtini ad Fauſtum quod manu ſcriptum habui a doctiſſimo noſtro Iureto, duobus locis *anathemare* legitur, pro anathematizare. Gloſſæ veteres: *anathematus*, *abominatus*. ſic a Græco nomine βάμμα, *bammare* & *bambare*, vnde *bambatæ ſcillæ* apud Columellam, & *bambatum*, intinctum, apud Apuleium. eodem prorſus modo *nemare* verbum factum ἀπὸ τοῦ νῆμα. *nematam* vel *nimatam* bombycem vocat, nemate coopertam. memini fuiſſe cum legendum putarem, *nemata iam & ſtamina volues*. ſed priori coniecturæ hanc non prætulerim. monet autem necandam eſſe bombycem cum iam nema ſuum reddidit: nam niſi tunc necetur, nidum ſuum textilem poſtea pertundit, & euolat ſumptis pennis iam factus papilio: hoc ſi expectetur, longe deterioris notæ bombycinum carpitur, & ad delicatiores texturas minus idoneum. Sed de bombycini & ſerici differentia, quoniam hora noſtra eſt, & iam olim id promiſimus, videtur heic paucis differendum. Ac de bombycino primum dicamus. Plinius duas

bombycini ſpecies memorat, alterum ex bombyce Coa, alterum ex Aſſyria. nec diſcrimen tantum facit ex regione, ſed etiam in bombycis ipſius natura, modoque texendi, & in vſu veſtium quæ inde conficiebantur. Bombyx Coa texebat aliter, & minus ſubtilem texturam dabat quam Aſſyria. proinde mulieres ex Aſſyrio bombycino gerebant veſtes, viri ex Coo tantum. Idem de Coa bombyce cap. xxiii. lib. xi. *nec puduit has veſtes vſurpare etiam viros, leuitate propterea æſtiua. in tantumque a lorica gerenda diſceſſere mores vt oneri ſit etiam veſtis. Aſſyria tamen bombyce adhuc fœminis cedimus.* ita legendus ille locus ex ſcriptis codicibus. De bombyce Coa ita ſcribit cap. xxii. eiuſdem libri: *telas araneorum modo texunt ad veſtem luxumque fœminarum, quæ bombycina appellatur. prima eas retorqueri rurſuſque texere inuenit in Coo mulier Pamphile Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatæ rationis, vt denudet fœminas veſtis.* Hæc Plinius ex Ariſtotele, qui eadem tradit de bombyce, nullo adnotato tamen diſcrimine Coæ bombycis aut Aſſyriæ. lib. v. Hiſt. animal. cap. xix. ἐκ δὲ τούτου τοῦ ζῴου καὶ τὰ βομβύκια ἀναλύουσι τῶν γυναικῶν τινὲς ἀναπηνιζόμεναι, κἄπειτα ὑφαίνου[illegible] πρώτη δὲ λέγεται ὑφᾶναι ἐν Κῷ Παμφίλη Λατώου θυγάτη[illegible] quod Ariſtoteles dixit, ἀναλύουσι ἀναπηνιζόμεναι, pro eo poſuit Plinius *retorqueri*. nam ita omnes antiqui libri eo loci legunt, non *redordiri*, vt vulgo editum eſt. filum torquetur, cum fuſo inuoluitur, quod Græci πηνίζεσθαι dicunt, vnde & πηνίον fuſus ſtamine inuolutus. Latinis *panus* & *panucula* & *panucellium*. at dum euoluitur, te-

torquetur, quod ἀναλύεσθαι & ἀναπηνίζεσθαι dicitur. Bombycis textura πηνίῳ plane ſimilis eſt, & tramæ inuolucro. quare cum exinde ſtamen euoluitur, ἀναπηνίζεσθαι & retorqueri recte dixeris. *rurſus texere* poſuit Plinius, cum Ariſtoteles ſimpliciter ὑφαίνειν ſcripſerit. dixerat enim bombycem telas araneorum modo texere, proinde mulieres quæ telam faciunt de ſtamine quod prius in telis ſuis texuerat bombyx, rurſus texere dixit. Atque hæc obiter. Coa veſtis igitur, qua denudabantur mulieres, non ex eo dicta, ſi Plinio credimus, quod e bombyce Coa confieret, ſed quod in Coo inſula texeretur ex Aſſyria bombyce. Hæc ſunt Coa de quibus Horatius:

—Cois tibi pene videre eſt
Vt nudam.

malidenſia Coa Lucretio vocantur. Tibullus:

Huic ſint & tenues, veſtes quas fœmina Coa
Texuit, auratas diſpoſuitque vias.

harum itaque veſtium artificium in Coo præcipue celebre. inde & Coa veſtis paſſim pro bombycina. ſed an illa ex bombyce Aſſyria, vt velle videtur Plinius illo capite, quod ſuperius citauimus? Hoc certe nec verum, nec veriſimile. loquitur ibidem de inuentione bombycinæ veſtis, quam in Co prima texuit Pamphile quædam. Hæc inuenit ex bombyce, bombycinum ſtamen euoluere, & tenuiſſimam veſtem inde texere, ex bombyce vtique indigena, & quæ in ipſa inſula naſcitur, non ex Aſſyria. vnde enim Aſſyria bombyx in Coo? non ex Aſſyria bombyces ipſæ in Europam affere-

bantur, vt nec ex India aut Seribus, ſed nema tantum. præterea Aſſyria bombyx ſi quæ fuit, non alia fuerit, quam ex qua ſibi veſtes Aſſyrij, Medi, & Perſæ conficiebant. atqui eadem illa cum Serica. nam Medicam veſtem Græci veteres, qui Serum aut Indorum nullam aut paruam habuere notitiam, vocabant eam, quæ poſtea Serica dicta eſt. Procopius lib. 1. Perſicorum: αὕτη δ' ἐστὶν ἡ μέταξα ἐξ ἧς εἰώθασι τὴν ἐσθῆτα ἐργάζεσθαι, ἣν πάλαι μὲν Ἕλληνες μηδικὴν, τανῦν δὲ σηρικὴν ὀνομάζουσι. poſtremo, certo ſcimus & conſtat, bombycinum, quod apud Perſas & Medos & Aſſyrios in vſu erat, ex India illis veniſſe, non indigenum & ἐγχώριον fuiſſe, vt paulo poſt oſtendam. Veſtem itaque illam tenuem & pellucidam, qua ſolæ mulieres vtebantur, non etiam viri, ex Aſſyria bombyce textam, eamdem cum Serica eſſe oportet. Sed multa ſæpe turbat Plinius, & diuerſas opiniones de vna eademque re plerumque confundit & miſcet. Quæ de Aſſyria autem bombyce ſcripſit, nullo modo cum bombyce conuenire poſſunt, quæ ſtamen gignit. ſic igitur tradit capite ſupra ſcripto: *Quartum inter hæc genus eſt bombycum in Aſſyria proueniens maius quam ſupra dicta. Nidos luto fingũt, ſalis ſpecie applicatos lapidi tanta duritie, vt ſpiculis perforari vix poſſint. in ijs & ceras largius quam apes faciunt. deinde maiorem vermiculum.* Bombyx quæ bombycinum facit, ex quo fit porro veſtis ad denubãdas fœminas, toto genere diuerſa eſt ab hac bombyce quæ Aſſyria Plinio dicitur, & quam ceras facere tradit. Si quidem hæc de genere

apum & veſparum eſt, illa vero inter erucas ponenda: nam & ex eruca generatur. Vtramque Plinius confundit, vno eodemque capite, & ex vtraque bombycinum eliquari ſcribit, magno errore. *Telas*, inquit, *araneorum modo texunt ad veſtem luxumque fœminarum.* Hoc eſt, tam ille bombyx quæ in Aſſyria prouenit, & ceras fingit, quam iſta quæ ex eruca fit, ex qua porro naſcitur necydalus. Nemo tam improbe Plinium amet, qui poſſit heic eum defendere. Ariſtoteles vnde ille ſumpſit, lib. v. de Hiſt. Animalium, de his bombycibus tanquam diuerſis, tractauit duobus diuerſis capitibus. & capite quidem XIX. inter erucas bombycem, ex qua bombycinum, recenſet. ea ex grandiore vermiculo eruca fit, deinde ex eruca bombyx, poſtea ex bōbyce necydalus ſiue papilio. Hæc eadem Plinius cap. XXII. lib. XI. idem vero Ariſtoteles cap. XXIV. de varijs apum & veſparum generibus agens, ita ſcribit: ἔνια δὲ τῶν βομβυκίων πρὸς λίθῳ ἢ τοιούτῳ τινὶ, ποιοῦσι πήλινον ὀξὺ καὶ ὥσπερ οἱ ἅλες καταλείφονται. τοῦτο δὲ σφόδρα παχὺ καὶ σκληρὸν, λόγχῃ γὰρ μόλις διαιροῦσι. ceras etiam hæ bombyces faciunt. paullo poſt: χρεὶς δὲ τοῦ ὑμβρίος ἐν τῷ πηλῷ γίνεται κηρός. idem omnino traditur a Plinio de Aſſyria bombyce, quam eiuſdem generis eſſe vult, cum ea quæ telas texit araneorum modo, vnde bombycinæ rurſus texuntur veſtes. ſed bombyx quæ ceram facit, telam non texit: vt e diuerſo, illa quæ ſtamen gignit, ceram non facit. vno eodemque nomine quidem cenſentur ambæ, ſed vtriuſque nominis longe diſpar ac diuerſa ratio. βόμβυξ & βομβυλιὸς Græcis

genus eſt apis aut veſpæ quæ ceram facit. Heſychius : βομβυλιός, ζῶον ἦχον τινὰ ποιοῦν τῶ γένες τῶν σφηκῶν, ἢ μέλισσα μεγάλη, ἢ μῦα. idem: βόμβυκες, εἶδος ζώου παρόμοιον κατὰ σφῆκα. Ariſtophanes in Veſpis:

Ὥσπερ μέλιττ' ἢ βομβυλιὸς εἰσέρχεται
Ὑπὸ τοῖς ὄνυξι κηρὸν ἀναπεπλασμένος.

Scholiaſtes vetus: βομβυλιὸς ζῶον μελίττῃ ὅμοιον, ὃ ὅτι κηρὸν ποιεῖ. Dicta autem hæc bombyx, ſiue βομβυλιός, a bombo, vel ſono quem apes & veſpæ edunt, quas *bombire* & *bombitare* Latini dicunt ex Græco βομβεῖν. Ariſtophanis Scholiaſtes: βομβυλιὸς εἶδος μελίσσης, ὃ εἴρηται παρὰ τὸ βομβεῖν. ab eodem bombitu, βόμβυξ, & βομβυλιὸς etiam genus tibiæ. vnde βομβαύλιος, apud Ariſtophanem οἱ αὐληταὶ, & βομβυλιὸς genus vaſis anguſti oris, a ſono quem edit, dum euacuatur. At enimuero bombyx illa, ſiue bombylius vnde ſtamen bombycinum ducitur, quomodo dici poſſet bombyx a bombo, cum eo tempore tantum dicatur, & ſit bombyx, quo mortuæ ſimilis in ſuo ſibi nido textili quo ſeſe inuoluit, prorſus immobilis queſcit? nam ex vermiculo fit eruca, quæ poſt paullum tēporis, vt eruca facta eſt ſedes ſibi tendere incipit, & quaſi tumulum ſiue nidum potius, condere filis multis hirſutum & horricomem, in quo veluti ſepulta iacet. tunc bombyx dicitur & bombylius. ex bombylio porro perforata teſta qua incluſa eſt, ſumptis pennis exit papilio, quem νεκύδαλον Græci vocant, ita dictum, vel quod haud diu viuat, nam poſt paullo moritur, aut quod ex mortua bombyce quaſi renaſcatur. huiuſmodi papiliones qui ex erucis diuerſis

fiunt, ψυχαὶ Græce dicuntur. Quod bombyx in eruca quæ metaxam parit, dicitur, hoc in alijs erucis eſt χρυσαλλίς. quidam confundunt βόμβυκα, & νεκύδαλον. Clemens Alexandrinus, μεθ' ἣν εἰς τρίτην μεταμόρφωσιν νεοχμοῦνται βομβύλιον· οἱ δὲ νεκύδαλον αὐτὸ καλοῦσιν, ἐξ οὗ μακρὸς νήθεται στήμων. Ariſtoteles alijque diſtinguunt. & melius. nam certum eſt necydalum dici qui prodit ex bombyce. Heſychius: νεκύδαλος, τὸ ἐκ τοῦ βόμβυκος ζῶον. errant etiam viri docti qui apud Ariſtotelem ordinem mutant, atque ita legunt: κάμπη, εἶτα νεκύδαλος, ἐκ δὲ τούτου βομβύλιος. Nec enim necydalus appellatur, ex quo ſtamen ſericeum elicitur, ſed bombyx, vnde bombycinum. Plinius: *& alia horum origo: e grandiore vermiculo gemina ſui generis protendente cornua vrica fit, dein quod vocatur bombylis, ex ea necydalus.* ita legenda Plinij illa verba ex optimo codice clariſſimi Rigaltij. *vricam* vocat, quam alij *erucam*. ſed *vrica* rectius. nam ab vrendo ſic dicta. ab vro *vrica*: vt a pauio, *pauica*: a viſio, *viſica*. & ſimilia. Iuuenalis: *Tu tibi tunc vrica places*. de qua plura alibi. Bombyx igitur, & bombylius tunc vocitatur, quum teſta ſua ſiue ſepulcro textili incluſa eſt, nec mouens ſeſe nec ſonans, ita vt a bombo vel ſono dicta videri non queat, vt bombyx veſpa. certe a figura ſic appellata eſt. nam teſta illa ſiue theca, qua reconditur, oblonga & ouata forma, fuſum refert ſtamine plenum, qui in medio tumeſcens, ſenſim tenuiſcit, & in acumen vtrimque deſinit. *panum* & *panuellium*, & *panuculam* Latini vocant, Græci πηνίον. Talis eſt modico ſecus & figura ampul-

læ, quam Græci βομβύλην appellant. Heſychius: βομβύλην, λήκυθον. nam ventrem extumidum habet, τὰ ἄκρα exiliora. ab eadem formæ ſimilitudine, βομβυλιὸν vas dictum putarim. anguſto quippe collo, ventre tumidiore in acuminatum fundum deſinebat. Heſychius: βομβυλιός, ποτηρίου γένος κατὰ μικρὸν ποτὸν στάζοντος. quidquid inflatum denique & extumidum erat, βόμβυλον Græci dixere. vnde βομβυλὶς bulla dicitur apud eoſdem. Heſychius: βομβυλίδας, πομφόλυγας. inde *bombylis* Plinio bombyx vocatur: *bombylis, ex ea necydalus*. ita legitur in optimo ac vetuſtiſſimo libro. Hinc tumor inguinum, βομβών. Heſychius: βομβῶνας, βουβῶνας. ab eadem cauſa, & figura Latini veteres *panum* appellarunt. nam panus eſt inuolucrum tramæ, quæ & *panucla*. vnde & πανοῦκλαν tumorem quemlibet in corpore Græci recentiores dicunt. Alexander Trallianus: ποιεῖ πρὸς πάντα σκληρὰ κονδυλώματα καὶ ἀρχομένας πανούκλας. peſtem etiam, vel tumorem peſtilem ita vocant. Corona pretioſa: πανοῦκλα, *peſtis*, λοιμός. ſic *panucla* vel *panus*, idem eſt quod βομβὼν vel βουβών. vide Nonium. *Bombinas* etiam hodie puellæ noſtrates vocant, ligna quibus tramam inuoluunt. ab hac figuræ ſimilitudine haud dubium eſt, quin bombyx aut bombylius nomen inuenerit apud Græcos. Artifices hodierni *cocconem* vocant nidum illum volubilem, quo inuoluitur bombyx. Græci κουκούλιον, quaſi paruum κουκίον. ita enim κοκκίον dicunt, aut κουκούλιον, quaſi paruam techcam. Ex his conſtat, quantum diſtet bombyx, quæ metaxam operatur, a bombyce quæ veſ-

pa eſt, & ceram facit. cum res, tum nominis ratio diuerſiſſima ſunt. Nulla igitur iam bombyx Aſſyria eſt, quæ bombycinum neat: ſi quidem bombyx ea, quam Aſſyriam indigetat Plinius, de genere veſparum eſt, & ceram facit. At illa quæ telas texit araneorum modo, & de qua bombycinam veſtem texere prima inuenit in Coo Pamphile Plateæ filia, bombyx vtique Aſſyria non eſt, ſed Coa quæ in Co inſula naſcitur. Bombycas Coas ita deſcribit ibidem Plinius: *Bombyces & in Coo inſula naſci traduntur, cupreſſi, terebinthi, fraxinus, queceus, florem imbribus decuſſum terræ habitu animante. fieri autem primo papiliones paruos nudoſque, mox frigorum impatientia villis inhorreſcere, & aduerſum hyemem tunicas ſibi inſtaurare denſas, pedum aſperitate radentes foliorum lanuginem vellere, hanc ab his cogi, vnguium carminatione mox trahi, inter ramos tenuari ceu pectine, poſtea adprehenſa corpori inuolui nido volubili.* elegantiſſimus hic locus, ſed in vulgatis editionibus perturbatiſſimus & corruptiſſimus, quem ex antiquæ ſcripturæ veſtigio ita digerendum diſtinguédumque cenſuimus. Perfectas lanificas & textrices facit illas Coas bombyces, quæ tunicas ipſæmet ſibi non manibus ſuis, ſed plane pedibus inſtruerent. primum eſt in lanificio lanam tondere, antiqui vellebant. lanuginem illæ foliorum pedibus radentes vellunt: lana rudis deinde cogitur & glomeratur: lanuginem illæ quaſi lanam cogunt, & in orbem glomerant. coacta & glomerata lana carminatur, & carpitur: lanuginem illæ ſic coactam, carminatione vn-

guium trahunt. *trahere* autem proprie de carminatione, vt Græci ἕλκειν. vnde Græci: *κνάφοις, ἀκάνθαις ἕλκουσι τὰ ἱμάτια*. Poſtea pectitur: illæ inter ramos ceu pectine tenuant. vltimo corpori adprehenſam induunt, & ſeſe inuoluunt nido volubili, quaſi tunica aduerſus hyemem. hæc elegantius deſcripta ſunt quam verius. ſequitur: *tum ab homine tolli fictilibuſque vaſis, tepore & furfurum eſca nutriri, atque ita ſubnaſci ſui generis plumas, quibus veſtitos ad alia penſa dimitti.* ſi rem veram dicit, Coi artifices non prius ex bombyce ſtamen bombycinum eliquabant ac euoluebant, quam euolaſſet papilio. quare non mirum ſi non optimæ notæ bombycinum illud erat, ita vt veſtes ex eo textas viros etiam vſurpare non puderet. necanda enim bombyx eſt, priuſquam prorumpat papilio, vt optima habeatur & delicatiſſima metaxa. ita hodieque noſtri artifices faciunt: nam ardentiſſimo ſoli expoſitas ſic interficiunt in ſuo ſibi nido ac folliculo bombyces, aut in furno torrendas curant. Quod autem dicit Plinius papiliones illos, poſtquam ex nido ſuo proruperunt, ad alia penſa ab artificibus dimitti, nimirum intelligit ad ſyluas eos reuolare, ibique denuo ſibi tunicas parare, radentes filiorum lanuginem, trahentes, carminantes, & rurſum corpori inuoluentes. at naſci papiliones illos prius dixerat, ex terræ halitu decuſſos arborum flores animante, & primo quidem papiliones paruos & nudos. duplex igitur origo illorum papilionum, ex floribus deciduis, & ab halitu terræ animatis pa-

pilio creatur, & ex eodem papilione ſic creato iterum alius exit papilio poſtquam penſa ſua abſoluit, qui iterum ad eadem facienda penſa reuolet. quod neutiquam cohæret. quod enim dicit *papiliones paruos primo fieri nudoſque*, quomodo nudi, ſi papiliones? nam papiliones pinnati ſunt. pennis igitur vtique ſuis tecti. ſed & nulli papiliones nudi. legebam itaque olim: *fieri autem primo papilione ex paruo, nudoſque, mox frigorum impatientia villis inhorreſcere.* quam coniecturam adiuuare videtur vetuſtiſſimus clariſſimi Rigaltij codex, in quo ſcriptum eſt: *papilionis & paruo nidoſque.* ſed toto illo capite Plinius plus elegātiæ litauit quam veritati. ſcio quidem & illum ſuos auctores habuiſſe, delectum tamen non habuit, & falſos plerumque ſequitur. ſciendum ſane eſt, haud aliam fuiſſe naturam, aut originem Coarum olim bombycum, atque hodiernarum: nec aliam nunc eſſe hodiernarum, atque olim fuit Sericarum, aut Indicarum. Papilio vel necydalus, qui ex bombyce exit, oua generat. ex ouis naſcitur vermiculus, ex vermiculo fit eruca, ex eruca bombyx, ex bombyce iterum papilio qui necydalus dicitur. Atque hæ tot mutationes vnius animalculi in ſex totis menſibus fiunt. Ariſtoteles qui hæc de bombyce prodidit, non diſtinxit Coam ab Aſſyria, vt facit Plinius, ſed de omni bombyce loquitur. immo de Coa magis quam de alia. nam Coam mulierem Pamphilen primam ex bombyce bombycinum texere inueniſſe narrat. ex Coa vtique non ex Aſſyria aut Serica, vt iam ante proba-

uimus. at Plinius qui diuerſam de bombycis Coæ natura & artificio opinionem legerat apud alium auctorem, putauit diuerſas eſſe bombycas, de quibus Ariſtoteles tradidit, & de quibus auctor ille quiſquis eſt, quem in bombycis Coæ natura exequenda ſequitur. Sic quæ Ariſtoteles de bombyce omni in vniuerſum ſcripſerat, quaſi de ſola Aſſyria ſcripta eſſent accepit, quia ſcilicet paullo diuerſa viderentur ab ijs quæ de Coa bombyce alij ſcripſere. Hoc argumento poſſet etiam aliquis non vnum, ſed plura Indicarum eſſe bombycum genera adſtruere, tam varia ſunt, & pæne contraria quæ varij auctores in earum deſcribenda hiſtoria dixerunt. longe falſiora & abſurdiora ſunt, quæ de noſtratium & Aſſyriarum bombycum diſcrimine heic ad Tertullianum annotauit Pariſienſis profeſſor. *ex Ariſtotele*, inquit, *Clemente, Plinio, Tertulliano intelligi poteſt, aliam Aſſyriæ bombycum, de quibus illi agunt, hiſtoriam eſſe, aliam noſtratium. Aſſyrijs necydali tantum, noſtris etiam oua ſiue aureliæ.* Primo falſum eſt quæ Ariſtoteles, Clemens, Tertullianus, de bombyce dicunt, ea dici de Aſſyria. de omni bombyce loquuntur, non de Aſſyria quæ nulla fuit. Deinde imperite confundit oua bombycum cum aurelijs. aureliæ hoc eſt χρυσαλλίδες, ouata figura ſunt, non oua ſunt. & idem eſt χρυσαλλὶς quod bombylius: nam χρυσαλλὶς ex ſui generis eruca fit, vt bombyx ex ſui. videndus Ariſtoteles libr. v. de Hiſt. animal. cap. xix. Heſychius: χρυσαλλὶς ζῶόν τι, οἱ δὲ τὴν ἀπὸ τῆς κάμπης γινομένην χρυσαλλίδα φασί. Theophraſtus

bombycem

bombycem ipſam ex qua bōbycinum, χρυσαλλίδα vocat a colore tegminis, cum ex ouo vermis naſcatur, ex verme fiat eruca, ex eruca chryſallis ſiue aurelia, ex aurelia papilio, ſiue necydalus, ex necydalo oua, quæ vermem pariunt, quî fieri poteſt, vt idem ſint oua & aureliæ? poſtremo magnam rerum, & naturæ imperitiam in eo prodit, quod in Aſſyrijs bombycibus necydalos tantum fuiſſe vult, in noſtris etiam oua. Diceret mihi quomodo ex necydalo vermem gigni potuiſſe putet apud Aſſyrios, ſi Aſſyrij necydali oua non pariebant? qualis iſta foret metamorphoſis, vt ex pinnato papilione, vermiculus nudus repente fieret? ouorum non meminit Ariſtoteles, an propterea non fuiſſe dicendum? aut neglexit de ouis dicere, aut certe neſciuit. ſed illud veriſimilius. ouis propagari bombyces non ſolum noſtras, verum etiam Indicas, & Sericas, & Aſſyrias, ſi vllæ fuere Aſſyriæ, vel experientia docere poſſit Phyſicæ rationis ignaros. Adde quod noſtræ bombyces ex ſeminio Indico ſunt. nam ſub Iuſtiniano, allatis ex India vſque ouis, ſic bombycum per Europam habendarum, & ſerici faciendi ratio propagata eſt. de qua infra dicemus. Nunc Plinij locum de bombycibus Cois abſoluamus. proxime ſequitur apud eumdem: *quæ vero cœpta ſint lanificia, humore lenteſcere, mox in fila tenuari iunceo fuſo.* quomodo cœpta lanificia, quæ conſummata ſunt? nam cum tegmen ſuum illud bombycinum, quo tenebatur incluſus, perrupit papilio, & exijt, lanificium omne bombycis abſolutum eſt. in

omnibus vetuſtis exemplaribus, & omnium vetuſtiſſimo Rigaltiano legitur: *quæ vero capta ſit laniſicia humore lenteſcere*: omnino ſcribendum: *quæ vero capta ſit lanitia, humore lenteſcere.* lanitiam dixit lanitium. ſic apud Laberium:

Nihil refert molle ex lanitia Attica,

An pecore ex hircorum veſtitium geras.

lanitiam quæ capta eſt, vocat lanuginem illam hirſutam & hiſpidam bombycis, quæ adhæret cortici bombycini folliculi, quæque ſic implexa & implicita eſt, vt euolui expedirique nequeat, niſi prius humore lenteſcat. hoc eſt quod dicit Plinius, lanitiam quæ capta ſit, quæ tenacius nempe hæreat, & implicita ſit, humore lenteſcere. ſic *captum eſſe* vulgo dicimus, quidquid alicui rei firmiter adplicitum hæret. ſequitur apud Pliniũ: *mox in fila tenuari iunceo fuſo.* iunceus ille fuſus, nugæ maximæ. adquã rem enim, aut quẽ ad vſum iunceus fuſus? cur talis in hoc opere expetitus? quis denique fuſũ vidit ex iunco? demus ex iunco fuſos fieri, certe fila non tenuantur fuſo, ſed tenuata & deducta fila fuſo inuoluuntur. libri omnes inibi *fuco*, pro *fuſo* ſcriptum exhibent. quis dubitet, quin *fuco* ſcriptum ſit pro *foco*? ſic *luci* in veteribus gloſſis, pro loci. *luci*, ὀξιαί, πίνου. totus itaque locus ille Plinij ſic legendus: *quæ vero capta ſit lanicia humore lenteſcere, mox in fila tenuari iuncto foco*, pro *iunceo*, vel *iuncio*, repoſuimus *iuncto*. qua mutatione nihil procliuius. inhærens igitur & implexa bombycis lanugo primum aqua adſpergebatur, vel etiam in aquam ingerebatur, vt lenteſceret, vt facilior lentiorque

fieret ad euoluendum. deinde etiam adiuncto & adhibito foco tenuabatur in fila. quin hæc mens fuerit auctoris, & quin recte verba eius reſtituerimus, nemini niſi imperito negare relictum eſt. etiam hodieque artifices noſtri bombycinarij, cum lanicium bombycis captum & implicitum explicare volunt, caccabum habent aqua plenum, & ſubiecto igne feruentem, in quem folliculos conijciunt. ſic lenta iam materies, & ſequax de facili euoluitur, & in fila tenuatur. Hactenus Plinius de bombycibus Cois, ex quibus veſtes pellucidæ, Coæ & bombycinæ dictæ, tam viris quam mulieribus communes olim fiebant. Nam & viri has vſurpabant. propterea admodum æſtiue ac leuiter texebantur. idem Plinius, vt ſupra emendauimus: *nec puduit has veſtes vſurpare etiam viros leuitate propterea æſtiua.* Iuuenalis non omiſit ſatyrico dente perſtringere has virorum ſui temporis delicias, quos haud ſecus ac fœminas, veſtis tegendo nudabat, ita toti per eam pellucebant:

Acer & indomitus libertatiſque magiſter
Cretice pelluces.

Nam de bombycinis & Cois accipiendum in illo verſu, non de ſericis, vt cenſet Lipſius ad Tacitum. quippe ſericas nondũ viri tunc vſurparant, quas fœminis relinquebant, ſed ſolas bombycinas ex bombyce Coa, cum illis communes habebant. Plinius: *Aſſyria tamen bombyce adhuc fœminis cedimus.* quoquomodo loquutus ſit, de ſerica veſte quam *Medicam* vocabant, intellexiſſe certum eſt. Aſſyrij & Me-

di non ex alia bombyce veſtes conficiebant, quam quæ ad eos ex India afferebatur, vt paulo poſt dicam, cum de ſerico agam. Sed Græci quibus Seres, & Indi ante Alexandri expeditionem vix erant niſi de nomine cogniti, Medicam veſtem appellabant, ex ſerico factam. primus Romanorum *ſericam* veſtem induit Heliogabalus, vt apud Spartianum in eius vita legere eſt. cum *ſericam* dicimus, ne quis erret, *holoſericam* intelligimus: talis erat Medica veſtis. nam *ſericas* Romani, quæ ſubſericæ tantum erant, etiam vocarunt, quarum ſtamen lineum, trama vero ſerica. Hæ ſubſericæ etiam in vſu viris, vt & bombycinæ longe ante Heliogabalum. Sericæ togæ apud Quintilianum mentio, quam viri geſtabant. de ſubſerica capiendum, non de holoſerica. Spartianus: *primus Romanorum holoſerica veſte vſus fertur, quum iam ſubſerica in vſu eſſent.* ſic & bombycinæ Coæ, ac ſubſericæ viris delicatis, & mulieribus, paſſiuitus erant communes: ſolæ vero holoſericæ, quæ & proprie ſericæ, mulieribus vſitatæ. At ſi quis de verbis Plinij inductus putat præter ſericum duas etiam bombycini ſpecies fuiſſe, quarum vna promiſcue mulieres cum viris vterentur ex bombyce Coa: alteram vero ſolæ mulieres vſurparent, ex bombyce Aſſyria; næ is magnopere fallitur. nam præter holoſericam veſtem, quam Aſſyriam vocare videtur Plinius, nulla alia veſtis fuit bombycina viris vetita. immo nulla alia bõbycina præter Coam, de bombyce indidem nata textam. Etenim ſericum etſi ex bomby-

ce quoque proueniret Serica aut Indica, haud tamen bombycinum vocabatur. ſerici aut ſericæ veſtis mentio nulla apud veteres aut medios Comicos: bombycinæ multa. pro ſerica veſte, Medicam dicebant a Medis aut Perſis qui ea vtebantur. βρύθακας & βρυτίνας vocabant bombycinas veſtes. Heſychius: βρύθακες οἱ χιτῶνες βομβύκινοι. Cratinus ἐν μαλθακοῖς:

Ἀμοργὸν ἔνδον βρυτίνην νῆθε τινά.

Heſychius: ἔπαιξε περὶ τὸ πήνισμα τὸ βρύττον. ἔστι δὲ καὶ ζῷον βρύττον ὅμοιον κανθάρῳ, καὶ τὸ ἀπ' αὐτοῦ βρύττιον πήνισμα, ὅπερ ὑπ' ἐνίων βομβύκινον λέγεται. de ſcarabeo nugas blattit: nam bombyx, quæ bombycinum filat, nihil habet ſimile cum ſcarabeo. eodem errore Pauſanias & bombyces Indicas, quæ nema ſericum ducunt, ſcarabeis ſimiles dicit, & altero quidem tanto maiores, quam maximus eſt ſcarabeus. Bombycinæ porro & Coæ veſtis primis Imperij Romani temporibus, quod ſub Imperatoribus Romanis fuit, ſatis frequens apud auctores occurrit mentio: medijs autem & extremis exigua & prope iam omnino nulla, adeo vt præ copia ſerici quæ ex India importabatur, videatur aut neglectus, aut penitus abolitus bombycini vſus. De ſerico nunc videamus. Sericum dictum eſt bombycini genus, quod ex Seribus & Indis veniebat. bombycini genus dixi, quia plures inter auctores conuenit, a vermiculo bombycibus Cois prorſus ſimili, nema ſericum apud Setas & Indos neri. Pollux: σκώληκές εἰσιν οἱ βόμβυκες ἀφ' ὧν τὰ νήματα ἀνύεται ὥσπερ ἀράχνης. ἔνιοι δὲ καὶ τοὺς Σῆρας ἀπὸ τοιούτων ἑτέρων ζώων ἀ-

θροίζειν φασὶ τὰ ὑφάσματα. Seruius in II. Georgicôn: *apud Indos & Seres ſunt quidam in arboribus vermes, & bombyces appellantur, qui in aranearum morem tenuiſſima fila deducunt, vnde eſt ſericum.* Σῆρας etiam Græci huiuſmodi vermiculos appellarunt. Pauſanias in Eliacis σῆρα vocem Græcam eſſe dicit, ceterum aliter ab ipſis Seribus hunc vermiculum appellari. eius hæc verba ſunt in ſecundo Ἠλιακῶν ſub finem: οἱ μίτοι δὲ ἀφ' ὧν τὰς ἐσθῆτας ποιοῦσιν οἱ Σῆρες, ἀπ' οὐδενὸς φλοιοῦ, τρόπον δὲ ἕτερον γίνονται. ἔστιν ἐν τῇ γῇ ζωΰφιον σφίσιν, ὃν σῆρα καλοῦσιν Ἕλληνες. ὑπὸ δὲ αὐτῶν Σηρῶν τι ἄλλο που, καὶ οὐ σὴρ ὀνομάζεται. Heſychius: Σῆρες, ζῶα νήθοντα μέταξαν, ἢ ὄνομα ἔθνους ὅθεν ἔρχεται καὶ τὸ ὁλοσηρικόν. idem: σηρῶν, σκωλήκων τῶν ἐξυφαινόντων τὰ σηρικά· σῆρες γὰρ οἱ σκώληκες. Clemens in Pædagogo lib. II. cap. X. σῆρας Ἰνδικοὺς, *vermes Indicos.* ἐκ ποδῶν μεθιστάντας νήματα χρυσοῦ καὶ σῆρας Ἰνδικοὺς καὶ τοὺς περιέργους βόμβυκας χαίρειν ἐῶντας. Ἰνδικὸν σκώληκα auctor incertus appellat: ὁμοία ἐστὶν ἡ τοῦ παρόντος βίου τερπνότης Ἰνδικῷ σκωληκίῳ, ὅπερ τῷ φύλλῳ τοῦ δένδρου συντυλιχθὲν, καὶ τῇ τροφῇ ἀσχοληθὲν συνεπνίγη ἐν αὐτῷ τῷ μετάξης κουκουλίῳ. id eſt, *vita præſentis voluptas Indico vermi ſimilis eſt, qui folio arboris conuolutus, & pabulo intentus, tandem ſuffocatur in ipſo metaxæ ſuæ folliculo.* Folia eiuſmodi ex India & Arabia afferuntur oblonga, & anguſta, quæ complicata intus habent inuolutam bombycem cum ſuo ſibi ſericeo tegmine. Plinius, & veterum nonnulli, quos ille ſequutus eſt, vt eum rurſus alij de recentioribus ſequuti ſunt, videntur exiſtimaſſe ſericum nema quod a Seribus colligitur, lanuginem ar-

borum eſſe, qua ſponte ſua earum folia caneſcant, quæque nulla vermium opera, aut opificio proueniat. Nam vt in omnium fere arborum folijs lanugo quædam natura ſuapte canescens naſcitur, eam lanuginem meram lanam in Serum arboribus vult eſſe, quam illi depectentes, multa prius aſpergine mollitam, & ſequacis ad ſubtemina materiæ factam, ſic nere ſolent ac texere, qua de re ſupra dicere memini. *canitiem frondium* vocat illam lanuginem lib. VI. cap. XVII. *Seres lanicio ſyluarum nobiles, perfuſam aqua depectentes frondium canitiem.* alibi *lanuginem*, alibi *lanam*, eodem trahunt & Virgilij verſum.

Velleraque vt folijs depectunt tenuia Seres.

Seruius tamen de vermibus accipit. quod non poteſt. nam eoſdem auctores ſequitur poeta, quos Plinius. Græci de illa Sericarum arborum lanugine: φασὶ δὲ καὶ σηρικὰ παρ' Ἰνδοῖς γίνεσθαι ἐκ τινῶν φλοιῶν ξαινομένης βύσσου, ἐπαυξεῖν δὲ καὶ δένδροις ἀχίοις ὡς ἔριον καλλονῇ καὶ ἀρετῇ προφέρον τῶν ἐκ τῶν προβάτων, ἐξ οὗ καὶ εὐήτελοι σινδόνες ὑφαίνονται. Dionyſius Afer longe diuerſam ſuper ſerici confectione opinionem refert. ſcribit enim Seres ex pratenſium herbarum floribus ſericum conficere, verſus eius hi ſunt de Seribus:

Αἰόλα δὲ ξαίνοντες ἐρήμης ἄνθεα γαίης
Εἵματα τεύχουσιν πολυδαίδαλα, τιμήεντα.

Audio etiam hodieque apud Indos herbam haberi quæ tenuiſſimam & delicatiſſimam lanuginem fert, & ſerico comparilem. herba ipſa qua facie ſit neſcio. ex ea ſemen tantum, & comam candidiſſimam, & ſerico perquam

ſimillimam vidiſſe me profiteor. ſic variæ veterum ſuper ſerico, quomodo fieret, & vnde prouenirct, fuere ſententiæ. alij partem veri dixere, alij propius attigerunt, alij falſa penitus de eo ſcripſere. Nec mirum cum ex tam longinquis regionibus afferretur, & apud eas gentes naſceretur, quæ regionis ſuæ ingreſſu aduenas arcebant, ita vt nihil explorari, & ad perfectum de his, eorumque rebus cognoſci liceret. Ex India & Seribus hæc ſpecies præcipue aduehebatur. vnde Ἰνδικοῦ νήματος, & Σηρικοῦ meminit Arrianus in periplo maris Erythræi. adeo autem caro vænibat, vt contra aurum pararetur, Aureliani Imperatoris tẽpore. Nam, vt ſcribit Vopiſcus in eius vita, *libra ſerici, libra auri fuit*. ita ἰσόχρυσον tunc fuit ſericum, cuius libra centum noſtris aureis plus minus præſtinabatur, cum hodie quattuor, aut quinque coronatis poſſit emi. de libra duodecim vnciarum loquor, qualis fuit Romana. Iuſtiniani vero ætate, non ſolum tota ſerici paratura ad plenum & perfectum explorata eſt, ſed etiam ex Oriente in Occidentem traducta. Tunc cognitum eſt, vermes quales hodie habemus, immo eoſdem, nam inde eos habemus, apud Seras & Indiæ populos, eodem prorſus modo quo apud nos, metaxam ex ſe producere ac operari. Illo in tempore ſericum nema Perſæ ab Indis & Seribus ſibi comparabant, Romani vero a Perſis illud comparare cogebantur. at quum aduerſus Perſas bellum gereret Iuſtinianus, magnopere facere eniſus eſt, quaqua poſſet arte, ne Romani ſuis ab hoſtibus tam ca-

ram ſpeciem, & luxui adeo neceſſariam emerent. Voluit itaque cum Aethiopibus Homeritis qui Chriſtianis erant ὁμόδοξοι, fœdus inire, vt ab Indis ipſi metaxam mercarentur, Romaniſque venderent; quo pacto magnum ad eos rediturum eſſe compendium, Romanos vero liberatum iri neceſſitate commercium habendi cum ſuis hoſtibus. Narrat Procopius lib. I. Perſicῶn. Hæc cum maxime agitanti Iuſtiniano duo monachi ex India reuertentes, qui ibi pluſculum commorati fuerant, ſeſe obtulerunt, rettuleruntque, ex longiore mora quam apud Indos fecerant, diligenter omnem ſe rationem exploraſſe ſerici faciendi. poſſe itaque facile ſatisfieri deſiderio Imperatoris, vt Romani a Perſis ſericum præſtinari neceſſe amplius non haberent. tum de vermibus metaxæ opificibus ea narrauerunt, quæ nunc videmus, & vſu iam cognoſcimus, deque toto illo metaxæ conficiendæ artificio. Vermes illos viuos in Europam afferri non poſſe, ſed ſemen eorum duntaxat, hoc eſt oua. γονὰς vocat Procopius lib. IV. Gotthicῶn, vbi hanc rem fuſe perſequitur. iuſſu Imperatoris iter rurſus in Indiam capeſſunt illi monachi, & inde oua bombycum Indicarum Byzantium attulere. Hæc fimo cooperta, vt apud Indos ſolet, vermes excluſere, τῆς μετάξης δημιουργούς. mori folia pro pabulo illis data. inde per totam Europam & Occidentem propagata Sericorum vermium generatio, & ſerici ex iis conficiendi ratio propalata. Procopius in Gotthicis lib. IV. τρέφουσι δὲ συκαμίνου φύλλοις, ἐξ ἀπ' αὐτοῦ γίνεσθαι μέ-

παξαν τὸ λοιπὸν κατεστήσαντο ἐν τῇ Ῥωμαίων γῇ. ſic beneficio monachorum hodie ſerico veſtimur. Theophanes Byzantius apud Photium, tradit Perſam quemdam imperante Iuſtiniano, Romanis ſerici inuentionem oſtendiſſe, & oua, hoc eſt ſemen illorum vermium, qui metaxam deducunt, ex India vſque Byzantium in ferula pertuliſſe: ὅτι τὴν τῶν σκωλήκων γένεσιν ἀνὴρ Πέρσης βασιλεύοντος Ἰουστινιανοῦ. ἐν Βυζαντίῳ ὑπέδειξεν οὔπω πρότερον ἐγνωσμένην Ῥωμαίοις οὗτος δὲ ἐκ Σηρῶν ὁρμηθεὶς ὁ Πέρσης τὸ σπέρμα τῶν σκωλήκων ἐν νάρθηκι λαβὼν μέχρι Βυζαντίου διεσώσατο, καὶ τοῦ ἔαρος ἀρξαμένου, ἐπὶ τὴν τροφὴν τῶν συκαμίνων φύλλων ἐπαφῆκε τὰ σπέρματα· τὰ δὲ τραφέντα τοῖς φύλλοις, ἐπτεροφύησε δὲ καὶ τἄλλα εἰργάσατο, ὧν τήν τε γένεσιν καὶ τὴν ἐργασίαν ὁ βασιλεὺς Ἰουστῖνος ὕστερον τοῖς Τύρκοις ὑποδείξας, ἐθάμβησεν· οἱ γὰρ Τύρκοι τότε τά τε Σηρῶν ἐμπόρια καὶ τοὺς λιμένας κατεῖχον. Ex illo porro vermium Indicorum ſemine, quod ſub Iuſtiniano primum ex India in Europam inuectum conſtat, quantum hodie in Occidente vermium ſericorum eſt, profluxiſſe & emanaſſe plus quam certum, non ex illis bombycibus, quæ in Coa inſula naſcebantur, vnde veſtes bombycinæ olim fiebant. Nam Iuſtiniani æuo, & longe ante Iuſtinianum, Coarum illarum bombycum ſemen prorſus extinctum videtur fuiſſe, aut ratio ſaltem conficiendi ex his bombycini penitus abolita. Pro comperto tamen & pro certo fere habuerim Coacorum vermium qui bombycinũ ſtamen nebant haud diſpatile genus extitiſſe ac Sericorum aut Indicorum. niſi hæc differentia fuerit, quod Indici tenuius & ſubtilius filum

nerent, quam Europæi. Præterea conſtat ex Plinio, capite quod ſupra ventilauimus, Coos artifices non, ante filum ex bombycis panucula euoluere ſolitos, quam papilio pinnatus folliculum ſuum perrupiſſet: quæ res longe deterius vt eſſet bombycinum, efficiebat. quamobrem ſericum quod ex India importabatur in Europæas regiones, vt longe delicatius bombycino, quod in Græcia proueniebat & rexebatur, ſic longe etiam pretioſius. Hinc bombycina viris etiam cum mulieribus erant communia, at ſericum ſolæ mulieres vſurpabant, viris in commune. Plinius lib. VI. cap. XVII. *Seres lanicio ſyluarum nobiles, perfuſam aqua depectentes frondium canitiem: vnde geminus fœminis noſtris labor, redordiendi fila, rurſumque texendi. Tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, vt in publico matrona traluceat.* De ſerica veſte heic idem dicit quod de Aſſyria lib. XI. cap. XXII. eam nimirum veſtem fœminas denudare, & ſolis mulieribus relictam, cum viri bombycinam Coam paſſim vſurpare non vererentur. vt proinde neceſſe ſit, vt ante diximus, veſtem de ſerico & ex Aſſyria bombyce eamdem fuiſſe, & eam eſſe quam Μηδικὴν Græci veteres indigetabant. res eadem erat, de qua diuerſe traditum fuerat. rem diuerſam putauit Plinius, quia diuerſe tradita. ſed & illa verba Plinij de Serum lanicio magnopere obſeruanda ſunt: *vnde geminus fœminis noſtris labor, redordiendi fila, rurſumque texendi.* ex quibus certo certius colligitur, Serica texta quæ ex Seribus adferebantur, quod preſſius denſata eſſent, filatim reſol-

ui ſolita a mulieribus Europæis, & rurſus te-xi, tenuiore ac rariore textura, vt inde ſcilicet veſtes fierent, quæ fœminas tegendo nuda-rent, & per quas in publico totæ tralucerent. Profecto haud aliter verba Plinij liceat inter-pretari. ſed & eam interpretationem firmat Lucanus his verſibus:

Quod Nilotis acus compreſſum pectine Serum
Soluit, & expanſa laxauit ſtamina tela.

Tertullianus etiam in libro de habitu mulie-bri eum morem aperte tangit: *proinde & ve-ſtium de coloribus honorem ſerui etiam eorum terunt. ſed & parietes Tyrijs & hyacinthinis, & illis regijs velis, quæ vos operoſe reſoluta transfiguratis, pro pictura abutuntur.* Atque hæc de bombycino & ſerico quæ potui meminiſſe, quæque ad rem putaui pertinere, dum hic de bombyce Ter-tulliani locus explicatur: quem priuſquam e manibus dimitto, monendum etiam eſt, reti-neri poſſe veterem librorum lectionem, ſine vlla mutatione: *proinde ſi necaueris, animata iam ſtamina volues.* id ſolum quærendum eſt, quid ſint *animata ſtamina.* ſine dubio *animata ſtamina* eodem ſenſu dixerit, quo *animatum capillum* in lib. de cultu fœminarum: *tum ſolis animandō ſi-mul & exſiccando capillo exoptabilis ardor.* vbi *animare capillum*, eſt tingere & colorare. ſic *ani-mata ſtamina*, hoc loco ſunt, iam tincta, & colo-rata. & ſane lutea ſunt fila quæ bombyx de-ducit. captauit igitur argutiam ex iſtis, ſi bom-bycem necaueris, animata ſtamina euolues. in rebus inanimis color videtur eſſe pro anima. ſed & in bene ſanis & validis bonus color in-

dicium eſt maioris, ſic dixerim, animationis. vt contra exanimes, pallidi & ſine colore. pictores *animare coloribus tabulas ſuas* dicuntur. *animatus color*, & *vegetus*, & *viuidus*, de intenſo & excitato colore. hinc *animare* ſimpliciter, pro colorare. Arnobius lib. 11. *nonne rege ſub Tullo ſemicruda exta cæpiſtis, & leuiter animata porricere?* id eſt leuiter cocta, leuiter ab igne colorata. ſic Græci ξανθίζειν πυρὶ, torrere & coquere carnes. Pherecrates:

Καὶ δελφάκεια πλευρ' ἐπεξανθισμένα.

Lucretius *animari fruges* dixit quæ ad maturitatem perducuntur.

Sol animat fruges. ——

ſegetes enim, & fructus omnes, cum ad maturitatem peruenere, colorantur. ſed & *cocta* dicebantur quæ matura erant. vt *coctæ ficus, coctæ vuæ*, & ſimilia. Edi etiam hoc loco voluimus, *mox aluo reddere*, pro *a quo*, quod in veteribus libris ſcriptum offendimus. Hæc lectio nobis magis placuit, quam quas ſupra poſuimus. aluo enim reddit ſtamen bombyx, vt aranea. Ouidius de aranea:

——*ſtamen quoque ventre remittit.*

Primum tegendo homini, dehinc & ornando] Neceſſitas tegendo corpori veſtes primum inuenit: dehinc quæ non ſolum tegerent, ſed etiam ornarent, honeſtas adiecit. Vitruuius lib. x. cap. 1. *attendamus enim primum inuentum de neceſſitate veſtitus, quemadmodum telarum organicis adminiſtrationibus connexus ſtaminis ad ſubtemen, non modo corpora tegendo tueatur, ſed etiam ornatus adijciat honeſtatē.* ſed modum poſtea nō tenuit lu-

xus & ambitio. hinc non ſolum ornando, verum etiam inflando homini ambitionem veſtes excogitaſſe dicit heic Tertullianus, cum neceſſitas tegendo tantum inueniſſet. ſic variæ indumentorum formæ promulgatæ. *inflatiorem veſtem* infra vocauit, ambitioſam & pompabilem: *non erat ſatis tumens animi Macedo, niſi illum etiam veſtis inflatior delectaſſet.* πομπικὸν vocabant Athenienſes Heraclidem Ponticũ, quod huiuſmodi inflata & pompica veſte indutus eſſet. Græci φαντασιώδη ἱμάτια appellant, omnia inflatiora, vt cum Tertulliano loquar, veſtimenta. *oſtenſionalem* diceret Lampridius, ad oſtenſionem ſcilicet paratam.

Pgag. 16. *Quæ gentilitus inhabitantur*] Gentilitus, ἐθνικῶς, κατ' ἔθνη. nam quot gentes, tot veſtium habitus diuerſi. auctor incertus apud Iſidorum: *dinoſcuntur & gentes ita habitu, vt lingua diſcordes.* Virgilius:

——incedunt victæ longo ordine gentes,
Tam variæ linguis, habitu quam veſtu, & armis.

Inhabitantur] Peccant qui corrigunt, *inhabituantur.* ſed illi non minus peccant, qui veſtem quaſi domum eſſe, auctori huic interpretantur, & ſic veſtem quaſi domum inhabitari volunt. an quæſo te etiam comæ quaſi domus habitantur? atqui comas etiam habitari dixit Varro rerum humanarum lib. xv. apud Nonium: *hoc nomine antiquos ſecundis rebus comas habitauiſſe.* Bella illa interpretatio reuocat mihi in memoriam ſuaue ac lepidum facinus ſtupiduli neſcio cuius ſcholaſtici, de quo eſt apud Hieroclem. is cum domum recens emptam

aut conductam haberet, de feneſtra eius domus proſpectans, prætereuntes interrogabat, an ſatis ſe deceret. domum ille plane, quaſi veſtem habitari credebat. ſed ad rem. *veſtis haberi* proprio dicitur, quæ geſtatur. Ouidius:

——— *veſtis bona quærit haberi.*

ſic, *veſtem habendo deteri* dixit Varro: vnde & *habitus* pro veſte, vt apud Græcos σχῆμα. vt *haberi*, ſic etiam *habitari* frequentatiua forma, quod idem eſt. Varro: *vtrumque mulieres, & epicrocum quoque viri habitarunt.* nam *epicrocum*, genus veſtis. idem *habitare comas*, pro habere vſurpauit. id quo quis vtitur, habere & habitare dicitur. Sic etiam domus habetur, & habitatur. Inde etiam *habitari* abſolute dictum de domo, ſed & *habere* pro eodem. Plautus Aulularia:

Patri auo iam huius qui nunc heic habet.

Accius Philoctete: *vbi habet, vrbe agrone?* id eſt, vbi habitat?

Pallium etſi Græcum magis lingua iam penes Latium eſt] Qui volunt Tertullianum velle, pallij nomen Græcũ eſſe, egregie falluntur. Hæc tamen mens eſt omniũ Tertulliani interpretum ad hunc locum, longe ab auctoris mente diſſita. Pallium, inquiunt ἀπὸ τῶ πάλλεσθαι dictum. an ſic Græca vox eſt pallium? vt Græca ſit oſtendendum erat, Græcos auctores eo vocabulo vſos eſſe tanquam ſuo. τριβώνιον illi vocant, atque ἱμάτιον, cum id genus veſtis ſua lingua volunt dicere. At vero etiam Græci, pallij nomen pro ſuo vſurparunt, inquit Pariſienſis magiſter, qui & veteres Gloſſas teſtes ad hanc rem

producit: *pallium*, πάλλιον. ſed nempe Græci illi iidem ſunt, qui & πουλβῖνος, πόρτας, γοῦλας, κουκούμιον, λίγλας, μαντῆλας, παπιλλίον, σουδάριον, λεντίον, φραγέλλιον, λάβρον, & alias infinitas vſu triuerunt, quæ mere Latinæ ſunt origine dictiones. pallium itaque, purum putum linguæ Latinæ vocabulum, quo Græcus ille habitus deſignatur, quem Græci ipſi περίζωμα & ἱμάτιον appellant. & hoc eſt quod Tertullianus hoc loco voluit, pallium etſi Græcum magis, lingua tamen iam penes Latium eſſe. pallij vſus, etſi eo iam multi ex Latinis vterentur, magis tamen Græcus quam Latinus. vox autem ipſa qua Latini Græcanicum illum habitum exprimunt, prorſus Latina. pallium res Græca eſt, nomen Latinum. Sequitur: *cum voce veſtu intrauit.* quod minime ſic intelligendum eſt, quaſi dicat, & nomen veſtis, & vſum ex Græcia in Latium migraſſe: ſed hoc vult, non tantum vocem, qua veſtis illa Græca ſignificatur, Latinos in ſua lingua habuiſſe, ſed habitũ quoque ipſum ex Græcia accepiſſe, cum penes iam ſe nomen haberent. In Latio iam tunc multi palliati, grãmatici, rhetores, ſophiſtæ, philoſophi, medici, & omnes liberalium artium profeſſores, & præter hos etiam Chriſtianorum preſbyteri. ſic pallium quod lingua penes Latium prius erat tantum, cum res ipſa Græcorum magis eſſet, etiam Latinorum cœpit eſſe, & ſic cum voce veſtis intrauit. - pallium autem etſi vox Latina ſit, & in ſolo Latino nata, & ſolis Latinis vſitata, de Græco tamen deſcendit, vt omnes fere Latinæ dictiones; verum Latina moneta

percuſſa,

percuſſa, ſic immutata eſt, vt vix Græcis ſuis agnoſceretur. φᾶρος Græci vocant omne veſtimentum, quod iniicitur, circumijcitur, atque etiam inſternitur: *pallium* apud Latinos ita ſumebatur. a Græco φᾶρος, Latinum antiquum *parus*: vt πορφύρα, *purpura*. inde *ſubparus*, aut *ſupparus*, tunica vel ſubucula, quæ ſub paro accipiebatur. φᾶρος, φαρίον, *parus*, *parium*. vnde *ſeparium*, τὸ ἡμιφάριον: *vt ſemodius*, τὸ ἡμιμέδιμνον. Heſychius: ἡμιφάριον, ἥμισυ ἱματίου. poſtea *ſiparium* dictum eſt. ſic *ſeciput*, τὸ ἡμικέφαλον, *ſiciput* & *ſinciput*. a *parium* diminutiuum *pallium*. vt *hira*, *hilla*: *ſtira*, *ſtilla*: *ſtiricidium*, *ſtillicidium*: *rarus*, *rallus*: *rurus*, *rullus*, hoc eſt ruſticus. *purus*, id eſt puer ἀρχαϊκῶς, *pullus*. ἀστήρ, ἀστέρα, *ſtera*, *ſtella*. idem eſt etymon & vocis *palla*. τὸ φᾶρος, καὶ ἡ φάρη, vt τὸ πῆνος καὶ ἡ πήνη: *para*, *palla*. ſed de his plenius in Etymologico noſtro. nam doctiſſimus Romanorum ſolens nugatur vt in hoc pallij, ſic & in aliis pleriſque Latinarum vocum veriloquiis eruendis.

Qui Græcos pellendos vrbe cenſebat] Ita mutatum ab interpolatoribus, nam veteres editiones, nondum eorum contactu inquinatæ, habent: *qui Græcos præter vrbem cenſebat*. atque ita plane eſt in noſtro exemplari. quod omnino retinendum. *præter vrbem*, eſt extra vrbem. ſic *præter terminos*, extra terminos. Nonius: *exterminatum*, *eſt præter terminos miſſum*. & *præter eſſe* apud eumdem Tertullianum, pro exeſſe, vt loquebantur antiqui, vel non adeſſe. in Apologetico: *æque ſpectaculis veſtris in tantum renunciamus, in quantum originibus eorum, quas ſcimus de ſuperſtitione conceptas, cum & ipſis rebus de quibus*

tranſiguntur præterſumus. Cato præter vrbem Græcos cenſebat, quos intra vrbem non admittebat, quos extra vrbem cenſeri volebat. *cenſeri in vrbe* dicitur, qui in vrbe moratur: vt contra cenſeri extra vrbem aut præter vrbem, qui extra vrbem manet. idem Tertullianus *Scythas ſub axe frigido cenſeri* dicit, qui ſub axe frigido ſedes habent. ita Græci verbum ἐξετάζεσθαι ſumunt. ἐν τούτοις ἐξεταζόμην, *in his cenſebar, in his verſabar.* ἐν τινὶ τόπῳ ἐξετάζεσθαι, in aliquo loco cenſeri, & conſiſtere. multis locis ita loquitur Heliodorus. quod eius interpretes non intellexere. *vrbe cenſeri* etiam dicebatur, qui ciuis erat vrbis.

Iuridicinæ ſua in tempora humerum exertus] In præturæ ſuæ tempore Cato togatus, & humerum exertus. cur hoc habitu Cato in prætura? quidam interpretes dixere, humero exerto togatos eſſe non poſſe, ſed palliatos tantum. palliatum igitur volunt, non togatum fuiſſe Catonem, cum humerum veſte exertum haberet: eoque habitu in Hiſpania fuiſſe quum præturam in ea gereret. Nihil veri ſomniarunt, qui talia iactant. Pariſienſis profeſſor in alia ſententia eſt, non tamen meliore: dicit enim rhetores & cauſidicos in geſtu faciundo humerum exertum toga habuiſſe, & ad teſtimonium huius moris Fabium adducit lib. XI. cap. vlt. qui de geſtu oratoris agens ita fert: *operiri humerum cum toto iugulo non oportet.* ſed aliud eſt totum humerum cum brachio exertum habere, aliud humerum cum toto iugulo non operire. vult Quintilianus operiri

humerum, ſed non cum toto iugulo. qui humerum operiunt, non ſunt exerto humero. ſed demus hunc fuiſſe morem aduocatorum, vt humerum toga exererent, quid tum poſtea, aut quid hoc ad hunc locum, qui de prætura Catonis agit? ſed ecce rem. Catonem prætorem ac ius dicentem, & togatum humero exerto eſſe voluiſſe, quod ſummus ipſe orator, & fori habitator aſſiduus in conſuetudinem ita faciendi veniſſet. quæ opinio nec fundum nec rationem habet. nam falſum eſt, oratorum illum fuiſſe geſtum aut habitum. deinde etſi maxime fuiſſet, an ille Cato neſciebat, aut adeo oblitus erat, qui magiſtratum deceret habitus, vt in prætura ſua, & cum ius diceret, eodem habitu eſſe vellet, in quo cauſas perorare ſolitus eſſet? poſtremo ſi talem habitum iam ante præturam áſſueuerat Cato, ita vt nec in pręturа deſueſacere potuerit, ſi tali, inquam, habitu per totam vitam fuit, cur Tertullianus tempus eius præturæ peculiariter notauit, quaſi illo tantum in tempore togam ſic habère ſolitus ſit? Sed nimius ſum in re futili confutanda. ſciendum eſt, ideo Tertullianum deſignaſſe tempus quo magiſtratum geſſit Cato, quia in magiſtratu tantum, prætura vtpote vel conſulatu, Romani humerum exerti. atque hic habitus erat, quem cinctum Gabinum vocabant, cum lacinia togæ ſub humerum reiecta incingebantur, humero nudo relicto vel exerto. ita toga incincti ſolebant eſſe conſules vel prætores, cum in aliquo ſollemni actu verſabantur, cum rem diuinam faciebant, portas

Iani aperiebant, atque alia huiuſmodi munia obibant. prætor quoque cum in circo mappam mitteret, hoc habitu erat. in antiquo Lapide apud portam Nomentanam quem antiquarij deſcripſerunt, viſitur prætor mappam mittens, & exertum toga humerum habens. fortaſſe & cum ius dicebat, togam eo modo gerebat. immo certum ita geſſiſſe. Iſidorus lib. XIX. cap. XXIV. *Cinctus Gabinus eſt, cum ita imponitur toga, vt togæ lacinia quæ poſtſecus reijcitur, attrahitur ad pectus, ita vt ex vtroque ex humeris pictura pendeant, vt ſacerdotes gentilium faciebant, aut cingebantur prætores.* de ſacerdotibus habetur apud Lucanum illo verſu.

Turba minor ritu graditur ſuccincta Gabino.

de prætoribus teſtimonium clare dicit hic Tertulliani locus. Nunc oſtendendum, qui cinctu Gabino togam incinctam habebant, nudo humero & exerto fuiſſe. vetus interpres Perſij ad illud, *ſuccinctu laribus*, ita ſcribit: *quia Gabino habitu cinctuque Dij penates formabantur, obuoluti toga ſuper humerum ſiniſtrum, dextro nudo.* nudus humerus, & exertus, idem. communis togæ habitus, olim vtrumque humerum operiebat, Gabinus vero ſiniſtrum tantum excluſo dextero tegebat. Cato igitur præturæ ſuæ tempore cum humerum exertus, togam ritu Gabino cinctam haberet, quaſi palliato habitu videbatur eſſe, & Græcis, dum ſic eorum habitum imitaretur, fauere. ſic enim toga exertum humerum habebat, vt illi pallio.

Palliato habitu Græcis fauit] Græcis philoſophis, & quidem Cynicis, qui pallio humerum

exerti, vnde & ἐξωμίαι dicebantur, & habitus eorum ἐξωμίς. Sextus Empiricus de Diogene: καὶ ὁ μὲν Διογένης ἀπὸ ἐξωμίδος περιήει, ἡμεῖς δὲ ὡς εἰώθαμεν. non igitur omnes Græci aut philoſophi brachio exerto, ſed Cynici ſoli. Euſebius lib. VIII. pallium philoſophi exomidi comparat. Exomis proprie fuit veſtis ſeruilis Græca, exerto humero. Feſtus: *exomides veſtitus comici exertis humeris.* dicebant & *expapillato brachio* eſſe pro eodem. Feſtus: *expapillato brachio, exerto. quod cum ſit, papilla nudatur.* fruſtra itaque ſunt qui corrigunt in Plautino *expalliare* pro *expapillare.* partem pectoris oſtendebant qui humero exerto erant. Cyprianus de Cynicis, in libro de bono patientiæ: *apparet non eſſe illic veram patientiam, vbi ſit inſolens affectatæ libertatis audacia, & exerti ac ſeminudi pectoris inuerecunda iactantia.* ſed de his infra fuſius.

In Cap. IV.

Q*vid nunc ſi eſt Romanitas omnis alia, veſtis nec tamen, admodum Græci eſtis, at non ita eſt?*] Hunc Pallij pāniculum miſeris modis inuerterunt, & peruerterunt interpolatores. immo nihil iam habet quod ſuum textor & auctor poſſit agnoſcere, ita pæne totus immutatus, ac prorſum alius factus de manibus ſartorum exijt. Tertulliani pannus qualem reliquit, etſi aliquantulum obſoletus, ex veteris libri ſcrinio promendus ac petendus eſt. ita igitur in illo conceptus & conſutus habetur: *Quid nunc*

ſi & Romanitas omnis alus, nec honeſtu tamen modis ad gratos eſtis, aut ne ita eſt. nihil facilius factu ſit, quam hæc reficere, ſi perito desphrygioni reconcinnanda. duo duntaxat elementa quaſi fila, ſuo loco reſtituta, partem hanc ſanam & ſartam præſtabunt. ergo ita conſtitui debet: *Quid nunc ſi & Romanitas omni ſalus, nec honeſtis tamen modis ad Graios eſtis?* ſi omnibus, inquit, ſalutare eſt & expedit, quemadmodum dicitis, Romanitatem ſequi, & Romanos mores in omnibus imitari; cur nunc tamen in rebus turpibus Græcos imitari vobis placet? *ad Graios eſtis*, id eſt ad Graios proxime acceditis, Graiis ſimiles eſtis. *eſſe ad aliquem*, etiam Latini dicunt, pro ire ad aliquem. Varro apud Nonium: *tum ad me fuerũt, qui libellionem eſſe ſciebant.* ita veteres libri recte, nec quicquam mutandum. apud Iſidorum in voce, diplois: *de qua vox illa ſenatus, togis depoſitis Quirites ad ſaga fuerunt.* vulgo legitur, *ad ſaga conuerſi fuerunt.* ſed in veteribus libris ita ſcriptum eſt, vt poſuimus. at hoc loco *ad Graios eſſe*, nihil aliud eſt, quam Graiis accedere, atque ad eorum mores tranſire. *Graios* pro *gratos* repoſuimus: quo genere mendi ſæpe libri laborant. apud Publium Syrum in verſibus de ciconia:

——*grata peregrina hoſpita,*

pro *Graia*, & apud Martialem:

—— *& littora grata valete,*

vbi *Graia* ſcribi debet.

An ita eſt? vnde gentium] Liber ſcriptus, & editiones veteres: *aut ne ita eſt.* ex quo, fecimus: *aut, ni ita eſt, vnde gentium, in prouinciis melius ex-*

ercitis, &c. *ne* pro *ni*. ſic infra *ſpeculum* pro *ſpiculum*: *oueculam* pro *ouiculam*: *vero* pro *viro*. Quid nunc, inquit, ſi Romanum morem ſequi, omnibus ſalutare eſt, Græcum ſequimini in rebus turpioribus? aut ni ita eſt vt ego dico, ſi non verum eſt vos Græcanicos mores æmulari, vnde gentium niſi ex Græcia ſtudia palæſtræ in vſum apud vos venere, quos natura potius agro colendo quam luctando creauit?

Studia palæſtræ male ſeneſcentia] Male ſeneſcentia palæſtræ ſtudia ea re dici interpretantur, quod male ſeneſcant, qui ea ſtudia exercent. nam & debiles, diſtortos, maliſque plurimis obnoxios inde euadere, de quibus videndus Galenus in Protreptico. non ignoro ita poſſe, nec etiam improbo ſic accipi. ſed videndum an non ex hiſtoria id poſſimus exponere. *male ſeneſcentia palæſtræ ſtudia*, apud Carthaginienſes ideo fortaſſean dixerit quia cum iam inciperent ſeneſcere, Seuerus ea renouauit, & quaſi in iuuentutem reuocauit, conceſſa Carthaginiẽſibus Pythici agonis facultate. Tertullianus idẽ in Scorpiaco: *Agonas iſtos, contentioſa ſollemnia, & ſuperſtitioſa certamina, Græcarum & relligionum & voluptatum, quanta gratia ſæculum celebret, etiam Africæ liquuit: adhuc Carthaginem ſingulæ ciuitates gratulando inquietant, donatum Pythico agone poſt ſtadij ſenectutem.* hinc clarum quo ſenſu male ſeneſcentia dicat apud Carthaginienſes palæſtræ & ſtadij ſtudia, quæ vt poſte. cum iam ſeneſcerent, renouata ſint, & coacta iterum iuueneſcere. priorem tamen interpretationem, & potiorem habuerim.

Pag. 17. *Et caſſum laborantia*] Vanum laborem athletarum Martialis carpit hoc diſticho :

Hæc rapit Antai velox in puluere draucus,
Grandia qui vano colla labore facit.

ἀνωφελῶς μοχθεῖν athletas, & ἄχρηστον eorum πόνον dicit Diogenes Cynicus apud ſcriptorem cognominem : τοὺς δὲ αὐλητὰς καὶ τοὺς ἀθλητὰς ὅσον ὑπερφέρουσιν ἑκάτεροι, τῇ ἰδίᾳ ποιήσει τῇ συνεχεῖ, καὶ ὡς οὗτοι εἰ μετήνεγκαν τὴν ἄσκησιν ἐπὶ τὴν ψυχὴν, οὐκ ἀνωφελῶς οὐδὲ ἀπλῶς ἐμόχθουν. & paulo poſt : δέον οὖν ἀντὶ τῶν ἀχρήστων πόνων, τοὺς κατὰ φύσιν ἑλομένους εὐδαιμόνως ζῆν.

Et lutea vnctio, & puluerea volutatio] Pariſienſis magiſter hæc ſequentiaque male accepta interpretum plebi notat. ipſe qui non de plebe eſt,quomodo accipit? omnium peſſime. *luteam vnctionem* eſſe oleum virorum, & ceroma puerorum in palæſtra ſcribit:& recte ſic Iſidorum diſtinguere lib. x. in voce *Delibutus*. nihil tale Iſidorus,cuius hæc verba ſunt; *Delibutus de oleo vnctus, vt Athletæ ſolent, vel in ceromate pueri.* poſuit ibi *ceroma* Iſidorus pro loco in quo athletæ ceromate vnguntur, vel oleo. tam viri igitur quam pueri athleticam exercentes, ceromate vngebantur. ſed concedamus diſcrimen fuiſſe inter ceroma, & oleum, & quidem quale volunt, nihil tamen aut ceroma, aut oleum ad hunc locum pertinent. *lutea vnctio* heic eſt vere de luto vnctio, πηλοῦ χρίσις. poſtquam legitimo oleo vncti erant palæſtrici, horum alij luto ſeſe totos opplere ſolebant, alij puluere ſeſe aſpergebant. vtrumque mo-

dum heic complexus eſt Tertullianus. *luteam vnctionem*, τὴν πήλωσιν vocat: *puluerεam volutationem*, τὴν κόνισιν. Lucianus περὶ γυμνασίων, de palæſtricis: καὶ οὐδὲ τοῦ ἐλαίου φείδονται μὴ μολιώεσθαι, ἀλλ' ἀφανίσαντες τὸ χρίσμα, καὶ τοῦ βορβόρου ἀναπλησθέντες, ἐν ἱδρῶτι ἅμα πολλὺ γέλωτα ἐμοὶ γοῦν παρέχουσιν ἐκ τῶν χειρῶν διολισθαίνοντες ὥσπερ οἱ ἐγχέλυες. Hæc ille de lutea vnctione. ſequitur apud eumdem de puluerea volutatione: ἕτεροι δὲ ἐν τῷ αἰθρίῳ τῆς αὐλῆς τὸ αὐτὸ τοῦτο δρῶσιν, οὐκ ἐν πηλῷ οὗτοί γε, ἀλλὰ ψάμμον ταύτην βαθεῖαν ὑποβαλλόμενοι ἐν τῷ ὀρύγματι, περιχέουσι δὲ ἀλλήλους καὶ αὐτοὶ ἑκόντες πάττουσι τὴν κόνιν ἀλεκτρυόνων δίκην, ὡς ἀφυκτότεροι εἶεν ἐν ταῖς συμπλοκαῖς, οἶμαι δὲ ψάμμος τὸν ὄλισθον ἀφαιροῦσης καὶ βεβαιοτέραν ἐν ξηρῷ παρεχούσης τὴν ἀντίληψιν. poſt oleum igitur & ceroma, alij in luto, alij in puluere volutabantur: diuerſo vtrique fine & reſpectu. qui luto ſeſe inliniebant, id ea ratione faciebant, vt lubrica cute anſam non darent antagoniſtis, qua prendi poſſent aut teneri, vt λαβὴν nempe effugerent. illi e contra qui pulueris tactu ſe inſpargebant, hoc captabant, ne manus laberentur in adprehendendo antagoniſtarum corpore. firmiorem enim λαβὴν præbebat pulueris conſperſio. vtrique tamen, vt dixi, oleo prius vel ceromate vngebantur. ab illa olei vngina, aut lutum ſibi adfricabant, aut puluerem membris inſpargebant, volutantes ſeſe in arena. quod vtrumque hoc loco coniunxit Tertullianus. *luteam vnctionem* dixit, quia & Græci πηλῷ χρίεσθαι id dicebant: Lucianus eodem: ὡς οὐκ ἔνι ἀπεσχημένοις εὐπορῆσαι μήλων ὅτῳ ἐπιθυμία, ἢ σελίνῳ ἐστεφανῶσθαι, ἢ πί-

τοῦ, μήτε πηλῷ καταχριόμενον, μήτε λακτιζόμενον ὑπὸ τῶν ἀνταγωνιστῶν. & paulo poſt vtrumque modum coniungit, luteæ, inquam, vnctionis, & pulucreæ volutationis : ὥσπερ οἶμαί σε ποιήσειν τῇ ἑλλάδι ἐκ εἰς μακρὰν, εἷς καὶ αὐτὸς ἔση τῶν πεπηλωμένων ἢ κεκονιμένων. & mox : τὰ δὲ σώματα τῶν νέων, οὐδενὸς δεινοῦ ἐπείγοντος καταπονεῖτε πίνοντες, καὶ ὑπὸ τῶν ἱδρώτων καταναλίσκοντες, οὐ ταμιευόμενοι πρὸς τὸ ἀναγκαῖον τὰς ἀλκὰς αὐτῶν, ἀλλ᾽ εἰκῇ ἐν τῷ πηλῷ καὶ τῇ κόνει ἐκχέοντες. Galenus in protreptico ad artes de athletis : ἐπὶ τίνι μέγα φρονήσουσιν; οὐ γὰρ δή που ἐπὶ τῷ ὅτι τοὺς σκυτοτόμους οἷοί τε εἰσὶ καταβάλλειν ἐν παλαίστρᾳ τε καὶ σταδίῳ; τάχα οὖν ἐπὶ τῷ δι᾽ ὅλης ἡμέρας κονίεσθαι δικαιοῦσιν; ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ τοῖς ὄρτυξι καὶ τοῖς πέρδιξιν ὑπάρχει· καὶ εἴπερ ἐπὶ τούτῳ μέγα χρὴ φρονεῖν, καὶ ἐπὶ τῷ δι᾽ ὅλης ἡμέρας βορβόρῳ λοῦσθαι. Plutarchus in Sympoſiacis palæſtram tribus his conſtare ſcribit, puluere, luto, & ceromate : πάλαισμα οὐχ ὅτι πρεσβύτατον ἐστὶ τῶν ἄλλων, ἀλλ᾽ ὅτι μόνον τῶν τῆς ἀγωνίας εἰδῶν πηλοῦ καὶ κονίστρας καὶ κηρώματος τυγχάνει δεόμενον. ſic ceroma diuerſum ab vnctione lutea, & puluerea volutatione : itaque a ceromate vel oleo legitimo, aut puluis, aut lutum excipiebat palæſtritas. Seneca epiſt. LXIII. *ſed tantum luti tota via fuit, vt poſſem videri nihilominus nauigaſſe : totum athletarum fatum mihi illa die perpetiendum fuit, a ceromate nos haphe excepit, crypte Neapolitana.* ſed de his alias pluribus. heic notaſſe ſufficiat quæ faciunt ad expoſitionem huius loci, quem interpretes more ſuo male expoſuerunt.

Arida ſaginatio] Errat vir maximus, qui aridam ſaginationem, ξηροφαγίαν interpretatur,

cum ſit ξηροφαγία, quæ athletarum propria erat.
ſaginare autem proprie de athletis. Curtius
Dioxippum pugilem, *ſaginati corporis belluam*
vocat. Tertullianus aduerſus Pſychicos: *ſagi-
nentur pugiles & pyctæ Olympici. illis ambitio cor-
poris quibus & vires neceſſariæ.* ſic Græcis σιτί-
ζειν. nam σιτίζω, eſt ſagino. Diogenes Laertius:
οἱ δὲ Πυθαγόρην ἀλείπτην τινὰ τοῦτον σιτίσαι τὸν τρόπον τοὺς
ἀθλητάς. *ad hunc modum pugiles ſaginaſſe.* fruſtra
autem ille magiſter qui ad hunc locum nouas
nobis & inauditas procudit differentias ac di-
ſtinctiones, ξηροφαγίας, ἀναγκοφαγίας, ξηροαναγ-
κοφαγίας, & κρεαναγκοφαγίας. quæ vocabula ipſe
finxit abſurdiſſime: eorumdem quippe eſt ξηρο-
φαγία, quorum ἀναγκοφαγία, & κρεωφαγία etiam,
poſtquam carnibus ſaginari cœpti ſunt athle-
tæ. Tertullianus aduerſus Pſychicos loco iam
citato: *ſaginentur pugiles & pyctæ Olympici: illis
ambitio corporis quibus & vires neceſſariæ: & tamen
illi quoque xerophagijs inualeſcunt.* fallũtur itaque
qui ξηροφαγίαν athletarum, illo tantum tempo-
re dictam putant, quo ficus aridas eſitabant.
quod facere deſierunt, exinde vt Pythago-
ras neſcio quis veterem ἄσκησιν διὰ ξηρῶν ἰσχάδων
ſuſtulit, & pugiles ad carnium vſum tranſtulit.
at Tertulliani temporibus non amplius ficus
aridæ ad ſaginationem athletarum ſumeban-
tur, & tamen aridam ſaginationem, & ξηροφα-
γίαν de athletis ſui temporis vſurpat ille, vt vi-
demus. nam carnibus ſaginabantur ex inſtitu-
to Pythagoræ aliptæ cuiuſdam. Iamblichus in
vita Pythagoræ philoſophi de illo alipta co-
gnomine: τούτου δὴ καὶ τὰ ἀλειπτικὰ φέρεται συγ-

γάμματα, ἐν ᾗ αὐτὴ ἰσχάδων τοῖς τότε ἀθληταῖς κρεώδους τροφῆς διάταξις. dicta igitur ξηροφαγία de athletis etiam tum cum carnibus vti cœperunt. quod enim pulpam tantum ſiccam & aridam, nullis ſcitamentis, & iurulentijs eblanditam ederent, ξηροφαγία victus eorum appellatus eſt. ξηρὰν τροφὴν, & στερρὰν Lucianus vocat. carne vt plurimum bubula & ſuilla veſcebantur. vnde illud Diogenis Cynici, qui interrogatus (διὰ τί οἱ ἀθληταὶ ἀναίσθητοι εἰσὶν, ἔφη ὅτι κρέασιν ὑείοις καὶ βοείοις ἀνῳκοδόμηνται). propterea partes illas animalium ad victum aſſumebant, quæ minimum ſucci & pinguedinis habent, quæque maxime aridæ ſunt & ſiccæ. nam pedes bubulos & ſuilla acrocolia edebant. κωλήπια Græci, & κωλῆνας vocant. Latini *colephia*, vt τρόπαιον, *trophæum*. κωλῆψ, κώληπος: vnde deminutiue κωλήπιον, Latine *colepium*, vel *colephium*, de cibo athletarum. Iuuenalis:

—— comedunt colephia paucæ.

id eſt, paucæ pugilatum & athleticam exercent. Martialis de muliere pugile:

Et colephia ſexdecim comedit.

κώληπα interpretatur Suidas, τὸ ὀπίσω τοῦ γονατίου μέρος. optimæ noſtræ Gloſſæ nondum editæ. *colophium*, κωλῆν. lege, *colephium*. Gloſſæ Iſidori: *pulpedinem*, *colophium*. legendum, *colephium*, hoc eſt κωλήπιον. in hac voce recte ſcribenda & explicanda vulgo errant docti viri. ſic κωλῆνες, & ἀκροκώλια, & κωλήπια bubula & ſuilla, athletarum ſaginæ, qui ξηροῖς ἀσκεῖν dicebantur. Xerophagias porro veterum Chriſtianorum ieiunia appellata fuiſſe notum eſt. ſed hoc inter

Chriſtianorum & pugilum xerophagias intererat, quod Chriſtiani cum ieiunarent, non modo carnibus abſtinere conſueuerant, verum etiam omnibus iurulentijs, & pomis ſucci vinoſioris, & vino in totum, vt alicubi ſcribit Tertullianus. inde ξηροφαγίαι dictæ. at pugiles & athletæ in ſuis xerophagijs, & arida ſaginatione, carnes quidem edebant, ſed ſine vllis condimentis: nec enim ſcitamenta, nec placentas, nec alias huiuſmodi cupedias attingere illis licitum. vino prætereà & frigida ſeſe abſtinere interdum cogebantur. Epictetus de pugilibus: δεῖ δ' εὐτακτεῖν, ἀναγκοτροφεῖν, ἀπέχεσθαι πεμμάτων, γυμνάζεσθαι πρὸς ἀνάγκην, ἐν ὥρᾳ τεταγμένῃ, ἐν καύματι, ἐν ψύχει, μὴ ψυχρὸν πίνειν, μὴ οἶνον ὡς ἔτυχεν. corrigendus obiter Arrianus in diſſertationibus vbi eamdem rem tractat ijſdem pæne verbis: δεῖ σε εὐτακτεῖν, ἀναγκοφαγεῖν, ἀπέχεσθαι πεμμάτων, γυμνάζεσθαι πρὸς ἀνάγκην, ὥρᾳ τεταγμένῃ, ἐν καύματι, ἐν ψύχει, μὴ ψυχρὸν πίνειν, μὴ οἶνον ὡς ἔτυχεν, ἁπλῶς ὡς ἰατρῷ παραδεδωκέναι σεαυτὸν τῷ ἐπιστάτῃ. vulgo legitur: μὴ οἶνον ἔτυχεν ἁπλῶς, ἰατρῷ πρὸ, &c.

Vnde apud aliquos Numidas etiam equis cæſariatos]Qui ſunt iſti aliqui Numidæ? certe cum Carthaginienſibus nunc rem habet Tertullianus, eoſque ſolos toto hoc opere alloquitur. oportet igitur illos heic vocari Numidas. ſed vnde Numidæ, cum ſatis conſtet, Numidiam prouinciam in Africana diœceſi diuerſam eſſe ab Africa Proconſulari in qua Carthago? vera vt opinor, mea coniectura eſt, qua dudum legendum eſſe videram, *Vnde apud aliquo Numi-*

das, etiam equis cæſariatos, iuxta cutem tonſor? de Carthaginienſibus & ad Carthaginienſes loquitur auctor, quos *aliquo Numidas* vocat, id eſt aliquatenus Numidas, propter vicinitatem ſcilicet Numidarum. immo & Numidiam partem eſſe Africæ minoris in qua Carthago ſita erat, ſcribit Ptolemæus. vnde, inquit, apud vos qui vicini Numidis, & pæne Numidæ eſtis, iuxta cutem tondendi mos inoleuit, cum Numidæ vicini veſtri, non tantum naturalem cæſariem alant, ſed etiam aliena cæſarie, equinis nimirum iubis, caput ornare ſoleant? non igitur ex vicinis & conterraneis veſtris Numidis hic mos apud vos inductus, ſed ex Græcis. *aliquo*, pro aliqua in re, vel aliquatenus Latinis auctoribus vſitatum, & apud Florum ſæpe occurrit.

Etiam equis cæſariatos] Ita hæc verba omnes accepere, quaſi Numidæ non ſuam tantummodo, ſed etiam equorum ſuorum cæſariem aluiſſe dicantur. quod multis modis ineptum eſt, & ferri non poteſt. primum cæſaries de equis non dicitur. deinde etſi maxime diceretur, non ſoli Numidæ in equis ſuis cæſariem nutriebant, ſed illi Græci quoque, etiamſi ipſi ſtrictim tonderentur, equos tamen ſuos iubatos, & cæſariatos, vt ita loquar, eſſe ſinebant. Virgilius:

Denſa iuba, & dextro iactata recumbit in armo.

nihil notius. quare hac in parte nihil peculiare Numidis fuit, quod Græci non habuerint, & pleræque omnes nationes, apud quas equi iubati. Nam equorum ornatus iuba. aliter in

homine eſt : nec enim apud omnes gentes eadem ſuper hac re conſuetudo, aut opinio. Græci elegantiores ſtrictim tondebantur. Numidæ contraria omnia ſequuti, non ſolum capita ſua non tondebant, nec ſtrictim, nec per pectinem, ſed etiam præter naturalem cæſariem, equinas caudas quaſi alteram cæſariem in capite geſtabant. Hoc eſt quod ait Tertullianus, *Numidas equis cæſariatos eſſe*, equinis ſcilicet iubis, aut caudis criſtatos. Poeta :

—— *criſtaque hirſutus equina.*

ἱππουριν Græci vocant galeæ criſtam ex equina cauda. Gloſſographi : *ἵππουρις ἱππίαις θριξὶ κατασκευασμένη, ἢ τὸν λόφον ἔχουσα περικεφαλαία τοιαύτη κατεσκευασμένον.* Numidæ, vt pote militares, & cæſariati ipſi, & galeas equis cæſariatas gerebant, hoc eſt equinis pilis ornatas. Hos cum propter vicinitatem imitari debere viderentur Carthaginenſes, Græcorum potius delicias & munditias affectabant, quibus ſtrictim & in orbem tonderi mos erat.

Iuxta cutem tonſor] Id eſt, iuxta cutem tonſura. *tonſor*, pro tonſura, vt apud Horatium :

—— *curtatus inæquali tonſore capillos.*

id eſt, inæquali tonſura. ſic apud eumdem *textor*, pro textura :

Exiguæque togæ ſimulat textore Catonem.

quem locum varie ſollicitarunt Critici. fruſtra. nam *textor* ibi, pro textura : artifex, pro artificio, vt contra ſæpe artificium pro artifice. eodem modo quo *teſtimonium*, pro teſte : *ludus*, pro ludione : *ſpectaculum*, pro ſpectatore, vel eo qui ſpectacula edebat. ſed de his alias.

Et cultri vertex ſolus immunis] Miras multaſque nugas heic effutiunt interpretes. ſuadent intelligamus κουρὰν περιτροχαλάτην, ita enim vocant, qua vſi Arabes, Numidæ, Iudæi. ſed male ſuadent, ideo nec perſuaſerint, nec ego credulus illis. tantum abeſt vt hoc tonſuræ genus Numidis vſitatum fuiſſe velit hoc loco Tertullianus, vt miretur Carthaginienſes qui Numidis erant vicini, ac pæne etiam de vicinitate Numidæ & ipſi videbantur, modum iſthunc tonſuræ vſurpare, a quo tam alieni fuere Numidæ, vt non ſolum propriam cæſariem alerent, verum etiam inſuper equinis caudis aut iubis cæſariati criſtatique incederent. Quod vero ijdem addunt, Tertullianum nunc tonſum illum Numidarum quaſi Græcanicum Carthagineſibus ſuis exprobrare, quod philoſophi plerique raſi vt Stoici, id alieniſſimum & abſurdiſſimum. nec enim heic de tonſura philoſophorum & Stoicorum agitur, ſed de toto genere diuerſa. Stoici toto capite, atque etiam vertice deraſi, ὡς ἐν χρῷ κουρίαι· illo vero tondendi modo, qui heic tangitur, vertex intonſus, & cultri immunis, ſub vertice omnia circumtonſa ſtrictim & iuxta cutem. præterea philoſophicam tonſuram non exprobraret ſuis Carthaginenſibus Tertullianus. oportet igitur hanc delicatiorum & elegantiorum Græcorum fuiſſe conſuetudinem, quam illis vitio ducit. at κουρὰ περιτροχαλάτη, quam heic nominant, quid ſit neſcio, nec enim Græcum nomen eſſe poteſt iſto ſenſu. legitur quidem apud Pollucē περιτροχαλάτη, ſed corrupte, ita enim

apud

apud eumdem ſcribendum eſt: κουρᾶς δὲ εἴδη, κῆπος, σκαφίον, προκόττα, περιτρόχαλα· τὴν προκότταν δὲ φασὶν εἶναι ὅταν τις τὰ πρόσθεν κομᾷ. vulgo eſt: προκόττα, περιτρόχαλα τη. προκόττας δὲ φασίν. ex quo περιτροχηλάτην tonſuram faciebat Criticus noſter. περιτρόχαλα κείρεσθαι dicebantur, qui in orbem tonderi ſoliti. hinc περιτρόχαλα, inter tonſuræ modos poſuit Pollux. Hic tonſus erat elegantiorũ Græcorum, & palæſtricorum. omnia quæ Tertullianus hoc loco in ſuis Carthaginienſibus taxat, ad palæſtram pertinent. ideo *xyſticas mundicias* paulo poſt vocat. Ephebi igitur Græci, qui xyſto & palæſtræ operam dabant, hoc genere tonſuræ vtebantur. Plutarchus de mulierum virtutibus: ἐκ δὲ τούτου γενόμενος τύραννος ἦν μὲν ἐν ταῖς περὶ γυναῖκας καὶ παῖδας ἐλευθέρους ἀδικίαις αὐτὸς ἑαυτοῦ μοχθηρότατος· ἱστόρηται γὰρ ὅτι τοὺς μὲν ἄρρενας παῖδας ἤσκει κόμαις τε χρυσοφορεῖν, τὰς δὲ θηλείας ἠνάγκαζε περιτρόχαλα κείρεσθαι, καὶ φορεῖν ἐφηβικὰς χλαμύδας, καὶ τῶν ἀνακώλων χιτωνίσκων. de Ariſtodemo Cumanorum tyranno loquitur. ille ergo pueros puellarum habitu, & muliebribus comis comptos, puellas autem epheborum in morem circumtonſas atque ephebicis chlamydibus amictas iubebat ire. mendum eſt in verbis Plutarchi, quod obiter tollendum. legi enim debet: τε φορεῖν ἐφηβικὰς χλαμύδας κατὰ τῶν ἀνακώλων χιτωνίσκων, *& gerere ephebicas chlamydas ſupra anacolas interulas.* ἀνάκωλος χιτών, tuniculæ muliebris genus. Etymologicum magnum: ἐπιγονατὶς, τὸ τοῦ γόνατος ἄνωθεν σαρκῶδες τοῦ μηροῦ· ἔνιοι τὴν ἐπωμίδα, διὰ τὸ ἐπὶ γόνατος κεῖσθαι, ἢ χιτὼν ἀνάκωλος γυναικεῖος ὃν ἔνδοθεν ἐπενδύονται. per-

peram legitur in Etymologico, αἰάκολος. Heſychius ſimiliter in hac voce corruptus. Ζειραί, χιτῶνες αἰάκωλοι. ſic ibi legendum, non αἰάκολλοι. αἰάκωλος igitur eſt tunica interior, quā mulieres geſtabant, ſic dicta quod vſque ad κῶλα perueniret. κῶλον, ſecundum Hypatum de partibus corporis humani, ἐστὶ ἱερὸν ὀστοῦν τὸ ἀπὸ τῶν γλουτῶν μέχρι τοῦ γόνατος ὀστοῦ. idem ſcribit γλουτοὺς eſſe σφαιροειδεῖς σάρκας τὰς ἐπικειμένας τοῖς κώλοις. inde dictus αἰάκωλος χιτωνίσκος. ita ſupra tuniculas muliebres virilem chlamydem accipere puellas cogebat Ariſtodemus. & hæc obiter. Non pueri tantum ingenui apud Græcos, ſed etiam omnes elegantiæ ſtudioſi circumtonſi. vnde *circumtonſa & fucata oratio* Quintiliano. *circumdare vel circumradere capillum*, hoc vocat Tertullianus in libro de cultu fœminarum: *propriaſque præſtigias formæ & hic ſexus ſibi agnoſcit, barbam acrius cædere, interuellere, circumradere capillum, diſponere, etiam colorare canitiem.* in Comœdijs adoleſcentis γυμναστικοῦ perſona ita efficta erat. nam στεφάνην τριχῶν habebant. Pollux: ὁ μὲν πάγχρηστος νεανίσκος, ὑπέρυθρος, γυμναστικός, ὑποκεχρωσμένος, ῥυτίδας ὀλίγας ἔχων ἐπὶ τοῦ μετώπου, καὶ στεφάνην τριχῶν. capillaturam quæ in orbem attonſa erat ad inſtar coronæ, στεφάνην τριχῶν appellabāt. nam extremus crinium ambitus circumtonſus, στεφάνη, & περίδρομος Græce dicebatur. idem Pollux: ἡ δὲ πλατεῖα τῶν τριχῶν περὶ τὴν κεφαλὴν περίοδος στεφάνη καὶ περίδρομος ἐπικαλεῖται. Hoc habitu comarum ingenui & palæſtrici adoleſcentes ac iuuenes in Comœdia introducebantur. at milites erāt cæſariati. quod colli-

gere eſt ex Plauti Comœdia Milite glorioſo. hinc ἐπίσειστοι vocabantur, quod longam comam quaterent. idem Pollux: τῷ δὲ ἐπισείστῳ στρατιώτῃ ὄντι καὶ ἀλαζόνι καὶ τὴν χροιὰν μέλανι, καὶ τὴν κόμην, ἐπισείονται αἱ τρίχες. ὥσπερ καὶ τῷ δευτέρῳ ἐπισείστῳ, ἁπαλωτέρῳ ὄντι καὶ ξανθῷ τὴν κόμην. omnes qui in gymnaſijs verſabantur, & Græcas delicias elegantiaſque ſectabantur, tam ſenes quam iuuenes capillum circumtondebant. Hinc Euripides in Phœniſſis longam comam non eſſe ex palæſtræ more dicit:

πλόκαμός τε γάρ σου ταναός, οὐ πάλης ὕπο
γύων παρ' αὐτὴν κεχυμένος.

differunt tamen οἱ ἐν χρῷ κουρίαι, quos Græci vocant, & *circumtonſi*, hoc eſt, οἱ περιτρόχαλα κεκαρμένοι. nam ἐν χρῷ κουρίαι, vt iam diximus, totum caput raſum habebant. circumtonſi, in orbem tantum tonſi, verticem intonſum gerebant. ceterum, qua parte tondebantur, iuxta cutem raſi erant. hos σκαφιοκούρους appellat Euſtathius. nam σκάφιον & περιτρόχαλον genus tonſuræ idem. Heſychius: σκάφιον, εἶδος κουρᾶς τῆς κεφαλῆς, ὅ φασι κείρεσθαι τὰς ἑταιρευούσας, τὸ δὲ περιτρόχαλον. Qui τὴν ἐν χρῷ κουρὰν, & σκάφιον idem eſſe putant, falluntur. fefellit illos Scholiaſtes vetus Ariſtophanis ad illud:

καὶ κοψίχῳ γε σκάφιον ἀποτετιλμένῳ.

vbi notat σκάφιον eſſe ἐν χρῷ κουράν. ſed ibi nugatur optimus alias & doctiſſimus Græculus. cum meminiſſet σκάφιον Græcis, genus eſſe tonſuræ, & ἀποτετιλμένος σκάφιον in illo verſu Ariſtophanis legeret, exiſtimauit, σκάφιον, ab Ariſtophane τὴν ἐν χρῷ κουρὰν appellari. σκάφιον ibi

non tonſuræ genus eſt, ſed caput. & κόψιχος σκαφίον ἀποτετιλμένος, merulus caput depilatus & deuulſus. nam & alibi idem auctor σκαφίον pro capite vſurpauit, vt in hoc verſu qui apud Pollucem legitur:

ἵνα μὴ καταγῇς τὸ σκαφίον πληγεὶς ξύλῳ.

quis σκαφίον pro tonſura ibi accipere poſſet? at σκαφίον cum tonſura eſt, omnino diſtinguitur ἀπὸ τῆς ἐν χρῷ κουρᾶς. Euſtathius etiam aperte diſtinguit, cuius hæc verba ſunt: κείρονται δὲ καὶ μέχρι νῦν αἱ μὲν ἐν χρῷ καθὰ καὶ Ἀλανοί, οἱ δὲ σκαφίον, ὃ περὶ τοῦ κωμικοῦ κεῖται. hanc tonſuram itaque intelligit hoc loco Tertullianus cum dicit, *iuxta cutem tonſor, & cultri vertex ſolus immunis.* qui tondendi modus ex palæſtra, & a Græcis ad Carthaginienſes venit auctore ipſo Tertull.

Vnde apud hirtos & hirſutos tam rapax ab ala reſina] Vnde apud hirtos tam rapax ab ala reſina, & apud hirſutos tam furax a mento volſella. Hoc ordine res procedit. *hirti* igitur propter pilos crurum & alarum: *hirſuti*, propter hiſpidam & hirſutam barbam. hæc mens hoc loco Afri noſtri. male itaque gloſſator qui hirtos natura, hirſutos arte heic interpretatur. nam vtriuſque vocabuli eadem origo.

Tam rapax ab ala reſina] Hinc *alipilarius* qui reſina & dropace alas pilabat. Gloſſæ: *alipilarius*, δρωπακιστής. & *alipila*, reſina qua pilabantur alæ. Gloſſæ Seruij: *alipila*, δρώπαξ. ita legendum, non *alipina*. veteres tamen libri ſcripti editique heic ſcribunt, *tam rapax a talo reſina*, vel *calo*. vix dubito quin auctor ſcripſerit: *tam rapax a culo reſina*. partem illam pſilothro ac-

curaſſe veteres notum eſt. Clemens Alexandrinus in Pædagogo lib. II. cap. III. πῇ δὲ καὶ πιττοῦσθαι, ὀκνῶ δὲ λέγειν, τὴν περὶ πύργον ἀσχημοσύνην, ἀπεστραμμένοις καὶ κεκυφότας, καὶ τῆς φύσεως τὰ ἀπόρρητα εἰς τὸ συμφανὲς ἀπογυμνοῦντας, ἐξορχουμένοις δὲ κερδουμένοις ἀπερυθριῶσι σχήμασι. de xyſticis & palæſtricis ibi loquitur, vt heic Tertullianus, qui partes ponit ἐκ διαμέτρου ſibi oppoſitas, τὸ ψίλον, καὶ τὸν πρωκτόν. *culipilarius* etiam in Gloſſis legitur.

Tam furax a mento volſella] Barbam ſibi forcipiculis vellebant, quæ inde *volſellæ* dictæ. In libro de cultu fœminarum: *proprias quoque præſtigias formæ, & hic ſexus ſibi agnoſcit: barbam acrius cædere, interuellere, circumradere capillum*: Gloſſæ Seruij apud Labbæum noſtrum: *volſella*, τριχολάβιον, aliæ Gloſſæ: *volſella*, μαδιστήριον. ψιλίζεσθαι τὸ ψίλον Græci dicunt.

Illius eſt hæc tota res Aſiæ] Male interpretantur; illius Aſiæ, delicijs infamatæ hæc tota res. immo, illius pallij tota hæc res Aſiatica eſt: pallij propria eſt hæc res Aſiatica. rem Aſiaticam vocat pilari & velli, quod ex Aſia mollitie & delicijs infami hic mos inuectus: quem morem Græci, id eſt palliati, in gymnaſijs vſurpabant. miratur igitur Afer noſter Carthaginienſes ſuos non palliatos, ſed togatos iſta facere, quæ propria tantum eſſent palliatorum. *Prodigium eſt*, inquit, *hæc ſine pallio fieri. illius eſt, hæc tota res Aſiæ.* ad illud pallium pertinet tota hæc res Aſiatica, quam vos tamen ſine pallio, in toga vſurpatis.

Quid tibi Libya & Europa, cum exoticis munditijs] Ita bellicorrectores belle ſibi emenda-

re viſi ſunt lectionem primæ editionis, *cum ruſticis munditÿs.* ſed multo rectior & certior emendatio ex noſtro libro, *xuſticis munditÿs. xuſticæ munditiæ*, ſunt xyſticæ, a xyſto & palæſtra. Plutarchus in præceptis ſanitatis tuendæ: κελεύσομεν αὐτοὺς μὴ ἐνοχλεῖν, ἀλλ' ἀπιόντας ἐν τῷ ξυστῷ ταῦτα, καὶ ταῖς παλαίστραις διαλέγεσθαι τοῖς ἀθληταῖς. inde *xyſtici* pro palæſtricis & gymnaſticis vel athletis, a xyſtis in quibus exercebantur. ita Gręci vocant tectas porticus. integrum eſt ξυστὸς δρόμος. Pollux: καὶ δρόμοι δὲ ξυστοὶ ἐν οἷς αἱ ἀσκήσεις. ſic autem vocati ab æquata & raſa humo. hinc παραδρομίδες ambulationes ſub diuo, quæ iuxta illos δρόμους erant. Perperam apud Vitruuium περιδρομίδες ſcribitur duobus locis. corrupte etiam apud Harmenopulum hæc vox legitur, lib. II. tit. IV. κέχρηται δὲ ἕκαστον ἔν τε δημοσίαις στοαῖς καὶ ἰδιωτικαῖς ἐν παραδρομίσι τῷ προσβεβλημένῳ αὐτοῦ οἴκῳ. perperā excuſum eſt, καὶ παραδρομίσι. omnes fere tectæ porticus, quas Græci δρόμους, & δρόμους ξυστοὺς appellant, adiunctas ſibi habebant huiuſmodi hypæthras ambulationes, quæ inde *paradromides* vocatæ. Vitruuius lib. v. *proxime autem xyſtum, & duplicem porticum deſignentur hypæthræ ambulationes; quas Græci* παραδρομίδας, *noſtri xyſta appellant, in quas per hyemem ex xyſto ſereno cælo athletæ prodeuntes exercentur.* ex his verbis Vitruuij notandum alio ſignificatu Græcos ξυστὸν appellaſſe, alio Latinos *xyſtum*. Græci ξυστὸν vocabant, τὸν καλάστεγον δρόμον ſiue porticum: Latini *xyſtum*, ambulationem hypæthram, quæ ad porticum iuncta erat, & παραδρομὶς Græce vocabatur. ſic multarum dictionum a Græcis aç-

ceptarum ſignificationem immutarunt ijdem Latini: quod notat ibidem Vitruuius in vocibus *andron*, *prothyrum*, & *telamones*. falluntur vero viri docti qui exiſtimant in eo ſolo conſtitutam a Vitruuio differentiam, vt *xyſtus* in fœminino genere porticum ſignificaret, in neutro vero *xyſtum*, ſubdiualem ambulationem. *xyſta* igitur Latinis ſunt ambulationes ſub dio. Suetonius in Auguſto: *ſua vero prætoria, quamuis modica, non tam ſtatuarum tabularumque pictarum ornatu quam xyſtis & nemoribus excoluit.* ad quem locum nos plura. in vtriuſque generis xyſtis exercebantur athletæ; pluuio tempore ſub tectis porticibus, quas Gręci ξυστοὺς δρόμους: ſereno cęlo in ambulationibus hypęthris, quas Græci παραδρομίδας, Latini *xyſta* appellant. atque inde *xyſtici* athletę dicti. Et *xyſtica ſynodus* in veteri inſcriptione. & *xyſtica vanitas*, Tertulliano in libro de pudicitia; *perit igitur & fidelis elapſus in ſpectaculum quadrigarij furoris & gladiatorij cruoris, & ſcenicæ fœditatis, & xyſticæ vanitatis.* xyſticam vanitatem vocat, quod vano labore fatigentur, & incaſſum laborent xyſtici. ita hoc loco *xyſticæ munditiæ*, de xyſticorum & palæſtricorum munditijs, de quibus totus hic locus. depilari autem & velli, *munditias xyſticas* vocat, quod hunc morem haberent homines xyſto & palęſtrę deditti. quin immo in medio etiam gymnaſio ſub omnium oculis depilari deuellique ſoliti erant. in quos inuehitur his verbis Clemens Pædagogi lib. II. cap. III. πόθι δὲ πιθοδάξ, οὐκ ὦ καὶ λέγει τὴν περὶ ὄρχιν ἀσχημοσύνην, ἀπεστραμμένους καὶ κεκωφότας καὶ τῆς φύσεως τὸ

pilabantur & vellebantur vt Græci, quum tamen non eſſent vt illi palliati. ideo dicit: *quid tibi Libya & Europa cum xyſticis munditijs, quas veſtire non noſti?* nam & in Europa multis locis huiuſmodi Græcanici agones celebrabantur. quidquid autem mundum, politum, nitidum & elegans apud Græcos, ἱμπιὲς & ὀὐπιὲς id ab oleo palæſtræ vocabant. hinc *nitida palæſtra, decora palæſtra.* Horatius: *decoræ more palæſtræ.* Ariſtophanes: λιπαρὸς καὶ κόσμιος ἐκ τῆς παλαίστρας. Apuleius: *adoleſcens decorus, & ſucci palæſtrici plenus.* ἱμπινὴς Græce proprie vocabatur gymnaſticus homo, & palæſtricus, vtpote qui oleo vnctus & ſordidus eſſet e palæſtra. ſic ῥαιοπινεῖς ἐσθῆτες apud Hippocratem, pingues & oleo vnctæ veſtes. Diogenes Laertius de Lycone philoſopho: ἀλλὰ καὶ γυμναστικώτατος ἐγένετο, καὶ εὐέκτης τὸ σῶμα, τήν τε πᾶσαν σχέσιν ἀθλητικὴν ἐπιφαίνων, ὠτοθλαδίας καὶ ἱμπινὴς ὤν. hinc ἱμπινὴς *politus* in veteribus Gloſſis exponitur. *politus*, ἱμπινὴς, ἐξηρπαιδός. ὀὐπινὴς pro eodem dicebatur. cuius contrarium ἀπινὴς, de indocto & rudi & impolito, καὶ ἀπαλαίστρῳ. Athenæus lib. XVI. καὶ Ἄλεξις δ' ἐν Λαβητίῳ δηλοῖ ὅτι ἡ μαγειρικὴ τέχνη ἐπιτήδευμά καὶ ἐλεύθερον· πολίτης γὰρ τίς οὐκ ἀπινὴς ἐν αὐτῷ δείκνυται ὁ μάγειρος. inde etiam τὸ πίνον, de nitore, & elegantia ſtili bene ſubacti & exercitati vſurparunt. Cicero in epiſtolis ad Atticum lib. XIV. Epiſt. VII. *a Cicerone mihi litteræ* πεπινωμέναι, *& bene longæ. cetera autem vel fingi poſſunt:* πίνος *litterarum ſignificat doctiorem.* nitor, & elegantia quæ ex arte, πίνος appellabatur. ex eo ὀὐπινὴς, pro nitido & eleganti. idem Epiſt. VI. lib. XII. *Cæſar*

autem mihi irridere viſus eſt Q V A E S O *illud tuum, quod erat* ὑπινὲς *& vrbanum.* & lib.xv.epiſt.xvII. *& mehercule ipſius litteræ, ſic &* φιλοστόργως, & ὑπινῶς *ſcriptæ vt eas vel in acroaſi audeam legere.* lib.eod.epiſt.x v I. *Tandem a Cicerone tabellarius: & mehercule litteræ* πεπινωμένως *ſcriptæ: quod ipſum* προκοπὴν *aliquam ſignificaret.* quibus omnibus locis, ὑπινὲς, & πεπινωμένον, *ſquallorem vetuſtatis redolens* interpretantur viri docti. ſed illi errant. nam nihil aliud illis vocibus proprie ſignificatur, quam quod oleo palæſtrico vnctum ac nitidũ eſt. hinc ad orationem tranſlatæ ſunt, quæ tum ὑπινὴς, & πεπινωμένη dicitur, quũ multo quaſi ſanguine & ſucco palæſtrico florida, colorem quemdam virilem, nitoremque multa arte & exercitio quæſitum præfert, qualis in corporibus exercitatis, quæque ſolem & oleum imbiberunt, cernitur. Nam quemadmodum mollia & delicata, atque in vmbra educata corpora, fortibus & robuſtis atque exercitatione multa firmatis & coloratis opponuntur, ſic oratio ὑπινὴς τῇ τρυφερῇ, καὶ μαλακῇ. Dionyſius Halicarnaſſeus, περὶ συνθέσεως ὀνομάτων: σχήμασι δὲ οὐ τοῖς ἀρχαιοπρεπεστάτοις, οὐδ᾽ ὅσοις ἡ σεμνότης τις, ἢ βάρος, ἢ πίνος πρόσεστιν, ἀλλὰ τοῖς τρυφεροῖς καὶ μαλακοῖς, ὡς τὰ πολλὰ χρῆσθαι φιλεῖ, ἐν οἷς πολὺ τὸ ἀπατηλόν ἐστι καὶ θεατρικόν. & in epiſt. ad Græcum Pompeium: ὅ τε πίνος αὐτῇ, καὶ χνοῦς ὁ τῆς ἀρχαιότητος ἠρέμα καὶ λελαθότως ἐπιτρέχει, χλωρόν τε τι καὶ τεθηλὸς καὶ μεστὸν ὥρας ἀναδίδωσι. & περὶ Δημοσθένους δεινότητος. κἂν τούτοις δ᾽ ἧμινα καὶ σεμνότης ἁρμονίας τὸ ἀρχαῖον φυλάττουσα πίνον. & de compoſitione nominum: αὐθέκαστος, ἀκόμψευτος, τὸν ἀρχαϊσμὸν καὶ τὸν πίνον ἔχουσα κάλλος. ibidem auſteram

& πεπινωμένην opponit molli & iucundæ: τῆς μὲν ἡδείας συνθέσεως ἐλάττω μοῖραν ἐχούσης, τῆς δὲ αὐστηρᾶς καὶ πεπινωμένης πλείω. Ex his conſtare poteſt, quid ſit πῖνος in oratione, quod e palæſtra, vt dixi, traductum eſt. hinc etiam εὐπινὴς pro polito, & eleganti, cui contrarius ἀπινὴς & δυσπινής. nam δυσπινὴς ſordidum ſqualidumque ſignificat. ſatis hæc ſint de munditiis xyſticis.

Reuera enim quale eſt, Græcatim magis depalari quam amiciri] Locus hic depalauit, & propalauit Criticorum huius temporis ἀκεισίαν magis quam εὐστοχίαν, dum alij *depallari*, alij *depalliari*, alij aliter, ſed æque male omnes legunt, & intelligunt. nihil minus, quam quod voluerunt, auctor voluit. ſcriptum in noſtro libro: *Græcatim depelari.* quod poſitum, pro *depilari.* ſic infra, *vero*, pro *viro*: & *ne* pro *ni* ſupra, & *ouecula*, pro *ouicula*. vera igitur lectio, *depilari.* vnde, inquit, apud vos ô Carthaginienſes, tam hirtos, tamque hirſutos, nates depilandi, barbamque vellendi mos? nimirum a Græcis palliatis, qui in gymnaſiis ſuis iſta faciunt. At prodigium eſt vos hæc ſine pallio facere, quæ palliatorum propria ſunt. quid tibi Libya, cum palæſtricis palliatorum mundiciis, quas veſtire non noſti? cur eorum more pilos tibi vellis, cum eorum more non veſtiaris? reuera enim quale eſt, Græcatim depilari magis quam amiciri? οἷον ἐστὶν ἑλληνικῶς ψιλίζεσθαι μᾶλλον, ἢ ἀμφιάζεσθαι;

Habitum transferre ita demum cultus probrum eſt] Idem eſt ac ſi diceret, Habitum transferre, ita demum habitus probrum eſt. atqui veſti-

mentum veſtimenti probrum non eſt, ſed hominis. hanc lectionem falſam eſſe, & in correctorum officina non recte cuſam oſtendit vetus ſcriptura noſtri libri, qui habet: *habitum transferre, ita demum, culæ prope eſt.* cui proxime accedit & vetus editio, quæ ſeruat: *ita domuncula prope eſt.* nihil propius quam vt legamus: *ita demum culpæ prope eſt.* hoc eſt, ita demum culpæ proximum & affine eſt. Phædrus:

Lupus arguebat vulpem furti crimine,
Negabat illa ſeſe culpæ proximam.

Culpæ prope eſt, Græca figura. vt ἐγγὺς τῆς μανίας ἐστί. apud Pindarum, ἔγγιστα τῆς μανίας ναίει. *culæ* autem pro *culpæ* heic exaratum erat, vt nuper in vetuſtiſſimo epiſtolarum Ouidianarum ex Bibliotheca Puteana exemplari ſcriptum offendebam: *hæc quoque cula mea eſt*, pro culpa.

Sat refert inter honorem temporis & religionem Dei, conſuetudo fidem tempori, natura Deo] Ita hanc periodum concipiunt omnes libri veteres, nec illud *debet* agnoſcunt, quod heic inſerunt homines docti, legentes, *debet conſuetudo fidem tempori.* verum alia ratione mihi videtur hic locus perſanari poſſe, vt pro *dei*, legatur, *det*, hoc modo: *Sat refert inter honorem temporis, & religionem. Det conſuetudo fidem tempori, natura Deo.* quid opus fuit addere, *religionem Dei*, quod vulgata lectio facit, cum *religionis* nomine ſatis intelligatur honos & cultus qui Deo debetur? religio eſt, θεοσέβεια, θρησκεία. vox autem *religio* facile fecit, vt *det* in *dei* mutaretur ab imperitis. eleganter Tertullianus dicit, conſuetudinem debere fidem dare & ſeruare

tempori, hic enim temporis eſt honos. naturam vero fidelem Deo eſſe debere, quæ religio eſt. videtur autem tempus exigere a conſuetudine, vt nihil mutetur, nec moueatur in iis quæ conſuetudinis ſunt: vt pallium, exempli gratia, non ſumatur, cum toga geſtari ſolet. At Deus a natura fidem hanc & hunc honorem exigit, vt ipſa non mutetur, nihilque eorum innouetur, quæ ab auctore naturæ Deo conſtituta ſunt. conſtituit enim, vt qui maſculus natus eſt, rem fœminarum non tractet, nec induat. qui igitur viri cum fuerint nati, in fœminas deſciſcunt, naturam concutiunt. natura tunc fidem quem Deo dedit, non ſeruat: nam fidelis ipſi non permanet, mutando in aliud quod ipſe naturæ conditor nolit. hic ſenſus huius loci.

Naturam itaque concuſſit Lariſſæus heros] Libanius περὶ ὀρχηστῶν ad Ariſtidem: *δύο τοίνυν ταῦτα πάντες ὁμολογοῦσι, ἄριστόν τε τῶν ἐπὶ Τροίαν ἡκόντων εἶναι τὸν Ἀχιλλέα, καὶ τοῦτον αὐτὸν εἰς παρθένον δόξαν αὐτὸν καταστῆσαι τοῖς σχήμασιν ἀφανίσαντα τὴν φύσιν.*

Vnde & nominis conſilium] *Conſilium*, heic perperam pro *concilium* ſcriptum eſt. nam *nominis concilium* legi debet. ſic ſuperius eodem errore, *coloris conſilium* legebatur, pro *concilium*. ſimili modo corrupta hæc vox apud veterem Iuuenalis interpretem ad illud, *crepitante ciconia roſtro. ciconia*, inquit, *quæ contra templum Concordiæ ex conſilio roſtri ſonitum facit.* quis eſt, qui poſſit ibi defendere, *conſilio*, aut qui non videat legendum *concilio*? eleganter porro ciconia ex concilio roſtri ſonitum & crepitum edere di-

citur, quæ roſtrum conciliando, & componendo, crepitat. ſic *concilium nominis* hoc loco eſt compoſitio nominis, ex duabus ſcilicet vocibus nomen vnum compoſitum: vt *concilium roſtri*, ex duabus roſtri partibus, inferiore & ſuperiore, coactio & coagmentatio. ita concilium nominis Ἀχιλλεύς, ἀπὸ τοῦ ἀ priuatiua particula, & χεῖλος. *concilium* & *conciliatus* apud Lucretium pro coniunctione, & coactione. lib. II.

> *Huic ſatis illud erit planum facere, atque probare,*
> *Non fieri partum, niſi concilio ante coacto.*

& paulo poſt:

> *Nec quicquam commutari ſine conciliatu*
> *Principium.*

ſic paſſim apud eumdem, *concilium materiæ*, *conciliatus condenſus principiorum*, *conciliari*, pro congredi & in vnum coire. & *concilium gratiæ*, apud Donatum. ita & *conciliari* veſtimentum apud fullonem dicebatur, cum addenſaretur & cogeretur. Varro de lingua Latina: *a cogitatione concilium, vnde conſilium: quod vt veſtimentum, apud fullonem cum cogitur, conciliari dicitur.* perperam editur apud Varronem, *conſiliari*. quod idem mendum eſt, quo hic locus erat mendoſus. apud Sammonicum *conciliare*, pro iungere, & miſcere:

> *Gramen hyoſcyami cera ſeuoque vetuſto*
> *Concilia.*

conciliatum nomen pro compoſito ſic recte diceretur. fruſtra igitur ſunt, qui *conſilium nominis* heic legendum obſtinate pertendunt, tam cer-

te quam qui ſupra, *conſilium luminis.* ſed *conci-lium luminis* eo loci pro conciliamento luminis & coloris ſumitur, non vt heic pro compoſitione.

Quando quidem labijs vacuerit ab vberum guſtu] Inde igitur, ſecundum ſententiam Tertulliani, concilium nominis Achillis, quod infans ferarum medullis enutritus, labiorum officio non ſit vſus in matris vberibus ſugendis, & lacte guſtando. nam in ſugendo præcipuum labiorum miniſterium eſt: & nemo ſine labiis quicquam ſugere poteſt. Galenus lib. VIII. de ſcitis Hippocratis: τὰ παιδία τῇ παρενθέσει τῶν χηλέων, ἔκ τε τῶν πιτθῶν ἕλκει τὸ γάλα, κἀκ τῶν βομβυλιῶν τὸ περιεχόμενον ἐν αὐτοῖς ὑγρόν. vetus poeta apud Nonium:

—— *labris lacteam immulgens opem.*

& apud Poetam lib.x.

——*teneris immulgens vbera labris.*

hinc Pſylli & Marſi qui venenum exſugebant, cum quis a ſerpente morſus erat, & ſic plagam ſanabant, labiis id faciebant. inde illud Arnobij lib. II. ſicut olim correximus: *aduerſus ictus noxios, & venenatos colubrarum morſus remedia ſæpe conquirimus, & protegimus nos labinis Pſyllis, Marſiſue dentibus.* ergo Achilles cum infans labiorum vſu vacauerit in ſugenda mamma, inde dictus Ἀχιλλεύς quaſi ἀχιλεύς. Hanc eamdem nominis Achillei rationem, quæ intelligitur heic a Tertulliano, tetigit etiam Etymologici magni auctor, his verbis ſicut a nobis emendata ſunt: Ἀχιλλεὺς παρὰ τὸ ἄχος λύειν. ἢ διὰ τὸ ἄχος, ὅ ἐστι λύπην ἐπενεγκεῖν τῇ μητρὶ ἢ τοῖς

Ἰλιόδεσιν· ἢ διὰ τὸ μὴ θιγεῖν χείλεσι θηλῆς· ὅλως γὰρ οὐ μετέσχε γάλακτος, ἀλλὰ μυελοῖς ἐλάφων ἐτράφη ὑπὸ Χείρωνος. hodie legas in Etymologico: διὰ τὸ μὴ θιγεῖν χείλεσι χιλῆς quæ multis rebus falſa eſt lectio & contra mentem auctoris, qui ſi illam Etymologiam afferre voluiſſet, non addidiſſet, χείλεσι, ſed ſatis habuiſſet dicere, διὰ τὸ μὴ θιγεῖν χιλῆς. deinde cur χιλῷ, id eſt τροφῷ de lacte vſurpaſſet? an lac magis eſt χιλή, quam medullæ ceruorum? poſtremo χιλοῦ non χιλῆς dixiſſet. nam χιλός, non χιλὴ dicitur. quare nullum mihi dubium eſt, quin veriſſima ſit emendatio, διὰ τὸ μὴ θιγεῖν χείλεσι θηλῆς. quod idem plane veriloquium huius nominis notatum heic ab Afro ſcriptore, *quod labijs vacuerit ab vberum guſtu.* Achillis quoque nomen a labris deducit Velius Longus apud Caſſiodorum de orthographia: *Chilones vero cum aſpiratione ſcripti, ab improbioribus labris homines vocitantur, quod eſt a Græco vocabulo deriuatum,* παρὰ τὰ χείλη: *vnde Achillem quoque ferunt eſſe nominatum.* Si chilones dicti a magnis & improbis labris, Achilles dictus fuerit a paruis aut nullis, quaſi ἄνευ χειλέων, non quod ſine labris fuerit, ſed quod labiorum miniſterio non vſus fuerit infans. quæ Tertulliani & veteris Etymologi Græci ſententia eſt. Ergo hallucinatur profeſſor eloquentiæ Regius, qui ſcribit auctorem dicere impoſitum Achilli nomen, quaſi ἄνευ χιλοῦ. nihil tam contrarium fingi poterat auctoris menti. qui ἀπὸ τοῦ χιλοῦ deduxere, aliud ſequuti ſunt, vt Euphorion his verſibus:

Εἰς Φθίην χιλοῖο κατήϊε πάμπαν ἄπαστος·

Τουὔνεκα

Τοιῶκα Μυρμιδόνες μιν Ἀχιλλέα φημίξαντο.

Pag. 18. *Ab vberum guſtu*] Vacuerit ab vberum guſtu, id eſt, vbera non guſtauerit. non recte igitur correctores qui repoſuere *ſuctu*, pro *guſtu*. ſic *mellis guſtum* dixit aduerſus Pſychicos: *tantam autem Deus præſtitit auctoritatem edicto ſtationis illius, vt Ionatham filius Saulis, quamquam ignarus ieiunationis in ſerum conſtitutæ guſtum mellis admiſerat, & ſorte mox de delicto ſit traductus, & vix per precem populi periculo exemptus.* & *arbuſculæ guſtum*. lib. v. aduerſus Marcionem: *non ideo interdixerat arbuſculæ guſtum ne Dei fierent, ſed ne de tranſgreſſione morerentur.* Serenus Sammonicus:

Appoſituque leues nepetæ, guſtuque iuuabunt.

idem:

Sed cochleas prius eſt vrtica aut furfure paſci:
Purior hinc guſtus, noxa ſine mouerit aluum.

item:

Nec non mandragoræ guſtu ſopor additur altus.

& alibi:

Sed cochlear trinum guſtu tibi ſufficit vno.

& alio loco *guſtum meri* dixit:

Siue meri guſtus, ſeu frigoris efficit aura.

Feſtus *auguſtum locum* dictum notat, *vel ab auium geſtu, vel ab auium guſtatu, quia aues paſtæ id ratum fecere.* Suetonius in nomine Auguſti interpretando, *ab auium geſtu guſtuue*, deductum ſcribit. vbi perperam *guſtatu* pro *guſtu* reſcribunt eruditiſſimi viri. nam *guſtus* idem quod *guſtatus*.

Ille apud rupicem & ſyluicolam] Rupicem eo ſignificatu poſuit, quaſi a rupium aſperitate

diceretur hæc vox, de ruſtico & agreſti ac duro homine. quo ſenſu *petronem* Latini veteres etiam dixere. ſed huius vocis cum alia ratio, tum & ſignificatio. nec enim a rupibus *rupex*, cum prima in *rupex* breuis ſit, quæ in *rupes* longa eſt. Lucillius:

Varonum ac rupicum ſqualoſa incondita roſtra.

rupex igitur purum putum Græcum eſt, ὁ ῥύπαξ, hoc eſt incultus & ſordidus. ῥύπος, ῥύπαξ: vt πλοῦτος πλύταξ, & ſimilia. inde Latinum *rupex*. ſic ἅρπαξ, *hirpex*: ὕραξ, *ſorex*. hoc indubitatum eſt.

Et monſtrorum eruditorem] Quæ ſunt hæc monſtra, quorum eruditor Chiron? Centauri, inquiunt. ſed vnde eruditio apud Centauros, aut cuius eruditionis capaces, homines non ſolum ferini, ſed ne homines quidem, ſed αὐτόσχημα feræ? nam φῆρας Græci eos vocant. vetus etiam prouerbium eſt: νοῦς οὐ παρὰ Κενταύροισι. pro monſtro plane eſt erudita monſtra videre, qualia heic nobis finxerunt correctores. at in diſciplinam Chironis non Centauri, nec monſtra, ſed optimi & præſtantiſſimi Græciæ heroes olim dati fuerunt. Xenophon in Cynegetico de Chirone: καὶ ἐγένοντο αὐτοῦ μαθηταὶ κυνηγεσίων τε καὶ ἑτέρων καλῶν, Κέφαλος, Ἀσκληπιὸς, Μειλανίων, Νέστωρ, Ἀμφιάραος, Πηλεὺς, Τελαμὼν, Μελέαγρος, Θησεὺς, Ἱππόλυτος, Παλαμήδης, Ὀδυσσεὺς, Μενεσθεὺς, Διομήδης, Κάστωρ, Πολυδεύκης, Μαχάων, Ποδαλείριος, Ἀντίλοχος, Αἰνείας, Ἀχιλλεύς. hi ſunt quos Chiron edocuit, & erudiit. ſed ne faciam longum, vera lectio eſt, quam puer olim diuinaui, quamque poſtea mihi confirma-

uit vetus codex: *apud rupicem & ſyluicolam, & monſtrum eruditorem.* ipſe Chiron, monſtrum eſt & rupex,& ſyluicola. Centaurus enim Chiron, ex homine & equo monſtrum concretum, ſolus ille inter Centauros & monſtra, non ſolum eruditus ipſe, ſed etiam aliorum eruditor.

Patiens certe iam vſtriculas] Vſſerunt iſtæ vſtriculæ non ſolum olim Achillem in corpore, ſed in animo magis omnes Tertulliani interpretes. olim vſtriculæ vellendis cruribus repertæ, hodie torquendis ingenijs videntur eſſe. *vſtriculæ* ſunt παρατιλτεῖαι, mulieres ſcilicet, quarum munus erat, pilos & fruticantem lanuginem molliorum & delicatorum reſina calente aut dropace, ſuburere, & læuigare. optimæ Gloſſæ: παρατιλτεῖαι, *vſtriculæ.* Philoſtratus in vitis Sophiſtarum : διαφορᾶς γοῦν τῷ Τιμοκράτει πρὸς τὸν Σκοπελιανὸν γενομένης, ὡς ἐκδεδωκότα ἑαυτὸν πίττῃ καὶ παρατιλτρίαις, διέστη μὲν ἡ ὁμιλοῦσα νεότης τῇ Σμύρνῃ. Pollux lib. VII. cap. XXXIII. πιττοκόπος, πιττοκοπική, πιττοῦν, πιττοῦσθαι, πιττοκοπεῖσθαι, παρατίλτρια, παρατίλλεσθαι, παραλέγεσθαι. dictæ, vt dixi, vſtriculæ, παρατιλτεῖαι, quod pice calida vterentur ad euellendos,& vrendos pilos. *calidum viſcum* vocat Iuuenalis ſat. IX.

——nullus tota nitor in cute, qualem
Bruttia præſtabat, calidi tibi faſcia viſci.

perperam hodie *bruſcia* legitur in illo Satyrici verſu. *Bruttia* pix nota eſt, cuius mentio ſæpe occurrit apud Medicos etiam Græcos, qui βρυτίαν eam nominant. ea vtebantur, tanquam optima, cum ad alias res; tum ad tollendos pi-

los. ita *vſtriculas* hoc loco defendere poſſumus, & exponere; ſed omnes libri *vſtriculus* heic agnoſcunt, & quos vidimus, & quos alij inſpexerunt. in Vaticano etiam *viſtriculus*. omnino legendum putarim, *hyſtriculus*. ſed & totus locus ita ex noſtro libro reſtituendus: *feras ſi in puero matris ſollicitudinem patiens, certe iam hyſtriculus, iam virum alicuius clanculo functus, ſuſtinet ſtolam fundere*. feras patiens, vt, *accipias libens*, pro patienter & libenter. cum puer adhuc erat & puſio, matris in eo ſollicitudo ferri patienter poterat, quæ eum virginis habitu celabat, ne agnoſceretur, & ad bellum, in quo periturus erat, traheretur: nam ſuæ ſpontis tunc non erat, ſed de matris ſollicitæ voluntate pendebat; ideo excuſari poterat hic eius habitus: at iam durus, & veſticeps, iam vir factus, & viri etiam officio functus, ſuſtinet tamen adhuc muliebri veſtitu vti. quod neutiquam in eo ferendum iam, nec excuſandum. *hyſtriculus*, ὑστριχοειστικὸν ab hyſtrix, quaſi paruus hyſtrix. Latini δασύπρωκτοι ita vocarunt. optimæ Gloſſæ: *hiſtriculus*, δασύπρωκτος. nota eſt hyſtricis pilorum denſitas & aſperitas. ſic & *ericium* pro hiſpido & hirſuto dixit Varro apud Nonium: *ſe circumſpexe atque inueniſſe, quum dormire cœpiſſet tam glaber quam Socratis calua, eſſe factum ericium pilis albis cum proboſcide*. Arnobius *ſtriculum* vocat, quem Tertullianus *hyſtriculum*. lib. v. aduerſus gentes: *vertit Baubo artes, & quam ſerio non quibat allicere, ludibriorum ſtatuit exhilarare miraculis partem illam corporis per quam ſecus fœmineum, & ſobolem prodere, & nomen ſolet acquire-*

re genericum, longiore ab incuria liberat, facit ſumere habitum puriorem, & in ſpeciem leuigari nondum duri atque ſtriculi puſionis. nondum ſtriculi puſionis: id eſt, nondum pilis veſtiti. *ſtriculus*, pro *hyſtriculus*: vt *Spanus*, pro Hiſpanus: *Spalis*, pro Hiſpalis: *ſtrio*, pro hiſtrione. Gloſſæ: *ſtrio, mimarius, ſcenicus. ſtoria*, pro hiſtoria. emendandus in hac voce Seruius ad III. Aeneid. *vnde & natum prouerbium eſt, Omnia ſecunda ſaltat ſenex. quamuis hæc ex alio ordine, & alia ex cauſa narretur ſtoria.* ſic *ſtricem*, pro hyſtrice dicebant. apud Abdiam Babylonicum in veteribus libris ita ſcribitur: *habebant alas ſpineas ſicut ſtrix.* Veteres Gloſſæ: *ſtrix*, σύαγρος. vt *ſtrix* pro hiſtrix, ſic *ſtriculus* pro hiſtriculus. Tertullianus itaque hoc loco *hyſtriculum* dixit, quem Arnobius *ſtriculum*, τὸν δασύτριχα, δασύπρωκτον. Gloſſæ Græco-Latinæ: *hirticulus*, δασύπρωκτος. corrige, *hyſtriculus*.

Certe iam virum alicuius clanculo functus] Noſter liber: *iam virum alicui clanculus functus.* ſcribe: *iam virum alicui clanculus functus. clanculus* eſt clancularius. vnde aduerbia *clanculo*, & *clanculum.* clanculus virum fungitur, vt *porticum terit ſerus*, apud Martialem: & , *ſerus in cælum redeas*, Horatio. &, *veſpertinus ſi aduenerit hoſpes.* & alia paſſim eiuſmodi. *virum alicui fungi*, hoc eſt virum alicui ſe exhibere, alicui ſe virum approbare. ſic *munus alicui fungi*, pro in alicuius gratiam. idem Tertullianus in Apologetico: *teſte militia prouinciæ noſtræ, quæ id ipſum munus proconſuli functa eſt.* legebam heic olim: *iam virum alicui clanculæ functus.* clancula, pro clancularia,

vt infra de Omphale: *tantum Lydiæ clancularia licuit.*

Stolam fundere] Id eſt, ſtola fuſiore vti. omnibus veſtibus mulieres & fuſioribus, & fluxioribus vtebantur quam viri.

Comam ſtruere] Non eſt quod interpretibus placet, acu ornatricis diſponere,& calamiſtris inurere, ſed multis gradibus & ſpiris cumulatam & conuolutam comam in altitudinem extruere. ſic enim ſolebant mulieres, multis compagibus capillaturam extructam gerere. Iuuenalis:

——tot adhuc compagibus altum
Aedificat caput.

ſuggeſtum comæ idem alibi vocat. *ſuggeſtum* enim Latini appellant, quidquid in altitudinem eductum eſt. Gloſſæ: *ſuggeſtus*, ὕψος. ita enim legendum. Lucianus ἐπανάστασιν τειχῶν alicubi vocitat. *tutuli* dicebantur, huiuſmodi capillorum ſtruices. Varro: *tutulati dicti hi qui in ſacris, in capitibus habere ſolent, vt metam. id tutulus appellatur ab eo quod matres familias crines conuolutos ad verticem capitis, quos habent vti velatos, dicunt tutulos.* Tertullianus de virginibus velandis: *vtique hoc virgini maxime inſigne eſt, quarum & ornatus ipſe proprie ſic eſt vt concumulata in verticem, ipſam capitis arcem ambitu crinium contegat.* conuolutiones autem iſtæ & concumulationes criniũ muliebrium *ſpiræ* vocabantur. hinc *ſpiroſus capillus* Apuleio, in ſpiram cumulatus & conuolutus. lib. 11. Mileſiarum: *quid cum frequenti ſubole ſpiroſus cumulat verticem, vel prolixa ſerie porrectus dorſa permanat?* ita enim legendus ille

locus ex veteribus libris. ex alienis & adſciticiis capillis ſtruebantur illæ ſpiræ. Hieronymus ad Marcellam: *quæ capillis alienis verticem ſtruunt.* inde *ſtructores capillaturæ* Tertulliano de cultu fœminarum: *fruſtra laboratis ornatæ videri, fruſtra peritiſſimos quoſque ſtructores capillaturæ adhibetis.* ſunt quos *perrucarios* vulgo vocamus. πυργοῦσθαι κορύμβοις κεφαλὴν in Epigrammate Græco. inde & *comam ſtruere*, hoc loco ſic accipiendum. quod tamen & ſimpliciter de comarum compoſitione poſſe accipi non negarim.

Cutem fingere] Perperam *cutem fingere*, heic tergere & polire exponunt. *fingere lingua, fingere linteo*, pro extergere lingua, aut linteo veteres ponunt, ſed nunquam *fingere* ſimpliciter, hoc ſenſu poſitum reperiatur. ſed etſi ita acceptum eſſet, non heic tamen locum haberet. *fingere cutem*, eſt quod Græci dicunt, καταπλάσσειν, faciem ſcilicet medicaminibus inducere, & interpolare fucis. medicamina illa Græci vocanr, καταπλάσματα. Clemens Alexandrinus Pædagogi lib. III. cap. II. ἅμα γοῦν ἡμέρᾳ ἀπεξαπόμεναι, καὶ ἀποτεινόμεναι, καὶ φυράμασί τισι καταπλαττόμεναι, ψύχουσι μὲν τὸν χρῶτα, ὀρύττουσι δὲ τὴν σάρκα τοῖς φαρμάκοις, καὶ τῇ περιεργίᾳ τῶν ῥυμμάτων τὸ οἰκεῖον μαραίνουσι ἄνθος. idem πλάττεσθαι pro eodem dixit. cap. I. eiuſdem libri: ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ᾧ σύνοικος ὁ λόγος, οὐ ποικίλλεται, οὐ πλάττεται· μορφὴν ἔχει τὴν τοῦ λόγου, καλός ἐστιν, οὐ καλλωπίζεται. ſic *fingi* Latine. Plautus in Pœnulo:

Ex induſtria ambæ nunquam conceſſauimus
Lauari, aut fricari, aut tergeri, aut ornari,
Poliri, expoliri, pingi, fingi.

hinc *figmentum*, τὸ καπήλασμα, quo mulieres faciem fingunt. Apuleius: *figmento cænoſo faciem deliti.* & *ficta facies* Tertulliano de cultu fœminarum, ἡ καπηλασμένη: *quantum autem a noſtris diſciplinis, & profeſſionibus aliena ſunt, quam indigna nomine Chriſtiano, faciem fictam geſtare.* eodem libro: *in illum enim delinquunt, quæ cutem medicaminibus vngunt, genas rubore maculant, oculos fuligine collinunt.* hoc eſt quod hoc loco vocat, *cutem fingere.*

Collum demulcere] Monilibus & torquibus, quaſi affectum locum conſolari & demulcere. ſic infra loquutus eſt: *cum latrinarum antiſtes ſericum ventilat, & immundiorem loco ceruicem monilibus conſolatur.* Metaphora a locis affectis, & cauſariis, qui emplaſtris quibuſdam, & medicaminibus paregoricis mitigantur. ambitio ſiquidem & cetera vitia, animi morbi ſunt, quos tanquam remedia conſolantur, & deleniunt res illæ appoſitæ vel impoſitæ, quarum cupiditate maxime tenentur qui illis vitiis obnoxij ſunt. miſeros proprie conſolamur. quem vero Græci τόπον πεπονθότα vocant, aliquo labore aut dolore affectum locum, *miſer locus* Latinis appellatur. ſic enim apud Marcellum Empiricum non ſemel. ſic *latus miſerum* Horatio:

—— *lateris miſeri capitiſque dolore.*

& *miſera bucca* Plauto in Pœnul. morbo aut vitio affecta:

—— *miſeram prædicat buccam ſibi:*
Fortaſſe medicos nos eſſe arbitrarier.

quod male vulgo exponunt. *cauſarium* pro eodem dixere. vnde *cauſarius dens*, *cauſarius locus*,

cauſarius oculus, apud Marcellum. & *cauſarij* quoque *homines* ſimiliter, miſeri & afflicti. Spartianus in Hadriano: *omnes cauſarios liberalitatibus ſubleuauit.* hinc miſeros morboſoſque locos conſolari medicamenta dicuntur ad leniendum, ac leuandum dolorem appoſita. Græci παραμυθεῖσθαι & παρηγορεῖν. Sextus Empiricus lib. 1. Pyrrhoniarum: τό τε ὄμβριον ὕδωρ ὀφθαλμοῖς μὲν ἐστὶν ὠφέλιμον, ἀρτηρίαν δὲ καὶ πνεύμονα τραχύνει, καθάπερ καὶ τὸ ἔλαιον, καίτοι τὴν ἐπιφάνειαν παρηγοροῦν. ibidem de cane: ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτοῦ παθῶν αἰσθητικός ἐστι καὶ παραμυθητικός. *paregoriZare* Medici mediæ & infimæ Latinitatis dixerunt quod Græci παρηγορίζειν. atque ita ſæpe in Antidotario veteri Regiæ bibliothecæ. Liber medicinæ ex eadem Bibliotheca: *paregorica ſunt, quæ paregoriſant, & mitigant, ne malum creſcat, non perſanant.* Lexicum vetus medicinale: *paregoricus, mitigator.* παρηγορεῖν proprie eſt conſolari.

Quod illi apud Sigæum ſtatua ſeruat] Huic ſtatuæ ſtatueram nihil controuerſiæ facere, niſi eam vetus & optimus liber ſtatu ſuo deijceret, in quo liquide ſcriptum eſt: *quod illi apud Sigæum ſtrogyla ſeruat.* a qua ſcriptura non longule abeunt editiones antiquæ Rhenani, quæ *ſtagila* ſeruant. ſed quodnam iſtud portentum verbi eſt, *ſtrogyla*? vna addita littera lego: *ſtrongyla.* ſtrongylam vocat, στρογγύλην, ſtatuam pectore tenus, quæ ſcuto rotundo continebatur. προτομαὶ Græci appellant, & ἀσπίδας & θώρακας: Latini, *clypeos.* Plinius: *ſcutis qualibus ad Troiam pugnatum eſt, continebantur imagines; vnde & nomen*

habuere clypeorum,non vt peruerſa Grammaticorum ſubtilitas voluit a cluendo. clypei enim rotunda ſcuta. Græce ἀσπίδες. στρογγύλην igitur vocauit Afer a figura,cum ſubintelligatur, aut ἀσπίζαι aut πεϱόμαι. δίσκοι vocantur Paulo Silentiario,& apud Conſtantinum de Thematibus , μισσούρια , hoc eſt,*miſſoria*, vt pluribus expoſuimus ad Hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores. Trebellius in Tetrico voce Græca *cyclum* etiam vocauit,vt ad eum notauimus. *Strongylam* dixiſſe Tertullianum , τὴν στρογγύλην haud mirabitur, qui nouerit , & *ſcytalam*, & *ſciriam* , & *epiſcynium*, & *crepidem* , & *cactum* , & plura alia mere Græca vocabula in hoc opere vſurpaſſe. adiectiuum autem ſubſtantiui vice,quod apud auctores eſt frequens.

Ipſum,inquit,ferrum virum attrahit] Inquit,Homerus. ſic infra : *ſermone*, inquit, *me ſuaſiſti* , *medicamine ſapientiſſimo.* inquit, Euripides aut Sophocles. ita Græci , φησὶ aut φησί τις. Cicero ad Atticum Epiſt. XII. lib. XIIII. *itaque exire aueo, vbi nec Pelopidarum, inquit.* paſſim ita apud Tertullianum.

Si poſt ineentiuum quoque puella perſeueraſſet] Scripſimus ex libro, *puellam perſeueraſſet.* ſic *perſeuerare patientiam* in libro de Patientia : *vſque adeo nunquam omnino peccaſſet , ſi diuino interdicto patientiam perſeueraſſet.* & *tormenta perſeuerare* ad Martyres. & *facinus perſeuerare* in Apologetico: *ſed & nunc in occulto perſeueratur hoc ſacrum facinus.*

Pag. 19. *Totam epitheti ſui ſortem*], Quidquid illi epithetum ſuum attribuit,ſcytalam nempe, ſagittas , & pellem leonis : vnde dictus eſt *ſcy-*

taloſagittipelliger. quidquid ipſe ſortitus erat, cum Omphales muliebri cultu compenſauit. ſic ſupra de ſerpente: *nam & iſte quod ſortitus eſt conuertit, corium & æuum. ſortem* hoc loco eſt, τὸν κλῆρον. inepte Gloſſator Regius, ſortem quaſi ſummam ſiue caput pecuniæ interpretatur. innuit auctor Herculem nihil aliud poſſediſſe & ſorti habuiſſe præter clauam, ſagittas, & pellem, ac totum hunc eius fuiſſe κλῆρον: vnde illi epitheton apud Poetas, *ſcytaloſagittipelliger.*

Cum vnguentis offenderetur] Omnino poſitum pro *offunderetur.* ita ſcribebant. Martialis:

—— Pierias offendit pica qaerelas.

ita enim in vetuſtiſſimis libris ſcriptum, pro *offundit.* & apud Plautum in Caſina: *quid ſi etiam offendam hymenæum?* antiquiſſimæ membranæ ſic legunt: pro quo corrigunt, *quid ſi occentem.* ſed *offendam,* pro *offundam.* Ouidius:

Tibiaque offudit ſocialia carmina nobis,
Carmina funeſta flebiliora tuba.

Vetus Epigramma:

—— tibicen diffundit cantica dulcis.

Sic *ſuffindere,* pro *ſuffundere* apud Iſidorum de varijs ſulphuris generibus: *tertium liquor eſt, cuius vſus ad lanas ſuffindendas, quia candorem mollitiemque præſtat.* ita enim optimi codices ſcriptum exhibent. *ſufficiendas,* male ſufficiunt. Apuleius IX. *ergo noſtra repente turbata præſentia ſubitario ducta conſilio, eundem illum ſubiectum contegit viminea cauea, quæ fuſtium flexu in rectum aggregata cumulum lacinias circumdatas ſuffiſa candido fumo ſulphuris inalbabat.* ita vetuſta quædam ha-

bent exemplaria: *ſuffiſa*, inquam, non *ſuffuſa*. quod tamen rectum eſt.

Pumice ſpeculi excludebatur] Scio ſpecula olim de argento atque ære fieri vulgo ſolita, quæ pumice tergeri polirique recte poſſunt: ſed non video quid ſimilitudinis ſit inter ſpeculum, & ſagittas, vt bene comparari poſſint. Dicit auctor ſagittas illas Herculis, figendis monſtris olim adſuetas, apud Omphalem ſuendis corollis adhibitas fuiſſe, deterſo prius ſanguine quo erant infectæ. ſic Herculeæ illæ ſagittæ apud Omphalem, in acus vicem & vſum verſæ ſunt, qua corollæ ſuuntur. legendum itaque etiamnunc putarim, quod olim putaui: *Vetus iam hydræ Centaurorumque ſanguis in ſagittis pumice ſpiculi excludebatur, inſultante luxuria, vt poſt monſtra transfixa coronam forſitan ſuerent.* per *ſpiculum* intelligit crinalem acum, cuius vſus etiam fortaſſe ad ſuendas coronas: nam maiores acus, vt erant crinales, ad eam rem adhibebantur. eæ acus cum obtuſiores erant, acuebantur pumice vel cote non ſecus ac graphia. ſpiculum autem pro acu crinali vel diſcriminali. Marcianus Capella:

Crinale ſpiclum pharetris depromo cupido
Libens capillum ſoluere.

ſagittam ex pharetra Cupidinis depromptam pro crinali ſpiculo vult eſſe nubenti Philologiæ. at apud Omphalem Herculis ſagittæ pumice ſpiculi crinalis tergebantur, & acutiabantur, vt eidem ſeruirent officio, quo fungi aliquando ſolita erat acus diſcriminalis Omphales, ſuendis nempe coronis. pumice autem vul-

go acui & temperari ſolita graphia & calamos notum ex Græcis Epigrammatis, quæ in inſtrumento τῶν γραφέων pumicem, id eſt, κίσηρα recenſent. vetus Epigramma περὶ ταχυγράφων:

Καὶ κανονῖδ' ὑπάτην, καὶ τὴν παρὰ θῖνα κίσηριν,
Αὐχμηρὸν πόντου τρηματόεντα λίθον.

idem in alio Epigrammate de ijſdem:

Τρηχαλέην τε λίθον δονάκων εὐθηγέα κόσμον,
Ἔνθα περιτελβίων ὀξὺ χάραγμα πέλει.

ἀκόνην alius vocat:

Καὶ σκληρῶν ἀκόνην τρηχαλέην καλάμων.

ſpeculum mendoſe heic ſcriptum fuit, pro *ſpiculum*. vt *ouecula*, *vero*, pro *ouicula*, & *viro*. ſi quis *ſpeculum* retinere malit, velle quod mauult, poteſt.

Pag. 20. *Niſi diu mollitas, & euigoratas*] Corrigunt, *erigoratas*. ſed omnes habent libri, vt vulgatum eſt, & nihil mutandũ. Tertullianus, alijque eorum temporum ſcriptores, & vigorem paſſim pro rigore & quidquid molli contrarium eſt, vſurpant. ſic rigidum dogma Stoicorum & ἀπάθειαν illam στωϊκὴν, vigorem dixit in libro de Anima: *prout aut Platonis honor, aut Zenonis vigor, aut Ariſtotelis tenor, aut Epicuri ſtupor, aut Heraclitii mæror*. ſic & vigor cenſoris pro rigore vel rigida ſtrictaque cenſura. Cyprianus: *increpans vigore cenſoris & iudicis*. idem de idolorum vanitate: *iam venturus e cælo ad pœnam diaboli, & ad cenſuram generis humani, vltoris vigore, & iudicis poteſtate*. hinc & *diſciplinæ vigor* apud noſtrum, & *diſciplinam vigorare* libro de Pudicitia: *talia & tanta ſparſilia eorum quibus & Deo adulantur & ſibi lenocinantur, effeminantia ma-*

gis quam vigorantia diſciplinam. inde *euigoratas* hoc loco, dixit malaxatas & emollitas pelles quæ τόνον ſuum & vigorem amiſerunt.

Et exodoratus] Scribendum opinor, nec opinor, ſed etiam credo, *exeduratas. edurum* pro *duro. edura pyrus* Virgilio, nimium dura, valida. inde *exedurare*, mollire, & ex eduro molle facere. tribus autem verbis fere ταυτοδυνάμοις vſus eſt, vt oſtenderet ſtudium quod impenſe poſitum eſt in molliendis & malaxandis horridulis illis exuuijs leoninis, quo poſſent aptari teneræ ceruici Omphales. diu, inquit, mollitas & euigoratas, & exeduratas fuiſſe veriſimile eſt, vt ſcapulas delicatæ mulieris ſine noxa & incommodo tegere poſſent. non propterea autem *exodoratas* retineri debere dicat aliquis, quod ſequitur id factum eſſe, balſamo, aut telino. oleo & vnguine malaxantur & molliuntur dura & rigida coria. at telino aut balſamino vnguento apud Omphalen id fieri decuit. nam propter eius delicias, & opulentiam, quod communi & ſimplici oleo apud aliam fieret, id pretioſiſſimo, quale balſamum fuit, factum apud eam fuiſſe putare ſe dicit Tertullianus. *exodoratas* igitur hoc loco ineptum eſt: nec minus inepti qui interpretari conati ſunt. *exodoratas* vitioſe ſcriptum pro *exeduratas*: vt *domum* pro *demum*, *montis* pro *mentis*, in hoc eodem libro.

Balſamo & telino] Ita recte emendarunt, pro *pelino*, quod in veteribus fuit. At corrector Pariſienſis ne quid rectum dum omnia corrigit, relinqueret; legebat, *Phyllino*: atque vt fidem

ſuæ coniecturæ adſtrueret, fingebat ſcriptum in antiquis fuiſſe *pellino*, cum omnes habeant *pelino*. ſed vana illa, vt eius omnes, & nugatoria emendatio. *phyllinum* de foliato vnguento interpretatur, & pulcram hanc addit rationem, non telinum vnguentum ſed foliatum ad delicias ſummum fuiſſe. quid tum? an non pretioſum etiam fuit telinum? ſane ex pretioſiſſimis etiam fuerit Omphales ætate, quo tempore nondum tot genera vnguentorum, quæ poſtea inuexit luxuria. ipſum illud foliatum Omphales temporibus nullum erat. quî potuit igitur exuuias leoninas Herculis illo vnguento emollire? Spicata & foliata Galenus inuenta ſcribit ὑπὸ τῆς ἐν Ῥώμῃ τρυφῆς. Hunc vide Therapeut. lib. XII. & lib. II. περὶ συνθέσεως φαρμάκων. poſtremo quis Græcorum aut Latinorum meminit vſpiam vnguenti phyllini? Galenus alijque Græci φυλλιάτιν Latina voce ſemper nominant huiuſmodi vnguentum; quod non facerent, ſi Græca in vſu fuiſſet, qua id exprimerent. *Telino* igitur verum eſt. Iſidorus Iulium citat his verbis: *corpuſque ſuaui telino vnguimur.* τηλίνου mentio paſſim apud Græcos & Pliniū. *pelino* autem ſcriptum erat in antiquis codicibus vitioſo ſed frequenti ſcribēdi more. ſic *ruſpare* ſupra pro *ruſtare* obſeruabamus. & in antiquo Gloſſario *pipita* pro *pitita*. *rup'us* pro *rutlus*. ſic ille qui περιρρέγμων dicebatur, *Cipius* apud Feſtum, *Ctius* apud Ciceronem in membranis antiquiſſimis ſcribitur. in Propertio locus extat inſignis inſigniter corruptus ob eandem harum litterarum permutationē,

Hanc vidi in tegetes animam expirare paternas,
Horruit algenti pergula curta foco.

ſcripſerunt antiqui librarij, *pegula* pro *tegula*, inde *pergula* fecere Critici. quæ peſſima correctio eſt. nam *tegula* reponendum erat. in quaſſis & curtis tegulis foculum ſibi curabant pauperes anus. Ouidius VI. Faſtorum:

Suppoſitum cineri panem focus ipſe parabat,
Strataque erat tepido tegula quaſſa ſolo.

tegulam curtam alibi nominat idem Propertius, ſed in alia re:

In noſtrum cecidit tegula curta caput.

at *pergula* quod in ſuperiori verſu habetur, prorſus alienum eſt. de quo nos alias. *curtum teſtu* foco ferendo alibi poſuit Ouidius.

Credo & iubas pectinem paſſas, ne ceruicem eneruem inureret ſtiria leonina] Et iſte quoque locus pectinem paſſus eſt Criticorũ, ſed impexior implicatiorque ex eo factus. nihil enim iſtis confuſius & indiſtinctius, nihil etiam corruptius. an ideo iubæ pellis illius leoninæ ab Omphale depexæ ſunt, ne ceruicem eius vrerent? at quomodo ceruicem vrere poterant, quæ ceruicem non tangebant? ita enim pellem illam induebat Hercules, ita etiam induit Omphale, vt pili & iubæ leonis exteriores eſſent. quid igitur opus eas pectere, ne ceruicem inurerent, quam vrere, etiam impexæ, neutiquam poterant, vtpote quam nec tangerent? totum itaque hunc locum ſic lego & diſtinguo ex veteribus membranis: *credo & iubas pectinem paſſas. Ne ceruicem eneruem inureret ſciria leonina, hiatus crinibus infarſus, genuini inter antias adumbrati.*

brati. ad decorem tantum & ornatum iubæ illæ pectine diſcriminatæ ſunt, ne horridulæ & incomptæ ſicut erant manerent. quod minime delicatam & comptam puellam decuiſſet. ceterum ne durities ipſa corij non confecti, qualis illa leonina pellis Herculis fuit, ceruicem eius vreret, ſi ἀμέσως delicato ac tenero corpori inſediſſet, multis crinibus infarſus eſt leonis hiatus.

Ne ceruicem eius inureret ſtiria leonina] Repoſuimus, *ſciria*, ita enim optimus noſter codex, & prima editio Rhenani. Græcum eſt σκιεία, vel σκιρρία, id eſt σκληρότης. hinc σκιῤῥοὶ θεοὶ apud Tyrium Maximum & Theodoritum, ſunt σκληροὶ θεοί. de quibus nos alibi. hinc σκίῤῥος apud medicos. Heſychius: σκιρώσεσθαι, ἀποσκληρύνεσθαι. ita enim legendum. idem: σκῖρον, λατύπην καὶ σκληρόν. & σκειρώσασθαι, σκληρυνθῆναι. inde σκειεία vel σκιεία, *ſciria*, ἡ σκληρότης. ſolens autem facit hic noſter, cum Græcis vocibus & loquutionibus vtitur. quod in hoc opere maxime affectauit. inde *epiſcynium, crepis, ſcytale, cactus, catacliſta veſtis*, & ſimilia. *ſciriam leoninam* vocat, τὴν σκληρότητα, duritiem & rigorem, qualis eſſe ſolet in pellibus non confectis, quas Græci ἀδεψήτους καὶ ἀμαλάκτους appellant. talis leonina illa fuit quam geſtabat Hercules. dura & inflexibilia eſſe non confecta coria pernotum eſt: vt contra lenta & mollia quæ confecta. Græcis δεψῆσαι, pelles conficere & mollire. Heſychius: δεψῆσαι, μαλάξαι. quod multa ſubactione molliores redderentur. hinc *depſere & mollire ſcorta* Latinis κακέμφατον. Plautus: *molliendis ſcortis rem prode-*

git. vbi perperam viri eruditiſſimi, *molendis* legunt. nam *mollire* idem quod *depſere* vel *perdepſere*. quod verbi quo ſenſu Latini vſurparint pluſquam notum eſt. vetus Epigramma Leonidæ de huiuſmodi pelle qualis leonina illa Herculis fuit:

Γήρλων, κἀδέψητον ἀπεσκληρυμμένον αἰγὸς
σέρφος, καὶ βάκτρον τοῦτο τὸ λοιπόδειλον.

ſciriam leoninam vocauit Tertullianus ἀδέψητον καὶ ἀπεσκληρυμμένον λέοντος σέρφος. qui *ſtiriam* correxerunt, & qui defendunt, ludibrium nobis debent. ſed longe magis illi ridiculi, qui *ſtriam leoninam* reponendum cenſent.

Hiatus crinibus infarſos] Correximus, *hiatus crinibus infarſus*. & ex coniectura quidem prius quam ex libro. eam poſtea libri confirmarunt. & ſane ita neceſſario legendum fuit. *hiatus*, τὸ χάσμα λέοντος. exuuiarum autem leoninarum hiatus, hoc eſt τὸ χάσμα, capiti & ceruici aptatus erat. non plures hiatus habuit illa leonina pellis, ſed vnum. Græci leonis proprie χάσμα vocant etiam viui. Anacreon:

φύσις κέρατα ταύροις,
λέουσι χάσμ' ἔδωκε.

Pellem illam leoninam Herculis cum induere vellet Omphale, χάσμα eius crinibus prius inferciendum curauit, ne teneram ſuam ſibi ceruicem & eneruem inureret ſcorti nimia durities & rigor.

Genuino inter antias adumbratos] *Hiatus crinibus infarſus: genuini inter antias adumbrati*. ita libri veteres, & priores editiones, ſicut poſuimus. quod quare mutauerint, cauſam non di-

ſpicio. ſequius autem interpretes heic *antias* exponunt, ſincipitis leonini crines antependulos, aut eius fronti impendentes. nihil abſurdius. duplici errore hallucinantur. primum cum antias leonis faciunt, quæ mulieris ſunt: deinde cum antias crines fronti immiſſos hoc loco eſſe volunt. vult igitur & fingit Tertullianus, Omphalen cum exuuias illas Herculei leonis ſibi aptaret, & indueret, hiatum eius globis crinium muliebrium inſerſiſſe, genuinos autem leonis dentes inter antias adumbraſſe, hoc eſt inter capillos & cincinnos ſuos ab vtraque aure deſcendentes texiſſe. non de alijs igitur capillis quam qui vtrimque per tempora & genas deſcendunt, antiæ heic accipiendæ, quandoquidem non alijs crinibus adumbrari potuere genuini leonis. Gloſſæ: *Antiæ, comæ*, διὰ τῶν κροτάφων κρεμάμεναι γυναικεῖαι. Gloſſæ S. Benigni Diuionenſis: *Antiæ, capilli quos proximos auribus in capite mulieres componunt.* Iſidorus in Originibus: *Antiæ ſunt cincinni dependentes prope auriculas, Græco vocabulo ab auribus dictæ.* quaſi *antias* putaſſe videtur dictas. Græci ſane παρωτίδας appellant. Pollux: τοὺς δὲ βοστρύχους, καὶ κικίννους Ἀριστοφάνης καὶ Εὔπολις καλεῖ· οὓς καὶ παρωτίδας ὠνόμαζον. Lucianus alicubi vocat, τοὺς παρ᾽ ὦτα βοστρύχους. antias hoc quoque ſenſu poſuit Apuleius in Floridis, vbi ſic de Apolline: *crines eius remulſis antijs, & promulſis capronis, anteuentuli, & propenduli.* promulſæ caprinæ, & propendulæ in frontem: remulſæ antiæ, & anteuentulæ. nam qui per genas & tempora demiſſi ſunt crines, etiam anteuentuli dici poſ-

ſunt, & antependuli, ad differentiam eorum qui colla & ceruices flagellant. idem Apuleius lib.v. Mileſiarum: *videt capitis aurei genialem cæſariem ambroſia temulentam, ceruices lacteas genaſque purpureas pererrantes crinium globos decoriter impeditos, alios antependulos, alios retropendulos.* retropendulos crines ibi dicit, qui ceruices pererrabant: antependulos, qui genas. atque hi ſunt, qui dicebantur *antiæ*. idem alio loco: *adoleſcens eſt viſenda pulcritudine, crinibus fronte parili ſeparatu per malas remulſis.* de antijs omnino intelligit, quas *remulſas* & *antependulas* in Floridis de Apolline loquens, vocauit. at capronæ promulſæ, & propendulæ ibidem ſunt crines in fronte demiſſi & pendentes, vt recte Feſtus & Marcellus interpretantur. Græci προκόττας appellant. Pollux: οἱ δ' οὐδὲ κουρὰν οἴονται εἶναι τὴν προκόττας, ἀλλὰ τὰς ὑπὲρ τὸ μέτωπον τρίχας. Comarum igitur, aliæ ὑπὲρ τὸ μέτωπον, aliæ ἐκ πλαγίου, aliæ κατόπιν nutriebantur. τὰς ὑπὲρ μέτωπον, *capronas* Latini vocant: τὰς ἐκ πλαγίου, *antias*. non ignoró tamen quoſdam ex veteribus gloſſatores *antias* de crinibus ante frontem immiſſis & pendentibus etiam expoſuiſſe. fronti enim propiores, qui auriculas tegunt capilli quam poſteriori capitis parti. hinc & antependulos crines, antias vocari vidimus ab Apuleio. cum in antependulos & retropendulos crines coma diuiditur, haud dubium eſt quin antependulorum nomine veniant antiæ. *antæ* ſunt latera oſtiorum: *antes* etiam cuiuſque rei extremitates. inde *antiæ* comæ, vt opinor, dictæ, quæ tempora & auriculas tegunt. ſed de his alias.

Ne tota oris contumelia mugiret. Si poſſet, Nemea certe] Nihil deprauatius huius loci cum diſtinctione tum lectione. nihil etiam peruerſius expoſitione, & correctione doctorum hominum. diſtinguendum, vt fecimus, & legendum: *Hiatus crinibus inferſus: genuini inter antias adumbrati. Tota oris contumelia mugiret ſi poſſet. Nemea certe, ſi quis loci genius, ingemebat: tunc enim ſe circumſpexit leonem perdidiſſe.* Si poſſet, inquit, mugire os leonis, totum profecto mugiret propter illam contumeliam qua tunc afficiebatur cum muliebribus crinibus hiatus eius inferciretur, atque inter antias & cincinnos genuini adumbrarentur. at certe Nemeæ genius ingemebat: tunc enim agnouit ſe leonem perdidiſſe, non cum ab Hercule occiſus eſt. *tota oris contumelia*, totum os contumelia affectum. ſic infra: *omnis gladiatorum ignominia*, omnes ignominioſi & infames gladiatores.

Hercules ille in theriſtro Omphales] An non mirum eſt omnes interpretes hanc lectionem potius ſequutos eſſe, quam ex coniectura a ſe repoſitam profeſſus eſt Rhenanus, quam veterem quæ habuit ipſo teſte Rhenano, *ſericho*? ita enim & in noſtro: ſed legendum, *ſerico. ſericum*, pro ſerica veſte: nihil frequentius apud auctores. Hic noſter paulo poſt: *anhelum pectus ſerico ventilante reſtinxit*. & de Veneris Cloacinæ ſacerdote: *cum latrinarum antiſtes ſericum ventilat*. & de cultu muliebri, *in coccino & ſerico*. Cyprianus, de diſciplina & habitu virginum: *ſericum & purpuram indutæ, Chriſtum induere non poſſunt*. Martialis:

Deque Palatinis Dominæ quod ſerica prælis.

Græci quoque σηρικὰ paſſim appellant ſericeas veſtes. Plutarchus in nuptialibus præceptis: τὰς μὲν γὰρ περὶ τῆς πλουσίας μαργαρείτας, καὶ τὰ περὶ τῆς ξένης σηρικὰ οὐκ ἔστιν οὐδὲ περιθέσθαι μὴ πολλοῦ πριαμένην. tunicam porro Omphales, quam habuit cum Herculem lecto ſuo accepit, ἁβρὸν κύπασσιν vocat Diotimus, & dedicatam ab ea ſcribit in templo Dianæ, hoc epigrammate nondum edito:

> Χαῖρέ μοι ἁβρὲ κύπασσι, τὸν Ὀμφαλίη ποτὲ Λύδη
> λυσαμένη φιλότητ' ἤλθεν ἐς Ἡρακλέους·
> ὄλβιος ἦσθα κύπασσι, καὶ ὡς τότε καὶ πάλιν ὡς νῦν
> χρύσεον Ἀρτέμιδος τοῦτ' ἐπέβης μέλαθρον.

quid ſit κύπασσις, nos ad ipſum epigramma dicemus. & videndi Græci Grammatici. *tenuem tunicam* Omphales vocat Ouidius in II. Faſtorum.

Sed & qui arte Tirynthium acceſſerat] Artem palæſtricam intelligunt. auctor ſane Hercules Gymnicorum certaminum: ſed ille vi non arte pugillabat & luctabatur. hinc vires corporis & genitiuum robur, non artem eius in certaminibus veteres commendarunt. Theocritus de pugile quodam:

> φαιῆ μιν Ἡρακλῆι βίην καὶ κάρτος ἐρίσδειν.

Profecto non *arte*, ſed *ante* heic ſcriptum præferunt veteres libri, quod ſine cauſa reiecerunt interpretes. nihil autem magis confirmarit, veram hanc eſſe lectionem *ante*, quam quod ſequitur, *poſt*: *Sed & qui ante Tirynthium acceſſerat, pugil Cleomachus, poſt Olympiæ incredibili mutatu de maſculo fluxit*. ita enim ſcribendum auctori-

bus libris. Duo igitur notat tempora in Cleomacho, vnum quidem quo proxime acceſſerit robur athleticum, & κράτος illud Herculeum; alterum quo poſtea incredibili mutatione derepente de fortiſſimo pugile in fœminam emollitus eſt. quod Olympiæ illi accidiſſe heic innuit Tertullianus. Sciendum autem veteribus proximos ab Hercule habitos pugiles, qui pancratio ſimul & lucta viciſſent. Octo tantum tales in Olympionicarum laterculo repetiuntur. Olympionicῶν ἀναγραφή: Κάρος Ἠλεῖος ϗ πάλην ϗ παγκράτιον ἐνίκα μεθ' Ἡρακλέα. ϗ ἀναγράφεται δεύτερος ἀφ' Ἡρακλέους. ibidem paulo poſt de Leonida: ὁ αὐτὸς τὸ τρίτον Ῥόδιος. τρίτος ἀφ' Ἡρακλέους, πάλην ὁμοῦ ϗ παγκράτιον. Πρωτοφάνης Μάγνης, πάλην ϗ παγκράτιον, τέταρτος ἀφ' Ἡρακλέους. & ſic de ceteris. nam octo ibi omnino tantum denumerantur. nec in illo cenſu aut numero noſter hic Cleomachus, quem tamen Herculem acceſſiſſe tradit Florens. Non arte igitur, ſed viribus & robore, cum antea ſimilis & proximus Herculi videri potuiſſet. poſtea tantum demutauit, vt puella fluxior, cinædoque mollior euaſerit.

Poſt Olympia] Exponunt, poſt Olympiacos agones. ſed vetus editio Rhenani, & ſcriptus codex legunt, *Olympiæ*, quod verum eſt. Olympiæ autem eueniſſe hanc incredibilem Cleomachi mutationem ſcribit author, in loco nempe ipſo agonum.

Pugil Cleomachus] Pugilem hunc Cleomachum oriundo Magneſium fuiſſe contendunt interpretes ex loco Strabonis male acce-

pto, quem & ponemus, vt intelligatur, qua
mutatione de viro in fœminam fluxerit idem.
Olympiæ ille cum eſſet, in amorem incidit ci-
nædi, & puellæ quæ cum cinædo erat. exinde
mimos agere & ſcribere cœpit geſtorum ac di-
ctorum cinædicorum. Strabo Magneſios qui
celebres extitere enumerans, ita ſcribit: καὶ Σί-
μος ὁ μελοποιὸς καὶ αὐτὸς παραφθείρας τὴν τῶν προτέ-
ρων μελοποιῶν ἀγωγὴν, καὶ τὴν σιμῳδίαν εἰσαγαγὼν, κα-
θάπερ ἔτι μᾶλλον λυσιῳδοὶ καὶ μαγῳδοὶ, καὶ Κλεόμαχος
ὁ πύκτης, ὃς εἰς ἔρωτα ἐμπεσὼν κιναίδου καὶ παιδίσκης
ὑπὸ κιναίδῳ τρεφομένης, ἐμιμήσατο τὴν ἀγωγὴν τῶν πα-
ρὰ τοῖς κιναίδοις διαλέκτων καὶ τῆς ἠθοποιίας· ἦρξε δὲ ὁ Σω-
τάδης μὲν πρῶτος τοῦ κιναιδολογεῖν. ἔπειτα Ἀλέξανδρος
Αἰτωλὸς, ἀλλ' οὗτος μὲν ἐν ψιλῷ λόγῳ, μετὰ μέλους δὲ
Λύσις καὶ ἔτι πρότερος τούτων ὁ Σίμος. putauerunt vi-
ri docti Strabonem his verbis, καὶ Κλεόμαχος ὁ
πύκτης ita accipiendum, quaſi Simum & Cleo-
machum Magneſios faceret, in quo falſi ſunt.
cum enim dicat Simum Magneſium primum
verſibus κιναιδολογεῖν cœpiſſe, qui Magneſius
erat, addit Cleomachum quoque pugilem,
cum in amorem cinædi incidiſſet, inſtituta ac
mores cinædorum, καὶ τὴν κιναιδολογίαν vita &
ſcriptis imitatum eſſe. inter cinædologos, &
Lyſin & Sotadem & Alexandrum Ætolum re-
cenſet, qui Magneſij non fuere, vt nec Cleo-
machus; cuius eo loco meminit, non quod
Magneſius eſſet, ſed quod κιναιδολόγος. De hoc
Cleomacho Libanius in libello περὶ ὀρχηστῶν:
ἐντεῦθεν ἤδη τις ἀθλητὴς μακρὰ βαίνων, καὶ διάβρο-
χος ἐλαίῳ ἐσχάτης δυσωδίας, ἀναβεβλημένος ἱμάτιον, ἐν
αὐτοῖς τούτοις τοῖς ἀνδρείοις ἐσθήμασι τὰ γυναικεῖα ἐδι-

ξε ποιεῖν.

De maſculo fluxiſſet]Fluere de mollibus ac delicatis dictum,hinc *de maſculo fluxiſſe* heic dicitur, qui de viro fœmina factus eſt, & maſculum robur in fœmineum fluxum diſſoluit, ac fregit. *fluxus* pro mollitie apud hunc auctorem. vt infra, *Menandricus fluxus.* & in libro de Spectaculis: *& eſt plane in artibus quoque ſcenicis Liberi & Veneris patrocinium, quæ priuata & propria ſunt ſcenæ, de geſtu & corporis fluxu. nam mollitiam Libero & Veneri immolant, illa per ſexum, illi per fluxum diſſoluti.* mulieres per ſexum, viri per fluxum molles & diſſoluti. qui Tertulliano *fluxus*, Arnobio *liquor*, his verbis: *liquoris fœminei diſſolutus laxitate.* ſic Græcis ὑγρὸς & ὑγρότης. iidem Græci molliciem & delicias σπατάλην vocant, quæ vox τὴν διάῤῥοιαν, hoc eſt fluxum ventris ſignificat apud Hippocratem. Videndus Erotianus in Lexico Hippocratis, alij tamen σπατάλην appellant. de quo nos alibi.

Inter cutem cæſus, & vltra] Vetus editio, cum ſcripto: *infra cutem cæſus & vltra.* quod idem eſt. atque ita potius ſcripſit auctor. diſtinguendum autem, vt poſuimus: *intra cutem cæſus, & vltra, inter fullones iam Nouianos coronandus.* interpretes qui aliter diſtinxere, veram interpretationem aſſequuti non ſunt. notum eſt quinam dicerentur *inter cutem*, vel *intra cutem flagitati.* Cleomachus igitur vt cinædus, & mollis, intra cutem cæſus: vt pugil & athleta, profundis & vltra cutem patentibus vulneribus conciſus, quæ in pugillatu olim accepe-

rat, cum ceſtibus contunderetur. at poſtquam muliebrem patientiam induit, intra cutem cædi cœpit, vt illi ſolent qui muliebria patiuntur. Feſti abbreuiator: *intra cutem flagitatos dicebant antiqui mares, qui ſtuprum aliquando paßi eſſent.* Libanius de Cleomacho: *τὰ γυναικεῖα μιμεῖν ἐδόκει ἐν τοῖς ἀνδρείοις ἐσθήμασι.* at pugiles vltra cutem cæſi, propter ceſtuum vulnera, quæ vltra cutem deſcendebant. *ceſtuum cicatrices* in lib. de ſpectaculis: *ſane & artifex ille pugnorum impunitus ibit. tales enim cicatrices ceſtuum, & callos pugnorum, & aurium fungos a Deo cum ſuo plaſmate accepit.* quare eleganter & ſatyrice Cleomachum olim pugilem, poſtea cinædum, intra cutem & vltra cæſum dixit Tertullianus. De Nouianis fullonibus alij dixere.

Pag. 21. *Vtique ſicut veſtigia ceſtuum viria occupauit*] Nihil falſius hac lectione, quam vtique commentum conſtat eſſe correctorum. quod tot interpretibus minime animaduerſum fuiſſe miror. ſciunt omnes, virias aut viriolas armillas eſſe, quæ militaribus viris, & qui fortiter in prælio fecerant, virtutis ergo donabantur. Tertullianus infra de his viriolis: *& armillas quas ex virorum fortium donis, ipſæ quoque matronæ temere vſurpaſſent, omnium pudendorum conſcias manus inſerit.* quomodo igitur heic traheret in argumentum molliciei huiuſmodi armillas in cinædo Cleomacho, quas viri fortes & militares gerebant, & pro præmio bene pugnatæ pugnæ accipiebant? Age cõcedamus viriam, non virorum, ſed mulierum tantum & cinædorum fuiſſe geſtamen; an veſtigia ce-

ſtuum occupaſſe viria poterit dici? ſcio quidem manibus & brachiis induci ſolitos ceſtus. ſed veſtigia ceſtuum dicta eſſe, aut etiam dici poſſe, partem illam manus aut brachij, ad quam ceſtus religabantur, hoc eſt quod ego neutiquam mihi perſuaſerim. Nam *veſtigia ceſtuum* heic accipi debere cenſeo, cicatrices ceſtuum, vt alibi idem auctor dixit. De ſpectaculis: *ſane & artifex ille pugnorum impunitus ibit. tales enim cicatrices ceſtuum, & callos pugnorum, & aurium fungos, a Deo cum plaſmate accepit.* cicatrices ceſtuum ibi omnino ſunt, quæ heic *veſtigia ceſtuum.* quid enim aliud ſunt cicatrices, quam veſtigia ictuum & vulnerum? *flagellorum veſtigia* apud Petronium vibices & notæ flagrorum. Ouidius:

Cerne cicatrices, veteris veſtigia pugnæ.

at ceſtus, quibus religabantur & innectebantur pugilum manus, nulla veſtigia in manibus relinquebant. armatæ ceſtibus illis manus, non cædebantur, ſed cædebant. veſtigia itaque ceſtuum non in manibus ſed in capite. nam partem illam corporis cædere & tundere ſatagebant in pugillatu. inde & ὠτοκατάξιδες, & ὠτοθλαδίαι pugiles dicti. vetus epigramma de pugile:

Οὗτος ὁ νῦν βέλτιστος Ὀλυμπίχος εἶχε τὸ πρόσθεν
Ῥῖνα, γένειον, ὀφρύν, ὠτάρια, βλέφαρα.
Εἶτ' ἀπογραψάμενος πύκτης ἀπολώλεκε πάντα,
Ὡς ἐκ τῶν πατρικῶν μηδὲ λαβεῖν τὸ μέρος.

idem in Apollophanem pugilem:

Κόσκινον ἡ κεφαλή σου, Ἀπολλόφανες, γεγένηται,
Ἢ τῶν σητοκόπων βιβλαρίων τὰ κάτω.

Οὕτως μυρμήκων τρυπήματα λοξὰ καὶ ὀρθὰ,
Γράμματα τῶν κνεληκῶν Λύδια καὶ Φρύγια,
Γλῶ ἀφόβως πύκτευε, καὶ τὴν πρωτῆς γὰρ αὔωθεν,
Ταῦθ' ὅσ' ἔχεις ἕξεις, πλείονα δ' οὐ δύνασαι.

ſic nec mollibus vitiæ conueniunt; & ſi conuenirent, haud tamen veſtigiis ceſtuum aptari poſſent. commentitia igitur hæc lectio, cuius rei fidem certam nobis perhibuit vetus liber, in quo diſertim ſcriptum reperi: *vtique ſicut veſtigia ceſtuum virus occupauit.* nec aliter habent editiones Rhenani. ita etiam in Vaticanis codicibus habetur, quos conſuluit Pamelius. ſed quid faciemus illo *virus*, aut quid ſignificabit? *virus* omnino heic ſcriptum pro *birus*, vt *videns* pro *bidens*, apud hunc eumdem Tertullianum in ſcriptis codicibus. at *birus* pro *berus*, hoc eſt βηρός. ſic *Bilus*, pro *Belus* ſupra in noſtro libro exaratum erat: *iam inde a Nino Bili progenie.* ſic *Apologiticus*, pro *Apologeticus*. ſic *diatrita, colipia, dicteria*, quæ Græcis ſunt, διάτρητα, κωλήπια, δικτήρια. βηρὸς Græcis dicitur, qui Latinis *birrus*. Tertullianus birum vel berum dicere maluit quam birrum, vt Græcatior ſic eſſet eius oratio, quod vbique in hoc opuſculo ſtudioſe affectauit. ita *crepidem* dixit, potius quam *crepidam*, τὴν κρηπῖδα. & *cataphracten*, τὸ καταφράκτην, cum Latini *cataphractam* magis conſueuerint. Birrus, ſiue βυρὸς lacerna erat cucullata. Martialis:

Si poſſem, totas cuperem miſiſſe lacernas,
Nunc tantum capiti munera mitto tuo.

totas lacernas vocat quæ cum pileis ſunt, ſiue cucullis. hinc & lacerna ac birrus, pro cucullo

& capitio. abbreuiator Feſti: *lacerna, quod minus capitio eſt.* capitium vocat, capitis tegmentum. Vetus quoque ſcholiaſtes Iuuenalis cucullum, birrum interpretatur ad illum verſum:

Tempora Santonico velas adoperta cucullo.

birrum Gallicum exponit. idem alibi venetum cucullum, de birro accipit. inde diminutiuum *birretus*, infimæ Latinitatis ſcriptoribus, pro capitis velamento, & pileolo, vſurpatum. ſic *palliolum* veteres, non tantum, quo humeros tegerent, ſed etiam quo capita velarent, appellarunt, & pallium. Fulgentius: *Numa vero Pompilius & ipſe de pontificalibus ſcribens, tutulum dici ait pallium, quo ſacerdotes caput tutabant.* Cinædi porro & molles capita ſemper pileolis aut palliolis tecta gerebant. Trimalcio ille Petronianus: *adraſum pallio incluſerat caput.* Palliolum & focalia in oratore ſolam valetudinem excuſare ſcribit Quintilianus. nam qui ægrotabant, etiam capite tecto ſolebant eſſe. Suetonius in Claudio: *ob hanc eamdem valetudinem, & gladiatorio munere, quod ſimul cum fratre, memoriæ matris edebat, palliolatus nouo more præſedit.* Rutilius Lupus de figuris ſententiarum in characteriſmo hominis ebrioſi: *tunicatus ſine pallio, ſoleatus præ lectulo, palliolo frigus a capite defendens.* vbi perperam vir maximus, *pileolo* legi mallet, quam *palliolo*. Ouidius lib. 1. artis amatoriæ:

Ægrum tu facito vt ſimules, nec turpe putaris,
Palliolum nitidis impoſuiſſe comis.

ita enim vetuſtiſſimæ membranæ ſcriptum exhibent, cum vulgatæ omnes editiones ha-

beant, *Pileolum nitidis impoſuiſſe comis.* palliola quoque mulierum, & præcipue meretricum, quibus caput tegebant. Martialis:

Hanc volo, quæ ſimplex, quæ palliolata vagatur,
Hanc volo, vel puero quæ dedit ante meo.

Iuuenalis:

——*Dorida nullo*
Cultam palliolo.

molles etiam & effœminati cum palliolis, & mitris vulgo. Virgilius Aeneid. I V.

Et nunc ille Paris cum ſemiuiro comitatu
Mæonia mentum mitra, crinemque madentem
Subnixus.

ad locum Seruius: *mitra, hoc eſt incuruo pileo: de quo pendebat etiam baccatum tegimen. Sane quibus effœminatio crimini dabatur, mitra eis adſcribebatur. multa enim lectio mitras meretricum eſſe docet.* Mitra, pileus, cucullus, galerus, palliolum, capitis tegmina erant, vt reapſe haud multum diuerſa, ſic nomine plerumque ab auctoribus confundi ſolita. Cleomachus itaque cum ἀγωγὴν cinædorum imitaretur, cucullo aut mitra, (Tertullianus birum vocat) caput tectum habebat, effœminatorum, & πόρνων more. Hoc eſt quod dicit Afer, berum in eo veſtigia ceſtuum occupaſſe. nam circa aures & tempora, & in toto capite ac facie veſtigia & cicatrices ceſtuum inerant, quas poſtquam cinædus factus eſt, pileo ſiue birro tegebat. de birro, ſiue cucullo non dubium, quin Cleomachus κατὰ τὴν κιναιδικὴν ἀγωγὴν caput eo tectum & velatum habuerit. ſed ſicut

pileo caput, & veſtigia ceſtuum celauit, effœminatorum more: ita etiam & endromidem hoc eſt veſtem athleticam, delicatiore ſyntheſi & coloria veſte mutaſſe vult eum Tertullianus. quod tamen negat Libanius, qui in virili veſte, rem eum fœminarum factitaſſe tradit in libro περὶ ὀρχηστῶν ad Ariſtidem: διάβροχος ἐλαίῳ δ' ἐχάτης δυσωδίας, ἀναβεβλημένος ἱμάτιον, ἐν αὐτοῖς τούτοις τοῖς ἀνδρείοις ἱματίοις, τὰ γυναικεῖα ἔδοξε ποιεῖν. Hæc cum ita ſint, nos tamen *viriis* edendum curauimus pro illo *virus*. ſic *manus*, pro *maniu* apud Arnobium. viriæ ſunt armillæ, quas fœminæ in brachiis geſtabant. has loco ceſtuum inſeruit brachiis Cleomachus, poſtquam in fœminam de viro mutatus eſt.

Ita & endromidis ſolocem aliqua multicia ſyntheſi extruxit] Verum eſt, *extruſit*, quod repoſuimus. hoc eſt, excluſit & expulit. apud Trebellium in Aureliano: *veſtis noua veterem excludat*. endromidem, quaſi propriam & priuam athletæ veſtem facit auctor. ἱμάτιον & τρίβωνα vocat Libanius de hoc ipſo pugile loquens in libello περὶ ὀρχηστῶν: καὶ ἱμάτιον ἀναβεβλημένος, ἐν αὐτοῖς τούτοις τοῖς ἀνδρείοις ἐσθήμασι τὰ γυναικεῖα ἔδοξε ποιεῖν· καίτοι πρὸς θεῶν τί θαυμαστὸν εἰ ἐκεῖνον οὐ κατεῖχεν ὁ τρίβων ὃν τοῦ σωφρονεῖν; Iuuenalis quoque duobus locis *endromidas* athletis quaſi propriam ac peculiarem veſtem attribuit; vt in hoc verſu:

Endromidas Tyrias, & fœmineum ceroma.

Græci quidem etiam ἐνδρομίδας athletis tribuunt, ſed quod mirere, non de veſtis genere, verum de calceis interpretantur. Pollux lib.

III. cap. vlt. ἀθληταῖς δ' αὖ προσήκοιεν καὶ ἐνδρομίδες· οὕτω δ' ἐκαλοῦντο τὰ τῶν δρομέων ὑποδήματα. idem alio loco: αἱ δὲ ἐνδρομίδες ἴδιον τῆς Ἀρτέμιδος τὸ ὑπόδημα. venatorum & curſorum calceos ita appellari notat vetus Callimachi ſcholiaſtes ad illud:

——λύσατε παχίας
Ἐνδρομίδας——

vbi ſane etiam poeta ille ἐνδρομίδα pro calcei genere vſurpauit. Τροχάδες quoque ab eadem ratione vocabantur hi calcei, quod currentibus aut curſoribus conuenirent. Heſychius: Τροχάδες, σανδάλια ἀπὸ αἰγείου δέρματος. veteres Gloſſæ: *Gallicula*, Τροχάς. *Galliculæ*, Τροχάδες. *trechedipna* Iuuenali dicuntur ob eamdem cauſam:

Ruſticus ille tuus ſumit trechedipna, Quirine.

vbi recte vetus interpres, *Gallicula Graias currentium ad cœnam*, exponit. de quo nos alibi pluribus. ἐνδρομίδα vt dixi, Græci nuſquam de veſte, ſed de calciamenti genere accipiunt. Heſychius: ἐνδρομίδες, ὑποδήματα. Latini, veſtem craſſam & ſolocem, vt heic vocat Tertullianus, ita vocitarunt. optimæ Gloſſæ: *Gauſapus*, ἐνδρομίς. ita legendum, non *gauſarus*, vt vulgo editum eſt. *gauſapus*, idem quod *gauſapum* vel *gauſape*, vel etiam *gauſapa*. eædem Gloſſæ: *gauſapa*, βαρβαρικὸν παλλίον. ſic multa vocabula Græca alio ſenſu quam Græci quamuis a Græcis accepta, veteres Latini ſumpſere. nam & *xyſtum* aliud apud eos ſignificabat quam apud Græcos ξυστός. *prothyrum* aliter accipiebant, quam Græce accipiebatur. & alia

multa;

multa; de quibus alias erit dicendi locus.

Endromidis ſolocem] Caue heic arbitreris *ſolocem* ſubſtantiue poni. adiectiuum eſt. ſed *ſolocem endromidis* dixit Græcâ figura, cum debuiſſet *ſolocem endromidem* dicere, ſi communiter loquutus eſſet. ſic ſupra *nonum vitij*, pro *nonum vitium*. in numero pluralitatis frequentior & vſitatior hæc loquutio. ſic *pullæ lanarum* apud Plinium, ſunt pullæ lanæ, & *canæ memoriarum* huic noſtro Tertulliano in Apologetico, pro *canæ memoriæ*. ſic *ſacerdotum inteſtes* apud Arnobium, quod in ſuperioribus notauimus. *ſolox endromis*, pinguis & craſſa endromis, τὸ παχὺ ἔσθημα. ſic *ſolox lana*, ἔριον παχύ. Titinnius: *lana ſoloci ad purpuram data*. & *ſolox pecus* Lucillio apud Feſtum. *ſolox filum* apud Symmachum: *quare elaboratam ſoloci filo accipe cantilenam*. ita enim ex vetuſtiſſimis Palatinis ſchedis olim reſtitueramus. Hoc vocabulum *ſolox* ex Græco venit σόλοικος: nam σόλοικον Græci vocant, quidquid rude, & impolitum, & craſſa pinguique Minerua factum eſt. nec enim de vitioſa loquela id verbi tantum vſurparunt. Græca excerpta: σολοικίζειν, οὐ μόνον ἐπὶ φωνῆς λέγεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἐνδυμάτων, καὶ βρωμάτων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ τὸν βίον ἀπάκτως γινομένων. hinc ἀσόλοικος, Sophocli, pro molli & placido. Heſychius: ἀσόλοικον, ἥμερον, προσηνές, οὐ βάρβαρον. Σοφοκλῆς Τρωΐλῳ. idem: σόλοικος, ἐπισεσυρμένος, ἀδιάφορος. σόλοικον, τὸ ἀμαθές. σόλοικος & σόλυκος dicebatur, vt βρυκὸς βροικὸς, μυρῷ μοιρῷ. inde Latinum *ſolox*. de multicia & ſyntheſi, alibi dictum eſt.

Nec magnæ conſtantiæ ſit] Immo vero magnæ, atque etiam maximæ conſtantiæ ſit, Cæſarem aliquem Sardanapalo molliorem, & Phyſcone impuriorem deſignare. quis enim in illum auſit ſcribere, qui poteſt proſcribere? aut quis in eum dicere, cui licet, ſi libet, occidere? dicit Tertullianus tacendum eſſe de libidinibus & impuritatibus Phyſconis & Sardanapali, ne illi obmuſſitent de Cæſaribus & imperatoribus Romanis non minus quam ipſi fuere, propudioſis: ne in Cæſares ſcilicet regerant æque probroſos, quod in ipſos dictum fuerit: ne nos eadem de Cæſaribus quibuſdam vestris ſentire & dicere cogant, quæ de ipſis dixerimus. Tum magnæ, inquit, conſtantiæ negotium fuerit, Cæſarem Sardanapalo molliorem, & Phyſcone impuriorem deſignare. quare præſtat de Sardanapalo, inquit, & Phyſcone tacere, ne de Cæſaribus veſtris obmuſſitantes, nos ad eos taxandos pariter adigant, qui pariter propudioſi fuere: qua in re quis non videat magna conſtantia opus eſſe? vulgata igitur lectio contrarium plane ſenſum efficit auctoris menti. legebam olim: *ne magnæ forte conſtantiæ ſit.* ſed aliam mihi viam poſtea oſtendit veritatis eruendę, vetus liber, in quo ſcriptum: *ne caniæ forte conſtantiæ mandatum ſit.* ex illo *ne caniæ* correctores fecerant, *ne magnæ.* nos facimus, addita littera, *ne caninæ conſtantiæ mandatum ſit, impuriorem Phyſcone, molliorem Sardanapalo Cæſarem deſignare.* per *caninam conſtantiam,* intelligit Cynicam. ſic *caninam æquanimitatem* in lib. de Patientia: *grande teſtimonium eius eſt,*

cum etiam vanas ſeculi diſciplinas ad gloriam & laudem promouet: aut numquid potius iniuria, cum diuina res in ſecularibus artibus volutatur? Sed viderint illi, quos mox patientiæ ſuæ cum ſeculo deſtructæ pœnitebit. Nobis exercendæ patientiæ, non affectatio humana caninæ æquanimitatis ſtupore formata, ſed viuæ ac cæleſtis diſciplinæ diuina diſpoſitio delegat, Deum ipſum oſtendens patientiæ exemplum. caninam æquanimitatem vocat Cynicorum. ita hoc loco *canina conſtantia* de Cynicis. notum eſt Cynicorum in reprehendendis & increpandis etiam principibus & regibus magna cum libertate & conſtantia ſtudium. Hoc præceptum & mandatum a ſua ſecta habebant, nemini parcere, & conſtanter ipſos etiam Cæſares & imperatores latrare. hoc *caninæ conſtantiæ mandatum*, heic vocat Tertullianus; Cæſares nempe taxare, & libere carpere. Δημητρίου τοῦ κυνικοῦ βλασφημοῦντος Οὐεσπασιανὸν, ἐκέλευσεν ὁ Οὐεσπασιανὸς λεχθῆναι αὐτῷ, ὅτι σὺ μὲν πάντα ποιεῖς ἵνα σε ἀποκτείνω, ἐγὼ δὲ κύνα ὑλακτοῦντα οὐ φονεύω. apud Dionem. Hoc vnum ſufficiet exemplum caninæ conſtantiæ.

Et quidem ſub Nerone] Nimius labor eſſet, cum nullo operæ pretio, varias interpretum expoſitiones, ad hunc locum referre, quum varæ omnes, nulla vera ſit. Simplicius fuerit & breuius, rectam lectionem, quam ex veteri libro eruimus, & veram ex ea interpretationem ſubiicere. vetus is quo ſum vſus liber, habuit ſcriptum: *ſub Neronem.* nec aliter editiones Rhenani duæ. vnica voce ſcribendum, ſtatim inde auguratus ſum, *Subneronem.* elegan-

tiſſimo doctiſſimoque verbo *Subneronem* dixit, qui Neronem proxime accederet, ac Neroni ſimilis eſſet, quaſi paruum Neronem, eodem modo quo Cicero *Submarium* appellauit eum qui crudelitate Marium referret. lib. x. ad Atticum, epiſt. 1. *niſi forte iſte Submarius ei poteſt perſuadere, vt dum oratores eant, ac redeant, quieſcat.* ita olim Turnebus eleganter reſtituit, ex veteri ſcriptura, *Summarius.* Tertullianus *Subneronem* vocat Domitianum, qui Nero ſui temporis dictus eſt. idem in Apologetico, Domitianum, *portionem Neronis* vocat, quaſi puſillum Neronem: *tentauerat & Domitianus portio Neronis de crudelitate.* Auſonius de Domitiano:

——*quem caluum dixit ſua Roma Neronem.*

dicit igitur Afer noſter, caninæ conſtantiæ mandatum eſſe, & ſoli Cynico qui mortem rideat & ſupplicia, libertatem hanc & conſtantiam conuenire, qua Cæſar aliquis Phyſcone impurior, & Sardanapalo mollior deſignetur, & Cæſar quidem Subnero, id eſt æque crudelis vt Nero, & portio Neronis de crudelitate. Domitianum vt dixi tangit. impurus quidem Phyſco, mollis Sardanapalus, ſed minime illi crudeles. at Domitianus præter quam quod & Phyſcone impurior, & Sardanapalo mollior fuit, idem tamen æque crudelis ac Nero extitit. quamobrem magnæ & caninæ conſtantiæ foret ei vitia ſua exprobare, eumque libere inceſſere, qui tam libenter occideret. Licet etiam paulo aliter interpretari, vt innuat auctor & Phyſcone ipſo impuriorem, & Sardanapalo molliorem Cæſarem aliquem deſi-

gnari poſſe, & quidem *Subneronem*: id eſt, non tam infamem quidem & probroſum, quam Neronem, ipſis tamen illis probroſiſſimis regibus propudioſiorem: quaſi dicat;non Nero ipſe nominandus eſt, vt Cæſar aliquis impurior Phyſcone, & mollior Sardanapalo deſignari queat, quem multis paraſangis Sardanapalos omnes & Phyſcones præteriſſe & ſupergreſſum eſſe conſtat; ſed Subnero ſufficit, & puſillus aliquis Nero, Domitianus nempe, qui licet impuritate & mollitie fuerit Nerone longe inferior, Sardanapalo tamen & Phyſcone his vitiis ſuperior fuit. qualem igitur putamus ipſum fuiſſe Neronem, ſi talis extitit, qui diminutiuum tantum erat Neronis? Hoc ſignificat *Subnero*, quaſi puſillus ſcilicet Nero, ὑπό τι Νέρων. ſic enim Græci. Philiſtum hiſtoricum Cicero vocat, *puſillum Thucydidem*. Strabo Amaſiam ob meretricum greges, μικρὰν Κόρινθον.

Nec tepidior vis vanæ gloriæ mutandis induuijs etiam vero ſaluo] Prima editio: *etiam viro ſaluo*. quod verum eſt. quid illis in mentem Criticis fuit, qui primi mutarunt? mentem ſane Tertulliani non aſſequuti ſunt. Superiores quas attigit, veſtium mutationes, etiam virum cum veſte mutabant. Achilles in virginem mutando, virum diſſimulauit. Poeta:

Veſte vir in longa diſſimulatus erat.

Cleomachus cum in cinædum mutauit, virum non tantum diſſimulauit, ſed perdidit. at Alexander, quod iam narrare incipit, mutatis induuijs, in veſte Medica virum nihilominus

retinuit. hoc eſt quod dicit, per vanam gloriam induuias mutari, etiam viro ſaluo. liber tamen noſter, etiam heic *vero ſaluo* legit, corrupte, ſic *oneculam* pro *ouicula* ſcribebat: *ne* pro *ni*: *ſpeculum* pro *ſpiculum*. & ſimilia ὅσα κόνις. eodem mendo deprauatum Taciti inſignem locum olim emendabam. de Meſſalina ibi ſermo, quæ nupſerat Silano palam & aperte: *igitur domus Principis inhorruerat, maximeque quos penes potentia, & ſi res verterent, formido: non iam ſecretis colloquijs, ſed aperte fremere, dum induſtria cubiculum principis occulit adulteros, dedecus quidem illatum, ſed excidium procul abfuiſſe.* hæc poſtrema corruptiſſima ſunt, quæ in libris ſcriptis ita concipiuntur: *dum hiſtrio cubiculum principis exultat bero dedecus.* perparua mutatione totum locum ſic reſtituo: *dum hiſtrio cubiculum principis exultat, viro dedecus quidem illatum, ſed excidium procul abfuiſſe, nec iuuenem nobilem dignitate formæ, iuuenta ac propinquo conſulatu, maiorem ad ſpem accingi.* Hiſtrio ille, Mneſter eſt, qui inter adulteros Meſſalinæ. *exultare* proprium hiſtrionis, ἐξορχεῖσθαι. inde eleganter *cubiculum principis exultare* dictus hiſtrio, qui torum eius perſultabat, & vxorem ſtuprabat. *exultare* idem quod deſultare vel perſultare. Feſtus: *redantruare, dicitur in Saliorum exultationibus.* vbi *exultationes* ſunt ὀρχήσεις vel ὀρχήματα. hoc eſt igitur quod palam querebantur domeſtici principis quibus volentibus non erat matrimonium palam contractum Meſſalinæ & Silani. nam antea cum inter adulteros Meſſalinæ etiam hiſtrio cubiculum

principis perſultaret, viro quidem illatum dedecus, ſed abfuiſſe excidium. *diſcidium* etiam legi poteſt. at nunc matrimonio iſto, iuuenis nobilis, opulenti, & proximo conſulatu iam inflati, non dubie res nouas aduerſus principem parari. ita igitur legendum, *viro quidem dedecus illatum.* niſi quis malit, *hero.* nam de domo principis erant, qui iſta loquebantur. & hoc verius puto. ſed hæc obiter. in viam redeamus.

Calor eſt omnis affectus] Quæ de motiunculis & febricitantibus ad hunc explicandum locum afferunt interpretes, eiuſmodi ſunt, vt quamlibet ardētē febrim reſtinguere queant, ſaltem refrigerare. nihil febris huc facit : nec calor omnis eſt febris. affectum vocat, animi πάθος. affectus ſunt, amor, cupiditas, ira, libido, ambitio, & ſimilia. qui affectus ſine calore nunquam ſunt. hinc cupiditate, ira, libidine incendi dicuntur, qui huiuſmodi affectibus tenentur. ideo dicit, calorem eſſe omnem affectum. at cum affectus hic in affectationem flabellatur, de incendio gloriæ ardor eſt. affectationem vocat quidquid πρὸς δόξαν fit & quod in opinione ſola conſiſtit. hinc affectionem diſtinguit ab affectatione in libro de cultu fœminarum : *Ancillæ Dei viui, conſeruæ & ſorores meæ, quo iure deputor vobiſcum, poſtremiſſimus omnium qui de meo iure conſeruitij & fraternitatis audeo ad vos verba iſta facere, non vtique affectationi ſed affectioni procurans in cauſa veſtræ ſalutis.* ambitio affectus eſt, hoc eſt πάθος, quæ tota in vanæ gloriæ affectatione poſita eſt. hic

affectus, alias calidus, vt omnis affectus calor eſt, cum in affectationem flabellatur, & ventilatur, iam de incendio gloriæ ardor eſt, hoc eſt τῦφος, ſuperbia nimirum & animi inflatio. alluſit omnino ad nomen τύφος, quod ἀπὸ τοῦ τύφεσθαι, ab incendio deriuatum eſt. nam τύφεσθαι eſt ἐκκαίεσθαι, ἐκφλέγεσθαι. hinc τύφος, vanæ gloriæ ardor. Heſychius: τύφος, ἔπαρσις, ἀλαζόνεια, κενοδοξία. ſequitur apud noſtrum: *habes igitur ex iſto fomite æſtuantem magnum regem, ſola gloria minorem.* ex iſto fomite, ἐκ τούτου τύφου φλεγόμενον. nam τύφος proprie eſt, fomes. τύφεσθαι enim ἡσυχῇ καίεσθαι Græci exponunt. varios affectus ſupra perſequutus eſt, qui multum valuerant in mutatione habitus inducenda. affectus matris & formido Achillem habitum mutare coegit; Herculem libido, & amor Omphales; Cleomachum amor cinædi. poſt quas habitus mutationes ex illis affectibus productas, iam ad alium tranſit affectum, cuius vim tepidiorem non eſſe dicit mutandis induuijs, quam in illis ſupra memoratis, immo etiam calidiorem, viro tamen ſaluo. Nam hic affectus, qui ambitio eſt, cum in affectationem, quaſi flabello excitatur, & ventilatur, non ſimplicem iam calorem eſſe, vt omnes ſunt affectus, ſed de incendio gloriæ ardorem exiſtere, hoc eſt τύφον. hic eſt ſenſus huius loci, ſimplex & apertus, quem in calore febrium, haud ſcio an quartanarum fruſtra quæſiuere docti ſuo iudicio interpretes.

Vicerat Medicam gentem, & victus eſt Medica veſte] Per Medicam gentem Perſas intelligere

manifeſtum eſt. ſic & *Medica veſtis*, erit veſtis Perſica. Medicam tamen veſtem a Perſica diuerſam facit Plutarchus in Alexandro, qui Magnum illum neutram harum veſtium vſurpaſſe tradit, ſed medium quoddam genus inter vtramque: Medica quidem moderatius modeſtiuſque, Perſica vero fluxius & inflatius. verba Plutarchi hæc ſunt: *οὐ μὴν τήν γε Μηδικὴν προσήκατο παντάπασιν βαρβαρικὴν καὶ ἀλλόκοτον οὖσαν, οὐδὲ ἀναξυρίδας, οὐδὲ κάνδυν, οὐδὲ τιάραν ἔλαβεν, ἀλλ᾽ ἐν μέσῳ τινὰ τῆς Περσικῆς καὶ τῆς Μηδικῆς μιξάμενος εὖ πως, ἀτυφοτέραν μὲν ἐκείνης, ταύτης δὲ σοβαρωτέραν.* ſed Medicam veſtem Tertullianus heic accepit pro ſerica, more Græcorum qui *Medicam* vocarunt, quam poſteriores *ſericam*. ſequitur enim de eadem veſte: *pectus ſquamarum ſignaculis diſculptum, textu pellucido tegendo nudauit, & anhelum adhuc ab opere belli, vt mollius, ventilante ſerico extinxit.* vbi quam Medicam vocarat, *textum pellucidum*, & *ſericum* appellat. Procopius lib. 1. Perſicorum: *αὕτη δέ ἐστιν ἡ μέταξα ἐξ ἧς εἰώθασι τὴν ἐσθῆτα ἐργάζεσθαι, ἣν πάλαι μὲν Ἕλληνες Μηδικὴν ἐκάλουν, τανῦν δὲ σηρικὴν ὀνομάζουσιν.* quæ eadem verba referuntur apud Suidam in voce Σηρική. idem Procopius IV. Vandalicorum: *ἐχρυσοφόρουν δὲ εἰς τὸ ἐπιπλεῖστον, καὶ Μηδικὴν ἐσθῆτα, ἣν νῦν σηρικὴν καλοῦσιν, ἀμπεχόμενοι.* Haud dubium quin eo ſenſu Medicam veſtem poſuerit auctor. hæc eſt veſtis quam Plinius ex Aſſyria bombyce texi ſolitam, ſoliſque fœminis vſurpatam ſcripſit. de qua nos ſupra.

Triumphalem cataphractam amolitus] Ita reſcripſerunt pro eo quod erat in veteribus, *cata-*

phracten. vtrumque quidem rectum, ſed iſtud rectius quia Græcatius, & propterea magis ad Tertulliani genium ac ſtilum. *ὁ καταφράκτης* Græcum eſt, hæc *cataphracta* Latinum. atque ita Vegetius ſemper vocat. ſic *ὁ χάρτης, hæc charta*: *ὁ κατάστης, hæc cataſta*, *ὁ καταῤῥάκτης, hæc catarracta.* & ſimilia ſexcenta. imperitiam igitur ſuam linguæ Græcæ illi apud Vegetium produnt qui *cataphractam* Græce cenſent eſſe *τὴν καταφράκτην.* ſed longe illi imperitiores, qui ad hunc locum, *cataphractam* de thorace lineo accipiendum autumant, quia Plutarchus ſcribat tali lorica vſum Alexandrum in bello: quaſi Plutarchum ſequatur Tertullianus, aut quaſi Alexander loricam ex ferro ſuccuſam nullam vnquam habuerit. Profecto tantum intereſt inter *καταφράκτην*, & *θώρακα λινοῦ διπλοῦ*, quantum inter loricam ferream & lineam. *καταφράκτης* autem ſiue cataphracta, eſt lorica ex ferro. cataphractam pro lorica ferrea heic poſuiſſe ſatis profitetur auctor verbis illis quæ ſequuntur: *pectus ſquamarum ſignaculis diſculptum.* nam loricam *φολιδωτὴν* aut *λεπιδωτὴν* manifeſto intellexit ex ferreis ſquamis ſuccuſam. *χιτὼν φολιδωτὸς* eſt ferreus, non lineus. etenim nullæ in thorace lineo ſquamæ. thoracibus autem illis lineis, quali vſum Alexandrum in prælijs ſcribit Plutarchus, vtebantur olim venatores, vt apud Pauſaniam legere eſt.

In captiua ſarabara deceßit] An non ridiculi ſunt interpretes, qui Alexandrum in ſuis braccis deceſſiſſe volunt? ita enim hoc verbum *deceßit* acceperunt, quaſi in ſarabaris ſuis mor-

tuus ſit ille Magnus. qui hoc etiam peccarunt, quod *ſarabaram* heic & numero vnitatis, & ſexu ſequiore dictam putant, cum *ſarabara* ſint τὰ σαράβαρα, nec vnquam aliter vſurpet Tertullianus. idem in libro de Trinitate: *cuius etiam cura & prouidentia Iſraëlitarum non ſinit, nec veſtes conſumi, nec viliſſima in pedibus calceamenta deteri, ſed nec ipſorum poſtremo adoleſcentium captiua ſarabara comburi.* decedere igitur hoc loco non eſt mori aut fato fungi, ſed de alto loco cedere, & faſtigio ſuo degredi ac deſcendere: quod fecit ſcilicet Alexander Magnus, dum a triumphali cataphracte in captiua ſarabara deceſſit, hoc eſt ἀπὸ τοῦ θριαμβικοῦ καταφράκτου εἰς τὰ τῶν αἰχμαλώτων σαράβαρα ἀπεχώρησε, quaſi ab equis ad aſinos. ſic deceſſit in captiuæ ac victæ gentis veſtem ab illo ſuo triumphali habitu, in quo ſcilicet de Medis ac Perſis triumphauerat. ſignanter ad hanc rem exprimendam verbo *decedere* vſus eſt, quod μείωσιν, & ἔλλειψιν ſignificat, & quemdam, vt cum ipſo loquar, minoratum. *deceſſum* & *exceſſum* inuicem oppoſuit in libro de anima: *omnis*, inquit, *natura aut defraudatione, aut enormitate reſcinditur, proprietate naturæ conſeruatur. ita naturale erit ſtatu, quod non naturale effici poteſt deceſſu vel exceſſu.* per *deceſſum*, defraudationem intellexit: per *exceſſum*, enormitatem, & quidquid modum excedit: at *deceſſus*, eſt quidquid infra modum. Ergo Alexander a cataphracte triumphantis in habitum triumphatæ gentis decedendo, multum defraudatum ac deminutum iuit priſtinæ ſuæ gloriæ.

Pectus ſquamarum ſignaculis diſculptum] Squamarum ferreæ loricæ notis impreſſis ſignatum. *diſculptum*, διαγλυφέν. nam *diſculpere*, διαγλύφειν: vt *diſcribere* διαγράφειν. vnde tabulæ lineis diſcriptæ, τὰ διαγράμματα. quæ ſequuntur, ita diſtingui & interpungi debent: *pectus ſquamarum ſignaculis diſculptum, textu pellucido tegendo nudauit, & anhelum adhuc ab opere belli, vt mollius, ventilante ſerico exſtinxit.*

Textu pellucido tegendo nudauit] A Plinio habet: *vt denudet fœminas veſtis.*

Vt mollius] ὡς μαλακώτερον ὄντος. Græca figura. ſic Horatius:

Et leporum auulſos, vt multo ſuauius, armos
Quam ſi cum lumbis quis edat.

ὡς ἥδιον ὄν. & apud Dolabellam in fragmentis Agrimenſorum, *vt firmius*: ita autem eius verba legenda ſunt, quæ vulgo corruptiſſime leguntur: *vertices agrorum qui ſunt in montibus lapideis tantummodo, & non poteſt in eis fodiri & terminus figi, inductis quadratariis, vt firmius quod naturaliter dolantes in montibus ex monte terminum eminentem conſtituerent, quam ſi cauarent.* vt firmius, inquit, quod dolantes conſtituerent in montem, quam ſi cauarent. ὡς στερεώτερον & μᾶλλον σκληρὸν ἐσομένου. ſic Cicero in Epiſtolis: *itaque habui noctem plenam timoris, ac miſerius, tuis litteris nihilo ſum factus certior.* pro, ac quod miſerius eſt. & apud Horatium:

Vt melius quidquid erit pati. ὡς πολλῷ ἄμεινον.

Ventilante ſerico exſtinxit] Perperam nouiſſimus Pallij enarrator ex his verbis non reſtinctum paullisper fuiſſe pectus Alexandri & ro-

bur militare, vt opus belli, ſed prorſus extinctum interpretatur. quæ interpretatio menti Tertulliani prorſus repugnat. ipſemet enim ſibi contrarius eſſet, ſi ita ſenſiſſet, cum paullo ante dixerit, Alexandrum induuias mutaſſe viro ſaluo. Non ſimpliciter dicit hoc loco pectus Alexandri extinctum fuiſſe, ſed anhelum pectus ab opere belli ſerico ventilante extinctum. quibus verbis ſignificat Alexandrum, ardorem & æſtum pectoris ab opere belli conceptum, motu ſericeæ veſtis refrigeraſſe, & ventulo facto extinxiſſe. *ventilante ſerico*, id eſt ventulum faciente veſte ſerica. Poeta neſcio quis:

——tunica tenues arceſſere ventos.

Ni illum veſtis inflatior delectaſſet] Non ſatis, inquit, ſuperbus erat, & inflatus animo Alexander, niſi etiam illum inflatior & ſuperbior habitus delectaſſet. neſcio quomodo parum huic loco mihi conuenire videtur, nec ſatis mentem implere arguculi noſtri Afri, hoc verbum *delectaſſet*. communis intelligentiæ ſermo hanc aut ſimilem loquutionem poſtulabat: *non erat ſatis animi tumens Macedo, ni illum etiam veſtis inflatior magis inflaſſet, & ſuperbiorem feciſſet.* cum ita loqui debere videretur, παρὰ προσδοκίαν dixit, *deiectaſſet*. nam ita legendum omnino arbitror, pro *delectaſſet*. reuera enim deiectauit Magnum illum inflatior veſtis potius quam extulit, aut maiorem fecit. nihil verius hac lectione. procliue mendum, *delectare*, pro *deiectare*. ſic apud Plautū *ablectæ ædes*, pro abiectæ.

Veſtis inflatior] ἐσθὴς σοβαρωτέρα, πομπικωτέρα.

φανταστώδης, σημειώδης, σεμναὶ, περίδοξοι, ἔξαλλοι, ἐξηλλαγμέναι, huiuſmodi veſtes dicebantur, vt e contra λιτοὶ & ἄτυφοι, Latinis *humiles* & *exiguæ* veſtes.

Audio enim & in purpura philoſophatum] Quis eſſet hic in purpura philoſophus quærentibus haud alius occurrere poterat, quam Ariſtippus. & ita iam olim qui ad hunc locum ſcripſere, ſenſerant. noui interpretes vt aliquid ipſi magis quod nouum eſſet, quam quod melius, adferrent, de Gorgia Leontino & Hippia Eleo accipi maluerunt. qua ratione moti ita cenſeant, ſi perrogaretur eorum conſcientia, haud aliam dicere poſſent, quam quia ſententiam illam de Ariſtippo iam alij occuparant. *De Ariſtippo*, inquiunt, *non recte iſta capias: non enim philoſophus ille, ſed paraſitus*. Bona ſane ratio. immo Ariſtippus in purpura virum, in aula philoſophum retinuit. an Hippias aut Gorgias magis philoſophi quam Ariſtippus? ſophiſtas illos ſemper, nuſquam philoſophos dictos aut habitos memini. at σοφιστικὴ vetus nihil aliud quam ῥητορικὴ φιλοσοφοῦσα. ſane quo tempore nondum philoſophi à ſophiſtis re ac nomine diſtincti. ætate vero Gorgiæ Leontini hoc diſcrimen iam pridem natum notumque erat, & Gorgias illo æuo non in philoſophorum numero, ſed in ſophiſtarum habitus. at ſi iudicio ſtabimus huiuſce belli Critici, male fecerit Diogenes Laërtius, qui in librum de vita philoſophorum ſuum, non Gorgiam, non Hippiam rettulit, cum Ariſtippum rettulerit. ſcilicet illos pro philoſophis non ha-

buit, hunc vero quem philoſophum fuiſſe negant, habuit pro philoſopho. Adeo vero philoſophus fuit Ariſtippus, vt etiam ſectæ in philoſophia nouæ fuerit auctor & inſtitutor, qui Cyrenaici ab ipſo dicti ſunt. nam & ipſe Cyrenæus oriundo. Lucianus eum non ſolum vnum de philoſophis facit, ſed etiam τῶν δοκίμων· τί δὲ καὶ Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος οὐχὶ τῶν δοκίμων ἐστὶ φιλοσόφων;

Si philoſophus in purpura, cur non & in baxa Tyria?] Hanc pulcherrimam Pallij Tertullianici laciniam fœdiſſime lancinarunt, & inquinarunt fullones illi qui de nouo poliendum & interpolandum eius Pallium ſuſceperant. nos antiquum noſtrum heîc obtinebimus, vt poſita veteris contextus textura, quæ ſincera conſeruata eſt in antiquis libris, veram textoris manum qualis fuerit, elicere inde conemur. ſic igitur habet illa tam in veteribus editis, quam in ſcriptis: *Si philoſophus in purpura cur non & in baxa Tyrium calceari niſi auro non Græcatur decet atquin alius ſericatus & crepidem eratus inceſſit, &c.* perpauxillo mutatu, immo pæne nullo, ſola quippe interpunctione cõmutata, luculenter in priorem formã iſta refici poſſunt in hũc modũ: *Si philoſophus in purpura, cur non & in baxa? Tyrium calciari niſi auro minime Græcatur. Dicet, atquin alius ſericatus, & crepidẽ æratus inceſſit,* &c. Dixerat Tertullianus non adeo mirum videri debere, ſi Alexander ſericum & purpuram geſtauit, cum philoſophi etiam quidam talem habitum geſſerint. *ſi philoſophus*, inquit, *in purpura, cur non & in baxa?* baxa genus calceamen-

ti deaurati, & muliebris, vt poſtea dicemus. *Tyrium calciari niſi auro minime Græcatur*: hoc eſt, Tyriæ & purpureæ veſti haud alios calceos dari decet niſi aureos. Græcorum elegantiæ minime conuenit, vt qui Tyrio induti ſunt, aliter niſi auro calcientur. & ſane qui purpurati erant, calceos vt plurimum deauratos gerebant. Lucianus de Baccho: καὶ τὸν μὲν στρατηλάτην αὐτῶν ἐφ' ἅρματος ὀχεῖσθαι παρδαλέων ὑπεζευγμένων, ἀγένειον ἀκριβῶς, οὐδ' ἐπ' ὀλίγον χνοῶντα τὴν παρειὰν, κερασφόρον, βότρυσιν ἐστεφανωμένον, μίτρᾳ τὴν κόμην ἀναδεδεμένον ἐν πορφυρίδι, καὶ χρυσῇ ἐμβάδι. vides πορφυρίδα καὶ χρυσῆν ἐμβάδα. ex inſtituto Græcorum ſimul iungi. Mulieres quibus purpura familiaris, etiam calceos inauratos habebant. Epictetus in Enchiridio: ἐὰν ὑπὲρ τὸν πόδα ὑπερβῇς, γίνεται κατάχρυσον ὑπόδημα, εἶτα πορφυροῦν, εἶτα κεντητόν. Lucianus in Philopſeude: ἀλλ' ἠπᾶτό μοι ὅτι τἆλλα πάντα χαρισάμενος αὐτῇ, θάτερον τοῖν σανδαλίοιν χρυσοῖν ὄντων οὐ κατακαύσαιμι. Apuleius Mileſiarum lib. XI. *alius ſoccis obauratus, indutus ſerica veſte, mundoque pretioſo, & attextu capite crinibus, inceſſu perfluo fœminam mentiebatur.* qui conſulatum capiebant ſub Imperatoribus, vt purpura ſiue Tyrio veſtiebantur, ita & auro calciabantur, vt apud Caſſiodorum legere eſt. ſic fere ſemper calcei aurati purpuream veſtem ſequebantur. *Tyrium* heic, pro Tyria ſiue purpurea veſte, vt apud eumdem Tertullianum alibi: *in Tyrio & coccino*, pro, in Tyria & coccina veſte. atque ita apud Plinium *Tyrium* ſumitur. baxam autem, calceum eſſe deauratum teſtis idem Tertullianus his verbis, ex libro

bro de Idololatria: *quot parietes ſigna deſiderant? quot templa & ædes Iouis ædificantur? domus vero & balnea & inſulæ quantæ? ſoccus & baxa quotidie deaurantur?*

Minime Græcatur] οὐχ᾽ ἑλλωίζει.

Dicet aliquis, atquin alius & ſericatus & crepidam æratus] Ita reſtituimus ex libro. Dixerat auctor, moris non eſſe apud Græcos, vt quis purpuream ac de Tyrio veſtem gerat, niſi & calceos ex auro idem geſtitet. Nunc dicet, inquit, aliquis, extitiſſe philoſophum, qui tametſi purpuratus ſericatuſque eſſet, minime tamen crepidas aureas geſtaret, ſed æreas. Reſpondet Tertullianus, id conuenienter ab illo philoſopho factitatum: nam qui bacchantia indumenta haberet, idem etiam cum cymbalis incedere debuit, vt bacchantibus indumentis aliquid ſubtinniret. Eleganter æreas crepidas, quales geſtauit Empedocles, cymbalis aſſimilat. cymbala enim ex ære rotunda & caua. vnde apud Propertium, *æra rotunda Cybeles*, pro cymbalis. ad hanc formam proxime accedebant æreæ crepidæ. Inepte Pamelius putat auctorem alludere ad cymbala quæ bacchantium indumentis ſubſuebantur. neſciuit quid eſſent cymbala, & quomodo haberi ſolita in ſacris Bacchi. digne igitur cymbalis, hoc eſt æreis crepidis inceſſiſſe Empedoclem ſcribit Afer, vt aliqnid ſubtinniret Bacchicis eius indumentis, ſericæ nempe, & purpureæ veſti quam geſtabat. talis enim amictus Bacchantium proprius, ἢ ὀργιαζόντων, qui ſine cymbalo nunquam incedebant.

Et ſericatus] Purpuream tantum non etiam ſericam veſtem Empedocli ſumptam ſcribunt veteres. noſter & ſericatum & purpuratum fuiſſe vult. hoc eſt ſerico purpureo indutum. ſerica enim vt plurimum, tunc purpura tingebantur. non omnes tamen purpureæ veſtes ex ſerico, vt nec omnes ſericæ Tyrio tinctæ. ſed de his alibi.

Et crepidam æratus inceßit] Vetus codex: *& crepidem eratus.* ita ſcribebant: *erare, aderare, & es. crepidem* autem maluit quam crepidam, quod ſic magis Græcaretur, vt cum ipſo loquar. κρηπὶς, κρηπῖδος. ſic *cataphracten*, τὸν καταφράκτην poſuit potius quam *cataphractam. inceßit* heic bis poſitum, & recte. nec enim alterum delendum eſt, vt vulgo cenſent. ita enim diſtinguendum & legendum: *Dicet, atquin alius & ſericatus, & crepidam æratus inceßit? digne quidem, vt bacchantibus indumentis aliquid ſubtinniret, cymbalo inceßit.*

Vt bacchantibus indumentis aliquid ſubtinniret] Sericam & purpuream veſtem *bacchantia indumenta* vocat, τὰ τῶν βακχευόντων, ἃ ἐν τοῖς βακχεύμασι geſtari ſolita, talis ſiquidem Bacchi veſtis, & omnium eius θιασωτῶν. Notiſſima res eſt, cum Dionyſius Siciliæ tyrannus Platonem inuitaſſet ad ſaltandum ἐν πορφυρᾷ ἐσθῆτι, recuſaſſe eum cum hoc dicto,

οὐκ ἂν δυναίμην θῆλυν ἐνδῦναι στολήν.

τὸν δ' Ἀρίστιππον λαβόντα, καὶ μέλλοντα ὀρχήσασθαι εὐστόχως εἰπεῖν,

——— καὶ γὰρ ἐν βακχεύμασιν
ἥ γ' οὖσα σώφρων οὐ διαφθαρήσεται.

purpurea igitur veſtis, eſt & mulierum, & bacchantium propria. de ſerico etiam ſuperius adnotauimus, muliebre fuiſſe geſtamen. Bacchantes, Gallantes, & huiuſmodi ceteri *μητραγυρτῶντες* in purpureis & ſericis aureiſque veſtibus & incedebant & ſaltabant. Clemens in Pædagogo lib. II. cap. X. *εἰ δὲ καὶ ἄλλο τι δέοι χαλᾶσμα ζητεῖν, τὸ αὐτοφυὲς τῆς ἀληθείας ἀπόχρη βάμμα. αἱ δὲ τοῖς ἄνθεσιν ἐοικυῖαι ἐσθῆτες, βακχικοῖς καὶ τελεστικοῖς λῆρεῖαι χοροῖς.* ſic bacchici chori, & purpureis & colorijs veſtibus induti. Vetus epigramma περὶ μητραγυρτοῦ:

χρυσοφόρος ῥήσσων καλὰ τύμπανα.

Bacchus ipſe apud veteres ſemper in purpureo ſericeoque amictu muliebrem in modum producitur. Lucianus de Baccho: *ἐν πορφυρίσι καὶ χρυσῇ ἐμβάσι.* *κροκωτὸν* ipſi quaſi peculiarem attribuebant, quæ tenuis erat ex ſerico veſtis. vnde ille verſus apud Comicum:

ὁρῶν λεοντῆν ἐπὶ κροκωτῷ κειμένην.

vbi vetus Scholiaſtes *κροκωτὸν* interpretatur, *ἀπὸ πήνης ἔνδυμα, ſericum indumentum.* nam *πήνην*, pro ſerico dicebant. *crocotam* Latini vocarunt. quæ mulierum proprie veſtis. Poeta:

-- tenui ſuccincta crocota.

inde & crocotam hiſtrionibus, quaſi proprium veſtitum aſſignat Apuleius egregio loco, quem miſere corruptum obiter heic corrigemus. in Apologia ita vulgo editur: *Quid enim ſi choragium thymelicum poßiderem, num ex eo argumentarere etiam vti me conſueße Tragœdi ſyrmate hiſtrionis, crotalo vt ad Trieterica orgia, mimi centunculo?* pro *crotalo* notant in Florentinis membranis

legi, *crocota*. totum illum locum ſic emendamus & diſtinguimus, ſublatis quibus inquinatus eſt, gloſſematis: *Quid enim ſi choragium thymelicum poßiderem, num ex eo argumentarere etiam vti me conſueſſe Tragœdi ſyrmate, hiſtrionis crocota, mimi centunculo?* pro *crocota*, ſciolus aliquis repoſuerat, *crotalo*, qui quid eſſet *crocota* neſciebat. inde alius gloſſamenti vice adpoſuerat, *ad Trieterica orgia*. quod poſtea in contextum irrepſit. *Hiſtrio* proprie eſt pantomimus. atque ita apud Apuleium ſumitur in eadem Apologia. vt Tragœdorum *ſyrma* proprium, ſic pantomimorum ſiue hiſtrionum *crocota*, cum fœminarum geſtus exprimebant. Iſidorus lib. XVIII. cap. XLVIII. *hiſtriones ſunt, qui muliebri indumento geſtus impudicarum mulierum exprimebant*. Tragœdos, & hiſtriones & mimos ibidem tribus diſtinctis ac diuerſis capitibus exponit. nam hiſtriones, vt alibi notauimus, proprie pantomimi, & ſaltatores, qui crocotis & muliebribus veſtibus induebantur. Tertullianus de Spectaculis: *ceterum cum in lege præſcribit, maledictum eſſe qui muliebribus veſtietur, quid de pantomimo iudicabit, qui etiam muliebribus curatur?* ſed de illo Apuleiano loco, & tota hac re plura alias. *crocota* igitur veſtis muliebris & Bacchica ſiue Bacchantium.

Quod ſi iam tunc locorum] Id eſt, tunc temporis. ſic *ad hoc locorum*. veteres Gloſſæ D. Benigni: *ad hoc locorum, ad hoc tempus*. ita Symmachus vtitur. ſic apud Plautum in Truculento, *poſt id locorum*.

— *cum primis patrem,*

Poſt id locorum matrem.

& in Pœnulo:

Poſt id, locorum tu mihi amanti ignoſcito.

& apud Salluſtium, *ad id locorum.* ſic *interea loci.*

Pap. 23. *In adyta Cloacinarum*] In cloacas, quarum præſides Cloacinæ. cum enim Tertullianus ceterique patres antiqui Cloacinam cloacarum præſtitem velint eſſe, ex eo ſequitur ſingulis quibuſque cloacis ſuas præfuiſſe Cloacinas. tot igitur Cloacinæ, quot cloacæ. at venerem Cloacinam Plinius, non a cloacis quibus præeſſet, ſed a *cluendo*, id eſt purgando denominatam aſſerit. atque inde quoque *cloacæ*, ſiue *cluacæ* dictæ. Hæc ratio eſt cur Cloacinas dixerit Afer, non Cloacinam. nam ſecundum eius ſententiam ſingulæ cloacæ ſuas habuere Cloacinas. Sciendum eſt autem præter ſacrum illud Cloacinæ, quod in foro erat, ad lacum Curtium, fuiſſe etiam ædiculam Cloacinæ in quinta regione vrbis Eſquilina, vt apud Sextum Rufum legitur. templum Veneris Cloacinæ in quarta regione vrbis collocatur apud Onuphrium prope templum Pacis.

Vt qui ſe cælitem delirarat, ſorores prius ſuas, dehinc homines deas ſalutaret] Quorſum hæc dicat Tertullianus, aut quid omnino hoc loco dicat, non ſatis intellexerunt interpretes. itaque vnus hic locus eſt ex illis, quos peruerſe interpretati ſunt. ſed lectio prius recte conſtituenda eſt, de expoſitione deinde videbimus. ſcribendum: *vt qui ſe cælitem delirarat, ſorores prius ſuas, dehinc homines Deus ſalutaret.* reſpexit ad illos verſus Empedoclis quos initio καθαρμῶν

præfixerat quibus ciues ſuos Agrigentinus ſalutabat, deum apud illos ſe faciens. verſus hi ſunt :

Ὦ φίλοι οἳ μέγα ἄςυ κατὰ ξανθοῦ Ακράγαντος
Ναίετ' ἄκρας πόλεως, ἀγαθῶν μελεδήμονες ἔργων,
Χαίρετ'· ἐγὼ δ' ὑμῖν θεὸς ἄμβροτος ὐκέτι θνητός
Γωλεῦμαι μετὰ πᾶσι τετιμένος.

in principio igitur Catharmorum ciues ſuos ſalutat, & ſimul pro Deo apud eos ſe venditat. hinc explicandus hic locus. Diogenes, inquit, ſi tempore Empedoclis vixiſſet, vt vixit ætate Platonis, non toros Empedoclis cænulentis pedibus calcaſſet, vt Platonis fecit dum faſtum eius hoc facto ſe calcare profitetur, ſed totum Empedoclem in Cloacinarum adyta, hoc eſt in cloacas, præcipitem dediſſet. Nec ſine ratione hoc feciſſet Diogenes. cum enim Empedocles cælitem ſe eſſe delirauerit, par erat vt ſorores prius ſuas Cloacinas deas, dehinc homines ſalutaret. in Cloacinarum vtique adyta iactatus à Diogene deas ac ſorores ſuas deus ſalutaſſet, dehinc homines, poſtquam ex illis cloacis extractus fuiſſet. Hæc Tertulliani ſententia eſt. nam de Ætna & crateribus in quos deſiluiſſe Empedoclem fama eſt, ne in ſomnis quidem hoc loco cogitauit Pœnulus noſter. Nunc illud quæſitu maxime dignum eſt, cur ſorores Empedoclis Cloacinas vocarit, aut cur omnino glorioſi alicuius, & iactanticuli ſorores Cloacinæ appellari poſſint. notus eſt Plautinus verſiculus ex Curculione :

Qui periurum conuenire vult hominem, mitto in comitium;

Qui mendacem glorioſum, apud Cloacinæ ſacrum. ſed quare mendaces & glorioſi in Cloacinæ ſacro quærendi? aut quid Cloacinæ cum glorioſis, vt eorum præſes ac patrona haberi videatur? Turnebus alijque nonnulli putant *Cluacinam*, cum dicta ſit a cluendo, quod celebrari, & inclutum eſſe ſignificat, idcirco gloriorosum & alazonum patronam habitam eſſe, & eorum omnium qui in ſuis laudibus iactandis multi ſunt. Sed pace doctiſſimi hominis dixerim, non ita eſt. Abſurdum quippe eſt cum cloacarum præſidem intelligis, *Cloacinam* dicere; cum gloriæ animalium patronam, *Cluacinam* ſcribere. Nam *cloacæ* ſunt *cluacæ* ab antiquo verbo *cluere*, quod purgare ſignificat. & vtroque modo hæc vox ſcribebatur. alia igitur quærenda eſt ratio. nihil odioſius aut putidius hominis glorioſi, ac ſemetipſum laudantis oratione. nullum æque ἀκουσμα auribus ingratum accidit. hinc *putidi*, & *ſtercorei*, eiuſmodi homines vocabantur, nihil enim ſtercore σκχαντότερον. Plautus in Milite glorioſo:

Qui hinc ad forum abijt, glorioſus, impudens,
Stercoreus, plenus periurij atque adulterij.

Hinc Græcis κοπρεία, μύξα, βλέννα, κόρυζα, pro iactantia. & κοπρολόγοι, κοπρίοι, κορύζης μεστοί, κορυζῶντες, iactantes & ἀλαζόνες. vnde κορύζης παῦσαι apud Lucianum, ſuperbiam alicui demere. & κόρυζα, pro tumore & ſuperbia apud Nicetam. κόρυζα ἰταλική, *faſtus Italicus.* μύξαι pro eodem dixerunt. inde μύξος alazon & glorio-

ſus. Prouerbium, βαβαὶ μύξος, περὶ τῶν μεγαλαυχούντων. cuius prouerbij originem perperam deducunt ab aliquo Cereris ſacerdote Myxo, qui talis fuerit. nam μύξος eſt μυξώδης. κοπρολόγοι & κοπρεῖαι ijdem dicebantur. Ariſtophanes:

Ἄνδρες κοπρολόγοι προσλάβεσθε πρὸς θεῶν.

Scholiaſtes vetus: τοῦτο πρὸς τοὺς ῥήτορας ἀποτείνεται, διαβάλλων αὐτοὺς ὡς λοιδόρους καὶ μυσαρούς, καὶ ἀνδοξολογοῦντας. Diogenes vocabat rhetores, δόξης ἐξανθήματα. nugatores & futiles. σκατοφάγοι etiam dicti. Mnaſeam Colophoniũ τῶν παιγνίων ſcriptorẽ Epicharmus σκατοφάγον καὶ βδελυχρὸν appellat, vt apud Athenæum habetur. Rhetores, ſycophantæ, rabulæ, ſcurræ, & huiuſcemodi ſtota hominum natio, qui multa ac magna promittunt ac minantur, miraque de ſe prædicant, κοπρολόγοι & κοπρεῖαι vulgo appellati. Suidas: ἀγορανόμοι οἷς ἔμελλε περί τι τῶν αὐλητρίδων καὶ ψαλτριῶν καὶ κοπρολόγων. Ariſtophanes in Equitibus:

Νὴ τὸν Ποσειδῶ πρὸς ἐμὲ τοῦτό γε εἶπ᾽ ἀνὴρ κόπριος,
Οὐ γάρ ποθ᾽ ὑμεῖς δεόμενοι γεύεσθε πυρροί;
Καὶ νὴ Δί᾽ ἔστιν καὶ τοῦτο Πυῤῥάνδρου μηχάνημα.

Scholiaſtes: Κόπριος ἀνὴρ ὡς ἀπὸ δήμου· λέγει δὲ τὸν κοπρολόγον. Κύπρος νῆσος τῆς Ἀττικῆς, ὅθεν τὸ ἐθνικὸν Κύπριος· παίζει δὲ ἐν τῇ τῶν ὀνομάτων ὁμοιότητι· κόπριος igitur & κοπρολόγος idem. Sed & πυῤῥάνδρου nomen de ſycophanta finxit idem Comicus a voce πυῤῥὸν, qui color eſt ſtercoris humani. vnde apud eumdem πυῤῥὸν pro ſtercore ἐν Ἐκκλησιαζούσαις:

Τί τοῦτό σοι τὸ πυῤῥόν ἐστιν; οὔ τί που
Κινησίας σου κατατετίληκε πόθεν;

inde πυῤῥάνδρος, ὁ συκοφάντης καὶ κόπριος. nugatur ve-

tus interpres qui ἀπὸ τῦ Πυῤῥῦ, quod erat ſycophantæ cuiuſdam nomen, formatum a Comico putat.inde prouerbium, βοῦς Κύπριος, ἐπὶ τῶν εἰκαίων καὶ κοπρολόγων, in vanos & coprias.nam βοῦς Græce pro inflato & vaniloquo ponebatur. Callimachus:

Ἦλθε δ' Γελλαῖος βοῦς μέγας εἰς ἀΐδην.

Hinc *copriæ*, οἱ κοπρίαι, apud Suetonium ſcurræ ſunt, qui deridiculi gratia vana multa de ſe iactabant, & pollicebantur: vnde & verbum *incopriare*, pro circulatorem agere, & fumos vendere. quod & *fumare* dicebant, vt Græci καπνίζειν. Gloſſæ Iſidori: *ſcurra, qui incopriat.* in aliis Gloſſis: *ſcurra, qui fumat.* idem Iſidorus: *circulator, qui fumat.* ſic nugatores, mendaces & vaniloquos, coprias vocabant.ita Cyprianum olim gentiles quidam *Coprianum* vna littera mutata appellarunt, quod aniles, vt ipſi volebant, fabulas, & multa mendacia ſuis ſcriptis inſeruiſſet. Lactantius lib. v. de Iuſtitia: *audiui ego quemdam hominem ſane diſertum, qui eum immutata vna litera Coprianum vocaret, quaſi quod elegans ingenium, & melioribus rebus aptum ad aniles fabulas contuliſſet.* qui *Caprianum* in Lactantio legunt, falluntur. *Aretalogi* ab eadem re dicebantur huiuſmodi ſcurræ. Iuuenalis:

——*vt mendax aretalogus.*

quod enim multa falſa de ſuis virtutibus prædicarent ad riſum tollendum, ſic ſcurrarum quoddam genus appellatum. Suetonius in Auguſto: *nam & ad communionem ſermonis tacentes, vel ſubmiſſim fabulantes prouocabat, & aut acroamata, aut hiſtriones, aut etiam triuiales ex cir-*

co ludios, ac frequentiſſime aretalogos interponebat. iidem & ὁμηρισταὶ in veteribus Gloſſis: *Atellani*, σκηνικοὶ, ὁμηρισταί. nam ὁμηρίζειν ἀντὶ τοῦ ψεύδεσθαι ponebant veteres, vt & ἠποδίζειν. & νεανικολόγοι iidem quod ἀρεταλόγοι. vetus ſcholiaſtes Iuuenalis, ad illud, *Planipedes audit Fabios: Nobiles neanicologos.* quid νεανικὸν Græci appellant notum eſt Græce peritis. *paradoxi* etiam & *paradoxologi* dicti. idem ſcholiaſtes: *Siparium velum eſt ſub quo latent paradoxi cum in ſcenam prodeunt.* Suetonius de Rhetoribus: *ordinarium eum appellat, deridens vt inflatum ac leuem & ſordidum.* perperam vulgo legitur *hordearium*, cum veteres omnes ibi habeant, *ordinarium*. Ordinarius apud veteres ſcurra dicebatur. Feſtus: *Ordinarius, homo ſcurra & improbus.* ſed de his alibi. ſcurras mimarios & ſcenicos, placentarioſque *buffones* hodie vocamus. atque ita veteribus vocabantur, quod buccas inflarent in mimo alapis accipiendis, vt validius ſonarent. Adamantius Martyrius: *bufo*, ὁ φυσίγναθος. aliter buccas inflabant οἱ καυχηταὶ & Thraſonidæ. Perſius:

Hinc mendoſa caui ſpirant mendacia folles.

Hinc *ſaccibucces* Arnobio qui buccas naturaliter tumidas & inflatas habent. lib. III. *hos diſploſis naribus, illos reſimis: nonnullos turgentibus malis, aut buccarum cumulatione ſaccibucces.* perperam hodie in editionibus omnibus ſcribitur, *ſacriuoces*. Græci ἀσκογνάθους vocant. Hoc modo ſcurræ etiam *bufones*, hoc eſt φυσίγναθοι dici poſſunt, inflati nimirum & iactanticuli, & futiles. Sed vt tandem finiamus, καυχηματίας

omnes,& glorioſos, κοπρίους & κοπρολόγους vocabant. nullum ſiquidem βδελυρώτερον ἢ μυσαρώτερον ἀκρόαμα. hinc Cloacinas quæ Latinarum & cloacarum erant præſides, huiuſmodi ſtercoreorum ac putidorum hominum patronæ cenſebantur. inde eleganter hoc loco Tertullianus Empedoclis hominis γόητος ac putide glorioſi, & qui ſe Deum haberi volebat, ſorores Cloacinas eſſe finxit. Nam qui deus erat, deas vtique habuit ſorores. ſed talis deus, haud alias habere debuit ſorores deas, quam ſtercorum, & latrinarum magiſtras, qui tam ſtercoreus eſſet ipſe ac putidus, vt Deum ſe iactare non dubitarit. quam magis ſeſe extollebant, huiuſmodi gloriæ animalia, tam magis deprimebantur apud veteres, & rerum ſordidiſſimarum & abiectiſſimarum vocabulis appellabantur. nam κόπρειοι dicebantur. νέκυες ἐκβλητότεροι κοπρίων. Hæc etiam ratio reddi poteſt, præter eam quam ſupra adduximus, quare ſic vocarentur.

Et acie figere, & manibus deſtinare, & nutu tradere merito ſit] Hæc tria ſimiliter ſimul iunxit Apuleius lib. 11. oculos, manus & nutus: *Nec quî lauerim, quî terſerim, quî domum rurſum reuerterim, præ rubore memini. ſic omnium oculis, nutibus, ac denique manibus denotatus impos animi ſtupebam.* & lib. 11. *ac dum directis digitis, & detortis nutibus præſentium denotor, dum riſus ebullit, inter pedes circumſtantium frigido ſudore perfluens euado.* huiuſmodi deriſiones, quæ oculorum & nutuum, & vultus aliqua conformatione, aut omnino digitorum manuum-

que geſtu fiebant, aut labiorum ductu, ſine vllo verbo aut dicto, *ſannæ* vocabantur. Græce *μῶκοι*. de quo diximus ad hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores. vide Perſium & eius interpretes. hinc vultus diſtortiones ad pueros ploratores terriculandos, *ſannæ* Arnobio lib. v. inſigni loco, ſed valde deprauato; nam ita vulgo editur: *vſque adeone mortales ſæculi illius ac temporis corde fuerant vacui, rationis ſenſuſque nullius, vt ab actionibus improbis tanquam paruuli puſiones perſonarum monſtruoſiſsimas toruitates, annis etiam conſtringerētur & manus* nihil inquinatius. ad quem locum tamen ſilent, quaſi monſtruoſa aliqua toruitate conſtricti, boni fidique interpretes. ſcribo: *vt ab actionibus improbis, tanquam paruuli puſiones perſonarum monſtruoſiſsima toruitate, ſannis etiam conſtringerentur, & maniis. manias* turpes deformeſque perſonas eſſe, aut laruas quas nutrices minitantur pueris, ex Feſto ſciunt docti. ſannæ ſunt ridiculæ aut etiam horribiles vultus diſtortiones, quas *grimacias* vulgo dicimus quibus pueruli terrentur. Hinc *ſanniones* qui facie magis quam facetijs ridiculi ſunt.

Digito deſtinare] Digito deſtinare hoc loco idem eſt quod digito deſignare, digito directo aliquem monſtrare ac denotare. male itaque ille qui *deſtinare infamiæ* interpretationis vicem in ſuis gloſſematis addidit. *deſtinare* ſimpliciter pro deſignare. Paulus apud auctorem qui leges Moſaïcas & Romanas inter ſe comparauit: *certum dicit qui ſuo nomine demonſtrat iniuriam, neque ita vt per diſiunctionem hoc aut illud accidiſſe*

comprehendat, ſed vt neceſſe habeat, aut vnam nomine ſuo rem deſtinare, aut plures ita complecti vt omnes eas accidiſſe cogatur probare. perperam legitur, *nomini ſuo rem deſtinare.* nec melius vir apprime doctus, qui mallet, *nomine ſuo rem deſignare.* Sic idem Paulus lib. xv. ad Sabinum, D. de ſeruitutibus: *ſi mihi conceſſeris iter aquæ per fundum tuum non deſtinata parte*, id eſt, non deſignata. Marcellus lib. III. Digeſtorum, D. de verb. oblig. *igitur ſi de aliquo tritico cogitauerit, id eſt certi generis, certæ quantitatis, id habebitur pro expreſſo. alioquin ſi cum deſtinare genus & modum vellet non fecit, nihil ſtipulatus videtur.* Sic apud Caium, D. eodem: *ſi ſeruus aut filius familias ita ſtipulatus ſit, illam rem aut illam, vtram ego velim, non pater dominuſve, ſed filius ſeruuſve deſtinare de alterutra debet.* ita *deſtinare digito*, heic apud noſtrum eſt δακτυλοδεικτεῖν. variæ autem ſunt ad deridendum aliquem digitorum formationes, præter ſimplicem qua deſignatur ac denotatur aliquis, eorumdem directionem. *ſanna* proprie os diſtortum cum vultu ſignificabat; manuum tamen etiam digitorumque geſticulatio ac formatio ridicula, ad ſubſannandum aliquem facta, ita vocabatur. Hinc *ciconia* genus ſannæ, quum ciconiæ collum manibus fingebatur. de qua apud Perſium. Aſininarum aurium ſignificatio ſtupidum & aſinum oſtendebat. improbi & obſcæni medio digito, aut manibus in obſcænum modum formatis deridebantur. Viri quorum vxores mœchabantur, corniculorum oſtenſione, hoc eſt duobus digitis ad corniculorum inſtar erectis. leges Langobar-

dorum Græce verſæ in codice manuſcripto Regiæ Bibliothecæ: ὁ τὸ πώγωνα μαδίζων τύπτεται ἀλλακτὸν, ὅ ἐστιν ἑβδομήκοντα φραγέλλια· ὁ ὑβρίζων κεραταρίων δείξει, λαμβάνει ἀλλακτὰ δύο. ideo autem huiuſmodi corniculorum oſtenſio contumelioſa cenſebatur, quia κερασφόρους vulgo vocabant tunc, eodem quo nos hodie ſenſu, qui vxores impudicas habebant. Lucillij epigramma eſt, εἰς κερασφόρον γραμματικόν.

Νῦν σὺ δίδασκε λέγων Πάριδος κακὰ καὶ Μενελάου

Ἔνδον ἔχων πολλοὺς τῆς Ἑλένης Πάριδας.

ita enim epigrammatis lemma ex veteribus membranis reſtituendum. notum illud Artemidori: ἡ γυνή σου πορνεύσει, καὶ τὸ λεγόμενον κέρατα σοὶ ποιήσει. de quo nos alibi plura.

Prorſus ſi quis Mæandrico fluxu delicatam veſtem humi protrahat] Non ignoro, vt nemo prorſus neſcit, Mæandros a veteribus in veſtibus dici faſcias & ornaturas, quæ extremas oras flexuoſo circuitu ambirent. vnde Mæandri quoque in triglyphis, picturæ genus erat, ab eadem tortuoſitate dicti, ſed nullo modo poſſit ea notione heic ſumi. ſi *flexu* legeretur, aliquid eſſet: longe aliud eſt, *fluxus*. an fluxus pro laxitate veſtis? verum quid illi laxitati cum Mæandro, aut quî Mæandrica dici poſſet? præterea *fluxus* apud noſtrum ſemper pro mollitie ſumitur. vnde ſupra, *de viro fluere*. & in libro de ſpectaculis: *& eſt plane in artibus quoque ſcenicis Liberi & Cereris patrocinium, quæ priuata & propria ſunt ſcenæ de geſtu & corporu fluxu*. quod iam ſupra obſeruauimus. & de

muliebri: *diſcutiendæ enim deliciæ, quarum mollitia & fluxu fidei virtus effœminari poteſt.* nec alio ſenſu fluxum heic poſuiſſe exiſtimandus eſt. vetus noſter, & antiquæ editiones *Menandrico fluxu*, legunt. quæ veriſſima eſt lectio. Menandri fluxum & delicias verſibus his deſcribit Phædrus, ad quos ſine dubio alluſit Afer.

Quinetiam reſides, & ſequentes otium
Ne defuiſſe noceat, repetunt vltimi.
In quis Menander nobilis comœdijs
Quas ipſum ignorans legerat Demetrius,
Et admiratus fuerat ingenium viri,
Vnguento delibutus, veſtitu affluens,
Veniebat greſſu delicato & languido.
Hunc vbi Tyrannus vidit extremo agmine,
Quinam cinædus ille in conſpectu meo
Audet venire? reſponderunt proximi,
Hic eſt Menander ſcriptor.

Menandrico igitur *fluxu veſtem delicatam humi protrahere*, nihil aliud eſt quam Menandri comici more, veſtitu delicato & fluente humum verrere, & Menandri delicias imitari in veſte delicata & molli trahenda. reſpexit ad illum verſiculum:

Vnguento delibutus, veſtitu affluens.

Delicatam veſtem] Μαλακὴν ἐσθῆτα. ita Græci vocant. Diogenes Laertius de Heraclido Pontico: οὗτος ἐσθῆτί τε μαλακῇ ἐχρῆτο καὶ ὑπέρογκος ἦν τὸ σῶμα, ὥστε αὐτὸν ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν μὴ Ποντικὸν ἀλλὰ Πομπικὸν καλεῖσθαι.

Audiat pone ſe quod & comicus] Haud mirum in falſa lectione falſam quoque interpretatio-

nem excogitauiſſe interpretes. nam quod in mimum aut comicum ſyrma trahentem hoc dictum quod ſequitur, accipiunt, id prorſus caret ratione. verſus eſt ex aliqua comœdia Menandri in eum factus qui fluxam veſtem delicatorum more humi protraheret. legendum igitur, ſicut correximus: *audiat penes ſe & comicus*. quam coniecturam ex veſtigiis veteris ſcripturæ eruimus quæ habuit: *audiat pones ſe & comicus*. *pones* pro *penes*: vt *exodoratas* pro *exeduratas*: *domum* pro *demum*, & ſimilia. hoc enim genere mendæ ſæpe in hoc libello deſcribendo peccarunt librarij. Menander Comicus vt ex verſibus Phædri quos ante adduximus, patet, molles & fluentes gerebat veſtes, & tamen idem in aliqua comœdia cinædum, ac delicatum quemdam qui ſimili veſte humum verrebat, hoc verſu tetigerat:

Qualem demens iſte chlamydem diſperdit?

Οἵαν ἀνόητος ὅδε χλαμύδα διολλύει;

ſi quis igitur, inquit ſatyrice Tertullianus, delicatam & ad talos vſque fluentem veſtem humi trahat, audiat penes ſe, & comicus, hoc eſt Menander, verſum illum quo demens appellatur, qui talem veſtem gerat: & ſic dictum in ſemet ipſe accipiat, quod in alium dixit, ac ſuomet ipſius gladio iuguletur. nam & ipſe chlamydem ſuam ſic diſperdebat humi protrahendo. dementem itaque ſemet ipſum illo verſu Menander appellauit. confirmat hæc lectio, legendum eſſe, *Menandrico fluxu*.

Enimuero iam dudum cenſoriæ intentionis epiſcynio diſperſo quantum denotatui paſſiuitas offert?]

Totus

Totus hic locus diſtinguendus ſicut poſuimus: *enimuero iam dudum cenſoriæ intentionis epiſcynio diſperſo quantum denotatui, paßiuitas offert libertos in equeſtribus, ſubuerbuſtos in liberalibus*, &c. ex quo, inquit, cenſores iam nulli ſunt, niſi nomine, & cenſorium munus quod in notandis indignis & probroſis poſitum erat, prorſus ceſſauit, paſſiuitus videre eſt, in equeſtribus libertinos, in liberalibus maſtigias & verberones, & omnia rerum, & graduum ordinumque diſcrimina confuſa. *quantum denotatui*, id eſt quantum ad denotandum, quod erat olim cenſorum officium. ſic infra, *quantum nomini*, pro quantum ad nomen: *Hæc pro pallio interim, quantum nomini; cum ita ſit, iam vero & de negotio prouocat.* & in Apologetico, *quantum denominationi.* ſic enim ex libris ſcribendum: *Chriſtianus vero quantum denominationi, de vnctione deducitur.* id eſt, quantum ad denominationem. ita hoc loco, *quantum denotatui. denotare* Tertulliano pro ſimplici *notare*, quod erat cenſorum proprium. hi ſub Imperatoribus nomen tantum habuere non rem, nec notandi ius. immo Imperatores quidam perpetuam cenſuram geſſere, ſed nomine fere tantum tenus.

Cenſoriæ intentionis epiſcynio diſperſo] Ἐπιτάσεως vel ἐπιστάσεως τιμητικῆς. qui intente & attente aliquid agunt, frontem & ſupercilia contrahunt; qui remiſſius, frontem porrigunt, & rugas diſpergunt. *epiſcynium diſpergere*, cui contrarium eſt, ἐπισκύνιον συνάγειν. Ariſtophanes, φαιδρὸν ἐπισκύνιον συνάγων. Nugantur inter-

pretes, qui *intentionem* heic accipiunt de ſuperſcilio intento & alte ſublato. intentio eſt προσοχὴ & ἐπίτασις quæ cenſores maxime decet, qui diligenter intendunt ſingulorum moribus inſpiciendis & explorandis notandiſque.

Paßiuitas offert libertinos in equeſtribus] Ita interpungendum. id eſt, paſſim offeruntur, & occurrunt libertini in equeſtribus ſedentes. peſſime hæc acceperunt interpretes. *paßiuus, paßiuitus, paßiuitas*, verba ſunt Tertullianica. *paſſiui amatores* Firmico, volgiuagi.

Subuerbuſtos in liberalibus] Verbuſtus proprie ὁ μαστιγίας. vnde & *ſubuerbuſtus*. ab antiquo verber, aut verbus, *verbuſtus*. vt a robur, *robuſtus*. δερτὺς Græce verberatio, Aeolice βερτύρ. vnde Latinum, *verbur*, aut *verber*. Aeoles enim delta in beta commutant, vt βελφῖνες, βελφοί. & τ in π, vt αρπὺς pro ἀρτὺς coniunctio & concilialio. falluntur qui *verbuſtum* quaſi verberibus vſtum interpretantur. *verbuſtus* proprie eſt verbero, & maſtigia.

Habes ſpectare quod & Cæcina Seuerus grauiter ſenatui impreßit, matrona ſine ſtola in publico] Dolet tam malo fato fuiſſe gloſſatores, correctores & commentatores huius opuſculi, vt ne ſemel quidem verum tetigerint. *matronam in publico*, accipiunt publicam, & omnium amicam. quæ expoſitio non ſolum contra Tertulliani mentem eſt, ſed etiam aduerſus Latine loquentium vſum. *in publicum prodire, in publico conſpici*, quis neſcit quid ſit, & quo ſenſu Latine accipiatur? Tertullianus paulo infra: *ipſas quoque iam lecticas queis in publico quo-*

que domeſtice ac ſecrete habebantur, eierauere. an *publicum* quoque ibi ſumemus pro publica & meretricia profeſſione?nihil abſurdius aut magis nugatorium. Non illud igitur in ſenatu Cæcina dixit, matronam quæ ſine ſtola eſſet, meretricem & publicam omniumque amicam eſſe.nulla ſiquidem tunc matrona non meretrix & publica fuiſſet. nam omnes ſine ſtola in publico tunc ſpectabantur. & hoc eſt de quo in ſenatu conqueſtus eſt, & quod tam grauiter ſenatui oratione ſua impreſſit Seuerus, quod matronæ ſine ſtola in publico viſerentur, & ſine ſtola ac matronali habitu in publicum prodirent. ſed leuiter corruptus hic locus atque ita corrigendus: *conuerte, & ad fœminas, habes ſpectare quod & Cæcina Seuerus grauiter ſenatui impreßit, matronas ſine ſtola in publico.* ſcripſimus tantum *matronas*, pro *matrona.* Tranſi, inquit, iam ad fœminas, habes ſpectare, hoc eſt ſpectabis matronas ſine ſtola in publico; quod Cæcina Seuerus olim grauiter ſenatui impreſſit.tempore Tertulliani matronæ non amplius erant ſtolatæ, & ſine matronarum inſigni paſſim in publicum egrediebãtur. quem habitum iam a temporibus Cæcinæ Seueri deſueſecerant. de quo ille apud Senatum olim queſtus eſt. infra: *at nunc in ſemetipſas lenocinando, quo planius adeantur, & ſtolam & ſupparum, & ipſas quoque iam lecticas & ſellas queis in publico quoque ſecrete ac domeſtice habebantur, eierauere.*

Pag. 24. *Grauiter impreßit ſenatui*] Grauiter inculcauit, impreſſe dixit apud Senatum. ὀφέ-

δρα καθῆψαν. imprimere, εἰς βάθος καθίκεσθαι. vnde apud eumdem, *imprimere vulnera non oſtendere.* & *impreſſe recogitare.* in exhortatione ad caſtitatem : *alte, impreſſe recogitandam eſſe dico Dei voluntatem, quid etiam in occulto velit.* & in Apologetico :*ſed quo plenius & impreßius, tam ipſum quam diſpoſitiones eius & voluntates adiremus.* ſic & *impreſſe dicere* in libro de carne Chriſti : *Adeo nihil animale ſine ſenſu, nihil ſenſuale ſine anima, & vt impreßius dixerim, anima animæ ſenſus eſt.*

Quæ ſe ita exauctoraſſet pro ſtupro erat pœna] Tralatio a militibus, qui ſacramento ſoluti, depoſitis inſignibus, & cingulo militari, *exauctorari* dicebantur. ſic matronæ quæ quaſi ſacramentum pudori caſtitatique dixere, exauctorare ſemetipſas dicit cum inſignia ſua deponunt, & illos habitus exuunt, in quibus pudori militabant litabantque ; quod & ſequentia fere confirmant : *eierauere cuſtodes pudicitiæ habitus.* interpretum commentationes de auctoratione monomachorum, commenta ſunt & deliramenta. *matrona*, inquiunt, *quæ ſtolam ſumit, quaſi auctorat ſiue vendit ſe ſtolæ ac pudicitiæ. δότε μοι λεκάνην.*

Queis in publico quoque domeſtice ac ſecrete habebantur] De lecticis ac ſellis muliebribus, quibus matronæ vectabantur, atque in publico etiam ſecrete habebantur, quidquid dici docerique potuit, iam a doctis dictum eſt. Antiquis porro ſellis lecticiſque quæ ſeruorum humeris imponebantur, ſucceſſere baſternæ, matronarum quoque vectabula, quæ ab ani-

malibus non ab hominibus baiulabantur. baſternæ illæ non minus ac lecticæ, matronas in publico etiam ſecrete ac domeſtice habebant. epigramma vetus, de baſterna:

Prouiſum eſt caute ne per loca publica pergens
Fuſcetur viſis caſta marita viris.

Crepidulum & caliendrum] Caliendrum capitis ornamentum muliebre. & ex Græco deſcendit quod eſt κάλλυντρον, Latine *caliendrum.* nam Latini *u* in *e* mutant, vt ματτύη, *mattea*: & ex duplici lambda alterum in iota eliquant, vt ἄλλος, *alius*: ἅλλω, *ſalio*: φύλλον, *folium.* ſic κάλλυντρον, *caliendrum.* ſed de his alibi pluribus in Etymologico noſtro.

Adſpice lupas popularium libidinum nundinas, ipſas quoque frictrices] Frictrices non ſunt quod eſſe ſibi perperam perſuaſere interpretes. vna littera minus legendum, *fictrices.* atque ita plane vetus liber, & antiquæ editiones. *fictrices* quoque alibi nominauit auctor, quas etiam ibidem in *frictrices* refinxerunt Critici. de reſurrectione carnis: *& tamen calicem non dico venenarium in quem mors aliqua ructarit, ſed fictricis vel archigalli, vel gladiatoris aut carnificis ſpiritu infectum, quæro an minus damnes quam oſcula ipſorum?* ita eo loci omnes libri ſcriptum exhibent, non *frictricis. fictrices* ſunt ſagæ, a ſimulacris cereis quæ fingebant, & aliis magicarum artium figmentis ſic appellatæ. Ouidius de ſaga:

——*ſimulacraque cerea fingit.*

ſimulatrices eædem dicebantur ab eadem ratione. Feſtus: *piatrix dicebatur ſacerdos, quæ*

expiare erat ſolita, quam quidam ſimulatricem, alij ſagam, alij expiatricem vocant. Valerius:

——*& Aeæo ſimulatrix littore Circe.*

per *fictrices* autem lenas intelligit, & ideo cum meretricibus recte eas heic iungit. nam apud veteres omnes lenæ, ſagæ etiam cenſebantur, & vocabantur. apud Propertium & Tibullum & Ouidium lenæ ſagæ ſunt, & φαρμακίδες. *ſaga* itaque pro lena apud antiquos. Lucillius apud Nonium:

Aetatem & faciem, vt ſaga, & bona conciliatrix.

Nonius ipſe: *ſagæ mulieres dicuntur fœminæ ad lubidinem virorum indagatrices; vnde & ſagaces dicuntur ferarum vel animalium quæſitores.* Gloſſæ: *ſaga*, φοιβάς, φαρμακίς. *ſaga* igitur, & *lena*, & *fictrix* ſiue *ſimulatrix*, res eadem. vnde non mirum ſi calicem lenæ & ſagæ ſpiritu infectum vitabant. Gallorum vero & Archigallorum tam calices, quam oſcula damnabantur, propter oris impuritatem, cuius rei infamia flagrabant, non propter oris cruentationem, vt perperam docti quidam volunt. Apuleius de Gallis lib. VIII. *pauciſque admodum prægustatis oluſculis ante ipſam menſam ſpurciſſima illa propudia ad illicitæ libidinis extrema flagitia infandis virginibus efferantur, paſſimque circumfuſi nudatum ſupinatumque iuuenem execrandis oribus flagitabant.* ita enim locus ille legendus ex membranis Florentinis. inde liquet quare Archigalli calix & oſculum vitaretur. & hæc obiter.

Aſpice tamen vel ſublimis iam matronas videbis] Et heic longe a ſcopo interpretes eunt, qui

dum longinqua & remota rimantur, quæ ante pedes ſunt, & in propinquo, non vident. quot quibuſve coniecturis conati ſunt huius ſententiæ difficultatem expugnare? nihil tamen profecerunt. *ſublimis aſpicere*, hoc loco eſt, limis oculis adſpicere. *ſublimis aſpicere*, vt *limis aſpectare* apud Terentium. *ſublimis*, ὑποκοξῶς. aſpice, inquit, lupas & proſtibula, aſpice etiam fictrices ipſas & lenas, & ſi præſtat abducere & auertere oculos ab huiuſmodi probris & propudiis paſſiuarumque libidinum victimis, dignare ſaltem eas aſpicere vel limis oculis, & quaſi per tranſennam, iam matronas eas videbis, hoc eſt matronarum habitu ornatas. Eccere vero dignum locum in quem tot iacula in vanum excuterent tot viri docti! diſtinguendum autem, vt a nobis diſtinctum eſt: *iam matronas videbis. & cum latrinarum antiſtes ſericum ventilat.* quod cum interpretes non viderint, nihil prorſus heic vidiſſe fatendum eſt.

Pag. 25. *Cum latrinarum antiſtes ſericum ventilat*] Per *latrinarum antiſtitem*, lenonem accipiunt. atque ideo illis latrinarum antiſtes leno quod in domo lenonia multis lauationibus opus eſſet ad tergendas, lauandas & poliendas meretriculas, quæ ſequuntur de lenone etiam intelligunt, ſuas puellas veſtiente, ornante, & calciante. En lenonem antiſtitem, ornatorem, fictorem, & omnia. Hæc officia lenonis olim fuiſſe non alibi legi. meretrices ſane illæ Plautinæ in Pœnulo non lenonis officium in ſemetipſis ornandis, fingendis pingendiſque de-

ſiderant,ſed per ſe hoc faciunt : etſi ſcio in domibus lenonijs aquariolos etiam præſto meretricibus fuiſſe, aquæ gerundæ deſtinatos, non tamen vt etiam eas veſtirent, ornarent & componerent;quod munus potius fuit ἱμπλεκτειδῶν, & κομμωτειῶν. *Latrinas* autem pro lauatrinis, aut lauationibus heic poni, nemo mihi perſuadere conetur; quamuis ſciam hanc huius vocis antiquitus fuiſſe & originem & ſignificationem. de muliere hæc accipi debere, nemo qui mentis ſuæ vſum integrum habeat, negabit. nimium multa ſunt, quæ id ſuadeant, atque etiam euincant : ſericum, manilia in collo, armillæ in manibus, purus aut mulleolus calceus, & multa alia. Hæc igitur *latrinarum antiſtes* mulier erit, non vir. omnino Cloacinæ Veneris antiſtitem mulierem intellexit auctor, quam contemptim *latrinarum* vocauit *ſacerdotem*. nam latrinarum etiam præſes Cloacina, & in eius feſto latrinæ coronabantur, vt ex eodem Tertulliano conſtat in libro de Corona militis. antiſtitem autem in ſexu ſequiori vſurpauit, vt & in libro de Pudicitia; *eius templi æditua & antiſtes eſt pudicitia, quæ nihil immundum, & profanum inferri ſinat.* Non nimium caſtas & bonæ famæ fuiſſe Venerias illas antiſtitas pluſquam veriſimile eſt. caſtiores quippe non oportebat eas eſſe quam deam ipſam cui miniſtrabant.

Sericum ventilat] Sericas veſtes gerit, ſericum iactat. vt de lenone hæc accipienda vincerent, verborum etiam ſignificationes innouare ac inuertere conati ſunt. hinc *ſericum ventilare,* ſe-

ricam ex arca veſtem promere,interpretantur. quod abſurdiſſimum eſt. *ventilare ſericum* dicitur,qui laxa fluxaque ſerica veſte ventum concipit, atque vndante ſerico incedit. qui motu ſericæ veſtis ventulum ſibi faciunt, *ventilare ſericum* etiam dici queant. ſupra de Alexandro: *ſerico ventilante pectus anhelum extinxit.* ſericum vtique ventilabat. Iuuenalis de annulis:

Ventilat æſtiuum digitis ſudantibus aurum.

Ouidius: —— *tunicisque fluentibus auras*
Excipit.

Immundiorem loco ceruicem monilibus conſolatur] Hoc eſt, immundiorem latrinis. *locum* abſolute pro latrinis dixit. atque ita etiam hodieque loquimur. Græci quoque τόπον dicunt. quod ex Athenæo alibi notamus. *Conſolari* autem *ceruicem monilibus* ideo dixit, quod in eiuſmodi ornamentis & nugis maximum ſolatium ſibi conſtituant φιλόκοσμοι mulieres. *collum demulcere* ſupra eodem ſenſu habuimus. ſed & in libro de cultu fœminarum, egregius qui ad hunc locum facit locus eſt, quem idcirco adducere propoſui, vt emendem. nam vulgo corruptiſſimus habetur, & non mediocriter torſit doctiſſimos huius ætatis viros. ſic igitur habet, vt legi ex coniectura noſtra debet: *nam etſi quæ in gentilibus pudicitia credi poteſt, vſque adeo eam imperfectam & inconditam conſtat, vt licet animo aliquatenus tenax ſui agat, in habitus tamen licentias ſe diſſoluat, propter vanitatem gentilium, ſolatium appetendo cuius rei deuitat effectum.* licet, inquit, apud gentiles quædam reapſe caſtæ ſint, & effectum deuitent rei turpiſſimæ, ipſa

tamen habitus licentia, dum ſolatium petunt ex rebus nugatorijs, vt ſunt ornamenta & monilia muliebria, & alia huiuſmodi, non perfectam, nec numeris omnibus abſolutam obtînere poſſunt pudicitiæ gloriam. hic ſenſus eſt illius intricatiſſimi loci. Vide & quæ ſupra notauimus ad illa verba, *collum demulcere*.

Cur iſtas non ſpectas, vel illos item habitus] Hæc cum ſuperioribus iungenda ſunt: cum latrinarum, inquit, antiſtes ſericum ventilat, & monilia collo circumdat, & mulleolos calceos pedibus inducit, cur iſtos habitus non ſpectas ac denotas? vel illos item habitus, qui nouitati ſuæ religionem prætendunt? legendum igitur: *cur iſtos non ſpectas, vel illos item habitus?*

Vel illos item habitus qui nouitate veſtitus ſui] An non idem eſt *veſtitus* & *habitus*? idem igitur eſt ac ſi dixiſſet, *illos item habitus qui nouitate veſtitus ſui religionem mentiuntur.* quod catis corculis non placebit. & merito. non celabo lectorem quam in veteri libro reperi lectionem: ita enim habet: *vel illos item habitus qui nouitati ſue ſtitare religionem mentiuntur*. vnde lubenter fecerim: *qui nouitati ſuæ ſtare religionem mentiuntur*. vel etiam *ſtitare*, vt nihil demutemus, a veteri *ſtitare*, frequentiua forma a verbo ſto, vt *reſtito*, a reſto. hoc eſt, qui nouitati ſuæ religionem obtendunt; qui pro ſua nouitate ſtare religionem mentiuntur, & auctorem Deum faciunt, τῆς ξενιζούσης ἐσθῆτος, quam induerunt dum Deo talem veſtitum placere ſibi fingunt. Hodie quoque inter Chriſtianos, vt apud paganos olim, ſinguli quique religionum ordines, ſuam ſibi

propriam ac peculiarem veſtem habent.

Cum ob cultum omnia candidatum] Græca figura, quæ in Tertulliano frequens. *omnia candidatus*, πάντα λευκός. ſic *omnia ſanctus* in libro de Pœnitentia: *ad hoc enim venerat, vt a delicto purus, & omnia ſanctus pro peccatoribus obediret.* apud Trebellium: *omnia felix, infeliciſſimus imperator.* in veteri inſcriptione: *viro clariſſimo, omnia ſingulari.* Virgilius:

Omnia Mercurio ſimilis, vocemque coloremque.

Et ob notam vittæ & priuilegium galeri] Dubitarunt hoc loco Critici, vtrum præſtaret legere *notam vitæ*, an *vittæ*. ſed illa dubitatione non tam peccarũt, etſi hoc quoque peccarunt, quam quod neſcio quos Cereris candidatos ſibi ſomniauerunt, quibus & vittam & galerum attribuerent. per quæ ſatis produnt, ſeſe quid *vitta* eſſet, quid *galerus* ignoraſſe: vitta fœminarum erat non virorum, eratque matronarum inſigne. hoc quis neſcit? Ouidius:

-- quamuis non vitta ligatos
Impediat crines, nec ſtola longa pedes.

idem alibi:

Ite procul vittæ tenues, inſigne pudoris.

cultus igitur candidatus, nota vittæ, & priuilegium galeri non ad viros ſed ad fœminas ſpectant, Cereris ſacerdotes. Iuuenalis:

Paucæ adeo Cereris vittas contingere dignæ.

vetus interpres: *quæ poſſint Cereris eſſe ſacerdotes.* inſigne itaque Cereris ſacerdotũ vitta fuit, vt & matronarum. quare perperam de Cereris ſacerdotibus, quæ fœminæ fuere, viros fecerunt interpretes. Tertullianus de Monogamia ſub

finem : *Pontifex Maximus & Flaminica nubunt ſemel. Cereris ſacerdotes viuentibus etiam viris , & conſentientibus , amica ſeparatione viduantur.* θεσμοφόρους in Græcia Cereris ſacerdotes appellatas, & fuiſſe fœminas , labor eſſet inuenire qui ignoret. de ſacerdotibus igitur fœminis intelligit Tertullianus hoc loco.

Et priuilegium galeri] De galero viantium aut petaſo , quemadmodum hæc capiunt interpretes , nunquam cenſui accipienda. de mulieribus quippe auctorem loqui iam docuimus, quibus iſti petaſi inuſitati. præterea nullum petaſi vel cauſiæ priuilegium fuit. omnes viatores hunc ſumebant. at galerum de quo heic ſermo, non omnibus ſumere licitum, nam vſus eius Cereris ſacerdotibus quaſi priuilegio quodam concedebatur, vt & vitta, quam non omnes fœminæ gerebant , ſed ſolæ matronæ. ſi vitta matronarum inſigne , fuit etiam galerus. ideoque hæc duo ſimul iunxit, *vittæ notam & priuilegium galeri.* Galerus porro matronarum & Cereris ſacerdotum , nihil aliud erat quam crinium adtextorum compoſitio in modũ galeri facta, quibus fœminæ , & matronæ præcipue caput velabant. Tertullianus de cultu fœminarum : *affigitis præterea neſcio quas enormitates ſutilium atque textilium capillamentorum , nunc in galeri modum , quaſi vaginam capitis, & operculum verticis , nunc in verticem retro ſuggeſtum.* Iuuenalis quoque *galerum* vocat huiuſmodi crinium fictitiorum concumulationem:

Sed nigrum flauo caput abſcondente galero
Intrauit calidum veteri centone lupanar.

Vetus Scholiaſtes : *crine ſuppoſito, rotundo muliebri capitis tegumento in modum galeæ facto, quo vtebantur meretrices flauo, nigro nam crine matronæ vtebantur.* ergo non ſolæ matronæ huiuſmodi galeris crinium vtebantur, ſed etiam meretrices. ad diſcerniculum vero matronæ nigros, meretrices flauos ſumebant. Seruius ad verſum illum Æneid. IV.

Nondum illi flauum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat.

Matronis, inquit, *nunquam flaua coma dabatur, ſed nigra.* citat deinde verſus illos Iuuenalis iam ante a nobis allatos. & tamen apud eumdem Seruium in eo loco adducuntur hæc verba Catonis de crinibus matronarum : *comas flauo cinere vngitabant, vt rutilæ eſſent.* ex quibus conſtat matronas flauos etiam crines habuiſſe. crines capiti adtexti & adnexi, vetuſta fuere matronarum inſignia quibus poſtea vitta adiecta eſt. Valerius Maximus lib. v. cap. II. *Sanxit vti fœminis viri cederent, confeſſus plus reip. in ſtola quam in armis fuiſſe, vetuſtiſque crinium inſignibus nouum vittæ diſcrimen adiecit.* vides crinibus ac vitta matronas præcipue inſignitas fuiſſe. quæ duo heic quoque memorantur in ſacerdotibus Cereris, vittæ nempe nota, & priuilegium galeri. nam galerus heic de crinibus, vel rotundo comarum ſuggeſtu. *crines* ἐμπλόκια ſunt. de his crinibus matronarum capienda Plauti verba in Milite : *vni gerundum morem cenſeo, & capiundos crines.* nam quæ nubebant, crines capiebant. hoc ſiquidem diſcrimine diſtinguebantur matronæ a meretricibus. Feſtus : *ſenis*

crinibus nubentes ornantur, quod is ornatus vetuſtiſſimus fuit. ſenas crinium ſpiras intelligit, quæ in orbem conuolutæ, & aliæ alijs ſuperſtructæ formam galeri efficiebant. *tutulum* veteres vocabant. Varro: *tutulati dicti hi qui in ſacris in capitibus habere ſolent vt metam. id tutulus appellatur, ab eo quod matres familias crines conuolutos ad verticem capitis, quos habent vti velatos, dicunt tutulos.* Apuleius lib. XII. *alius ſoccis obauratis, indutus ſerica veſte, mundoque pretioſo, & attextis capite crinibus inceſtu perfluo fœminam mentiebatur.* huiuſmodi galerum ex crinibus, galeam etiam appellabant, vt Græci περικεφαλαίαν. Heſychius: περικεφαλαία, ἡ ἐκ τριχῶν γεγονυῖα, περιθετικόν, ἢ μέρος τι νεὼς ἢ κράσις. Græci enim περίθετον κόμην, aut περιθετικὸν ſuppoſiticiam comam vocant. *Cæſaries* quoque dicebatur. idem Heſychius: καισαρεία, περικεφαλαία. de galero ex crinibus facto accipiendum. Valerius Flaccus lib. VI.

Tenuia non illum candentis carbaſa lini,
Non auro depicta chlamys, non flaua galeri
Cæſaries, pictoque iuuant ſubtemine braccæ.

huiuſmodi galeris etiam viri vtebantur, qui caluitio deformes. Suetonius in Othonis vita: *galericulo propter raritatem capillorum adnexo.* Diomedes Grammaticus veteres Comœdiarum actores galeris vſos fuiſſe ſcribit varij coloris priuſquam laruas geſtarent. Pollux in eadem re φενάκας vocat. galerus itaque eſt φενάκη. *perrucam* vulgo appellamus. ſic galerum & vittam matronæ gerebant, & inter matronas Cereris ſacerdotes, nam matronæ erant & ipſæ. non vno autem modo ornabantur: ſi-

quidem præter illam capillorum conſtructionem, quæ ad inſtar galeri totum capitis verticem contegebat, quam *vaginam & operculum capitis* vocat Tertullianus, aliquando & pone ceruices comarum ſuggeſtum in modum vmbonis, aut collyridis cuiuſdam ſiue popani formatum gerebant. Tertullianus de cultu fœminarum: *affigitis præterea neſcio quas enormitates ſutilium atque textilium capillamentorum, nunc in galeri modum, quaſi vaginam capitis, & operculum verticis, nunc in ceruicem retro ſuggeſtum. Mirum quod contra Domini præcepta contenditur. Ad menſuram neminem ſibi adijcere poſſe pronuntiatum eſt. vos plane adijcitis ad pondus, collyridas quaſdam, ſcutorum vmbilicos ceruicibus adſtruendo.* collyrides vel collyræ genus panis rotundum & globoſum: cuius erant & formæ ſcutorum vmbilici. huius ornatus inſtar in mulierum ceruicibus multi veteres nummi exhibent. Fauſtinam ſic fere ſemper comptam in ijſdem nummis videre eſt. *teſtudinem* etiam vocabant hunc ornatum, quod lyræ Mercurialis teſtudinem ſiue tympanum referret. Ouidius:

Hanc decet ornari teſtudine Cyllenæa,
Suſtineat ſimiles fluctibus illa ſinus.

de quibus ornatuum generibus nos alio loco plura.

Tetriti ſuper caput velleris] Per *tetricum ſuper caput vellus*, intelligit pileum lanatum nigri velleris, qualem Bellonarij gerebant.

In Bellonæ montes fugantur] Belle fecerunt eruditi commentatores qui montes iſtos Bellonæ tanquam ſcopulos aliquos vitauerunt. illi

cautiores, ſed nos, vt audentiores, ita & fortaſſe feliciores, qui montes iſtos in planum redegimus. De Bellonæ montibus in quos fugarentur Bellonarij, nihil legiſſe bellos interpretes certo ſcio. nec me ſane legere memini. Vetus codex parum heic nos adiuuat, niſi quod *montis* habet ſcriptũ, ex quo non infelici, quod præfiſcini dixerim, coniectura rectæ lectionis veritatem elicuimus. legendum enim: *in Bellonæ mentis fugantur.* quod indubitate verum eſt. *in Bellonæ*, Græca figura, pro in Bellonæ templo. Sic Arnobius *in Cereris Eleuſinæ*, lib. VI. *quid Celei virgines non in Cereris Eleuſinæ humatæ habere perhibentur officia?* Græcum eſt, ἐν Διονύσου, ἐν Δήμητρος. Sic Terentius, *ad Dianæ.* Salluſtius apud Donatum: *ad Iouis mane veni.* plura adferre ſuperuacuum: nam plena exemplorum omnia. *mentis fugari*, Græca etiam loquutio, id eſt φρενὸς ἐξίστασθαι. ſic *pudoris exterminari* dixit idem in libro de Spectaculis: *quam mimus etiam per mulieres repræſentat ſexum pudoris exterminans, vt facilius domi quam in ſcena erubeſcant.* de Bellonarijs igitur heic loquitur, qui nigris induti veſtibus, atque atro vellere caput tecti in templo Bellonæ mentis exceſſum patiebantur, vnde & *fanatici* dicti, quod in fanis, & circa fana mentis fugarentur. Gloſſæ: *Bellonarij*, LIBS DE OFF. PROC. οἱ θεοφορούμενοι. *Bellonæ ſacratos* vocat idem Tertullianus in Apologetico. ſed locus qui in omnibus editionibus hodie fœde corruptus viſitur, ſic emaculandus eſt: *Hodie iſtic Bellonæ ſacratos ſanguis de femore proſciſſo in palmulam exceptus, & eſui datus ſignat.* ita ex

veteribus

veteribus libris correximus. de ſignatis & ſacratis ad illum locum plura. *Comati* etiam proprie dicebantur iſti Bellonarij. Valerius:

-- Bellonæ vetus incitat ira comatos.

vbi perperam *Comanos* legunt, a Comanis Cappadociæ vrbe in qua vetuſtiſſimum & celeberrimum Bellonæ templum fuit. *Capillatus Bellonæ*, legitur in veteri inſcriptione. comati autem vt capillati dicti, quod capillum promitterent, vt omnes fanatici & harioli ſolebant. *αὔετον κόμην* Bellonarijs tribuit Lucianus.

Cum latioris purpuræ ambitio] Palmatam tunicam interpretantur: perperam. laticlauia tunica ſimpliciter intelligenda eſt. non omnis laticlaui tunica palmata erat. palmata ſiquidem, quam triumphantes accipiebant, a latitudine clauorum dicebatur, non tamen propterea omnes tunicas, quæ latos clauos habebant, palmatas fuiſſe ſequitur. & multo minus de illis palmatis hoc loco accipiendum eſſe. Saturni ſacerdotes non palmatam, quam ſoli triumphantes aut triumphales vſurparunt, ſed laticlauiam tunicam cum pallio coccineo gerebant. *latior purpura* eſt *ὁ πλατύσημος*, tunica latis clauis purpureis diſtincta: quod genus tunicæ ſoli ſenatores, & qui ſenatoria dignitate erant, geſtabant, qui *laticlauij* inde dicebantur. hinc *latioris purpuræ ambitionem* dixit. Sic Caſſiano, *birrorum planetarumque ambitio*. Quæ de Dijs maiorum gentium, & eorum tunicis heic afferunt, prorſus *ἀπροσδιόνυσα* ſunt, & inepta.

Et galatici ruboris ſuperiectio] Superiectio,

ἐπίβλημα. ita ad verbum vocem Græcam expreſſit, quæ pallium, & quidquid interioribus veſtibus ſuperijcitur, ſignificat. omnis veſtis apud Græcos aut ἐπίβλημα eſt, aut ἔνδυμα: aut amictui, aut indutui. tunicæ omnes ἐνδύματα ſunt ac dicuntur, & indutui habentur, quæ ad corpus preſſule hærent atque indutu corpus comprehendunt. ἐπιβλήματα vero quæ & περιβλήματα, palliorum omne genus, quod ceteris veſtibus circumiecta & ſuperiecta, vago & libero diſcurſu eas ambirent. *amictus* & *amicula*, & veſtes amictui Latini vocant. ἐπίβλημα igitur idem quod περίβλημα, & pallium proprie ſignificat. dubitarunt veteres Critici de peplo vtrum ἐπίβλημα eſſet an ἔνδυμα, pallium an tunica. tunicæ & pallij pariter vſum præbuiſſe ſane notant. Pollux: καὶ ἐπίβλημα καὶ χιτὼν, πέπλος· ἔσθημα δὲ ἐστὶ διπλοῦν τὴν χρείαν, ὡς ἐνδῦναί τε καὶ ἐπιβάλλεσθαι. καὶ ὅτι μὲν ἐπίβλημα ἐστὶ τεκμήραιτ' ἄν τις ἐκ τῶν τῆς Ἀθηνᾶς πέπλων. ὅτι δὲ καὶ χιτὼν, ὅταν εἴπῃ Ξενοφῶν, περικατερρήξατο τὸν ἄνωθεν πέπλον· περιαιρεῖ γάρ ποτε καὶ τὰ στέρνα. ſic peplus interdum pro tunica ſumitur apud Græcos, aliquando vero pallium eſt. at exomis quæ ſeruilis veſtis genus erat, & pallium ſimul fuit & tunica: mixtum ſcilicet ex pallio & tunica veſtimentum. idem Pollux: ἡ δὲ ἐξωμὶς καὶ περίβλημα ἦν, καὶ χιτὼν ἑτερομάσχαλος. Heſychius: ἐξωμὶς, χιτὼν ὁμοῦ καὶ ἱμάτιον. τὴν γὰρ ἑκατέρου χρείαν παρεῖχεν. καὶ χιτῶνα μὲν διὰ τὸ ζώννυσθαι· ἱμάτιον δὲ ὅτι τὸ ἕτερον μέρος ἐπεβάλλετο, παρὰ καὶ οἱ κωμικοὶ ὅτε μὲν ἔνδυθι, ὅτε δὲ περίβολον. ita legendus Heſychij locus qui vulgo vitioſus eſt. ſed de his latius in Commentario de re veſtiaria. ſu-

periectio igitur heic eſt ἐπίβλημα, pallium ſcilicet, vel toga coccinea; nam de vtrouis poteſt accipi. *pallium* tamen *Saturni coccinatum* nominat idem in libro de Anima.

Cum pallium hoc ipſum moroſius ordinatum] Hoc pallium moroſius ordinatum, quod Æſculapij ſacerdotes geſtaſſe heic dicitur, volunt illud pallium eſſe *teres ac redundans, & tabulata congregatione fultum*, cuius mentio ſupra cap. 11. huius opuſculi. quid facias tam ſtultis tamque ineptis interpretibus? pallium teres de toga dici docuimus ad eum locum. Sacerdotum Æſculapij pallium non rotundum ſed quadratum fuiſſe nos docuit auctor ipſe his verbis, quę in principio huius libelli habentur: *pallium extrinſecus habitus, & ipſe quadrangulus. inſtar eius hodie Æſculapio ſacerdotium eſt.* quomodo pallium teres poſſit inſtar eſſe pallij quadranguli? nihil tam diuerſum eſt, quam rotundum & quadratum. pallium quale Æſculapij ſacerdotes gerebant, nihil differebat a communi Græcorum pallio. immo Græcum illud plane pallium fuit, quod ab vtroque latere regeſtum, & ceruicibus circumſtrictum, fibula mordente in humeris acquieſcebat, & quadrãgulum erat. inter huiuſmodi pallium & philoſophicum præter geſtandi modum nihil extitit differentiæ. nam philoſophicum vno circumiectu totum hominem operiebat & inuoluebat. Æſculapianum quod idem cum Græco communi, vtrimque retrorſum reijciebatur, & circa ceruices moroſius ordinatum, & decenter plicatum, fibula in humeris tenebatur. ce-

terum vtrumque quadrangulum fuit. at pallium teres cuius ſupra meminit, togam appellauit, quod rotunda eſſet. Hæc iam ſuperius explicauimus, & pluribus explicabuntur infra.

Moroſius ordinatum] Pallium philoſophicum nulla moroſa ordinatione conſtabat. infra: *ad ſimplicem captatelam eius, nullo tædio conſtat*. mora nulla aut moroſitas in eo veſtiendo. ibidem: *at enim pallio nihil expeditius, etiam ſi duplex quod Cratetu: mora nulla veſtiendo cum imponitur.* ſic moroſius lauacrum eodem ſenſu dixit de cultu fœminarum: *faciem moroſiore lauacro macerant*. vbi perperam legunt, *moroſiorem*. fortaſſe a mora, *moroſum* deduxit. nihil tam tædioſum quàm mora. Suetonius notat in Cæſare moroſum eum circa cultum non fuiſſe. ad quem locum plura.

Et crepidæ Græcata, Græcatim Æſculapio adulātur] Correxere: *& crepidæ cretatæ*. non rectè. vnde enim creta in crepidis? quis legere meminit cretari eas ſolitas? quomodo ita cretari corium poteſt, vt diu cretatū permaneat? hærere in pelle creta non poteſt. de veſtibus alia res, quas creta candidari ſolitas ſciunt omnes. de calceis & crepidis quis hoc vnquam fando audiuit? & tamen hæc coniectura inſanum in modum placuit eruditis viris. ſed ſciant eam non ſolum aduerſus rationem, ſed etiam contra omnium librorum ſcripturam niti. antiquæ editiones habent, vt heic legitur. vetus vero liber ita legit: *& crepidæ Græcata Græcatum*. ſcriptura in libris olim vt apparet hoc loco variauit, quorum alij *Græcata*, alij *Græcatum* præferebāt. hinc

hæſitans librarius vtramque perſcripſit. reponendum: *cum hoc ipſum pallium moroſius ordinatum, & crepidæ Græcatum Æſculapio adulantur.* quæ veriſſima eſt lectio. *crepidæ Græcatum*, τὸ ἑλληνίζειν τῆς κρηπῖδος. ſic ſupra: *Tyrium calciari niſi auro, non Græcatur.* οὐχ ἑλληνίζει. &, *reuera quale eſt Græcatim magis depilari quam amiciri?* apud Apuleium *Græcatior oratio* in Apologia: *hic qui epiſtolam Pudentillæ Græcatiorem legere non poterat, hanc vt ſuam facilius legit, & aptius commendauit.* crepidæ Græcorum propriæ. Perſius: *in crepidas Græcorum ludere geſtit.*

Pag. 26. *Quanto tunc magis arguas illud! & vrges oculis*] Optimus codex, cuius ope prope infinitas ex hoc Pallio maculas eluimus, & expunximus, ſcriptum habet, *& vrgeas.* ſpecta ſis, vnius litterulæ additio quid faciat. denſiſſimas tenebras huic loco ſuperfuſas retexit, quas etiam ſuis coniecturis & interpretationibus auxerant Commentatores, qui pudendo errore ſuperſtitionem heic de Chriſtiana religione interpretati ſunt. an ita ſtultus & ſtupidus Tertullianus, vt qui in hoc ipſo loco ſcribat Chriſtianum pallium ſuperſtitionibus renuiſſe ac renunciaſſe, puram ac veram religionem ſuperſtitionis nomine infamaret? *ſuperſtitionem inaffectatam* heic vocat Æſculapij cultum, cuius ſacerdotes pallium gerebant, ſimplex & inaffectatum veſtimenti genus. quod tamen & ipſum moroſius ſtruebatur, ac ſtringebatur, nec tam ſimplex erat habitu quam Chriſtianorum pallium. totus itaque hic locus qua lectione, qua interpunctione,

ſic eſt conſtituendus: *cum ipſum hoc pallium moroſius ordinatum & crepidæ Græcatum Æſculapio adulantur, quanto tunc magis arguas illud & vrgeas oculis, etſi iam ſimplicis & inaffectatæ, tamen ſuperſtitionis reum?* cum, inquit, hoc ipſum pallium, quod tantopere in Chriſtiano reprehendis, & oculis digitiſque denotas, cum hoc ipſum inquam pallium moroſe ordinatum Æſculapij ſacerdotes veſtit, quanto tunc magis arguere illud debes & reum vrgere ſuperſtitionis, quæ quantumlibet ſimplex ſit & inaffectata, tamen ſuperſtitio eſt? at Chriſtianorum ſacerdotum pallium quod & ſimpliciſſimum eſt, & nulla tædioſa ordinatione conſtat vt illud Æſculapij, & vaniſſimis ſuperſtitionibus in totum renuntiauit; tantum abeſt vt argui & vitio verti debeat ſacerdotibus Chriſtianis, vt etiam auguſtius cenſendum ſit omnibus deorum dearumque veſtibus & exuuijs, & omnibus gentilium ſacerdotum ornamentis & inſignibus ἱεραϊκώτερον ἔνδυμα.

Super omnes exuuias & peplos auguſta veſtis] σεβαστὸν ἔνδυμα. *auguſtum* de Dijs. exuuiæ & pepli deorum ornamenta. & pepli quidem dearum: vt peplus Mineruæ, peplus Iunonis, peplus deæ Cæleſtis apud Trebellium. exuuiæ deorum dearumque communes. Feſtus: *tenſa vehiculum argenteum quo exuuiæ deorum ludicris Circenſibus in circum ad puluinar vehebantur.* Suetonius in Auguſto *Iouis exuuiarum* meminit. Apuleius XI. Mileſiarum: *potentiſſimorum deûm præferebant inſignes exuuias.*

Superque omnes apices & tutulos ſacer ſuggeſtus]

Prima ac ſecunda Rhenani editio cum noſtro codice conſentit legendo, *ſacerdos ſuggeſtus.* atque ita omnino non tantum videtur ſcripſiſſe Tertullianus, ſed ſcripſit. *ſacerdos ſuggeſtus*, ἱερατικὸν κόσμημα. apices & tutuli, Flaminum Flaminicarumque inſignia. *ſacerdotem* autem dixit pro ſacerdotali, Græcorum more, & præcipue poetarum, quibus ſollemne eſt τοῖς νεωτέροις ἀντὶ τῶν κλητικῶν χρῆσθαι. ſic γυναικεῖα μαζὸν dicunt; θηλυκὸν στόλον, θήλειαν ἐσθῆτα, ἑλλῆνα στρατὸν, ἀνθρώπινον ἦθος, ἑλλάδα διάλεκτον, δοῦλον βίος, Σκύθην οἶμον, & ſimilia ſexcenta. ita & Latini *ſtertinium acumen*, *Sulpitia horrea*, *Lucinæ hora*. Ex hoc loco conſtat ætate Tertulliani non omnes paſſim Chriſtianos, vt falſo docti ſibi perſuaſerunt, ſed ſolos fere Chriſtianorum presbyteros pallium geſtare ſolitos, ac Tertullianum eo demum tempore a toga ad pallium tranſiſſe cum presbyter factus eſt, non quando Chriſtianus. vide quæ ſuper hac re diſputamus, initio harum Animaduerſionum.

Sacerdos ſuggeſtus] Pariſienſis magiſter ad hunc locum notat, *ſuggeſtum* pro quauis textura ſumi, atque heic textum pallij lanei ſignificare, paſſimque ita loqui Tertullianum, qui paſſim ſuggeſtum de quauis texta veſte vſurpet. itane vero? nuſquam id me docuit Tertulliani lectio, in qua paucis concedam, vt magis aſſidui fuerint. ſed videamus an verum dicat, locis aliquot Tertulliani allatis, aliorumque auctorum. *ſacerdotalem ſuggeſtum* heic vocat apices & tutulos Flaminum. idem de reſurrectione carnis: *accepit enim ſuggeſtum*

& ornatum, qualem illi Deus voluerit ſuperinduere ſecundum merita. libro de Idololatria: *iam vero de ſolo ſuggeſtu, & apparatu honoris retractandum.* De carne Chriſti *ſuggeſtum noctu,* lunam vocat & ſidera: *ſuggeſtum diei*, lucem & ſolem. ibidem paulo poſt: *ſi regem denique fieri conſcius ſui regni refugit, pleniſſime dedit formam ſuis dirigendo omni faſtigio, & ſuggeſtu tam dignitatis quam honoris.* in Apologetico: *omnes illi imaginum ſuggeſtus in ſignis, monilia crucium ſunt.* de corona: *viderint & publici equi cum coronis ſuis, Dominus tuus vbi ſecundum ſcripturam Hieruſalem ingredi voluit, nec aſinum habuit priuatum. iſti in curribus, & iſti in equis, nos autem in nomine Domini noſtri inuocabimus. ab ipſo incolatu Babylonis illius in Apocalypſi Ioannis ſubmouemur, nedum ſuggeſtu.* an his omnibus *ſuggeſtus* capi poſſit pro textura vel veſte viderint eruditi. Sol diei ſuggeſtus eſt; luna, noctis ſuggeſtus; coronæ ſuggeſtus ſunt; imagines in ſignis eodem nomine vocantur. ſuggeſtus igitur & heic & alibi apud Tertullianum pro ornatu, apparatu, & inſigni ponitur. de virginibus velandis: *quid ſingula perſequar? ſolæ autem manifeſtæ paraturæ totam circumferunt mulieritatem, vno habitu negantes quod toto ſuggeſtu profitentur.* totum hunc ſuggeſtum virginum quo mulieritatem profitebantur, ſupra deſcripſit, cum dixit eas, capillum vertere, acu laſciuiore comam ſibi inſerere, faciem moroſiore lauacro macerare, & medicamine interpolare, & ſimilia. in libro de Spectaculis: *ſed Circenſium paulo pompatior ſuggeſtus, quibus proprie hoc nomen pompa præcedit,*

eodem libro : *de apparatibus interpretabimur in ipſorum honorum ſuggeſtu deputandis, quod purpuræ, quod faſciæ, quod coronæ, quod denique conciones & edicta*. faſcias, coronas, purpuras, *ſuggeſtus honorum* vocat. ſic Arnobius lib. i v. *quis ad extremum Deam pecuniam eſſe credat, quam velut maximum numen veſtræ indicant litteræ, donare annulos aureos, loca in ludis atque in ſpectaculis priora, honorum ſuggeſtus ſummos, amplitudinem magiſtratus.* honorum ſuggeſtus vocant, τῶν ἀρχῶν πεοχήματα, inſignia, faſtigia dignitatum. *ſuggeſtus* itaque pro quouis eximio ornatu. Tertullianus de anima, in leone quem Berenice in deliciis habebat, *ſuggeſtum iubarum* vocat, quia iubæ leoni pro ornamento ſunt & ſuggeſtu. parcam plura adſcribere rei non obſcuræ teſtimonia non neceſſaria. nuſquam apud Tertullianum, aut alios auctores *ſuggeſtum* pro veſte vel textu laneo poſitum legere ſit. reſtat veterum Gloſſarum locus, qui fundus illi & caput iſtius expoſitionis. in illis ita ſcriptum habetur : *ſuggeſtus*, βῆμα, ὕφος. quo vno teſtimonio *ſuggeſtum* texturam eſſe vincere volunt. vincant ſane ſi verum eſt. ſed ex iis quæ ante attulimus plane conſtat, in illo Gloſſario legendum eſſe ὕψος, non ὕφος. quidquid in altitudinem extructum erat, *ſuggeſtum* vocarunt. hinc & *ſuggeſtus* pro tribunali. & *ſuggeſtus ſemirotundus* Apuleio, pro ſtibadio. & *ſuggeſtus terræ* Columellæ pro terræ aggere & tumulo. Propertius ;

Et ſua ſuggeſta caſtra coronat humo.

ſuggeſtus denique de quolibet faſtigio. inde

ſuggeſtus honorum & dignitatum, τὰ ὕψη. quidquid in aliqua re excellit & eminet, *ſuggeſtus* dici queat.

Deducit oculos: ſuadeo reuerere habitũ] Hæc turpiſſime inquinata ſunt, quibus & ineptiſſimas interpretationes adponunt. ſcio *deducere* eſſe διασώζεσθαι, καθοδηγεῖν. ſed nihil hæc huius verbi ſignificatio ad hunc locum facit. repoſuimus ex veteri libro: *deduc oculos, ſuadeo, reuerere habitum vnius interim erroris tui renunciatorem.* ſenſus eſt: deiice ac demitte humiliter oculos & humilem in modum compoſitus reuerere auguſtum hunc habitum, qui vaniſſimas ſuperſtitiones quibus implicitus tenebaris abiecit, & errori tuo renunciauit. deiicere, ac deducere oculos, humilitatis indicium eſt, vt contra tollere, ſuperbiæ & impudentiæ. Tertullianus de Pœnitentia: *oculis humilitate non infœlicitate deiectis.* pudoris etiam ſignum, demiſſi oculi. Poëta:

——oculos deiecta decoros.

Nihil verius quam ita heic accipiendum, vt notauimus. interpretes qui in alia ſententia ſunt, more ſuo nugantur.

Vnius interim erroris tui] *Vnius* heic interpretantur, præcipui. haud negarim ſic aliquando accipi poſſe: ita heic exponi debere, id vero pernego. vt alia, inquit, nunc omittam propter quæ reuerentiam meretur hic pallij habitus; vel propter hoc vnum interim reuereri illud debes, & oculos ad eius faſtigium deiicere, quod erroribus tuis renunciauit.

IN CAP. V.

T*Amen, inquis, ita a toga ad pallium*] Vetus liber: *ita toga ad pallium*.perperam.

Quid enim ſi a diademate & ſceptro]Diſtingue: *quid enim? ſi a diademate, & a ſceptro, an aliter mutauit Anacharſis?* τί γάρ; εἰ ἀπὸ τοῦ διαδήματος καὶ σκήπτρου, μηδ᾽ ἄλλως ἡ μεταβολὴ τοῦ Ἀναχάρσιος; idem de Anima: *ipſa illa ratio operatrix mortis, ſimplex licet vis eſt, quid enim? quæ tantam animæ & corporis neceſſitatem, tantam a conceptu concretionem materiarum diuellit ac dirimit.*in Apologetico: *ſiquidem maiore formidine, & callidiore timiditate quam ipſum de Olympo Iouem. & merito ſi ſciatis. quid enim? ex viuentibus quilibet non mortuo potior?*ita enim legendum ex manuſcripti codicis fide ibi docebimus. Horatius:

Ambigitur, quid enim? melius via ducat in
Appi,
An qua Flaminia eſt.

idem alibi:

Cum laqueo vxorem interimis, matremque veneno,
Incolumi capite es? quid enim? neque tu hoc facis Argis,
Nec ferro vt demens genitricem occidit Oreſtes.

Phædrus in Iocis:

Hic ſe formoſum iactat, illa iraſcitur,
Nec gloriantis ſuſtinet fratris iocos,
Accipiens, quid enim? cuncta in contumeliam.

Virgilius lib. VI.

Aeneancredam quid enim? fallacibus auſtris,
Et cæli toties deceptus fraude ſereni?

Nulla in melius tranſgreſſus ſint ſigna] Non deterior noſtri exemplaris lectio: *nulla in melius tranſgreſſi ſint ſigna.* quæ & eumdem ſenſum habet, & magis Tertulliani genium ſapit. nulla ſigna pallium exhibeat hominis ad meliora tranſgreſſi, habet tamen hic habitus in quo vtilitatem ſuam & commoditatem poſſit oſtendere.

Pag. 27. *Et prius etiam ad ſimplicem ſpecta telam eius*] Specta ipſe Lector ad hanc telam, cognoſces non eſſe Tertulliani, ſed adtextam Pallio eius fuiſſe ab aliquo interpolatore. nihil de tela aut textura pallij heic loqui voluit auctor. ſiquidem eodem modo in tela texi ſolitam certum eſt, atque eodem labore conſtare materiam pallij & togæ, hoc eſt pannum vnde vtraque veſtis paratur. de forma igitur pallij heic agit, ac de ipſius habendi aptandique ratione, quam nullo tædio conſtare ait. nam toga priuſquam ſumatur, prius videndum an rugæ omnes, & plicæ in ſuo loco ſtatuque permanſerint, an nihil exorbitarit, vt ſi quæ ſtationem ſuam non ſeruarunt, reformandæ ſint. in pallio nulla talis moroſitas aut tædium: ſtatim humeris imponitur, & vno circumiectu totum hominem inuoluit. Hoc ſane dicere voluit noſter: hæc eius mens fuit. ſed verba cum hac mente non congruunt. quid enim *tela* facit ad hunc ſenſum? fraudem nobis interpolatorum retexit vetus liber in quo legitur: *prius etiam ad ſimplicem captatelam*

eius. nec aliter editio princeps quæ habet, *ad ſimplicem captat telam eius*. vnica voce ſcribendum opinor: *prius etiam ad ſimplicem captatelam eius*. quæ coniectura certiſſima eſt. *captatela* a captatu: vt *corruptela* a corruptu: *peccatela*, quod eiuſdem Tertulliani verbum eſt, a peccatu. ſic *ſutela*, *cautela*, & ſimilia. *captatelam* pallij, pro captatione dixit, cum capitur ſcilicet, aut captatur pallium. capere veſtem, pallium, togam, calceos, Latinum eſt: & frequentiua forma *captare* pro eodem. hinc nomen *captatelæ* finxit Tertullianus. fuit etiam cum legi debere cenſerem, *aptatelam* ab aptando. dicit igitur captatelam pallij nullo tædio conſtare, hoc eſt nullum tædium, nullam moram aut moroſitatem in captando pallio interuenire. nihil enim facilius aut expeditius factu eſſe, quam pallium ſumere. ſiquidem artifice non opus eſt qui rugas diligenter ordinet, & in tabulas deducat, & forcipibus cuſtodiendas aſſignet, & alia huiuſmodi faciat plena moræ ac tædij, quæ in toga ſumenda fieri ſolent. ſic nihil ſimplicius eſt pallij captatela. *ad ſimplicem captatelam eius*, breuiter dictum, pro quantum attinet ad ſimplicem captatelam eius. quæ Græca loquutio eſt. ſic Paulus D. de verb. oblig. *Sabinus, Proculus expectandum diem actori putant, quod eſt verius. tota enim obligatio ſub conditione, & in diem collata eſt. & licet ad conditionem committi videatur, dies tamen ſupereſt. ad conditionem*, id eſt, quantum ad conditionem attinet. ita hoc loco, *ad ſimplicem captatelam eius*. nec opus eſt verbo *ſpecta*, quod huc intruſerant correctores.

Adeo nec artifice neceſſe eſt] Verum quidem eſt in ſcriptis codicibus legi, *artificem*, non *artifice*, ſed perperam ſupplendum autumant, *habere. artificem neceſſe eſt*, vt *artificem opus eſt*. ita enim loquebantur veteres, *opus aliquam rem* pro aliqua re. Iuſtinus in antiquis libris, *opus illis regem eſſe*. ſic apud Plautum: *vſus eſt hominem aſtutum & doctum*. idem in Truculento:

Quid iſti ſuppoſitum puerum opus peſſimæ?

quod perperam mutant. idem alibi:

Puero opus eſt cibum, opus eſt matri.

hoc ignoratum impulit in errorem Lucretij interpretes, vt in alijs ſexcentis, ita hoc loco:

Nec crepitacula eis opus eſt. —

ſic enim habent omnes libri. correxere: *Nec crepitacillis opus eſt*. non opus erat tali correctione. eadem porro heic loquutio eſt, *nec artificem neceſſe eſt*, quam mutare non fuit neceſſe.

Rugas formet] Rugæ in veſtibus aliæ caſu fiunt, quæ ex ipſa veſtis redundantia variis modis complicata naſcuntur, inconditæ & inordinatæ. aliæ arte conſtant, quæ ex induſtria ſtruuntur ad aliquem veſti ornatum conciliandum. στολίδας has Græci vocant, quas in fine tunicarum certo modo atque ordine inuicem nexas, vinculum retinebat. vnde στολιδωτοὶ χιτῶνες, qui rugis huiuſmodi & plicis ſtriabantur. Pollux: εἴη δ' ἄν τις καὶ στολιδωτὸς χιτών· στολίδες δ' εἰσὶν αἱ ἐξεπίτηδες ὑπὸ δεσμοῦ γιγνόμεναι κατὰ τέλη τοῖς χιτῶσιν ἐπιπτυχαί. *ſtrictæ tunicæ* dicuntur in vulgari verſione Bibliorum. ſic *ſtricta frons* apud Petronium pro rugata:

Quid me ſpectatis cum ſtricta fronte Catones?
& apud Apuleium *ſtrictam rugis frontem* legere eſt, vbi quidam legunt, *ſtriatam*. Nos *frontiatam tunicam* diceremus. nam *frontiam* vulgo rugam aut plicem appellamus a fronte, quæ rugis maxime contrahi ſolet, & caperari. hinc *frontiare ſupercilium* dicimus, τὸ συγνάζειν, τὸ ἐπισκύνιον συνάγειν. cui contrarium eſt, *epiſcynium diſpergere*, quod habuimus paullo ante. Græci φαρκίδας vocant tam frontis rugas, quam veſtis. Heſychius: φαρκίδες, ῥυτίδες καὶ στολίδες· φαρκιδοῦσθαι, συγνάζειν. huiuſmodi autem veſtium rugas, quæ in ſtrias deducebantur, & ordinabantur, σωλῆνας hoc eſt tubulos Græci vocauerunt. hinc *dependula contribulatio* in veſte Iſidis apud Apuleium: ita enim quidam libri legunt. vnde σωληνωταὶ στολαὶ apud Cedrenum: γενεθλίῳ δὲ ἱππικοῦ ἀγομένου, καὶ τῶν μερῶν φορούντων στολὰς σωληνωτὰς ἀπὸ βλαττίου ὀξέως, καὶ χλαμύδας περιπλουσίας τοῦ βασιλικοῦ: *canaliculatas* aut *ſtriglatas* ſtolas liceat vertendo appellare. in columnis ſtriatis, *ſtrigles* vel *ſtriglæ* & *canaliculi* vocabantur ſtriarum εἰσοχαὶ ſiue caui, vt *ſtriæ* ipſæ, ἐξοχαὶ & partes quæ eminebant. hinc *ſtriglatum* & *ſtriatum* pro eodem. Gloſſæ veteres: *ſtriata*, ξυστωτά. *ſtriglata*, ξυστωτά. nam in ſtrigilibus, quæ & ſtriglæ dicebantur, canaliculi erant quibus ſudor defluebat. Gloſſæ Seruij: *ſtrigla*, ψηκτεῖον. talibus igitur rugis non forte ſed induſtria factis, togæ veterum ante & retro multiplici contabulatione ſtruebantur, & ordinabantur. Harum omnium ſtriarum rugarumque centrum *vmbonem* vel *vmbilicum* vocarunt, quo omnes togæ plicæ

quaſi nodo quodam conſtringebantur. de quo paulo poſt.

Et inde deducat in tilias] Rugæ illæ in toga prius formabantur, deinde in tilias deducebantur. ſed quærendum quid *tilias* heic vocet auctor, aut quare ſic vocentur. *tilias* appellari ſcribit Plinius vincula ex tenuibus membranis, quæ inter corticem & lignum tiliæ reperiuntur. hoc ſenſu *tilias* heic dici nemo dixerit. an hoc nomine *tabulas tiliaceas* intelligit, quibus rugæ in toga ſuffulciebantur vt rectæ & firmæ manerent? Antoninus Pius referente Capitolino, *quum eſſet longus & ſenex, incurvaretturque, tiliaceis tabulis in pectore poſitis faſciabatur, vt rectus incederet*. an in tabulas huiuſmodi tiliaticeas deducebantur, ac dirigebantur rugæ togarum, vt hoc modo fultæ rectius ſtarent, & firmius hærerent? ſane togæ redundantiam ſupra dixit *congregata tabulatione fulciri*. &, *tabulata togæ* paulo poſt vocat. in ea ſententia me fuiſſe aliquando memini, nunc non ſum. primum *tilias* pro tiliaceis tabulis vix probem dici. deinde qui talium in togis tabularum mentionem fecerit, neminem ſcio. quod enim *tabulatum*, & *tabulatã congregationem* vocat omnium togæ rugarum contractionem, metaphorice, vocat non proprie, nec quod tabulas haberet. ſic *contabulationem* in eadem re ſignificanda dixit Apuleius lib. XI. de palla Iſidis: *vmbonis vice deiecta parte laciniæ, multiplici contabulatione dependula*. tabulæ itaque ſunt πτυχαὶ togæ. paulo poſt: *ambitum vero ex quo ſinus naſcitur iam deficientibus tabulis*. hinc *tabulatum*

in toga,

in toga, & *tabulata congregatio*, ἡ τῶν ἐπιπτυχῶν συνθέσις. tralatione ducta a tabulis ligneis in quibus ſcribitur, quæ pro numero πτυχῶν quibus conſtant, aut δίπτυχα aut τρίπτυχα, aut πολύπτυχα appellantur. nam ſingulæ tabellæ πτυχαὶ appellantur. hinc πτυκτίον appellant codicem multiplici tabellarum ſtruice conſtantem. Grammatici: πτυκτίον, βιβλίον. nullæ igitur in toga tiliaceæ tabulæ. ſed *tabulæ* ſunt ἐπιπτυχαὶ, & plices. ita enim Latini vocarunt. Gloſſæ veteres: *plix*, πτυχή. Læuius poeta apud Apuleium in Apologia: *Auri plices bitortilæ*. ita enim legendum, non *auriplices* vnica voce. ſed hæc alibi. Ex his omnibus conſtat *tilias* heic locum habere non poſſe. quare omnino legendum, ſicut olim coniiciebam: *& inde deducat in talias.* talias vocat, rugas in longum deductas ac directas a ſimilitudine taliarum. *talia* eſt ramus arboris, ex vtraque parte æqualiter præciſus. Græci χίδαι aut χίζαι appellant. Gloſſæ, *talia*, χίζα. hinc *taliare* ſcindere ſignificat, σχίζειν. nam *taliæ* ſunt ſciſſiones lignorum. rugarum in veſte partem eminentem & protuberantem, quæ & *ſtria* dicebatur, *taliam* dixit Tertullianus, quia Græci χίδαι quoque appellarunt. Heſychius: χίδα, χίδος, σινδόνος πῆγμα. ſindonis pegma vocat, quod Tertullianus *togæ tabulatum*. χίδα idem quod χίζα, & χίδος. idem χίδαξ, κλάσμα ξύλου· χίδος, τὸ ἀπόχισιν. χίζαισι, χίδαξι. ſic χίζα, idem omnino quod *talia*, breuis ſcilicet baculus vtrimque æqualiter craſſus. hinc homines compactos & quadratos καὶ ἐν μικρῷ παχεῖς, Græci χιζίας vocarunt. Di-

cæarchus apud Clementem in Protreptico Herculem σχίζαν fuiſſe ſcribit. quo loco perperam interpretes gracilem & longum exponunt. verba Clementis de habitudine corporis qua fuit Hercules: Ἱερώνυμος δὲ ὁ φιλόσοφος καὶ τὴν σχέσιν αὐτοῦ ὑφηγεῖται τοῦ σώματος, μικρόν, φριξότριχα, ῥωστικόν. Δικαίαρχος δὲ σχίζαν, νευρώδη, μέλανα, γρυπόν, ὑπανόπειχα. σχίζας eſt quadrati & compacti corporis. nam σχίζα eſt corpus ipſum vel corporis truncus. κορμίας eoſdem appellarunt. κορμὸς idem quod σχίζα. Aeoles dicebant κορπὸς, vt ὄμμα, ὄππα: βάμμα, βάππα, vnde Latinum *vappa*. ἄσκωμα, ἄσκωπα, vnde *aſcopa*. ſic κορπὸς *corpus*, ſiue corporis truncus. Cicero *truncum corporis* dixit pro corpore. nam *corpus* proprie truncum ſignificat, κορμὸς, κορπός. in ea pro Roſcio Comœdo: *Nemo enim illum ex trunco corporis ſpectabat, ſed ex artificio comico æſtimabat*. nos etiã hodieque *taliam* vocamus τὴν σώματος σχέσιν. & *bellæ taliæ homines* dicimus, bene formatos & corpulentos. cæſuram quoque corporis pro habitudine & filo corporis iidem Latini dixere. σχίζα porro, & *talia*, & *cæſura* idem. Lucretius:

Extima membrorum circum cæſura tamen ſe
Incolumem præſtat, nec deſit corporis hilum.

atque hæc obiter. vt ad rem redeamus, *talias* hoc loco legimus, non *tilias*. & *talias* vocat quas infra *tabulas* duobus locis. vnde *tabulatum* τὸ πῆγμα, multiplici conſtructum rugarum congregatione figmentum. σχίδακες, tabulæ & taliæ ſunt.

Totumque contracti vmbonis figmentũ] Contracti

vmbonis figmentum heic vocatur, quæ ſupra *tabulata congregatio*, & *tabulatum* paullo poſt. Apuleio, de palla Iſidis, *multiplex contabulatio*. ſtructura omnis rugarum togæ in talias ſiue tabulas deductarum ante & retro, nodo quodam retinebatur, qui in medio tanquam vmbilicus aliquis tabulas omnes colligebat, & conſtringebat. inde *vmbilicus* togæ, & *vmbo* dicebatur. Perſius:

——totaque impune Suburra
Permiſit ſparſiſſe oculos iam candidus vmbo.

Gloſſæ: *vmbilicus*, ὀμφαλὸς ἀσπίδος, πέζινης. ſic *vmbo*, & *vmbilicus* in clypeo idem. Græci ὀμφαλὸν & κόγχον vocant. in libris quoque vmbilicus, oſſeum quoddam erat hemiſphærium aut eboreum, aut ex alia quauis materia ad ornamentum, in medio eorum locatus, qui & Græcis ὀμφαλός. ſinguli autem libri duos vmbilicos habebant. at vmbo vel vmbilicus, vt dixi, vocabatur in toga omnium in medio togæ plicarum contractio & congregatio, nodo quodam arte ficto collecta. hunc vmbilicum *nodum artificem* vocat Macrobius his verbis, quæ huc plane pertinent, & inſignia ſunt. de toga autem Hortenſij loquitur: *ſed forte ad notam ſæculi ſui non ſufficit Hortenſius vir alioquin ex profeſſo mollis, & in præcinctu ponens omnem decorem: fuit enim veſtitu ad mundiciem curioſo, & vt bene amictus iret, faciem in ſpeculo ponebat: vbi ſe intuens togam corpori ſic applicabat, vt rugas non forte ſed induſtria locatas artifex nodus conſtringeret, & ſinus ex compoſito defluens nodum latius ambiret. is quondam cum elaboratus incederet ad ſpe-*

ciem, collegæ de iniurijs diem dixit, quod ſibi in anguſtijs obuius offenſu fortuito ſtructuram togæ deſtruxerat, & capital putauit, quod in humero ſuo ruga locum mutaſſet. habes heic de ſtructura togæ, de rugis induſtria locatis, de nodo artifice qui rugas illas conſtringebat, quem nodum ſinus cum defluebat, latius ambibat. ita enim potius legerim in verbis Macrobij, vbi vulgo habetur, *nodum lateris ambiret.* artifex ille nodus, qui rugas omnes taliatim deductas congregabat, non dubium eſt quin vmbo togæ fuerit, quo omnes togæ ἐπιπτυχαὶ in vnum nodum corrugatæ tenebantur. fallitur magiſter qui ad hunc locum ſcribit, vmbonem togæ ſinum eſſe. quid eſſet ſinus in toga, quid vmbo plane neſciuit, qui tam imperite vtrumque confundat. an non ſatis vmbonem a ſinu diſtinguit Tertullianus, quum inde togæ ſinum incipere facit, vbi deſinit vmbilicus? verba eius hæc ſunt, ſatis vt equidem opinor aperta: *dehinc diluculo tunica prius cingulo correpta, quam præſtabat moderatiorem texuiſſe, recognito rurſus vmbone, & ſi quid exorbitauit reformato, partem quidem de læuo promittat, ambitum vero eius ex quo ſinus naſcitur, iam deficientibus tabulis retrahat a ſcapulis, & excluſa dextera in læuam adhuc congerat, cum pari tabulato in terga deuoto.* manifeſte ex ambitu vmbonis ſinum naſci dicit, deficientibus ſcilicet iam tabulis. ibi enim deſinebat rugarum complicatio, vnde ſinus incipiebat. & ſinus ambibat vmbonem, qua rugæ vmbonis iam deficiebant. Hoc eſt quod dicit Macrobius in toga Hortenſij: *togam cor-*

pori ſic applicabat, vt rugas non forte ſed induſtria locatas artifex nodus conſtringeret, & ſinus ex compoſito defluens nodum lateris ambiret. iam docuimus Macrobio *nodum* appellari vmbonem togæ quo rugarum & plicarum in vmbilici modum collectarum congregatio ſtringebatur. nodum illum ſiue vmbonem, ſinus ambitu ſuo comprehendebat, qua contracti vmbonis plicaturæ finiebant. & prout ſinus laxius flueret, aut ſtrictius ſtrangularetur, ita latiore aut breuiore ambitu vmbonem circuibat. non poteſt igitur ſinus idem eſſe quod vmbo. Sinus in anteriore tantum parte veſtis habebatur; vmbo tam in anteriore, quam in poſteriore. Tertullianus: *cum pari tabulato in terga deuoto.* par ergo tabulatũ, & in tergo exſtabat. at quid aliud eſt *vmbo* quam tabulatum vel tabularum congregatio? ergo geminos vmbones ſingulæ togæ habebant, anteriorem vnum, a tergo alterum. Præterea ſuo ſemper loco ſtabilis ac fixus hærebat, nec ſtationem mutabat. immo ſi quid in eo exorbitauerat, aut offenſu fortuito deſtructum fuerat, ſtatim reformabatur. ſinus vero modo laxior, modo ſtrictior haberi ſolebat. interdum humero defluebat, interdum in humerum coniiciebatur. Quintilianus: *tum ſinus iniiciendus humero, cuius extremam oram reieciſſe non dedecet. ſed & amictus obſeruatio, dum incipimus; procedente vero actu iam pæne ab initio narrationis ſinus ab humero recte velut ſponte delabitur.* & paullo poſt: *itaque vt læuam inuoluere toga & incingi pæne furioſum eſt, ſinum vero in dextrum humerum*

ab imo reijcere ſolutum ac delicatum, ſiuntque adhuc peins aliqua, ita cur laxiorem ſinum ſiniſtro brachio non ſubijciamus. Curius Fortunatianus libro III. *Sinus ab humero recte poteſt labi? poteſt in ipſo actu velut ſponte: nam quum ad argumenta & locos ventum eſt, reijcere a ſiniſtro togam, & deijcere eam etiam ſi hæreat conuenit.* vbi etiam aperte ſinum ab vmbone quem ibi nominat ſeparauit. hæc in ſinu tam varie, quæ in vmbone fieri neutiquam poterant. Si quis enim vmbonem aut ſiniſtro brachio ſubieciſſet, aut in dextrum humerum congeſſiſſet, totam rugarum ſtriarumque artificem ordinationem facile turbauiſſet. atqui ſtudioſe hoc cauebatur a curioſis ne in anguſtiis turbæ, aut in occurſu alicuius feſtinantis vmbonem ſuum ſic affabre concinnatum, atque ordinatum deſtruerent. propterea Hortenſius olim collegæ ſuo de iniuriis diem dixit, quod ſibi obuius in anguſto quodam loco ſtructuram togæ turbaſſet. itaque vmbo fixus & hærens in vno eodemque veſtigio, ſtationem ſuam nuſquam amittebat aut mutabat. ad hæc, iſtud etiam diſcriminis erat, quod vmbo in globum collectus & contractus, ſinus vero in longum expanſus. nam ab humero dextro ad ſiniſtrum baltei in morem oblique ducebatur. at profeſſor Pariſienſis qui paulo ante ſignauerat; vmbonem & ſinum idem eſſe, nunc vmbonem duplicem facit, *vnum,* inquit, *contractum in ilias, alterum explicatum in ſinum.* quæ extrema imperitia eſt, & abſurditas. qui modo vmbonem proprie ſinum togæ volebat

eſſe, nunc inter vmbones, quos iam duplices ſtatuit, ita diſtinguit, vt vnus vmbo ſit contractus, alter explicatus in ſinum. ſic alter ille vmbo congregatus in tabulas, ſinus non erit, ſed a ſinu longe diuerſus. atqui hic eſt quem proprie vmbonem vocauit Tertullianus, quéque a ſinu aperte diſtinguit. quod vero alterum vmbonem in ſinum explicari ſcribit, ac proinde eumdem cum ſinu eſſe, id plane contrarium eſt vocis *vmbonis* ſignificationi, quæ nihil quod in longum extenſum ſit poteſt ſignificare, ſed ſemper tumorem quemlibet, & rotundam collectionem deſignat. vnde *vmbo* clypei, *vmbo* montis: & tam in clypeo quam veſte idem vmbo quod vmbilicus. Hinc *vmbo* etiam pro rotundo vaſis operculo apud Sulpitium Seuerum in dialogis: *ampullulam vitream eiuſmodi fuiſſe, vt rotunda in ventrem creſceret, ore producto, ſed oris extantis concauum non repletum, quia ita moris ſit vaſcula illa repleri, vt pars vmbonibus obſtruendis libera relinquatur.* nullomodo igitur vmbo de ſinu dici poteſt, nec ſinus de vmbone. His addendum vt vmbonis & ſinus differentia pleniſſime cognoſcatur, togas veterum omnes ſinum habuiſſe, non omnes vmbonem. ſolæ quippe lautiorum & elegantiorum togæ ita componebantur. Hortenſij toga, quem ex profeſſo mollem, & elegantis veſtitus curioſum fuiſſe notant veteres, & rugas de induſtria locatas, & nodum artificem hoc eſt vmbonem, qui eas conſtringeret, vtique habuit. in Ciceronis toga nihil tale: & ſi quid in ea corrugabat, id

forte, non de induſtria aut artificio factum. nullo itaque nodo artifice, nullo vmbone ad earum rugarum ſtructuram fulciendam, & conſtringẽdam opus habebat. Denique quum propriam Hortenſij, vt mollis hominis, & munditiarum ſtudioſi, ſtructuram illam togæ Macrobius notet, colligi inde facile eſt, communes togas hanc plicarum moroſam ordinationem, & vmbonis qui eas contineret, contractionem non habuiſſe. Atque hæc ratio eſt quare Quintilianus, cum in habitu oratoris ſui deſcribendo, tam multa de ſinu togæ præſcribat, vmbonem ne nominarit quidem, non vtique omiſſurus, ſi omnes togæ ſuo tempore eum habuiſſent. cum enim in oratore ſuo nimium decorem, & veſtitus elegantiam damnet, togas quoque tam operoſe ſtructas ac moroſe ordinatas, quæ mollium ac nimis elegantium erant propriæ, in primis damnaſſe veriſimile eſt, eoque nihil de ijs dixiſſe. Nam qui putant Quintilianum ſinus nomine etiam vmbonem togæ intellexiſſe; turpiſſime hallucinantur. fruſtra etiam ſunt doctiſſimi viri qui vmbonem quærunt in antiqua illa ſtatua togata, cuius inſtar delineandum curauerunt ad huius Tertullianici loci de toga explicationem. Sinus illa quidem habet, ſed nuſquam vmbonem. nullæ quippe in ea rugæ viſuntur, aut plicaturæ niſi fortuitæ, & ex redundantia veſtis natæ. quare nullum in illa vmbonis figmentum, cum nullæ ſint rugæ fictæ, aut de induſtria locatæ. antiquiorum præterea temporum eſt illa ſtatua, cum togæ ad calceos

vſque demittebantur. nam Quintiliani & Plinij ætate non vltra medium crus procedebant. Sic errauit Quintiliano teſte Plinius, qui cum temporis ſui togas non vltra medium crus deſcendere cerneret, Ciceronem ad calceos vſque demiſſam togam geſtaſſe dixerit velandarum varicum cauſa; cum Ciceronis æuo togæ omnes ad talos vſque fluerent. Ciceroniani itaque aut etiam anterioris æui fuerit ſtatua illa neceſſe eſt, quæ togam præfert vſque ad calceos demiſſam, quo tempore, vt diximus, ſolæ delicatiorum & curioſe veſtitorum togæ vmbones habebant. Quintiliani ætate ita etiam obtinuiſſe non minus certum eſt. nuſquam enim vmbonis, aut rugarum in tabulas deductarum, aut contabulationis meminit in toga oratoris quem inſtituendum ſuſcepit, cum tam curioſe & exacte de ſinu tractet. Dixerit aliquis, Tertulliani temporibus in omnibus togis vmbones fuiſſe: nam togam ita compoſitam & ordinatam generatim deſcribit. fortaſſe id verum eſt, ſed illud veriſimilius, Tertullianum, qui pallij facilem commodumque vſum & habitum, togæ contra moroſum & impeditum oſtendere voluit, rhetorice & oratorio more eam togæ ſpeciem in exemplum & comparationem ſumpſiſſe, quæ habitu difficillima eſſet ac moroſiſſima, vt ſic illius indumenti incommoda magis vrgeret & exaggeraret. talis autem lautiorum toga. Curius tamē Fortunatianus vmbonis in toga oratoris meminit, vt conſtet omnes paullo lautiores togas eius ætate vmbonem illum habuiſſe. il-

lud vero ſupra quidquid certi eſt certiſſimu m eſſe conſtat, vmbonem a ſinu diſtingui debere. De vmbone ſatis ſupra diximus, nunc de ſinu quid ſit doceamus. Sinus in toga nihil aliud erat, quam lacinia togæ, quæ ſub humero dextro miſſa ad humerum læuum recurrebat, & oblique tanquam balteus ducebatur: toga enim ſub dextro veniens, hoc eſt dextram excludens, & in ſiniſtrum humerum congeſta ſinum efficiebat. Tertullianus hoc loco: *ambitum vero eius ex quo ſinus naſcitur, iam deficientibus tabulis retrahat a ſcapulis, & excluſa dextera in læuam adhuc congerat.* ſinus igitur, hoc eſt lacinia togæ quæ ſinum efficit, a ſcapulis retractus, & dextram excludens in læuum humerum conijciebatur. Scholiaſtes vetus Perſii: *toga eſt purum pallium, forma rotunda & fuſiore, atque inundante ſinu: & ſub dextro veniens, ſuper humerum ſiniſtrum ponitur: cuius ſimilitudinem in operimentis ſimulacrorum vel picturarum aſpicimus, eaſque ſtatuas togatas vocamus.* ſic toga dexteram & humeri dextri partem excludebat, & totum humerum læuum ſuper iniecta operiebat. quare pars illa togę quæ de ſub humero dextro veniēs ad læuum baltei more in obliquum ducebatur, ſinum togæ reddebat. Hunc nec fluere, nec ſtrangulare debere tradit Quintilianus, qui duplicem in toga ſinum collocat; iſtum quem dixi ab humero dextro ad ſiniſtrum baltei in modum duci ſolitum; alterum vero quem decentiſſimum idem fore dixit, ſi aliquanto ſupra imam togam fuerit, nunquam certe inferiorem eſſe vult. Hic ſinus aliquando humero

iniiciebatur cum extrema ipſius ora reiecta. Sinus in veterum togis non fuiſſe ſcribit Quintilianus. nam veteres manum intra togam continuiſſe memorat idem. excluſam igitur dexteram & apertam veteres illi non habebant, quam vtique intra veſtem continebant. propterea nulli ſinus in eorum togis fuere. nam lacinia illa quæ in recentiorum togis dexteram excludebat, & a dextro retracta in læuũ humerum coniiciebatur, & ad inſtar baltei oblique ducebatur, ita vt nec flueret nec ſtrangularet, ſinum vt dixi faciebat. Curius tamen Fortunatianus, & vmbonem nominat, ac de vmbone ita loquitur: *quid in vmbone? nec fluxe, nec adſtricte.* quibus verbis videri poſſet vmbonem eumdem cum eo ſinu facere, quem nec fluere, nec ſtrangulare debere præcipit Quintilianus: verum non ita eſt. *ſinus* meminit paullo poſt idem Fortunatianus, & ab vmbone manifeſte diſtinguit. ſed ſinus ille quem dixi, prout fluxior & adſtrictior eſſet, ita latiore aut minore ambitu vmbonem comprehendebat. immo ſi fluxior erat, vmbonem ipſum complectebatur; ſi ſtrictior, vmbonem ſub ſe habebat. at vmbo ipſe, nec fluxior eſſe poterat, nec ſtrangulatior. ideo *in vmbone* dixit, non *vmbo* Curius Fortunatianus. Hæc latius explicabuntur in noſtro de re veſtiaria. interim hoc annotaſſe ſufficiat, quantum ſatis ſit ad hunc Tertulliani locum de ſinu, deque vmbone togæ intelligendum.

Cuſtodibus forcipibus aſſignet] Forcipes vocat ferreum aut ligneum potius inſtrumentum,

ad modum forcipum quas vulgo *tenalias* vocamus, Græci καρκίνους appellant. his forcipibus vmbo togæ committebatur, vt ſtructurã rugarum conſtringerent, & in loco ſuo ſeruarent. *crucem* appellat infra: *etiam cum reponitur, nulli cruci in poſterum demandatur*. forcipes enim illæ quibus figmentum vmbonis conſtringendum mandabatur, ad inſtar vulgarium forcipum, cum aperiebantur, crucis figuram referebant. at pondera & prela ſiue preſſoria quibus veſtes premebantur vulgo, vt ſplendorem contraherent, alio pertinent, & alia fuerunt. de quibus nos alio loco. qui vero forfices & πόρπακας heic ſomniant, apage. μηδ' ὄναρ ἐμοὶ γένοιτο τοιοῦτόν τι ὀνειροπολεῖν.

Recognito rurſus vmbone, & ſi quid exorbitauerat, reformato] Magnam curam ſtudiumque ponebant, vt vmbilicus ille togæ, & contracti vmbonis figmentum, tabularumque & rugarum formatio loco ſuo ſemper hæreret, & ſtructuram ſuam bona fide conſtanterque ſeruaret. infra de pallio: *nihil de tabularum fide laborat*. qua in re non leuem cultus partem conſtituebant homines elegantes, & curioſi veſtitus amatores, vt de Hortenſio apud Macrobium legere eſt, loco quem ſuperius adduximus. in ſinu togæ conſtituendo nulla talis adhibita obſeruatio. nam modo laxior, modo ſtrangulatior habebatur. Quintilianus: *ille vero ſinus qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum oblique ducitur, velut balteus, nec ſtrangulet, nec fluat. pars togæ quæ poſtea imponitur, ſit inferior. nam ita & ſedet melius & continetur*. pars illa togæ

quam inferiorem ſinu eſſe vult, vt melius ſederet & contineretur, vmbo vtique fuit, qui ſedere & ſuo loco firmiter hærere debebat. ſi ſinus laxior eſſet ac flueret, hanc togæ partem, hoc eſt vmbonem ambiebat, eoque omnino inferior erat, vt in toga Hortenſij, cuius ſinum ex compoſito defluxiſſe tradit Macrobius vt nodum latius ambiret, id eſt vmbonem. at Quintilianus vt inferior ſinu ſit vmbo, magis probat, quia ſic melius ſedet & continetur, quam ſi ſupra ſinum locetur, aut a ſinu ambiatur. ideo ſinum vt ſtrangulare non vult, ita nec fluere. nam cum deflueret, partem illam togæ quæ ſedere debuit & in ſuo loco firmiter permanere, ambitu ſuo vtique comprehendebat, & inferior erat ipſe. quare fiebat, vt minus hæreret, nec tam bene ſederet, propter ſinus impedimentum, & fuſiorem laxitatem. diximus ſupra Quintilianum in oratoris ſui toga vmbonem nuſquam agnoſcere, quem neque nominarit quidem. non mihi tamen dubium eſt, quin pars illa togæ, quam ſub ſinu collocat, quamque ſedere & contineri vult, aut vmbo fuerit, aut vmbonis locus. in togis lautiorum, quæ rugas operoſe & cum artificio locatas & ſtructas habebant, vmbo erat. in alijs togis communibus pars illa veſtis ſimiliter continebatur & ſedebat: artificio tamen illo carebat quo rugæ omnes & plicæ in globum congregatæ adinſtar vmbonis, veluti nodo quodam conſtringebantur. vmbonem certe nominaſſet Quintilianus ſi artificem illam ſtructuram in toga ſui ora-

toris, aut admiſiſſet, aut agnouiſſet. nam vmbo vocabatur cum artem ſtructuræ habebat.

Partem quidem de læuo promittat] Etſi vmbo in medio veſtis erat, ad læuum tamen magis latus accedebat, ne in actu ſcilicet a dextra turbaretur, quæ magis actioſa eſt quam ſiniſtra: ideoque libera relinquebatur, & exerta, cum ſiniſtram toga operiret. hinc vmbonem *nodum lateris* fortaſſe vocauit Macrobius in toga Hortenſij, quo loco tamen legebamus *latius*. ſed *lateris* retineri poſſe conſtat, eo quo dicimus ſenſu. rugæ quippe ſpiſſiores & crebriores in humero ſiniſtro qui toga totus operiebatur, quam in dextro qui liber erat a toga. Macrobius de Hortenſio: *Collegæ de iniurijs diem dixit, quod ſibi in anguſtijs obuius fortuitu ſtructuram togæ deſtruxerat, & capital putauit, quod in humero ſuo locum ruga mutaſſet*. de humero ſiniſtro intelligit. idcirco in læuum magis latus inclinabat vmbo, qui omnes ex humero deſcendentes rugarum plicaturas in ſuo ſtatu quaſi nodo conſtrictas tenebat. qua de re fuſius in noſtro de re veſtiaria commentario.

Ambitum vero eius ex quo ſinus naſcitur] Id eſt ambitum vmbonis extra quem nullæ amplius erant tabulæ, atque inde ſinus incipiebat. vmbo proprie erat tabulata congregatio. hæc differentia tabularum & rugarum. tabulæ in ſolo inerant vmbone, quem & propterea *tabulatum* vocauit ac *tabulatam congregationem*. extra illum ambitum rugæ dicebantur, quas in ordine ſuo & ſtructura continebat

contracti vmbonis figmentum. ſic rugæ veſtis cum ad vmbonem ventum erat, in multas tabulas & plicas de induſtria formatas cõrotundabantur, quæ formam vmbonis efficiebant, fulturamque præſtabant veſti nimis ſinuoſæ & inundanti. hoc eſt quod ſupra dicebat, ***adeo nec artificem neceſſe eſt qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat in talias.*** rugæ formabantur in humero, quæ inde in talias ſiue tabulas deducebantur qua parte fingebatur vmbo, qui nodus erat omnium rugarum & quaſi centrum. ex illo igitur vmbonis ambitu, iam deficientibus tabulis, ſinum naſci ait Afer noſter: ex cuius verbis illud non poteſt colligi, vtrum ſinu inferior vmbo, an ſupra ſinum poſitus fuerit. ſed iam ante docuimus, ſi laxior eſſet ſinus, vmbonem ambitu ſuo comprehendiſſe; ſi ſtrictior, vmbonem ſub ſe habuiſſe. hinc certe liquet vmbonem a ſinu diuerſum fuiſſe.

Retrahat a ſcapulis; & excluſa dextra in læuum adhuc congerat] Dexteram ſcapulam non penitus, nec totam excludebat toga, ſed partem tantum, vt in antiquis ſtatuis togatis videre eſt. at in cinctu Gabino, totus humerus dexter excluſus & exertus habebatur. nam toga ſub brachium dextrum miſſa, & in ſiniſtrum coniecta, hominem quaſi incingebat. Hinc Tertullianus noſter Catonem qui in prætura ſua cinctu Gabino cingeretur, humeroque exerto ageret, habitu palliato vel inuitum Græcis fauiſſe ſupra dixit. Græci enim philoſophi ita pallium gerebant, vt humero dextro exer-

to agerent. apud vetuſtiſſimos vero, Romanos vtrumque humerum toga prorſus operiebat, & manum intra veſtem continebant; ideo nulli ſinus in eorum togis fuere. atque hi tres modi extitere togæ gerendæ apud Romanos: antiquiſſimus, cum toga vtrumque humerum tegebat: recentior quo toga ab humero dextro retracta & ſub brachium miſſa, in læuum inde humerum congeſta, dexteram liberam relinquebat. hic eſt modus, quem perſequitur hoc loco Tertullianus. Tertius fuit cinctus Gabinus de quo nos ſuperius.

Cum alio pari tabulato in tergo deuoto] Correximus, *in terga deuoto.* ita ſuadente libri noſtri ſcriptura, & primæ editionis.

Pag. 28. *Nullius indumenti expoſitio, quam togæ gratulatur*] Nullius indumenti depoſitio, magis gratatur, aut grata eſt quam togæ, *gratulari* formæ deminutiuæ eſt a verbo *gratari.* hinc & pro gratati hoc loco ſumitur, vel gratum facere. *Gratulari* veteres quidam etiam pro grates agere poſuerunt. Ennius apud Nonium:

> *Iuppiter tibi ſumma tandem male re geſta gratulor.*

Afranius: *Quod ſaluus venis, melius eſt, gratulor dijs.* at heic pro gratum facere. fruſtra igitur de hac ſollicitanda lectione cogitarunt viri docti.

Togæ expoſitio] Togam exponere pro deponere. ſic *nomen virginitatis exponere* apud Arnobium pro virginitatem deponere. & *exponere epiſcopos* in fragmentis Hilarij, eſt deponere.

exponere

apud Cyprianum *ἀντὶ τοῦ* deponere, ſæpe occurrit. ſic infra: *etiam cum toga exponitur, nulli cippo in craſtinum mandatur.*

Calceis nihil dicimus proprium togæ tormentum] Calcei togæ proprij. nam apud Romanos toga ſine calceis non ſumebatur, nec calcei ſine toga. in vrbe vt togæ vſus, ita calceorum. extra vrbem cum in ſeceſſu agebant, ſine toga & ſine calceis erant. Plinius lib. VII. epiſt. III. ad amicum quem de ſeceſſu ruris in vrbem reuocare nititur: *quin ergo in vrbem redis, vbi dignitas, honor, amicitiæ tam ſuperiores quam minores? quouſque regnabis? quouſque vigilabis cum voles? dormies quamdiu voles? quouſque calcei nuſquam? toga feriata? liber totos dies? tempus eſt te reuiſere moleſtias noſtras, vel ob hoc ſolum, ne voluptates iſtæ ſatietate langueſcant.* quouſque, inquit, dabitur tibi, vt calceos non inducas, & togam non induas, id eſt feriatam habeas? ita interpungenda eſſe verba illa Plinij docuimus olim. cum toga feriabatur, calcei nuſquam erant. vt calcei togæ proprij, ſic ſoleæ vel crepidæ pallij, vt infra dicemus. Quæ differentia Latinis eſt inter calceum & ſoleam, eadem apud Græcos ponitur inter ὑπόδημα, & σανδάλιον. cum calceum Romanum Græci auctores reddere volunt, non aliter vertunt, quam ὑπόδημα. Artemidorus lib. IV. cap. LXXIV. *Χρυσάμπελος ὁ λυειστὴς δίκην ἔχων περὶ παιδὸς εἰς δουλείαν ἀγομένου, ἔδοξε τὸν Γαΐα βλέπειν ἐν τῇ ἀγορᾷ καθεζόμενον, ἔχοντα Ῥωμαϊκὴν ἐσθῆτα καὶ ὑποδήματα.* hoc eſt, togam, & calceos. & quamuis apud La-

tinos omne calciamentum, & quidquid pedibus inducitur, calcei nomine veniat; proprie tamen ac ſtricte *calceum* appellarunt id calciamenti genus, quod totum pedem & infime & ſuperne tegebat, eaque ratione diſtinguebatur a ſoleis, quæ plantam pedis tantum veſtiebant, ſuperiore parte nuda. Seruius: *ſane Flaminicæ non licebat, neque calceos, neque ſoleas morticinas habere.* οὔτε ὑποδήματα, οὔτε σανδάλια. Nam & Græci quoque licet omne genus calceatus, ὑπόδημα appellent, propria tamen ac ſtricta notione, nomen hoc tribuunt calciamentis cauis, in quæ pes intromittitur, quæque ἀπὸ τῶν σανδαλίων diſcernuntur. nam ὑπόδημα κοῖλον vocant calciamentum, quo pes totus tegitur & amicitur, ad differentiam ſandaliorum ſiue ſolearum, quæ planæ ſunt, non cauæ; ideoque plantas pedum tantummodo tegunt. Itali hodie *pianellas* ob id vocitant. Heſychius: καλπίοι, ὑποδήματα κοῖλα ἐν οἷς ἱππεύουσι. mentio τοῦ καλπίου etiam apud Rinthonem. Pollux: ὁ Ῥίνθων δὲ κολοφωνίου τε καὶ καλπίου, καὶ ὄγκου ἐν Ἰφιγενείᾳ τῇ ἐν Αὐλίδι. vox Sicula κάλπιος, de cauo & profundo calciamento. vnde Latina *calcius.* Plutarchus quoties calcei Romani mentionem facit, fere ſemper reddit κάλπιον, vt in libro γαμικῶν παραγγελμάτων, & alibi. diſtinguunt igitur Græci τὸ κοῖλον ὑπόδημα, καὶ τὸ σανδάλιον. Pollux: μέρη δὲ ὑποδημάτων, γλῶτται, καττύματα, ὕσκλοι, καὶ ζυγοὶ δὲ τὸ περὶ τοῖς ὄνυξι τοῦ κοίλου ὑποδήματος, καὶ τοῦ σανδαλίου τὸ τοῖς δακτύλοις συνέχον. calceus eſt κοῖλον ὑπόδημα, quod abſolute etiam ὑπόδημα Græci appellarunt.

idem Pollux: λέγεις δ' αὖ καὶ ὑποδήματα κοῖλα, βαθέα, εἰς μέσην κνήμην ἀνήκοντα· πάδε ὅν οἶδα εἰ μόνον ἀπὸ χρῶν ἔστιν εἰπεῖν ὑποδήματα. Heſychius: βλαῦδες, ἐμβάδες, κρηπῖδες, σανδάλια, ὑποδήματα. vides ὑποδήματα diſtingui ἀπὸ τῶν σανδαλίων. idem: βλαυτίον, ὑπόδεσιν ἢ πλήσσειν σανδαλίῳ, ἢ ὑπόδημαπ. ſic τὴν βλαύτην alij σανδάλιον, alij ὑπόδημα eſſe volebant. Achmet in Onirocritico diuerſis ac diſtinctis capitibus, περὶ σανδαλίων, & περὶ ὑποδημάτων tractat. cap. CCXXIX. eſt περὶ σανδαλίων. cap. CCXLIV. περὶ ὑποδημάτων, τυβίων, καὶ βρακίων. diuerſas quoque in ſomnijs ſandaliorum, & calceorum, id eſt ὑποδημάτων rationes ac ſignificationes fuiſſe tradit. ὑποδήματα quippe anguſtias & vincula fere ſignificabant, quia totum pedem conſtringerent & vincirent. ſandalia non item. hinc τὰ σανδάλια apud ſomniorum coniectores, ad mulieres referuntur. calceorum vſum, hoc eſt τῶν ὑποδημάτων Dominus noſter Apoſtolis ſuis interdicit, Matthæi cap. X. verſ. X. μὴ πήραν εἰς ὁδὸν, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηπ ῥάβδον. at apud Marcum cap. VI. cap. IX. permittuntur ijdem habere ſandalia: ἀλλ' ὑποδεδεμένους σανδάλια, καὶ μὴ ἐνδύσασθαι δύο χιτῶνας. qui nullum putant Euangeliſtas poſuiſſe diſcrimen inter ὑποδήματα & σανδάλια, longiter errant: & hæc ratio eſt conciliandi cum Marco Matthæum, quum alia nulla ſit. ὑποδήματα ſunt calcei qui totum pedem tegebant: hos Dominus Apoſtolis interdixit. σανδάλια ſunt ſoleæ, quæ plantam pedum duntaxat ſubtegebant: has

Dominus diſcipulis ſuis permiſit. & ſane Apoſtolos non prorſus nudipedes fuiſſe, ſed ſandalia geſſiſſe conſtat ex Actis Apoſtolorum cap. XII. de Petro qui in cuſtodia erat: *εἶπέ τε ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὸν, περίζωσαι, καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου.* Sandaliorum quæ Apoſtoli pedibus inducerent ſæpe mentio fit in vitis Apoſtolorum apud Abdiam. Ex veteribus tamen patribus extitere quidam, qui ad allegorias confugerent in conciliandis locis illis Euangeliſtarum. nonnulli ex Matthæi loco collegerunt omnem omnino calciamentorum vſum Apoſtolis ſuis Dominum interdixiſſe. Euſebius Hiſtor. Eccleſ. libr. VI. cap. III. de Heracla presbytero: *πάντων δὲ μάλιστα τὰς εὐαγγελικὰς φωνὰς φυλακτέας ᾤετο δεῖν εἶναι, τάς τε περὶ τοῦ μὴ δύο χιτῶνας, μηδ᾽ ὑποδήμασι χρῆσθαι παραινούσας.* & paulo poſt: *λέγεται γοῦν καὶ πλειόνων ἐτῶν γῆν πεπατηκέναι, μηδενὶ μηδαμῶς κεχρημένος ὑποδήματι.* Si Domini præceptum *περὶ ὑποδημάτων*, ita interpretere, vt Heraclas ille faciebat, neceſſe eſt vt pugnet Marcus cum Matthæo. ſed aliter interpretabantur antiqui in Ægypto monachi, qui ſandalia velut a Domino permiſſa geſtabant, calceos hoc eſt *ὑποδήματα* velut interdicta recuſabant. Caſſianus de habitu monach. cap. X. *calciamenta vero velut interdicta Euangelico præcepto recuſantes, cum infirmitas corporis, vel matutinus rigor, ſeu meridiani æſtus feruor exegerit, tantummodo caligis ſuos muniunt pedes, interpretan-*

tes vſum earum vel Dominica permiſſione ſignari, vt ſi in hoc mundo conſtituti, cura & ſollicitudine carnis huius, omnimodis exuti eſſe non poſſumus, nec ab ea penitus prævalemus abſolui, ſaltem occupatione leui, & implicatione tenui neceſſitatem corporis explicemus. caligas vocat, τὰ σανδάλια. & ita verſio vulgaris reddidit. Gloſſæ: *σανδάλιον, caliga.* eadem igitur erat differitas inter ὑπόδημα, & σανδάλιον Græcis, quæ Latinis inter calceum & ſoleam. Romani cum togam deponebant, exuebant & calceos. ad menſam accubituri ſoleas depoſitis calceis ſumebant, & cænatoria veſte togam mutabant. Sed de his plura in libro de calceis veterum, quem adiuncturi ſumus commentario de re veſtiaria.

Immundiſſimam pedum tutelam] Odori ſudorique pedum adſcribunt iſtam calceorum immunditiem, quia in calceis pedes ſordidi olidique, aura non exſpirante. quod ineptiſſimum eſt. non pedes immundos, ſed pedum tutelam, hoc eſt calceos dicit Tertullianus. nam quomodo pedes ſordidi aut immundi poſſent eſſe in calceis? immundiſſimam pedum tutelam calceos dicit eſſe, quia puluere & luto plerumque ſordidi. Martialis:

At mihi quem cogis medios abrumpere ſomnos
Et matutinum ferre patique lutum,
Quid petitur laxa cum pes vagus exit aluta,
Et ſubitus craſſæ decidit imber aquæ?

& alibi;

Quam vetus a craſſa calceus vdus aqua.

Querolus non Plautinus:

Sume laneos cothurnos, ſemper refluos calceos,
Quos pluuia ſoluat, puluis compleat, cænum & ſudor glutinet.
Sume calceos humili fluxos tegmine,
Quos terra reuocet, fraudet limus concolor.

Quam non expediat] Repoſuimus antiquam lectionem, *quem non expediat rigere nudipedem.* ſic dicebant, *expedit hoc me facere.* ſed & *expedit me*, & *expedit mihi* veteres protulerunt. Valerianus Homelia prima: *quid autem rationalem animam, & ad Dei imaginem factam expediat, facile poteſt homo intelligere, cum videt ſacratis per conſtitutionem Dei conſtitutionibus diſciplinæ etiam elementa ſeruire.* ſic *impedire aliquem*, & *impedire alicui*, pro impedimento eſſe, dixere.

In algore & ardore rigere nudipedem] Pes nudus in algore riget, & friget, nam rigor etiam pro frigore: ſed quomodo in ardore & per æſtum rigere quis dici queat? putaui aliquando delendum eſſe illud *ardore*, ac legendum: *quem enim non expediat in algore rigere nudipedem, quam in calceo vncipedem?* quam ſententiam nondum mutaui. Poſſet tamen aliquis non inepte conijcere, duplici ſenſu heic poſitum τὸ *rigere* a Tertulliano. riget aliquis nudipes in algore, qui friget: at riget vncipes in calceis per ardorem, qui pedes rigidos in calceis habet, ita vt eos vix explicare, aut expedite flectere poſſit: pedem enim rigidum tenet calceus, atque ita conſtringit, vt vix flecti patiatur. longe quippe flexibiliores, & expeditiores pedes ſine calceis, quam calciati. ſic duplici notione poſuerit heic

Tertullianus, & pro frigere, & pro rigidum eſſe.

Quam in calceo vncipedem] Ad repandos veterum Romanorum calceos alludere auctorem quidam volunt. ſane ad vncinatos alluſiſſe videtur. Cato apud Feſtum: *qui magiſtratũ curulem cepiſſent, calceos mulleos gerebant, alij vncinatos, alij perones.* vncinatos calceos aliquando de lunatis accipiebamus. falluntur certe docti viri qui vncinis & clauis confixos interpretantur. de mulleis calceis alibi diximus. rubros calceos ita vocabant Romani. non tamen dicti mullei, quod rubri eſſent, ſed quod repandi. nam μύλλος & μόλλος repandum ſignificat. tales erant veterum Tyrrhenorum calcei, quibus reges Albanorum primi, deinde & patricij vſi ſunt, vt ſcribit Feſtus in voce *Mullei.* rubri inquam erant, & repandi. ſed mullei dicebantur, quod eſſent μωλλοὶ, hoc eſt repandi, non quod rubri. Poſtea κατ᾽ ἐξοχὴν calceum quemlibet rubrum, appellarunt mulleum, etiam ſi repandus non eſſet. & ſane color mulleus pro rubro, nuſquam niſi de calceis vſurpatur. quod ſi coloris nomen eſſet, de re qualibet, quæ colorem illum haberet, vſurparetur. atqui de calceis tantum dicebatur apud Romanos. errant igitur & qui mulleos calceos a colore mulli piſcis dictos, & qui mullo piſci nomen inditum putant a colore mulleorum calciamentorum, vt Feneſtella apud Plinium. mullus ſane piſcis Græca voce etiam dictus eſt, quod μύλλος eſſet. nam μύλλος eſt καμπύλος, στρεβλὸς, σκελιός. hinc κυφαὶ τρίγλαι Epicharmo apud Athe-

næum: ἄγε δὴ πείγλας τι κυφαὶ κἀχαρίστους βαιόνας. quidam mulleos, a *mullando* hoc eſt ſuendo vocatos putarunt. ſed cur mullei a mullando potius, quam quodlibet aliud calciamenti genus? nam omnes calcei mullabantur, hoc eſt ſuebantur. μύειν Græce eſt conniuere, & coniungi. inde ὑποκορισικὸν μύλλω. vt ἀπὸ τοῦ βύω, βύλλω, & ſimilia. inde Latinum *mullare*, id eſt ſuere: nam qui ſuunt, diſiuncta iungunt. hinc & μύλλειν, ἀντὶ τοῦ πλησιάζειν. mullei igitur, ſunt τὰ μύλλια ὑποδήματα, τὰ καμπύλα. Tyrrhenorum calceorum hæc duo propria fuere, τὸ καμπύλον, καὶ τὸ φοινικοῦν. Sappho de Tyrrhenis calceis: ποικίλος μάσθλης, Λύδιον καλὸν ἔργον. μάσθλητα Grammatici interpretantur, δέρμα καὶ ὑπόδημα φοινικοῦν. tales erant & calcei Albanorum regum. nam a Tuſcis formam eam acceperunt. Notat Dio Cæſarem Albanorum regum more, a quibus originem gentis ſuæ repetebat, calceos puniceos in vſu habuiſſe. qui triumphabant, & qui curulem magiſtratum ceperant, calceos mulleos ſiue puniceos gerebant. Seruius de Tyrrhenis calciamentis: *dicit crepidas quas primo habuere ſenatores, poſt equites Romani, nunc milites.* Milites tempore Seruij calceos acuminatos & repandos habebant, vt ex Leonis & Conſtantini Tacticis alibi obſeruamus. hæc de calceis repandis, quos *mullos* & *mulleos* dixiſſe veteres, hoc eſt μύλλους, certiſſimum eſt. cum omnes calcei qui ea forma eſſent, ita dici deberent: ſolis puniceis hoc nomen datum eſt per abuſum, & poſtea ita acceptum quaſi de colore ſic vocarentur, in

huiuſmodi calceis ſeu repandis ſiue vncinatis, qui pedem incluſum habebat, inde fortaſſe *vncipedem* hoc loco dixit Tertullianus. ſed vetus editio, & noſtrum exemplar, legunt, *hunc pedem.* ex quo feciſſe apparet correctores, *vncipedem.* ego maluiſſem *vincipedem.* ſine dubio reſpexit Afer noſter ad Muſonij philoſophi dictum, quod apud Stobæum legitur, qui vt ἀνυποδησίαν commendaret, inter *calciari* & *vinciri* parum diſcriminis eſſe ſtatuebat. verba huius hæc ſunt: καὶ τό γε ὑποδεδέσθαι τὸ ἀνυποδετεῖν τοῦ δυναμένου κρεῖττον· κινδυνεύει γὰρ τὸ μὲν ὑποδεδέσθαι τοῦ δεδέσθαι ἐγγὺς εἶναι· ἡ δ' ἀνυποδησία πολλὴν ἀλυπίαν τινὰ καὶ εὐκολίαν τοῖς ποσὶν παρέχει, ὅταν ἠσκημένοι ὦσι. quod dictum a Muſonio mutuatus eſt Clemens Alexandrinus in Pædagogo lib. II. cap. XI. ἀνδρὶ δὲ εὖ μάλα ἁρμόδιον ἀνυποδησία, πλὴν εἰ μὴ στρατεύοιτο· καὶ γάρ πως ἐγγὺς τὸ ὑποδεδέσθαι τοῦ δεδέσθαι. hinc Tertullianus *nudipedem* eſſe præſtare dixit, quam *vincipidem,* hoc eſt nudos quam vinctos pedes habere. τὸ γὰρ ὑποδεδέσθαι ἐγγὺς τοῦ δεδέσθαι. inde Latinis *vincla* pro calciamentis. Virgilius:

Vnum exuta pedem vinclis in veſte recincta.

& alio loco *Tyrrhena vincula*, apud eumdem, ſunt calceamenta Tuſca. Ouidius:

Arida de vinclis crura reſolue tuis.

Sutrinæ Veneriæ] Hæſere in his ſutrinis Veneriis venuſti interpretes. ſed hoc illis incommodum videtur fuiſſe, qui primus loco mouit veterem lectionem. nam vetus codex habet cum prima editione, *ſutrinæ Venetiæ*, aut etiam *Venetiæ*. non aliam videntur habuiſſe cauſam

ſcripturæ illius mutandæ,quiqui primum eam mutauerunt, niſi quod ad id inducti ſunt illis verbis quæ ſequuntur, *perones effœminatos.* viſum igitur iis fuit, optimum eſſe factum, vt ſutrinæ Veneriæ ſtruerentur ſuendis peronibus effœminatis. ex illis porro Veneriis ſutrinis, non calcei tantum effœminati & venuſti, ſed etiam ridiculæ & inuenuſtæ prodierunt expoſitiones. nam *Venerias ſutrinas*, interpretantur Romanas,quia Venus mater Romanorum, aut Veneri ſeruientes, id eſt venuſtati. vtraque expoſitio abſurdiſſima. mallem ſi *Venerias* legerem, ſutrinas intelligere muliebres, & muliebribus vſibus ſeruientes. nam calcei magis mulieribus conueniebant quam viris. hinc *perones effœminatos* vocat calceos, & infra: *pedes nudi magis, certe viriles magis quam in calceis.* ſed *Venetias ſutrinas*, quas conſtanter retinent libri veteres, cur mutemus? Venetias ſutrinas dictas putauerim in quibus Venetæ pelles ſuerentur, ex quibus calcei conficiebantur. in Venetia autem aut Veneta regione pelles olim optime curari & confieri ſolitas crediderim, ſuendis calciamentis aptas. nam in Venetia pecudum magna erat copia, ergo & pellium ex quibus calcei fiebant. ouium Altinarum & Euganearum frequens & celebris mentio apud veteres, quæ loca ſunt in Venetiarum tractu. fortaſſe etiam & calcei ſiue perones optimi in Veneta regione concinnabantur. vnde *Venetias ſutrinas* dixerit Tertullianus. *Venetias* autem *ſutrinas* dixit ἀρχαϊκῶς pro Venetas,vt *Galliæ mulieres* apud Salluſtium: vt *terra*

Italia, & *terra Gallia* apud Liuium.

Perones effœminatos] Stultam differentiam hoc loco inducunt, peronum ruſticorum, & calceorum vrbanorum. *Perones* heic ſunt calcei vrbani, nec contemptim aut ſatyrice ita eos vocauit Tertullianus, quia in aliqua re ſimiles eſſent, ſed valde proprie. nam calceum veteres qui ad mediam vſque tibiam aſcendebat, peronem vocarunt. perones ſane etiam geſtabant ruſtici, ſed ex crudo corio factos, καὶ ὠμοβυρσίνους. vnde *crudus pero* Virgilio, τὸ ὠμοβύρσινον ὑπόδημα. Medorum Parthorumque calceos idem Tertullianus *perones* vocitauit in libro de habitu muliebri: *gemmarum quoque nobilitatem vidimus Romæ de faſtidio Parthorum & Medorum ceterorumque gentilium ſuorum coram matronis erubeſcentem, niſi quod nec ad oſtenſionem fere habentur. latent in cingulis & cylindros vaginæ ſuæ ſolus gladius ſub ſinu nouit, & in peronibus emergere de luto cupiunt.* an & ibi contemptim perones Parthorum calceos appellat? calcei quoque Romanorum ita vocantur Catoni apud Feſtum: *qui curulem magiſtratum cepiſſent, mulleos calceos gerebant, alij vncinatos, ceteri perones. pero* eſt βαθὺ καὶ κοῖλον ὑπόδημα, qualis erat Romanus calceus, qui ad medium crus vſque perueniebat, totus ex corio, vt ſunt quas hodie *bottinas* vocamus. hos calceos, & *Zanchas* & *tubulos* & *caligas* & *perones* etiam nuncuparunt. at *campagi* aliud erant: non enim integra ſolidaque pelle crura operiebant, ſed faſciis multis reticulatim implexis cingebant, de quibus nos alibi.

At enim pallio nihil expeditius, etiam ſi duplex quod Cratetis] Poſtquam incommoda & impedimenta togæ multis enarrauit, tranſit ad pallij ſimplicitatem, & commoditatem oſtendendam. *nihil*, inquit, *pallio expeditius*, *etiam ſi duplex quod Cratetis*. pallium Græcorum ſimplex erat, duplex Cratetis & Cynicorum. duplex veſtimentum longe impeditius ſimplice. duplex tamen illud ipſum Cratetis pallium, longe ſimplicius & expeditius toga. Cratetis autem pallium duplex, vt Antiſthenis & Diogenis, & omnium exinde Cynicorum. quis primus ex illis tribus pallium duplicauerit, variæ ſunt veterum ſententiæ. Crateti hanc pallij διπλῶσιν videtur hoc loco tribuere auctor, quam alij Antiſtheni, quidam Diogeni defendunt, quem διπλοείματον propterea vocauit Cercidas in Mimiambis. nunc quærendum quo ſenſu pallium Cynicum duplex diceretur: nam variis modis veſtimentum aliquod duplex dici poteſt, & video ſuper hac re dubitaſſe viros eruditos, immo vero prorſus neſciſſe, quæ fuerit illa duplicatio pallij Cynicorum. duplex veſtis aliquando dicitur, quæ duplicem vſum præſtat, vt pallium quod amictui eſt, & quod inſtratui. putaret aliquis ita intelligendam eſſe duplicationem Cynici pallij, inductus verbis Diogenis Laertij, in vita Diogenis Cynici, quæ ita habent, τρίβωνα διπλώσας πρῶτος κατά τινας, διὰ τὸ ἀνάγκην ἔχειν καὶ ἐνεύδειν αὐτῷ. ita enim diſtinguendum apud Diogenem. ſed verba aliter exponenda eſſe, docebimus paullo poſt. ſic pallium duplex vocabant, quod & vicem pal-

lij, & tunicæ ſimul exhibebat, vt exomis ſeruorum. alio ſignificatu pallium duplex etiam dicatur, quod ex duobus ſimplicibus conſtat. vt hodie pallia quæ gerimus lanea, quibus alterum pallium ſubeſt de alia materia ſiue lanea ſiue ſerica, duplicia plane ſunt; nam ex duobus ſimplicibus palliis conſtant. & pallium laneum ſericeo panno duplicari vulgo dicimus. Duplex veſtimentum Græci quoque illud appellabant, quod ita amplum & fuſum erat, vt duplicari in gerendo poſſet. διπλοΐδας, & διπληγίδας, & διπλᾶ ἱμάτια, huiuſmodi veſtimenta vocabant. Heſychius: διπλοΐδα, διπλουμένην χλανίδα ἐν τῷ φορεῖσθαι. contra ἁπλᾶ, & ἁπλοΐδες dicebantur, paruæ & exiguæ veſtes, quæ duplicari non poterant. idem Heſychius: ἁπλοΐς, μικρὸν ἱμάτιον: &, ἀπλῆγις, σύμμετρος χλαῖνα, ἡ δυναμένη διπλωθῆναι· ἁπλοΐδες, ἱμάτια μικρά. pallium commune Græcorum, & fuſius erat & redundantius, atque ad calceos vſque demittebatur, vt alicubi ſcribit Quintilianus. illud pallium primus duplicauit, ſiue duplicatum geſſit Diogenes aut Crates. facile enim duplicari poterat, & duplicatum geri propter amplitudinem ſuam. Quomodo aut qua de cauſa Diogenes pallium ſuum duplicare inſtituerit, explicandum eſt. Communitus in Græcia pallium ita gerebatur, vt duæ laciniæ ab vtroque latere retrorſum reiicerentur, & in humeris fibula ſtrictæ retinerentur. quod ἀναβεβλῆσθαι ἱμάτιον dicebant: & ἱμάτιον ἀναβεβλημένοι qui pallium eo modo regeſtum vtrimque habebant, ita vt tunica, quam ſub pallio geſtabant, tota in an-

teriore parte pateret. de illa regeſtione pallij diximus initio harum animaduerſionum. Diogenes Cynicus qui nullam tunicam habebat ſub pallio ad eum modum quem diximus reiecto, ſed ſolam interulam, cum per ſummum frigus tunicam ab Antiſthene petiſſet, iuſſus eſt duplicare pallium. verba Diogenis Laertij in Antiſthene: Διογένει χιτῶνα αἰτοῦντι προστάξαι πτύξαι θοἰμάτιον. idem ibidem: καὶ πρῶτος ἐδίπλωσε τὸν τρίβωνα καὶ μόνῳ αὐτῷ ἐχρῆτο. & *ſolo pallio vtebatur.* ſine tunica ſcilicet, nam pallium ita duplicatum tunicæ vice totum corpus inuoluebat. quinimo Cynicus pallio ſuo quaſi veſte ſtragula tectus, & inuolutus dormiebat. Diogenes Laertius de Diogene Cynico: τρίβωνα διπλώσας πρῶτος κατά τινας, διὰ τὸ ἀνάγκην ἔχειν καὶ ἐνεύδειν αὐτῷ. cui neceſſe eſſet in pallio ſuo cubare, propterea quod veſtem ſtragulam non haberet, eo duplicato totum ſe inuoluebat. iam quomodo pallio ſeſe inuoluerent Cynici, & quo pacto illud duplicarent, dicendum. Græcanicum pallium commune vtrumque humerum operiebat, & vtrimque regeſtum retrorſum, in humeris fibula ſtrictum continebatur: Cynicum vero pallium humero dextro ſubiectum, & in ſiniſtrum coniectum, ante & retro duplicabatur. humerum ſiquidem læuum duplici textu tegebat, & dextrum nudabat, cum commune in vtroque humero ſimplex ſederet. quare Cynici qui duplici pallio vtebantur, alterum humerum exertum habebant, alterum duplicato pallij textu coopertum. atque hæc erat duplicatio pal-

lij, quam Crateti quidam, alij Antiſtheni, nonnulli Diogeni adſcripſere, quamque omnes exinde Cynici vſurpauerunt, qui pallio ſolo abſque tunica inuoluebantur. hanc duplicationem & inuolutionem pallij ſuggillat in comœdia Nubibus Ariſtophanes, quaſi nouæ ſophiæ & ſuo demum tempore natæ inuentum.

——ἀλλ᾽ οὖν ταῦτ᾽ ἐστὶν ἐκεῖνα
Ἐξ ὧν ἄνδρας Μαραθωνομάχους ἡ 'μὴ παίδευσις
ἔθρεψεν,
Σὺ δὲ τοὺς νῦν εὐθὺς ἐν ἱματίοισι διδάσκεις ἐντετυλίχθαι.

iſta loquitur apud illum δίκαιος λόγος, πρὸς τὸν ἄδικον. & ſine dubio reſpexit ad illum ἐντυλιγμὸν καὶ δίπλωσιν τρίβωνος, quam Cynici circiter illa tempora inuexerant, & πτύξαι θοιμάτιον & διπλῶσαι dixit Diogenes de hac pallij Cynici duplicatione. quodam tamen loco etiam ἁπλῶσαι pro eodem videtur dixiſſe. de Antiſthene: καὶ πρῶτος ἐδίπλωσε τὸν τρίβωνα, καθά φησι Διοκλῆς, καὶ μόνῳ αὐτῷ ἐχρῆτο, βάκτρον τε ἀνέλαβε καὶ πήραν· πρῶτον δὲ καὶ Νεάνθης φησὶν ἁπλῶσαι θοιμάτιον. an legendum διπλῶσαι? quid enim tam contrarium τῷ διπλῶσαι, quam τὸ ἁπλῶσαι? ſciendum eſt aliquomodo duplicaſſe pallium commune Cynicos, aliquo etiam modo expandiſſe. nam pallium paſſiuum Græcorum, quod ab vtroque latere retrorſum reiiciebatur, ab vtroque etiam latere duplicari neceſſe habebat. ſic ricinium duplex vocauit Varro, quod eo modo in tergum reiici ſolebat in mulieribus, lib. IV. de L.L. Cynici vt pallio ſeſe inuolue-

rent, neceſſario quidquid in pallio ſic retrorſum regeſto duplicatum erat, extenderunt, καὶ ἥπλωσαν. vago enim & ſoluto circumiectu totum hominem operiebat pallium Cynicum. Tertullianus: *quippe tota eius molitio eſt operire ſolutim, id ex vno circumiectu licet, equidem nuſquam inhumano, ita omnia hominis ſimul contegit.* atqui rurſus ita ſeſe inuoluere, ac pallio totos contegere non poterant, quin alio modo pallium duplicarent. nam per illum pallij ἐπτυλιγμὸν læuus humerus bis pallio tegebatur, & ſic tam anterior quam poſterior pars pallij duplicabatur, palliumque duplex in humero ſiniſtro ſedebat. ſic & ἁπλῶσαι & διπλῶσαι pallium quodammodo dici poſſunt Cynici, ſed diuerſo reſpectu. duplicaſſe tamen magis dicti ſunt, quia duplicatio maior in Cynici pallij geſtamine, quam in communis. hæc dici poſſunt ſi quis in illo Diogenis loco lectionem vulgatam defendere paret. ego διπλῶσαι omnino libentius corrigerem. Cynici igitur duplicatum ſic pallium omni tempore habebant. ceteri Græci per pluuiam ita etiam pallium duplicare conſuerant, & ſeſe inuoluere. Ariſtophanes in Nubibus:

μήπω γε μήπω γε πρὶν ἂν τουτὶ πτύξωμαι, μὴ καταβρεχθῶ,
τὸ δὲ μὴ κυνέην οἴκοθεν ἥκειν ἐμὲ τὸν κακοδαίμον᾽ ἔχοντα.

nubila ſuſpendi vult ille donec pallium duplicauerit aduerſus pluuiam impendentem. ſic πτύξαι θοιμάτιον ſupra de Diogenis Cynici pallio.

Quod

Quod Cratetis more nuſquam veſtiendo componitur] Hæc eſt lectio vulgata, quam correctores concinnarunt, nam vetus editio habuit: *quod Cratetis moram nuſquam veſtiendo componitur.* ita & in noſtro libro ſcriptum fuit. cuius ſcripturæ veſtigiis ducti & adiuti totum hunc locum ita edendum curauimus: *at enim pallio nihil expeditius, etiam ſi duplex, quod Cratetis. mora nuſquam veſtiendo cum ponitur: quippe tota molitio eius*, &c. nihil verius. *cum ponitur* legimus, pro *componitur.* ſic infra *comitaſti* perperam legebatur, pro *cum ita ſit.* dicit moram nullam in pallio veſtiendo interuenire, cum induitur: nulla enim opus arte aut artifice ad rugas reformandas, ſi quæ deſtructæ ſint, vt in toga. hoc eſt quod ſupra dixerat, *captatelam eius nullo tædio conſtare.* nullas enim rugas aut plices de induſtria locatas, & ſtructas habebat pallium, in quibus aut formandis, aut denuo ſtruendis vel breuis temporis mora impenderetur, cum induendum erat. *cum ponitur*, eſt cum induitur: nam *ponere veſtem* dixit pro induere, Græcorum more, qui θέσθαι & βάλλειν ſic vſurpant. ita apud Thucydidem, θέντες τὰ ὅπλα, hoc eſt ὁπλιζόμενοι. cui contrarium eſt *exponere veſtem*, ἀντὶ τοῦ deponere & exuere. Græci recentiores βάλλειν ἐσθῆτα, veſtem induere dicunt. βάλλειν ζοδπαν, βάλλειν πεδόρπα, βάλλειν ἱμάτιον, paſſim apud Achmetem in Onirocritico, & alios legere eſt. quam nos hodieque loquutioné retinemus, nam *mittere veſtem* eodem ſignificatu ponimus. legi tamen etiam heic poſſet, *mora nulla veſtiendo cum imponitur. imponi* pro-

prie de toga aut pallio, quæ ſupra ceteras veſtes inijciuntur. Græci ἐπιβάλλεσθαι ſimiliter dicunt. vnde ἐπίβλημα, pro pallio. ſic *togam imponi* dixit Iſidorus: *cinctus Gabinus eſt, cum toga ſic imponitur*, &c. Arnobius lib. III. *veſtis indigent tegmine, vt virgo Tritonia curioſius ſtamen neat, & qualitate pro temporis, aut trilices tunicas, aut de ſerico imponant?* ſed mutandum non eſt *ponitur*. ita enim & Græci, βάλλειν ἐσθῆτα, ἀντὶ τοῦ ἐπιβάλλειν. Non deerit fortaſſe qui veterem lectionem retinendam prorſus cenſeat; *mora nulla veſtiendo componitur.* nec enim ineleganter *componi mora* dicatur, vt *mora necti*, & *mora texi* paſſim apud poetas. nulla igitur moroſa & tædioſa compoſitione in veſtiendo pallio opus eſſe, ſicut in toga, quæ cum veſtienda eſt, longa mora opus habet ad componendas rugas & deducendas tabulas.

Tota molitio eius eſt operire ſolutum] Nulla alia molitio, aut artificium in pallio philoſophico veſtiendo adhibetur, quam vt vno circumiectu, eoque vago & ſoluto, totum hominem operiat & ambiat: nullam quippe moroſam habet rugarum conſtructionem & ordinationem, vt toga: nullo fibulæ morſu ſtringitur, vt pallium vulgare: nihil ceruicibus circumſtrictum præfert, ſed ſolutim totum corpus inuoluit, & omnia hominis ſimul contegit.

Id eſt vno circumiectu, licet equidẽ nuſquam inhumano] Vitioſa huius loci cum lectio tum diſtinctio. neutram fecere meliorem ſuis coniecturis correctores. ſcribendum vt edidimus: *tota eius molitio eſt operire ſolutim: id ex vno circumiectu licet,*

equidem nuſquam nhumano, ita omnia hominis ſimul contegit, tota, inquit, pallij Cynici molitio eſt ſolutim operire, id vno circumiectu licet facere, & quidem nuſquam inhumano, nec inelеganti, ita totum ſimul hominem & contegit. *ex vno circumiectu*, ἐκ μιᾶς περιβολῆς. τοῦτο ἐκ μιᾶς περιβολῆς ἔξεστι ποιεῖν. Græca loquutio eſt. ſic *ex ſummo ſtudio*, *ex ſumma ope*, *ex vno ore*, apud Florum paſſim, & Apuleium, alioſque ſcriptores. proprium pallij, & præcipue Cynicorum, circumiici, τὸ περιβάλλεσθαι. vnde περιβόλαιον & περίβλημα, pallium proprie dicebatur. Latini quoque *circumiectum* appellarunt. Varro lib. IV. de L. L. *amictus eſt dictum amiectum, id eſt circumiectum: a quo etiam quod veſte ita ſe inuoluunt, circumiectum appellant, & quod amictui habent. purpuram circum, vocant circumtextum.* ita legenda ac diſtinguenda ſunt Varronis verba, quæ vulgo peſſime ac prauiſſime ſunt edita.

Ita omnia hominis ſimul contegit] Hoc de pallio Cynico ſiue philoſophico quod totum hominem contegebat, nullamque corporis partem præter humerum dextrum, apertam oſtendebat. pallium enim vulgare vtrimque retrorſum reiiciebatur, & anteriorem corporis partem aperiebat totam. illo habitu apud nos hodie ſunt inſtitores ſuarij: ſic enim pallium gerunt. at Cynici inuoluebant ſe pallio, dextro tantum brachio exerto.

Humerum velans exponit, vel includit] Melius legatur: *humerum vel exponit, vel includit.* id eſt, & exponit & includit. nam humerus ille qui

extra pallium ponitur, ſiue exponitur, non velatur pallio, ſed ille duntaxat qui includitur. *vel* hoc loco non eſt diſiunctiuum. ſic apud Virgilium:

——*magnus pietate, vel armis.*

id eſt, pietate & armis. in vetuſto poemate:

Ruris heic erunt puellæ, vel puellæ montium.

& alibi paſſim apud auctores. Pallium igitur Cynicorum alterum humerum excludebat, alterum includebat. nam dextro humero exerto erant, ac nudo. Cyprianus de bono patientiæ: *apparet non eſſe illic veram patientiam, vbi ſit inſolens affectatæ libertatis audacia, & exerti ac ſeminudi pectoris inuerecunda iactantia.* vetus epigramma Græcum aduerſus philoſophos:

Καὶ στόλιον, μάλλιον, πωγώνιον, ὠμίον ἔξω·
Ἐκ τούτων ἡ νῦν εὐδοκιμεῖ σοφία.

Epictetus apud Arrianum de Cynicis: ἢ τοῖς ἀπαντῶσι λοιδορεῖσθαι ἀκαίρως, ἢ καλὸν τὸν ὦμον δεικνύειν. & alibi: ἀνείληφε τρίβωνα, καλὸν δεικνύει τὸν ὦμον. inde ἐξωμίαι Cynici dicebantur, & pallium eorum ἐξωμίς, quod humerum vtrumque non velaret, vt commune pallium, ſed alterum excluderet. Sextus Empiricus de Diogene: καὶ ὁ μὲν Διογένης ἀπὸ ἐξωμίδος περιήει, ἡμεῖς δὲ ὡς εἰώθαμεν.

Cetero qua in humerum adhæret] In veteri codice quo ſumus vſi, legebatur: *ceteroſquin humerum adhæret.* ex quo fecimus: *ceteroquin humerum adhæret.* editio quoque vetus quam dedit ex fide manuſcriptorum Beatus Rhenanus, habebat: *ceteroqui in humerum adhæret.* ipſe Rhenanus primus ita correxit vt vulgo vul-

gatum eſt. peſſime. *humerum adhæret*, dixit Tertullianus pro ad humerum hæret. ſic *laqueos inhærere* apud Apuleium, in laqueos hærere. & *adſtituor tribunal*, pro ſtatuor ad tribunal. & *genua aduoluor* apud Curium Fortunatianum, & ſimilia. *ceteroquin*, vt *alioquin*. quam vocem multis locis apud Ciceronem corruptam reſtituit optimus olim Victorius. in epiſtolis familiaribus: *ego ceteroquin æquo animo fero.* & lib. XII. epiſt. ad Atticum: *ne viuam, mi Attice, ſi mihi non modo Tuſculanum, vbi ceteroqui ſum libenter, ſed μακάρων νῆσοι tanti ſint, vt ſine te ſim totos dies.* & libro XIV. *loca ceteroqui valde expetenda, interpellantium autem multitudine fugienda.*

Nihil circumfulcit, nihil circumſtringit] Nihil circumfulcit vt toga, cuius redundantia contracti vmbonis figmento fulcitur ante & retro: nihil circumſtringit vt pallium vulgare, quod ceruicibus circumſtrictum eſt, & circa ceruices moroſe ordinatum. de circumfultura togæ ſupra dixit: *& pallij teretis redundantiam, tabulata congregatione fulcitis.* & de pallio ceruicibus circumſtricto pag. I. his verbis: *pallium extrinſecus habitus & ipſe quadrangulus, ab vtroque laterum regeſtus, & ceruicibus circumſtrictus.* nihil heic viderunt interpretes.

Nihil de tabularum fide laborat] Tabulæ in toga ſunt vmbonis ἐπιπτυχαὶ, quæ fidem ſeruant, cum in ſtatione ſua manent, nec locum mutant. & ſimul alluſit ad fidem tabularum quibus aliquod pactum ſcriptum continetur, quod ſeruandum eſt. Cicero pro Archia: *quam-*

diu incolonus poſt damnationis calamitatem, omnem tabularum fidem reſignaſſet. Firmicus lib. 1. *illum ad neces hominum Martis ſidus armauit, illum mutare tabularum fidem, illum venena miſcere.*

Pag. 29. *Etiam cum reponitur*] Melius quod in noſtro eſt: *etiam cum exponitur.* id eſt, exuitur, vel deponitur. ſic ſupra: *nullius profectò alterius indumenti expoſitio, quam togæ gratulatur.* ſic *onus exponere*, pro deponere apud Cyprianum.

Nulli cippo in craſtinum demandatur] Cippum heic de preſſorio veſtium accipiunt. quæ interpretatio multis rationibus falſa eſt. primum cippus non eſt preſſorium: deinde preſſorium heic nihil habere loci poteſt: preſſorium quippe adhibebatur premendis veſtibus, & præcipue ſericis, vt validius niterent & ſplenderent ex preſſura: quod *prelum* etiam dicebant. at cippus ſoli togæ vmboni ſeruiebat, vt rugas & plicas quibus vmbo ſtructus & contabulatus erat, in ſua ſede contineret, & conſtringeret. oportet igitur cippum lignum aliquod fuiſſe ad inſtar annuli, quo rotunditas vmbonis ſtringeretur, ne exorbitaret. ſic *cippus* lignum erat, quo pedes reorum vincti in carcere tenebantur. *ſoleam ligneam* veteres Gloſſæ interpretantur. *trauerſarias* vocat huiuſcemodi cippos Cyprianus, quorum mentio frequẽs in veteribus martyrologiis. *ceppos* hodie vocamus inde, quidquid pedes vincire poteſt. *cuſpus* idem quod *cippus.* Gloſſæ veteres: *cuſpus*, ξύλινον σανδάλιον. Moſchopulus: ζατζεῖον,

κοινῶς κοῦσπος. Gloſſæ Baſilicorum : κουσπάτωρες φυλακισταί· κούσπους γὰρ ξυλόποδας καλοῦσι. Euſtathius : τὸ μέντοι κρίκον, ὃς περιθέει καὶ περιάγεται ἑλίσσων τὸ ξύλον εἰς ὃ ἐμβέβληται ἡ αἰχμὴ, ὃν ἡ ἀπελιώτος γλῶσσα κούσπιον φησὶν, ἐκ μεταφορᾶς τοῦ περὶ τοὺς πόδας ξυλικοῦ δεσμοῦ πόρκην Ὅμηρος καλεῖ. quibus verbis ſatis ſcire nobis datur intelligi quæ forma cuſpi fuerit : patet anulum fuiſſe, vel anuli inſtar, quo pedes damnatorum vinciebantur, aut ſeruorum. inde *pedes ſeruorum anulati* Apuleio. *anum* etiam vocabant. vnde *anati* in veteri Gloſſario, οἱ συμποδισθέντες. *cippum* igitur & *cuſpum* idem eſſe ſatis conſtat. *cippum* Gloſſæ exponunt, ποδοκάκην, ξύλινον δεσμόν. *cuſpus* vox Latina ſed ex Græco facta. κυφὸς, & κύφων Græcis huiuſmodi lignum appellabatur, quo ceruix aut pedes noxiorum vinciri mos erat. ex κυφὸς, Latinum *cupus*, & inſerta littera *ſ*, *cuſpus*. quod in multis aliis vocabulis Latini veteres fecerunt. vt *duſmus*, *Caſmœnæ*, *cruſta*, πάχεδτα, *cæſnæ* & ſimilia. vt a voce circus, *circes circitis*, ſic a cuſpus, *cuſpes cuſpitis*. Tibullus:

Spes etiam dura ſolatur compede vinctum,
Crura licet longo cuſpite vincta ſonent.

ita enim ibi veteres omnes libri ſcriptum exhibent, *cuſpide* inquam, non *compede*. atque ita etiam legi poteſt. & ſane *cuſpis* in haſta ab eadem origine eſt. ita enim vocabant proprie annulum ferreum, quo ima pars haſtæ vinciebatur. σαυρωτῆρα & στύρακα Græci dicunt. Poëtæ abuſiue *cuſpidem* pro mucrone plerumque vſurpant. verum hæc alio loco fuſius. lignum igitur ad formam annuli factum, quo vmbo

togæ conſtringebatur, *cippum* heic vocauerit Tertullianus. Sciendum tamen eſt, cippum iſtum in libris veteribus nuſquam viſitari. noſter habet: *nulli cruo in poſterum demandatur.* libri quibus in editione ſua vſus eſt Rhenanus: *nulli ceuo.* ex quo fecit ipſe: *nulli cippo.* quod alij poſtea ſequuti ſunt editores. ex illo *cruo* quod habetur in exemplari noſtro, haud male conijceretur legendum eſſe, *nulli cruci in poſterum demandatur.* & hanc veriſſimam eſſe coniecturam mihi ferme perſuaſerim. ſcriptum erat: *nulli crucin poſterum demandatur.* nam i, more ſolito & ſequenti & præcedenti voci ſeruiebat. de illo *cruc* librarij deinde imperiti fecerunt *cruo.* crucē vocat ſatyrice Afer noſter, forcipes illas quibus adſignari ſolitum fuiſſe togæ vmbonem paulo ante ſcribit: *adeo nec artificem neceſſe eſt, qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat in talias, totumque contracti vmbonis figmentum cuſtodibus forcipibus aſſignet.* forcipes illæ quibus cuſtodiendus vmbo togæ tradebatur, ne tabulæ eius exorbitarent & fidem fallerent, haud male cruci aſſimilantur. immo nihil ſimilius. nam forcipes cum aperiuntur ad aliquid capiendum, formam plane crucis referunt. ſic *crucem* heic appellauit, quas ſupra *forcipes.* hoc indubitate verum eſt.

Si quid interulæ ſupereſt, vacat Zonæ tormentum] Si tunicula paulo eſt longiuſcula. ita interpretantur. ſed contra mentem auctoris id plane eſt nam ſi longiuſcula tunica, tanto magis cingi debuit. quod enim in tunica quæ longior eſt, redundat, cinctu ſuſpendebatur & quaſi

corripiebatur. & hanc rationem adfert Tertullianus quare tunicæ quæ ſub toga habebantur, cingerentur, quia nempe longiores eſſent. ſupra de tunicis Carthaginenſium: *inde tunicam longiorem cinctu arbitrante ſuſpenditis.* nam antea quum moderatiores & breuiores gerebant, non cingebantur, qui cingi tunc demum cœpere cum longiores tunicas ſumpſere. ſic paulo ante de togatorum tunica: *dehinc diluculo tunica prius cingulo correpta, quam præſtabat moderatiorem texuiſſe.* cur igitur heic dicat, ſi quid ſuperſit, & abundet in interula, vacare zonæ tormentum, hoc eſt zonam neceſſariam non eſſe? immo vel ideo neceſſarium ſit interulæ cingulum, vt redundantia eius colligatur, & ſubſtringatur. Sed dicere voluit Afer, interulam quæ ſub pallio geritur, idcirco non cingi, nec zona opus habere, quod menſuræ iuſtum temperamentum habeat, nec ita longa ſit, vt tunica, quam propterea cingulo corripi neceſſe eſt. Omnino igitur pro *ſupereſt*, legendum ſeparatim, *ſubter eſt.* ſi quid, inquit, interulæ ſubter eſt, vacat zonæ tormentum: interula quæ ſubter pallium philoſophicum habetur, caret zonæ tormento, nec opus habet cinctu. *ſiquid* pro *quod* vel *quidquid*, more Tertullianico. ſic in eo quod ſequitur: *ſiquid calceatus inducitur.* id eſt, calceatus qui inducitur. interula igitur quam ſub pallio ſuo gerebant Cynici, non cingebatur. de pallio Cratetis & Cynicorum heic loqui Tertullianum, plus quam certum eſt. interulam Cynici tantum ſub pallio, non etiam tunicam geſtabant. quare nugatur

profeſſor ille Regius, qui interulam a tunica ſic diſtinguit, quaſi tunica ſub toga ſemper geſtaretur, interula ſub pallio. quo nihil imperitiùs nec ineptius dici poteſt. vnde gentium expiſcati ſint bellam iſtam differentiam, id equidem neſcire poſſum, ſed nec ipſi me docere ſi viuerent, nam id nuſquam eſt: & tunica ſub pallio communiter geſtata, haud ſecus quam ſub toga. vnde illud vulgare prouerbium, *tunica propior pallio.* & apud Plautum in Pœnulo:

Sed quænã illæc auis eſt quæ huc cũ tunicis aduenit?
Numnam ita balneis circumductus pallio?

ex quibus verſibus conſtat, palliatos etiam tunicas habuiſſe. profectò tam palliati quam togati, tam Græci quam Romani tunicas habebant, & ſub tunicis interulas. Eadem quippe differentia Latinis tunicæ, & interulæ, quæ Græcis χιτῶνος & χιτωνίσκου. interula ſub tunica habebatur & ἀμέσως corpori inſidebat, atque ἐπὶ χρωτὸς vt vocant Græci. lineæ autem erant, & noſtris camiſijs reſpondebant. Græci recentiores ὑποκάμισα appellant. vocarunt & ἐσώτεια, hoc eſt ad verbum *interulas.* ἐσωφόρεια quoque dicta. Anaſtaſius in vita Ioannis Eleemoſynarij: *ille ergo putans quod egenus eſſet, expoliauit ſe eſophorium ſuum, quod illius melius erat, & dat ei.* hypocamiſum paulo poſt vocauit: *& dicebat ſemper quod poſſet intentione dandi pauperibus expoliare diuites, & ipſum etiam hypocamiſum ab eis beneuole auferre.* interulam quia ſuberat tunicæ, *ſubuculam* Latini dixere. Perſius:

—— ſubucula pexa

Trita ſubeſt tunicæ.

Græci ὑποδύτην. Gloſſæ: *ſubucula.* ὑποδύτης. at tunica dicebatur ἐπενδύτης apud eoſdem Græcos, ratione interulæ, non pallij. nam tunica pallio ſuberat, & ſupra interulam inijciebatur. inde quod ſupra interulam ſumeretur, ἐπενδύτην Græci, *ſuperariam* Latini eam vocitarunt. optimæ Gloſſæ: *ſuperaria*, ἐπενδύτης. alibi ſcribitur, *ſuperalia.* Moeris Atticiſta περὶ ἑλληνικῶν καὶ ἀττικῶν: χιτωνίσκος καὶ χιτὼν ἀττικά, ὑποδύτης καὶ ἐπενδύτης ἑλληνικά. ſic χιτὼν erat ἐπενδύτης, χιτωνίσκος ὑποδύτης. ἐπενδύτης eſt tunica ſiue ſuperaria: ὑποδύτης, interula ſiue ſubucula. tunica lanea erat, interula linea. vnde & *lineæ* abſolute dicebantur, vt ad Hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores obſeruauimus. ſub pallio igitur Græci generis omnes cum tunicā tum interulam ſimul indutui habebant, haud minus quam Romani ſub toga. Soli Cyniei præter omnium Græcorum morem, tunicam non gerebant, ſed interulam tantum. Lucianus in Cynico dialogo: τί ποτε ὦ οὗτος πώγωνα μὲν ἔχεις καὶ κόμην, χιτῶνα δ᾽ οὐκ ἔχεις; & hæc illis cauſa pallij duplicandi, quod ſine tunicis eſſent. vnde Diogenem tunicam petentem iuſſit Antiſthenes πτύξαι θοιμάτιον. Diogenes Laertius de Antiſthene loquens ait, τῷ ἱματίῳ ἐχρῆτο μόνῳ: quod ſcilicet tunicam non haberet. idem de Cynicis dicit, τρίβωσι μόνοις χρῆσθαι. ἀχίτωνες itaque erant Cynici. quare qui κυνισμὸν profiteri volebant, tunicam deponebant. Vetus epigramma Græcum:

Γαῖ᾽ ὃς αἰεὶ ὁ πτωχὸς καὶ ἀγράμματος, οὐκέτ᾽ ἀλήθει,
Ὡς τὸ πρὶν, οὐδ᾽ αἴρει φορτία μισθαρίου·

Ἀλλὰ τρέφε πώγωνα, καὶ ἐκ περιόδου ξύλον ἄρας
Τῆς ἀρετῆς εἶναι φησὶν ὁ προσποιῶν.
Ἑρμοδότου τόδε δόγμα τὸ πάνσοφον, εἴπε ἀχαλκεῖ
Μηκέτι πινάτω, θὲς τὸ χιτωνάριον.

Si quis, inquit, eſurit, & viam reperire vult quã non amplius eſuriat, depoſita tunica, habitum Cynici capeſſat. hoc dogma ſapientiſſimi Hermodoti. perperam in illo epigrammate docti viri θὲς χιτωνάριον, accipiunt pro induere. Cynici tunicam non habebant. vide Dionem Chryſoſtomum in oratione περὶ σχήματος. Hinc Stoicam ſectam a Cynica ſolo tunicæ geſtamine diſtare ſcribit Satyricus:

-- & Stoica dogmata tantum
A Cynicis tunica diſtantia.

Nam Stoici tunicas, vt reliqui philoſophi & Græci omnes, geſtabant, quibus carebant Cynici. Hi tamen ſub pallio nudi non erant, ne quis id cenſeat, nec pallium ἐπὶ γυμνοῦ gerebant, ſed interulas ſiue lineas tuniculas indutui habebant. ὀθόνας Græci, & σινδόνας vocant. Latini interulas & lineas. Lucianus de Proteo Cynico: ὁ δὲ, καί μοι πάνυ ἤδη πρόσεχε τὸν νοῦν, ἀποθέμενος τὴν πήραν καὶ τὸ Ἡράκλειον ἐκεῖνο ῥόπαλον, ἔστη ἐν ὀθόνῃ ῥυπώσῃ ἱκανῶς. En tibi Cynicum nihil præter pallium & ὀθόνην hoſt eſt interulam, indutui habentem: nam tunicam hoc eſt χιτῶνα non habuit. ὀθόνην vocat Lucianus, quam σινδόνα Diogenes Laertius in Cratete: ὑπὸ τῶν Ἀθήνησιν ἀστυνόμων ἐπιτιμηθεὶς ὅτι σινδόνα ἠμφίεστο, ἔφη, καὶ Θεόφραστον ὑμῖν δείξω σινδόνα περιβεβλημένον. ἀπιστούντων δὲ, ἀπήγαγεν ἐπὶ κουρεῖον, καὶ ἔδειξε κειρόμενον. σινδὼν linteum eſt inuolucrum, quod hu-

meris eorum inijcitur, *qui a tonſore habentur*, vt loquitur Iuriſconſultus. Linteam tuniculam ſiue interulam, qualem geſtabant Cynici ſine tunica, ita etiam vocarunt. Heſychius: ὀθόνη, σινδών. *lineæ* Latinis. in actis paſſionis B. Cypriani: *poſtquam ſe dalmatica exſpoliaſſet, & diaconibus tradidiſſet, in linea ſtetit ſpeculatorem ſuſtinens.* ἐν ὀθόνῃ ἔστη, ἐν σινδόνι. Auſonius *linteam ſindonem* vocat: *Puer eia ſurge, calceos & linteam da ſindonem.*

Vacat Zonæ tormentum] Quid ita? inquiunt. quia pallium vſque ad calceos demittitur. itaque pallio interula facile tota tegitur. nihil hac ratione ἀλογώτερον, nihil ineptius. quaſi propterea cingeretur tunica, vt a toga tota tegeretur. an tunicæ illo in tempore non cingebantur apud Romanos, quum togam vſque ad pedes demiſſam gerebant? tunc enim facile poterat toga totam tunicam tegere. atqui certum eſt ea longitudine togas aliquando habitas Romanis, vt vſque ad pedes deſcenderent. quid igitur illis tunc cincta tunica opus erat? Tam Græci quam Romani tunicas ſub pallio, & ſub toga habuerunt, eaſque cinctas, præcipue viri. nam mulieres, & molles, & plerique barbari in diſcinctis tunicis ibant. ſub tunicis autem tam apud togatos quam palliatos, interulæ ſiue ſubuculæ lineæ habebantur, quas cingi non fuit moris. nam & breuiores erant & ſtrictiores, atque ita ad corpus aptæ, vt cinctura opus non haberent, quo preſſius corpori adhærerent. tunicæ vero quia longiores & fuſiores, ideo cingebantur. at Cynici qui nul-

Iam ſub pallio tunicam, ſed interulam dun-taxat induebant, nec cingebantur. Inde eſt quod Tertullianus hoc loco dixit, apud pallium Cratetis, id eſt Cynicum, vacare zonæ tormentum. nam interula non cingebatur.

Si quid calciatus inducitur] Vt proprius ac ſuus togæ calceatus, ita & pallij. nam vt calcei togæ, ſic pallij ſoleæ. fallitur magiſter ille qui ad hunc locum notat calceos Latine dici quidquid pedibus inducitur. quod falſum eſt apud eos qui proprie loquuti. calceos ſupra Tertullianus proprium togæ tormentum eſſe dixit. ſi calcei togæ proprij, non pallij vtique communes & togæ, calceos itaque & ſoleas ita Latini diſtinguunt, vt Græci ὑπόδημα, & σανδάλιον. & ſane vox κάλπος, vnde Latina *calceus*, κοῖλον ὑπόδημα ſignificabat. κοῖλα ὑποδήματα quæ & ὑποδήματα abſolute dicta, ἀπὸ τῶν σανδαλίων diſcernebantur. ad ſuendos & concinnandos calceos ſiue κοῖλα ὑποδήματα forma lignea opus erat, quam Græci καλόποδα vel καλοπόδιον vocant. Pollux: περὶ ἃ ἄγεται καὶ περιρράπτεται τὰ κοῖλα ὑποδήματα, καλόποδες οὐ κατὰ τὴν νῦν χρείαν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν κέκληνται. at ſandalia ſiue ſoleæ circum formam non ſuebantur: nam concaua non erant, ſed plana, & ſolum πέλμα ſiue κάττυμα habebant, quod ad pedem habenis quibuſdam religabatur circa digitos primores. Turpilius:

Sandalio innexa digitis primoribus.

Pollux: καὶ ζυγὸς δὲ τὸ περὶ τοῖς ὄνυξι τοῦ κοίλου ὑποδήματος, καὶ τοῦ σανδαλίου τὸ τοὺς δακτύλους συνέχον.

Heſychius: ζυγὸς ὁ παρακείμενος ἱμὰς τοῖς δακτύλοις ἐπὶ τῶν σανδαλίων. & proprie ἱμάντες dicebantur. Pollux: Τυῤῥηνικά, τὸ κάττυμα ξύλινον τετραδάκτυλον. οἱ δὲ ἱμάντες ἐπίχρυσοι. σανδάλιον γὰρ ἦν. *habenas* reddit Gellius vbi de ſoleis loquitur. ſed nos hæc alibi latius. *ſubtelares* porro etiam Latini vocarunt huiuſmodi calceamenta, quæ calces plantarum infime tegebant: nam *ſubtel* Priſciano eſt infima pars pedis. inde *ſubtelaris* vel *ſubtolaris* calcei genus, quod ſubtel duntaxat tegebat. Iſidorus: *talares calcei, ſocci ſunt, qui & inde nominari videntur, quod talum contegant, vnde ſubtolares, qui ſub talo pedum ſunt, quaſi ſubtalares.* ita legendus ille Iſidori locus ex veteribus libris. ſed fallitur: nam *ſubtolares* ſiue *ſubtelares*, vt potius ſcribi debet, ab ea parte pedis vocati quæ *ſubtel* dicebatur. inde vox Gallica, *ſouliers.* Infimæ ætatis ſcriptores varie hanc vocem extulerunt & corruperunt, modo *ſubplates* vocando, modo *ſubtulares*, & *ſolutares*, atque etiam *ſutulares*. ſed de varijs ſandaliorum calceorumque generibus alibi dicendi locus. palliatorum igitur calceatus, ſolea vel crepida. philoſophi Cynici de quorum calceatu heic loquitur auctor, ſoccos gerebant. Plautus in Perſa:

Cynica eſſe e gente oportet paraſitum probum.

Ampullam, ſtrigilem, ſcaphium, ſoccos, pallium.

ſocci, ſandalij genus a voce Græca σύκχος. Heſychius: σύκχοι ὑποδήματα φρύγια. συκχάδες etiam dicebãtur. idem: συκχάδες ὑποδημάτων εἶδος. Pollux: ἡ δὲ συκχὰς κρηπῖδι μὲν ἔοικεν, ὠνόμασται δὲ ἐκ τοῦ σωκ-

χὶν τὸν πόδα. in Græco epigrammate συκχὶς vocatur :

——— καὶ μονόπελμον
Συκχίδα ———

baxeas philoſophis tribuit Apuleius : baxea autem ſandalij ſpecies. ſic enim Mileſiarum 11. *nec deerat qui pallio baculoque, & baxeis & hircino barbitio philoſophum fingeret.* at vetus Epigramma Leonidæ, βλαύπα Cynico aſſignat :

> Ο σκίπων καὶ ταῦτα τὰ βλαύπα, πότνια Κύπρι,
> Ἄγκειται κυνικοῦ σκῦλα Ποσωχάρεος.
> Ὄλπη τε ῥυπόεσσα, πολυτρήτοιό τε πήρας
> Λείψανον, ἀρχαίης πληθόμενον σοφίης.

βλαύπα etiam ſandalij genus. Heſychius : βλαύπα, κρηπῖδες ἢ σανδάλια. Antiqui Chriſtiani qui philoſophorum εὐτέλειαν in habitu & calceatu imitabantur, βλαύτας aut phæcaſia pedibus inducebant. ita enim præcipit in ſuo Pædagogo Clemens Alexandrinus : εἰ δὲ μὴ ὁδεύοιμεν, ἀλλὰ μὴ φέροιμεν τὴν ἀνυποδησίαν, βλαύταις ἢ φαικασίοισι χρηστέον, κονίποδας αὐτὰς ἐκάλουν οἱ Ἀττικοὶ διὰ τὸ πελάζειν μοι δοκεῖν τῇ κόνει τὼ πόδε. omnia huiuſcemodi calciamenta humili ſolo erant. vnde & μονόπελμα dicebantur. Heſychius : καρβατίνη, μονόπελμον ὑπόδημα. ſunt quæ vocamus Gallice, *ſouliers à ſimple ſemelle.* nam πέλμα Græci vocant, quam nos *ſemellam.* Eratoſthenes:

> Γέλμα ποτιρράπτεσκεν ἐλαφροῦ φαικασίοιο.

tales erant & κονίποδες. Pollux : οἱ δὲ κονίποδες, λιτὸν ὑπόδημα πρεσβυτικὸν πόδε. κάττυμα κοῦφον ὡς ἐγγὺς εἶναι τῆς κόνεως τὸν πόδα. Calcei autem, hoc eſt κοῖλα ὑποδήματα, vt plurimum ſolo alto erant.

erant. vt ſimpliciſſimum autem & viliſſimum veſtimenti genus hoc eſt philoſophicum pallium, veteres Chriſtiani induebant, ſic & philoſophicum quoque calceatum pedibus inducebant, ſandalia nempe, vel humiles ſoccos.

Si quid calceatus inducitur] Induci proprie calcei dicuntur. ſupra : *impuro cruri purum aut mulleolum inducit calceum.* Cornificius libr. I. de Rhetorica ad Herennium : *ſoleæ ligneæ in pedibus inductæ.* Corrigendus Plinius libr. XXXIII. cap. XI. *noſtraque ætate Poppæa coniux Neronis principis delicatioribus iumentis ſuis ſoleas ex auro quoque induere ſolebat.* legi debet, *inducere.* Apuleius lib. II. *& cum dicto iuuenem quempiam linteis amiculis intectum, pedeſque palmeis baxeis indutum, & aduſque deraſo capite producit in medium.* omnino ſcribendum : *pedeſque palmeis baxeis inductum*, id eſt, palmeas baxas pedibus inductas habentem.

Mundiſſimum opus eſt] Soleæ quæ mero ſolo conſtabant mundiſſimum opus erant, nihil quippe ſordidi aut immundi in illis viſebatur, quod oculos offenderet : nam præter habenas quibus religabantur, nihil habebant, quod ſordidari poſſet. at calcei ex pelle facti, & vſque ad medium crus aſcendentes, luto ſemper aut puluere oppleti multam immunditiem oſtendebant. ideo *immundiſſimam pedum tutelam*, calceos ſupra dixit eſſe : non propter ſudorem, vt ſtupidi magiſtri argutantur, ſed propter lutum & puluerem, vt ad locum obſeruauimus. nam ſudor aut non inquinat calceos, aut non vi-

detur, quum inquinat. nam internæ illæ ſordes ſunt. at de immunditie illa loquitur auctor quæ in oculos incurrit. hoc niſi eſſet, nihil etiam ſordidius ſandalijs. nam ſolum eorum ſemper lutum & puluerem calcat, vt & calceorum.

Aut pedes nudi magis, certe viriles magis quam in calceis] Si quid calceatus, inquit, inducitur a palliatis, ſandalia ſunt non calcei, quæ res mundiſſima eſt: frequentius tamen nihil omnino calceatus inducunt, ſed nudipedes agunt, quod virile magis eſt. Clemens Alexandrinus Pædagog. lib. II. cap. XI. ἀνδρὶ δὲ οὐ μάλα ἁρμόδιον ἀνυποδησία, πλὴν εἰ μὴ στρατεύοιτο, καὶ γάρ πως ἐγγὺς τὸ ὑποδεδέσθαι τῷ δεδέσθαι. ἀσκητικώτατόν γέ τοι γυμνοῖς χρῆσθαι τοῖς ποσὶ καὶ πρὸς ὑγίειαν καὶ εὐκολίαν ἄριστον, ἔνθα μὴ ἀνάγκη τις διακωλύοι. De Cynicis autem heic loquitur Tertullianus, qui ſi quid calceatus inducebant, ſoccis aut blautijs calciabantur, vt paulo ante obſeruabamus. plures tamen ex his nudipedalia magis celebrabant. ideo dixit auctor, pallio Cynico amictos ſi quid calceatus gererent, mundiſſimum opus eſſe, nudos tamen magis pedes habere, hoc eſt ἀνυποδητεῖν. nam Cynici plerumque ἀνυπόδητοι, vt ἀσκηταί. nihil autem ἀσκητικώτερον, quam ἀνυποδησία, quæ propria erat Cynicorum, & omnium philoſophorum qui paulo auſteriorem ἄσκησιν profiterentur. Ariſtophanes in Nubibus:

Αἰβοῖ, πονηροί γ', οἶδα τοὺς ἀλαζόνας,
Τοὺς ὠχριῶντας, τοὺς ἀνυποδήτους λέγεις,
Ὧν ὁ κακοδαίμων Σωκράτης καὶ Χαιρεφῶν.

Pythagoriſtæ quoque hanc eamdem ἀνυποδησίαν exercebant, vt alibi obſeruamus, ſed omnium maxime Cynici philoſophi. Lucianus de Cynico: αὐχμεῖς, ἀχίτων εἶ, ἀνυποδητεῖς. vide & Dionem Chryſoſtomum in ea περὶ σχήματος. quare immaniter errat profeſſor Pariſienſis qui *pedes nudos magis* heic de ſoleatis accipiendos cenſet, quorum pedes inteсti & nudi: nam ſolea pedem non tegebat, ſed plantam pedis tantum. Tacitus Annal. II. de Germanico: *pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu.* Græci quoque cum res Romanas tractant, ἀνυποδήτους interdum vocant, non qui prorſus calceatu carent, ſed qui calceos Romanos non habent, licet Græcanicas ſoleas inducti ſint: nam ὑποδήματα proprie vt dixi calceos vocabant, ad diſtinctioné σανδαλίων. ſed hoc loco ita accipi neutiquã poteſt. hoc enim ſenſu Græci omnes ἀνυπόδητοι erant, qui cum ſoleis & crepidis incedebant. de Græcanico calceatu, & philoſophico heic ſermo eſt. Græci philoſophi aut ſoleati erant, aut nudipedes, ſed calceos ſic proprie dictos nuſquam habebant. ſic *magis* heic poſitum eſt ἀντὶ τοῦ *potius*. pedes nudi potius, quam ſoleati aut ſoccati. nam frequẽtius nudis pedibus agebãt Cynici quam ſoleatis. per hyemem fortaſſe in ſoleis vel ſoccis, æſtate nudipedes agebant.

Certe viriles magis quam in calceis] Clemens: ἀνδρὶ δὲ εὖ μάλα ἁρμόδιον ἀνυποδησία. contra mulieres calciatas ire decet, ne pedem nudum oſtendant. idem ibidem: γυναιξὶ μὲν οὖν τὸ λευκὸν ὑπόδημα συγχωρητέον, πλὴν εἰ μὴ ὁδεύοιεν. τότε δὲ ἀλειπτῷ χρηστέον. ἡλωμένων δὲ δέονται καττυμάτων αἱ ὁδεύουσαι.

πλὴν τὰ πολλὰ ὑποδήμασι χρυσέον αὐταῖς. οὐ γὰρ ἁρμόζει γυμνὸν ἐπιδείκνυσθαι τὸν πόδα. Hinc *ſutrinas Venerias* ſupra dixit, & *perones effœminatos.*

Hæc pro pallio interim quantum nomine concitaſti] Conſpirauiſſe inter ſe dixerim interpretes, & compactum feciſſe, vt ad ſcopum quidem omnes dirigerent, nullus vero deſtinata tangeret in hoc explicando ſcripto. miror nemini eorum de vitio lectionis ſuboluiſſe, quæ manifeſto abſurda eſt. nam quid eſt *nomine concitare* ? Vetus liber noſter, & prima editio legunt: *quantum nomine comitaſti.* vnde ita hunc locum concinnabam: *Hæc pro pallio interim quantum nomini: cum ita ſit, iam & de negotio prouocat. quantum nomini* Tertullianica loquutio, pro quantum ad nomen attinet. ſic ſupra, *quantum denotatui* , pro quantum ad denotatum. & in Apologetico, *quantum denominationi*, id eſt quantum ad denominationem. nunc illud *comitaſti* quod libri retinent, omnino cenſeo retinendum. *Comitare* vetus verbum, a comitio. *Comitium, comitare*: vt *flagitium, flagitare: faſtigium, faſtigare: hoſpitium, hoſpitare.* comitare autem vel comitiare, eſt conuicium in comitio facere. conuicij autem loco exprobrauerant Tertulliano Carthaginienſes mutationem veſtis. Feſtus: *Incomitiare ſignificat tale conuicium facere, pro quo neceſſe ſit in comitium, hoc eſt, in conuentum venire.* Plautus Curculione:

Adoleſcens, ob remp. hoc innſtum mihi
Quod inſigne habeo, quæſo ne me incomities.

oculi vitium illi aliquis exprobrauerat. reſpondet ille:

Licet inforare , ſi incomitare non licet. ita enim legendum propter verſum. iocus eſt comicus in verbo *inforare*, quod & percidere ſignificat, & in foro conuitium facere poteſt ſignificare , vt *incomitare*, in comitio. Iſidori Gloſſæ : *inforare*, *placitare*. prope eſt, vt hanc lectionem auctori noſtro reſtituendam putem. Hæc pro pallio , inquit , dicta ſint , quantum ad nomen attinet , quod publice infamaſti , & probro mihi duxiſti : iam vero & de negotio prouocat. ſequitur deinde pallij προσωποποιΐα, qua auctor declamatorio more pallium pro ſe loquens inducit, vſque ad illa verba ſub finem : *ſed iſta pallium loquitur*. Quibus oſtenditur pallium non prorſus otioſum eſſe in rep. ſed aliquid etiam habere quod agat , immo plus prodeſſe reip. quam togam , etiam ſi nihil curiæ , nihil foro , nihil campo debeat.

Nihil foro , nihil campo , nihil curiæ debeo] Ex hoc loco bonus Pammelius colligebat Iuriſconſultum aut cauſarum patronum fuiſſe Tertullianum priuſquam Chriſto nomen daret. demus fuiſſe , id certe ex his verbis colligi nullo modo poteſt. quæ heic dicuntur , προσωποποιΐκῶς a pallio philoſophico vel Cynico dici fingit auctor. nam iſta pallium Cynicorum loquitur , vt ſub finem teſtatur auctor ipſe. Non de ſe igitur , nec de Chriſtianorum pallio hæc dicit Tertullianus, ſed de Cynico. quod ita apertum eſt , vt pluribus probari opus non ſit. profecto ſi nuſquam aliunde quam ex hoc loco ſcitur cauſidicũ aliquando fuiſſe Tertullianum, audacter pronuntiari poteſt, nunquam fuiſſe.

Nihil curiæ debeo] Diſerte liber optimus ſcriptum præfert: *nihil curia debeo.* quod ne quis librarij σφάλμα putet eſſe, libet iſtud loquendi genus pluribus confirmare eiuſdem æui ſcriptorum teſtimonijs ex noſtro iure ſumptis. Calliſtratus de iure fiſci: *eo pertinere non vt delator pœna ſubduceretur, ſi mandatorem haberet.* vbi *pœna*, pro *pœnæ* poſitum. Marcianus D. de incend. ruin. naufr. *niſi tam lata culpa fuit, vt luxuria aut dolo ſit proxima.* Tryphoninus ad leg. Iuliam de adulterio: *Etſi deprehenſus ſit in adulterio an impune occidatur, & magis probo ſubiciendum pœna libertinorum.* Marcianus D. ad S C. Trebellianum: *merito calumniantis & deſiſtentis pœna ſubici debuit.* Vlpianus de adminiſtratione: *quod de frumentaria ratione in alium vſum conuerſum eſt, ſua cauſa cum incremento debito reſtituatur*, pro, ſuæ cauſæ reſtituatur. Calliſtratus de extraordinarijs cognitionibus: *ſed pœna metalli ſubijciuntur.* poſſem ſexcenta talia colligere ſi opus eſſet.

Cancellos non adoro] Addidimus ex noſtro codice: *canales non odoro.* nam is habebat, *carnales non odoro.* hoc idem quum in ſuis libris ſcriptum offendiſſet Beatus Rhenanus, quaſi mendoſum aut ſuperfluum expunxit e textu ſuo. quod deinceps aliæ editiones ſunt imitatæ. nos reſtituimus in locum ſuum. canales erant in foro, vnde *canalicolæ*, *forenſes homines pauperes dicti quod circa canales fori conſiſterent*: vide Feſtum. Cauſidici & rabulæ ſic dicebantur, & qui aſſidui in foro. canalis in foro medio mentio apud Plautum: *In medio propter ca-*

nalem ſunt oſtentatores meri. quod autem in illis canalibus aqua, vt fit, hærens interdum male oleret, ideo *canales odorare* dixit. nam mephitin illam pati cogebantur, qui foro dabant aſſiduam operam, vt cauſidici, & rabulæ forenſes. Ante tribunalia iudicum cancelli erant, ad turbas prohibendas. ad eos cancellos ſtabant, aduocati, quos adorabant, qui iudicem cum reuerentia adire, aut coram eo dicere volebant. Iſidorus: *Caulæ, cancelli tribunalis, vbi ſtant aduocati.* aliæ Gloſſæ: *caula, cancellum ante iudicem, vel ingreſſus.* de his caulis & cancellis iudiciorum cancellarijſque iudicum diximus ad Hiſtoriam Auguſtam plura, quæ ibi videri legique poſſunt.

Nihil officio aduigilo] Matutino ſalutationum officio: ante lucem enim vigilabant, vt orbem ſalutationum ſuarum obirent. Iuuenalis:

—ſurgendum eſt mane priuſquam
Turba ſalutatrix iam tota peregerit orbem.

in noſtra porro editione perperam operarum negligentia irrepſit, *nulli* pro *nihil.*

Imo vnicum negotium mihi eſt] Cum viderent hæc nullum idoneum aut commodum ſenſum efficere, quid fecerint interpretes vide. ad correctiones confugerunt, vt claudi ſolent ad baculum, in quibus tamen non ita ſecuri ambulauere, vt claudi cum baculo incedunt, ſed vacillantium more, modo hoc, modo illud probarunt: tandem illis placuit excidiſſe vocem *otium*, vt manus Septimij fuerit, *imo otium vnicum mihi negotium eſt.* ſed quid opus

lam ſub pallio tunicam, ſed interulam duntaxat induebant, nec cingebantur. Inde eſt quod Tertullianus hoc loco dixit, apud pallium Cratetis, id eſt Cynicum, vacare zonæ tormentum. nam interula non cingebatur.

Si quid calciatus inducitur] Vt proprius ac ſuus togæ calceatus, ita & pallij. nam vt calcei togæ, ſic pallij ſoleæ. fallitur magiſter ille qui ad hunc locum notat calceos Latine dici quidquid pedibus inducitur. quod falſum eſt apud eos qui proprie loquuti. calceos ſupra Tertullianus proprium togæ tormentum eſſe dixit. ſi calcei togæ proprij, non pallij vtique communes & togæ, calceos itaque & ſoleas ita Latini diſtinguunt, vt Græci ὑπόδημα, & σανδάλιον. & ſane vox κάλπος, vnde Latina *calceus*, κοῖλον ὑπόδημα ſignificabat. κοῖλα ὑποδήματα quæ & ὑποδήματα abſolute dicta, ἀπὸ τῶν σανδαλίων diſcernebantur. ad ſuendos & concinnandos calceos ſiue κοῖλα ὑποδήματα forma lignea opus erat, quam Græci καλόποδα vel καλοπόδιον vocant. Pollux: περὶ δὲ ἃ γίγνεται καὶ περιρράπτεται τὰ κοῖλα ὑποδήματα, καλόποδες οὐ κατὰ τὴν νῦν χρείαν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν κέκληνται. at ſandalia ſiue ſoleæ circum formam non ſuebantur: nam concaua non erant, ſed plana, & ſolum πέλμα ſiue κάττυμα habebant, quod ad pedem habenis quibuſdam religabatur circa digitos primores. Turpilius:

Sandalio innexa digitis primoribus.

Pollux: καὶ ζυγὸς δὲ τὸ περὶ τοῖς ὄνυξι τοῦ κοίλου ὑποδήματος, καὶ τοῦ σανδαλίου τὸ τοῖς δακτύλοις συνέχον.

Heſychius: ζογὸς ὁ παρακείμενος ἱμὰς τοῖς δακτύλοις ἐπὶ τῶν σανδαλίων. & proprie ἱμάντες dicebantur. Pollux: Τυῤῥηνικά, τὸ κάττυμα ξύλινον τετραδάκτυλον. οἱ δὲ ἱμάντες ἐπίχρυσοι. σανδάλιον γὰρ ἦν. *habenas* reddit Gellius vbi de ſoleis loquitur. ſed nos hæc alibi latius. *ſubtelares* porro etiam Latini vocarunt huiuſmodi calceamenta, quæ calces plantarum infime tegebant: nam *ſubtel* Priſciano eſt infima pars pedis. inde *ſubtelaris* vel *ſubtolaris* calcei genus, quod ſubtel duntaxat tegebat. Iſidorus: *talares calcei, ſocci ſunt, qui & inde nominari videntur, quod talum contegant, vnde ſubtolares, qui ſub talo pedum ſunt, quaſi ſubtalares.* ita legendus ille Iſidori locus ex veteribus libris. ſed fallitur: nam *ſubtolares* ſiue *ſubtelares*, vt potius ſcribi debet, ab ea parte pedis vocati quæ *ſubtel* dicebatur. inde vox Gallica, *ſouliers.* Infimæ ætatis ſcriptores varie hanc vocem extulerunt & corruperunt, modo *ſubplates* vocando, modo *ſubtulares*, & *ſolutares*, atque etiam *ſutulares*. ſed de varijs ſandaliorum calceorumque generibus alibi dicendi locus. palliatorum igitur calceatus, ſolea vel crepida. philoſophi Cynici de quorum calceatu heic loquitur auctor, ſoccos gerebant. Plautus in Perſa:

Cynica eſſe e gente oportet paraſitum probum.

Ampullam, ſtrigilem, ſcaphium, ſoccos, pallium.

ſocci, ſandalij genus a voce Græca σύκχος. Heſychius: σύκχοι ὑποδήματα φρύγια. συκχάδες etiam dicebãtur. idem: συκχάδες ὑποδημάτων εἶδος. Pollux: ἡ δὲ συκχὰς κρηπῖδι μὲν ἔοικεν, ὠνόμασται δὲ ἐκ τοῦ συνέ-

χὶν τὸν πόδα. in Græco epigrammate συκχὶς vocatur :

——καὶ μονόπελμον
Συκχίδα ——

baxeas philoſophis tribuit Apuleius : baxea autem ſandalij ſpecies. ſic enim Mileſiarum 11. *nec deerat qui pallio baculoque, & baxeis & hircino barbitio philoſophum fingeret.* at vetus Epigramma Leonidæ, βλαῦπα Cynico aſſignat:

Ο σκίπων καὶ ταῦτα τὰ βλαῦπα, πότνια Κύπρι,
Ἄγκειται κυνικοῦ σκῦλα Ποσωχάρεος.
Ὄλπη τε ῥυπόεσσα, πολυτρήτοιό τε πήρας
Λείψανον, ἀρχαίης πληθόμενον σοφίης.

βλαῦπα etiam ſandalij genus. Heſychius: βλαῦπα, κρηπῖδες ἢ σανδάλια. Antiqui Chriſtiani qui philoſophorum ῥύπλαζαι in habitu & calceatu imitabantur, βλαύτας aut phæcaſia pedibus inducebant. ita enim præcipit in ſuo Pædagogo Clemens Alexandrinus: εἰ δὲ μὴ ὁδεύοιμεν, ἀλλὰ μὴ φέροιμεν τὴν ἀνυποδησίαν, βλαύταις ἢ φαικασίοισι χρηστέον, κονίποδας αὐτὰ καλοῦσιν οἱ ἀττικοὶ διὰ τὸ πελάζειν μοι δοκεῖν τῇ κόνει τὼ πόδε. omnia huiuſcemodi calciamenta humili ſolo erant. vnde & μονόπελμα dicebantur. Heſychius: καρβατίνη, μονόπελμον ὑπόδημα. ſunt quæ vocamus Gallice, *ſouliers à ſimple ſemelle.* nam πέλμα Græci vocant, quam nos *ſemellam.* Eratoſthenes:

Γέλμα ποτιρράπτεσκεν ἐλαφροῦ φαικάσιοιο.

tales erant & κονίποδες. Pollux: οἱ δὲ κονίποδες, λιτὸν ὑπόδημα πρεσβυτικὸν πόδε. κάττυμα κοῦφον ὡς ἐγγὺς εἶναι τῆς κόνεως τὸν πόδα. Calcei autem, hoc eſt κοῖλα ὑποδήματα, vt plurimum ſolo alto erant.

erant. vt ſimpliciſſimum autem & viliſſimum veſtimenti genus hoc eſt philoſophicum pallium, veteres Chriſtiani induebant, ſic & philoſophicum quoque calceatum pedibus inducebant, ſandalia nempe, vel humiles ſoccos.

Si quid calceatus inducitur] Induci proprie calcei dicuntur. ſupra: *impuro cruri purum aut mulleolum inducit calceum.* Cornificius libr. I. de Rhetorica ad Herennium: *ſoleæ ligneæ in pedibus inductæ.* Corrigendus Plinius libr. XXXIII. cap. XI. *noſtraque ætate Poppæa coniux Neronis principis delicatioribus iumentis ſuis soleas ex auro quoque induere ſolebat.* legi debet, *inducere.* Apuleius lib. II. *& cum dicto iuuenem quempiam linteis amiculis intectum, pedeſque palmeis baxeis indutum, & aduſque deraſo capite producit in medium.* omnino ſcribendum: *pedeſque palmeis baxeis inductum*, id eſt, palmeas baxas pedibus inductas habentem.

Mundiſſimum opus eſt] Soleæ quæ mero ſolo conſtabant mundiſſimum opus erant, nihil quippe ſordidi aut immundi in illis viſebatur, quod oculos offenderet: nam præter habenas quibus religabantur, nihil habebant, quod ſordidari poſſet. at calcei ex pelle facti, & vſque ad medium crus aſcendentes, luto ſemper aut puluere oppleti multam immunditiem oſtendebant. ideo *immundiſſimam pedum tutelam*, calceos ſupra dixit eſſe: non propter ſudorem, vt ſtupidi magiſtri argutantur, ſed propter lutum & puluerem, vt ad locum obſeruauimus. nam ſudor aut non inquinat calceos, aut non vi-

detur, quum inquinat. nam internæ illæ ſordes ſunt. at de immunditie illa loquitur auctor quæ in oculos incurrit. hoc niſi eſſet, nihil etiam ſordidius ſandalijs. nam ſolum eorum ſemper lutum & puluerem calcat, vt & calceorum.

Aut pedes nudi magis, certe viriles magis quam in calceis] Si quid calceatus, inquit, inducitur a palliatis, ſandalia ſunt non calcei, quæ res mundiſſima eſt: frequentius tamen nihil omnino calceatus inducunt, ſed nudipedes agunt, quod virile magis eſt. Clemens Alexandrinus Pædagog. lib. II. cap. XI. ἀνδρὶ δὲ οὐ μάλα ἁρμόδιον ἀνυποδησία, πλὴν εἰ μὴ στρατεύοιτο, καὶ γάρ πως ἐγγὺς τὸ ὑποδεδέσθαι τῷ δεδέσθαι. ἀσκητικώτατον γέ τοι γυμνοῖς χρῆσθαι τοῖς ποσὶ καὶ πρὸς ὑγίαν καὶ εὐκολίαν ἄριστον, ἔνθα μὴ ἀνάγκη τις διακωλύοι. De Cynicis autem heic loquitur Tertullianus, qui ſi quid calceatus inducebant, ſoccis aut blautijs calciabantur, vt paulo ante obſeruabamus. plures tamen ex his nudipedalia magis celebrabant. ideo dixit auctor, pallio Cynico amictos ſi quid calceatus gererent, mundiſſimum opus eſſe, nudos tamen magis pedes habere, hoc eſt ἀνυποδητεῖν. nam Cynici plerumque ἀνυπόδητοι, vt ἀσκηταί. nihil autem ἀσκητικώτερον, quam ἀνυποδησία, quæ propria erat Cynicorum, & omnium philoſophorum qui paulo auſteriorem ἄσκησιν profiterentur. Ariſtophanes in Nubibus:

Αἰβοῖ, πονηροί γ', οἶδα. τοὺς ἀλαζόνας,
Τοὺς ὠχριῶντας, τοὺς ἀνυποδήτους λέγεις,
Ὧν ὁ κακοδαίμων Σωκράτης καὶ Χαιρεφῶν.

Pythagoriſtæ quoque hanc eamdem *ἀνυποδη-σίαν* exercebant, vt alibi obſeruamus, ſed omnium maxime Cynici philoſophi. Lucianus de Cynico: *αὐχμεῖς, ἀχίτων εἶ, ἀνυποδητεῖς.* vide & Dionem Chryſoſtomum in ea *περὶ σχήματος.* quare immaniter errat profeſſor Pariſienſis qui *pedes nudos magis* heic de ſoleatis accipiendos cenſet, quorum pedes intecti & nudi: nam ſolea pedem non tegebat, ſed plantam pedis tantum. Tacitus Annal. II. de Germanico: *pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu.* Græci quoque cum res Romanas tractant, *ἀνυποδήτους* interdum vocant, non qui prorſus calceatu carent, ſed qui calceos Romanos non habent, licet Græcanicas ſoleas inducti ſint: nam *ὑποδήματα* proprie vt dixi calceos vocabant, ad diſtinctionẽ *σανδαλίων.* ſed hoc loco ita accipi neutiquã poteſt. hoc enim ſenſu Græci omnes *ἀνυπόδητοι* erant, qui cum ſoleis & crepidis incedebant. de Græcanico calceatu, & philoſophico heic ſermo eſt. Græci philoſophi aut ſoleati erant, aut nudipedes, ſed calceos ſic proprie dictos nuſquam habebant. ſic *magis* heic poſitum eſt *ἀντὶ τοῦ potius.* pedes nudi potius, quam ſoleati aut ſoccati. nam frequẽtius nudis pedibus agebãt Cynici quam ſoleatis. per hyemem fortaſſe in ſoleis vel ſoccis, æſtate nudipedes agebant.

Certe viriles magis quam in calceis] Clemens: *ἀνδρὶ δὲ δεῖ μάλα ἁρμόδιον ἀνυποδησία.* contra mulieres calciatas ire decet, ne pedem nudum oſtendant. idem ibidem: *γυναιξὶ μὲν οὖν τὸ λευκὸν ὑπόδημα συγχωρητέον, πλὴν εἰ μὴ ὁδεύοιεν. τότε δὲ ἀλειπτῷ χρηστέον. ἡλωμένων δὲ δέονται καττυμάτων αἱ ὁδεύουσαι.*

πλὴν τὰ πολλὰ ὑποδήμασι χρηστέον αὐταῖς. οὐ γὰρ ἁρμόζει γυμνὸν ἐπιδείκνυσθαι τὸν πόδα. Hinc *ſutrinas Venerias* ſupra dixit, & *perones effœminatos*.

Hæc pro pallio interim quantum nomine concitaſti] Conſpirauiſſe inter ſe dixerim interpretes, & compactum feciſſe, vt ad ſcopum quidem omnes dirigerent, nullus vero deſtinata tangeret in hoc explicando ſcripto. miror nemini eorum de vitio lectionis ſuboluiſſe, quæ manifeſto abſurda eſt. nam quid eſt *nomine concitare*? Vetus liber noſter, & prima editio legunt: *quantum nomine comitaſti*. vnde ita hunc locum concinnabam: *Hæc pro pallio interim quantum nomini: cum ita ſit, iam & de negotio prouocat. quantum nomini* Tertullianica loquutio, pro quantum ad nomen attinet. ſic ſupra, *quantum denotatui*, pro quantum ad denotatum. & in Apologetico, *quantum denominationi*, id eſt quantum ad denominationem. nunc illud *comitaſti* quod libri retinent, omnino cenſeo retinendum. *Comitare* vetus verbum, a comitio. *Comitium*, *comitare*: vt *flagitium*, *flagitare*: *faſtigium*, *faſtigare*: *hoſpitium*, *hoſpitare*. comitare autem vel comitiare, eſt conuicium in comitio facere. conuicij autem loco exprobrauerant Tertulliano Carthaginienſes mutationem veſtis. Feſtus: *Incomitiare ſignificat tale conuicium facere, pro quo neceſſe ſit in comitium, hoc eſt, in conuentum venire.* Plautus Curculione:

Adoleſcens, ob remp. hoc innſtum mihi
Quod inſigne habeo, quæſo ne me incomities.

oculi vitium illi aliquis exprobrauerat. reſpondet ille:

Licet inforare , ſi incomitare non licet. ita enim legendum propter verſum. iocus eſt comicus in verbo *inforare*, quod & percidere ſignificat, & in foro conuitium facere poteſt ſignificare , vt *incomitare*, in comitio. Iſidori Gloſſæ : *inforare*, *placitare*. prope eſt, vt hanc lectionem auctori noſtro reſtituendam putem. Hæc pro pallio , inquit , dicta ſint , quantum ad nomen attinet , quod publice infamaſti , & probro mihi duxiſti : iam vero & de negotio prouocat. ſequitur deinde pallij προσωποποιΐα, qua auctor declamatorio more pallium pro ſe loquens inducit, vſque ad illa verba ſub finem : *ſed iſta pallium loquitur.* Quibus oſtenditur pallium non prorſus otioſum eſſe in rep. ſed aliquid etiam habere quod agat , immo plus prodeſſe reip. quam togam , etiam ſi nihil curiæ , nihil foro , nihil campo debeat.

Nihil foro , nihil campo , nihil curiæ debeo] Ex hoc loco bonus Pammelius colligebat Iuriſconſultum aut cauſarum patronum fuiſſe Tertullianum priuſquam Chriſto nomen daret. demus fuiſſe , id certe ex his verbis colligi nullo modo poteſt. quæ heic dicuntur, προσωποποιϊκῶς a pallio pbiloſophico vel Cynico dici fingit auctor. nam iſta pallium Cynicorum loquitur , vt ſub finem teſtatur auctor ipſe. Non de ſe igitur , nec de Chriſtianorum pallio hæc dicit Tertullianus, ſed de Cynico. quod ita apertum eſt , vt pluribus probari opus non ſit. profecto ſi nuſquam aliunde quam ex hoc loco ſcitur cauſidicũ aliquando fuiſſe Tertullianum, audacter pronuntiari poteſt, nunquam fuiſſe.

nalem ſunt oſtentatores meri. quod autem in illis canalibus aqua, vt fit, hærens interdum male oleret, ideo *canales odorare* dixit. nam mephitin illam pati cogebantur, qui foro dabant aſſiduam operam, vt cauſidici, & rabulæ forenſes. Ante tribunalia iudicum cancelli erant, ad turbas prohibendas. ad eos cancellos ſtabant, aduocati, quos adorabant, qui iudicem cum reuerentia adire, aut coram eo dicere volebant. Iſidorus: *Caulæ, cancelli tribunalis, vbi ſtant aduocati.* aliæ Gloſſæ: *caula, cancellum ante iudicem, vel ingreſſus.* de his caulis & cancellis iudiciorum cancellarijſque iudicum diximus ad Hiſtoriam Auguſtam plura, quæ ibi videri legique poſſunt.

Nihil officio aduigilo] Matutino ſalutationum officio: ante lucem enim vigilabant, vt orbem ſalutationum ſuarum obirent. Iuuenalis:

—ſurgendum eſt mane priuſquam
Turba ſalutatrix iam tota peregerit orbem.

in noſtra porro editione perperam operarum negligentia irrepſit, *nulli* pro *nihil.*

Imo vnicum negotium mihi eſt] Cum viderent hæc nullum idoneum aut commodum ſenſum efficere, quid fecerint interpretes vide. ad correctiones confugerunt, vt claudi ſolent ad baculum, in quibus tamen non ita ſecuri ambulauere, vt claudi cum baculo incedunt, ſed vacillantium more, modo hoc, modo illud probarunt: tandem illis placuit excidiſſe vocem *otium*, vt manus Septimij fuerit, *imo otium vnicum mihi negotium eſt.* ſed quid opus

& in Eunucho:

At neſciebam id dicere illam, niſi quia correxit.
Miles, quod intellexi minus nam me extruſit.

Sed ignaua infamique] Nec hoc fruſtum Tertulliani eſt, ſed illorum interpolatorum. vetus liber habet: *ſed ignaua infamauis.* nullo negotio emendari poterat, *infamabis.* ſic *videns* pro *bidens* apud eumdem. & *virus* ſupra pro *birus*. totum hunc locum ita legimus: *vita meliore magis in ſeceſſu fruare, quam in promptu, ſed ignaua infamabis.* id eſt, infamabis quod illa vita ſit ignaua, quæ in ſeceſſu colitur, licet mihi dederis meliorem eſſe: nam ex tua ſententia patriæ, ac reip. viuendum eſt. hoc verbo *infamare* ſic vtitur auctor, in Apologetico: *ſed & quod fratres nos vocamus, non alias, opinor, infamant, quam quod apud ipſos omne ſanguinis nomen de affectione ſimulatum eſt.* ſcribi tamen etiam heic poſſet, *ſed ignauam infamabis.* atque ita edendum curauimus.

Pag. 30. *Reique publicæ videndum eſt*] Illud, *publicæ*, non eſt in noſtro libro, nec in editione principe, ſed tantum *reique viuendum eſt. res*, pro republica abſolute. atque ita alij auctores loquuntur. hic ipſe in Apologetico: *vos igitur importuni rebus humanis, nos rei publicorum incommodorum illices ſemper.* ita enim ex libris eo loci legendum monemus alibi. *publica rei incommoda*, pro incommodis reipublicæ.

Certe quum ad Epicuros & Zenonas ventum eſt] Meminiſſe oportet attentum lectorem, pallium Cratetis hoc eſt Cynicum iſta loqui, non Chriſtianum. nam interpretes qui de Chriſtia-

no pallio accepere, tota via deerrarunt. non igitur heic Chriſtianorum pallio, quaſi probrum obiectatur, quod ſit a negotiis alienum, ſed Cynicorum. de eo totus hic ſermo per proſopopœiam inſtituitur atque inducitur ab auctore. non foro, inquit pallium Cynicum, operam do, cauſas non peroro, de iure non reſpondeo, non iudico, non milito, ſed quæ mea ſunt tantum curo, atque omnino de populo ſeceſſi: vita quippe hæc melior quæ in ſeceſſu colitur, quam quæ in mediis negotiorum fluctibus. verum tu quiſquis es qui hunc habitum non probas, nec hanc ſectam, dices ad eam infamandam, ignauam huiuſmodi vitam eſſe: nam imperio & patriæ & reip. viuendum eſt. reſpondet pallium, hoc eſt habitus Cynicus: immo, inquit, errat, quiſquis ita ſentit: nemo enim alij naſcitur aut viuit, qui ſibi mori debet. certe quum ad Epicuros & Zenonas, hoc eſt Epicuream & Stoicam ſectam ventum eſt, ſapientes vocantur, otij & quietis magiſtri, qui vitam illam otioſam & ignauam ſummæ voluptatis nomine conſecrauere. cur igitur Cynicis meis quaſi probrum obiicitur, quod in aliis philoſophis ſapientia iudicatur & vocatur? Cynici vulgo male audiebant, vt impoſtores & ſcurræ, & mendici verius quam philoſophi. ſolo habitu a Stoicis differebant, dogmata fere eadem habebant, præſertim quantum ad ἀπραγμοσύνην. Stoicum enim decretum erat, ἀπράγμονας εἶναι τοὺς σοφούς. hinc Stoica dogmata a Cynicis tunica tantum diſtare dicit Satyrographus. nam

pallium aliter Cynici circumiiciebant, qui ſine tunica illud geſtabant: aliter Stoici & reliqui philoſophi qui ſub pallio tunicam ſumebant. Sextus Empiricus: καὶ ὁ μὲν Διογένης ἀπὸ ἐξωμίδος περιήει, ἡμεῖς δὲ ὡς εἰώθαμεν. presbyteri porro Chriſtiani pallium eo modo amiciebant quo Cynici. ideo Tertullianus pallium Cynicum heic loqui facit, quia habitus erat Chriſtianorum aſcetarum. ſic dum pro ſe loquitur pallium Cynicum, pro pallio quoque Chriſtiano perorat. de pallio tamen philoſophico & Cynico heic generatim agitur, non de Chriſtiano. nam in Chriſtianis aſcetis genus iſtud pallij infamabatur maxime propter Cynicos, quorum proprius hic habitus erat. propterea amictum illum Cynicum hoc loco ſemet defendentem, & cauſam ſuam perorantem inducit Tertullianus. & poſtquam perorauit, commendationem illi etiam maiorem conciliat ex diuinæ & Chriſtianæ philoſophiæ commercio, quam veſtiebat illo tempore, haud ſecus ac Cynicam. *ſed iſta*, inquit, *pallium loquitur. at ego iam illi etiam diuinæ ſectæ ac diſciplinæ commercium confero. gaude pallium & exulta, melior iam te philoſophia dignata eſt.* qui locus ſatis oſtendit ac probat, nihil toto hoc ſermone tractari aut tangi quod ad Chriſtianum pallium ſpectet.

Sapientes vocas totum quietis magiſterium] Ex Plinio habet, qui *otij magiſtrum* vocat Epicurum.

Tamen propemodum mihi quoque licebit in publicum prodeſſe] Et iſta rhetoricatur pallium Cynicum non Chriſtianum. quamuis, inquit, otij

magiſtros & ignauæ vitæ ſectatores veſtiam: quamuis illi quos amicio omnia publica munera refugiant ac recuſent, nihilominus tamen iis licet in publicum prodeſſe: nam de quolibet editiore loco in vitia inuehi ſolent, & medicinas prauis moribus facere: quæ medicinæ ciuitatibus & rebus publicis plus bonæ valetudinis conferunt, quam togatorum operæ. proprium autem ac ſollemne Cynicorum, non Chriſtianorum de quolibet ſuggeſtu, vel eminente loco, in probroſos ac vitij plenos declamare, atque hominum flagitia canina ſua lingua exagitare. quare miſere hallucinantur qui Chriſtianos hoc loco cum Cynicis eodem pallio inuoluunt.

Soleo de qualibet margine vel ara medicinas moribus dicere] Id eſt, de quolibet editiore loco, vt ſunt aræ, & margines, ſiue crepidines viarum. qui in publico aliquid dicere volebant, ſemper ex edito loco, quaſi ſuggeſtu vel tribunali pronunciabant, vt ab omnibus facilius audirentur. nam qui de plano vel area circumfuſam concionem alloqueretur, nec videri facile nec audiri ab omnibus poſſet. ſic milites alloquuturis imperatoribus ceſpititia tribunalia in caſtris extruebantur. circulatores & ſcurræ qui in triuiis & quadriuiis plebem congregabant, pro ſuggeſtu vel tribunali, quaſlibet obuias aras occupare ſoliti erant, vt inde quæ vellent ad multitudinem circumfuſam dicerent. Lucianus in Alexandro Abunotichite: ἕωθεν δὲ γυμνὸς ἐς τὴν ἀγορὰν προεπηδήσας, διάζωμα δὲ περὶ τὸ αἰδοῖον ἔχων, διάχρυσον καὶ τοῦτο, καὶ τὴν

ἅρπην ἐκείνην φέρων, σείων ἅμα τὴν κόμην ἄνετον, ὥσπερ οἱ τῇ μητρὶ ἀγείροντές τε καὶ ἐνθεάζοντες, ἐδημηγόρει ἐπὶ βωμόν τινα ὑψηλὸν ἀναβὰς, καὶ τὴν πόλιν ἐμακάριζεν αὐτίκα μάλα δεξομένην ἐναργῆ θεόν. inſcenſa ara fumorum ille venditor populum alloquitur. Philoſtratus de vitis ſophiſtarum in Dione: θαμίζων δὲ ἐς στρατόπεδα ἐν οἷσπερ εἰώθει τρύχεσθαι, καὶ τοὺς στρατιώτας ὁρῶν ἐς νεώτερα ὁρμῶντας ἐπὶ Δομετιανῷ ἀπεσφαγμένῳ, οὐκ ἐφείσατο ἀταξίαν ἰδὼν ἐκραγεῖσαν, ἀλλὰ γυμνὸς ἀναπηδήσας ἐπὶ βωμὸν ὑψηλὸν, ἤρξατο τοῦ λόγου ὧδε.

Αὐτὰρ ὁ γυμνώθη ῥακέων πολύμητις Ὀδυσσεύς.

καὶ εἰπὼν ταῦτα, καὶ δηλώσας ἑαυτὸν ὅτι μὴ πτωχὸς, μηδ' ὃν ᾤοντο, Δίων δὲ εἴη ὁ σοφὸς, ἐπὶ μὲν τὴν κατηγορίαν τοῦ τυράννου πολὺς ἔπνευσε, τοὺς δὲ στρατιώτας ἐδίδαξεν ἄμεινον φρονεῖν τὰ δοκοῦντα Ῥωμαίοις πράττοντας. Dio, vt videre eſt, aram in caſtris aſcendit, vt milites alloquatur & moneat. & lapides quilibet, & aræ ad hanc rem idoneæ. Philoſtratus de Apollonio Tyaneo: Ἀπολλώνιος Τυανεὺς ἔν τε τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ τῇ ὥρᾳ ἐν ᾗ Δομετιανὸς ὑπὸ Στεφάνου ἐσφάττετο, ἀναβὰς ἐπί τινα λίθον ὑψηλὸν ἐν Ἐφέσῳ ἢ ἑτέρωθι, καὶ συγκαλέσας τὸ πλῆθος, ταῦτα εἶπε, καλῶς Στέφανε, εὖγε Στέφανε, παῖε τὸν μιαιφόνον· ἔπληξας, ἔτρωσας, ἀπέκτεινας. ſic Cynici qui nec vitiis, nec perſonis parcebant, vt ἐν ἐπηκόῳ πάντων in luxum luxuriemque hominum elatrarent, aram aut marginem aliquem inſcendere conſueuerant. aræ autem in omnibus locis vrbis in propatulo extructæ viſebantur. hæ circulatoribus, mendicis, hariolis, Cynicis, & aliis huiuſcemodi planis, ac ſtultæ plebeculæ concionatoribus pro tribunali præſto ſemper erant. mar-

gines quoque & crepidines viarum ad eam rẽ ſæpenumero capiebãtur. *margo* proprie eſt ſuggeſtus lapideus, vel terreus, ad fines cõſtitutus, vnde & *margo* terminus quilibet dicitur. apud Agrimenſores titulus habetur, *de marginibus terræ*. in publicis & regalibus viis lapidei margines erant, vtrimque poſiti, quos itinerarios terminos vocabant. de quibus nos alibi. palam igitur eſt non recte eos ſenſiſſe, qui hoc loco correxerant: *de qualibet margine vel area*. & peruerſius etiam ſapiunt, dum pallium Chriſtianum aſſerunt de qualibet margine vel ara moribus medicinas facere, & in vitia declamare. hæc Cynicorum quippe conſuetudo fuit, non Chriſtianorum.

Quæ felicius publicis rebus] Liber noſter: *quæ facilius publicis rebus & ciuitatibus & imperijs bonas valetudines conferent, quam tuæ operæ.*

Si pergam ad acuta tecum] Si pergam acutis & decretoriis armis tecum pugnare, non proluſoriis & hebetibus. Ouidius:

Ponite iam gladios hebetes, pugnetur acutis.

idem:

Mox vbi proluſit rudibus puer ille ſagittis,
Spicula de pharetra promit acuta ſua.

ſic *ad certum pugnare* Tertullianus aduerſus Marcionem lib. III. *his proluſerim quaſi de primo adhuc, & de longinquo: ſed hinc iam ad certum, & comminus dimicaturus, video aliquas etiam nunc producendas, ad quas erit dimicandum, lineas.* ad acuta pugnare, pro acutis. ſic *ad plumbatas cædere* in veteri Paſſione, pro cædere plumbatis. ita apud Vegetium, *ad fundam lapides iacere, ad*

cornu infundere, ad harundinem perforare. de quibus loquutionibus nos alibi. acuta tela, præpilatis & exercitoriis heic opponuntur.

Nullis veternis parco, nulli impetigini adulor] Expungendum, & exturbandum hoc loco verbum, *adulor*, quod perperam ex ſuperioribus repetitum eſt: nam præceſſit: *nullis vitijs adulor, nullis veternis parco, nulli impetigini.* atque ita omnino legi debet, libris auctoribus. ceterum *veternos* heic deſidiam exponunt: & *impetiginem*, inaniter gloriantium loquacitatem. in vtroque pariter falſi. nulla enim harum expoſitionum ſatis conuenit. verum quidem eſt, per impetiginem & veternũ, animi vitia quædam deſignare heic velle Tertullianum, ſed falſum ea quæ volunt interpretes, deſignari. *veternum* veteres pro hydrope accepiſſe multis teſtibus poſſet probari. Gloſſæ: *veternoſus*, φθιτικός, ὑδρωπικός. item: *intercus aqualis*, *veternum*, ὕδρωψ. Cato apud Feſtum: *veternoſus quam plurimo bibit, tam maxime ſitit.* idem Cato apud Agellium: *quem morbus tenet loquendi, tanquam veternoſum bibendi atque dormiendi.* Arnobius lib. I. *cuius manus, intercutis veternoſæ fugiebant vndæ.* ita legendum. perperam hodie editum eſt: *cuius manus intercutes.* intercutis, τῶ ὕδρωπος. poſſet etiam ſcribi: *cuius manus, intercutes veternoſi fugiebant vndæ.* id eſt, intercutes vndæ veternoſi. & verius eſt. nam *aqua intercus* dicebatur. & *veternoſus*, ὁ ὑδρωπικός. Seruius ad I. Georg. *veternus dicitur morbus intercutis hydrops.* ibi & citat hos verſus Plauti in Addicto:

Opus facere nimio quam dormire mauolo,

Veternum metuo.

veternus igitur apud veteres de hydrope vel aqua intercute proprie. hydropis porro nomine, vanum glorioſorum tumorem & ſuperbiam inflatam ſuggillabant. hinc ὑδερικὸς ὄγκος Græcis pro typho & ſuperbia. Lucillius de ſuperbo :

Aquam te in animo credo habere intercutem.

Hydropem etiam pro ſuperbia neſcio quis Latinorum dixit : quod nunc non memini. hydropi etiam auaritiam comparatam fuiſſe, & comparari poſſe certum eſt. nam auarus quo plus habet, plus habere cupit :

Sic quibus intumuit ſuffuſa venter ab vnda,
Quo plus ſunt potæ, plus ſitiuntur aquæ.

aut auaritiam igitur, aut ſuperbiam veterni ſiue hydropis nomine intellexit Tertullianus, aut ſane vtrumque : nam *veternos* dixit.

Nulli impetigini] Impetigo proprie eſt idem quod impetus, & quidquid cum impetu venit. nam *impetigo*, ab impeto : vt *vrigo*, ab vro : *pendigo*, a pendo : *prurigo*, a prurio : & *coligo* a colo. nam *coliginem* pro domicilio vel ædibus quæ colũtur, poſuit Arnob. lib. II. *in penetralibus coliginis perpetuos fouetis focos.* id eſt, in penetralibus ædium vel habitationis. ita enim nec vna littera minus ſcriptum exhibet codex Regius. correxerunt & ediderunt vulgo : *in penetralibus Veſtæ ignis.* ſed hæc alibi. dicebatur & *impetix.* Feſtus : *impetix, impetigo.* ſic autem *impetix* a verbo impeto, vt *ſtruix* a ſtruo : *pendix* a pendo, & idem quod pendigo : *tumix* vel *tumex* a tumeo, pro tumore vel inflatione. impetigo igitur

igitur proprie eſſet, quam Græci medici vocant ἐπιφορὰν. nam ἐπιφορὰς appellant omnia ἐξανθήματα & φλεγμονὰς quæ ſubito in corpore oriuntur, & efferueſcunt. vehementes etiam fluxus, qui cum impetu feruntur, & præcipue quæ in oculos cadunt cum inflammatione, ita appellant. *epiphoras* Græco vocabulo ſæpe vocat Plinius, aliquando etiam *impetus*. vt lib. xx. cap. xxiii. *Radix contractos articulos emollit in aqua cocta: item podagras & ſimiles impetus.* ibi impetus ſunt ἐπιφοραὶ, inflammationes nempe & tumores. nec dubium quin impetigines ſimiliter vocari poſſint. Latini tamen *impetiginem* de lichene proprie dixerunt. Gloſſæ: *impetigo*, λιχὴν, λέπρα. impetigines ſunt λειχηνώδεις ὄγκοι. Medicorum filij diſtinguunt inter lichenem, ſcabiem & lepram: nam lichen minus malum eſſe, quod tamen in ſcabiem & lepram facile degenerare poſſit, niſi curetur. impetiginis nomine, & lepram & ſcabiem etiam intellexere Latini: omnem denique cutis ſcabritudinem, quæ ex illuuie, & ſqualore prouenit. D. Hieronymus in vita Hilarionis: *ſentiens autem caliginare oculos, & totum corpus impetigine vri, & pumicea quadam ſcabredine contrahi, ad ſuperiorem victum adiecit oleum.* ſcabredo illa pumicea qua cutis contrahitur, & exaſperatur, τραχυσμὸν Græci vocant, ſcabiei & lepræ communis. ſquamulæ quoque a cute diſcedentes impetiginis & lepræ propriæ. Celſus quattuor ſcabiei ſpecies enumerat, & ſquamoſas omnes facit, quæ vtique ſquamas a cute reſolui faciles habent. de tertia loquens: *ipſa quoque ſqua-*

moſa & nigra procedit. ſquamæ ſunt, quæ Græci λεπίδας, & πιτυρώδη σώματα vocitant. inde *ſquamoſi* pro ſordidis, & ſquamulas a cute diſcedentes habentibus, vt ſolent quos illuuies & ſcabies, & impetigo occupauit. Lucillius apud Feſtum:

Varronum, & rupicum ſquamoſa, incondita roſtra.

Feſtus ipſe: *ſquamoſi ab eadem ſquamarum ſimilitudine dicti, quorum cutis exſurgit ob aßiduam illuuiem.* perperam *ſquarroſi* legitur tam in verbis Feſti, quam in verſu Lucillij. & male etiam vir magnus, qui *ſquarroſos* ibi agnoſcit, atque ἀπὸ τ ἐσχάρας deducit. quod abſurdiſſimum eſt. vt omittam, primam in *ſquaroſa* breuem ſic futuram, quam tamen producit Lucillius. legi tamen etiam poſſet, *ſqualloſi*, pro *ſquarroſi*: nam veteres *ſquallus* dicebant, a ſqualleo, pro ſquallido. vnde *ſqualla veſtis* Ennio apud Nonium: *ſtrata terræ lauere lacrimis veſtem ſquallam & ſordidam.* ſquallus & ſqualoſus idem, vt dubius & dubioſus, & ſimilia. nec prohibet quod ſqualloſos a ſquamarum ſimilitudine dictos ait Feſtus: nam & ſic *ſquallidum*, incultum & ſordidum, quod proxime ſimilitudinem habeat ſquamæ piſcium, appellatum interpretatur. hinc & ſquamæ pro ſordibus. Seruius: *ſane ſquamæ & ſplendorem ſignificant ſi a piſcibus veniat; & ſordes ſi a ſqualore.* ſquamæ quippe vocantur furfuracea quædam corpuſcula, quæ de corpore illoto & ſquallido eunt dum ſcalpitur. Gloſſæ: *ſquama*, τὸ ῥύπους ἀπόπλυμα, πίτυρωμα κεφαλῆς. per πίτυρωμα κεφαλῆς intelligit, por-

riginem. nam porriginoſi etiam ſquamoſi. Celſus: *porrigo autem eſt, vbi inter pilos, quædam quaſi ſquamulæ ſurgunt, eæque a cute reſoluuntur, & interdum madent, interdum ſiccæ ſunt.* πιτύρισμα Græce porrigo dicitur. Arcadius Grammaticus: ἀχὼρ τὸ τῆς κεφαλῆς πιτύρισμα· νίτρωμα autem idem quod ἀπόπλυμα. nam nitri in lotionibus multus apud veteres vſus. vnde *nitrum* & *lumentum* in re balnearia ſæpe iunctim legere eſt, vt apud Ciceronem in Epiſtolis ad familiares. Cyprianus in epiſt. LXXVI. *neque enim ſic in ſacramento ſalutari delictorum contagia, vt in lauacro carnali, & ſæculari ſordes cutis & corporis abluuntur, vt afronitris, & ceteris quoque lumentis, & ſolio & piſcina opus ſit.* perperam hodie vulgatur apud Cyprianum, *& ceteris quoque adiumentis.* veteres libri ibi habent *iumentis*: inde *lumentis* fecimus. vetus Iuuenalis interpres ad illud: *& grauis eſt rationibus. in lumentis*, inquit, *& balnearia pecuniam erogando.* quod praue mutant eruditiſſimi viri. *lumentum*, eſt lomentum, τὸ σμῆγμα, τὸ νίτρωμα. ſic νίτρωμα κεφαλῆς, idem quod ἀπόπλυμα: cum enim pectitur caput, ac deſtringitur, ſquamulæ illę a cute reſoluuntur, & decidunt. Serenus Samnonicus:

Cum caput immenſa pexum porrigine ningit.

ſed hæc fortaſſe paululum extra rem. verum cum ſcabiem tractaremus, & impetiginem, contagione morbi & pruritus, haud potuimus vngues abſtinere, quin hæc quoque obiter ſcalperemus, & noſtro lomento defricaremus. per *impetiginem* porro, non loquacitatem aut loquendi pruriginem deſignare heic vo-

luit Afer, vt falſo & inepte ſibi perſuaſerunt magiſtri, ſed libidinem, & libidinoſos hoc nomine perſtrinxit. impetigo nunquam ſine pruritu eſt & vrigine. hoc in libidinoſos aptiſſime conuenit, qui ſemper vruntur & pruriunt.

Quâ M. Tullius quingentis millibus nummum orbem citri emit] Hæc e Plinio Tertullianus. diceres tamen ab alio authore habuiſſe, ita hodie verba Plinij ab his diſcrepant in pretio Ciceronianæ Aſinianæque menſæ. ſic enim vulgatur in editionibus Plinij: *extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirum eſt illo æuo, empta H S. X. memoratur & Galli Aſinij, H S. X I.* quingentis millibus nummum citrea Ciceronis menſa, altero tanto Aſinij hoc eſt decem millibus, quid ſimile in Plinio? non igitur nunc habent, vt olim habuerunt ſcriptum Tertulliani ætate Pliniani libri. certe in antiquis eius codicibus, quorum vnum optimæ notæ apud eruditiſſimum Rigaltium inſpexi, ita ſcribitur: *extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirum eſt, illo æuo empta H I S. memoratur & Galli Aſini I X I.* omnino legendum: *empta I ɔ I S. memoratur & Galli Aſini I X I.* hoc eſt, empta quingentis ſeſtertiis, & Galli Aſinij mille. hæc nota *I S*, ſæpe ſeſtertia ſignificat in veteribus libris. ſic infra ita ſcriptum habent antiqua Tertulliani exemplaria: *qua Aſinius Celer mulli vnius obſonium ſex I S emit.* id eſt, ſex ſeſtertiis. nunc Plinio conueniet cum auctore noſtro. nam quingenta ſeſtertia Plinij, idem valent quod quingenta

millia nummum Tertulliani. alterum tantum pro menſa citrea dependit Aſinius, hoc eſt mille ſeſtertia, quæ centum millibus nummũ, qui ſeſtertij vocantur, reſpondent. quæ ſumma, bis mille, & quingentos aureos noſtros efficit. ſequitur apud Plinium: *venumdatæ ſunt & duæ a Iuba rege vendente, quarum alteri pretium fuit H S. X V. alteri paulo minus.* ſcribitur in omnibus libris: *venumdatæ ſunt & duæ a Iuba rege pendentes.* & ſane non ipſe rex Iuba menſas eas venumdedit, ſed cum poſt mortem Iubæ, bona eius ſub haſta venderentur, duæ illæ menſæ cum reliquis bonis, ſub titulo pependerunt, vt mos erat in auctionibus. Tibullus:

Ite ſub imperium, ſub titulumque lares.

inde duas illas menſas a Iuba rege pendentes dixit. liceat etiam legere, *a Iuba rege pendente,* vt ipſe ſub titulum pependerit. qua de re nos ad Suetonium plura. pretium etiam earum menſarum non recte poſitum eſt in vulgatis editionibus Plinij, vt pluribus oſtendam in commentario de re Nummaria.

Pag. 31. *Hem quantis facultatibus æſtimauere ligneas maculas*] De his maculis etiam Plinius. nec enim vnius generis, aut nominis erant. aliæ tigrinæ, aliæ pantherinæ appellabantur, aliæ pauoninæ, aliæ etiam apiatæ. tigrinæ in morem venarum longas lineas diſcurrentes habebant, tæniis ſimiles: tales enim maculæ tigrium, quas propterea ῥαϐδωτὰς hoc eſt *virgatas* appellauerũt. at pantherinæ in orbes paruos & intortos erant criſpæ, vt ſunt terga pantherarum. hanc differentiam tigrinarum &

panthetinarum macularum ſcite his verſibus deſcribit Oppianus, lib. 1. Cynegeticῶn:

> Τοὶ μὲν γὰρ μείους, καλλίτριχα δ' εὐρέα νῶτα
> Γεγράφαται δολιχοῖσιν ἐπήτριμα ποικίλοισι,
> Τίγριες οἷα θοαί, κραιπνοῦ ζεφυροῖο γενέθλη·
> Τοὶ δ' ἂρ' εὐτροχάλοισι περίδρομα δαιδάλλονται
> Σφραγῖσι πυκινῇσιν, ὁμοῖα πορδαλίεσσιν.

Plinij verba de citrearum menſarum maculis, ita ex veteribus libris legenda ſunt: *menſis præcipua dos in venam criſpis, vel in vortices paruos. illud oblongo euenit diſcurſu, ideoque tigrinum appellatur: hoc intorto, & ideo tales pantherinæ vocantur.* eleganter *in venam criſpas* vocat, quæ venatim criſpæ ſunt: & *criſpas in vortices*, quæ ad inſtar vorticum intorte criſpantur. perperam hodie legitur: *in vena criſpis, vel in vertice varijs.* ſequitur apud eumdem Plinium: *ſunt & vndatim criſpæ, maiore gratia, ſi pauonum oculos imitentur. magna vero poſt has gratia extra prædictas, criſpis denſa velati grani congerie, quas ob id a ſimilitudine apiatas vocant.* apiatę dicuntur, non ab apibus vel apiculis, vt docti viri hariolantur, ſed ab apio, quod denſa grani congerie criſpæ apij ſemen & grana denſe congeſta referant.

Item quâ lances centenarij ponderis Sylla molitur] Corrigebant magiſtri: *hem qua lance lances centenarij ponderis Sulla molitur*: in qua correctione nihil boni video, præter ineptam & inanem ἀπειρίαν. nam quid eſt, rogo te, lance lances moliri? aut quid opus bilance fuit ad moliendam illam lancem, quam ædificari ſibi Sulla curauit? ad ponderandam ſane & tru-

tinandam lanx adhibita eſt. ſed hoc non agitur heic. loquitur pallium Cynicum & dicit, adigere ſe cauterem ei ambitioni qua Cicero menſam citream tot millibus nummum emit: & ei quâ Aſinius alterum tantum pro ſimili menſa dedit: item ei ambitioni, qua Sylla lancem centenarij ponderis molitus eſt. vereor tamen, inquit, ne parua iſta ſit trutina, hoc eſt ne paruum iſtud pondus ſit, cum Druſillanus & quidem ſeruus, promulſidem ædificauerit Syllana illa lance tanto ponderoſiorem: nec enim centum aliquot librarum fuit, vt Sullæ lanx, ſed quingentarum. hæc trutina, cuius mentio in promulſide Druſillani, fecit vt & bilancem addere vellent ad illam Sullæ lancem. quod abſurdiſſimum commentum eſt. profecto ſi vulgatam lectionem libri vulgares non haberent, quouis eam ingenio excogitandam, quauis coniectura eruendam putarem. *moliri lancem*, vt *ædificare promulſidem* paullo poſt: & *patinam condere* Plinio, de Vitelliana patina quæ cc ſeſtertiis condita eſt.

Quingenariam promulſidem] Lancem quingentarum librarum argenti. lancem vocat Plinius, quam heic Tertullianus *promulſidem*. quantum eſt hodie eruditorum, *promulſidem* volunt eſſe antecœnam aut guſtationem. quare magiſtri hoc loco *promulſidem* poni abuſiue arbitrantur, pro lance ad promulſidem. errant omnes: nam omnis auctorum antiquitas ſemper hoc verbi pro vaſe aut lance vſurpauit, nuſquam de guſtu aut antecœnio dixit. cui rei fidem facit vox *promulſidarium*. ſi *promulſis* pro

guſtu ſumeretur aut antecœna apud Latinos, promulſidarium vtique vas eſſet, recipiendæ guſtationi aptum, & guſtatoriis continendis. at promulſidarium, non huic vſui paratum apud veteres erat, vt aliquid eſculenti aut poculenti contineret, ſed vt alia vaſa & lances ſuſtineret, nempe promulſides. ſic promulſides vaſa erant, quibus ſuſtinendis promulſidarium dicatum dictumque. D. de auro arg. legato: *ſed ſi cui vaſa ſint legata, non ſolum ea continentur, quæ aliquid in ſe recipiant edendi bibendique cauſa paratum. ſed & quæ aliquid ſuſtineant: & ideo ſcutellas vel promulſidaria contineri. repoſitoria quoque continebantur.* Petronius Arbiter: *ceterum in promulſidari aſellus erat Corinthius cum biſaccio poſitus, qui habebat oliuas in altera parte albas, in altera nigras. tegebant aſellum duæ lances in quarum marginibus nomen Trimalcionis inſcriptum erat, & argenti pondus.* promulſidare dixit, quod aliis promulſidarium. ſic *vulgare* & *vulgarium* idem: *manifeſtare* idem quod *manifeſtariũ* in noſtro iure: *primare* & *primarium*: *palmare* & *palmarium*. vides *promulſidare* apud Petronium, nihil bibendi edendique cauſa paratum continere, ſed vaſa tantum ſuſtinere, aſellum nempe Corinthium cum biſaccio oliuarũ, & lances duas, quæ aſellum tegebant, lances illę argenteæ quæ aſellum Corinthium tegebant, promulſides omnino dici debuere: nam in aſello mulſum reponebatur, quod in antecœna & guſtatione ſumebant. idem Petronius: *hoc, inquit, belle: cras in promulſide libidinis noſtræ militabit: hodie enim poſt aſellum diaria non ſumo,* vbi aſellus &

promulſis pro eodem. nam aſellus, vt dixi, vas erat, recipiendo mulſo paratum. lances quæ vas illud tegebant, promulſides dictæ. aſellus eſt, quem Græci ὄνον vocant, quod genus erat vaſis vinarij. vnde apud Athenæum lib. IV. in verbis Poſidonij, ὄνοι γέμοντες οἴνου, *aſelli vino pleni*. quod non de animali, vt perperam viri docti cenſent, ſed de vaſe accipiendum. Ariſtophanes in Veſpis:

> *Κἂν οἶνον μὴ μοι ἐγχῇς σὺ πιεῖν, τὸν ὄνον τόνδ' εἰσκεκόμισμαι*
> *Οἴνου μεστὸν, κᾆτ' ἐγχέομαι κλίνας, οὗτος δ' ὁ κεχηνὼς*
> *Βρωμησάμενος τοῦ δίου μέγα καὶ στράτιον κατέπαρδεν.*

vbi ὄνος vas eſt vinarium. quod parum videntur animaduertiſſe docti interpretes, qui *cantherium* verterunt. ſic vas etiam mulſi aſellus Latinis, & quæ aſellum tegebat, lanx argentea, promulſis dicta, non obſcura etymi ratione. nam *promulſis* proprie mulſi vel vaſis mulſarij operculum, non vas ipſum mulſarium. inde *promulſidarium*, quod vaſa mulſi cum ſuis promulſidibus ſuſtinebat. Promulſidarium enim eſt repoſitorium promulſidum. Iſidorus *pranſorium* in Gloſſis ſuis exponit. quamuis autem *promulſis* proprie ſit id quod diximus, καταχρηστικῶς pro quauis lance hanc vocem veteres vſurparunt: vt hoc loco promulſis eſt lanx.

Seruos murænis inuadendos obiectabat] Non poſſum facere vt probem eruditiſſimi Ciacconij coniecturam, qui legebat, *mandendos*. nam rectum eſt *inuadendos*, hoc eſt deuorandos, &

deglutiendos. hoc ſignificabat verbum *inuadere*. Petronius: *vtinam me inimicus ignis hauriret, vtinam hibernum inuaderet mare*. id eſt, voraret, & abſorberet. *inuadere oſtrea* Auſonio, degulare & haurire. Cyprianus de lapſis: *mortiferos idolorum cibos adhuc pæne ructantes, exhalantibus etiamnunc ſcelus ſuum faucibus, & contagia funeſta redolentibus, Domini corpus inuadunt, quando occurrat ſcriptura diuina & dicat, Omnis mundus manducabit carnem*, &c. vbi *inuadunt*, eſt, comedunt, & manducant. Inde Eugraphius in Terentium *inuaſores*, comeſtores exponit. apud eumdem *inuadere* ſimpliciter pro comedere. ad illud Terentii, *In me cudetur faba: ex prouerbio*, inquit: *nam dicunt quemdam auarum ruſticum cum fabam coxiſſet, & cum ſocio inuaderet, partem ſibi depopoſciſſe, vt cum ſocio non inuaderet in eodem vaſculo, & aquam adieciſſe parti ſuæ, quæ corrupta alteram quoque corrupit.*

Noua ſcilicet ſæuitia delectatio, terrenæ beſtiæ] Nihil heic cohæret, nec in ſenſu, nec in verbis. multum & acriter ſe torſerunt eruditiſſimi viri, ſed nihil boni extorſerunt. nos non magnopere laborauimus, vt veritatem erueremus. vetus noſter codex ſcriptum habet, *a delectatos*, pro *delectatio*. in veteri etiam editione plane legitur, *a delectato*. inde ita hunc locum diſtinctum correctumque edidimus: *immergo ſcalpellum acerbitati ei qua Vedius Pollio ſeruos murenis inuadendos obiectabat: noua ſcilicet ſæuitia delectato terrenæ beſtiæ, & edentulæ, & exunguis, & excornis, de piſcibus placuit feras cogere.* ei ſcilicet Vedio Pollioni, noua ſæuitia delectato

beſtiæ edentulæ & excornis, & exunguis, hoc eſt murænæ, placuit de piſce, qui feri aut ferini nihil habet, per vim feram facere. muræna nec dentes habet, nec vngues, nec cornua, nec quidquam quo fera eſſe poſſit; & tamen Vedius Pollio noua ſæuitia delectatus beſtiæ exunguis & edentulæ, feram cogebat eſſe, quæ per naturam fera eſſe non poterat.

Terrenæ beſtiæ & edentulæ] Cur murænam, *terrenam beſtiam* vocat Scotinus hic noſter? de muræna quippe certum eſt intelligi debere: nam qui de Vedio Pollione accipiendum cenſent, terrenæ plane beſtiæ ſunt. quidam legunt, *Tyrrhenæ*. ſed cur muræna Tyrrhena potius, quam Sicula, quam Adriatica, aut ab alio mari? an ex Tyrrheno liquet fuiſſe murænas illas quas in ſuis piſcinis habebat Vedius? & cur nō magis ex Siculo? nam optimæ & laudatiſſimæ, quæ in Sicilia capiebantur. ſed nec ad rē, nec ad hunc locū pertinet ſcire, quo ex mari venerint murænæ ſuæ Vedio: nec Tertullianus id de Tyrrhenis ἰδικῶς dixerit, quod murænis in omni mari captis conuenire poſſit. idcirco nec Tyrrhenas heic murænas nominaſſe cenſendus eſt. quæ nugatorum hominum ſententia eſt. ſic aliud quæri oportet. magis probatem eorum coniecturam qui *teneræ beſtiæ* legunt, ſi vllus liber ita haberet. ſed omnes in retinēda vulgari lectione pertinaces. vnde igitur aut quare *terrena* muræna? *terreni piſces* Plinio ſunt lib. IX. cap. LVII. qui *prope rigua Babylonis, decedentibus fluuijs, in cauernis aquas habentibus remanent.* ita etiam appellat, qui cauernas

ſibi in terra faciunt, circa extremas fluminum oras. & qui in altis ſcrobibus effodiuntur, etiam vbi nullæ reſtagnent aquæ, quales in multis locis piſces olim reperiebantur, hodieque reperitari aiunt. capiti illi Pliniano titulus eſt, *De piſcibus terrenis*. Græci ἐγγείους vocant. Timæus apud Athenæum lib. VII. προσηγορεύθη τὸ πολίχνιον. διὰ τὸ τοὺς πρώτους τῶν ἀνθρώπων ἐλθόντας ἐπὶ τὸν τόπον, ἰχθῦς εὑρεῖν τοὺς καλουμένους ὕκκας, καὶ τούτους ἐγγείους: *piſces inueniſſe quos vocant hyccas, & eos quidem terrenos*. perperam legitur in Athenæo, καὶ τούτους ἐγκώους. idem Plinius lib. IX. cap. XVI. *terram* vocat vadum maris excauatum, quo per hyemem quidam piſcium conduntur: *terra quidem, hoc eſt vado maris excauato condi per hyemes torpedinem, pſittam, ſoleamque tradunt*. quos piſces etiam *terrenos* liceat nominare. ſed & piſces *terreni* non inepte dicantur, qui in terra haberi nutririque ſolent, in piſcinis ſcilicet, longe a mari factis, ad differentiam marinorum & qui in alto mari degunt. terreni enim illi potius, quam marini piſces, qui in piſcinis nutriuntur. immo nullo modo marini. piſcinæ autem *terricipinæ* dicebantur, quod intra terram conſtitutæ eſſent, & terra conciperentur. Iſidorus in Gloſſis: *Terricipinæ, quod terram capiunt, hoc eſt piſcinæ, quos & ruſtici lacus vocant*. Ruſtici noſtrates, *terrata* hodie & *terralia* vocant foſſas quæ in agris fiunt ad excipiendas aquas. ſic piſcinas & lacus in terra excauatos, *terricipinas* olim vocarunt, *quod terra caperentur*. ita enim malim apud Iſidorum legere. Porro ſi *terreni piſces* vo-

cabantur qui in cauernis aquas habentibus, circa fluminum extremitates manebant, quidni & ita vocentur qui in piſcinis & viuariis in terra cauatis habebantur? nam quid aliud piſcina, vel lacus quam terræ cauerna, manu facta, & aqua repleta? Hinc mihi non dubium eſt, quin murænam piſcina concluſam, *beſtiam terrenam* vocauerit Tertullianus, ad diſcrimen murænæ marinæ, quæ in alto mari degit, & aqua ſua, id eſt marina fruitur. quemadmodum autem feræ caueis incluſæ, minus habent ferocitatis & feritatis, ſic plane & beſtias marinas, piſcinis concluſas, & pæne manſuetas, longe minus feroces ac feras eſſe veriſimile eſt, quam quæ pleno mari natant. miratur igitur noſter nouam ſæuitiam Vedii, aut nouum potius ſæuitiæ ingenium, qui non ſolum de piſce piſcinario, & manſuefacto, feram per vim facere volebat, ſed de eo etiam piſce, qui per naturam ferus eſſe non poteſt. ita nec dentes habet, nec vngues, nec cornua. & hæc erat muræna, exedentula, & exunguis, & excornis beſtia, & his omnibus carens quibus feræ ſunt: præterea terrena, non marina, hoc eſt lacu & piſcina incluſa, & pæne manſuefacta. quod multum de feritate eius deminutum iret, etiam ſi per naturam fera eſſet. vt autem *terrenæ murænæ* dictæ, quæ piſcinis terra conceptis habentur incluſæ, ad differentiam pelagiarum: ſic turdi *terrarij* vocati, qui in ornithonibus alebantur, ad diſtinctionem aeriorum, qui libero ſcilicet aere fruuntur. nam *aerias volucres* paſſim poetæ appellant. qua liber-

tate aeris quæ non potiuntur, ſed auiariis detinentur incluſæ quaſi ergaſtulis, quæ parum luminis & parum aeris recipiebant, quo magis pingueſcerent, merito *terrariæ* appellatæ. ſic turdi *terrarij* dicebantur. vetus interpres Iuuenalis ad illud:

-- turdorum noſſe ſaliuam:

cognoſcere turdorum ſapores. ſolent enim quidam gulæ dediti tantæ ſubtilitatis habere palatum, vt dignoſcant turdos, an cellarius, an terrarius ſit. terrarius turdus eſt, qui in auiario incluſus paſcitur. nam ex auibus, quæ villæ ſeptis incluſæ tenentur, aliæ terra tantum contentæ ſunt, vt turdi, pauones, & turtures; aliæ etiam aquam requirunt, vt anates, & anſeres, & querquedulæ. Varro lib. III. cap. III. de R. R. *harum ſingula genera minimum in binas ſpecies diuidi poſſunt. in prima parte vt ſint, quæ terra modo ſunt contenta: vt ſunt pauones, turtures, turdi. altera ſpecies ſunt, quæ non ſunt contenta terra ſolum, ſed etiam aquam requirunt: vt ſunt anſeres, querquedulæ, anates.* periſtyla autem ſatis ampla in villis ſuis ædificabant veteres, in quibus aliquot millia turdorum includi poſſent. Varro de R. R. lib. III. cap. V. *igitur teſtudo, vt periſtylum tectum tegulis aut rete, fit magna in qua millia aliquot turdorum ac merularum includere poßint.* vide Varronem ipſum toto illo capite. turdi igitur huiuſmodi amplis & magnis villæ ſeptis & periſtylis incluſi *terrarij* dicebantur. qui longe melioris erant ſaporis quam qui apud fartores vrbanos in cellis anguſtis & obſcuris alebantur vt cito pingueſcerent. hi ſunt qui *cellares*

aut *cellarij* vocabantur. *turdi cellaris* mentio apud Chariſium Soſipatrum.

Et edentulæ, & exunguis, & excornis] Editio Rhenani: *exedentulæ, & exunguis & excornis.* atque ita noſter. primus Gelenius *edentulæ* correxit. *exedentulam* dicere potuit auctor pro edentula, vel edentata, vt *exeduratum* ſupra pro *edurato* poſuit. de omni porro muræna falſum eſt edentulam eſſe. marem murænam quem μύρον Græci vocant, καρχαρόδοντα dicit eſſe Ariſtoteles, & dentes habere, ἔξωθεν καὶ ἔσωθεν. Andreas apud Athenæum lib. VII. τὰς μυραινῶν φησὶ δακνούσας, ἀναιρεῖν ταῖς ἐξ ἔχεως. ſic τὰς μυραινῶν αἱ δακοῦσαι ab edentulis diuerſæ. murænarum igitur aliæ dentatæ ſunt, aliæ edentulæ. quidam ex veteribus marem eſſe qui dentes haberet, fœminam dentibus carere prodiderunt. ſed melius illi qui genere diuerſas tradunt. Sane Ariſtoteles lib. v. de Hiſtoria, μύρον non eumdem eſſe ſcribit, quod μύραιναν. nam myrænam variam & infirmiorem, myrum vnicolorem & robuſtum eſſe, denteſque intra & extra os habere, ſexus diſcrimine periude atque in ceteris. vt vt ſit, ſciendum eſt murænam quæ in viuariis Pollionis & cuius heic mentio, de genere fuiſſe edentularum. Tertullianus *edentulam* nominat. Plinius ſine dentibus fuiſſe murænas Vedii clare indicat his verbis lib. IX. cap. XXIII. *inuenit in hoc animali documenta ſæuitiæ Vedius Pollio eques Romanus, ex amicis Diui Auguſti, viuariis earum immergens damnata mancipia non tanquam ad hoc feris terrarum non ſufficientibus, ſed quia in alio genere totum pariter ho-*

minem diſtrahi ſpectare non poterat. nam feræ quæ dentes habent, ſi quid inuadunt, morſicatim id prius contruncant, & dentibus comminuunt, non totum pariter diſtrahunt. Murænæ ſane quas Vedius, & cæteri Romani proceres in viuariis ſuis habebant, ex gurgite Siculo veniebant, vbi capiebantur optimæ, & *flutæ* vocabantur. Macrobius: *accerſebantur autem murænæ ad piſcinas noſtræ vrbis abuſque freto Siculo, illic enim optimæ eſſe creduntur, tam hercules quam anguillæ. & vtraque ex illo loco Græce πλωταὶ vocantur, Latine flutæ, quod in ſummo ſupernantes æquore ſole torrefactæ curuare ſe poſſe, & in aquam mergere deſinunt, atque ita faciles captu fiunt.* Hæ flutæ murænæ quæ ſic dictæ ſunt, quod ſole torrefactæ in ſummo æquore natarent, nec mergi poſſent, ex illo genere murænarum fuere, quæ infirmiores erant & edentulæ, nam præ virium imbecillitate, vbi cutem ſole torrefecerant, peſſum redire amplius non poterant, nec fundum maris repetere, ſed in ſummo æquore velut exanimes ferebantur. Græci antiqui πλωταὶ eas vocabant, recentiores vero ἐξορμιςῶνας vocarunt ab eadem cauſa. quod a nemine tamen hactenus animaduerſum fuit. Harum exormiſtonum mentio apud Caſſiodorum, qui ita eas deſcribit: *Exormiſton quoque inter piſces regium genus, compar murænis corpore, colore diſtans, naribus ſetoſis, coloſtrea delicatudine præditum, oleoſo ac ſuaui liquore coagulatum, appetibilis grataque pinguedo, cum ſpumis fluctuantibus inter aeris confinia cœperit enatare, neſcit ad cubilia redire, quæ deſeris: credo, aut immemor*

memor reuerſionis, aut teneritudine ſumma mollitus nequit vndis eleuantibus contraria obluctatione demergere: fertur velut corpus exanime, nullis niſibus periculum, nulla arte deuitans, & hinc viribus deſtitutus, redire non creditur, quia nec fugere poſſe ſentitur. hic plane tantæ dulcedinis eſſe dignoſcitur, vt ei nemo piſcium comparetur. hæc ſunt in littore Rhegino quæ diximus, &c. exormiſton ibi eſt ὁ ἐξορμιστὼν, vel ἡ ἐξορμιστὼν, non ἐξορμιστὸν, vt cenſet vir magnus. ſequiori genere alibi enunciauit, lib. XII. in epiſt. ad Canonicarium Venetiarum: *deſtinet carpam Danubius, Rheno veniat anchorago, exormiſton Sicula quibuſlibet laboribus offeratur.* ἡ ἐξορμιστὼν σικελή. *exormiſton* Caſſiodori, & *fluta muræna* veterum, plane idem piſcis, & eadem vtriuſque nominis ratio. nam ἐξορμιστὼν & πλωτὴ ſiue *fluta* idem ſignificat. ἐξορμίζεσθαι dicuntur qui oram ſoluunt, & altum capeſſunt, vt nauigent. contra ὁρμίζονται naues quæ in portu ſtant. ἐξορμιστὼν igitur ex eo dicta quod ſedes ſuas & cubilia deſereret, vt in ſummum enataret. & πλωτὴ ob eam cauſam quoque appellata, & Latine *fluta.* ἐξορμιασθῆναι Græci brachium, aut aliud quoduis membrum dicunt, quod ſuo loco motum eſt & luxatum. Achmet in Onirocriticis cap. LXXXI. ἐὰν τις ἴδῃ ἢ ἐξορμιαθέντα ἢ κλασθέντα τὸν ὠμοπλάτην αὐτοῦ, νόσον τῆς γυναικὸς τῶν γυναικῶν αὐτοῦ νοείτω. ſic ἐξορμιστὼν dicebatur ἀπὸ τοῦ ἐξορμιασθῆναι τῶν ἑαυτῆς τόπων. & hanc illius etymi rationem clare oſtendit Caſſiodorus his verbis: *cum ſpumis fluctuantibus inter aeris confinia cœperit enatare, neſcit ad cubilia redire quæ deſerit.* Siculam vocat exormiſtonem idem Caſ-

ſiodorus, & in ora littoris Rheni capi ſcribit. Martialis de muræna fluta:

Quæ natat in Siculo pinguis murǽna profundo,
Non valet exuſtam mergere ſole cutem.

Archeſtratus apud Athenæum:

Ἰταλίας δὲ μεταξὺ κατὰ στενοκύμονα πορθμὸν
Ἡ πλωτὴ μύραινα καλουμένη αἴ ποτε ληφθῇ,
Ὠνοῦ, τοῦτο γάρ ἐστιν ἐκεῖ θαυμαστὸν ἔδεσμα.

Archeſtratus θαυμαστὸν ἔδεσμα dicit eſſe μύραιναν πλωτὴν quæ in freto Siculo capiebatur. Caſſiodorus *regium cibum* appellat, & *appetibilem gratamque pinguedinem*. Martialis etiam *pinguem* eam murænam vocat. ex his ſane conſtat omnino *murænam flutam*, & *exormiſtonem* eamdem eſſe. illud in Caſſiodori verbis obſeruandum quod exormiſtonem murænis corpore comparem, colore diſparem eſſe ſcribit: ex quo aliquis fortaſſe contendere poſſet, exormiſtones a flutis fuiſſe diuerſas. nam flutæ murænæ dicebantur, & erant, cum Caſſiodorus videatur exormiſtonem ſuum a muræna diſtinguere. Sciendum tamen eſt Caſſiodoro murænam proprie appellari, quæ dentata erat, quem Græci μύρον vocabant. Huic ſimilis & compar corpore, ſed colore diſtans muræna edentula: & adeo quidem ſimilis, vt veterum nonnulli exiſtimarint, murænam quæ dentes haberet, marem eſſe; quæ non haberet, fœminam: ſic colore ſolo diſtabant: nam muræna dentata vnicolor erat, edentula varia & infirma. Athenæus lib. VII. Ἀνδρέας δὲ ἐν τῷ περὶ δακετῶν, τὰς μυραινῶν φησὶ δακούσας ἀναιρεῖν τὰς ἐξ ἔχεως. εἰσὶ δὲ αὐταὶ ἥττονες καὶ περιφερεῖς ποικίλας. Ari-

ſtoteles lib. v. de animalibus : Μύρος διαφέρει τῆς μυραίνης· ἡ μὲν γὰρ ποικίλον καὶ ἀσθενέστερον, ὁ δὲ μύρος λειόχρως καὶ ἰσχυρός. muræna fluta de illo genere fuit vario & infirmo. magnum eius infirmitatis argumentum quod ſolibus exuſta, ſeſe curuare, & in aquã mergere non poſſet. hoc imbecillitati eius attribuit Caſſiodorus de exormiſtone loquens,quę eadem cum muræna fluta:*fertur corpus exanime,nullis niſibus periculum,nulla arte deuitans, & hinc viribus deſtitutus redire non creditur, quia nec fugere poſſe ſentitur.* Martialis :

Non valet exuſtam mergere ſole cutem.

at altera muræna quæ dentata, & valida erat, & robuſta. hanc proprie, vt iam dixi, μύρον Græci appellabant, & ἀπὸ τῆς μυραίνης diſtinguebant. μύραιναν tamen eam etiam vocat Nicander in θηριακοῖς:

Μυραίνης δ' ἔκπαγλον ἐπὶ μογεροῖς ἁλιῆας
Πολλάκις ἐκβρύξασα, κατωρήνιξεν ἐπάκτρων
Εἰς ἅλα φυζηθέντας.

quod murænæ flutæ, aut exormiſtoni nequaquam conuenire queat. Heſychius : μύραινα ἐπὶ τοῦ κακοῦ ἐλέγετο, ὡς ἔχιδνα. quod malefica nimirum dentibus eſſet. vnde & inter δακετὰ numerabatur. murænæ nomen Latini de vtraque ſpecie indifferenter ponunt , qui myrum vt Græci non agnoſcunt.at Grę̨corum etiam quidam μύρον de genere illo molli, & innoxio murænarum , quod nec dentes habet nec ariſtas, vſurparunt. Athenæus lib. VII. Δωρίων δὲ τὸν μύρον φησὶ ταῖς διὰ σαρκὸς ἀκάνθας οὐκ ἔχειν, ἀλλ' ὅλον εἶναι χρήσιμον καὶ ἁπαλὸν ὑπερβολῇ. myrus ille Dorionis omnino idem eſſe debet cum muræna fluta,

& exormiſtone Caſſiodori, quam coloſtrea delicatitudine præditam, oleoſo ac ſuaui liquore coagulatam, eſſe dicit. hoc eſt quod Dorion de myro ſcribit, ὅλον ἁπαλὸν εἶναι καὶ χρήσιμον, & ariſtis in totum carere. hinc a murænis eas diſtinguit Caſſiodorus, qui murænas, vt iam diximus, proprie intelligit, ταῖς δακνούσαις. ſic ex illa molli atque exoſſi ſpecie murænarum flutæ fuere & exormiſtones, quas Dorion μύρους appellat, qui & duas earumdem ſpecies facit, ſolo colore diſtantes: εἰσὶ μὲν γὰρ, inquit, οἱ μὲν μέλανες, οἱ δὲ ὑποπυρρίζοντες· κρείσσονες δὲ εἰσὶν οἱ μελανίζοντες. quod autem flutæ dicerenrur murænæ illæ edentulæ & ἀνάκανθοι quæ in freto Siculo capiebantur, diuerſa vt ſpecies eſſet hoc non facit, etſi ſpeciale id habuerint. nam & anguillæ in illis locis etiam flutæ dicebantur propterea quod & ipſæ pariter in ſummo ſupernantes fluitarent. Macrobius: *accerſebantur autem murænæ ad piſcinas noſtræ vrbis abuſque freto Siculo. illic enim optimæ eſſe creduntur, tam hercules quam anguillæ, & vtræque ex illo loco Græce vocantur* πλωταὶ, *Latine flutæ.* murænas hoc genus in viuarijs ſuis habebant Romani proceres, & tales fuere Vedij murænæ, de quibus Tertullianus hoc loco intelligit cum dicit Vedium murænis ſeruos obiectando, noua ſæuitia delectatum de beſtia exedentula & exungui feram per vim facere voluiſſe quæ per naturam talis non eſſet. atqui ſi de alijs murænis intellexiſſet, de piſcibus feras cogi nõ dixiſſet, quæ αὐτόχρημα feræ ſunt: nam & carniuoræ, & dentibus maleficæ ſunt, atque inter ἀγρίους θη-

ρας, & δἀκετὰ recenſentur. fruſtra etiam ſunt qui Tertullianum volunt murænas pro muſtelis aut lampetris dicere voluiſſe. diuerſæ enim lampredæ noſtræ a murænis flutis. Errat pariter vir magnus in Auſonianis lectionibus, qui exormiſtonem Caſſiodori eumdem facit piſcem cum Auſonij muſtella, & lampetra noſtra. exormiſton quippe Caſſiodori eadem cum muræna fluta: vtraque porro diuerſa a muſtella quæ lampetra noſtra eſt. ſimilis quidem muſtella murænæ flutæ, ſed genere diuerſa. *lampreda* autem non *lampetra* dicenda erat, vt Latini recentiores extulere. & nos hodieque recte *lampredam* vocamus. nec enim a lambendis petris dicta eſt, ſed a colore. λαμπνεὶς λαμπνείδος, quæ colorem habet λαμπυρόν. vnde *lampyrida.* ſic *Perſida*, pro Perſide : *caßida* pro caſſide: *Elida* pro Elide, & ſimilia ſexcenta. inde *lamprida* & *lampreda*, & corruptius *lampreta*, & *lampetra*. Auſonius in Moſella de muſtella, ſiue lampreda:

Quis te naturæ pinxit color? atra ſuperne
Puncta notant tergum: qua lutea circuit Iris,
Lubrica cæruleus perducit corpora fucus.

Has λαμπνείδας Græci videntur vocaſſe, διὰ τὸ τῆς χρόας λαμπνείζον, καὶ ὑποπυῤῥίζον. inde factum vocabulum *lamprida.* ſed de his alibi fuſius.

Terrenæ beſtiæ, excedentulæ & exunguis & excornis] Nulla beſtia terreſtris eſt, quin aut dentes, aut vngues, aut cornua habeat. murænam *terrenam beſtiam* vocat hic noſter Scotinus, & tamen nec dentes, nec vngues, nec cornua habere dicit. quod quaſi αἰνιγματικὸν eſt.

ſed ludit in nomine *terrena*. ſic enim vocat, non terreſtrem beſtiam, ſed piſcem piſcina terrena aut terricipina concluſum. nam murænæ elementum non terra ſed mare. eam igitur, quæ non in mari viuat, ſed in viuario terreſtri incluſa ſit, *terrenam* vocauit. piſcinæ partem fundi faciebant, & fundum ſequebantur, vt ex Iuriſconſultis diſcere eſt. aliquando putaui legendum, *non terrenæ beſtiæ*, propter illa verba Plinij de eodem Pollione ſeruos ſuos murænis deuorandos obijciente: *immergens viuarijs earum damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non ſufficientibus, ſed quia in alio genere totum pariter hominem diſtrahi ſpectare non poterat.* ſed aliud Tertullianus ſequutus eſt. & nimis frigidum eſt, *non terrena beſtia*, pro marina, nec argutia Afri noſtri ſatis dignum.

Pag. 32. *In adulterinum prouexit ſaporem*] Vetus liber cum editionibus primis: *in adulterium prouexit ſaporem.* quod non erat mutandum. *ſaporem in adulterium prouehere*, eſt ſaporem adulterare, ſaporem adulterinum facere. aut certe *adulterium ſaporem* dixerit adiectiue ἀντὶ τοῦ *adulterinum.* ſic enim *adulterius* ab adulter, vt *magiſterius*, vnde *magiſteria poteſtas*, a magiſter: & *arbiterius* ab arbiter: vnde & *arbiterium* dicebatur. ſic & *caniam conſtantiam* ſupra dixit, pro canina. ita enim omnes libri antiqui legunt: *ne caniæ cõſtantiæ mandatum ſit.* ita & *adulterius ſapor* hoc loco, pro *adulterinus*.

Mulli vnius obſonium VI. M. H S. detulit] Lectio primæ editionis, & noſtri libri hæc eſt: *mulli vnius obſonium ſexis detulit.* Sexis, pro ſex

1 5, hoc eſt ſex ſeſtertijs. ſex ſeſtertia autem idem valere quod ſex millia ſeſtertium nummum plus quam notum eſt. Iuuenalis:

-- mullum ſex millibus emit
Æquantem paribus totidem ſeſtertia libris.

ſex libras ille mullus pendebat, totidem ſeſtertia æquabat quot libras habebat: quæ ſex ſeſtertia, ſex millia efficiunt ſeſtertium nummorum. Sciunt rei nummariæ veteris periti, ſingula ſeſtertia mille ſeſtertios nummos æquare: ſed vel duo, vel nemo illud ſcit, cum *ſeſtertij* dicuntur, ſubintelligi nummos; cum *ſeſtertia*, ſubaudiri pondo. ſic vnum ſeſtertium pondo duas argenti libras cum ſemiſſe valebat, vt vnus ſeſtertius aſſis, duos aſſes & ſemiſſem, & ſeſtertius pes & ſimilia. ſed ſeſtertius nummus poſtea quattuor aſſibus permutari cœpit, qui duobus tantum aſſibus & ſemiſſe iuxta veriloquij ſui notionem, olim permutabatur. Quadringenti autem eiuſmodi ſeſtertij nummi, quattuor aſſibus valentes ſinguli, & quaterni vno denario, libram Atticam hoc eſt minam efficiebant, quæ centum denarios hoc eſt centũ drachmas, vel quadringentos ſeſtertios valore exæquabat. ſic mille ſeſtertij nummi duas libras argenti & ſemiſſem conſtituebant, hoc eſt vnum ſeſtertium pondo. ſic ſingula ſeſtertia pondo totidem millibus ſeſtertiorum nummorum interpendebantur. Hæc differentia erat ſeſtertiorum quæ neutro genere efferuntur, & qui maſculino. Horatius:

-- bis quingenta dedit ſeſtertia nummûm.

id eſt, bis quingenta ſeſtertia pondo nummorum. falluntur itaque eruditiſſimi viri qui minores & maiores ſeſtertios ſibi fingunt. nam *ſeſtertia* nunquam de nummis dicuntur, vt *ſeſtertij* nunquam niſi de nummis. vt contra *ſeſtertia* ſemper de libris & pondo, *ſeſtertij* ſemper de nummis. ſic *decem ſeſtertia nummum* liceat dicere, quæ de tot libris & pondo intelligi debent: at *decem ſeſtertios nummum* non poſſis, ſed *decem ſeſtertios nummos.* Hæc fuſius in noſtro *de re nummaria* commentario, quem propediem, ſi Deus fauerit, in lucem emittemus. nam vir magnus in libro poſtumo de monetis alio quidem errore non minus tamen quam alij errauit in hac ſeſtertiorum differentia explicanda.

Sex ſeſtertijs] In vulgatis Plinij codicibus octo millibus nummis hic mullus emptus ſcribitur, quæ octo ſeſtertia, non ſex faciunt. conſtat tamen Tertullianum a Plinio & rem & numerum ſumpſiſſe. cur igitur hic ab illo diuerſus, aut vter potius ex altero corrigendus? Tertullianum heic cenſent ex Plinio emendari debere, ego contra: nam nimis certus ſum, certum huius Afri eſſe calculum, atque hunc numerum olim in minus mendoſis, quam nunc habentur, Plinij codicibus reperiſſe. in antiquiſſimis & optimis quæ hodie extent Plinianis exemplaribus, ita ſcriptum legitur: *Aſinius Celer e conſularibus, hoc piſce prodigus, Caio principe vnum mercatus R.* VIII *mullum.* in omnibus ferme manu exaratis libris illud R. eo loco comparet, vnde & in quibuſdam reperitur, *merca-*

tus Romæ. quod ineptum eſt. ſciendum porro illud R. ex ora libri in contextum irrepſiſſe. cum enim ita in libris locus ille mendoſe conceptus eſſet, *mercatus* VIII. *mullum*, aliquis ſtudioſus in margine adſcripſerat hanc notam, R. qua ſignificabat, & monebat requirendum eſſe quid vellet ille numerus VIII. quomodo, aut de quo genere nummorum intelligendus eſſet. nomen quippe nummi aut ſeſtertij deeſt. hanc autem notam adponebant ad locum antiqui librarij, cui aliquid deeſſet ad ſententiæ integritatem, quod requiri deberet, & inueſtigari. nam *require* ſignificat, aut *requirendum*. atque ita notatur in veteribus libris, ℞. Huic reſpondet apud Græcos φρ, hoc eſt φῖ & ῥῶ, quam adſcribebant quoties locus aliquid difficultatis haberet, & φροντίδος ἄξιον. non dubium igitur quin illud R. apud Plinium eo modo in textum irrepſerit quo diximus. in fragmentis S. Hilarij locum ſimiliter deprauatum nuper deprehendebamus. ita enim apud eum ſcribitur: *perfidiam autem apud Sirmium deſcriptam quam dicit Liberius Catholicam a Demophilo ſibi expoſitam, hi ſunt qui conſcripſerunt: Narciſſus, Theodorus, Baſilius, Baſſus, Gaudentius, Macedonius, Marthus, Atticus, Iulius, Surinus, Simplicius, & Iunior, requirendum, omnes hæretici.* illud *requirendum*, notauerat ad marginem aliquis, qua requirendum admonebat, quinam illi eſſent, quorum ibi nomina expoſita habentur, quive inter eos preſbyteri, qui epiſcopi, & quarum ciuitatium. Vt ad Plinium redeamus, conſtat non hodie atque heri mendam

illam codicibus eius inſediſſe,qui ita haberent: *vnum mercatus* V I I I. *mullum.* at tempore Tertulliani recte legebatur : *vnum mercatus* V I I S *mullum.* hoc eſt, ſex ſeſtertiis. ex V I I S. procliue fuit facere VIII. Macrobius non ſex ſed ſeptem millibus hunc mullum emptum ſcribit. qui ad Plinij & Tertulliani calculum reuocandus eſt. ✠ S. nota erat ſeſtertij, quæ duos aſſes & ſemis ſignificabat,aut ✠ S, quæ duas libras cũ ſemiſſe notat: ſed non raro etiam in libris vnicum iota cum ſigma poſitum pro ſeſtertij nota obſeruare eſt. vt hoc loco Tertullianis, *mulli vnius obſonium ſex I S detulit.* hoc eſt, ſex ſeſtertiis. quod & ſupra nobis obſeruatum.

Sex ſeſtertijs detulit] *Deferre* heic eſt emere. frequentius tamen pro vendere ſumitur. Seneca epiſt. XLII. *videamus hoc quod concupiſcimus quanti deferatur.* id eſt quanti vendatur, quanti præbeatur. poſſet tamen etiam exponi, quanti ematur. Columella in horto, *maniplos deferre* dixit, vænales in vrbem ad macellum portare:

Allia cum cepis, cereale papauer anetho
Iungite, dumque virent nexos deferte maniplos,
Et celebres fortis fortunæ dicite laudes
Mercibus exactis.

rem domo in macellum defert venditor, e macello domum emptor. hinc *deferre* & pro vendere & pro emere poſitum. mercem defert venditor, pretium emptor, hoc eſt παρέχει. Gloſſæ: *deferendum*, παραχωτέον. *deferre*, παρέχειν, παρέχειν. ſic & *præbere* eſt vendere Latinis. Donatus: *piſcatores qui piſcem recentem præ-*

bent. ſed hoc ſenſu *rem aliquam pretio deferre* venditor tantum dici poſſit, non etiam emptor. ſane *deferre* quod ſignificet emere, nuſquam alibi niſi heic lectum eſt. & fortaſſe *deferre* poſuit, pro ferre vel auferre. nam pretio rem fert vel aufert emptor a venditore. illud tamen minime mihi dubium eſt, quin *quanti deferatur*, quod apud Senecam eſt, aut ſimilem alicubi loquutionem acceperit pro ematur, cum ſignificaret quanti detur, quanti vendatur.

Ex auibus eiuſdem pretioſitatis, vt canoris & loquacibus quibuſque ſexcentum millium patinam confiſcauit] De hoc loco & Pliniano variis doctorum hominum ſententiis hactenus certatum eſt, nec tamen quicquam adhuc certi conſtitutum. Budæi opinio eſt, quam plerique ſequuntur, hanc Aeſopi patinam centenariam fuiſſe, id eſt centenis auibus ſtructam, quarum ſingulæ ſenis millibus nummum coemptę fuerint. ſic totam patinam ſexcentis ſeſtertiis ſiue ſexcentis millibus ſeſtertium ſtetiſſe. ſed huic ſententiæ repugnat Plinij ipſius auctoritas qui lib. xxxv. cap. xii. diſerte ſcribit centum millibus patinam Aeſopi ſtetiſſe. vetus noſter liber, & prima editio Rhenani plane etiam heic legunt, *centum millium patinam confiſcauit*, non ſexcentum. ita Tertullianum in Plinio legiſſe, nec aliter Plinium ſcripſiſſe verba ipſius aperte teſtantur, quæ ſic habent: *nam nos cum vnam Aeſopi tragœdiarum hiſtrionis in natura auium diceremus ſeſtertijs C. ſtetiſſe, non dubito indignatos legentes. at hercules, Vitellius in principatu ſuo CC. ſeſ-*

centis tantum ſeſtertiis condita erat. Plinius lib. x. cap. LI. de hac eadem patina Aeſopi: *maxime tamen inſignis eſt in hac memoria Clodij Aeſopi patina centum ſeſtertijs taxata*: ſic enim legendum ex veteribus libris, & altero illo loco Plinij, quem paullo ante produximus, non *ſexcentis ſeſtertijs*. pretium igitur illius patinæ, quod pro ea extruenda figulus accepit, centum ſeſtertia fuere, ſiue ſeſtertiorum nummum centum millia. quæ ſumma aureorum noſtrorum facit bis mille & quingentos. in ea patina Aeſopus conuiuis ſuis appoſuit aues, aut cantu aut humanæ vocis imitatione famoſas, quarum ſingulæ ſex millibus coemptæ fuerant. Plinius loco ſupra citato: *Clodij Aeſopi patina C. ſeſtertijs taxata, in qua poſuit aues cantu aliquo aut humano ſermone vocales, IIS. VI. ſingulas coemptas*. ita legimus ex optimo & vetuſtiſſimo libro Clariſſ. Rigaltij, in quo ſcriptum eſt: *hiiſui ſingulas coemptas*. *his* aut *hiis* fere ſemper apud Plinium pro ſeſtertiorum nota poſitum occurrit in manu exaratis libris. ita porro in Plinio legiſſe Tertullianus hoc loco fatetur his verbis: *qua mulli vnius obſonium ſex ſeſtertiis detulit: qua Aeſopus hiſtrio ex auibus eiuſdem pretioſitatis*. ſex autem ſeſtertia, vt notum eſt, ſunt ſex millia nummum, hoc eſt aurei noſtri centum & quinquaginta. diuerſum itaque patinæ ipſius manupretium fuit, diuerſum auium pretium quæ in ea patina appoſitæ ſunt. quod enim centum ſeſtertiis conſtitit illa patina, hoc aues non fecere, quibus guloſum illud fictile condiit Aeſopus, ſed tanti a figulo empta eſt,

qui illam condidit. aues pretium ſuum ſeorſim habuere, quarum ſingulæ cum ſex ſeſtertiis coemptæ fuerint, centum ſeſtertiis iuſtis & rotundis vt tota patina conſtaret, efficere non potuerunt, quin aut plus aut minus eſſet: nam ſexdecim aues, ſeſtertiis ſex emptæ ſingulæ, nonaginta ſex ſeſtertia tantum reddunt: ſi vero ſeptemdecim ponas fuiſſe, duo & centum ſeſtertia exſurgent. His igitur duabus rebus maxime inſignis fuit Aeſopi patina, & quod ex luto ficta tam caro ſtetit, & quod aues tam caro emptæ in ea ad cœnam appoſitæ ſunt. de numero auium nihil Plinius dicit, contentus dicere ſingulas ſex millibus nummum coemptas fuiſſe. ſed profecto magnus earum numerus oportet fuerit, vt tam grandem patinam implerent: nam & ingentem illam patinam fuiſſe neceſſe eſt, cuius facturæ tam immane pretium poſitum eſt apud figulum. Nunc in eam ſententiam quam adſtruximus, reſtat vt verba Tertulliani concinnemus. ita porrò ea concipiunt & primæ editiones, & vetus noſter: *qua Aeſopus hiſtrio ex auibus eiuſdem pretioſitatis, vt canoris & loquacibus quibuſque, centum millium patinam confiſcauit.* ſed quo ſenſu dici poteſt, niſi abſurdo, patina ex auibus confiſcata? *confiſcare* hoc loco eſt ἀποταμιεύειν, recondere, vel reponere. Gloſſæ: *confiſcare*, ταμιεύειν, ἀποθησαυρίζειν. ſic apud eumdem Tertullianum in libro de Anima; *in confiſcato animam habere.* Suetonius in Auguſto: *quam ſummam repræſentari iuſſit: nam & confiſcatam ſemper repoſitamque habuerat.* inde & *confiſcator* ταμ-

μῦχος. ſic *confiſcare patinam* idem eſſet quod in cellario vel ταμιείῳ repoſitam habere. ſed hoc ſignificatu nec ex auibus, nec cum auibus confiſcata dici queat. e contrario patinam illam ex tamio in quo confiſcata ſeruabatur, depromi & efferri ab Aeſopo fuit neceſſe, vt in conuiuio ſuo auibus refertam apponeret ac repræſentaret. fuere qui legerent, *conflauit*, pro *confiſcauit*. verum illi primo auctoritate librorum reuincuntur, qui omnes *confiſcauit* retinent. deinde iam diximus patinam centum millium, ex auibus ſex millium pretio quibuſque emptis, conflari non poſſe, quin aliquid aut deſit aut ſuperſit. poſtremo non ſatis poſſim probare, vt patina ex auibus conflari dicatur, quæ auibus referta ſit & cumulata. quod etſi concederem rectum eſſe, hoc tamen loco prorſus alienum eſt & abſurdum. Porro vt ſenſum auctori noſtro ſuum reddamus, ita verba eius legenda ſunt: *qua Aeſopus hiſtrio auibus eiuſdem pretioſitatis, vt canoris & loquacibus quibuſque, centum millium patinam confiſcauit*. id eſt, patinam centum millium, tanti enim conſtabat, confiſcatam repoſitamque habuit in cellario ſuo Aeſopus hiſtrio, vt aues in ea conuiuis ſuis exhiberet, ſex millibus ſingulas coemptas. *confiſcauit auibus*, ad aues confiſcauit, vt auibus refertam in conuiuio repræſentaret, & apponeret, πρὸς τὰς ὄρνιθας ἀποταμιεύσειν. confiſcauit eam ſcilicet, & repoſitam ad hoc habuit, vt quando vellet, promere poſſet auibus pretioſis in conuiuio exhibendis. quod vtique & fecit. nam *aues in ea poſuit*, inquit Plinius, *aut cantu*

aliquo, aut humano ſermone vocales, ſex ſeſtertijs ſingulas coemptas. ſic in illa ſua patina Vitellius, quæ ducentis ſeſtertiis conſtitit, ſcarorum iocinora, murænarum lactes, phaſianorum & pauonum cerebella, & phœnicopterum linguas poſuit. de qua vide Suetonium. de huiuſmodi lautis patinis intellexit Satyricus cum dicit:

Et quadringentis nummis condire guloſum
Fictile.

nam patinæ in quibus lautiores cibi apponebantur, fictiles erant. Plinius lib. xxxv. cap. XII. *atque vt luxu quoque aliqua contingat auctoritas figlinis, tripatinum, inquit Feneſtella, appellabatur ſumma cœnarum lautitia. vna erat murænarum, altera luporum, tertia myxonis piſcis, inclinatis iam ſcilicet moribus, vt tamen eos præferre Græciæ etiam philoſophis poßimus.* idem Iuuenalis:

Debetur magnus patinæ, ſubituſque Prometheus:
Argillam atque rotam citius properate ——

patina eſt λοπάς. Gloſſæ: *patina*, λοπάς. Meleager apud Stratonem Sardianum ἐν τῇ παιδικῇ μούσᾳ:

Εἰ γάρ σοι τάδε τερπνὰ πόροι θεὸς, ὦ μάκαρ οἵαν
Ἀρτύσεις παίδων ῥωμαϊκὴν λοπάδα!

vides *Romanam patinam* prouerbio Græco iactari de miſcellanea patina, variis & exquiſitis lautitiis referta. Iuuenalis:

——*condire guloſum*
Fictile, ſic veniunt ad miſcellanea ludi.

ſic Græcus poëta ἀρτύσαι λοπάδα dixit quod Latinus *condire guloſum fictile*. Talis fuit Vitelliana & Aeſo-

& Aeſopea. edi autem heic volueramus, *qua Aeſopus hiſtrio auibus eiuſdem pretioſitatis patinam confiſcauit*, non *ex auibus*. ſed operæ vulgatam lectionem retinuere, quæ prorſus falſa eſt, & abſurda.

Canoris & loquacibus quibuſque] Sic expreſſit illa Pliniana: *aues aut cantu aliquo, aut humano ſermone vocales*. cantu & ſermone vocales eleganter dixit Plinius, canoras & loquaces aues, nam & *vocales* dicebantur, qui voce canebant. Græci recentiores βοκαλίους appellarunt. vide ad Hiſtoriam Auguſtam quæ notauimus.

Filius eius poſt tale pulpamentum] Male qui *pulmentum* malle ſe dicunt. cur illis pulpamentum ad guſtum non eſt? homines delicatos! qui tamen ignorant vtrumque rem eamdem eſſe. *pulpamentum* eſt, τὸ κρέας, προσφάγιον, ὄψον. *tute lepus es & pulpamentum quæris*. Gloſſæ: *pulpamentum*, ὄψον. ſic *plebeia pulpa* pro plebeio pulmento apud Auſonium. Iſidorus: *pulpa dicta quod cum pulte olim commixta veſcebatur, vnde & pulmentum & pulmentarium dictum*. ſane *pulpa* ex Græco πολφὸς venit. πολφὸν Græci interpretantur μάγμα ἐκ σταιτὸς, tractam ſcilicet farinæ ſubactæ, & in maſſam coactæ. Latini pro carne vel obſonio quolibet eam vocem vſurparunt. ſic & *pulmentum* quod a pulte deſcendit. *pulpamentum* ſane idem eſt quod *pulmentum*. *pulpedinem* etiam pro eodem dixerunt.

Sumptuoſius eſurire] Codex noſter: *ſumptioſius*. ſic *affectioſius* apud Macrobium in veteribus libris. & *ſumptioſius* apud Valerianum in homeliis. quod ratione non caret. vt enim

factioſus a factio : *actioſus* ab actio. ſic *affectioſus*, ab affectio, & *ſumptioſus* a *ſumptio*, quo verbo quidam vſi videntur pro *ſumptu*.

Ne mendicius patre cænaſſet] Pro *cænaret*. de qua enallage nos ſupra. idem vetus liber hoc loco legit, *patrocinaſſet*. perperam. ſed ex eo id mendum, quod *cinaſſet* ſcriptum videtur antiquitus fuiſſe. nam *cinare* ſcribebant, pro cœnare. ſic *tragidi*, *aulidi*, *mitici*, *miræ*, *ſolicismus*, & ſimilia ſexcenta de quibus nos alibi. Gloſſæ: *cupidicinus*, τρεχέδειπνος, pro *cupidicænus*, qui cupide currit ad cænam, quem Græci etiam ἐπιθυμόδειπνον dicunt.

Taceo Nerones & Apicios & Rufos] De Neronibus & Apicijs clara omnia & cognita : de Rufis vero nigra & obſcura. nam quis iſte Rufus eſſet, quando non quæſitum ? nec tamen ille adhuc repertus interpretibus. atqui Sempronius Rufus eſt, vir prætorius qui primus ciconias cibi cauſſa occidit, propter quod nouum gulæ inuentum, repulſam in conſulatu paſſus eſt. de eo verſus leguntur iſti apud veterem Horatij ſcholiaſten :

Ciconiarum Rufus iſte conditor,
(Ipſe eſt duobus elegantior Plancis)
Suffragiorum puncta non tulit ſeptem :
Ciconiarum populus vltus eſt mortem.

ideo illum hoc loco Tertullianus, & Hortenſiis, & Aſiniis, & Aufidiis lurconibus, Aeſopis, Apicijs aliiſque, gulæ proceribus accenſet.

Ex multis togatos fuiſſe quales apud pallium haud facile] Æternum credo hic locus in vitio

mendoſæ interpunctionis, quo hactenus laborauit, iacuiſſet, niſi ego eam emendaſſem. ſic igitur diſtinguendum iudicaui: *& memento iſtos interim, ex multis togatos fuiſſe, quales apud pallium! haud facile has purulentias ciuitatis exſuppurabit, niſi ſermo palliatus.* memento, inquit, & vinolentos, quos memoraui, & impuros, & aleones & lurcones magnam partem togatos fuiſſe, quales apud pallium! id eſt quales habendos, in quali exiſtimatione ponendos apud pallium? quam probroſos ſcilicet, quam vituperandos, & omni reprehenſione dignos, apud illos qui pallium geſtant? has togatorum purulentias & carcinomata, haud facile quis ad ſanitatem perduxerit, niſi ſermo palliatorum, qui medicinam moribus ſoli facere ſciunt.

Ex multis togatos fuiſſe] Quia non omnes quos nominauit togati: nam inter eos Aeſopus pater & filius palliati.

Haud facile has purulentias ciuitatis quis eliciet & exuaporabit] Ita vt diximus diſtinguendum. etiam *exſuppurabit* repoſuimus pro *exuaporabit.* cuius verbi nec lectio vera eſt, nec explicatio recta eſſe poteſt. *ſuppurare* locus dicitur, qui in pus vertitur & purulentus καὶ ἐμπυϊκὸς redditur. Gloſſæ: *Superauit*, ἐφλέγμαινεν, καὶ ὕπουλον ἐγένετο. lege: *ſuppurauit*. Lampridius: *capite ſuppuratum reddidit crebris obtunſionibus.* inde *exſuppurare*, φλεγμονὴν tollere, & purulentiam elicere.

Pag. 33. *Nam & elinguis philoſophia*] Primæ editiones: *elingua philoſophia.* nec aliter ſcri-

ptus. *elinguus* dixit pro *elinguis*, vt *exanimus* & *inanimus* alijs: *informus*, *enormus*, *procliuus*, *adclinus*, & ſimilia.

De occurſu meo vitia ſuffundo] Lucianus in Dialogo Κυνικὸς, ita loquentem de pallio ſuo Cynicum inducit: ὅτι τρίβων οὗτος ὃ καταγελᾶτε, καὶ ἡ κόμη, καὶ τὸ σχῆμα τοὐμὸν τηλικαύτην ἔχει δύναμιν ὥστε παρέχειν μοι ζῆν ἐφ' ἡσυχίας καὶ πράττοντι ὃ, τι βούλομαι, καὶ συνόντι οἷς βούλομαι· τῶν γὰρ ἀμαθῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπαιδεύτων οὐδεὶς ἂν ἐθέλοι προσιέναι διὰ τὸ σχῆμα, οἱ δὲ μαλακοὶ καὶ ἐκτρέπονται. Cynicorum occurſum declinabant omnes ac vitabant, propter amaram & acerbam qua in vitiis palam carpendis vtebantur libertatem. hucuſque igitur quæcunque de philoſophis dixit pallium, de Cynicis dicta intelligi debent.

Viderit nunc Philoſophia quid proſit, nec enim ſola mecum eſt] Hactenus pallium vtilitatem quam in Philoſophico & Cynico habitu præſtat, commendauit, nunc & ſeſe commendat ab aliarum artium vtilitate quas pariter veſtit. viderit nunc, inquit, philoſophia quam veſtio quid proſit. hoc nomine tantum commendari non debeo, nec enim ſola mecum eſt. habitus hic meus non tantum propter eam eſt vtilis, ſed etiam propter alias artes æque in publicum proficuas, quæ de meo pariter veſtiuntur. ſed dixerit aliquis cum pallium Cynicum heic loquatur, quod ab reliquorum philoſophorum & profeſſorum pallio diuerſum erat, cur quaſi vnum idemque pallium omnium eſſet, philoſophiam non tantum de ſuo veſtiri, verum & alias artes prædicat? immo vnum

idemque generaliter pallium fuit quod & Cynici, & ceteri artium profeſſores, & omnis denique Græculorum natio geſtabant: nec enim materia formave diſcernebātur, ſed ſolo habendi modo. aliter quippe eo pallio amiciebantur Cynici, aliter reliqui philoſophi, & liberalium artium magiſtri. hanc differentiam ſatis in ſuperioribus explicauimus. falluntur autem qui legi volunt hoc loco, *videris nunc philoſophia quid proſit*, vt ſermo ad togam dirigatur.

Et primus informator litterarum] Qui primis litteris pueros imbuit & informat. Horatius:

—— *elementa velint qui diſcere prima.*

eum itaque intelligit qui primas & elementarias litteras docet, quem Latini *litteratorem*, Græci γραμματιστὴν vocarunt. Apuleius in Floridis: *verum enimuero muſarum craterra quanto crebrior, quantoque meracior, tanto proprior ad animi ſanitatem. prima craterra litteratorū, ruditatem eximit: ſecunda grammatici, doctrina inſtruit: tertia rhetoris, eloquentia armat.* litterator igitur is erat qui συλλαβίζειν, vt loquitur Lucianus, pueris monſtrabat. & tantum eſt inter grammaticum & litteratorem, quantum apud Græcos inter γραμματικὸν, & γραμματιστὴν. quem Græci γραμματικὸν, Latini veteres *litteratum* vocabant. pueri ſeptennes olim ad ruditatem deponendam, γραμματιστῇ dabantur: cum vero duodecimum attigerant, ad Grammaticos mittebantur, vt doctrina inſtruerentur. Paulus Aegineta περὶ διαίτης νηπίων: τοὺς νηπίους καὶ ἀπὸ γάλακτος γεγονότας, ἐν αἰδοῖ τι ἐᾶν δὲ ἱλαρότητι, γυμνάσια ἢ

καὶ τροφαῖς αὐτοῖς προσφέρειν ἐλαφρῶς. ἀπὸ δὲ τῶν ἓξ καὶ ἑπτὰ ἐτῶν τοὺς δὲ παῖδας καὶ τὰς κόρας γραμματισταῖς παραδιδόναι. & paulo poſt: τοὺς δὲ δωδεκαέτεις τῶν παίδων πρός τε γραμματικοὺς φοιτᾶν ἤδη καὶ γεωμέτρας. vide Quintilianum lib.1. cap.11. Aetius lib. IV. ἀπὸ δὲ τῶν ἑπτὰ ἐτῶν ἐπὶ γράμματα φέρειν. vbi γράμματα vocat litteras illas primas, quas litterator, hoc eſt primus informator litterarum docet. vnde vox illa Neronis, *Quam vellem neſcire litteras*, quum damnationem rei neſcio cuius ſubſignare cogeretur. tota earum litterarum ſcientia in ſcribendo tantum, hoc eſt pingendo & legendo conſiſtit. ſequitur apud eundem Aetium: ἀπὸ δὲ τῶν ιδʹ μέχρι τῶν καʹ ἁρμόττει μαθημάτων ἄσκησις, καὶ φιλοσόφων λόγοι. ab duodecimo igitur vſque ad quatuordecimum Grammaticis inſtruebantur. quare poſt Grammatiſtam Grammatico locus erat, deinde & Rhetorico, & Philoſopho. Quintilianus lib. 1. *primus in eo qui legendi ſcribendique adeptus erit facultatem, grammaticis eſt locus.* Galenus in Protreptico ad artes, in prima nobiliorum & liberalium artium claſſe Grammaticam collocat, in ſecunda vero Grammatiſticam. verba eius hæc ſunt: ἀμφὶ δ' αὐτὸν, *Mercurium*, ἅπαντες ἐν τάξει κεκόσμηνται, χώραν ἕκαστος ἣν ἐκεῖνος ἔδωκεν οὐκ ἀπολιπόντες· οἱ μὲν ἔγγιστα τῷ θεῷ καὶ περὶ αὐτὸν ἐν κύκλῳ κεκοσμημένοι, γεωμέτραι καὶ ἀριθμητικοὶ καὶ φιλόσοφοι, καὶ ἰατροὶ, καὶ ἀστρονόμοι καὶ γραμματικοί. τούτων δὲ ἐφεξῆς ὁ δεύτερος χορὸς, ζωγράφοι, πλάσται, γραμματισταὶ, τέκτονες δὲ καὶ ἀρχιτέκτονες, καὶ λιθογλύφοι. καὶ μετ' αὐτοὺς ἡ τρίτη τάξις. ſic Grammatici cum philoſophis, Geometris, arithmeticis, medicis

& aſtronomis deputantur. Grammatiſtæ vero in ſecundo poſt illos ordine inter pictores, fictores, ſculptores, architectos recenſentur. idem paulo poſt: εἰσὶ δ' ἐκ τοῦ δευτέρου γένους ἰατρική τε καὶ ῥητορικὴ καὶ μουσικὴ, γεωμετρία τε καὶ ἀριθμητικὴ, καὶ λογιστικὴ, καὶ ἀστρονομία καὶ γραμματικὴ, καὶ νομική. Grammaticum heic etiam a primo litterarum informatore qui grammatiſta eſt, diſtinxit Tertullianus.

Et primus edomator vocis] Edomatorem vocis de phonaſco accipiunt. non recte, nec enim phonaſco pueros olim dediſſe operam crediderim inter prima illa rudimenta litterarum, niſi ſi qui cantores tragici vellent eſſe, aut comœdi. ſoli quippe cantores & ſi forte etiam oratores phonaſco vocem ſuam & formandam & exercendam dabant. quinimmo *phonaſcus* etiam vocalis dicebatur & cantor. Gloſſæ: φωνασκὸς, *vocalis*. nam vocalis eſt qui voce ſcite canit. eædem Gloſſæ: φωνασκητὴς, *vocipararius*. ita legendum. is erat magiſter formandæ vocis. hic πλάττειν φωνὴν dicebatur. vnde & πλάσμα vox quæ πλάσιν accepit, & quæ bene formata eſt. ita *plaſma* apud Quintilianum accipitur, & apud Perſium hoc verſu:

— liquido cum plaſmate guttur
Mobile collueris.

id eſt, quum liquidam & ἄπλαστον vocem per læue guttur eliquaueris, vt alibi loquitur:

——— vatum & plorabile ſi quid,
Eliquat, & tenero ſupplantat verba palato.

perperam eruditiſſimi viri *plaſma* in illo Perſij loco, remedium voci formandæ aptum expo-

nunt. ſed de his alibi. Quintilianus lib. ix. cap. iii. *ſed vt communiter & phonaſcis & oratoribus neceſſaria eſt exercitatio qua omnia conualeſcunt, ita curæ non idem genus*. vide locum. vbi phonaſcus eſt cantor, & qui ad cantandum vocem ſibi parat. ſed pueris qui primis litterarum elementis imbuebantur nihil cum phonaſco. in prima & ſecunda Rhenani editione ſcribitur hoc loco, *primus edonator vocis*. ex quo illud nobis *edomator* donauerunt. verum æque bene poterant parua admodum tranſpoſitione facere, *enodator*: quomodo plane & in noſtro libro comperi ſcriptum. per *primum* porro *vocis enodatorem* haud dubium eſt, quin intelligat eum qui pueris legendi & recte pronuntiandi artem tradit. nam hic quo modo ſingula quæque verba, qua voce, quo motu oris eſſent pronuntianda præcipiebat. qui articulate & expreſſe ſingulas voces enunciare docet, is nodos vocis ſoluere recte dicatur, præſertim in pueris id ætatis, adhuc balbutientibus, & infracta voce dimidiata verba vix exprimentibus. Quintilianus lib. i. cap. ii. *non alienum fuerit exigere ab iis ætatibus quo ſit abſolutius os, & expreßior ſermo, vt nomina quædam verſuſque affectatæ difficultatis ex pluribus aſperrime coeuntibus inter ſe ſyllabis catenatos, & velut confragoſos quam citatißime voluant.* Martianus Capella de Grammatica: *demonſtrabat etiam quemdam gratißimum guſtum veſpere multo oliuoque elaboratum, quo depulſa vocis inſuauißima diritate, canoros etiam fieri poſſe memorabat*. idem paulo ſupra: *nam ex eodem ſcalprum primo vibranti monſtrabat acumine,*

quo dicebat circumcidi infantibus vitia poſſe linguarum. tres primos heic præceptores & ludimagiſtros nominauit auctor, qui rudes pueri annos primis & elementarijs litteris erudiendos ſuſcipiebant, quos & a Grammatico diſtinxit qui ſolidiore doctrina eum imbuebat: *primum literarum informatorem*, qui litterarum formas & poteſtatem cognoſcere, & ſcribendo exprimere: *primum vocis enodatorem*, qui recte pronunciare: *primum numerorum arenarium*, qui calculare monſtrabat. atque hæc tria munera vnius eiuſdemque doctoris ferme fuerunt, quem γραμματιστὴν Græce appellatum diximus. nam tria iſta ſimul vnus docebat, ſcribere, legere, & calculare. vnde & γραμματισταὶ ijdem Græci etiam calculonem vocitarunt. Suidas in voce κοππατίας: παρὰ τοῖς γραμματισταῖς οὕτω διδάσκεται, καὶ καλεῖται κόππα ἐννενήκοντα. vbi γραμματισταὶ ſunt calculones. nam vna eademque opera, & ſub eodem magiſtro vtrumque pueri diſcebant, litteras & calculum, vnde & *calculo* pro ludimagiſtro, quod alibi notauimus. Iulius Capitolinus in Pertinace: *puer litteris elementarius & calculo imbutus.* a diuerſis tamen præceptoribus aliquando hæc tradita Tertullianus heic teſtari poſſit.

Et primus numerorum arenarius] Qui primo calculo pueros imbuit, qui & diſtinguitur ab arithmetico, vt λογιστικὴ ἀπὸ τῆς ἀριθμητικῆς. nam calculo ſiue primus ille numerorum arenarius nihil aliud docebat, quam æra ſiue calculos in tabula ducere, & reducere ad ſummam aliquam computandam & rationem purgan-

dam. digitorum etiam computum idem docebat, qui veteribus in vſu fuit. de quo librum Græce ſcriptum habemus, quem Beda Latine videtur vertiſſe. ſed de hoc genere & de tabula veterum calculatoria nos alio loco. *arenarius* autem huic noſtro eſt ψηφιστὴς ſiue λογιστής. nam arenæ ψῆφοι ſunt ſiue calculi, quibus olim ad computandum vtebantur. ſic *primum numerorum arenarium*, τὸν πρῶτον ἀριθμῶν ψηφιστὴν vocauit. qui de ſcholaſtico vel erudito puluere accipiunt in quo lineæ geometricæ ducebantur, falluntur. nam calculo ſiue λογιστὴς de quo heic agitur, nihil negotij habebat cum illo erudito puluere, ſed tabulam tantum & æra verſabat. Arithmetici etiam in abaco vel menſula puluere conſperſa numerorum notas delineabant. Perſius Sat. 1.

Nec qui abaco numeros, & ſecto in puluere metas
Scit riſiſſe vafer.

de contemptore philoſophiæ loquitur, qui ἀριθμητικὴν, & γεωμετρικὴν ridet. figura autem ἓν διὰ δυοῖν, *in abaco & ſecto puluere*, hoc eſt in abaco puluere conſperſo & multis lineis Geometricis ac numerorum notis ſecto, vt *pateris libamus & auro*. & fallitur vir longe doctiſſimus qui abacum Arithmeticis tribuit, puluerem Geometris. nam abacus puluere conſperſus vtriſque ſeruiebat. Ariſtophanes in Nubibus:

κατὰ τῆς τραπέζης καταπάσας λεπτὴν τέφραν,
κάμψας ὀβελίσκον, εἶτα διαβήτην λαβών.

de Socrate loquitur. at logiſticis & calculonibus abacus & æra præſto ſine puluere.

Et qui muſicum pulſat] Cithariſtam aut Citharœdum intelligi volunt; nec ego ſane nollem, niſi quædam repugnare viderentur. citharœdicus habitus palla fuit non pallium, vt ex multis auctorum locis mihi compertum certo poſſe videor affirmare. hinc Apollo vt citharœdus, ſemper cum palla fingebatur, & pingebatur, Æſculapius vero cum pallio. non dicam muſicam magis proprie dictam de vocis cantu, vnde *muſicarius* qui voce caneret, nam & muſicos etiam ſcio dictos, & tibicines fidicineſque. ſed illud profecto non tacendum eſt, qui voce in choro canebant palliatos vulgo fuiſſe. nam ſeptem palliati chorum faciebant apud veteres. Hyginus: *Pythaules qui Pythia cantauerat, ſeptem habuit palliatos qui voce cantauerunt, vnde poſtea appellatus eſt choraules.* tibicen ipſe qui tibijs ad chorum canebat, & choraules inde dicebatur, palliatus non erat, cum palliis amictus eſſet chorus cantantium. & de illis ſymphoniacis palliatis omnino heic intellexerit Tertullianus neceſſe eſt, non de Cithariſtis aut Citharœdis, qui pallis amicti. at inter pallam & pallium longa erat differentia. Sed quomodo qui voce canunt, muſicam pulſare dici queant? Symphoniaci in choro pulſu pedis vocem ſuam moderabantur, quod hodie muſici noſtri manu faciunt, & *percutere menſuram* ſe dicunt. præterea in veterum choris ſemper vnus fuit qui ceteris ἐνδόσιμον daret pedis ſupploſione, aut etiam manuum percuſſione, quod meſochori ſiue coryphæi officium erat. vide quæ ſuper hac re ante biennium no-

tabamus ad Hiſtoriam Auguſtam. eleganter igitur heic noſter *muſicam pulſare* dixit de eo qui muſicam pulſu temperat ac moderatur. ſi quis contendet de citthariſta accipiendum potius eſſe, oſtendat mihi pallium cithariſtarum proprium fuiſſe. fuerint illi licet palliati, non ſoli hoc habitu inter muſicos fuere. nam oſtendimus qui voce cantabant hunc etiam amictum habuiſſe, quem cur ſolis attribueret citharœdis hoc loco Tertullianus, cauſæ non erat. atqui contrarium iam docuimus, citharœdorum amictum pallam, voce cantantium pallium fuiſſe. de his igitur non de illis auctor exponendus.

Pag. 34. *Et qui ſtelarem coniectat, & qui volaticam ſpectat*] *ſtellaris*, ἡ δ' ἀςρων μαντικὴ: *volatica*, ἡ οἰωνιςικὴ, ὀρνεοσκοπικὴ, quæ volatum ſcilicet auium ſpectat. nam *volaticus* a volatu. hinc *volaticum gaudium* apud eumdem, quod cito tranſvolat & tranſit. de Pœnitentia: *idque totum propter vnius anni volaticum gaudium*. & in lib. ad vxorem: *ſpiritali affectione carnalem illam humabis, temporaria & volatica deſideria formæ vel ætatis inimicantium bonorum, compenſans delenda.* alibi etiam *peruolaticum* dixit a peruolando. inde & *mulieres volaticæ* Feſto ſunt ſtriges. nam mulieres maleficæ & ſagæ in aues verti, & volare credebantur. Ouidius de ſaga:

Hanc ego nocturnas ſuetam volitare per vmbras
Suſpicor, & pluma corpus anile tegi.

verba Feſti: *ſtriges maleficis mulieribus nomen inditum eſt, quas volaticas etiam vocant.* Iſidorus: *ſtriges, mulieres volaticæ.* hinc *volatica* ἡ οἰωνιςικὴ,

Hæc eo dixi ne quis a vola manus deduceret id verbi, quod quidam iam fecerunt. vt volaticam autem & ſtellarem hoc loco iunctim poſuit, ita & aduerſus Marcionem his verſibus:

Sortes, auguria, ſtellarum nomina falſa,
Naſcentum geneſes conſtringere.

Quattuor meus angulis tegitur] Quattuor anguli in pallio: vnde & *quadrangulus habitus* ſupra appellatur. Græcis τετράγωνον ἱμάτιον. angulos autem pallij, γωνίας & πτέρυγας appellari Græce in ſuperioribus obſeruauimus. ſic quattuor angulos, τέσσαρα πτερύγια, pallio Scribarum tribuit Epiphanius, Hæreſi xv. φησὶ γὰρ ὅτι πλατύνετε τὰ φυλακτήρια, καὶ τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων ὑμῶν μεγαλύνετε, ῥοΐσκους γὰρ τινὰς ἐπὶ τὰ τέσσαρα πτερύγια τοῦ τρίβωνος ἕκαστος εἶχεν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ στήμονος καταδεδεμένους ἐν ᾧ χρόνῳ ἐνεκρατεύετο, ἢ παρθενίαν ἤσκειν. τέσσαρα πτερύγια τρίβωνος, ſunt quattuor anguli pallii ex quibus pendebant ῥοΐσκοι, id eſt globuli Punicorum malorum ſpecie. Abdias Babylonicus Bartholomæi Apoſtoli habitum deſcribens, colobium album ei tribuit, & pallium quod per ſingulos angulos ſingulas gemmas habebat. verba eius hæc ſunt lib. VIII. Hiſt. Apoſt. *veſtitus colobio albo clauato purpura: induitur pallio albo habente per ſingulos angulos ſingulas gemmas.* Hic plane habitus fuit γραμματέων apud Iudæos, niſi quod ex ſingulis pallij angulis non gemmæ ſed ῥοΐσκοι pendebant. nam γραμματεῖς, & colobium purpura clauatum, & ſuper colobium quadrangulum pallium accipiebant. illud pallium Scribarum, & τρίβωνα

& *ἱμάτιον* vocat idem Epiphanius, quomodo & ſuum Græci vocabant, quod & ipſum quadrangulum erat. Epiphanius eodem loco de iiſdem ſcribit: *ἀλλ' ἐπειδὴ στολὰς εἴτ' οὖν ἀμπεχόνας οἱ τοιοῦτοι ἀνεβάλλοντο, καὶ δαλματικὰς εἴτ' οὖν κολοβίωνας ἐκ πλατυσήμων διὰ πορφύρας ἀλουργοϋφεῖς κατεσκευασμένας.* ibi *στολαὶ* & *ἀμπεχόναι* ſunt pallia quæ ſupra colobiones ſiue dalmaticas accipiuntur. *ἱμάτια* & *τρίβωνας* paullo poſt vocat. at bonus interpres qui nouam illius auctoris verſionem nuper dedit, imperite *στολὰς* ſiue *ἀμπεχόνας* cum dalmaticis ſiue colobiis, hoc eſt pallia cum tunicis confudit: ita enim eum locum reddidit: *quippe cum ſtolis ſiue veſtimenti genere quodam vterentur iſti, quod dalmaticas aut colobia appellare poſſumus.* & tamen ille eſt cui ſi de ſe credas ipſi, nemo præter eum credatur doctus. ſed de illius hominis ineptiis & inſcitia nobis alius erit dicendi locus.

Verum & cerdones, & omnis gladiatorum ignominia togata producitur] Cur cerdones togati potius, quam alii quilibet ſellularii opifices? an non illi etiam de infima plebe, & qui tunicati popelli, & pullatæ turbæ partem faciebant? atqui nec pallia, nec togas iſti gerebant. hinc *tunicatus popellus* Horatio, & *tunicata plebs* auctori de cauſis corruptæ eloquentiæ, quod tunicas ſine togis haberent indutui. præterea vnde aut qui iſti cerdones, quos cum gladiatoribus togatos dicit produci? Denique ſupra cum viles perſonas enumeraret, quæ togam vſurpabant, cerdones inter eos non nominauit: *veſpillo, leno, laniſta tecum veſtiuntur.* cum

ſuſpectos ſemper hos cerdones habuiſſem, ſuſpectiores de vitio mihi reddidit vetus liber in quo plane legitur, *accendones*. editio prima Rhenani habet, *accedones*. omnino *accendones* hoc loco ſunt laniſtæ. ita eos vocare libitum huic noſtro, quod gladiatores accenderent & excitarent ad pugnam. Tertullianus ad Martyres: *nec tantus ego ſum, vt vos alloquar: ſed tamen & gladiatores perfectiſſimos non tantum magiſtri, & præpoſiti ſui, ſed etiam idiotæ, & ſuperuacui quique adhortantur de longinquo, vt ſæpe de ipſo populo dictata ſuggeſta profuerint.* magiſtri & præpoſiti gladiatorum ſunt laniſtæ qui eos de propinquo adhortabantur, & accendebant, dictataque illis ſuggerebant. ideoque & cum gladiatoribus productos heic dicit auctor vt pugnaturis adſiſterent, & ad fortiter faciendum incitarent. *accendones* ſunt ῥεπισταί, ab accendo. Virgilius:

Accendamque animos inſani martis amore.

& alibi:

Aere ciere viros, martemque accendere cantu.

idem:

His dictis accenſi animi.

accendo, accendonis, ab accendo: vt *comedo, comedonis*: *colo, colonis*, pro cliente apud Salluſtium: & *volo volonis*: *incubo incubonis*, ab incubo, & ſimilia ſexcenta. togatos autem fuiſſe laniſtas iam ſupra dixit: *Veſpillo, leno, laniſta tecum veſtiuntur.* togati etiam gladiatores producebantur, vt ex hoc loco conſtat, & togam inter gladiatoria Commodi inſtrumenta & ornamenta recenſet in Pertinace Iulius Capi-

tolinus. de togis gladiatorum ad Suetonium plura. *accendones* igitur heic ſunt laniſtæ, qui cum gladiatoribus togati producuntur. hinc & laniſtas pro gladiatoribus poſuit Prudentius: —— *ſedet illa verendis*

Vittarum inſignis phaleris fruiturque laniſtis.

de virgine Veſtali loquitur gladiatores ſpectante. vox *laniſta* Græca eſt. χλανιστής, *laniſta*: vt χλαῖνα, *læna*: γλυκοδς, *lucuns*. χλανίζειν eſt ornare, parare, erudire, vnde χλανίπιδες, ὅρμοι. Heſychius: περιχλανίζεται, καλύπτεται, καλλωπίζεται, περιστρατεύεται. Seneca: *laniſta qui familiam ſuam ſumma cura exercet atque ornat.* arma quoque gladiatorum *ornamenta* dicebantur. atque hæc obiter.

Sed iſta pallium loquitur] Heic explicit pallij proſopopœia. hactenus, inquit, pallij habitus pro ſe loquutus eſt, qui eo nomine maxime ſeſe in publicum vtilem haberi debere contendit, quod liberalium artium profeſſores, & philoſophos veſtiat, quæ artes plurimum quantum vtilitatis in remp. conferunt, & aliquanto plus etiam quam operæ togatorum, ita vt nulla indignitas ſit, ſi quis a toga ad pallium tranſeat, habitum vt pote digniorem & vtiliorem. ita quidem pallium pro ſe declamat, ſed ego iam illi, quo magis gloriari & exultare habeat, diuinæ etiam ſectæ ac ſacræ diſciplinæ commercium contribuo, vt qui philoſophum tantum Paganum antea amiciebat, nunc vero & Chriſtianum amiciat, cuius longe optima ac præſtantiſſima philoſophia eſt. falluntur vero qui legunt, *At ego iam*

me illi, aut qui reſcribunt: *at ego iam mecum illi.* meliorem autem philoſophiam heic vocat, τὴν ἀκριβῆ τοῦ χριστιανισμοῦ πολιτείαν. nec enim omnes Chriſtiani, vt antea obſeruauimus, pallium philoſophicum ſumebant, ſed ſoli aſcetæ, & qui inter Chriſtianos exactioris diſciplinæ norma, & ſtrictioris propoſiti rigore cenſeri volebant: quod olim preſbyteri fere omnes, poſtea ſoli monachi affectarunt. hinc μοναστικὴν πολιτείαν, & μοναστικὴν φιλοσοφίαν pro eodem auctores dixere. Sozomenus, πολιτείαν ἄμεμπτον φιλοσοφεῖν. *Sapientiam* auctor ſupra vocauit. atque hæc hactenus.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Omiſſa & addenda ſuis locis.

PAG. 11. *poſt illa verba*, & impoſtores meri, *adde*. Quintilianus lib. 1. cap. 1. *noſtris vero temporibus ſub hoc nomine maxima in pleriſque vitia latuerunt. Non enim virtute ac ſtudijs vt haberentur philoſophi laborabant, ſed vultum & triſtitiam & diſſentientem a ceteris habitum peſſimis moribus prætendebant.*

Pag. 104. v. 7. *poſt illa verba*, καινὸν τοῦ πάθους, *adde*. ſic Epiphanius in libro de Lapidibus τὸν ἀναγκαιότατον τοῦ σμαράγδου, ἤτοι τὸν ἀναγκαιότατον σμάραγδον dixit. ἄλλοι δὲ φασὶ Νέρωνά τινα τεχνίτην τῆς

παλαιῶν πιναροποιῶν, εἴπου λιθουργὸν ἐφευρεῖν τὸ διαγ-κωμόζωτι τοῦ σμαράγδου, ὃν οὐ ποῦ νῦν Νερωνιανὸν καλεῖσθαι, id eſt, *pretioſiſsimum ſmaragdum.*

Pag. 171. v. 28. *pilas. dele verba illa*: vnde hodieque *cottoneum* lanam illam vocamus.

Pag. 195. v. 2. tenuabatur in fila. *adde*. per focum autem intelligit, foculum vel ἰχάραι περιφορητὴν.

Pag. 214. v. 14. ſimiles eſtis. *adde*. apud Graios eſtis. & v. 22. nihil aliud eſt. *adde*. quam apud Graios eſſe, in Græcorum partibus eſſe.

Pag. 220. v. 7. Lucianus vocat. *adde*. aridum victum pro tenui & minime vncto dicebant. Cicero pro Roſcio Amerino: *in ruſticis moribus, in victu arido, in hac horrida incultaque vita iſtiuſmodi maleficia gigni non ſolere.*

Pag. 352. verſ. 27. gratum facere. *adde*. niſi quis *gratulari* heic paſſiue poſitum ab auctore putet, pro gratulationem accipere vel mereri, ab actiuo *gratulo*. tunc is ſenſus erit: nullius indumenti expoſitioni magis gratulari ſolent homines quam togæ. *gratulatur*, gratulationem accipit ab hominibus.

Pag. 441. v. 26. teſtari poſſit. *adde*. cuius tamen verba ita etiam accipi poſſint, vt primus informator litterarum idem ſit quoque, & primus enodator vocis, & primus numerorum arenarius. ſic vnius eiuſdemque hominis officium in hæc tria videtur diduxiſſe.

Pag. 448. v. 2. plura. *adde*. vbi docebimus togatos quidem productos fuiſſe gladiatores, ſpectaculi ſcilicet gratia & per pompam, non tamen in togis depugnaſſe.

Errata operarum grauiora ſic corrigenda, in textu Italico.

PAG. 37. poſt illa verba, *ſed trabes machina eſt.* virgulam dele. p. 38. lege, *nec pallium.* p. 39. *obhumando.* p. 46. *ibidem quod in.* p. 52. *etiam viro ſaluo.* p. 53. *tori Platonici.* p. 55. *crepidulum.* p. 60. poſt *ſapientes vocas*, dele virgulam. p. 61. poſt *Sulla molitur* pone πλείαν. p. 62. lege, *quales apud pallium!* p. 63. poſt illa verba, *& primus informator litterarum*, adde, *& primus enodator vocis.*

In Notis.

PAG. 32. verſ. 3. *lege*, tutulos. p. 48. v. 14. *lege*, tunica. p. 50. v. 10. *poſt* debet, *dele punctum.* p. 64. v. 17. *reſticulas.* p. 70. v. 33. *l.* ſed alij. p. 75. v. 15. *dele* Græco. ead. p. v. 23. *dele* Græcum. p. 75. v. 26. *l.* primitus. p. 88. v. 28. vacuum. p. 89. v. 13. *adde*, ſtat mare. p. 91. 24. *adde*, terræ quidem cultæ veſtitu. p. 96. 25. *lege* προχοῦ. p. 97. v. 11. miſer. p. 109. v. 2. *ſi tamen.* p. 123. v. 24. *acactum.* p. 137. v. 7. poſt *luxuria*, dele σιγμλώ. p. 144. v. 32. *lege* εἰσβεβυσμένος. p. 162. v. 25. σφαιρωθεῖσαν. p. 176. v. 8. At dimidiatæ. p. 185. v. 12. conficeretur. p. 209. v. 28. *præter-eſſe.* p. 237. v. 21. εἰς παρθένου δόξαν. p. 240. v. 23. *dele verba iſta*, a paruis aut nullis. p. 255. v. 29. ἀποφθέγγων. p. 275. v. 20. πάντα ποιεῖς. p. 278. v. 19. *nunc.* p. 302. v. 33. *adde*, & de habitu muliebri. p. 304. v. 23. penes ſe & comicus. p. 312.

INDEX AVCTORVM QVI IN SVPERIORIBVS NOTIS laudantur, illuſtrantur aut emendantur.

A

Abdias Babylonicus. 15. 16. 356. 445
Achmet. 355. 369. 417
Accius. 207
Acta Apoſtolorum. 15. 356
Acta paſſionis Cypriani. 26. 373. 381
Adamantius Martyrius. 298
Adelmus. 89
Ælianus. 80. 164
Æſchylus. 40
Aetius. 438
Afranius. 352
Agellius. 383. 399
Agrimenſoriæ rei auctores. 23. 398
Alexander Trallianus. 179. 188
D. Ambroſius. 9. 10. 22
Ammianus. 44. 162
Ammonius. 57
Anacreon. 258
Anaſtaſius. 378
Antidotarium vetus. 249
Appianus. 25
Apuleius. 61. 86. 129. 160. 235. 248. 288. 299. 318. 325. 326. 329. 336.

339.371.384.437
explicatus. 129. 181.259.260.335. 373.375
emendatus. 165.251. 291.292.310.335. 385
emendat. & explic. 246
Arcadius Grammaticus. 463
Ariſtophanes. 86. 104.133.134.152. 186.233.291.296. 386
explicatus. 367.368. 409.442
Ariſtophanis interpres. 86.186.291. 296
notatur. 227.296. 297
Ariſtoteles. 151.174. 179.182.183.187. 192.193.415.419
Arnobius. 39.67. 104.265.273.320. 379
explicatus. 205.244. 245.298.352
emendatus. 239.271. 300.399.400
emendatus & explicatus. 155
Arrianus. 200
emendatus. 51.173. 221
Artemidorus. 8.23. 32.302
explicatus. 353
emendatus. 69
notatus. 69
Athenæus. 24.77. 157.158.174.233. 296.313.359.409. 415.418.419
emendatus. 412
Auctor de cauſſis corruptæ eloquentiæ. 446
Auctor incertus. 198
Auctor incertus inter Comicos. 162
Auctor vitæ Cypriani. 28
D. Auguſtinus. 27

D. Auguſtini Commonitoriũ ad Fauſtum. 181
Aurelius Victor. 117
Auſonius. 68. 78. 381. 421
explicatus. 276. 410. 433

B

B*Alſamo.* 35
notatur. 32. 33
Baſilius. 18
Bibliorum verſio. 334

C

C*Allimachus.* 50. 128. 297
eius Scholiaſtes. 272
Capitolinus. 336. 441
explicatus. 132. 447
Caſsianus. 14. 28. 34. 35. 45. 52. 64. 321. 356
Caſsiodorus. 240. 416. 417. 418. 419. 420. 421
Catullus. 142. 148
Celſus. 401. 408
Cephalion Gargettius. 110
Cercidas in Mimiambis. 364
Chariſius Soſipater. 415
Cicero. 114 233. 250. 255. 276. 277. 338. 373. 403
explicatus. 233. 234. 284
emendatus. 373
Clemens Alexandrinus. 17. 18. 75. 179. 187. 192. 198. 229. 231. 247. 291. 338. 361. 386. 387
Codex Barbaro-Græcus. 35
Codex Iuſtin. 134
Codex Theodoſ. 22. 25
Codinus. 30
Collatio Legum Mo-

ſaicarum. 104.300
Colloquia Græcolatina nondum edita. 161
Columella. 71. 117. 131. 181. 329. 426
explicatus. 120
Conſtantinus. 164. 172. 250. 360
Cornelius Nepos apud Plinium. 126
Cornificius ad Herennium. 385
emendatus. 153
Cratinus. 197
Corona pretioſa. 188
Curius Fortunatianus. 342. 345. 347. 373
D. Cyprianus. 150. 213. 253. 261. 353. 372. 374. 375
explicatus. 410
emendatus. 403
Cyrilli lexicon. 18

D

DEmocriti Phyſica. 141. 142
Digeſta. 50. 62. 87. 104. 148. 160. 301. 333. 390. 408
Dio. 275. 360
Dio Chryſoſtomus. 380. 387
Diodorus. 166
Diogenes Laertius. 178. 216. 219. 233. 286. 303. 366. 367. 379. 380
emendatus. 364. 367
Diomedes Grammaticus. 318
Dionyſius Afer. 122. 199
Dionyſius Halicarnaſſeus. 69. 71. 73. 234. 235
Dioſcorides. 13
Dolabella in fragmentis Agrimenſorum. 284
Donatus. 41. 160. 169. 238. 320. 426

E

Eccleſiaſtes. 85
Empedoclis verſus. 294
Ennodius. 78
Epictetus. 221. 288. 372
Epigrammata Græca. 100.247.250.253. 258.267.291.372. 384
emendata. 380
explicata. 100.101. 102.379.380
Epigrammata Græca non edita. 262
Epigrammata vetera. 251.309
Epiphanius. 29.135. 168.445.446
explicatus. 135
Epiſtolæ Pontificum. 79.90
explicantur. 80
Eratoſthenes. 384
Erotianus. 265
Eucheriæ verſus. 27
Eugraphius. 410
Eunapius. 12
Euphorion. 240
Euripides. 227.250
Euſebius. 9.18.20. 213.356
Euſtathius. 162.227. 228.375
Etymologicum Magnum. 225
emendat. 239

F

Feſtus. 117.146. 176. 213. 241. 255. 260. 266. 273. 298. 300. 309.319.326.359. 363. 388. 390. 402.444
explicatus. 278
Firmicus. 37.181. 306.374
Florus. 158.222
emendatur. 123
Fortunatus explica-

tus. 130
Fulgentius. 269

G

Galeni Lexicon. 131. 176
Galenus. 215. 218. 239. 255. 438. 439
Germanici verſus emendatur. 117
Gloſſæ veteres. 23. 60. 68. 78. 81. 84. 86. 87. 89. 117. 120. 127. 143. 150. 152. 153. 161. 162. 169. 172. 181. 228. 229. 233. 245. 246. 259. 272. 320. 335. 337. 339. 357. 374. 375. 379. 401. 402. 426. 430. 433. 434. 435. 439
emendatæ. 123. 152
Gloſſæ Græcolatinæ. 245
Gloſſæ nondum editæ. 220. 243. 379
emendat. 272
Gloſſæ Baſilicorum. 375
Gloſſæ S. Benigni. 157. 259. 292
Gloſſæ Iſidori. 120. 124. 220. 297. 409. 452
Gloſſæ Nomicæ. 96. 112
Gloſſæ veteres Philoxeni. 62. 172. 298. 310
Gloſſæ Seruij. 30. 87. 113. 117. 229. 335
emendatæ. 228
Gloſſæ veteres Latinæ. 60. 391
Gloſſographi. 223. 337
Grammatici Græci. 39. 50. 199
Gloſſarium vetus emendatum. 255
Græca excerpta. 273

H

HArmenopulus. correctus. 230
Heliodorus. 210
Heraclides Paradiſus. 26. 27
Hero. 157
Herodotus. 167
Heſiodus. 40. 47. 177
Heſychius. 50. 57. 58. 59. 70. 71. 85. 126. 131. 145. 170. 174. 167. 188. 192. 197. 198. 209. 227. 257. 272. 273. 280. 337. 354. 355. 365. 381. 383. 384. 448
emendatus. 114. 165. 226. 257. 322
notatus. 197
explicatus. 51. 58. 318. 419
Hierocles. 206
B. Hieronymus. 6. 9. 11. 15. 19. 35. 61. 121. 152. 247. 401
emendatus. 152
D. Hilarij fragmenta. 352
emendat. 425
Hippocrates. 233
Honorius. 27
Horatius. 6. 53. 90. 158. 233. 245. 248. 284. 331. 423. 437. 446
explicatus. 223. 284
Horatij Scholiaſtes. 434
Hyginus. 443
Hypatus. 226

I

IAmblichus. 219
Inſcriptio vetus. 158. 321
Iſidorus. 28. 51. 62. 63. 78. 130. 177. 212. 292. 391. 433. 434
emendatus. 64. 176.

214. 251. 383
notatus. 176. 259. 370
Iunius Philargyrus. 132
Iuſtinus emendatus. 334
Iuuenalis. 54. 158. 187. 246. 297. 313. 315. 391. 394. 432
explicatus. 195. 220. 271. 316. 380. 423
emendatus & explicat. 243
Iuuenalis Scholiaſtes. 124. 269. 298. 317. 414

L

L*Aberius.* 76. 194
Lactantius. 297
Lampridius. 29. 48. 130. 435
explicatus. 206
Leges Burgundionũ. 79
Friſonum. 164
Longobardorum. 301
Leo in Tacticis. 360
Lexicum vetus Medicinale. 249
Libanius. 237. 264. 266. 271
Lucanus. 212
Lucianus. 14. 63. 76. 92. 126. 145. 217. 218. 220. 246. 287. 288. 291. 295. 321. 370. 380. 387. 396. 436
Lucillius. 149. 243. 400
emendatus. 302
Lucretius. 111. 183. 205. 338
explicatus. 238. 334

M

M*Acrobius.* 339. 348. 350. 416. 420
explicatus & emendatus. 340. 341

Magnus Emeſſenus. 24
Marcellus Empiricus. 62. 248. 249
explicatus. 62
Martialis. 16. 24. 54. 121. 129. 168. 216. 220. 245. 251. 261. 270. 418. 419
emendatus. 214
explicatus. 54. 151. 154. 268. 357
Martianus Capella. 81. 440
explicatus. 252
Medicinæ liber ex bibliotheca Regia. 249
Meletius. 167
Menander. 304
Mœris Atticiſta. 379
Moſchopulus. 30

N

N*Icander.* 419
Nicephorus Xanthopulus explicatus. 35
Nicetas Choniates. 35. 295
Nonius. 13. 14. 52. 53. 62. 71. 74. 143. 168. 214. 239. 260. 310. 402
Nouum teſtamentum. 13. 16. 134. 188. 243. 355
Nummi veteres. 83

O

O*Raculum.* 96
Sibyllinum. 98
Oppianus. 127. 406
Origenes. 20. 21
Ouidius. 48. 92. 94. 106. 111. 117. 147. 165. 205. 236. 251. 256. 262. 277. 309. 310. 313. 315. 319. 392. 398. 400. 444
explicatus. 152
emendatus. 149. 158. 269

P

PAlladius. 27.35
emendatus. 25.26
Paſsio vetus. 80.398
Paulus Ægineta. 437
Pauſanias. 100.121.
198.282
Perſius. 158.298.300.
301.325.339.378
explicatus. 232.439.
442
Perſij Scholiaſtes. 48.
72. 73. 212. 300.
346
Petronius. 63. 146.
269.334. 408
explicat. 267.410
Phædrus. 150.236.
303.331
Pherecrates. 205
Phile. 127
Philetaus apud Strabonem. 123
Philoſtratus. 243.
397
Photius. 202
Pindarus. 236
Piſides. 173
Plautus. 42. 43. 47.
53. 71. 122. 141.
149.161.207.213.
227.247.251.292.
293.295.311.334.
383.399
explicatus. 43.53.59.
164. 248. 294.
295.317.378.388
emendatus. 257.258.
285.389
Plinius. 24.41.126.
127.132.133.135.
137.139.140.141.
142. 164. 166.
167.169.171.172.
181.182.183.185.
188. 190. 192.
194. 195. 196.
199. 203. 249.
255. 273. 281.
284. 284. 345.
395. 401. 405.
406. 407. 411.
412. 415. 422.
424. 428. 429.

431. 432
explicatus. 135. 137. 139. 190. 203. 204
emendatus. 137. 138. 140. 182. 187. 189. 191. 194. 195. 385. 404. 406. 424. 427. 429
notatus. 184. 188. 192. 193
Plinius Iunior explicatus. 353
Plutarchus. 26. 49. 107. 159. 170. 218. 230. 271. 282. 354
explicatus. 51. 225
emendatus. 225
Poema vetuſtiſſimum. 40
Pollux. 49. 58. 70. 105. 142. 197. 226. 227. 230. 243. 255. 259. 260. 271. 318. 322. 334. 354. 355. 382. 383. 384
explicatus. 58
emendatus. 174
Pontius Diaconus. 146
Porphyrius. 12. 131
Priſcianus. 122
Procopius. 173. 184. 201. 281
Propertius. 310. 329
emendatus. 255. 256
Prudentius. 448
Ptolemæus. 122
Publius Syrus. 127
explicatus. 128
emendat. 214

Q

Querolus nō Plautinus. 357
Quintilianus. 107. 114. 196. 210. 226. 269. 341. 344. 345. 347. 348. 349. 438. 439. 440
emendatur. 118
Quintus Curtius. 219

R

Rationale vetus peræquatorum, explicatur. 112
Ruffinus. 15
Rutilius Gallus. 11. 12
Rutilius Rufus. 269

S

Salluſtius. 175. 293. 320. 362. 447
Scaurus. 71
Seneca. 83. 129. 218. 426. 427. 448
Serenus Sammonicus. 241. 403
explicatus. 238
Sappho. 360
Seruius. 29. 131. 132. 145. 146. 179. 198. 270. 317. 354. 360. 399. 402
emendatus. 245
Sextus Empiricus. 129. 130. 213. 249. 372. 395
emendatus. 134
Sextus Rufus. 293
Socrates. 10. 20. 26. 31
Sophocles. 83. 250. 273
Sozomenus. 9. 33. 449
Spartianus. 28. 105. 147. 196. 249
Statius. 41
Stephanus. 119
Stobæus. 361
Strabo. 96. 123. 128. 157. 167. 169. 264. 277
emendatus. 169
Strato Sardianus. 432
Suetonius. 14. 22. 70. 72. 231. 269. 297. 298. 318. 324. 326. 430
emendat. 241
explicat. 297
Suidas. 25. 133. 220. 281. 296. 441
emendatus. 69
Sulpitius Seuerus. 343

Symmachus.

Symmachus. 292
emend. 273
Syneſius. 18
Synodus Gangrenſis. 31.32.33

T

Tacitus. 150.387
emendatus & explicatus. 278
Terentius. 113.147.311.320.392.393
Tertullianus aliis in libris quã in Pallio. 20.41.42.54.65.67.79.83.84.85.86.87.91.93.95.97.101.106.109.111.115.119.121.125.147.171.178.192.204.209.215.219.226.231.241.245.246.247.250.253.265.266.267.273.274.276.279.283.289.292.302.308.312.315.316.320.323.328.330.393.398.430.444.445.447
emendatus & explicatus. 313
emendatus. 83.117.305.331.393
explicatus. 105.107.144.145.147.156.157.204.248.267.328.329.363.388
Theocritus. 123.262
Theodoritus. 27.257
Theophanes Byzantius apud Photium. 202
Theophraſtus. 151
Thucydides. 369
Tibullus. 151.183.310.405
emendatus. 375
Titinnius. 273
Trebellius Pollio. 41.126.144.157.250.271.315.326
Turpilius. 382
Tyrius Maximus. 257

V

Valerianus. 358
Valerius Flaccus. 310.318
emendatus. 321
Valerius Maximus. 317
Varro. 63.71.117.207.246.318.367.371.414
correctus. 114.238.371
explicatus. 207
Vegetius. 62.282.398
Velleius Paterculus. 110
explicatus. 121.122
Virgilius. 40.47.68.78.88.98.103.136.160.178.179.199.206.223.239.254.270.291.315.330.331.361.447
explicatus. 361.363.372
Vitruuius. 39.77.136.231.178.230
emendatus. 230
Vita Pelagiæ. 27
Vopiſcus. 160.200

X

Xenophon. 242

Z

Zonaras. 34.35
notatur. 32

FINIS.

RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM INDEX.

A

ABacus puluere conſperſus Arithmeticis & Geometris ſeruiebat. 442

Ablectæ, pro *abiectæ*. 285

Accendere. 447

Accendones, laniſtæ. 447. 448. ab accendo. *ibid.*

Accubitalia. 126. Cypria. *ibid.*

Αχμαδὺς, vnde dictus. 239. 240

ἀχίτων, inueſtis. 155

ἀχώρ. 403

ἀκροκώλια athletarum ſaginæ. 220

ἀκρωρεῖαι montium & ἀκρώρειαι. 94

Actio quanti minoris, ἀγωγὴ ἡ ἀντιστρέφουσα. 112

Actioſus ab *actio*. 434

Acus crinales. 252

Ad acuta pugnare, pro *acutis*. 398

Ad balliſtam, pro *balliſta*. 62

Ad plumbatas cædere, pro *plumbatis*. *ibid.* ſic ad *fundam* iacere, 62. 398. ad *cornu* infundere. 399. *ad harundinem* perforare. 399

Ad captatelam, pro quantum attinet ad captatelam. 333. ſic *ad conditionem*. *ibid.*

Ad certũ pugnare. 398

Ad Dianæ. 320. *Ad Iouis*. *ibid.*
Adclinus. 436
Aderare pro *adærare* in manuſcr. 290
Adhæret humerum, pro *hæret ad.* 373
Adrumettos Tyri colonia. 65
Adſtituor tribunal, pro *ſtatuor ad.* 373
Adſtrictus color. 132. 133. excitato opponitur. *ibid.*
in Adulterium prouehere, pro adulterare. 422
Adulterius ſopor, pro *adulterinus*. 422
Aduocati cum cauſas perorarent, ſoli pæne togati. 23. inde *togati* dicti. *ibid.* etiam pænulati. *ibid.*
Aduoluor genua, pro *voluor ad.* 373
Ægyptij monachi ſandalia, non calceos geſtabant. 356
Ægyptij textilium inuentores. 167
Ægyptiorum monachorum habitus. 34. 35
Ægyptijs monachis tunica ſine manicis, ſeu colobium in vſu. 14. 15
Ægyptus olim aquis obruta. 96
Aër, vacuum, inane, idem. 179
Aeriæ volucres. 413
Æſculapius cum pallio fingebatur. 443
Æſculapij cultus. 64. ſuperſtitio inaffectata. 325
eius ſacerdotum pallium quale. 323
Æſopus pater & filius togati. 435. gulæ proceres. 434
Æſopi patina ex auibus cuius pretij. 427. *& ſeq.* fictilis fuit. 428. ex luto ficta. 430
Afer, pro Afris. 158
Affectatio. 279
Affectioſius. 433
Affectioſus ab *affectio.* 434
Affectus. 279. 280
αἴθρη. 85. *αἰθρία*. 86
αἰθρινόν. 85. *αἴθριον*. 85. 86
αἰθριοποιεῖν. 86
Alare pro *alere*. 161

Alatrix pro *altrix*. *ibid.*
Alatiles pro *altiles*. 162
Alexander Ætolus cinædologus. 264
Alexander Magnus æſtum ab opere belli conceptum, motu ſericeæ veſtis refrigerauit. 285. eum inflatior veſtis deiectauit. *ibid.*
Alexander Polyhiſtor celeberrimus hiſtoriæ ſcriptor. 156
Alipila. 228
Alipilarius. *ibid.*
Aliquo, id eſt aliquatenus. 222
Alius, ab ἄλλος. 309
Alis pro *alia*, ἀρχαϊσμός. 148
Alius idem. 97. 98
ἄλλος, alius. 309
ἄλλω, ſalio. *ibid.*
Alluuio. 96
Amaſia dicta μικρὰ Κόρινθος. 277
Ambitio affectus eſt. 279
Ambitus terræ. 115
Amethyſtinum. 137
Amiculum. 60
ἀμοίβειν. 113
ἀμοιβή. *ibid.*
ἀμοιβὴ & mutuum, & verſura, & μοῖτον, idem. *ibid.*
ἀμπεχόναι. 446
ἀναβεβλῆσθαι ἱμάτιον. 365
ἀναβεβλημένος ἱμάτιον. *ibid.*
ἀναβολὴ & ἀναβόλαιον, pro pallio. 60
Anaboladium. *ibid.*
ἀνάκλιτοι δίφροι vel ἀνάκλιτα. 126
ἀνάλαβος. 64
ἀνάκωλον. 226
ἀνάκωλος χιτωνίσκος. *ibid.*
ἀναλύεσθαι. 182. 183
ἀναπλωΐζεσθαι. *ibid.*
Anathema, vnde Anathemare, vel Anathematizare, & Anathematus. 181
ἀνείματος, inueſtis. 155
Anguſta τὰ στενά. 103
Anguſtia. 144
Animata ſtamina. 204. capillus. *ibid.*
Annonæ copia non ſolum e ſolo, ſed a cœlo. 38
Anni pro ſenectute. 147
Annos recuſare. 147
Antes. 260

ἀνθρώπων ἦθος. 69. 327
Antiæ. 259. 260. remulſæ. *ib.*
ἀντμᾶν vel ἀναπμᾶν. 114
Antiſtes latrinarum. 311. 312
Antiſtites Chriſtiani Europæi palliũ philoſophicum magis vſurparunt. 17
Antiſthenis pallium. 364. ei quidam pallij δίπλωσιν tribuunt. *ibid.*
ἀντιστρέφον vel ἀντιστροφή. id quod ſummæ deeſt. 112. 113
ἀντιστρέφειν. 113
Anus. Anati. Anulati pedes. 375
ἀνυποδησία propria Cynicorum & auſteriorum philoſophorũ. 386. viros decet. 387
ἀνυπόδητοι etiam dicuntur qui ſoleas habẽt. 387
ἀπάλαιστρος. 233
ἀπὸ τοῦ τείχους γῆς. 118
Apellicontis heredes qui libros Ariſtotelis ſub claue habebant. 128
Apiatæ maculæ. 406
Apices, Flaminum & Flaminicarum ornamenta. 7
ἀπηνής. 235
ἁπλοΐς. 365
ἁπλᾶ ἱμάτια. *ibid.*
ἁπλοῖς. *ibid.*
Apollo vt citharœdus, cum palla fingebatur. 443
Apologiticum pro *Apologeticum.* 180. 268
Apoſtoli palliati. 12. 13. tunicam vnam habebant, & vnum pallium. 13
Apoſtolorum habitus, pallium & tunica. 31
Apoſtolis ὑποδημάτων, ſeu calceorum vſum interdicit Dominus, non ſandaliorum, ſeu ſolearum. 355. 356. ſandalia geſſerunt. 356
Apoſtolici habitus deſcriptio. 15. 16
Aptatela. 333
Apua, marinum, ſup. mel. 172
Aquarioli. 312
Aquarum decurſus. 94

Arachne peritior lanæ faciendæ quam Minerua. 165. linum & retia inuenit. 166. 167
Aræ in omnibus locis vrbis. 397
Aras in caſtris aſcendebant duces. 396. 397
ἀραιόστημος. 40
Aranea per aerem liquat. 177. inde ἀεροπέτης dicta. *ibid.* ſtamen ex aluo emittit, iterum in ſe recipit. 180. eius ſedes ad capturam muſcarum. 179
Araneorum horoſcopia. 178. eorum proprium tendere. 178
Arbiterius, & *Arbiterium*. 422
Arbores quę lanam faciunt. 171. ex quibus ſericum colligũt Seres. *ibid.* quas Seres nere dicuntur. *ibid.*
Arbores lanigeræ quæ in folijs lanam habent & in pomo. 172
Arbuſtum a voce *arbos*. 117
Archigalli calix & oſculum quare vitaretur. 310
Ardua fluitare dicuntur. 94
Aretalogi, ſcurræ. 297
Arenarius primus numerorum. 441. 442
Argumentum, artificium & ingenium ſynonyma Tertulliano. 79
Argumentum pro machina. 80
Arida ſaginatio, quid. 218. 219
Aries machina, Carthaginis inuentum. 76
Ariſtides philoſophus ſub priſtino habitu diſcipulus Chriſti. 19
Ariſtippus in purpura virum, in aula philoſophum retinuit. 286. adeo philoſophus vt etiam ſectæ auctor fuerit. 287. τῶν δοκίμων φιλοσόφων. 287
Ariſtodemus Cumanorum tyrannus.

225. 226
Arithmetici. 442
Arma acuta aut hebetia. 398
ἄρπαξ, hirpex. 242
ἀρπὺς, pro ἄρπυς, Æolice. 306
ἄῤῥαφα ἱμάτια. 59
ἄῤῥαφος tunica Domini noſtri. *ibid.*
Artificium, ingenium & argumentum, ſynonyma. 79
Aruilla, ab *aruina*. 78
ἄσκησις Chriſtianorum, quæ & philoſophia dicta. 9
ἀσκηταὶ certi generis hominum, qui nec clerici, nec laici. 33
ἀσκηταὶ dicti in ſuo quiſque genere monachi. 8. etiam ita dicti philoſophi apud Gentiles. 9. veſtem mutabant & pallium philoſophi ſumebant. 10. olim fere omnes presbyteri. 22
ἀσκηταὶ Chriſtianorum dicti χαμαὶ ἐπιθέται. 554. plerumque ἀνυπόδητοι. 386. ſoli ex Chriſtianis pallium philoſophicum ſumebant. 449
Aſcetarum Europæorum habitus. 34
Aſcetarum vita paucis complexa a Tertulliano. 20. πολιτεία, qui monachi poſtea dicti ſunt. 19. proprius habitus pallium. 33
ἀσκητικὴ & μοναστικὴ πολιτεία. 22
ἀσκόγναθοι. 298
ἄσκωμα Æolice pro ἄσκωμα. 338
Aſellus, vas vinarium. 408 409
Aſininarum aurium ſignificatio ſtupidum & aſinum oſtendebat. 301
ἀσπόλοικος. 273
ἀσπίδες. 249. 250
Aſſyria veſtis. 203
Aſſyrij & Ninus in Græcorum Chronicis principem locum obtinent. 110
Athenæi pro *Athenienſibus*. 77

Athenienſes glorioſi. 119

Athenienſium populus in τελεσωνοφόροις & βιρροφόροις diuiſus. 25

Athletæ indefecti. 151

Athletarum ξηροφαγία. 229. 220. quid a Chriſtianorum differat. 221. carne bubula & ſuilla vt plurimum veſcebantur. 220

Athletarum vanus labor. 216

Attica libra. i. mina. 423

Auctoratio monomachorum. 308

Auium quæ ſeptis incluſæ, aliæ terra tantum contentæ, aliæ & aquam requirunt. 414

Auguſtum. 326

Aulidi pro *aulœdi.* 434

Aurichalcum, ὀρείχαλκον. 176

Aurum κατάκλιστον. 130. ſplendens. 131

Auſterum in colorib. πικρόν. 135

Autumno color venetus tribui poteſt. 91

B

Βαβαὶ μύξος, prouerbii explicatio. 296

Babylonica περιστρώματα in ſternendis accubitis, auro & purpura picta. 127

Babylonicum aureum plumatum. *ibid.*

Bacchantia indumenta. 289. Serica & purpura veſtis. 290. 291

Bacchantium amictus. 289. nunquam ſine cymbalo incedebāt. *ibid.*

Bacchi veſtis. 290. 291

Bæticæ lanæ. 168. 170

βάλλειν ἐσθῆτα, ἱμάτιον, &c. 369. 370

βάμβα pro βάμμα. 71. inde Bambatæ oliuæ. *ibid.*

Bambare. 181

Bambatæ ſcillæ. *ibid.*

βάμμα, vnde Bammare & Bambare. 181

βάπτα Æolice pro βάμμα. 338

Baxa. 287. 288
Baxea, ſandalij ſpecies. 384
βῆκα pro μῆκα. 70
Becum pro corneo roſtro, a βῆκα. 70. Gallorum Maſſilieſium vox. *ibid.*
Bella, lues & clades tonſura generis humani. 111
βέλλειν pro μέλλειν. 70
Bellonarij. 319. 320. fanatici dicti. 320. Bellonæ ſacrati. *ib.* capillati. *ibid.* & comati. 321
βελφῖνες, pro δελφῖνες, Æolice. 306
βελφοὶ pro δελφοὶ, Æolice. *ibid.*
βεμβράδες, pro μεμβράδες. 70
βηρίον, birrus. 23. idem quod βιῤῥίον.
βῆρος, Birrus
268
βιβλία

...duntur. 30
βιῤῥοφόροι. 25
βιῤῥοφόροι Athenis, demptis philoſophis, reliquus populus Athenienſium. 25. 26
Birrus, βηρός. 268
Birrus, quid. 26. quid a pallio ſiue tribone differebat. *ibid.* Birri alij alijs pretioſiores. *ibid.*
Birrus communis ſub Imperatoribus. 22. coloris ruſſei. 13. Romana veſtis. 25. ambitioſior veſtis. 28. presbyterorum cum alijs ſæculi hominibus communis. *ibid.* epiſcoporum & ſacerdotum habitus.

dem veſtis. 23

Birri quidam ſericei, ſed non omnes. 32. ne omnis veſtis ſerica, birrus. *ibid.*

Birris ſerui intra vrbem vſi. 25

βλαῦδες. 355

βλαῦται Chriſtianorum antiquorum. *ibid.*

βλαύτης. *ibid.*

βλαύτα ſandalij genus, Cynicorum. 384

βλαυτιῶ. *ibid.*

Bleu. 139

Bobines. 188

βοκάλιοι, vocales. 433

βολγὸς pro μολγός. 70

βομβαύλιος. 186

Bombire & *Bombicare* a bombo. 186

βομβῶν, βουβῶν. 188

Bombycina alia quam byſſina & goſſypina. 174

Bombycina viris & mulieri[illegible] ommunia. 203

Bomb[illegible] ſpecies [illegible] ſſyriu[illegible] 182

[illegible] 188

[illegible] raſis.

186. 187

βομβυλιός, βόμβυξ. 185. vnde dicti. 186. 187

βομβυλὶς, bulla. 188

Bombylis, bombyx. *ibid.*

βόμβυλον. 188

Bombyx Aſſyria. 182. 183. 184. 185. 189. 191. 192. Coa. 182. 183. 189. 191. 192. 195. 202

Bombyx quæ bombycinum facit, diuerſa ab Aſſyria Plinij. 184. 185

Bombyx quæ metaxā operatur, diuerſa ab ea quæ ceram facit. 188. 189

Bombyces Indicæ. 197

Bombyces ouis procreantur. 193

Bombycis proprium liquare, id eſt per aerem fila deducere. 177. 178. proprium & tendere. [illegible]8. 179

Bombycis [illegible] 79

Bomby[illegible] neis [illegible] 17[illegible]

uorat, mox aeri red-
dit. 179
Bonaſſe. 88
Bottines. 363
Bouffons, vnde dicti. 298
βοῦς Κύπριος, prouerb. explicatum. 297. βοῦς pro inflato & vaniloquo. *ibid.*
Braca, vox pure Græca. 70
Brachile. 64
Bracile. *ibid.*
βροχὺς Æolice pro βραχύς. 175
βρυκός, βροικός. 273
Bucca miſera. 248
Bulga, vox pure Græca. 70
βολγὸς pro μολγός. *ibid.*
βρύθακες. 197
βρυτῖναι. *ibid.*
Bruttia pix, βρυτία. 243
Buccinum. 139
Buffo. 298
Burrum, πυῤῥόν. 23
βύρμηξ pro μύρμηξ. 70
Byrrum, πυῤῥόν. 23
Byſſus aliud quam lana. 174. 175
Byſſina aliud quam bombycina & goſſypina. 174
Byſſum marinum. *ibid.*
Byſſus. *ibid.* de purpureo. *ibid.*
βύσαξ pro μύσαξ. 70
βύστος pro μύστος. *ibid.*

C

C Pro *t* Latini poſuere. 117
χαβάδια. 30
Cactus, ſpinæ genus. 123
Cæci oculi. τυφλὰ ὄμματα. 83
Cæruleus color. 139
καιϐαία. 318
Cæſis oculis, pro *cæcis.* 124
Cæſura. 338
Calceus quid proprie. 354
Calcei & ſoleæ differentia. 353. 382
Calcei togæ proprij. 353. 382. follicantes. 152. follantes. *ibid.*
Calcei repandi. 359. 360. vncinati. 360. lunati. *ibid.* mullei. 359. 360. Tyrrheni. 360

Calcei ſolo alto. 384

Calcei induci dicuntur. 385. luto aut puluere oppleti. *ibid.* immundiſſima pedum tutela. *ibid.*

Calcei cur immundiſſima pedum tutela dicti. 357

in Calceis natare. 152

Calceos inauratos habebant qui purpurati erant. 288. etiam mulieres, quibus purpura familiaris. *ibid.* & qui conſulatum capiebant ſub Imperatoribus. *ibid.*

Calciari & vinciri parum differunt. 361

Calculo pro ludimagiſtro. 441

Calculones χαμμαῖσταί. *ibid.*

Calculonibus abacus & æra præſto ſiue puluere. 442

Caliendrum. 309

Caliga, σανδάλιον. 357

Caligæ. 363. follicantes. 152

κάλλιωτρον. 309

καλόπους vel καλοπόδιον. 382

κάλτιος, vox Sicula, vnde *calcius.* 354. 382

Cambyſæ exercitus arenis obrutus. 106. 107

Campagi. 363

Canales in foro. 390. 391. vnde Canalicolæ dicti cauſidici. 391

Canæ memoriarum, pro *canæ memoriæ.* 373

Canaliculi. 335

Canes plauti. 176

Cania conſtantia, pro *canina.* 422.

Canina conſtãtia. 274. 275

Canina æquanimitas. *ibid.*

Canities frondium. 199

Canuſinæ. 24. pænulæ ſcilicet. *ibid.* καυνσινὸς, ὁ φαινόλης. *ibid.*

Capere, & captare veſtem, pallium, &c. 333

Capillatura Comœdorum. 226

Capillatura mulierum multis compagibus extructa. 246

Capillatus Bellonæ. 321

Capillus *animatus.* 204

Capio & Capeſſo. 160

Capitium. 269
Captatela a captatu. 333
Captum eſſe. *Eſtre prins.* 194
Caput *de aquila*, pro *aquilæ.* 126
Capitis operculum. 319
Capitis tegmina. 270
Carchedonius, pro Carthaginienſi. 77
Carthaginenſes cur principes ſemper Africæ dicti. 36
Carthaginienſes noui. 54
Carthaginenſium tunicata iuuentus. 53
Caſmœnæ, pro Camœnæ. 375
Caßida pro *caßis.* 421
καταχωρίζειν. 157. καταχωρίσαι εἰς τὸ κοινόν. *ibid.*
Catacliſtum, κατάκλιστον. 128. de re pretioſa. *ibid.*
κατάκλιστον aurum. 130
Catacliſta veſtis, in arca ſeruari ſolita. 129. pretioſa. *ibid.*
Catacliſtica raſa. 130. fila. *ibid.*
Cataclita, κατάκλιτα, accubita. 123. 126. κατακλίνεσθαι, κατάκλισις, κατάκλιτον. 126
de Cataclitis veſtis. 125. 126
κατακλύζειν. κατακλυσμός. 110
κατακορές. 131. 132
hæc Cataphracta, ὁ καταφράκτης. 268. 282
καταπλάσματα. καταπλάσσειν. 247. 248
hæc Cataracta, ὁ καταρράκτης. 282
hæc Cataſta, ὁ καταστής. 282
Cato cur togatus in Prætura. 210. & humerum exertus. 211 cinctu Gabino in prætura cinctus. 351
κατάλυμα. 382
Cauare & Curuare pro eodem. 152. curuum quod cauum. *ibid.*
καυχηματίαι. 298
Cauillari quid. 95. cauillatio. *ibid.* cauillari venæ fontium dicuntur. *ibid.*
Caulæ. 391
Cauſarius. 248. 249
Cauſidici pæne ſoli to-

gati. 23. aliquando pænulati. *ibid.* dicti Canalicolæ. 390
Cautela. 333
Cautes & cotes. 176
Cenſeri in vrbe quis dicitur. 210. & Cenſeri vrbe. *ibid.*
Cenſores ſub Imperatoribus nomen tantum habuere. 305
Centauri φῆρες dicti. 242
Ceps. 374
κιρασφόροι vocabantur qui vxores impudicas habebant. 302
Cerdones an togati. 446
Cereris ſacerdotes. 315. etiam erant matronæ. 318. θεσμοφόροι in Græcia. 316. earum galerus. 316. 318
Cernuus a cerno. 113
Ceroma. 216. eo tam viri quam pueri vngebantur athleticam exercentes. *ibid.*
Ceſtuum veſtigia. 267
Ceteroquin. 373
Chalcedonenſis, non Chalcedonius. 77
Chamæleon exſuccus & exanguis. 149. pellicula dicitur. *ib.* totus fere pulmo. 151. etſi ſemper ieiunus, tamen indefectus. 150. quando follicare dicatur. 151. & *inflatus. ibid.* pellis totius mutatione verſipellis dictus. 153. de ſuo corio non de alieno ludit. 154
hæc Charta, ὁ χάρτης. 282
Charybdis etymum. 103
χάσμα leonis. 258
χειρίδωτοὶ tunicæ. 44
Chilones. 240
Chiridotæ dalmatarũ, ſeu dalmaticæ. 28
Chiron præſtantiſſimorum heroum eruditor. 242. rupex & ſiluicola & monſtrum. 243
χιτὼν & χιτωνίσκος differunt. 378. 379
χιτὼν στάδιος, ὀρθοστάδιος, στατός. 50
Chlamys, mandya, birrus & lacerna, ea-

dem veſtis. 23
χλανιστὴς, laniſta. 448
χλανίζειν. *ibid.*
χλανίσκος. *ibid.*
χοϊκὸς, homo. 96
Choraules. 443
χοῦς humus. 96
Chriſma, vnde Chriſmare. 181
Chriſtiani philoſophi, Tertulliani ætate, epiſcopi, presbyteri & clerici, ac poſtea monachi. 8
Chriſtiani philoſophi & aſcetæ pallio inſignes & ſordibus. 11
de Chriſtianorum veterum pallio. 3. *& ſeqq.*
Chriſtianorum aſcetarum pallium. 395
Chriſtianorum veterum ſimpliciſſimum & viliſſimum veſtimenti & calceatus genus. 385
Chriſtianorum veſtes pro ætate, conditione, *&c.* variæ debent eſſe. 18
Chriſtianorum & pugilum xerophagiæ diuerſæ. 221
Chriſtianorum vulgus palliatum non fuiſſe. 19
Chriſtianis olim calamitatum cauſa tributa. 101
Chriſtianos decentem, albam veſtem commendat Clemens Alex. 17
χειριδωτοὶ. 187. 192. 193
χειριδωτοὶ veſtes. 40
Ciconia genus ſannæ. 301
Cilleo a cillus. 78
Cillus diminutiuum a *cinus.* 78
Cinctus Gabinus. 211. 212
Cinædorum capita pileolis & palliolis tecta. 269
Cinga & *Cingula* a cingo. 71
Cinguli homines. 51
Cingulum renum. 63. 64. monachorum. 64.
κῖνος, κίνησις. 78
Cipius aut Citius ὀξύγλυκον. 255
Cippus. 374. 375. 376
Circes, itis, a *circus.*

cus. 375
Circumdare capillum. 226
Circumfulciri de toga dictum. 61
Circumfultura togæ. 373
Circumiectum. 371
Circumradere capillum. 226
Circumſtringi de pallio dictum. 61
Circumtonſa oratio. 326
Circumtonſi. 227
κιῤῥὸς color. 131
Citharista aut Citharœdus. 443
Cladium & calamitatum cauſa Chriſtianis attributa. 101. quas & ante aduentum Chriſti accidiſſe oſtendit Tertullianus. 101. 102
Clancula pro clancularia. 245. 246
Clanculus. 245
Clanculo & Clanculum. *ibid.*
Clarus color. 133
Claræ purpuræ. *ibid.*
Clauus in veſte. 143
in Clauis purpureis veſti intexendis ars. 41
Clemens Alexandrinus Tertulliano cōtemporaneus. 17
Cleomachus pugil, poſtea cinædus. 262. 263. 265. 266. mimos egit. 264
Clerici birros habebant. 27. ſub birro colobia primum, deinde dalmaticas geſtare cœperunt. 28
Cloacæ etymon. 295
Cloacina cloacarum præſes. 293. vnde dicta. *ib.* eius ſacrum, & ædicula. *ibid.*
Cloacinæ Veneris antiſtes. 312
Cloacinæ cloacarum præſides. 293. tot quot cloacæ. *ibid.* glorioſorum, vt pote ſtercoreorum ac putidorum hominum patronæ. 299. ideo ſorores dictæ Empedoclis γόητες & glorioſi. *ibid.*
Cluere, purgare. 295

225. 226
Arithmetici. 442
Arma acuta aut hebetia. 398
ἅρπαξ, hirpex. 242
ἀρ-ῦς, pro ἀρπὺς, Æolice. 306
ἄῤῥαφα ἱμάτια. 59
ἄρραφος tunica Domini noſtri. ibid.
Artificium, ingenium & argumentum, ſynonyma. 79
Aruilla, ab *aruina*. 78
ἄσκησις Chriſtianorum, quæ & philoſophia dicta. 9
ἄσκησις certi generis hominum, qui nec clerici, nec laici. 33
ἀσκηταὶ dicti in ſuo quiſque genere monachi. 8. etiam ita dicti philoſophi apud Gentiles. 9. veſtem mutabant & pallium philoſophi ſumebant. 10. olim fere omnes presbyteri. 22
ἀσκηταὶ Chriſtianorum dicti χαμαὶ ἐπιθέται. 554. plerumque αὐτόδητοι. 386. ſoli ex Chriſtianis pallium philoſophicum ſumebant. 449
Aſcetarum Europæorum habitus. 34
Aſcetarum vita paucis complexa a Tertulliano. 20. πολιτεία, qui monachi poſtea dicti ſunt. 19. proprius habitus pallium. 33
ἀσκητικὴ & μοναστικὴ πολιτεία. 22
ἀσκόγναθοι. 298
ἄσχωτα Æolice pro ἄσχωμα. 338
Aſellus, vas vinarium. 408. 409
Aſininarum aurium ſignificatio ſtupidum & aſinum oſtendebat. 301
ἀσπόλοικος. 273
ἀσπίδες. 249. 250
Aſſyria veſtis. 203
Aſſyrij & Ninus in Græcorum Chronicis principem locum obtinent. 110
Athenæi pro *Athenienſibus*. 77

Athenienſes glorioſi. 119
Athenienſium populus in τελωνοφόροις & βιρροφόροις diuiſus. 25
Athletæ indefecti. 151
Athletarum ξηροφαγία. 229. 220. quid a Chriſtianorum differat. 221. carne bubula & ſuilla vt plurimum veſcebantur. 220
Athletarum vanus labor. 216
Attica libra. i. mina. 423
Auctoratio monomachorum. 308
Auium quæ ſeptis incluſæ, aliæ terra tantum contentæ, aliæ & aquam requirunt. 414
Auguſtum. 326
Aulidi pro *aulœdi.* 434
Aurichalcum, ὀρείχαλκον. 176
Aurum κατάκλειστον. 130. ſplendens. 131
Auſterum in colorib. πικρόν. 135
Autumno color venetus tribui poteſt. 91

B

BΑβαὶ μύξος, prouerbii explicatio. 296
Babylonica περιστρώματα in ſternendis accubitis, auro & purpura picta. 127
Babylonicum aureum plumatum. *ibid.*
Bacchantia indumenta. 289. Serica & purpura veſtis. 290. 291
Bacchantium amictus. 289. nunquam ſine cymbalo incedebāt. *ibid.*
Bacchi veſtis. 290. 291
Bæticæ lanæ. 168. 170
βάλλειν ἐσθῆτα, ἱμάτιον, &c. 369. 370
βάμβα pro βάμμα. 71. inde Bambatæ oliuæ. *ibid.*
Bambare. 181
Bambatæ ſcillæ. *ibid.*
βάμμα, vnde Bammare & Bambare. 181
βάππα Æolice pro βάμμα. 338

D. Bartholomæi Apoſtoli habitus. 445
βάσκα pro *μάσκη*. 70
Baſternæ. 308. 309
βαθὺς color. 185
Baxa. 287. 238
Baxea, ſandalij ſpecies. 384
βῆκα pro *μῆκα*. 70
Becum pro corneo roſtro, a *βῆκα*. 70. Gallorum Maſſilieſium vox. *ibid.*
Bella, lues & clades tonſura generis humani. 111
βέμβλρ pro *μέμβλρ*. 70
Bellonarij. 319. 320. fanatici dicti. 320. Bellonæ ſacrati. *ib.* capillati. *ibid.* & comati. 321
βελφῖνες, pro *δελφῖνες*, Æolice. 306
βελφοὶ pro *δελφοὶ*, Æolice. *ibid.*
βεμβεκίδες, pro *μεμβεκίδες*. 70
βηρίον, birrus. 23. idem quod *βιῤῥίον*. 32
βῆρος, Birrus. 32. 268
βιβλία καταπλέξαι. 128
Bilus, pro *Belus* in manuſcr. 180. 268
Birra, pro *birrus*. 27
Birretus. 269
βιῤῥίον & *φελόνη* confunduntur. 30
βιῤῥοφόροι. 25
βιῤῥοφόροι Athenis, demptis philoſophis, reliquus populus Athenienſium. 25. 26
Birrus, *βηρός*. 268
Birrus, quid. 26. quid a pallio ſiue tribone differebat. *ibid.* Birri alij alijs pretioſiores. *ibid.*
Birrus communis ſub Imperatoribus. 22. coloris ruſſei. 13. Romana veſtis. 25. ambitioſior veſtis. 28. presbyterorum cum alijs ſæculi hominibus communis. *ibid.* epiſcoporum & ſacerdotum habitus. 30. 32
Birrus & lacerna idem. 27
Birrus, lacerna, chlamys, & mandya, ca-

dem veſtis. 23
Birri quidam ſericei, ſed non omnes. 32. ne omnis veſtis ſerica, birrus. *ibid.*
Birris ſerui intra vrbem vſi. 25
βλαῦδες. 355
βλαῦται Chriſtianorum antiquorum. *ibid.*
βλαύτης. *ibid.*
βλαύτα ſandalij genus, Cynicorum. 384
βλαυτιῶ. *ibid.*
Bleu. 139
Bobines. 188
βοκάλιοι, vocales. 433
βολγός pro μολγός. 70
βομβαύλιος. 186
Bombire & *Bombicare* a bombo. 186
βομβών, βουβών. 188
Bombycina alia quam byſſina & goſſypina. 174
Bombycina viris & mulieribus communia. 203
Bombycini duæ ſpecies. 182. 196. Aſſyrium & Coum. 182
βομβύλη. 188
βομβυλιὸς genus vaſis. 186. 187
βομβυλιός, βόμβυξ. 185. vnde dicti. 186. 187
βομβυλίς, bulla. 188
Bombylis, bombyx. *ibid.*
βόμβυλον. 188
Bombyx Aſſyria. 182. 183. 184. 185. 189. 191. 192. Coa. 182. 183. 189. 191. 192. 195. 202
Bombyx quæ bombycinum facit, diuerſa ab Aſſyria Plinij. 184. 185
Bombyx quæ metaxā operatur, diuerſa ab ea quæ ceram facit. 188. 189
Bombyces Indicæ. 197
Bombyces ouis procreantur. 193
Bombycis proprium liquare, id eſt per aerem fila deducere. 177. 178. proprium & tendere. 178. 179
Bombycis ſedes. 179
Bombyx ſimilem æraneis texturam facit. 179. per aerem fila deducit, deinde de-

uorat, mox aeri reddit. 179
Bonaſſe. 88
Bottines. 363
Bouffons, vnde dicti. 298
βοῦς Κύπριος, prouerb. explicatum. 297. βοῦς pro inflato & vaniloquo. *ibid.*
Braca, vox pure Græca. 70
Brachile. 64
Bracile. *ibid.*
βροχὺς Æolice pro βραχύς. 175
βρυκός, βροικός. 273
Bucca miſera. 248
Bulga, vox pure Græca. 70
βολγὸς pro μολγός. *ibid.*
βρύθακες. 197
βρυτίναι. *ibid.*
Bruttia pix, βρυτία. 243
Buccinum. 139
Buffo. 298
Burrum, πυῤῥόν. 23
βύρμηξ pro μύρμηξ. 70
Byrrum, πυῤῥόν. 23
Byſſus aliud quam lana. 174. 175
Byſſina aliud quam bombycina & goſſypina. 174
Byſſum marinum. *ibid.*
Byſſus. *ibid.* de purpureo. *ibid.*
βύσαξ pro μύσαξ. 70
βύτιος pro μύτιος. *ibid.*

C

C Pro *t* Latini poſuere. 117
καβάδια. 30
Cactus, ſpinæ genus. 123
Cæci oculi. τυφλὰ ὄμματα. 83
Cæruleus color. 139
καιβεία. 318
Cæſii oculis, pro *cæcis*. 124
Cæſura. 338
Calceus quid proprie. 354
Calcei & ſoleæ differentia. 353. 382
Calcei togæ proprij. 353. 382. follicantes. 152. follantes. *ibid.*
Calcei repandi. 359. 360. vncinati. 360. lunati. *ibid.* mullei. 359. 360. Tyrrheni. 360

Calcei ſolo alto. 384
Calcei induci dicuntur. 385. luto aut puluere oppleti. *ibid.* immundiſſima pedum tutela. *ibid.*
Calcei cur immundiſſima pedum tutela dicti. 357
in Calceis natare. 152
Calceos inauratos habebant qui purpurati erant. 288. etiam mulieres, quibus purpura familiaris. *ibid.* & qui conſulatum capiebant ſub Imperatoribus. *ibid.*
Calciari & vinciri parum differunt. 361
Calculo pro ludimagiſtro. 441
Calculones *χαμμαλισταί*. *ibid.*
Calculonibus abacus & æra præſto ſiue puluere. 442
Caliendrum. 309
Caliga, *σανδάλιον*. 357
Caligæ. 363. follicantes. 152
κάλλιωτρον. 309
καλόπους vel *καλοπόδιον*. 382
κάλτιος, vox Sicula, vnde *calcius*. 354. 382
Cambyſæ exercitus arenis obrutus. 106. 107
Campagi. 363
Canales in foro. 390. 391. vnde Canalicolæ dicti cauſidici. 391
Canæ memoriarum, pro *canæ memoriæ*. 373
Canaliculi. 335
Canes plauti. 176
Cania conſtantia, pro *canina*. 422.
Canina conſtãtia. 274. 275
Canina æquanimitas. *ibid.*
Canities frondium. 199
Canuſinæ. 24. pænulæ ſcilicet. *ibid.* *καυνσινὸς*, ὁ *φαινόλης*. *ibid.*
Capere, & captare veſtem, pallium, &c. 333
Capillatura Comœdorum. 226
Capillatura mulierum multis compagibus extructa. 246
Capillatus Bellonæ. 321
Capillus *animatus*. 204
Capio & Capeſſo. 160

Capitium. 269
Captatela a captatu. 333
Captum eſſe. *Eſtre prins.* 194
Caput *de aquila*, pro *aquilæ.* 126
Capitis operculum. 319
Capitis tegmina. 270
Carchedonius, pro Carthaginienſi. 77
Carthaginenſes cur principes ſemper Africæ dicti. 36
Carthaginienſes noui. 54
Carthaginenſium tunicata iuuentus. 53
Caſinœnæ, pro Camœnæ. 375
Caßida pro *caßis.* 421
καταχωρίζειν. 157. καταχωρίσαι εἰς πίνακα. *ibid.*
Catacliſtum, κατάκλιστον. 128. de re pretioſa. *ibid.*
κατάκλιστον aurum. 130
Catacliſta veſtis, in arca ſeruari ſolita. 129. pretioſa. *ibid.*
Catacliſtica raſa. 130. fila. *ibid.*
Cataclita, κατάκλιτα, accubita. 123. 126.
κατακλίνεσθαι, κατάκλισις, κατάκλιτοι. 126
de Cataclitis veſtis. 125. 126
κατακλύζειν. κατακλυσμός. 110
κατακορές. 131. 132
hæc Cataphracta, ὁ καταφράκτης. 268. 282
καταπλάσματα. καταπλάσσειν. 247. 248
hæc Cataracta, ὁ καταρράκτης. 282
hæc Cataſta, ὁ καταστής. 282
Cato cur togatus in Prætura. 210. & humerum exertus. 211 cinctu Gabino in prætura cinctus. 351
κάτιυμα. 382
Cauare & Curuare pro eodem. 152. curuum quod cauum. *ibid.*
καυχήματα. 298
Cauillari quid. 95. cauillatio. *ibid.* cauillari venæ fontium dicuntur. *ibid.*
Caulæ. 391
Cauſarius. 248. 249
Cauſidici pæne ſoli to-

gati. 23. aliquando pænulati. *ibid.* dicti Canalicolæ. 390
Cautela. 333
Cautes & cotes. 176
Cenſeri in vrbe quis dicitur. 210. & Cenſeri vrbe. *ibid.*
Cenſores ſub Imperatoribus nomen tantum habuere. 305
Centauri φῆρες dicti. 242
Ceps. 374
κεϱασφόροι vocabantur qui vxores impudicas habebant. 302
Cerdones an togati. 446
Cereris ſacerdotes. 315. etiam erant matronæ. 318. Θεσμοφόροι in Græcia. 316. earum galerus. 316. 318
Cernuus a cerno. 113
Ceroma. 216. eo tam viri quam pueri vngebantur athleticam exercentes. *ibid.*
Ceſtuum veſtigia. 267
Ceteroquin. 373
Chalcedonenſis, non Chalcedonius. 77
Chamæleon exſuccus & exanguis. 149. pellicula dicitur. *ib.* totus fere pulmo. 151. etſi ſemper ieiunus, tamen indefectus. 150. quando follicare dicatur. 151. & *inflatus. ibid.* pellis totius mutatione verſipellis dictus. 153. de ſuo corio non de alieno ludit. 154
hæc Charta, ὁ χάρτης. 282
Charybdis etymum. 103
χάσμα leonis. 258
χειϱιδωτοὶ tunicæ. 44
Chilones. 240
Chiridotæ dalmatarũ, ſeu dalmaticæ. 28
Chiron præſtantiſſimorum heroum eruditor. 242. rupex & ſiluicola & monſtrum. 243
χιτὼν & χιτωνίσκος differunt. 378. 379
χιτὼν σάδιος, ὀρθοστάδιος, στατός. 50
Chlamys, mandya, birrus & lacerna, ca-

dem veſtis. 23
χλανιστὴς, laniſta. 448
χλανίζειν. *ibid.*
χλαινίδες. *ibid.*
χοϊκὸς, homo. 96
Choraules. 443
χοῦς humus. 96
Chriſma, vnde Chriſmare. 181
Chriſtiani philoſophi, Tertulliani ætate, epiſcopi, presbyteri & clerici, ac poſtea monachi. 8
Chriſtiani philoſophi & aſcetæ pallio inſignes & ſordibus. 11
de Chriſtianorum veterum pallio. 3. & *ſeqq.*
Chriſtianorum aſcetarum pallium. 395
Chriſtianorum veterum ſimpliciſſimum & viliſſimum veſtimenti & calceatus genus. 385
Chriſtianorum veſtes pro ætate, conditione, &c. variæ debent eſſe. 18
Chriſtianorum & pugilum xerophagiæ diuerſæ. 221
Chriſtianorum vulgus palliatum non fuiſſe. 19
Chriſtianis olim calamitatum cauſa tributa. 101
Chriſtianos decentem, albam veſtem commendat Clemens Alex. 17
χρυσο[illegible]λίς. 187. 192. 193
χρυσόπλυνοι veſtes. 40
Ciconia genus ſannæ. 301
Cilleo a *cillus*. 78
Cillus diminutiuum a *cinus*. 78
Cinctus Gabinus. 211. 212
Cinædorum capita pileolis & palliolis tecta. 269
Cinga & *Cingula* a cingo. 71
Cinguli homines. 51
Cingulum renum. 63. 64. monachorum. 64.
κῖνος, κίνησις. 78
Cipius aut Citius *ὀξυρέγχον*. 255
Cippus. 374. 375. 376
Circes, itis, a *circus*.

cus. 375
Circumdare capillum. 226
Circumfulciri de toga dictum. 61
Circumfultura togæ. 373
Circumiectum. 371
Circumradere capillum. 226
Circumſtringi de pallio dictum. 61
Circumtonſa oratio. 326
Circumtonſi. 227
κιῤῥὸς color. 131
Citthariſta aut Citharœdus. 443
Cladium & calamitatum cauſa Chriſtianis attributa. 101. quas & ante aduentum Chriſti accidiſſe oſtendit Tertullianus. 101. 102
Clancula pro clancularia. 245. 246
Clanculus. 245
Clanculo & Clanculum. *ibid.*
Clarus color. 133
Claræ purpuræ. *ibid.*
Clauus in veſte. 143
in Clauis purpureis veſti intexendis ars. 41
Clemens Alexandrinus Tertulliano cōtemporaneus. 17
Cleomachus pugil, poſtea cinædus. 262. 263. 265. 266. mimos egit. 264
Clerici birros habebant. 27. ſub birro colobia primum, deinde dalmaticas geſtare cœperunt. 28
Cloacæ etymon. 295
Cloacina cloacarum præſes. 293. vnde dicta. *ib.* eius ſacrum, & ædicula. *ibid.*
Cloacinæ Veneris antiſtes. 312
Cloacinæ cloacarum præſides. 293. tot quot cloacæ. *ibid.* glorioſorum, vt pote ſtercoreorum ac putidorum hominum patronæ. 299. ideo ſorores dictæ Empedoclis γόητες & glorioſi. *ibid.*
Cluere, purgare. 295

Clypei. 149

Coa. 183

Coa malidenſia. *ibid.*

Coa bombyx. 182. 183. 189. 191. 192. 195. 202

Coa veſtis. 182. 191. 197. 203

Coacorum, & Sericorum aut Indicorum vermium diſcrimē. 202

Coccineus color. 134. omnium micantiſſimus. 138

Cocco. 188

Coccus dicitur de coccino. 140

Cœnaſſet pro cœnaret. 67

Cœro antiquum pro *curo.* 114

Cœſna pro *cœna.* 375

Coi artiſices. 202. 203

κοῖλαι, conchæ latiores. 176

κοιλαίνειν, curuare. 152

κολλῶνες, & κόλλυψ, & κολλήπιον, Colephium vel colepium. 220

κολλῶνες & κωλήπια, athletarum ſaginæ. *ibid.*

Coligo, inis, a colo. 400

Colipia, κωλήπια. 268

Collyrides vel *collyræ.* 319

Colo colonis, pro cliente. 447

κολόβια & κολοβίωνες. 45

Colobia. 28. primum ſub birro clerici habebant. *ibid.*

Colobium, tunica ſine manicis Ægyptijs monachis in vſu. 14. 15

Colobiorum vſus apud antiquos. 29

Colobia dalmaticis oppoſita. *ibid.* confunduntur ab Epiphanio. *ibid.*

Colobiones. 446

Coloniarum condendarum inauguratio. 68

κῶλον. 226

Color preſſus, myrteus, κιῤῥὸς, ὑπόκιῤῥος, fuſcus, pullus, ſatur, ſaturatus. 131. oneratus, *chargé*, exoneratus, *deſchargé*, plenus, adſtrictus. 132. excitatus. 133.

dilutus. *ibid.* vegetus. 133. 134. viuidus. 133. clarus. 133. coccineus. 134. pallidus. 134. auſterus. 134. *Haute-couleur.* 136. βαθὺς. *ibid.* ſuperbus. 136. improbus. *ibid.* conchyliatus. *ibid.* conchylii. 138. cæruleus *Bleu.* 139. natiuus. 168. 169. Spanus. *ibid.* leucophæus, fuluus, rutilus. 168. coracinus ſiue coruinus. 169. 170

Comæ ſuggeſtum. 246

Comam ſtruere. 247

κόμη ϖεὶθητος, ſeu ϖειθητικός. 318

Comati dicti Bellonarii. 321

Comedo comedonis. 447

Comitare vetus verbum a comitio. 388

Comitaſti, pro *cum ita ſit.* 369. 388

Comitiare. 388

κομμωτειῶν munus. 312

Compeſcare pro *compeſcere.* 161

Componere pro *ſtipare.* 146

Computus digitorum. 442

Conceſſare pro *ceſſare.* 124

Cõchæ margaritiferæ, quæ & cœlæ, plautiores & patentiores. 176

Conchylium de colore & de veſte dicitur. 140. pro conchyliata veſte, vel conciliato colore. 136. 140. cõcha purpuræ. 140

Conchyliorum tinctura. 139. 141. nulla hodie in vſu. 142

inter Conchylium & purpuram differentia, 139

in Conchyliis virus & malus odor. 140

de Conchylii temperamento. *ibid.*

Conchylia veſtis pro conchyliata. *ibid.*

Conchylii coloris tres gradus. 138

Conciliare. 238

Conciliari. *ibid.*

Conciliatus. *ibid.*

Concilium pro conciliamento. 41. pro conciliatione. *ibid.*
Concilium. 238. nominis. *ibid.* roſtri. 237. 238. luminis. 239
Concinerari pro *cinerari.* 124
Concultus pro *cultus. ib.*
Concumulari pro *cumulari.* *ibid.*
Condere. 121
Condire guloſum fictile. 432
Conditio. 74
Congregatio tabulata. 73. 339
Confibulare pro *fibulare.* 124
Confiſcare, reponere, recondere. 430. 432
in Confiſcato habere. ibid.
κονίποδες. 384
Conſilium pro *concilium.* 40. 124. 237
Conſolari ceruicem monilibus. 313
Conſulare pro *conſulere*, vnde *conſulatio.* 162
Conſultum pro *concultum.* 40. 124
Conſultus, cui optime conſultum eſt. *ibid.*
Cõtabulatio depẽdula. 336. multiplex. 339
Contubulatio dependula. 335
Contumelia tota oris. 261
Coos motu terræ deſolata. 100, 101
Copriæ, οἱ κοπρίαι, ſcurræ. 297
κοπρίαι & κοπρολόγοι iactabundi dicebãtur. 296. 299. & rhetores, ſycophantæ, rabulæ, ſcurræ. 296
Coprianus dictus Cyprianus a Gentilibus. 297
Κόπριος ἀνήρ. 296
Coracinum apud Iuriſconſultos. 170
Coracinus ſiue coruinus color. 169. 170. coracinæ lanæ. *ibid.*
κορακῖνοι. 170. inde κοραξίς. *ibid.*
κοραξὰ vellera. 169. κοραξὸς, niger. 169. 170
Coraxi Scythiæ populi. 169
κοραξόν. 170
Corio alieno ludere, prouerb. 154. *Du cuir d'autruy large courroye.*

ibid.
κορμίαι. κορμός. 338
Corniculorum oſtenſione deridebantur viri quorum vxores mœchabantur. 301. & cõtumelioſa cenſebatur. 302
κορπὸς pro κορμός. 338
Corpus proprie truncus. 338. a κορπὸς, κορμός. *ibid.*
Corruptela a corruptu. 333. pallij captatela. *ibid.*
Coryphæus. 443
κόρυζα pro tumore & ſuperbia. 295
Cotes & *cautes*. 176
Coucher par eſcrit. 157
κουκούλιον. 179. 188
κουεὰ ἐν χεῷ. 227. 228
Court feſtu. 164
κοθαπος. 375. κουαπάπωρες. *ibid.*
Crateris pallium. 364. quem quidam illud primum dupliaſſe aſſerunt. 364. 365
Crepidam æratus. 68
Crepidæ pallij propriæ. 353. æreæ Empedoclis, cymbalis aſſimilatæ. 289
Crepis, crepida, κρηπίς. 268. 290
Creta candidari ſolitæ veſtes. 324
Crines. 317. demiſſi, anteuentuli & antependuli, retropenduli. 259. 260
Crines capere. 317
Crinium ſenæ ſpiræ pro galero. 318
Crinium galeri, matronarum nigri, meretricum flaui. 317
κροκωτίδιον, κροκωτιζική. 173
κροκωτεῖν. *ibid.*
κροκωτὸς Bacchi quaſi peculiaris veſtis. 291
Crocota hiſtrionum ſiue pãtomimorum quaſi proprius veſtitus. 291. 292. veſtis muliebris & Bacchica ſiue Bacchantium. *ib.*
Crudus pero. 363
Cruſta, τὰ χέδπα. 375
Crux de forcipibus. *ibid.*
κτίζειν. 121. 122
Cucullus, birrus. 269. 270

Cucullum paruum & meloten geſtabant Ægyptii monachi. 34
Cula pro *culpa*. 236
Culpæ prope eſſe. *ibid.* culpæ proximus. *ib.*
Cum ponitur pro *componitur*. 369
Cupienus pro Pupienus. 117
Cupere alicui, pro ſtudere & fauere. 67
Cupidicinus pro *cupidicænus*. 434
Curia pro *curiæ*. 390
quod Curuum idem cauum. 152
Curuare & cauare pro eodem. *ibid.*
Cuſpes, itis, a *cuſpus*. 375
Cuſpis in haſta. 375. pro mucrone. *ibid.*
Cuſpus. 374. 375
Cutem fingere. 247. 248
κυανεῦ, cæruleus color. 139
Cyclus. 250
Cyclades, *Zupes*. 56
Cymbalis aſſimilatæ crepidæ æreæ. 289. ſine iis non incedebant Bacchantes. *ib.*
Cynici ἰξωμίαι. 213. quomodo ſe pallio inuoluerent, & pallium duplicarent. 366. pallium commune duplicarunt. 367. 368. non gerebant tunicam, ſed interulã tantũ. 379. 380. ἀχίτωνες. *ibid.* plerumque αὐτοπόδητοι. 386. 387. male audiebant vt impoſtores & ſcurræ & mendici. 394. eorum dogmata a Stoicis tunica tantum diſtabant. *ibid.*
Cynicorum calceatus. 383. pallium duplex. 364. acerba libertas in carpendis vitiis. 436. eorum proprium de quolibet eminente loco in vitia declamare. 396. 397
κώπασις. 262
Cyprianus a Gentilibus Coprianus dictus. 297
κωφὸς, & κῶφοι. 375

D

Δ in B commutant Æoles. 306
Dalmata veſtis. 28. *dalmatarum chiridotæ. ib.*
Dalmatica. 22. 446. in locum colobii ſucceſſit. 22. epiſcoporum & ſacerdotum habitus. 30
Dalmaticæ a clericis geſtari cœptæ ſub birro. 28. colobia in dalmaticas verſa. *ibid.* dalmaticis vſi Epiſcopi ante Silueſtrum. *ibid.*
Dalmaticæ apud Romanos probroſę ſéper habitæ. 29. dalmaticis colobia oppoſita. *ibid.*
Dalmaticæ cum colobiis ab Epiphanio confuſæ. 29. quando presbyteri dalmaticas pro colobiis habere cœperint. 29. 30
δανείζεσθαι. 113. δανεῖν δάνειον. *ibid.*
Dare ſe, & *dare*, idem. 160. dare ſe in fugam. 161
Decedere. 283
Deceſſus & exceſſus opponuntur. 283
Deducere, διασώζεσθαι, καθοδηγεῖν. 330
Defectus. 150. 151. *defecta* traditio, quæ iam defecit. 151
Deferre, pro vendere & emere. 426. pro ferre aut auferre. 427
Deficere. 150. 151
Deglubare, pro *deglubere.* 121. 161
Deiectare. 285
Deijcere oculos. 330
Delectare, pro *deiectare.* 285
Delicata veſtis. μαλακή. 303
Delos motu terræ deſolata. 100. 101
ὁ Δῆμος ἐζόων, ἐπῄδων. 121
Demulcere. 248
Demulcere collum. 313
Denotare, pro arguere, & cenſoria virgula notare. 37. 305. pro reprehendere, corripere. 117

Denotatio pro ignominia. 37
Depelari pro depilari. 235
Dependula contubulatio, 335. vel *contabulatio.* 336
δεψῆσαι. 257. *Depſere* ſcorta. *ibid.*
Deſtinare. 300. pro *deſignare.* 301
Deſtinare digito. 300. δακτυλοδεικτεῖν. 301
Deuium ſcortum. 128
*Deuxit,*pro *deuſſit.* 111
διάχρυσοι veſtes. 40
διαγλύφειν, διαγλυφέν. 284
διαχάφειν, διαχάμματα. *ibid.*
Diatrita, διάτριτα. 268
Diatriti calices pro diatreti. 180
Diceratus. 112
δικαί αἰ ἐσθῆς. 49. ῥίς. *ibid.*
Dicteria, δικτήρια. 268
Dictionum multarum Græcarum ſignificationem mutarunt Latini. 230. 231. 272
Digerere , perſcribere. 156. *Coucher par eſcrit.* 157. hinc *Digeſtum. ibid.* digeſtum Lucæ, pro Euangelio Lucæ. *ibid.* Digeſta. 157. in litteras Digerere. *ibid.*
Digito medio improbi & obſcœni deridebantur. 301
Dignitas. 74
Diluit, vnde *diluuium.* 110
δῖνος, δίνησις. 78
Dilutus color. 133
Diogeni quidam pallij διπλῶσιν tribuūt. 364. is διπλοείματος dictus. *ibid.* cur pallium duplicauerit. 365. 366
διπλοΐς. 365. διπλᾶ ἱμάτια. *ibid.*
διπλῶσαι θοιμάτιον. 367
δίπτυχα. 337
Directarij. 160
Dirigere ſe aliquo, & *dirigere* abſolute , pro tendere aliquo. 160
δίσκοι. 250
Diſcolor , multicolor, & verſicolor. 143
Diſcribere , διαχαράφειν. 284
Diſculpere , διαγλύφειν. *ibid.*
Diſculptum , διαγλυφέν.

ibid.
Dium. 85. dium fulgur. *ibid.*
Domini noſtri habitus. 16. pallium quadrangulum. *ibid.* tunica ἄῤῥαφος. *ibid.*
Domitianus portio Neronis dictus. 274. caluus Nero. *ibid.* Subnero. 274. 275
Domum, pro *demum*. 115. 254. 304
Doubler. 365
δοῦλον γένος. 327
δρόμος & δρέμος ξυστός. 230
Dubius & dubioſus. 402
Ducare, ducere. 120. vnde Ducatus & Ducator. *ibid.*
Ducere ſe pro ὑπάγειν. 161. *Duc te*, recede. *ibid.*
Duplex veſtimentum, varijs modis dicitur. 364. 365
Duſmus, pro *dumus*. 375
δυσουεία. 87
δυσαπής. 235

E

EDomator vocis. 439
Educare pro educere. 120. 161
Edurum pro duro. 254
ἔγχυλοι, inſucci, pingues. 150
Egredi vrbem. 146
Egregior. 178
ἕλκειν. 190
ἑλκύσματα. 162
Elida pro *Elis.* 421
Elinguus pro *elinguis*. 436
ἑλλὰς διάλεκτος. 327
ἑλλὴν σχατός. 69. 327
ἑλληνικὸν pro Græcis. 80
Eluſit. 98
Eluxit. *ibid.*
ἡμιολαύπα, ſemiplotia. 176
Empedoclis crepidæ aureæ. 289. ſericatus & purpuratus. 290
Empedoclis vt pote γόητες & ſtolide glorioſi, ſorores dicuntur Cloacinæ cloacarum præſides. 294. 295. 299
ἐμπηνής. 233
ἐμπλεκτεῖον munus. 312

ἐν pro διά. 62
ἐν Διονύσου. 320. ἐν Δημητρος. ibid.
ἐν ὀνόματι. 39. ἐν φήμῃ. ibid.
ἓν διὰ δυοῖν. 442
Enallage numeri. 175. temporum. 434
Enatauit. 98
Endromis. 271. ἐνδρομίδες de calceis. 271. 272
Endromidis ſolocem, pro endromidem ſolocem. 104
ἔνδυμα. 322
Enodator primus vocis. 440.441
Enormus. 436
ἐνπολισμὸς pallij. 368
Eon pro *cum.* 103
ἐπενδύτης χιτών, tunica, ſuperaria. 379
Ependytes pelliceus. 35
ἐπίβλημα. 52. 72. 322. 323. pro pallio. 370
Epicurus otij magiſter. 395
ἔφαλμα, vnde Ephalmare & Ephalmatores. 181
ἐπιφοραί. 401
Epiſcopi ante Siluestrum dalmaticis vſi. 28. birris pretioſioribus vtebantur. 26. birros habebant. 27
Epiſcoporum habitus, birrus & dalmatica. 30
Epiſcoporum & preſbyterorum veſtitus primus Eccleſiæ tēporibus. 16.17
Epiſcynium diſpergere. 305. 335. ἐπισκύνιον συνάγειν. ibid.
ἐπίσειστοι. 227
ἐπιθυμόδειπνος. 434
Equi cæſariati & iubati. 222
Equinæ caudæ in capite Numidarū. 223
Erare pro *arare* in antiquis. 290
ἐρεθισταί. 447
Ἐρετρικόν, pro Eretrienſibus. 80
ἐσλογεῖαδε. 173
ἐσλογεῖν. ibid.
Erucæ idem quod araneæ faciunt. 180
Es pro *æs* in antiquis. 290
ἠπεδίζειν. 298

Eſſe ad aliquem pro *ire.* 214
Eſſeni Iudæorum aſcetæ ſordibus gaudebant. 12
Eſt pro *fuit.* 106
Eſophorium. ἐσωφίειον. 378
ἐσωπέια. *ibid.*
Eſtoupper. 146
ἐπρόχους. 143
Euigoratæ. 253. 254
Euiratus. 155
Eum pro *cum.* 103
Europæorum aſcetarum habitus. 34
Euſtathius Sebaſtenorum epiſcopus Epiſcopos & presbyteros ad pallium reducere volebat. 31. aſceticæ & monaſticæ vitæ, apud Armenios auctor. 33. pallium ſupra omnia veſtimenta habuit. 34
Ex, ὀυ. 371
Exanimus. 436
Exauctorari proprie de militibus. 308. per tralationem de matronis. *ibid.*
Excitatus color. 133. 134. adſtricto opponitur. 133
Excedere vrbem. 146
Exceſſus & deceſſus opponuntur. 283
Exedentula pro edentula. 415
Exedurare. 254
Ἐξετάζεσθαι pro cenſeri & verſari. 210
Exire de virgine. 120
Exire vrbem. 146
Exodoratas pro exeduratas. 115. 254. 304
Ἐξωμίαι. 63. dicti Cynici. 213. 372
Ἐξωμίς. Exomis. 63. 213. 365. Cynicorum pallium. 372
Ἐξὸν pro Ἐξόντος. 46
Exormiſtones murænæ. 416. 417. 418. 419. 420. 421. ὁ vel ἡ Ἐξορμιστών. 416
Ἐξορμίζεσθαι. 417. Ἐξορμισθῆναι. *ibid.*
Expedit me, & *Expedit mihi.* 358
Explicat pro *explicatur.* 90
Exponere pro deponere. 352. 369. 374

Exſucci, macilenti. 149. 150
Exſuppurare. 435
Exterminat pro *extermi-natur.* 99
Extruxit pro *extruſit.* 111
Exuberare, vberiores reddere. 120
Exultare. 278
Exultationes. *ibid.*
Exuuiæ, deorum & dearum ornamenta. 326
ἀὐπνής. 233
ἀὐχμής. 233. 234. 235

F

F*Acere* pro proficiſci & vadere. 160
Facere nuntios, pro mittere. 160. & facere in poſſeſſionem, pro mittere. *ibid.* facere in exilium & dare, idem. *ibid.*
Facere ſeſe, & *facere* ſimpliciter, pro eodem. 160
Faceſſere ad aliquem & & ab aliquo. 160
Faceſſere pro proficiſci & vadere. *ibid.*
Faceſſe, πορεύε. *ibid.*
Facio & faceſſo. *ibid.*
Facit, pro *fecit.* *ibid.*
Factioſus a factio. 434
Factus in poſſeſſionem. i. miſſus. 160
Falla, a fallo. 71
Famulitium. 65
Faſtidium pro *faſtigium.* 68
Faſtigare, faſtigiũ. 388
Faſtus, κόρυζα. 295
Feræ caueis incluſæ minus habent feritatis. 413
Fibula in humeris. 63
Fictrices. 309. 310
Fidare pro fidere. 162. vnde *Fidamen.* *ibid.*
Figmentum. 248
Fila *catacliſtica.* 130
Filum *torquere.* 182
Fingere cutem. 247. 248
Fingi. 248
Flagitare, flagitium. 388
Flaminum & Flaminicarum ornamenta, apices & tutuli. 7
Fluſtra malaciam maris notant. 88. pro flu-

ctibus. 89
Flutæ murænæ. 416. 417. 418
Fluxus pro mollitie. 265. 302. 303
Folium a φύλλον. 309
Follare a folle. 152
Follati calcei. *ibid.* follata vel follantia vela nauium. *ibid.*
Follex & follicum dicebatur. 152
Follis & follex ex Græco φύλλις & φύλλιξ. 153
Follicare. 151. a follice vel follico. 152
Follicare, molliter & delicate incedere. 153
Follicantes caligæ. 152. & calcei. *ibid.*
Follis. 152
Folles ærei. 112
Forcipes. 347. 348. crux dictæ. 375
Forma iuſta. 49
Formica a βύρμηξ, pro μύρμηξ. 70
Fraudat mare inſulas. 107. *fraudantur* ſyllabæ. *ibid.*
Fritillus a *fritinus*. 78
Froncee. 334
Froncer le ſourcil. *ibid.*
Fuco pro *foco.* 194
Fulgere proprie de auro. 142
Fumare, καπνίζειν. 297
Fungi alicui virum. 245. munus. *ibid.*
Furcillæ vnde dictæ. 78

G

Gabinus cinctus. 211. 212. 351
Gadis & Gades vrbs & inſula. 122
Galea de galero ex crinibus. 318
Galerus. 316. matronarum & Cereris ſacerdotum. *ibid.* meretricum. 317
Galerus de crinibus, vel rotundo comarum ſuggeſtu. 317
Galerus galea dictus. 318. & φενάκη. eo vtebantur calui. *ib.* galeris varii coloris vſi Comœdiarum actores. 318
Gallia terra. 363
Galliæ mulieres. 362
Gallicula. 272

Gauſapus, gauſapum, gauſape, vel gauſapa. 272
γέμος, & γόμος idem. 164
Gera, aut Geral, aut Gerar, aut Geras. 77
Geras Carthaginienſis ad arietis inuentionem addidit. 77
Gladiatores togati. 450
Gladij hebetes aut acuti. 398
Glorioſi, putidi & ſtercorei. 295. cur in Cloacinæ ſacro quærendi? 295. cur eorum dici poſſint ſorores Cloacinæ. 294
γλουτοί. 226
γόμος & γέμος idem. 164
γωνίαι, anguli veſtium. 57. 58. 59. 445
Gorgias Leontinus ſophiſta, non Philoſophus. 286
Goſſypina aliud quam byſſina & bombycina. 174
Goſſypium ex arboribus naſcens. 171
Græcanicum pallium. 366
Græcari. 325. Græcatior oratio. *ibid.*
Græcatum, τὸ ἑλληνίζειν. 325
Græcatur, ἑλληνίζει. 289
γαικὸς ἐπιθέτης. 8. 10
γαικοὶ ἐπιθέται dicti Chriſtianorum ἀσκηταί. 55
γαμματίων habitus. 441
γαμματικός. 437. 438
γαμμαδιστής. 437. 438. 439. 441
Grammatiſtica. 438
Grandinis iacula. 86
γράφειν, & γράμμα, de pictoribus & ſcriptoribus. 158
Grata pro *Graia*, & *Gratos* pro *Graios* in manuſcr. 214
Gratulari diminutiuũ a *gratari*. 352. pro grates agere. *ibid.* pro gratum facere. *ibid.* paſſiuum pro gratulationem accipere. 430
Gratulo, actiuum. 450
Grimaces. 300
Gubernum a guberno. 78
Guſtus idem quod guſtatus. 241

γυμναστάι. 232
Gymnaſticorũ certaminum auctor Hercules. 262
γυμνὴ μαζός. 327

H

HAbenæ. 383
Habitus & *veſtitus* idem. 314
Habitus mutatio. 21. morum ruinam trahit. *ibid.*
Haute couleur. 135
Heraclas presbyter pallium philoſophicum geſtauit. 9. nudipedalia ſibi indixerat. 20. 356. *ἀσκηλικώτατος*. *ibid.*
Hercules auctor Gymnaſticorum certaminum. 262. *χλίας*. 338. ſcytaloſagittipelliger. 250
Hexaphollum. 112
Hiatus leonis, *χάσμα*. 258
Hierapolis motu terræ deſolata. 100. 101
Hilla diminutiuum ab hira. 209
Hippias Eleus ſophiſta non philoſophus. 286
Hirpex ab *ἅρπαξ*. 242
Hiſtrio proprie pantomimus. 292
Holoſerica veſtis. 196
Holouera veſtis. 32. 41
Homeritæ Æthiopes Chriſtianis *ὁμόδοξοι*. 201
Homo nudus eſt creatus. 154. deinde poſt peccatum de ficulneis folijs velamẽ fecit. *ibid.* poſtea pelliceum habitum ſumpſit. *ibid.*
Horoſcopia araneorum. i. telæ. 178.
Horoſcopa vaſa. *ὡρόσκοπα ὄργανα*. *ibid.*
Hortenſius mollis homo & munditiarum ſtudioſus. 344
Hortẽſij lurcones. 434
Hoſpitare, hoſpitium. 388
Humerus toga opertus vel exertus. 210. 211. 212
Hyacinthus natiuus, rhodinus, quem *Ruby*

dicunt. 168
Hydrops pro ſuperbia. 400. hydropi auaritia cõparata. *ibid.*
Hyſtriculus, δασύπρωκτος. 244.245

I

I Pro e in manuſcr. 268
I pro *æ* in manuſc. 434
Iactantes, κομπολόγοι, κόμπριοι, κορύζης μεστοὶ, κορυζῶντες. 295
Iactantia, κομπία, μύξα, βλέννα, κόρυζα. 295
ἰδιοπραγμόν. 169. ἰδιότροπος, ſui moris. 169
Idonius. Idonior. 178
Ignominia omnis gladiatorum. 261
IIS, ſeſtertia ſignificat. 404. 405
ἴλιγγες. 103
ἱμάτια pro τὸ ἱμάτιον. 16
ἱμάτιον ἀναβεβλημένος. 365
ἱμάτιον Scribarum. 4 6
Impedire aliquem & alicui. 358
Impetigo. 400. ab impeto. *ibid.* vt & Impetix. *ibid.*
Impetigo, ἐπιφορά. 401. de lichene. *ibid.* de lepra & ſcabie. *ibid.* libidinẽ deſignat. 404
Impetus, ἐπιφοραί. 401
Imponi proprie de toga aut pallio. 369.370
Imprimere, impreſſe, impreſſius. 307.308
Improbi & obſcœni quomodo deriderẽtur. 301
Improbum, quicquid ſupra modum eminet: 136. *improbus* color. *ibid.* improbior ſtatura. *ibid.* improbiora labra. *ibid.*
In pro *per*. 62
In Bellonæ. 320. *in Cereris*. *ibid.*
In fama. 38. in nomine. *ibid.* in opinione. *ibid.*
Inane, vacuum, aer, idem. 180
Inanimus. 436
Incipio & Incipiſſo. 160
Incomitare. 389
Incomitiare. 388
Incopriare. 297
Incubo, incubonis.

447

Indefectus, qui non deficit. 150. 151. athletæ indefecti. 151

Indi vix de nomine cogniti Græcis ante Alexandri expeditionem. 196

Indorum veſtis φλοίνη. 167

ἰνδικὸν νῆμα. 200

Indicorum aut Sericorum, & Coacorum vermium diſcrimen. 202

Inducare pro *inducere*. 120

Induci calcei dicuntur. 385

Induſtrior. 178

Infamare. 393

Infamauis, pro infamabis. *ibid.*

Inflatior veſtis. 285. 286

Inforare. 389

Informus. 436

Ingenium, artificium & argumentum, ſynonyma Tertulliano. 79. ingenium pro machina. 80

Ingenio ingens. 68

Inhærere laqueos, pro *hærere in*. 373

Inoculandarum veſtiũ modus. 41

Inquietat pro *inquietatur*. 90

Inquit, φησὶν, aut φησὶ Ζεύς. 250

Inrefectus, qui cibum non ſumpſit. 150

Inſtruere nouis vrbibus prouincias, κτίζειν, condere. 121

Inſucci, pingues, ἔγχυλοι. 150

Intentio Cenſoria. 306

Intercus. 399. aqua intercus. 399. 400

Interula non cingebatur. 47. 382

Interula quæ ſub pallio philoſophico, nõ opus habet zona. 375

Interulæ ſub tunicis geſtatæ. 376. quid differant a tunicis. *ibid.* lineæ erant. *ibid.* camiſijs noſtris reſpondebant. *ibid.* ὑποκάμισα Græcis. *ib.* & ἐσωτήρια. *ibid.* ſubuculæ dictæ. *ibid.*

Inteſtis, qui teſtes non habet. 155

Inuadere, vorare, abſorbere, degulare, & haurire. 409. 410. comedere. 410.
Inuaſores, comeſtores. *ibid.*
Inueſtis, imberbis: proprie qui veſtem non habet. 155
ἱππονεας. 223
Ire mortuũ, pro *mori*. 105. *redditum*, pro *reddere*. *ibid.* *ſuggeſtum*, pro *ſuggerere*. *ibid.*
IS, ſeſtertij nota. 404
Iſis Oſiridis mater. 159. alias coniux. *ibid.* artem materiamque texẽdis veſtibus excogitauit. 157. ei tribuunt Ægyptij veſtis laneæ inuentionem. 165
Italia terra. 363
Iubæ bona ſub haſta vendita. 405
Iudices pæne ſoli toga vtebantur. 23
Iuit mortuum, pro *mortuum eſt*. 105
Iunga, a iungo. 71. vnde *Iunglæ*. *ibid.*
Ius, *τὸ ζώμμα*. 141
Iuſtinus martyr ſub philoſophi habitu verbum Dei prædicauit. 19
Iuſtitia quadrata tunicarum. 48
Iuſtæ veſtes. 48. toga. *ibid.* ſtatura. *ibid.* forma. *ibid.* orbis. *ibid.*
Ixit pro *icit*. 111

L

ex Λ A duplici alterum Latini in iota eliquant. 309
Lacer ora. 68
Lacerna. 30
Lacerna, birrus, chlamys, & mandya, eadem veſtis. 22. 23
Lacerna cõmunis ſub Imperatoribus. 22
Lacernæ de vna lacerna. 16
Lacernæ & pænulæ confunduntur. 24
Lacernæ totæ. 268
Lacernum birrum. 26. 27
ex Laicis multi propter *ἄσκησιν*, pallio vtebantur. 19

Lampetra, Lampreda, Lamprida, & Lampreta. 421
λαμπρὰ ἐσθής. 134. λαμπρὸν, de coccineo colore. *ibid.*
Lampyrida pro Lampyris. 421
λαμπυρίδες. *ibid.*
Lana aliud quam byſſus. 174.175
Lanæ Coracinæ. 169. Hiſpanæ. *ibid.* Selgicæ. 167.168. Mileſiæ, Tarentinæ & Belgicæ. 168. Hiſpanæ. 168.170. nigræ, *ſui coloris.* 169
Laniſtæ, accendones dicti. 447. pro gladiatoribus. 448
Laniſta vox Græca, a χλανιστής. *ibid.*
Lanitia, lanitium. 194
Lanugo quæ apud Seras ex arboribus depectitur, natura ac ſponte prouenire a quibuſdam aſſeritur. 171. lana eſt quæ depectitur & netur. 172. *marinum vellus* dicebatur. 172
Lanugo foliorum. 199. Sericarum arborum. *ibid.*
Lanx Syllana. 407. lancem moliri. *ibid.*
Laticlauij. 321
Latrinarũ antiſtes. 311.312
Latus *miſerum.* 248
Lenæ fictrices dictæ. 310. etiam ſagæ cenſebantur. *ibid.*
Lenonis officium. 311.312
λεπίδες. 402
λεπιδωτὴ lorica. 282
Lepra. 401
Libare, a λείβω. 146
Libens accipias, pro libenter. 244
Libra Romana. 200
λιχώ. 401
Licitum, pro cum licitum eſſet. 46.
θεμιτὸν ὄν, Græca figura. 155
Limis aſpectare. 311
Lineæ, pro interulis. 379
Liquare. 177. proprium araneæ & bombycis. *ibid.*
Liquor fœmineus. 265
Litterarum primus in-

formator. 437.438. 441
Litterator. 437
Litteratus. *ibid.*
Locus *miſer*, τόπος πεπονθώς. 248
Locus pro latrinis. 313
tunc Locorum, pro tunc temporis. 292. ſic *ad hoc Locorum*, & *poſt id Locorum, ad id Locorum*, & *interea Loci.* 292. 293
λογιστής. 442
λογιστική. 441
λοιβὴ a λείβω. 146
Lomentum. 403
λοπάς, patina. 432. ἀρτύσαι λοπάδα. *ib.*
Lorica φολιδωτὴ aut λεπιδωτή. 282
Lotium in conchylij tinctura. 140. & purpuræ.141.& cocci. 142
Luci pro *loci.* 194
Lucinæ horæ. 327
Ludus pro ludione. 223
Lumen de purpureo colore. 40. pro purpura. 41
Luminis veri chlamydes. *ibid.*
Lumentum. 403
Lunæ σχηματισμοὶ, ſeu modulationes. 84
Lutea vnctio, athletarum. 216.217.218
Luxuria pro *luxuriæ.* 390
Lyſis cinædologus.264

M

M In β mutabant Pelaſgi. 69
Macilenti & exſucci vix viuere videntur. 149. nihil habent præter oſſa & pellem. *ibid.*
Maculæ apiatæ. 405. 406. pantherinæ. *ibid.* pauoninæ. 405. tigrinæ. 405.406
Mæandri in veſtibus. 302. in triglyphis. *ib.*
Magis pro *potius.* 387
Magiſteria poteſtas. 422
Maior *Aſiæ & Africæ*, pro maior *Aſia & Africa.* 105
Maiorem partem, pro *maiori ex parte.* 114. 115
Malle pro magis velle

vel fauere. 67
Mandya, byrrus, chlamys & lacerna, eadem veſtis. 23
Maniæ. 300
Manicæ in tunicis non indutui, ſed ornatui. 44. vaciuæ & pendentes. *ibid.*
Manifeſtare & manifeſtarium idem. 408
μανόσημος. 40
Manus, oculi & nutus ſimul iuncta. 299
Manibus in obſcœnum formatis deridebantur improbi & obſcœni. 301
Mare probum. 87
Margo, ſuggeſtus, & terminus. 198
Marinum (ſupp. vellus) πίννινον, ſup. ἔριον. 172
Mariti quorum vxores mœchabantur, quo pacto deridebantur. 301
Maſcæ, *Maſques*, a μάσκα. 70
μάσθλης. 360
Matrona ſine ſtola in publico. 306. 307. matronæ tempore Tertulliani non amplius ſtolatæ. 307
Matronarum crines nigri. 317. etiam flaui. *ibid.* earum vetuſta inſignia, crines capiti adnexi. *ibid.* quibus poſtea vitta adjecta. *ibid.*
Matronarum vectabula. 308
Matronarum & meretricum diſcrimen. 317
Mattea, ματτύη. 309
Medi. 119
Medica gens & veſtis pro Perſica. 280. 281. vtriuſque veſtis diſcrimen. 281
Medica veſtis poſtea Serica dicta. 184. 197
Μεγαρικοὶ, pro Megarenſibus. 80
Melania monaſtria. 33
Melotes. 34. hunc & cucullum paruum geſtabant Ægyptij monachi, præter pallium & tunicam. 34. 35
Memor viridem. 75. 92

Menander molles & fluentes gerebat veſtes. 304. licet ipſe dementé vocet eum qui talem veſtem gerit. *ibid.*
Menandri fluxus & deliciæ a Phædro deſcriptæ. 303. Menandricus fluxus. *ibid.*
Mendaces cur in Cloacinæ ſacro quærendi. 295
Menſarum citrearum maculæ. 406
Menſuræ temperamétum. 46
Menſuram percutere. *Battre la meſure.* 443
Mentem bonus. 68
Mentis fugari. 320
Mercurius floccum lanæ ex ouicula manibus tractum, tractu ſequente filatim ducit. 159. 163. 166
Meretrices καθέκλισοι. 128
Meretricum & matronarum diſcrimen. 317. meretricum galerus flauus. *ibid.*
μηνύσματα. 162
Meſochorus. 443
Metatio. Metator. 83
Metici, pro *metæci.* 434
Miliarenſis valor. 112
Mileſiæ lanæ. 168. 170
Militare. 76
Milites cæſariati. 226. ὀπισθοκόμοι. 227
Militum calcei acuminati & repandi. 360
μῖμος, μίμησις. 78
Minerua victa ab Arachne. 168
μινσουεία. Miſſoria. 250
Miniſtri templorũ mũdule ac nitide veſtiti. 21
Miſer locus. 248. *miſera* bucca. *ibid.* *miſerum* latus. *ibid.*
Miſſile. 86. 87. *miſſilia* pro iaculis. 87
Mitra. 270
Mneſter ex adulteris Meſſalinæ. 278
Modulationes lunæ, σχηματισμοί. 84
Modulare. ibid. Modulus. *ibid.*
Mœnire. 123
Mœto antiquum pro *muto.* 114
μοῖτον ἀντὶ μοίτου, prouerb,

Siculum. 114. *μοῖτον* idem quod *χάρις* vel *ἀμοιβὴ*. *ib.* item quod verſura & mutuum. *ibid.*

Molare pro *molere*: vnde *Molator.* 162

Moliri lancem. 407

Mollire, depſere. 258

Monachi, qui ante aſcetæ dicti. 19. *ῥακοφόροι*. 35. quondam in religione Chriſtiana, quod philoſophi in ſua quiſque ſecta. 8. *ἀσκηταὶ* dicti. *ibid.* monachi deſcriptio. 9. ſordes olim affectarunt. 11. cur *ὑψηλὸν βίον* viuere dicti ab Eunapio. 12. antiqui & præcipue Ægyptii præceptum Domini de vna tunica habenda ſtudioſe obſeruarunt. 14. cur birros ſibi interdicant. 27. 28. cucullum paruum & meloten geſtabant. 34. 35. ſandalia, non calceos geſtabant. 356. Tabenneſii, ingentis abſtinentiæ viri. 15

Monachorum beneficio hodie ſerico vtimur. 202. eorum proprium pallium. 33

μοναστικὴ πολιτεία & *μοναστικὴ φιλοσοφία*, pro eodem. 22. 440. 441

Monaſtriæ etiam habuere pallium. 33. idque virile. *ibid.* contra Synodi Gangrenſis conſtitutiones. 33. 34

Monialium & monachorum pallium *τὸ ῥάκος*. 35

μονόπελμα. 384

μονότροποι, ſui moris. 169

Monſtrum a monſtro. 78

Montes pro *mentes*. 115. 254

Montes decurrere dicuntur. 94

Montium ſcapulæ. 94. vertices, dorſa, iuga, latera, *&c.* 93

Mora componitur, nectitur, teritur. 370

Moroſius: ordinatum pallium. 320. mo-

roſius lauacrum. *ibid.*
Moroſus, ſui moris homo. 169
Mulieres capillaturam multis compagibus extructam gerebant. 246
Mulieres quibus purpura familiaris, inauratos calceos gerebant. 288. calciatas ire decet. 387
Mullare. 360
Mullei calcei. 359. 360
Mullus piſcis, vnde dictus. 359
Multicolor, diſcolor & verſicolor. 143
Munditiæ xuſticæ. 230. xyſticæ. 231
Mundus quod mutetur. 82
Munire, condere. 122
Murænæ optimæ in Sicilia. 411. cur terrena beſtia dicatur. 411. 412. 413
Murænæ ex Siculo gurgite veniebant. 416. quare flutæ dictæ. *ibid.* & ἐξορμισῶνες. *ibid.* aliæ dentatæ, aliæ edentulæ. 415. 418. genere diuerſæ. *ibid.*
Muræna, fœmina, varia & infirmior; myrus, mas. *ibid.* πλωταὶ in Siculo freto capiebantur. 418. pingues. *ibid.* regius cibus. *ib.* θαυμαστὸν ἔδεσμα. *ibid.* flutæ. 416. 417. 418. 419. 420. 421
μῶρος, mas muræna. 415. καρχαρόδους. *ibid.*
Muſicam pulſare. 443. 444
Muſicarius. 443
Mutatio habitus. 21. morum ruinam trahit. *ibid.*
Mutatio morum & temporum. 21
Mutua muli ſcabunt. prouerb. 113
Mutuum & verſura & ἀμοιβὴ, & Siculum μοῖτον, idem ſunt. 113. 114
Mutuus a muto. *ibid.*
μώϊρ. 360
μώλλιρ. *ibid.*
μώλλος & μώλλιος, repandus. 359

μύρῳ, μοίρῳ. 273
Myrteolus, Cynaræ flos. 131
Myrteus color. 131. 132. idem cum preſſo. *ibid.*
Myrus mas, vnicolor & robuſtus. 415. 418. 419
μύθος. 70
μύζος, alazon & glorioſus. 295
Myxus, Cereris ſacerdos. 296

N

Natiua. 168. 169. natiuus color. 168
Ne pro *ni.* 215. 235. 278
νεανικολόγοι. 298. νεανικοί. *ibid.*
Nec expeditum, pro, cum non ſit expeditum. 46. ἐκ ἐν ἐπιίμῳ
ὑπαρχόντης, Græca figura. 155
Neceſſarior. 178
Neceſſe eſt artificem. 334
νεκύδαλος. 186. 187. 193
Nema. 180. 181. ſericum. 181. 198
Nemare. 181
Nemata bombyx. 180
νήματα. 90
Neronis vox. 438
Nili ϖεροχώσεις. 96
Nima pro *nema* in manuſcr. 180
Nimata bombyx. 181
Ninus & Aſſyrij in Græcorum Chronicis principem locum obtinent. 110
Niſi, & *niſi quod.* 392
νίτρωμα. 403
Nitrum. *ibid.*
Nodus artifex. 339. 340. 341
Nominandus. 144
Nominati. 39
Nouum *vitij*, pro *nonum vitium.* 104. 273
Nuda genu. 68
Nudipedem eſſe, virile magis. 386
Nudipedalia ſibi ab aſcetis indicta. 20
Numidia. 221
Numidæ. 222. capita non tondebant, ſed equinas caudas in capite geſtabant. 223. 224
Nummi aurei valor. 112

Nutus, oculi, & manus, ſimul iuncta. 299

O

O Pro *e* in manuſcr. 115. 392
Obhumare. 96
Obſcilleo, oſcilleo. 78
Obumare pro *obhumare.* 96
Oculi, manus, & nutus, ſimul iuncta. 299
Oculos *deijcere*, vel *deducere*. 330. *demiſſi* oculi. *ibid.*
Offendit pro *offundit.* 250
Offundere. *ibid.*
Olympionicarum laterculus. 263
ὀμνείζειν. ὀμνεισαι. 298
Omnia candidatus. 315. ſanctus. *ibid.* felix. *ibid.* ſingularis. *ibid.* ſimilis. *ibid.*
Omphales tunica. ἀβρὸς κύπασσις. 262
ὀμφαλός. 339
οἶνος, vas vinarium. 409
Operculum capitis. 319
Opinati. 39
Opus aliquam rem, pro aliqua re. 334
ὄππα Æolice pro ὄμμα. 338
Orbis iuſtus. 49
Ordinarius, ſcurra. 298
ὀρείχαλκον, aurichalcum. 176
Organa ſcioterica. 178.
ὠρόσκοπα. *ibid.*
Ornamenta, gladiatorum arma. 448
Os, oſculum, & oſcillum. 78
Oſcillum, duas habet ſignificationes, & duas originationes. 77. 78
Oſculum ab *oſcilleo* vel oſcillo. 78
Oſiridis mater Iſis, vel coniux. 159
Oſtendo, Oſtentare, Oſtentum, pro *Obſtendo, Obſtentare, Obſtentum.* 78
ὀθόνη, interula. 380. 381
Ouecula pro *ouicula*, in manuſcr. 215. 235. 252. 258
Oues Altinæ. 362. Euganeæ. *ibid.*
Oxyblatta. 134

P

P Pro *t* in manuſcr. 119. 255
Pacem dat imperium, pax otium. 38
Pænula, pro ſenatoria veſte. 23
Pænulæ pullæ, fuſcæ, nigræ. 23
Pænulæ & lacernæ cõfunduntur. 24
Pænularum proprius color. *ibid.*
Pænulatus vir Senatorius. 23
Palæſtra tribus conſtat. 218. nitida. 233. decora. *ibid.*
Palæſtræ ſtudia male ſeneſcentia. 215
Palæſtritæ. 232. eorum officium. *ibid.*
Palla a *para*. 209. citharœdicus habitus. 441. 444. quadrum pallium. 57. nunquam de virili pallio dicitur. 49
Palliati aut ſandaliis vtuntur, aut nudipedes agunt. 386
Palliatorum calceatus. 383
Palliatos Apoſtolos fuiſſe conſtat. 13
Pallidus color. 134
Palliolum. 269, cinædorum. *ibid.* mulierum & meretricum. 270. mollium. *ibid.*
Pallium diminutiuum a *parium*. 209. πεῖζων, πεζώνιον. 33. ab vtroque latere regeſtum. 60. extrinſecus habitus. 52. quadrangulum. 15. de omni amiculo quod ſuperinijcitur. 72
Pallium ſumere, facillimum. 335
Pallium immemor. 75. 92
Pallium, peculiaris habitus aſcetarum, non omnium Chriſtianorum. 19. aſcetarum, & presbyterorum olim proprius habitus. *ibid.* a Tertulliano cum presbyter factus, aſſumptum. *ibid.* non materia vel forma, ſed

habendi modo diſtinctũ. 437. non fuit Græcorum commune, ſed proprium philoſophorum. 8
Pallium ἀπλῶσαι & διπλῶσαι. 368
Pallium Æſculapij ſacerdotum, vt & Græcanicum, quadrangulum. 72. pallium teres. *ibid.*
Pallium ſolorum preſbyterorum tempore Tertulliani. 6. 7. 327. *ſacerdos habitus.* 6. 7. proprium monachorum. 33. a monaſtriis etiam habitum. *ibid.*
Pallium & tunica, philoſophorum & Apoſtolorum habitus. 31
Pallium muliebre quadratum. 57
Pallium philoſophicũ. 323. 324. magis vſurparunt Chriſtiani antiſtites Europæi. 17. *ſacerdotalis* habitus a Tertull. dicitur. *ib.* modeſtiſſimum & ſimpliciſſimum veſtimentum. 12. pulli coloris. 18. item monachorum & aſcetarum. *ibid.* a ſolis aſcetis ſumptum ex Chriſtianis. 449
Pallium elegantiorum Græcorum & philoſophicum differunt. 55
Pallium gerendi modus apud Græcos philoſophos. 351. 365
Pallium Antiſthenis. 364. Chriſtianum. 394. Cratetis. *ibid.* Cynicum. 394. Diogenis. 364. 365. Græcorũ. 394. 365. Græcanicum 54. 360. toga quadrata. 73
Pallium Græcorũ ſimplex. 364. Cratetis & Cynicorum duplex. *ib.* quis primus palliũ duplicauerit. *ib.*
Pallium Saturni coccinatum. 323. Stoicũ. 394. vulgare. 371
Pallij geſtandi a Cynicis modus. 60. & *ſeqq.* an aliquid pallio conſtringatur. 60. 61
Pallii differentia pro

temporibus. 32. pallium. παλλιόλαιον. *ibid.*
Pallii communis & philoſophici diſtinctio. 60.61
Pallij philoſophici ſimplicitas & commoditas. 364.370. & Cynici. 371.372
Pallij inuolutio & duplicatio.367.regeſtio. 366. ὀπωλισμός. 368
Pallij Dominici quatuor anguli, & quatuor partes militũ.16
Pallij ſoleæ vel crepidæ propriæ. 353.382
ad Pallium reducere volebat Epiſcopos & presbyteros Euſtathius Sebaſtenorum epiſcopus. 31
de Pallio philoſophorum & veterum Chriſtianorum.3. & *ſeqq.*
in Pallio quatuor anguli. 445. inde quadrangulus habitus.*ib.*
Pallia etiam muliebria. 50. virorum & mulierum cõmunia.*ib.*
Palmare & palmariũ, idem. 408
Paludamenta Imperatorum quadrata. 57
Pãphile Latoi filia prima bombycinam veſtem texuit. 182.183. 189.190
Pandum a pando. 78
πυλαχοῦ & ἁπανταχοῦ γῆς. 118
Pantherinæ maculæ. 405.406
Panucla. 188
Panucula, Panucellum. 182.183
Panuellium. 183
Panus. 182.188
Papilio. 185.186
Papilionum duplex origo. 190
Para, a φαρη. 209
παραζῶσαι. 145
Paradoxi & *Paradoxologi*. 298
παραδρομίδες. Paradromides. 230
παραχεῖν, παρέχειν. 426
παραλλεῖαι. 243
Paregorizare, παρηγορεῖζειν. 249
Paregoricus. Paregorica. *ibid.*
παραπίδες. 259
Parthi.119.120.Scytharum ſermone φυγάδες. *ibid.* vagi. *ib.*

Parus a *parum*. 43.44. contrarium τῷ *nimius*. 44
Parus antiquum a φᾶρος. 209
Paſcuus a paſco. 113
Paßiuus, paſſiuitas, paſſiuitus. 306
Patagium, clauus in veſte. 143
παταγεῖον. *ibid.*
Patiens feras, pro *patienter*. 244
Patina λοπάς. 432
Patina Æſopi. 427. & *ſeqq.* Vitellij Imper. 431. 432
Patinæ lautiorum ciborum erant fictiles. 432
Patina Romana, prouerb. *ibid.*
Panica, a *pauio*. 187
Pauo. 126. duobus præcipue coloribus ſuperbit. 127. Babylonico amictus. 128
Pauonis collum & terga. 142. 143
Peccatela a peccatu. 333
πῆγμα πηβέννης. 74
πῆγμα, tabulatum. 338
Pelagium. 139. puræ pelagiæ. 180
Pelino pro *telino*. 118
Pellare pro *pellere*. 162
Pellator, ἀπωθητής. *ibid.*
Pelles Venetæ, ex quibus calcei fiebãt. 362
πελλὸν, fuſcus color. 131. inde Pullus. 132
πέλμα. 382
Pendigo, *Pendix*, a pendo. 400
πελιώζεσθαι. 182
πελιώον. 182. 183
Pephaſmenus Tyrius ad arietis inuentionem addidit. 77
πεπινωμένος. 234
Peplus pro tunica. 322
Pepli, dearum ornamenta. 326
Per, κατά. 124
Per vbique orbis. 118
περιβάλλεσθαι, περίβλημα, περιβόλαιον. 371
περιβλήματα. 322
περιβόλαιον, pallium. 32
περικεφαλαία. 318
περίσχαλα κείρεσθαι. 224
περίζωμα de tunica. 15
Perones, calcei vrbani. 363. etiam ruſtici, ſed ex crudo corio. *ibid.* crudus pero. *ib.*

περόνη. 63. ἐπώμιος. *ibid.* 153
Perruque. 318
Perruquiers. 247
Perſæ. 119. 120
Perſeuerare puellam. 250. patientiam. *ibid.* facinus. *ibid.*
Perſicæ & Medicæ veſtis diſcrimen. 281
Perſicæ inſulæ arbores laniferæ. 171
Perſida pro *Perſis.* 421
Peruolaticum. 444
Petoritum, vox pure Græca. 70
Petrones. 242
Pexæ veſtes. 35
φαρκίδες. φαρκιδοῦσθαι. 335
φαρμακίδες ſagæ. 310
φᾶρος quid. 209. a quo φαρεῖον. *ibid.*
φελόνη & βίῤῥιον confunduntur. 30
φελόνη pro birro ſacerdotali. *ibid.*
φελόνια & ϛιχάρια pro birris & dalmaticis. 30
φενάκη. 318
φῆρες Æolice pro θῆρες. 153
φερμὸς Æolice pro θερμὸς, vnde & vetus *Formus* pro calido. 153
φῖ & ῥῶ, nota dubij. 425
Philiſtus hiſtoricus dictus puſillus Thucydides. 275
Philoſophia proprie de Chriſtianis qui puriore norma fidem Chriſti colebant. 9
Philoſophia melior. 448
Philoſophi Chriſtiani. 9
Philoſophi omnes, exceptis Cynicis, tunicam interulam & tunicam ſuperariam habebant. 13
Philoſophi Græci quo pacto pallium gererent. 351. aut nudipedes, aut ſoleati. 387
Philoſophorum habitus, pallium & tunica. 31
de Philoſophorum pallio. 3. *& ſeqq.*
Philuræ tenus, *philyra* ipſa. 164. 165
φιλύρη tilia. 164
φλοῦς materia flumi-

nea. 167
φολιδωτὸς χιτών. 282
φολιδωτὴ lorica. *ibid.*
Phonaſcus, vocalis. 439. 440
φριξὸς a φρίσσω, φρίξω. 170
φριξόθριξ, & φρίξιος, & Phrixianæ veſtes. *ib.*
Phryxianæ veſtes raſis oppoſitæ. 35. etiam pexæ dictæ. 35
φύλλον, folium. 309
πικρὸν in coloribus, auſterum. 135
Pilare. 118
πίννη, πιννικόν. 173. nebatur vt lana. *ibid.* ex eo veſtes conficiebantur. *ibid.* pinna margaritifera. *ibid.*
Pinnæ pili ex quibus veſtes. 173. muſcoſum pinnæ capillitium. 174. vellus & lana dictum. *ibid.* aliis βύσσος, & byſſum marinum. *ibid.*
Pinnici velleris color aureus. 173. id puellæ crinibus immiſcebant. *ibid.*
πίννινον, ſub. ἔριον. 172
πιννικόν. *ibid.*
πιννότειχα φορέσματα. 172
πῖνος. 233. 235
Pipita pro pitita ſiue pituita. 117. 255
Piſces terreni. 411. 412
Piſcinæ partem fundi faciebant. 422
πιύελισμα. 403
πιπυρώδη σώματα. 402
Pix calida. 243. Bruttia. *ibid.*
πλάσμα, *plaſma.* 439
πλάσμα, Plaſmare, Plaſmatus. 181
πλατύποδες. 176
Plautiores, πλατύτεραι. 175
Plautus & *plotus* idem Latine quod πλατύς. *ibid.*
Plauti canes. 176
Plebs tunicata. 53. 446. nigris pænulis amicta. 24
Plinius falſos actores plerumque ſequitur. 191. eius error. 345
πλώϊμον mare. 89. 90
πλωτὰ muræna. 416.
θαυμαστὸν ἔδεσμα. 418
Plotia ſandalia, βλαῦτα. 176

Plotus & Plautus, ab Æolico πλωτὸς, pro πλατύς. 175
Ploti, qui planis pedibus. 176
Pœna pro *pœnæ*. 390
Pœni tunicati, non palliati. 52.53
Pœnorum veterum tunicæ ſine cinctu. 47. cur id. *ibid.*
Pœnicum pro Pœnis, ἰλλωισμός. 80
ποικιλόχροις. 143
πολλαὶ τῶν γυναικῶν, pro πολλαὶ γυναῖκες. 104
πολυπερίτμητον. 169
πολύπτυχα. 337
πολύχροις. 143
πολφός. 433
Pone. 144
Ponere pro dicere vel ſcribere. 158. tribuitur quoque pictoribus & fictoribus. *ibid.*
Ponere veſtem pro induere. *Mettre ſa robbe*. 369
Pones pro *penes*. 304
Popellus tunicatus. 446
Populus tunicatus. 54
πόρπη. 63
Porrigo. 403
Poſt. 144
Poſteritas producunt. 121
Potuiſſent pro poſſent. 68
Præbere, pro vendere. 426
Præſentia pro præteritis ſæpe vſurpat Tertullianus. 160
Præter pro *extra*. 205
Præter eſſe, pro exeſſe, vel non adeſſe. *ibid.*
Præterque pro *prætereaque*. πρός γε. 140.141
Prætoris habitus. 212
Pranſorium. 409
Prelum premendis veſtibus. 374
Presbyteri tribonas poſuere. 21. olim fere omnes aſcetæ. 22. byrris minus pretioſis vtebantur. 26. 27. birros habebant. 27. quando dalmaticas pro colobijs habere cœperint. 29.30
Presbyterorum veſtitus, primis Eccleſiæ

temporibus. 16. 17
ex Presbyteris ſoli aſcetæ pallium ſumebant. 19
Presbyterium pro presbyterorum cœtu. 65
Preſſorium premendis veſtibus. 374
Preſſus color. 131. 132. idem cum myrteo. *ibid.* cum adſtricto. 132. 133. cum ſaturo. 136. de excitatiſſimo colore. 134
Primare & primariũ, idem. 408
Primitiæ pro ptimordijs & initijs. 114
Primus regnare, purus hellenismus. πρῶτος βασιλεύειν. 110
πρόβατα πινιόπειχα. 172
Probum mare. 87.88
Procliuus. 436
Promulſidarium. 407. 408.409
Promulſidare, idem. 408
Promulſis pro vaſe aut lance. 407. 408. 409
Promulſidem ædificare. 407
Propagatio populorũ. 122
προσχισμῷ. 96
πρόχωσις vel πρόχωσις. ib.
προτομαί. 249.250
Prothyrum aliud quã πρόθυρον. 272
prurigo a prurio. 400
ψῆφοι. ψηφιστής. 442
ψυχαί, papiliones. 187
πτερά, anguli veſtium. 57.58
πτέρυγες, anguli veſtium. πτερύγια. 57.58.59. 445
πτυχή. πτυχίον. πτυκτίον. 337
πτύξαι θοιμάτιον. 367. 368
in Publicum, in Publico. 306
Pudoris exterminari. 320
Puellæ virgines κατάκλειστοι. 128
Pugiles ἀποκατάξιδες & ἀποθλαδίαι. 267
Pullæ lanarum, pro *pullæ lanæ*. 273
Pullata turba. 23. circuli. *ibid.*
Pullus a πολιός. 132. a *purus*. i. puer. 209
Pulmentum. 433. idem

cum pulpamento. *ibid.*
Pulpa. 433. plebeia. *ib.*
Pulpamentum. *ibid*. idem cum pulmento. *ibid.*
Pulpedo. *ibid.*
Puluerea volutatio athletarum. 217.218
Purpura a πορφύρα. 209. de purpureo dicitur. 140. de eius tinctura. 141
Purpura latior. 321
Purpuræ βαφὴ nulla hodie in vſu. 142. de purpura proprie florere dicitur. *ibid.*
Purpuræ pretium & dignitas. 139
Purpuræ pelagiæ. *ibid.* preſſiores & fuſciores magis probatæ antiquis. 134. recẽtioribus vero claræ & excitatæ. *ibid.*
Purpuræ Tyriæ color. 133.138. purpura nigra. *ibid.* clara. *ibid.* dibaphæ. 138. inter purpuram & conchylium differentia. 140
Purpurarũ plures ſpecies & gradus.
Purpurea veſtis & mulierum & bacchantium propria. 291
Purpurei coloris tria genera. 137
Purus antiquis puer. 209
πύῤῥανδρος nomen de ſycophanta fictum, a ſtercore quod πυῤῥὸν dicitur. 296
Πυῤῥίας ſycophanta. 297
Pythagoræ aliptæ inſtitutum. 219
Pythagoriſtæ etiã αὐτόδυται. 387

Q

QVadratum diſpar rotundo. 56. 57
Quantum *nomini*, pro *ad nomen*. 305. 388. ſic quantum *denotatui*. *ibid.* quantum *denominationi*. *ibid.*
Quid enim ? interſeri ſolitum. 331
Quid non? 92
Quo, pro *quod* in manuſcr. 148.170

R

R. Nota in veterib. libris, vbi aliquid deeſſet, pro *Require*, vel Requirendum. 423

ῥακοδύται, & ῥακενδύται monachi. 34. 35

ῥακοδυτεῖν, τελζωνοφορεῖν. 34

ῥάκος, monachicum pallium. 34. tam monachorum quam monialium pallium. 35

Rallus a *rarus*. 209

Raſa *catacliſtica*. 130

ῥαζοφορεῖν, ῥαζοφόροι monachi. 35

Raſum indumentum. 35. *raſæ* veſtes phryxianis oppoſitæ. *ibid.*

Rebrachiatorium. 64

Recuſare, eſt etiam id quod diu habueris, dimittere. 147. annos *recuſare*. *ibid.*

Redimiculum. 64

Refectio pro cibo. 150

Refici ſtomachum dicitur. 150. & *refici* vires cibis. *ibid.*

Religionum ordines ſuam veſtem peculiarem habent. 314. 315

Reno, vox pure Græca. 70

Repugnare pro *repurgare*. 123

Res, pro republ. abſolute. 393

Reſtes iungere, συμβάλλειν χοίνοις. 165

Retare. 118

Retorqueri, de filo. 182

Rhodos inſula motu terræ deſolata. 100. 101. de eius peſſumdatione Epigramma Græcum. 102

Ricinium. 57. duplex. 367

Rigere, pro frigere, & pro rigidum eſſe. 359

Ripa pro *rica*. 117

Robuſtus. 306

ῥοίσκοι. 445

Romæi pro Romanis. 77

Romanus pro Romanis apud Florum. 158

Romani togati. 22

Romanorum antiquorum ſimplicitas in veſtitu. 13. 14

Romanorum tunicæ a Carthaginenſibus vſurpatæ. 47
Romanum præcoqua. 168
Rotundum diſpar quadrato. 56
Rubuſtum a *rubus*, vnde *ruſtrum*. 117
Ruby. 168
Rufus Sempronius, qui primus ciconias cibi cauſſa occidit. 434. repulſam in Cõſulatu paſſus. *ib.*
Rugæ in veſtibus, aliæ inordinatæ, aliæ arte conſtant. 334
Rullus a *rurus*. 209
Runcare & *ruſtare* recte coniuncta. 116
Rupex. 241. 242. ῥύπαξ. 242
Ruplus pro *rutlus*. 117. 255
Ruſcus vel *ruſcum* herbæ genus. 117
Ruſpare, pro *ruſtare*. 115. 116. 255
Ruſtare & *runcare* bene iuncta. 116
Ruſtum, genus rubi. 117. vnde *Ruſtare*. 117. 118

S

S Pro C mendoſe in manuſcr. 40. 124
s inſerta. 375
Saccire & *Sacire*, σαχνίζειν. 124. *Saiſir*. *ibid.*
Saccibucces. 298
Saccus, *ſaccinea* tunica. 15
Sacerdos habitus pro ſacerdotali. 6. de pallio. 7. ſic *ſacerdos* ſuggeſtus. 327
Sacerdotes olim in eadem veſte & publicum frequentabant, & ſacram liturgiam celebrabant, 30
Sacerdotes Chriſtiani vt plurimum palliati, tempore Tertulliani. 19. 326
Sacerdotes Matris Deũ inteſtes. 155. euirati. *ibid.* Galli. *ibid.*
Sacerdotum habitus, birrus & dalmatica. 30
Sacerdotum inteſtibus, pro *ſacerdotibus*. 104.

273
Sacerdotalis habitus quis olim fuerit. 31
Sacerdotium pro ſacerdotum cœtu. 65
Sagæ.310. lenæ cenſebantur. *ibid.*
Saga pro lena. *ibid.*
Seculum pro mundo. 67
Seculares ſortes. *ibid.*
Saga militaria, quadrata. 57. & ſaga Gallica *ibid.*
Saginare de athletis.218. arida ſaginatio. 218. 219
Sagma, a quo *Sagmare*. 181. & Sagmatus. *ibid.*
Sagum, vox pure Græca. 70
Salio ab ἅλλω. 309
Salutaſſet pro *ſalutaret*. 67
Salutationum officiú. 391
Samos motu terræ deſolata. 100.101
σανδάλιον, caliga. 357
σανδάλιον & ὑπόδημα differunt. 353. 354. 355. 357. 382
σανδάλια. 354. 355. res mundiſſima. 386. permittuntur Apoſtolis à Domino.355. 356
Sannæ. μῶκοι. 300. 301
Sanniones. 300
Sapientia. 449
Sarabara. τὰ σαράβαρα. 283
Satur, aut *ſaturatus* color. 131. 132.134. 135.136
Saturni pallium coccinatum. 323
σαυρωτήρ. 375
Scabies. 401. eius quatuor ſpecies. *ibid.*
σκαφίον. 227. pro capite. 228
Scapulæ montium. 93.94
σκαραμάγκια. 30
σκιεῖα, vel σκιεῖα. 257
Schias pro *iſchias*. 81. *ſchiatici* pro *iſchiatici*. *ibid.*
χίδα, χίδαξ, χίδος, χίζα, χίζιν. 337
χιζίαι. 337.338
χίον pro ἰσχίον. 81
χειροσαμβολδύς. 165
Sciria, σκιεῖα vel σκιῤῥία. 257. 258

σκιῤῥὸς, σκιῤῥοὶ ϗοὶ, σκιῤῥῶσαδαι. *ibid.*
Scortum *deuium*. 128
Scribarum palliũ πόσαεα πλερύγια habebat. 445. eorum habitus. *ibid.*
Sculpare pro ſculpere. 162
Sculpator, ſculptor. *ib.*
Scurræ aretalogi dicti. 297
Scytaloſagittipelliger. 250
Scythæ Parthi vocati. 119. vagi. *ibid.* exuberant Perſas. 120
Σκύθης οἶμος. 327
Seciput, ſiciput & ſinciput, ἡμικέφαλον. 209
Sed quoniam, ἀλλ' ἐπεὶ, ἀλλ' ἐπειδὴ. 170
Sedes bombycis. 179. lacertæ. *ibid.*
Selgicæ lanæ. 167. 168. 170. earum bonitas. 168
Semiplotia vnde dicta. 176
Semodius, ἡμιμέδιμνον. 209
Sempronius Rufus. 434. primus ciconias cibi cauſa occidit. *ibid.* ideo repulſam in Conſulatu paſſus. *ibid.*
Senatores Rom. omnium vltimi togas retinuere. 22. deinde abdicarunt. *ibid.* chlamydes induti. *ibid.*
Sentius Saturninus. 68
Separiũ ἡμιφάειον. 209
Serenum pro ſerenitate. 88
Σῆρες. 198
Seres Indici. 198
Seres ſericum ex arboribus colligunt. 171. arbores ab ijs neri dictæ. *ibid.*
Seres vix de nomine cogniti Græcis ante Alexandri expeditionem. 196
Serum lauicium. 203
Sericorum aut Indicorum vermium & Coacorum differentia. 202
Sericum. 197. 198. 199
Sericum nema. 198
σηρικὸν νῆμα. 200
Sericum arborum fœ-

tus. 171. pro ſerica veſte. 261. ſic σηρικὰ Græcis. 262
Sericum ἰσόχρυσον. 200. ſerici libra, libra auri. *ibid.*
Sericum, muliebre geſtamen. 291. ſericum indumentum, κροκωτόν. *ibid.*
Sericum ſolæ mulieres vſurpabant. 203
Sericum ventilare. 312. 313
Serici inuentio a quo oſtenſa. 202
Serico hodie vtimur monachorum beneficio. 202
Serica texta. 203
Serica veſtis. 196. 197. ita dictæ quæ ante Medica. 184. 197
Serui etiam birris vſi intra vrbem. 24. 25
Seruitium. 65
Serus redeas. 245
Serus terit. *ibid.*
Seſtertia centum. 428
Seſtertia 500. Plinij, idem valent quod 5000. nummũ Tertulliani. 404
ſex ſeſtertia. 423
Seſtertia ſingula mille ſeſtertios nummos æquant. *ibid.*
Seſtertia & Seſtertij quid differant. 423. 424
Seſtertij nota. 426
Sexis pro *ſex IS*, i. ſex ſeſtertijs. 422. 423
Sibylla. 99
Sicubi, pro *vbi*. 65
Siculus a Σικελός. 132
Si forte pro *forte*. 65
Siluanus Rhetor veſtem nõ mutauit. 20. palliũ nõ ſumpſit. 10
Simulatrices. 309. 310
Simus Magneſius cinædologus. 264
σινδὼν, linteum inuolucrum. 380. 381. ſindon lintea. 381
Sindonis pegma. 337
Sinus quid. 346. 347. duplex in toga. 346
Sinus togæ ab vmbone diſtinctus. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 347
in Sinu togæ conſtituendo non magna adhibita cura. 348.

349
Siparium. 209
Siqua pro *aliqua*. 87
Si quando pro *aliquando*. 66
Si quid, pro *quodcunque*. 93. pro *quod* vel *quicquid*. 375
Si quis, pro *aliquis*. 65
σπίζειν. 219
Socci. 383. Cynicorum calceatus. *ibid.*
Sogente, mendoſe pro *cogente*. 40
Solea lignea. 374
Soleæ & calcei differentia. 353. 354. 382
Soleæ propriæ pallii. 353. 382. mundiſſimum opus. 385
σωλεῶες. 335
σωλεωταὶ σολαί. *ibid.*
Soliciſmus pro *ſolœciſmus*. 434
Solis ſtitiones. 83
Σολοικίζειν. σόλοικον. 273
Solox. 273
Solocē *endromidis*, pro *endromidem*. 273
Solſtitia. 83
Sophiſtica vetus eſt ῥητορικὴ φιλοσοφοῦσα. 286
Sordes affectarūt Chriſtiani philoſophi & aſcetæ. 11. & olim monachi. *ibid.*
Sorex ab ὕραξ. 242
Sorticulæ buxeæ. *Court feſtu*. 164
Sortium ſæcularium vrna. 66
Sotades cinædologus. 264
Souliers, vnde dicti. 383
Soutanes. 52
Spalis pro *Hiſpalis*. 245
Spanus pro *Hiſpanus*. 245
Spanus color. 168. 169
σπατάλη. 265
Spectaculum pro ſpectatore, vel eo qui ſpectacula edebat. 223
Speculum pro *ſpiculum*, in manuſcr. 215. 253. 258
Specus. 145
σφηκοὶ, σφήκωμα, σφηκώσασθαι. 51
Spiculum, crinalis acus. 252
Spira crinium. 246. ex alienis capillis. 247
Spiroſus capillus. 246
Splendor multis rebus & coloribus communis. 131
Sputorum vmbilicus,

pro *ſcutorum*. 117
Squalloſi, Squallus, Squallidum. 402
Squallus & ſqualloſus, idem. 402
Squamæ, ſquamulæ. 402. 403
Squamoſi. Squarroſi. 402
στάδιος χιτών. 50
Stamen de lino, in ſubſericis veſtibus. 40
Stamine mollius & ſubtilius ſubtemen. 39. 40
Stamina *animata*. 204
Stare de tunicis quæ non cinguntur. 50
στατὸς χιτών. *ibid.*
Statuæ antiquæ togatæ. 344. 351
Statura iuſta. 49
Status, ſcenica veſtis. 51. quid a ſtatura differt. 52
Stella, a *ſtera*. 209
Stellæ decidere & reſuſcitari dicuntur. 84. item renaſci. 85
Stellaris. 444
Stellaris & volatica ſimul iunctæ. 445
στημονεῖσθαι, a vnde στημονητική. 173. στημονεῖν. *ibid.*
σφαίρη τειχῶν. 226
Stera ab ἀστὴρ ἀστέρα. 209
Stertinium acumen. 6. 327
στιβαὶ, στιβάς. 146
Stic pro *hic*. 81
στιχάρια & φελόνια pro birris & dalmaticis. 30
στίγμα, a quo Stigmare & Stigmatus. 181
Stilla diminutiuum a *ſtira*. 209
Stillicidium a *ſtiricidium*. *ibid.*
Stipa. 145. 146
στοιβή. *ibid.*
Stipatores. 145
Stipare in anguſtias. 144. in ſubſiciuis. 145
Stipare pro implere, farcire & denſare. 145. 146. a στοιβεῖν. 146
Stitare, frequentatiuū. 314
Stitiones ſolis. 83. 84
Sto pro *iſto*. 81
στοιβή. 145. a στοιβῶ. 146
Stæpa & *ſtupa* antiquis

ſtipa. 146
Stoica ſecta a Cynica quomodo differat. 380
Stoici tunicam ſub pallio ſumebant. 395
Stoicorum tonſura. 224
Stoicorum dogmata a Cynicis tunica tantum diſtabant. 394
Stolam fundere. 246
στολαί. 446. a στέλλω. 72
στολίδες. 334
στολιδωτοὶ χιτῶνες. *ibid.*
Stomatium eburneum. 78
Storia pro *hiſtoria.* 245
στραγγουεία. 87
Stragula veſtis, auro & purpura depicta. 126. 127
Striæ. 335. 337
Striata. 335
Strictæ tunicæ. 334. ſtricta frons. 334. 335
Striculus pro hyſtriculus. 245
Striga, a ſtringo. 71. & diminutiuum *Stringula*, a *Stringla.* *ibid.*
Striges. 444
Striglæ, vel *ſtrigles.* 335
Striglata. *ibid.*
Strio pro *hiſtrio.* 245
Strix pro *hiſtrix.* *ibid.*
Strongyla ſtatua. 249. 250
στροφαὶ ὑδάτων. 103
Struix a ſtruo. 400
Stupidi & aſini quomodo deridebãtur. 301
Stuppa. 145
συγγάζειν. 335
σύεαξ. 375
Subdiale. 86
Subdiualis ſentina. *ibid.*
Subdium. 85
Subdiuus, ὕπαιθρος. 85
Subdiuum. 86.
Subdiual. *ibid.*
Sublimis aſpicere. 311
Submarius. 274
Subnero. 273. 274
Subnimium. 44
Subparum. *ibid.*
Subparũ aut *ſupparus.* 209
Subſerica veſtis. 196
Subſtillum. 87
Subtel, pars pedis. 383
Subtelares, Subtolares. *ibid.*
Subtemen pro tota textura. 39. mollius

&ſubtilius quam ſtamen. 39. 40. de ſerico in ſubſericis veſtibus. 40. ex aureis filis in auro textilibus. *ibid.*
Subucula, interula, ὑποδύτης. 378
Subuerbuſtus. 306
Suffindere pro *ſuffundere.* 250
Suggeſtum comæ. 246
Suggeſtus. 246. comæ. *ibid.*
Suggeſtus ſacerdos, ſeu ſacerdotalis. 327
Suggeſtus pro ornatu, apparatu, & inſigni. 328. 329. pro tribunali. 329. pro ſtibadio. *ibid.* de quolibet faſtigio. 329. 336
Sui coloris lanæ. 169
Sui moris homo. *ibid.*
Sui negotij homo. *ibid.*
Sulpitia horrea. 6. 327
Summarius. 274
Sumptioſius. 433
Sumptioſus a ſumptio. 454
Sumus pro *fuimus.* 106
Superaria. 379
Superbior *patris*, pro *patre.* 105
Superbus color. 136
Superbum oſtrum. *ib.*
Superbia candoris. *ib.*
Superiectio. 321
Superſtitio inaffectata. 325
Suppurare. 435
Sutela. 333
Sutrinæ Veneriæ. 362. Venetæ. *ibid.*
συκχαὶ, σύκχοι. 383
συκχίς. 384
Syllabę *fraudari* dicuntur. 107. Gallice *comedi* & *vorari.* *ibid.*
συμμαβίζειν. 437
Syllana lanx. 407
συμβολβύς. 165
συμπορπητὰ ἱμάτια. 59
σινθεσις. 145. 146
Syrma Tragœdorum proprium. 292
σύρματα. 162
συρμάτιον & συρματηρὸν veſtimentum. *ibid.*
συῤῥαπτὰ ἱμάτια. 59
Syrtes terreſtres. 107

T

T In π commutant Æoles. 306
Tabulæ pro tiliis. 338

Tabulæ in toga. 373
Tabularum fides. *ibid.*
Tabulata togæ. 336
Tabulata congregatio. 73. 336. 337. 339
Tabulatum. 339
Talia. *Taille.* 337. 338
Tarentinus pro Tarentinis. 158
Tarentinæ lanæ. 168. 170
τήβεννον vel *τηβέννα.* 69. 70. 71
in Tegulis curtis focum ſibi pauperes parabant. 256
Telinum. 255
Temenidæ extorres. 119
Temenus ex Herculis poſteris qui Peloponneſum occuparant. 121. Heraclides. Τημενός. 69
τημενὸς ἐσθής. *ibid.*
Templa ſumptuoſe ædificari cœpta. 21
Temporalitas. 74
Temporatim. 90
Tenailles. 348
τένος & *τέννος*, idem cum *τόνος.* Tenus. 164. inde *τενία* & *τενίδιον.* *ibid.*
Tenus philuræ. *ibid.*
Tenus pro laqueo vel vinculo. 164
Teni, tenues virgulæ. *ibid.* & teſſeræ. *ibid.* feſtuca & ſorticula lignea. *ibid.* hoc Tenus, & hoc tenum. *ibid.*
Terræ ambitus. 115
Terrę varij colores. 90. 91
Terralia & *terrata.* 412
Terrarij turdi. 413. 414
Terrena beſtia, muræna. 411. terreni piſces. 411. 412
Terricipinæ, piſcinæ. 412
Tertullianus quando Pallium ediderit. 4. & *ſeqq.* a toga ad pallium tranſiuit quando presbyter factus, non quando Chriſtianus. 5. tria tempora in eius vita obſeruanda. *ib.* pro toga pallium vſurpauit, cum in presbyterū cooptatus eſt. 6. 33. quando

ad Montani dogma delapſus. 7. ἀσκητὴς præcipuus. 33. an cauſidicus fuerit. 389
Teſtimoniũ pro teſte. 223
Teſtitrahus aries. 76
Teſtudo mulierum capitis ornatus. 319
τετράγωνα ἱμάτια. 59
τετραγώνιον. *ibid.*
Texturæ definitio ſecundum Græcos. 39
Texendæ veſtis artem & materiam vnde Iſis excogitarit. 159
Textor pro textura. 223
Thebæi pro Thebanis. 77
θῆλυς ἐέρση. 69. 327. σόλος. 327
θεσμοφόροι Cereris ſacerdotes. 316
θέσθαι τὰ ὅπλα. 369
θώρακες. 249
θύλλις & θύλλιξ, ſaccus, Æolice φύλλις & φύλλιξ. 153
τί ἢ τύχῃ 92
Tibicen. 443
Tigrinæ maculæ. 405. 406
Tiliaceæ tabulæ. 336
Tiliæ. 336. 337
Toga a tego, quod veteribus togo. 71. vel a στέγω, στέγη *ibid.* pro tecto. *ibid.*
Toga de omni veſte apud antiquos. 73
Toga a Pelaſgis ſeu Arcadibus ſeu Argiuis ad Lydos, & poſt ad Romanos. 68
Toga ſine calceis non ſumebatur. 353. 382
Toga Romanorum, rotunda. 57. pallium teres dicta. 52. 72. 73. & redundans. *ibid.* amictus rotũdus. *ib.*
Toga Græcanica. 73
Toga iuſta. 49
Togæ gerendę modus apud veteres Romanos. 352. togæ vſus penes ſolos iudices & aduocatos remanſit. 23
Togam exponere pro deponere. 352
Togæ veterum omnes ſinum habuere, non omnes vmbonem. 343. 344
Togarum apud Ro-

manos rarior vſus. 22. eas vltimi retinuere Senatores. *ib.*
Togarum vſus deſuetus, & birri ſeu lacernæ in vſu. 25
Togarum rugæ. 334. 335. 340. 350. 351
Togati Auguſtorum, & præfectorum de cauſidicis ſeu aduocatis. 23
Togati gladiatores. 450
Togatos eſſe Romanos iuſſit Auguſtus. 22
Tondendi mos apud Græcos & alios. 223. Numidarum. 223. 224. Stoicorum. 225
τόνος & τῖνος idem. 164
Tonſor pro tonſura. 223
Tonſura generis humani, bella, lues & clades. 111
Tonſuræ varia genera. 223. 224. 225
Torquere, proprie vorticum. 103
Torquere filum. 182
τραχυσμός. 401
Tracta lanea. 162
Tragidi pro *tragœdi*. 434
Trahere proprie de carminatione. 190
Tranquillum pro tranquillitate. 88. 89
τρεχέδειπνος. 434
τρίβων, & τριβώνιον, pallium vocabatur. 8. quid differant. 34. confunduntur. *ibid.*
τρίβων Scribarum. 445. 446
Tribones a presbyteris poſiti. 21
τριβωνοφόροι Athenis philoſophi. 8. 25. 26
Tribunalia ceſpititia imperatorum milites alloquuturorum. 396
τριχῶν σφαίρη. 226
Tricliniaria accubita. 126
τρίπλοχα. 337
τροχάδες. 272
Tubuli. 363
Tumex & Tumix, a tumeo. 400
Tunicam vnam habebant Apoſtoli. 13. non duæ tantum, ſed tres aut plures ſimul veteribus geſtari ſolitæ. *ibid.* tu-

nicam interulam & tunicam ſuperariam habebant philoſophi omnes. *ibid.* Romani quoque binas tunicas vt minimũ induere ſoliti. *ibid.* ante Varronis tempus, vnicam. 13. 14

Tunica vna ſine manicis, ſolis monachis Ægyptijs in vſu. 14. ſacco ſimilis. *ibid.* vnde ſaccus & ſaccinea tunica dicta. 15

Tunica & pallium, philoſophorum & Apoſtolorum habitus. 31

Tunica laticlauia. 321. palmata. *ibid.*

Tunica propior pallio, prouerb. 376

Tunicæ de vna tunica. 16

Tunicæ interiores ſemper. 52. *Souſtanes* dictæ. *ibid.*

Tunicæ, manicatæ. 49. manuleatæ. 45. *καρπωτοί.* *ibid.* quadrangulæ. 56. rectæ. 51. 52. tragœdorum & comœdorum. 51. ſtrictæ. 334. ſub pallio geſtatæ. 376. quid differant ab interulis. *ibid.* ſub pallio cinctæ. 381. diſcinctæ mulierum, mollium & barbarorum. 381

Tunicæ veterum Pœnorum ſine cinctu. 47. ideo expeditiores. *ibid.*

Tunicarum tria genera apud veteres. 44

Tunicarum differentia in palliatis & in togatis. 38

Tunicarum Carthaginenſium temperamentum. 42. longæ. *ibid.* demiſſitiæ. *ibid.* talares. 43

Tunicarum quadrata iuſtitia. 48

Tunicas plures vſurpabant Europæi monachi; eaſque manicatas. 14

Tunicata iuuentus. 53

Tunicatus, ſola tunica indutus. *ibid.*

Tunicata

Tunicata plebs Romana. 53. 446
Tunicatus popellus. 446
Turba ruunt. 121
Turdi terrarij. 413. 414. cellarij. 414. 415. cellares. 414
Tutuli. 246. 318. Flaminum & Flaminicarum ornamenta. 7
τύφεσθαι, τῦφος. 280
τυφλὰ ὄμματα. 83
τυφλὴ ὄψις. *ibid.*
Tyriæ purpuræ color. 133. 138
Tyrium. 137
Tyria dibapha. *ibid.*
Tyrium, pro Tyria ſeu purpurea veſte. 288
Tyrio indutos, auro calciari decet. *ibid.*
Tyrrhena calciamenta. 360. vincula. 361
Τυῤῥηνικά. 383

V

V Pro *b* in manuſcr. 268. 393
V in E mutant Latini. 309
Vacuum, aer, inane, idem. 179
Vagina. 319
Vappa ab Æolico βάππα pro βάμμα. 338
Variæ *punitionum*, pro *punitiones.* 104
Vas, vaſculum & vaſcillum. 78
Vaſa *horoſcopa.* 178
Vbique gentium. 118. *terrarum.* *ibid.*
Vedij Pollionis ſæuitia. 410. 411. 413
Vegetus color. 133. 134
Vel pro *&.* 372
Vela follata, vel follantia. 152. curua & caua lintea. *ibid.*
Velle alicui. pro ſtudere & fauere. 67
Vellus tetricum. 319
Vellera *ſui coloris.* 169
Veneriæ ſutrinæ. 362. pro Venetæ. iibd.
Veneris Cloacinæ téplum. 293
in Venetia pelles optime curatæ. 362. pecudum magna copia. *ibid.*
Ventilante ſerico. 285
Ventilare ſericum. 312. 313

Verber, aut verbus. 306
Verbuſtus. *ibid.*
Vermes quales hodie habemus, eodem modo apud Seras & Indiæ populos, metaxam producere & operari. 200. eorum qua Byzantium allata a Monachis Iuſtiniani tempore. 201. 202
Vermium bombycibus ſimilium opus. 172
Vero pro *viro* in manuſcr. 215. 235. 253. 258
Verſicolor, diſcolor & multicolor. 143
Verſicolor. ἀλλάσσων. *Changeant.* 144
Verſipellis & verſipellio chamæleon. 153
Verſura, ἀντισροφή. 113. pro vſura & fœnore. *ibid. verſura ſoluere, ibid. facere. ibid.*
Verſura & mutuum & ἀμοιβὴ, & μοῖτον Siculum, idem. 113. 114
Veſpertinus aduenerit. 245
Veſtigia ceſtuum. 267. flagellorum. *ibid.*
Veſtimentum duplex. 364
Veſtis Aſſyria. 203
Veſtis *de cataclitis*, i. cataclitorum. 126. de altari, i. qua ornatur altare. *ibid.*
Veſtis inflatior. 286. purpurea. 137. conchyliata. 136. 137. ſerica, holoſerica & ſubſerica. 190. ſtragula, auro & purpura depicta. 126. 127. vt & tricliniaris & accubitalis. 127
Veſtis omnis aut amictui, aut indutui. 322. Græcis aut ἐπίβλημα, aut ἔνδυμα. *ibid.*
Veſtis laneæ inuentio cui tributa. 165
Veſtes ex pinnæ pilis. 173. bombycinæ Coæ. 196. humiles & exiguæ. 286. textiles & plexiles. 167. ex reſtibus aut vinculis tiliaceis. *ibid.* ex pa-

pyro & iunco, & materia fluminea. 167. φλοΐνη Indorum. *ibid.* Veſtes iuſtæ. 48. pretioſæ & claræ. 130. in arca ſeruari ſolitæ. 129. feſtiuis tantum diebus inde promendæ. *ibid.* rariores. *ib.* pretioſæ & catacliſtæ. *ibid.* ponderibus aut tormentis preſſæ ſplendentes. *ibid.* quadræ, quadratæ & quadrangulæ. 56. *σημόνιοι, καϐάσημοι, πολύσημοι, πυκνόσημοι, ἀραιόσημοι* & *μανόσημοι.* 40

Veſtes Chriſtianorum variæ pro ætate, dignitate, conditione & perſonis. 18

Veſtium rugæ. 335

Veſtibus premendis preſſorium & prelum. 374

Veſtitus & *habitus*, idem. 314

Veternus pro hydrope. 399. 400

Veternoſus. *ibid.*

Victus *aridus.* 450

Videns pro *bidens.* 393

Vigor pro rigore. 253. diſciplinæ vigor. *ib.*

Vigorare diſciplinam. *ibid.*

Villum, à *vinum.* 78

Vincipes. 361

Vinciri & calciari parum differunt. 361

Vincla Tyrrhena, pro calceamentis Thuſcis. 361

Vlriæ aut *viriolæ.* 266. 271

Viros decet *αἰωνοδυνία.* 387

Vlrus pro *birus.* 268. 393

Viſica, a *viſio.* 187

Vitellij patinæ pretiū. 428. 432

Vitium in mari nouū. 104

Vitta. 315. nota vittæ. *ibid.* inſigne Cereris ſacerdotum. 315. 316. 318

Vitta matronę inſignitæ. 317. 318

Viridus color. 133

Vlixes, pro Vlyſſes. 111

Vmbilicus in toga. 332.

in clypeo. *ibid.* duo vmbilici in libro. *ibid.*
in Vmbilico togæ cura magna & ſtudium. 348
Vmbo, vel *vmbilicus*, ſtriarum in veſte centrum. 335
Vmbo a ſinu diſtinctus. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 347
Vmbo togæ, 339. 340. 341. 342. in clypeo. *ibid.*
Vmbo togæ vel vmbilicus. 73
Vmbonis cōtracti figmentum. *ibid.*
Vmbo ad læuum latus magis accedebat. 350. quid proprie vmbo. 350. 351. tumorem ſignificat. 343. vmbo clypei, montis. *ibid.*
Vmidus, *Vmor*, *Vmus*, in veteribus libris. 96
Vnguentum foliatum & ſpicatum vnde inuentum. 255. telinum. *ibid.*
Vocales, Φωνήεντα. 433
Vociperarius. 439
Volatica. 444
Volatica & ſtellaris ſimul iunctæ. 445
Volaticus. 444
Volaticæ mulieres. *ib.*
Volens alicui qui propitius eſt & fauet. 67
Volentes dij, propitij. *ibid.*
Volo volonis. 447
Volſella. 229
Volucres aeriæ. 413
Votitam dicere. 71
Voto, antiquis pro *veto.* *ib.*
Vrbium diruendarum exauguratio. 68
Vrica, eruca, ab *vro.* 187
Vrigo ab vro. 400
Vrna ſæcularium ſortium. 60
Vſtriculæ. 243
Vt mollius, *vt* firmius, *vt* melius. 284
Vtica primatum Africæ ambiuit. 36
Vtroque *laterum*, pro *latere.* 104
Vulgare & vulgarium, idem. 408

X

Ξηροφαγία athletarum. 219. 220
Xyſticæ munditię. 230. 231. 232. 250
Xyſtica ſynodus. 231. vanitas. *ibid.*
Xyſtici. 230. 231
ξυςὸς δρόμος. 230
Xyſtum aliud quam ξυςός. 272
Xyſtus & Xyſtum. 230. 221

Y

Ὑελικὸς ὄγκος. 400
ὑπακούειν de agro fertili. 105
ὕπαιθρον. 85. 86
ὑπαίθριον. 86
ὑπαιθριάζειν. *ibid.*
ὑπόκιρρος color. 131
ὑπόκομμα. 50. 51
ὑπόδημα, calceus. 353. 382. differt a ſandalio. 353. 354. 355. 357
ὑπόδημα κοῖλον. 354. 382
ὑποδήματα interdicit Dominus Apoſtolis. 355. 356
ὑποδύτης, ſubucula, χιτωνίσκος. 379
ὕραξ, ſorex. 242

Z

ZAnchæ. 363
ζῶμα. 141
ζῶμα & περίζωμα, de tunica. 15
ζωμός. 141
Zupes, cyclades. 56
ζυγός. 382. 383

FINIS.

PRIVILEGE DV ROY.

LOVYS PAR LA GRACE DE DIEV ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE, A nos amez & feaux Conſeillers les gens tenãs nos Cours de Parlemẽt de Paris, Roüen, Thoulouſe, Bourdeaux, Dijon, Grenoble, Aix & Rennes, Baillifs, Seneſchaux, Preuoſts deſdits lieux ou leurs Lieutenãs, & à tous nos autres Iuſticiers & Officiers qu'il appartiendra, Salut. Noſtre bien aymé Hieroſme Droüart marchand Libraire en l'Vniuerſité de Paris, Nous a fait dire & remonſtrer qu'il a recouuert vn liure intitulé, *L. Septimij Florẽtu Tertulliani liber de Pallio. Cl. Salmaſius recenſuit & Notarum librum adiecit.* Lequel il deſireroit imprimer ou faire imprimer: Et d'autant que nous deſirons gratifier ledit Droüart pour les grands fraiz qu'il a ja faicts, & qu'il luy conuiendra faire pour l'impreſſion dudit liure, & par meſme moyen le faire reſſentir du fruict de ſon labeur, recognoiſſant qu'il trauaille iournellement pour le public. Nous à ces cauſes deſirant la promotion & aduancement de la choſe publique en noſtre Royaume, & ne voulant permettre que le ſuppliant ſoit fruſtré de ſes diligences & trauail, Vous mandons, ordonnons, & enjoignons par ces preſentes que vous ayez à permettre, comme de noſtre puiſſance & authorité Royale auons permis & permettons audit

Droüart qu'il puiſſe imprimer, vendre & debiter tant de fois, & en tel volume, & caracte-re que bon luy ſemblera, ledit liure, pendant le temps & eſpace de ſix ans entiers & conſecutifs, à compter du iour & datte que ledit liure ſera acheué d'imprimer; à la charge d'en mettre deux exemplaires en noſtre Bibliotheque. Faiſant pour cet effect tres-expreſſes inhibitions & deffenſes à tous marchans Libraires & Imprimeurs de noſtre Royaume, païs & terres de noſtre puiſſance, & toutes autres perſonnes de quelque condition & nation qu'ils puiſſent eſtre, d'imprimer ou faire imprimer ledit liure en quelque maniere que ce ſoit, pour iceux vendre & changer aux foires, ny d'en apporter ou faire amener d'autres Villes en ce Royaume ſous noms interpoſez & auec faulſes marques, ny d'en tenir aucun exemplaire tant en priué qu'en public, d'autre impreſſion que de ceux que ledit Droüart aura fait imprimer, ou de ceux qui auront droict de luy, ſur peine de deux mille liures d'amende, applicable moitié à nous, & l'autre moitié audit ſuppliant, ſans diminution de tous ſes deſpens dommages & interests, & confiſcation des exemplaires qui ſeront trouuez auoir eſté mis en vente contre la teneur des preſentes: & que trouuans deſdits liures ainſi contrefaits, ils ſoient incontinent ſaiſis & mis en noſtre main par le premier de nos Iuges, Officiers, Huiſſiers, ou Sergens ſur ce requis, leur monſtrant ces preſentes ou coppie d'icelles deuement collationnée à l'original: Vous

donnant& à eux pouuoir,commiſſion &mandement ſpecial de proceder alencontre de tous ceux qui contreuiendront à ces preſentes par toutes voyes deuës & raiſonnables, & par les peines ſuſdictes ſans demander placet, viſa ne pareatis, nonobſtant oppoſitions ou appellations quelconques, clameur de Haro, Chartre Normande, priſe à partie, & toutes autres Lettres à ce contraires, auſquelles nous auons derogé & derogeons par ces preſentes, pour leſquelles & ſans preiudice d'icelles ne voulons eſtre differé. Et pour ce que d'icelles le ſuppliant pourra auoir affaire en pluſieurs & diuers endroits, Nous voulons qu'au vidimus d'icelles fait ſouz ſeel royal, ou par l'vn de nos amez & feaux Conſeillers, Notaires & Secretaires, foy ſoit adiouſtée comme au preſent original: Et que mettant vn bref extraict d'iceluy au commencement ou à la fin de chacun deſdits liures, qu'il ſoit tenu pour bien & deuëment ſignifié, & comme ſi c'eſtoit l'original, à fin qu'aucun n'en pretende cauſe d'ignorance. Car tel eſt noſtre plaiſir. Donné à Paris le 22. Iour de Mars l'an de grace mil ſix cens vingt & deux, & de noſtre regne le douzieſme.

Par le Roy en ſon Conſeil,

DELAFFEMAS.

Digitized by Google

Digitized by Google

1-3-

Verber, aut verbus. 306

Verbuſtus. *ibid.*

Vermes quales hodie habemus, eodem modo apud Seras & Indiæ populos, metaxam producere & operari. 200. eorum qua Byzantium allata a Monachis Iuſtiniani tempore. 201. 202

Vermium bombycibus ſimilium opus. 172

Vero pro *viro* in manuſcr. 215. 235. 253. 258

Verſicolor, diſcolor & multicolor. 143

Verſicolor. ἀλλάσσων. *Changeant.* 144

Verſipellis & verſipellio chamæleon. 153

Verſura, ἀντιστροφή. 113. pro vſura & fœnore. *ibid. verſura ſoluere. ibid. facere. ibid.*

Verſura & mutuum & ἀμοιβὴ, & μοῖτον Siculum, idem. 113. 114

Veſpertinus aduenerit. 245

Veſtigia ceſtuum. 267. flagellorum. *ibid.*

Veſtimentum duplex. 364

Veſtis Aſſyria. 203

Veſtis *de cataclitis*, i. cataclitorum. 126. de altari, i. qua ornatur altare. *ibid.*

Veſtis inflatior. 286. purpurea. 137. conchyliata. 136. 137. ſerica, holoſerica & ſubſerica. 190. ſtragula, auro & purpura depicta. 126. 127. vt & tricliniaris & accubitalis. 127

Veſtis omnis aut amictui, aut indutui. 322. Græcis aut ἐπίβλημα, aut ἔνδυμα. *ibid.*

Veſtis laneæ inuentio cui tributa. 165

Veſtes ex pinnæ pilis. 173. bombycinæ Coæ. 196. humiles & exiguæ. 286. textiles & plexiles. 167. ex reſtibus aut vinculis tiliaceis. *ibid.* ex pa-

pyro & iunco, & materia fluminea. 167. φλοΐνη Indorum. *ibid.* Veſtes iuſtæ. 48. pretioſæ & claræ. 130. in arca ſeruari ſolitæ. 129. feſtiuis tantum diebus inde promendæ. *ibid.* rariores. *ib.* pretioſæ & catacliſtæ. *ibid.* ponderibus aut tormentis preſſæ ſplendentes. *ibid.* quadræ, quadratæ & quadrangulæ. 56. στημόνιοι, καθέστημοι, πολύστημοι, πυκνόστημοι, ἀραιόστημοι & μανόστημοι. 40

Veſtes Chriſtianorum variæ pro ætate, dignitate, conditione & perſonis. 18

Veſtium rugæ. 335

Veſtibus premendis preſſorium & prelum. 374

Veſtitus & *habitus*, idem. 314

Veternus pro hydrope. 399. 400

Veternoſus. *ibid.*

Victus *aridus.* 450

Videns pro *bidens.* 393

Vigor pro rigore. 253. diſciplinæ vigor. *ib.*

Vigorare diſciplinam. *ibid.*

Villum, à *vinum.* 78

Vincipes. 361

Vinciri & calciari parum differunt. 361

Vincla Tyrrhena, pro calceamentis Thuſcis. 361

Viriæ aut *viriolæ.* 266. 271

Viros decet ἀνυποδησία. 387

Virus pro *birus.* 268. 393

Viſica, a *viſio.* 187

Vitellij patinæ pretiũ. 428. 432

Vitium in mari notũ. 104

Vitta. 315. nota vittæ. *ibid.* inſigne Cereris ſacerdotum. 315. 316. 318

Vitta matronę inſignitæ. 317. 318

Vinidus color. 133

Vlixes, pro Vlyſſes. 311

Vmbilicus in toga. 339.

in clypeo. *ibid.* duo vmbilici in libro. *ibid.*
in Vmbilico togæ cura magna & ſtudium. 348
Vmbo, vel *vmbilicus*, ſtriarum in veſte centrum. 335
Vmbo a ſinu diſtinctus. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 347
Vmbo togæ, 339. 340. 341. 342. in clypeo. *ibid.*
Vmbo togæ vel vmbilicus. 73
Vmbonis cõtracti figmentum. *ibid.*
Vmbo ad læuum latus magis accedebat. 350. quid proprie vmbo. 350. 351. tumorem ſignificat. 343. vmbo clypei, montis. *ibid.*
Vmidus, Vmor, Vmus, in veteribus libris. 96
Vnguentum foliatum & ſpicatum vnde inuentum. 255. telinum. *ibid.*
Vocales, Φωνάλιοι. 433
Vociperarius. 439
Volatica. 444
Volatica & ſtellaris ſimul iunctæ. 445
Volaticus. 444
Volaticæ mulieres. *ib.*
Volens alicui qui propitius eſt & fauet. 67
Volentes dij, propitij. *ibid.*
Volo volonis. 447
Volſella. 229
Volucres aeriæ. 413
Votitam dicere. 71
Voto, antiquis pro *veto.* *ib.*
Vrbium diruendarum exauguratio. 68
Vrica, eruca, ab *vro.* 187
Vrigo ab vro. 400
Vrna ſæcularium ſortium. 60
Vſtriculæ. 243
Vt mollius, *vt* firmius, *vt* melius. 284
Vtica primatum Africæ ambiuit. 36
Vtroque *laterum*, pro *latere.* 104
Vulgare & vulgarium, idem. 408

X

Ξηροφαγία athletarum. 219. 220
Xyſticæ munditię. 230. 231. 232. 250
Xyſtica ſynodus. 231. vanitas. *ibid.*
Xyſtici. 230. 231
ξυσὸς δρόμος. 230
Xyſtum aliud quam ξυσός. 272
Xyſtus & Xyſtum. 230. 221

Y

Υἀλεικὸς ὄγκος. 400
ὑπακούειν de agro fertili. 105
ὕπαιθρον. 85. 86
ὑπαίθριον. 86
ὑπαιθριάζειν. *ibid.*
ὑπόκιῤῥος color. 131
ὑπόχοιμα. 50. 51
ὑπόδημα, calceus. 353. 382. differt a ſandalio. 353. 354. 355. 357
ὑπόδημα κοῖλον. 354. 382
ὑποδήματα interdicit Dominus Apoſtolis. 355. 356
ὑποδύτης, ſubucula, χιτωνίσκος. 379
ὕραξ, ſorex. 242

Z

Zanchæ. 363
ζῶμα. 141
ζῶμα & περίζωμα, de tunica. 15
ζωμός. 141
Ζυρεs, cyclades. 56
ζυγός. 382. 383

FINIS.

PRIVILEGE DV ROY.

LOVYS PAR LA GRACE DE DIEV ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE, A nos amez & feaux Conſeillers les gens tenās nos Cours de Parlemēt de Paris, Roüen, Thoulouſe, Bourdeaux, Dijon, Grenoble, Aix & Rennes, Baillifs, Seneſchaux, Preuoſts deſdits lieux ou leurs Lieutenans, & à tous nos autres Iuſticiers & Officiers qu'il appartiendra, Salut. Noſtre bien aymé Hieroſme Droüart marchand Libraire en l'Vniuerſité de Paris, Nous a fait dire & remonſtrer qu'il a recouuert vn liure intitulé, *Q. Septimij Florētis Tertulliani liber de Pallio. Cl. Salmaſius recenſuit & Notarum librum adiecit.* Lequel il deſireroit imprimer ou faire imprimer: Et d'autant que nous deſirons gratifier ledit Droüart pour les grands fraiz qu'il a ja faicts, & qu'il luy conuiendra faire pour l'impreſſion dudit liure, & par meſme moyen le faire reſſentir du fruict de ſon labeur, recognoiſſant qu'il trauaille io urnellement pour le public. Nous à ces cauſes deſirant la promotion & aduancement de la choſe publique en noſtre Royaume, & ne voulant permettre que le ſuppliant ſoit fruſtré de ſes diligences & trauail, Vous mandons, ordonnons, & enjoignons par ces preſentes que vous ayez à permettre, comme de noſtre puiſſance & authorité Royale auons permis & permettons audit

Droüart qu'il puiſſe imprimer, vendre & debiter tant de fois, & en tel volume, & caractere que bon luy ſemblera, ledit liure, pendant le temps & eſpace de ſix ans entiers & conſecutifs, à compter du iour & datte que ledit liure ſera acheué d'imprimer; à la charge d'en mettre deux exemplaires en noſtre Bibliotheque. Faiſant pour cet effect tres-expreſſes inhibitions & deffenſes à tous marchans Libraires & Imprimeurs de noſtre Royaume, païs & terres de noſtre puiſſance, & toutes autres perſonnes de quelque condition & nation qu'ils puiſſent eſtre, d'imprimer ou faire imprimer ledit liure en quelque maniere que ce ſoit, pour iceux vendre & changer aux foires, ny d'en apporter ou faire amener d'autres Villes en ce Royaume ſous noms interpoſez & auec faulſes marques, ny d'en tenir aucun exemplaire tant en priué qu'en public, d'autre impreſſion que de ceux que ledit Droüart aura fait imprimer, ou de ceux qui auront droict de luy, ſur peine de deux mille liures d'amende, applicable moitié à nous, & l'autre moitié audit ſuppliant, ſans diminution de tous ſes deſpens dommages & interests, & confiſcation des exemplaires qui ſeront trouuez auoir eſté mis en vente contre la teneur des preſentes: & que trouuans deſdits liures ainſi contrefaits, ils ſoient incontinent ſaiſis & mis en noſtre main par le premier de nos Iuges, Officiers, Huiſſiers, ou Sergens ſur ce requis, leur monſtrant ces preſentes, ou coppie d'icelles deuement collationnée à l'original: Vous

donnant& à eux pouuoir, commiſſion &mandement ſpecial de proceder alencontre de tous ceux qui contreuiendront à ces preſentes par toutes voyes deuës & raiſonnables, & par les peines ſuſdictes ſans demander placet, viſa ne pareatis, nonobſtant oppoſitions ou appellations quelconques, clameur de Haro, Chartre Normande, priſe à partie, & toutes autres Lettres à ce contraires, auſquelles nous auons derogé & derogeons par ces preſentes, pour leſquelles & ſans preiudice d'icelles ne voulons eſtre differé. Et pour ce que d'icelles le ſuppliant pourra auoir affaire en pluſieurs & diuers endroits, Nous voulons qu'au vidimus d'icelles fait ſouz ſeel royal, ou par l'vn de nos amez & feaux Conſeillers, Notaires & Secretaires, foy ſoit adiouſtée comme au preſent original: Et que mettant vn bref extraict d'iceluy au commencement ou à la fin de chacun deſdits liures, qu'il ſoit tenu pour bien & deuëment ſignifié, & comme ſi c'eſtoit l'original, à fin qu'aucun n'en pretende cauſe d'ignorance. Car tel eſt noſtre plaiſir. Donné à Paris le 22. Iour de Mars l'an de grace mil ſix cens vingt & deux, & de noſtre regne le douzieſme.

Par le Roy en ſon Conſeil,

DELAFFEMAS.

[illegible] Google

Digitized by Google

1-3-2